HET ONDERWIJS IN 1937

24 AUG. 1938

HET ONDERWIJS IN 1937

RIJKSUITGEVERIJ
DIENST VAN DE
NEDERLANDSCHE
STAATSCOURANT
1·9·3·8

'S-GRAVENHAGE — ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

INHOUDSOPGAVE

Bladz.

DEEL I. — ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1937

A. Algemeen 9

B. Hooger onderwijs 13

I. Universiteiten en hoogescholen 13

II. Instellingen tot opleiding van predikant, priester, rabbijn, kerkelijk leeraar, zendeling of missionaris 22

C. Voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs . . . 23

I. Meer dan één tak van onderwijs 24

II. Middelbaar onderwijs 30

D. Landbouwonderwijs 36

E. Nijverheidsonderwijs 38

F. Lager onderwijs 69

I. Gewoon en uitgebreid lager onderwijs 69

II. Leerplicht 84

III. Vervolgonderwijs 85

IV. Buitengewoon lager onderwijs 86

V. Onderwijzersopleiding 88

G. Bewaarschoolonderwijs 91

DEEL II. — BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1937

A. Algemeen 95

I. Verslag van den Onderwijsraad 95

II. Verslag van den Centralen Jeugdraad 105

III. Verslag van het Rijkscollege voor de lichamelijke opvoeding 109

Bladz.

B. Hooger onderwijs 115

I. De universiteiten en hoogescholen in het studiejaar 1936—1937 115

II. De Rijksakademie van beeldende kunsten te Amsterdam gedurende het jaar 1937 144

C. Voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs . . . 150

D. Landbouwonderwijs 157

E. Nijverheidsonderwijs 162

I. Scholen voor kunst- en kunstnijverheidsonderwijs 162

II. Zeevaartonderwijs 164

III. Machinistenonderwijs 168

IV. Zeevisscherijonderwijs 169

V. Onderwijs voor de binnenvaart 172

VI. Het nijverheidsonderwijs voor meisjes 173

VII. Het landbouwhuishoudonderwijs 183

VIII. Lager nijverheidsonderwijs voor jongens . . . 188

F. Lager onderwijs 199

I. De uitvoering der Lager-onderwijswet 1920 en van de Wet van 4 Augustus 1933 199

II. De verslagen der hoofdinspecteurs betreffende het lager onderwijs 213

Bijlage. Kennis der natuur 439

III. De uitvoering van de Leerplichtwet 513

IV. Het verslag van den bouwkundig inspecteur van het lager onderwijs 515

V. Het verslag van den inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs 522

VI. Het verslag van den inspecteur van de onderwijzersopleiding 547

G. De verslagen der hoofdinspecteurs van het lager onderwijs betreffende het bewaarschoolonderwijs 570

Register 587

DEEL I — ALGEMEEN GEDEELTE

VERSLAG
VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS
IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1937

A. ALGEMEEN

SCHRIJFWIJZE DER NEDERLANDSCHE TAAL

Bij Koninklijk besluit van 28 Juli 1937 (*Staatsblad* n°. 366) is het Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 363) gewijzigd en aangevuld. De aanvulling strekt tot toevoeging aan laatstgenoemd Koninklijk besluit van regelen inzake de schrijfwijze van de Nederlandsche taal.

Deze regelen luiden als volgt:
„Bij het schriftelijk werk wordt gevolgd de schrijfwijze volgens De Vries en Te Winkel, met de navolgende afwijkingen:
1°. De e wordt aan het eind van open lettergrepen niet verdubbeld. De ee blijft echter aan het einde van een woord, alsmede in afleidingen en samenstellingen van woorden op -ee;
2°. De o wordt aan het eind van open lettergrepen niet verdubbeld. De oo blijft echter vóór ch in de woorden:
goochelen, goochem, loochenen, alsmede in hun afleidingen en samenstellingen;
3°. Sch wordt alleen geschreven, waar de ch gesproken wordt. Echter behoudt het achtervoegsel -isch de thans gangbare spelling;
4°. De verbuigingsuitgangen e en en van het lidwoord een, van geen en van de bijvoeglijk gebruikte bezittelijke voornaamwoorden mijn, Uw, zijn, hun, haar, mogen worden weggelaten, behalve in staande uitdrukkingen als Hare Hoogheid, te zijnen huize, en in bijzondere taal en bijzonderen stijl;
5°. De naamvalsuitgang -n bij lidwoorden, voornaamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden of daarmede gelijkstaande verbuigbare woorden mag worden weggelaten, behalve:
a. in staande uitdrukkingen en in bijzondere taal en bijzonderen stijl;
b. in het enkelvoud bij de namen van mannelijke personen, bij de namen van dieren, die òf uitsluitend een mannelijk individu aanduiden, òf een gebruikelijk afleidsel op -in ter aanduiding van het vrouwelijk individu naast zich hebben, benevens bij woorden, die een kennelijk mannelijke zelfstandigheid aanduiden;
6°. Onverminderd hetgeen geldt voor staande uitdrukkingen, bijzondere taal en bijzonderen stijl, richt men zich bij de voornaamwoordelijke aanduiding van zelfstandigheden en bij het gebruik van den tweeden naamval enkelvoud naar het beschaafde taalgebruik, met dien verstande, dat zij, haar, der, dezer, enz. niet gebruikt mogen worden met betrekking tot de namen van mannelijke personen, van dieren, die òf uitsluitend een mannelijk individu aanduiden, òf een gebruikelijk afleidsel op -in ter aanduiding van het vrouwelijk individu naast zich hebben, benevens

met betrekking tot de woorden, die een kennelijk mannelijke zelfstandigheid aanduiden; en dat hij, zijn, hen, hun, des, dezes, enz. niet gebruikt mogen worden met betrekking tot de namen van vrouwelijke personen en de namen van dieren, die uitsluitend een vrouwelijk individu aanduiden."

Bij schrijven van 19 April 1937, n°. 3888, afd. Lager onderwijs, deelde de Minister aan de directeuren (directrices) van de kweekscholen voor onderwijzers en/of onderwijzeressen, alsmede aan de voorzitters van de commissiën voor het examen van onderwijzer(es) mede, dat in het jaar 1937 bij het schriftelijk werk voor de kweekschool-eindexamens en voor de Staatsexamens voor onderwijzer(es) het raadplegen door de candidaten van een woordenlijst met de geslachtsaanduiding volgens De Vries en Te Winkel werd toegestaan.
Bij hetzelfde schrijven werd hiervan aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs en aan den inspecteur van de onderwijzersopleiding mededeeling gedaan.
Bij schrijven van 22 Mei 1937, n°. 4938, afdeeling Lager onderwijs, deelde de Minister aan de voorzitters van de examencommissiën voor de hoofdakte mede, dat in het jaar 1937 bij het schriftelijk werk voor deze examens het raadplegen door de candidaten van een woordenlijst met de geslachtsaanduiding volgens De Vries en Te Winkel werd toegestaan.
Bij hetzelfde schrijven werd hiervan aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs mededeeling gedaan.

WET TOT BESCHERMING VAN LEERLINGEN TEGEN BESMETTELIJKE ZIEKTEN

Een leeraar aan een van Rijkswege gesubsidieerde handelsavondschool heeft op principieele gronden geweigerd, te voldoen aan de ingevolge de Wet van 7 December 1934 (*Staatsblad* n°. 642) tot hem gerichte vordering om zich te onderwerpen aan een onderzoek ter verkrijging van een verklaring, dat hij niet lijdende is aan tuberculose van de ademhalingsorganen.
De Minister heeft beslist, dat in dit geval art. 7, 1ste lid, van de vermelde wet van toepassing is, zoodat de betreffende leeraar niet meer tot de school mag worden toegelaten.

Aan een overzicht van den Geneeskundig Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid zijn de volgende gegevens ontleend betreffende de keuringen, welke in het jaar 1937 op grond van de Wet van 7 December 1934 (*Staatsblad* n°. 642) zijn verricht:

Aantal keuringen:

a.	eerste onderzoek	43111
b.	heronderzoek	2926

Afgegeven verklaring:

a.	gewoon	41883

b. voorwaardelijk 1141
c. geen 135

Van hen, aan wie vroeger een voorwaardelijke verklaring was afgegeven, ontvingen bij herhaald onderzoek:

a. gewone verklaring 322
b. geen verklaring 52

Van hen, aan wie vroeger geen verklaring was afgegeven, ontvingen bij herhaald onderzoek:

a. gewone verklaring. 33
b. voorwaardelijke verklaring 26

Aantal doorlichtingen 40073
Aantal röntgenfoto's 8301

Het totaal aantal keuringen (buiten de herkeuringen) bedroeg in de jaren 1935 t/m 1937, 86109.

BRUIKLEENVERZAMELING PENNINGEN TEN BEHOEVE VAN HET ONDERWIJS

Het Instituut voor sier- en nijverheidskunst, dat zich o.m. belast met het uitzenden van materiaal voor schooltentoonstellingen, heeft het atelier van penningkunst Koninklijke Begeer te Voorschoten bereid gevonden, in samenwerking met dat instituut een verzameling Nederlandsche penningen samen te stellen, welke telkens voor een termijn van ongeveer twee weken gratis ter beschikking wordt gesteld van scholen, die hiervoor belangstelling koesteren. In deze collectie zijn de verschillende tijdperken en richtingen door representatieve voorbeelden vertegenwoordigd.
Bij de verzameling zijn drie door den directeur van het instituut samengestelde geschriftjes gevoegd, nl.:
1°. een beknopt overzicht van de geschiedenis der penningkunst in het algemeen (met een bijzondere toelichting t.o.v. onze Nederlandsche moderne penningen);
2°. een beschrijvende lijst met jaartallen en titels van de collectie, die ruim 60 stuks bevat, met aanwijzing van details;
3°. een beknopte aesthetische verhandeling, die de verschillende artistieke opvattingen, het tijdskarakter en de technische factoren in verband met beide in het licht stelt; de leerkracht vindt hier een handleiding en kan bij zijn beschouwing met de klasse zelf nagaan, hoe hij deze verschillende elementen aan de leerlingen kan bijbrengen.

NEDERLANDSCHE SCHOOLREIS NAAR BELGIË

Onder leiding van Prof. Dr. G. A. van Poelje, den heer C. van den Broek en mej. Dr. A. J. Portengen had van 13—15 November 1937 een schoolreis naar België plaats ter bijwoning van den „Hoogdag van de Vlaamsche

letteren", gewijd aan de herdenking van de corypheeën Vondel, Multatuli en Conscience.
Ongeveer 600 deelnemers, allen leerlingen van middelbare scholen en kweekscholen, begaven zich daartoe met hun 45 leiders en leidsters op reis naar de Belgische hoofdstad, waar zij feestelijk werden ontvangen.
Op Zondag 14 November had de openingszitting plaats van den „Hoogdag van de Vlaamsche letterkunde", waarna een bezoek gebracht werd aan de oude tentoonstellingsterreinen en de bezienswaardigheden van Brussel.
In de Koninklijke Vlaamsche Schouwburg hield Raymond Herremans 's avonds een interessante voordracht over „Keukenaangelegenheden der Vlaamsche letterkunde".
Op Maandag 15 November volgde een bezoek aan de tentoonstelling van Rederijkerskamers-documenten en Vlaamsche boeken, terwijl 's middags voor ongeveer 2000 toeschouwers een extra uitvoering gegeven werd van Vondels „Lucifer" — een waardig slot van het herdenkingsfeest, georganiseerd door de „Vereeniging van letterkundigen", de „Vlaamsche Academie" en het Ministerie van Openbaar Onderwijs te Brussel, onder hooge bescherming van Z. M. den Koning van België.

NEDERLANDSCHE COMMISSIE VOOR SCHOOLREIZEN

Uit de commissie trad de heer J. Pleiter, een der vertegenwoordigers van de Vereeniging van leeraren bij het Christelijk middelbaar onderwijs. Tot de commissie trad toe de heer M. van der Weijst, inspecteur van het middelbaar onderwijs.

ALGEMEEN RIJKSAMBTENARENREGLEMENT

Bij Koninklijk besluit van 5 Juni 1937 (*Staatsblad* n°. 346) is het Algemeen Rijksambtenarenreglement opnieuw gewijzigd en aangevuld. De wijziging heeft voornamelijk betrekking op de aanspraken van een ambtenaar in geval van ziekte. De Ambtenarenreglementen Rijks hoogere burgerscholen, Rijks kweekscholen en Rijks leerscholen, en Rijks lagere scholen zijn overeenkomstig gewijzigd.

CONTACT MET HET BUITENLAND

Als vertegenwoordiger van den Minister heeft Dr. Philip J. Idenburg, Chef van de afdeeling Cultureele Statistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, de 6de Internationale Onderwijsconferentie te Genève bijgewoond. Aan de orde waren het onderwijs in de levende talen, het toezicht op het onderwijs, het onderwijs in de psychologie aan hen, die worden opgeleid tot leerkrachten bij het lager en middelbaar onderwijs, terwijl de vertegenwoordigers van de verschillende Ministeries van Onderwijs verslagen uitbrachten.

B. HOOGER ONDERWIJS

I. UNIVERSITEITEN EN HOOGESCHOLEN

AANTAL STUDENTEN

Het aantal studenten der universiteiten en hoogescholen liep in het studiejaar 1936—1937 terug, gelijk uit het navolgende staatje moge blijken. [1])

Universiteiten en Hoogescholen	Aantal studenten	
	1935/1936	1936/1937
Rijksuniversiteit te Leiden	2 437	2 340
„ „ Utrecht	2 683	2 692
„ „ Groningen	1 023	933
Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam . . .	2 487	2 478
Vrije Universiteit	619	620
Roomsch-Katholieke Universiteit	465	427
Technische Hoogeschool te Delft	1 842	1 803
Landbouwhoogeschool te Wageningen	385	370
Nederlandsche Handelshoogeschool	488	521
Roomsch-Katholieke Handelshoogeschool . . .	199	204
Totaal	12 628	12 388

Evenals in vorige studiejaren zijn de ter voorbereiding van een niet-universitair examen ingeschrevenen (art. 102, 3de lid, der Hooger-onderwijswet) in deze opgave buiten beschouwing gelaten. Het waren er in dit jaar 35. Het aantal studenten blijkt met 240 te zijn teruggeloopen. Tot en met het studiejaar 1933/34 viel er steeds een vooruitgang te constateeren. Deze bedroeg ten opzichte van het voorafgaande jaar in 1930/31 5 %, in 1931/32 5,4 %, in 1932/33 6 % en in 1933/34 1,5 %. De achteruitgang bedroeg in 1934/35 4,6 %; in 1935/36 3,4 %, en in 1936/37 1,9 %. De afneming bedroeg in 1936/37 bij de universiteiten 2,3 % en bij de hoogescholen 0,5 %.

WETTELIJKE REGELING STUDIE DER HANDELSWETENSCHAPPEN

Bij de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 321) is de Hooger-onderwijswet gewijzigd en aangevuld. De strekking hiervan was het geven van een wettelijken grondslag aan het economisch hooger onderwijs, dat gegeven wordt aan de faculteit der economische wetenschappen aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam, aan de Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam en aan de Katholieke Economische

[1]) Ontleend aan Mededeeling N°. 83 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.

Hoogeschool te Tilburg, alsmede het openen van de mogelijkheid om aan hen, die het doctoraal examen aan deze instellingen hebben afgelegd, onderwijsbevoegdheden te verleenen, zooals deze voor de universiteiten zijn vastgelegd in het Academisch statuut.
De regeling van de examens in de economische wetenschappen, alsmede de beantwoording van de vraag, welke bevoegdheden aan het doctoraal examen zullen worden verbonden, zullen door aanvulling van het statuut hierin worden opgenomen. Hierbij zal tevens bepaald worden of en, zoo ja, welke bevoegdheden verbonden zullen worden aan doctorale examens, welke vóór de inwerkingtreding van de Wet zijn afgelegd.
De artikelen I, II, III, VII behalve het vermelde onder *g*, en X behalve artikel 200*septies* der Wet zijn in werking getreden met ingang van 1 September 1937 (Koninklijk besluit van 4 Augustus 1937, *Staatsblad* n°. 391).

WIJZIGING ACADEMISCH STATUUT

Bij Koninklijk besluit van 15 April 1937, n°. 361, is bepaald, dat in artikel 4, paragraaf 58 onder 3, van het Academisch statuut in plaats van „de Javaansche taal" wordt gelezen: „de Javaansche of de Maleische taal".

EXAMENREGELING TECHNISCHE HOOGESCHOOL TE DELFT

Ten aanzien van de examenregeling aan de Technische Hoogeschool te Delft werd bij Koninklijk besluit van 28 Juli 1937 (*Staatsblad* n°. 367) bepaald, dat het candidaatsexamen voor mijningenieur, bedoeld in het derde lid art. 8 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (*Staatsblad* n°. 227), laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 6 Augustus 1935 (*Staatsblad* n°. 498), voortaan zal loopen over de volgende vakken: *a*. de theoretische en toegepaste mechanica; *b*. de natuurkunde; *c*. de hydraulica; *d*. de waterbouwkunde; *e*. de aanleg van wegen en de brugbouw; *f*. de architectuur; *g*. de ijzerconstructies; *h*. het gewapend beton; *i*. de werktuigbouwkunde; *k*. de electrotechniek; *l*. het landmeten, het waterpassen en de geodesie; *m*. de kennis en het onderzoek van bouwstoffen; *n*. het administratief recht.
Voorts werden omtrent de vereischten voor de examens ter verkrijging van een diploma van mijningenieur de volgende regelingen getroffen:
I. Het propaedeutisch examen zal voortaan loopen over de vakken: *a*. de wiskunde; *b*. de natuurkunde; *c*. de delfstofkunde.
II. Het candidaatsexamen zal voortaan loopen over de vakken: *a*. de theoretische en toegepaste mechanica; *b*. de natuurkunde; *c*. de scheikunde; *d*. de werktuigbouwkunde; *e*. de mechanische technologie; *f*. de delfstof- en aardkunde; *g*. de mijnkunde; *h*. het landmeten en het waterpassen; *i*. het technisch teekenen.
III. Het ingenieursexamen zal voortaan loopen over de vakken: *a*. de architectuur; *b*. de werktuigbouwkunde; *c*. de electrotechniek; *d*. de

delfstof- en aardkunde; *e.* de mijnkunde, metallurgie en docimasie; *f.* het administratief recht.
Ten slotte werd bepaald, dat het ingenieursdiploma voortaan slechts zal worden uitgereikt aan hen, die bewijzen hebben overgelegd van voldoende practische werkzaamheid.
Dit Koninklijk besluit is in werking getreden met ingang van 7 Sept. 1937. Ten behoeve van hen, die vóór 1 Januari 1938 het propaedeutisch examen voor mijningenieur of het candidaatsexamen voor mijningenieur hebben afgelegd, zijn door den Minister overgangsbepalingen getroffen.

BIJZONDERE LEERSTOELEN

Bij Koninklijk besluit van 6 Maart 1937 (*Staatsblad* n°. 1360) is de Stichting voor Oud-Semietische, Hellenistische en Joodsche Rechtsgeschiedenis, gevestigd te Leiden, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden een bijzonderen leerstoel te vestigen in de Babylonisch-Assyrische, Israëlietische en Hellenistische rechtsgeschiedenis.
Bij Koninklijk besluit van 6 Maart 1937 (*Staatsblad* n°. 1361) is het Delftsche Hoogeschoolfonds te Delft aangewezen als bevoegd om bij de afdeeling der scheikundige technologie aan de Technische Hoogeschool te Delft een bijzonderen leerstoel te vestigen, opdat door den daarvoor te benoemen hoogleeraar onderwijs zal worden gegeven in de papierfabricage.
Bij Koninklijk besluit van 8 April 1937 (*Staatsblad* n°. 1362) is de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, gevestigd te Amsterdam, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der geneeskunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht een bijzonderen leerstoel te vestigen, opdat door den daarvoor te benoemen hoogleeraar onderwijs zal worden gegeven in de sociale geneeskunde.
Bij Koninklijk besluit van 9 Juli 1937 (*Staatsblad* n°. 1367) is gewijzigd het Koninklijk besluit van 25 Augustus 1925 (*Staatsblad* n°. 365), waarbij overeenkomstig artikel 170 der Hooger-onderwijswet het „Fonds ten behoeve van Indologische studiën aan de Rijksuniversiteit te Utrecht" is aangewezen als bevoegd om bij de faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte aan deze universiteit bijzondere leerstoelen te vestigen, in dier voege, dat in „II. Faculteit der letteren en wijsbegeerte" onder *d.* in plaats van „kennis van den Islam en zijne instellingen"; moet worden gelezen: „het Arabisch en de instellingen van den Islam".
Bij Koninklijk besluit van 7 December 1937 (*Staatsblad* n°. 1371) is de stichting „Labor", gevestigd te Amsterdam, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden een bijzonderen leerstoel te vestigen, opdat door den daarvoor te benoemen hoogleeraar onderwijs zal worden gegeven in de sociale wetgeving in Nederland.

GEORGANISEERD OVERLEG VOOR DE AMBTENAREN, WERKZAAM BIJ HET HOOGER ONDERWIJS, VOOR ZOOVER NIET MET HET GEVEN VAN ONDERWIJS BELAST

Bij gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Landbouw en Visscherij van 18/28 Januari 1937, n°. 123 I/608, afd. H.O./afd. VII, is o.a. bepaald, dat in artikel 2, eerste lid, van de gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Economische Zaken en Arbeid van 24 Juni 1932, n°. 2350 II, afd. H.O., en van 11 Juli 1932, n°. 8355, Dir. v. d. Landbouw, Centraal Adm. Bur., na *c.* wordt opgenomen:
d. een lid en een plaatsvervangend lid, door beide Ministers in onderling overleg aangewezen.
Ter uitvoering van deze nieuwe bepaling werden bij gemeenschappelijke beschikking der voornoemde Ministers benoemd in de bijzondere commissie voor georganiseerd overleg voor de ambtenaren, werkzaam bij het hooger onderwijs, voor zoover niet met het geven van onderwijs belast: tot lid: Mr. H. J. Reinink, secretaris van het college van curatoren der Rijksuniversiteit te Groningen, en tot plaatsvervangend lid: Dr. H. de Buck, bibliothecaris aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

PRACTISCHE OPLEIDING VAN MEDISCHE STUDENTEN

De commissie inzake de practische opleiding van medische studenten bracht over haar werkzaamheden en bevindingen in den academischen cursus 1936—1937 aan den Minister bij schrijven van 10 Januari 1938, n°. 1, verslag uit.
Gedurende den cursus 1936—1937 zijn door bemiddeling van de commissie de navolgende geneesheeren werkzaam geweest met de practische opleiding van medische studenten, in de achter hun namen vermelde studievakken:
Dr. J. Hekman, geneesheer in het Gemeente Ziekenhuis aan den Bergweg te Rotterdam (inwendige geneeskunde);
Dr. J. G. Remijnse, chirurg in het Gemeente Ziekenhuis aan den Coolsingel te Rotterdam (heelkunde);
Dr. C. L. de Jongh, eerste geneesheer aan het Gemeente Ziekenhuis aan den Zuidwal te 's-Gravenhage (inwendige geneeskunde);
Dr. J. L. A. Peutz, hoofd der afdeeling voor inwendige ziekten aan het Ziekenhuis van den H. Joannes de Deo te 's-Gravenhage (inwendige geneeskunde);
Dr. H. van Wely, eerste geneesheer aan het Gemeente Ziekenhuis aan den Zuidwal te 's-Gravenhage (inwendige geneeskunde);
Dr. Tj. Halbertsma, kinderarts in het St. Elisabeth's of Groote Gasthuis te Haarlem, privaat-docent aan de Rijksuniversiteit te Leiden (kindergeneeskunde);
Dr. H. A. C. Schaaf, hoofd van de kinderafdeeling voor inwendige en

besmettelijke ziekten aan het Franciscus Gasthuis te Rotterdam (kindergeneeskunde).
De werkzaamheid had plaats krachtens Ministerieele beschikkingen van 19 November 1936, n°. 4710 I, afd. H.O., en van 9 December 1936, n°. 5039 I, afd. H.O.
Andermaal spreekt de commissie haar erkentelijkheid uit voor de door deze geneesheeren verrichte medewerking, welke in hooge mate ten goede is gekomen aan de practische opleiding der medische studenten, die gedurende eenigen tijd onder hun hoede zijn geweest.
De voorstellen van de faculteiten der geneeskunde te Leiden en Utrecht, welke tot de bedoelde beschikkingen hebben geleid, gaven de commissie aanleiding tot eenige vragen betreffende den gang van zaken bij het practisch onderwijs; de faculteiten verstrekten dienaangaande nadere inlichtingen.
In het vorig verslag werd medegedeeld, dat de commissie aan ieder der drie faculteiten op 27 December 1935 naar aanleiding van de verstrekte gegevens haar beschouwingen heeft doen toekomen betreffende de practische opleiding, waarbij nopens bepaalde tekortkomingen, welke in sommige vakken bij de opleiding der coassistenten worden ondervonden, oplossingen aan de hand werden gedaan. Ook in dit verslagjaar is geen der faculteiten op dit rapport teruggekomen door met de commissie nader in gedachtenwisseling te treden.
De tabellarische overzichten, welke de commissie van de drie faculteiten destijds ontving betreffende de artsexamens in den cursus 1933—1934, zijn aangevuld met overzichten over de studiejaren 1934—1935 en 1935—1936. Een gelijksoortig overzicht ontving de commissie op haar verzoek inzake de artsexamens, in 1934—1935 afgelegd aan de universiteit van Amsterdam. De overzichten zullen worden bestudeerd, en de commissie zal op grond van de uitkomsten van dit onderzoek haar conclusies vormen.
Het kwam der commissie gewenscht voor, in dit verslag een samenvattend overzicht te geven van haar tot dusver verrichte werkzaamheden en tevens de vraag te overwegen welk doel zij zich voor haar toekomstige werkzaamheden voor oogen stelt.
In de eerste plaats beantwoordt zij de vraag tot hoever de opleiding buiten universitair verband zich heeft uitgebreid. Dit antwoord luidt als volgt:

a. Groningen neemt op dit oogenblik de opleiding van alle coassistenten op zich, met dien verstande, dat enkele studenten elders voor interne geneeskunde werkten;

b. Utrecht vraagt hulp voor de inwendige geneeskunde en de heelkunde;

c. Leiden vraagt hulp voor de inwendige geneeskunde, de kindergeneeskunde en de heelkunde.

In den loop der jaren is de mogelijkheid besproken en er naar getracht,

om ook voor andere vakken een regeling te treffen. Dit heeft geen resultaat gehad, daar buiten de universiteits-ziekenhuizen geen centra bestonden, welke voor het onderwijs geschikt bleken.
Dat een eenmaal getroffen en goed werkende regeling buiten universitair verband geen zekerheid biedt voor de toekomst blijkt wel duidelijk daaruit, dat de regeling door Leiden met Haarlem getroffen door opheffing van de afdeeling kinderziekten in het St. Elizabeth's of Groote Gasthuis in deze laatste gemeente kwam te vervallen.
Ten aanzien van de vraag, of de onder auspiciën van de commissie ingestelde regelingen voor de practijk hebben voldaan, wordt door de vertegenwoordigers der faculteiten in de commissie het volgende standpunt ingenomen.
Het streven is er op gericht om den gemiddelden duur van het verkrijgen van den artsbul na het doctoraal examen niet boven de twee jaar te doen uitgaan. Door den getroffen maatregel wordt het mogelijk gemaakt zonder verkorting van den tijd van de coassistentschappen de doctorandi in de gelegenheid te stellen binnen niet te langen tijd hun semi-arts- en artsexamen af te leggen.
De doctorandi zijn over het algemeen zeer tevreden over het onderwijs, dat zij in de ziekenhuizen ontvangen. Daartegenover staan naar de meening van deze leden twee bezwaren, nl.:
a. het onderricht in de ziekenhuizen vervangt niet het universitaire onderwijs met de colleges, en
b. de systematische contrôle van het practische onderzoek is in de ziekenhuizen soms onvoldoende.
De commissie is van oordeel, dat het practische onderwijs in niet-universitair verband met toewijding en succes wordt gegeven.
Zij, die een opdracht tot het geven van onderwijs hebben aanvaard, stellen zich practisch gesproken steeds weder beschikbaar voor het volgende jaar. Ook zijn er van de zijde van de directies der ziekenhuizen geen moeilijkheden gebleken.
Gegeven de concrete situatie kan worden gezegd, dat, al mogen de bezwaren niet over het hoofd worden gezien, de voordeelen, aan de regeling verbonden, overwegen.
Het practisch onderwijs in niet-universitair verband legt aan de ziekenhuizen, die zich daartoe beschikbaar stellen, verplichtingen op. Het spreekt vanzelf, dat dit onderwijs beslag legt op den tijd van doctoren en assistenten en tevens eischen stelt aan de beschikbare laboratoriumruimten. De vraag rijst dan ook of deze instellingen — bij den eisch van uiterste bezuiniging, die door het Rijk in het bijzonder aan de gemeentelijke ziekenhuizen wordt gesteld — in staat zullen blijven mede te werken aan de practische opleiding van de medische studenten.
De commissie heeft de vraag overwogen of de tot nu toe verkregen regelingen als het uiteindelijk resultaat van haar werkzaamheden moeten worden beschouwd, dan wel of de afgeloopen jaren als proeftijd kunnen gelden en er nu moet worden getracht om een meer vast en omlijnd

voorstel bij den Minister in te dienen. Uit de besprekingen bleek, dat hieromtrent de meeningen verdeeld waren. Het is evenwel niet uitgesloten, dat enkele leden der commissie — op grond van de tot nu toe gebleken resultaten en de aan de thans geldende regeling verbonden bezwaren — tot het voorstellen van een nadere regeling zullen komen. De commissie besloot, in afwachting daarvan, haar werkwijze voorloopig op denzelfden voet voort te zetten.

Ten slotte wordt vermeld, dat aan den secretaris der commissie, Jhr. Mr. C. J. A. de Ranitz, op zijn verzoek eervol ontslag uit deze functie is verleend.

Van deze plaats brengt de commissie hem gaarne haar welgemeenden dank voor de belangrijke door hem als zoodanig bewezen diensten.

Tot lid en secretaris van de commissie werd benoemd: Mr. A. J. L. van Beeck Calkoen, administrateur, chef van de afdeeling Hooger Onderwijs van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

STICHTING TOT VERRUIMING VAN WERKGELEGENHEID VOOR ACADEMISCH GEVORMDEN

Omtrent de Stichting tot verruiming van werkgelegenheid voor academisch gevormden valt het volgende te berichten.

In verband met zijn benoeming tot Minister van Koloniën verliet de heer Ch. J. I. M. Welter in het midden van het jaar het bestuur. Gaarne brengt het bestuur den heer Welter dank voor de aangename wijze, waarop het met hem heeft mogen samenwerken. In de ontstane vacature is tot dusver niet voorzien.

Overigens kwam in de samenstelling van het bestuur geen verandering. Het bestuur kwam in 1937 viermaal bijeen, terwijl verscheidene malen met de leden afzonderlijk over verschillende onderwerpen overleg werd gepleegd.

De samenstelling van het instituut van vertegenwoordigers der stichting bij de universiteiten (hoogescholen) onderging geen verandering. Het is het bestuur een behoefte ook in dit verslag wederom uiting te geven aan zijn groote erkentelijkheid voor den velen arbeid, welken de vertegenwoordigers geheel belangeloos voor de stichting verrichten.

In de werkwijze van het bestuur kwam ook in het afgeloopen jaar geen verandering. Het bestuur meent overigens ook ditmaal te kunnen volstaan met een verwijzing naar hetgeen daaromtrent in de vorige jaarverslagen is opgemerkt.

Allereerst volgt hieronder een staatje, ingedeeld naar de universiteiten (hoogescholen), van het aantal academisch gevormden, waarvan verzoeken om tewerkstelling bij de stichting inkwamen.

Van de Roomsch-Katholieke Universiteit te Nijmegen en de Katholieke Economische Hoogeschool te Tilburg werden geen aanvragen om tewerkstelling ontvangen.

Universiteit (Hoogeschool)	Aantal aanvragen
Rijksuniversiteit te Leiden	7
„ te Utrecht	17
„ te Groningen	9
Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam	13
Vrije Universiteit te Amsterdam	1
Technische Hoogeschool te Delft	10
Landbouwhoogeschool te Wageningen	4
Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam	1
Universiteit te Leuven	2
Totaal aantal aanvragen	64

Ingedeeld naar de studierichting van de academisch gevormden kan het volgende overzicht worden gegeven.

Studierichting	Aantal	Studierichting	Aantal
Wijsbegeerte	1	Scheikunde	9
Nederlandsch	3	Natuurkunde	5
Moderne talen	3	Wiskunde	2
Oude talen	7	Plant- en dierk. (biologie)	4
Geschiedenis	3	Kol. landbouwkunde	2
Aardrijkskunde	6	Tuinbouwkunde	2
Rechten	10	Handelswetenschappen	1
Electrotechniek	1	Politieke en sociale wetenschappen	1
Civiel-ingenieurs	4		

Van deze 64 aanvragen kwamen er op grond van gunstige financieele omstandigheden 16 niet voor een toelage in aanmerking, terwijl 2 aanvragers van hun tewerkstelling geen gebruik maakten, daar zij inmiddels een betrekking hadden gevonden.

Op 31 December 1937 waren 44 academisch gevormden tewerkgesteld. Hiervan genoten er 43 een toelage. Onder deze 43 academisch gevormden waren er 4, die sedert 1935 en 16 die sedert 1936 vanwege de stichting waren tewerkgesteld. Van de 55 en 27 academisch gevormden, die reeds op 1 Januari 1937 sedert onderscheidenlijk 1935 en 1936 waren tewerkgesteld, vielen er dus in 1937 respectievelijk 51 en 11 af; van de 46 academisch gevormden, die voor het eerst in 1937 zijn tewerkgesteld, waren er op 31 December 1937 nog 24 over, zoodat de tewerkstelling van 22 van hen in den loop van 1936 eindigde. Als regel hield de tewerkstelling op als gevolg van het vinden van een betrekking. In enkele gevallen werd zij beëindigd doordat belanghebbenden gedurende twee jaren — den voor tewerkstelling gestelden tijd — werkzaam waren geweest en er geen bijzondere omstandigheden waren, welke een verlenging wettigden.

Voor de toekenning van toelagen is dezelfde gedragslijn als in vorige jaren gevolgd. De hoogste toelage bedraagt f 50,— per maand. Nogmaals wordt hier uitdrukkelijk opgemerkt, dat de toelage niet het karakter van salaris heeft. De toelage wordt slechts toegekend, indien tengevolge van den financieelen welstand van den aanvrager en van diens ouders een tewerkstelling anders niet mogelijk is.

Evenals in vorige jaren kan het bestuur ook voor het afgeloopen kalenderjaar getuigen van de aangename en doeltreffende samenwerknig met de Nederlandsche Chemische Vereeniging.
Het Criminologisch Instituut van Prof. Mr. W. J. Pompe en het Economisch Instituut van Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart ging en op den ingeslagen weg voort. Het bestuur brengt dezen hoogleeraren ook ditmaal gaarne dank voor hetgeen zij in het belang van de werklooze academici doen. Aan de tewerkstelling van een aantal biologen bij het vervaardigen van leermiddelen ten dienste van het voorbereidend, hooger, middelbaar, nijverheids- en lager onderwijs kwam een einde, doordat de tewerkgestelde biologen een betrekking hebben gevonden, terwijl geen nieuwe aanvragen van biologen bij de stichting inkwamen. Voor de medewerking, welke het bestuur van de hoogleeraren Dr. L. G. M. Baas Becking, Dr. C. J. van der Klaauw en Dr. J. H. Lam te Leiden bij deze tewerkstelling heeft ondervonden, brengt het bestuur hun nogmaals hartelijk dank.

In het jaar 1937 werd in totaal een bedrag van f 28 602,78 aan toelagen uitgekeerd. Van dit bedrag heeft f 4432,77 betrekking op het jaar 1936, terwijl, voor zooveel bij het vaststellen van het verslag bekend, op 31 December 1937 nog een bedrag van f 2376,78 aan toelagen over 1937 was verschuldigd. Het totaal bedrag, dat op het jaar 1937 behoort te drukken, beloopt dus f 26 546,79. Voor diverse kleinere uitgaven moest f 23,35 worden uitgegeven.

In het verslag over het jaar 1936 heeft het bestuur er reeds gewag van gemaakt, dat in de laatste maanden van dat jaar het aantal tewerkgestelden, dat een betrekking heeft gevonden, grooter was geweest dan in den daaraan voorafgaanden tijd. Het vervult het bestuur met vreugde te kunnen mededeelen, dat dit verschijnsel in 1937 voortgang heeft gehad. Duidelijk komt dit ook tot uiting in de vermindering van het aantal aanvragen om tewerkstelling. Terwijl er zich in de jaren 1935 en 1936 respectievelijk 113 en 118 afgestudeerden tot de stichting wendden, bereikten het bestuur in 1937 slechts 64 aanvragen. Ook de cijfers van het aantal tewerkgestelden op 1 Januari van elk jaar geven eenzelfde beeld. Tegenover een aantal op 1 Januari 1936 en 1937 van respectievelijk 87 en 81, stond op 1 Januari 1938 een aantal van 44 tewerkgestelden. Vooral het terugloopen van het aantal aanvragen van chemici en biologen trekt daarbij de aandacht.
Het bestuur spreekt tenslotte den wensch uit, dat de snellere opneming door de maatschappij van de academisch gevormden in 1938 verderen voortgang moge hebben en dat dit verschijnsel zich ook tot de andere studierichtingen moge uitstrekken.

II. INSTELLINGEN TOT OPLEIDING VOOR PREDIKANT, PRIESTER, RABBIJN, KERKELIJK LEERAAR, ZENDELING OF MISSIONARIS

STATISTISCH OVERZICHT

Hieronder volgt een statistisch overzicht van de opleiding voor predikant, priester, rabbijn, kerkelijk leeraar, zendeling of missionaris. *)

Toestand bij het begin van den cursus 1936/37

Aantal inrichtingen		Kerkelijke gezindte	Inrichting van onderwijs	Aantal leerlingen bij het begin van den cursus		Aantal docenten bij het begin van den cursus		Toelatingseischen	Cursusduur
1936/37	1935/36 [1]			1936/37	1935/36 [1]	1936/37	1935/36 [1]		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1	Christ.-Gereformeerd	Theologische School	19	24	3	4	voldoend lager onderw.	8 jaar
1	1	Gereformeerd	Theologische School	109	112	4	5	gymnasium of staatsex.	5 jaar
1	1	Gereform. Gemeenten	Theologische School	3	2	2	2	voldoend lager onderw.	4 jaar
1	1	Evangelisch Luthersch	Seminarie	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]
1	1	Herst. Evang. Luth.	Seminarie	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]
1	1	Vrij Evangelisch	Theologische School	6	[2]	2	[2]	alg. ontw. gelijk aan m.u.l.o. diploma B.	[2]
1	1	Remonstrantsch	Seminarie	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]
1	1	Alg. Doopsgezind	Seminarie	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]	[2]
1	1	Prot.-Christelijke	Zendingsschool	22	25	16	16	dipl. h.b.s., gymn. of kweeksch.	5 jaar
8	8	Roomsch-Katholiek	Kl. Seminarie: bisschoppelijk	1395 [4]	1471 [4]	110 [4]	112 [4]	vold. lag. ond. (sommige ook eenig Fransch)	6 jaar
46	45		niet-bisschoppelijk	5384 [4]	5710 [4]	584 [4]	573 [4]		
7	7	Roomsch-Katholiek	Gr. Seminarie: bisschoppelijk	758	778	50	48	Klein-seminarium- of gymnasium-diploma	6 à 7 jaar
62	62		niet-bisschoppelijk	2455	2586	372	377		
1	1	Oud-Katholiek	Seminarie	6	5	4	4	dipl. gymn. of staatsex.	[3]
1	1	Ned. Israëlietisch	Seminarie	71	64	16	16	vold. lager onderwijs + Hebreeuwsch	[3]
1	1	Port. Israëlietisch	Seminarie	9	[3]	5	[3]	[3]	[2]

*) Ontleend aan Mededeeling n°. 93 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.
[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 76 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.
[2]) Geen gegevens vermeld, daar de leerlingen van deze onderwijsinstellingen tevens als student aan de S. U. te Amsterdam of de R. U. te Leiden zijn ingeschreven.
[3]) Gegevens onbekend.
[4]) Van 2 instellingen, waarvan de leerlingen tevens een erkend gymnasium bezoeken en de leeraren aan een erkend gymnasium lesgeven, zijn de aantallen niet opgenomen.

C. VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

AANTALLEN SCHOLEN EN LEERLINGEN

In het navolgende staatje is een overzicht gegeven van de aantallen scholen en leerlingen in den cursus 1936/37 en in den cursus 1937/38.

Schoolsoorten	Cursus 1936/1937 [1])		Cursus 1937/1938 [2])	
	Aantal scholen [3])	Aantal leerlingen [3])	Aantal scholen [3])	Aantal leerlingen [3])
Gymnasia	53	9 321	53	9 426
H. B. S.-sen met 3-j. c.	8	1 509	5	1 087
H. B. S.-sen „ 5-j. c. A	9	2 980	13	3 664
H. B. S.-sen „ 5-j. c. B	117	25 048	58	11 472
H. B. S.-sen „ 5-j. c. A B.			61	14 815
Lycea	53	—	55	—
Afd. Onderbouw	—	5 904	—	5 969
„ Gymnasium	—	3 237	—	3 333
„ H. B. S.	—	3 940	—	4 676
„ Midd. meisjesschool	—	480	—	616
Middelbare meisjesscholen	19	—	19	—
Afd. Onderbouw	—	570	—	593
Klassen H. B. S.	—	328	—	323
„ M. M. S.	—	1 710	—	1 888
Handelsscholen 3-j. c.	8	545	8	636
„ 4-j. c.	11	1 431	10	1 442
„ 5-j. c.	4	431	1	31
Handelsscholen, waarvan de laagste klassen samenvallen met die van een:				
gymnasium	1	49	1	53
H. B. S.	7	283	—	—
lyceum	5	210	2	76
handelsschool	3	109	3	115
Handelsavondscholen	129	16 641	129	19 024
Totaal	427	74 762	418	79 239

De veranderingen, welke zich in het aantal scholen hebben voorgedaan, zijn grootendeels een gevolg van de wijziging en aanvulling der Middelbaar-onderwijswet bij de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 320). Deze heeft vooral invloed uitgeoefend op het omzetten van hoogere handelsscholen met 5-jarigen cursus in hoogere burgerscholen A.

[1]) Voorzoover de gegevens der dagscholen betreft, ontleend aan Mededeeling n°. 68 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.

[2]) Idem Mededeeling n°. 88.

[3]) Hierbij de niet-erkende scholen met haar leerlingen inbegrepen.

Een gevolg van de bepaling, dat het onderwijs in de eerste 3 klassen van een hoogere burgerschool A gelijk is aan dat van een hoogere burgerschool B, is, dat de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus thans zijn onderscheiden in: hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus A, hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus B en hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus A B (combinaties van een hoogere burgerschool B en een hoogere burgerschool A).
De toeneming van het aantal leerlingen bij het dagonderwijs is relatief iets grooter dan in het voorafgaande jaar; bij het avondonderwijs is de vooruitgang zeer sterk.
Het accres bij de dagscholen bedroeg 2130 leerlingen of 3,7 %, terwijl dit in het voorafgaande jaar 1886 of 3,4 % was.
Evenals het vorige jaar was dit jaar de stijging bij het middelbaar onderwijs voor meisjes het grootst nl. 14,3 %.
Bij de handelsavondscholen bedroeg het accres 2383 leerlingen of 14,3 %, terwijl deze cijfers voor het voorafgaande jaar 905 leerlingen of 5,7 % waren.

I. MEER DAN ÉÉN TAK VAN ONDERWIJS

WIJZIGING EN AANVULLING DER MIDDELBAAR-ONDERWIJSWET

Bij de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 320) is de Middelbaar-onderwijswet gewijzigd en aangevuld. De wijzigingen en aanvullingen strekken voornamelijk tot regeling van het onderwijs aan de hoogere burgerscholen A en van de eindexamens dier scholen, alsmede tot het geven van een wettelijke basis aan het handelsonderwijs.
Volgens de thans vigeerende Wet behooren tot het middelbaar onderwijs: *a.* hoogere burgerscholen; *b.* handelsdagscholen; *c.* handelsavondscholen; *d.* landbouwscholen.
De hoogere burgerscholen worden onderscheiden in hoogere burgerscholen A en hoogere burgerscholen B. Zij hebben beide een cursus van vijf jaren; met machtiging van den Minister kan de cursus zesjarig zijn, welke machtiging evenwel niet vereischt is voor hoogere burgerscholen voor meisjes en voor niet-gesubsidieerde scholen.
Aan de hoogere burgerschool A staat het onderwijs in de maatschappelijke vakken en de talen, aan de hoogere burgerschool B het onderwijs in de wis- en natuurkundige vakken op den voorgrond. Het onderwijs in de laagste drie klassen der hoogere burgerscholen A en B is gelijk, terwijl de laagste drie klassen van een hoogere burgerschool A en een hoogere burgerschool B kunnen samenvallen.
Ten aanzien van de eindexamens der hoogere burgerscholen A werd bepaald, dat voor zooveel het Rijksscholen betreft, door den Minister, voor zooveel het gemeentescholen betreft, door burgemeester en wethouders en, voor zooveel het bijzondere scholen betreft, door het schoolbestuur, belangstellenden kunnen worden aangewezen als bevoegd om

de eindexamens der hoogere burgerscholen A bij te wonen. De zinsnede in art. 57: „Het mondeling examen wordt afgenomen door de leeraren onder 1 vermeld" is geschrapt, terwijl de programma's van de eindexamens der hoogere burgerscholen, alsmede de regelen bij het afnemen van de examens in acht te nemen en de bevoegdheden van de deskundigen en van de belangstellenden bij algemeenen maatregel van bestuur worden vastgesteld.

In dit verband zij nog opgemerkt, dat door de wijziging van de Hoogeronderwijswet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 321) de abituriënten van de hoogere burgerscholen A het recht gekregen hebben:

1°. tot het afleggen der examens in de faculteit der economische wetenschappen;

2°. tot het afleggen der examens in de vereenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte betreffende de studie van den Oostindischen Archipel;

3°. tot het afleggen der examens in de vereenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte, voor zoover betreft de studie van sociale aardrijkskunde en de vrije studierichting in de aardrijkskunde.

De hoogere burgerscholen met driejarigen cursus zijn uit de wet verdwenen, maar bij overgangsmaatregel is vastgesteld, dat de bestaande scholen gehandhaafd kunnen blijven.

Aan het handelsonderwijs is een wettelijke basis gegeven.

De handelsdagschool heeft een cursus van drie of vier jaren. Op de vierjarige school wordt ook onderwijs gegeven in de letterkunde van de moderne talen, in verband waarmede de leeraren in deze talen in het bezit moeten zijn van de B-bevoegdheid.

De handelsavondschool heeft een cursus van drie of van vijf jaren; met machtiging van den Minister kan de cursus vier jaren duren. Verplichte vakken zijn: handelswetenschappen, Nederlandsche taal en ten minste één der vakken: Fransche, Engelsche of Hoogduitsche taal. Aan een leerling kan worden vergund, het onderwijs in niet alle onderwezen vakken te volgen, mits hij het onderwijs in ten minste één van de bovengenoemde verplichte vakken volgt.

Voor de leeraren aan de handelsavondscholen wordt dezelfde bevoegdheid geëischt als voor die aan de handelsdagschool met driejarigen cursus.

De Wet is in werking getreden met ingang van 1 September 1937.

WIJZIGING EN AANVULLING DER HOOGER-ONDERWIJSWET

Bij de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 321) is de Hooger-onderwijswet gewijzigd en aangevuld. Ten aanzien van de openbare gymnasia worden hierbij door invoeging van en nieuw artikel (art. 10*bis*) voorschriften gegeven betreffende de gelegenheid tot het volgen van godsdienstonderwijs door de leerlingen. De voor dit onderwijs bestemde uren vallen binnen of sluiten aan bij de schooltijden en worden voor

elke school vastgesteld na overleg met den door de kerkelijke gemeente of de plaatselijke kerk voor die school aangewezen godsdienstleeraar. De schoollokalen worden, zoo noodig verwarmd en verlicht, voor dit onderwijs kosteloos beschikbaar gesteld.

GODSDIENSTONDERWIJS AAN LEERLINGEN VAN OPENBARE HOOGERE BURGERSCHOLEN, HANDELSSCHOLEN EN GYMNASIA

Ingevolge het vierde lid van art. 22*bis* der Middelbaar-onderwijswet en het laatste lid van art. 10*bis* der Hooger-onderwijswet, zooals die wetten laatstelijk zijn gewijzigd en aangevuld bij de Wetten van 22 April 1937 (onderscheidenlijk *Staatsblad* n°. 320 en *Staatsblad* n°. 321), worden voor de toepassing van die artikelen met kerkelijke gemeenten gelijkgesteld vereenigingen, welke zich met het geven van godsdienstonderwijs aan leerlingen onderscheidenlijk van openbare hoogere burgerscholen en handelsscholen en van openbare gymnasia belasten, en dit voor zooveel het Rijksscholen betreft, ter kennis van den Minister en, voor zooveel het gemeentescholen betreft, ter kennis van het gemeentebestuur hebben gebracht, mits deze vereenigingen voldoen aan bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen eischen.
Deze eischen zijn vastgesteld bij Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 365).

LESSENGARANTIE DER LEERAREN

Tot de besturen van gemeenten, die door het Rijk gesubsidieerde hoogere burgerscholen, gymnasia, lycea en handelsdagscholen in stand houden, en tot de besturen van door het Rijk gesubsidieerde bijzondere hoogere burgerscholen, gymnasia, lycea en handelsdagscholen heeft de Minister den volgenden omzendbrief van 2 December 1937, n°. 19936, afd. V.H. M.O., gericht:

> Ik heb de eer er de aandacht van Uw College op te vestigen, dat bij Koninklijk besluit van 13 Augustus 1937 (*Staatsblad* n°. 393), onder verwijzing naar art. 33, eerste lid, van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1934, is bepaald, dat vermindering of vermeerdering van het getal lessen, rechtstreeks voortvloeiende uit de toepassing der overgangsbepaling van het Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 363), voor de vaststelling van het krachtens het eerste lid van art. 15 van paragraaf 3 van Hoofdstuk II van Bijlage C van genoemd Bezoldigingsbesluit te garandeeren getal lessen buiten beschouwing blijven.
> In verband met de voorwaarden, waaronder ten behoeve van Uw school (scholen) subsidie uit 's Rijks kas is verleend, verzoek ik U hiermede, voor zooveel noodig, rekening te houden.

VREEMDELINGEN, WERKZAAM BIJ HET VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

Bij omzendbrief van 28 December 1937, n°. 21105, afd. Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, heeft de Minister de aandacht van de

inspecteurs van het middelbaar onderwijs en de inspecteurs van het gymnasiaal en het middelbaar onderwijs er op gevestigd, dat in enkele gevallen aan scholen voor voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs vreemdelingen werkzaam zijn geweest, die niet in het bezit waren van de voor hen wettelijk vereischte vergunning tot het geven van onderwijs.
In verband daarmede heeft de Minister den voornoemden inspecteurs verzocht, bij benoemingen nauwlettend toe te zien of de benoemden al dan niet de Nederlandsche nationaliteit bezitten. Indien op dit punt ook maar de geringste twijfel bestaat, zal overlegging van een bewijs van Nederlanderschap moeten worden gevorderd.

PRACTISCHE OPLEIDING VAN LEERAREN AAN RIJKS HOOGERE BURGERSCHOLEN

In de *Nederlandsche Staatscourant* van 23 Februari 1937, n°. 36, heeft de Minister de beschikking van 20 Februari 1937, n°. 8920[I], afdeeling Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, regelende de toelating van hospitanten aan Rijks hoogere burgerscholen, doen opnemen.
Wanneer een candidaat-leeraar voor zijn practische opleiding wenscht te hospiteeren aan een Rijks hoogere burgerschool, wendt hij zich tot den directeur dier school. Deze brengt ter zake advies uit aan den inspecteur, met het toezicht op zijn school belast. In dit advies wordt door den Directeur onder meer medegedeeld, welke leeraar (leeraren) zijner school bereid is (zijn) den candidaat-leeraar zijn (hun) lessen te doen bijwonen, en of hij deze(n) daarvoor geschikt acht. Naar aanleiding van dit advies doet de inspecteur een voorstel aan den Minister, die beslist.
De hospitant moet bevoegd zijn tot het geven van onderwijs aan een Rijks hoogere burgerschool in het vak, waarin hij wenscht te hospiteeren. In elke les mogen niet meer dan twee hospitanten aanwezig zijn.
Het geven van lessen door hospitanten mag slechts geschieden onder goedkeuring van den directeur der school en onder verantwoordelijkheid van den leeraar.
Wanneer een hospitant ten minste drie achtereenvolgende maanden aan een bepaalde Rijks hoogere burgerschool heeft gehospiteerd en ten minste zes lessen (— van de laatste twee wordt vooraf tijdig kennis gegeven aan den hierbij betrokken inspecteur —) zelf heeft gegeven tot tevredenheid van de(n) hierbij betrokken leeraar (leeraren), den directeur en den inspecteur, wordt hem deswege op voorstel van den inspecteur door den Minister een verklaring verstrekt.
De inspecteurs brengen jaarlijks vóór 15 Februari aan den Minister verslag uit omtrent het hospiteeren van candidaat-leeraren aan Rijks hoogere burgerscholen in hun ambtsgebied.
In aansluiting aan deze beschikking heeft de Minister bij omzendbrief van 20 Februari 1937, n°. 8920[III], afdeeling Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, aan de besturen der gemeenten, die hoogere burger-

scholen, lycea, gymnasia en handelsdagscholen in stand houden, en aan de besturen der bijzondere hoogere burgerscholen, lycea, gymnasia en handelsdagscholen verzocht, een regeling in gelijken geest te treffen, met dien verstande, dat de beslissing, bedoeld in de eerste alinea en de verklaring, bedoeld in de vijfde alinea, in plaats van door den Minister door het bestuur zelf respectievelijk wordt genomen en verstrekt.

RIJKSTOEZICHT OP HET VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

Bij Koninklijk besluit van 7 Mei 1936, n°. 46, is, met ingang van 1 November 1936, aan G. Bolkestein op zijn verzoek, wegens het bereiken van den pensioengerechtigden leeftijd, eervol ontslag verleend als inspecteur van het gymnasiaal en het middelbaar onderwijs, met dankbetuiging voor de door hem aan den Lande bewezen diensten. Daar in de ontstane vacature voorshands niet kon worden voorzien, verzocht de Minister den heer Bolkestein een opdracht tot tijdelijke waarneming van deze functie tot 1 Maart 1937 te willen aanvaarden, waartoe hij zich bereid verklaarde.

Hoezeer de arbeid van den aftredenden inspecteur werd gewaardeerd, bleek bij zijn officieele huldiging in de aula van het Koloniaal Instituut te Amsterdam in tegenwoordigheid van vele onderwijsautoriteiten, o.a. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

De Minister schetste in het kort den levensloop van den heer Bolkestein en bracht in herinnering diens opleiding tot onderwijzer aan de Klokkenberg te Nijmegen, zijn positie als leeraar en directeur bij het middelbaar onderwijs te Amsterdam, en zijn twintigjarige werkzaamheid als inspecteur bij dezen tak van onderwijs. Waar de heer Bolkestein ook nog het candidaatsexamen aan een onzer universiteiten heeft afgelegd, is, zoo constateerde de Minister, de scheidende inspecteur met alle geledingen van het onderwijs in aanraking geweest. In vele publicaties van den heer Bolkestein prees de Minister den historischen zin van een deskundigen auteur, die weet, dat vooral de verhoudingen op het gebied van het onderwijs wortelen in de historie. Bij den heer Bolkestein hielden theorie en practijk elkander in evenwicht. Zijn openheid voor richtingen en overtuigingen, die de zijne niet zijn, wekte ieders waardeering. Het ontvankelijk zijn voor critiek op eigen werk bleek herhaaldelijk bij de besprekingen van het Rapport-Bolkestein over de aansluiting van het lager en het middelbaar onderwijs, waaraan zijn naam onafscheidelijk is verbonden, en dat weldra gevolgd zal worden door een Rapport betreffende de aansluiting van het middelbaar en het hooger onderwijs, bij welks totstandkoming ook de heer Bolkestein een leidende functie heeft gehad.

Bij Koninklijk besluit van 2 Januari 1937, n°. 11, is, met ingang van 1 Maart 1937, benoemd tot inspecteur van het middelbaar onderwijs C. de Bruyn, directeur van de 2e Christelijke hoogere burgerschool te 's-Gravenhage.

Bij beschikking van den Minister van 6 Januari 1937, n°. 154, afdeeling Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, is het toezicht op de gymnasia, lycea, hoogere burgerscholen, middelbare scholen voor meisjes, handelsscholen (dag- en avondscholen) en cursussen ter opleiding voor akten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs opnieuw geregeld.

Met ingang van 1 Maart 1937 werd belast met het toezicht op de gymnasia in Nederland, alsmede de handelsavondscholen in de gemeenten Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam: Dr. E. H. Renkema; met het toezicht op de lycea in Nederland, alsmede de handelsavondscholen in de provinciën Gelderland en Overijssel: J. van Andel.

Voor het toezicht op de hoogere burgerscholen, de middelbare scholen voor meisjes, de handelsscholen (dag- en avondscholen) en de cursussen ter opleiding voor akten van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs, met uitzondering van de voornoemde handelsavondscholen werd het Rijk verdeeld in vier inspectiën.

De *eerste* inspectie omvat thans de in de vorige alinea bedoelde onderwijsinrichtingen in de provinciën Gelderland, Noord-Brabant en Limburg; de *tweede* inspectie, die in Zuid-Holland en Zeeland; de *derde* inspectie, die in Noord-Holland en Utrecht; de *vierde* inspectie, die in Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel.

Met het toezicht werden respectievelijk belast: in de eerste inspectie: de inspecteur M. van der Weyst; in de tweede inspectie: de inspecteur Dr. W. van den Ent; in de derde inspectie: de inspecteur Dr. S. Elzinga; in de vierde inspectie: de inspecteur C. de Bruyn.

Als standplaats werd aangewezen: aan den inspecteur Dr. E. H. Renkema, de gemeente 's-Gravenhage; aan den inspecteur J. van Andel, de gemeente Arnhem, met bepaling, dat hij voorloopig te 's-Gravenhage woonachtig kan blijven; aan den inspecteur M. van der Weyst, de gemeente 's-Hertogenbosch; aan den inspecteur Dr. W. van den Ent, de gemeente 's-Gravenhage; aan den inspecteur Dr. S. Elzinga, de gemeente Haarlem; aan den inspecteur C. de Bruyn, de gemeente Groningen, met bepaling, dat hij tot 1 September 1937 te 's-Gravenhage woonachtig kon blijven.

EXAMENGELDEN AKTEN TEEKENEN M. O.

Bij Koninklijk besluit van 28 Mei 1936 (*Staatsblad* n°. 366) is de akte, genoemd onder *d* van artikel 77 der Middelbaar-onderwijswet, gesplitst in de akten M A, M B en M C.

In verband daarmede is het Koninklijk besluit van 19 Augustus 1926 (*Staatsblad* n°. 548), ter vaststelling van de examengelden, bedoeld in artikel 81 der Middelbaar-onderwijswet, gewijzigd en aangevuld bij Koninklijk besluit van 26 Februari 1937 (*Staatsblad* n°. 390).

Dit besluit stelt het examengeld voor elk der akten M A, M B en M C, bedoeld in het Koninklijk besluit van 28 Mei 1936 (*Staatsblad* n°. 366) vast op veertig gulden.

II. MIDDELBAAR ONDERWIJS

TOELATING TOT HOOGERE BURGERSCHOLEN

De directeur van een der Rijks hoogere burgerscholen wendde zich tot den Minister met de vraag of een leerling, die voor twee scholen toelatingsexamen doet, voor de eene school wordt afgewezen en tot de andere wordt toegelaten, op grond van de toelating tot de tweede school kan worden ingeschreven voor de eerste school, indien beide scholen voor hetzelfde examen opleiden.
Hem is bij brief van 29 Juli 1937, n°. 11349, afdeeling Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, geantwoord, dat iemand, die aan 2 openbare of krachtens art. 45*bis* der Middelbaar-onderwijswet gesubsidieerde bijzondere hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus examen doet voor toelating tot een overeenkomstige klasse, indien het onderzoek slechts aan een der beide scholen voor den candidaat gunstig verloopt, uitsluitend kan worden toegelaten tot de school, waarvoor hij met gunstig gevolg toelatingsexamen heeft afgelegd.

SCHOOLGELDREGELING RIJKS HOOGERE BURGERSCHOLEN

Bij gemeenschappelijke beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en den Minister van Financiën van $\frac{\text{21 Juni 1937, n°. 8552, afd. V. H. M. O.,}}{\text{23 Juni 1937, n°. 206, afd. D. B.,}}$ is de gemeenschappelijke beschikking van $\frac{\text{26 Maart 1936, n°. 3804, afd. V. H. M. O.,}}{\text{6 April 1936, n°. 127, afd. C. D.,}}$ aangevuld bij de gemeenschappelijke beschikking van $\frac{\text{4 Mei 1936, n°. 10285 I,}}{\text{7 Mei 1936, n°. 185, afd. V. H. M. O.,}}$ $\frac{}{\text{afd. C. D.,}}$ gewijzigd en aangevuld. Zij is gepubliceerd in de *Nederlandsche Staatscourant* van 5 Juli 1937, n°. 126.

ALGEMEEN LEERPLAN VOOR DE HOOGERE BURGERSCHOLEN A EN B

Krachtens art. 20 der Middelbaar-onderwijswet, zooals deze laatstelijk is gewijzigd bij de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 320) moet een algemeen leerplan worden vastgesteld voor de hoogere burgerscholen A en B. Een zoodanig leerplan is vastgesteld bij Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 363).
Daarbij is rekening gehouden met het 4de lid van art. 16 van genoemde Wet, krachtens hetwelk het onderwijs in de laagste drie klassen der hoogere burgerscholen A en B gelijk is.
Voor de wiskunde is het getal lessen in de 2de en 3de klasse elk met één les verminderd, welke lessen zijn overgebracht naar de 4de en 5de klasse. Door deze wijziging wordt dit vak meer gelijkmatig over de verschillende klassen verdeeld.

Voor de natuurkunde zijn 2 uur gebracht in de tweede klasse, terwijl in de 3de klasse het getal lessen van 4 tot 3 is verminderd. Op deze wijze zal het onderwijs in dat vak beter tot zijn recht kunnen komen.
Voor de scheikunde zijn 8 + 2 lessen, die thans uitsluitend in de hoogste 2 klassen worden gegeven, zoodanig verdeeld, dat in de 3de klasse 2, in de 4de klasse 3 en in de 5de klasse 5 lessen worden gegeven. De wenschelijkheid hiervan is in de practijk gebleken.
Voor de plant- en dierkunde is het uur uit de 3de klasse overgebracht naar de vierde klasse. Voor de hoogere burgerschool B levert dit geenerlei bezwaar op, terwijl 4 lessen voor de leerlingen, die de hoogere burgerschool A gaan volgen, voldoende worden geacht.
Voor de aardrijkskunde is een uur uit de 2de klasse overgebracht naar de 4de klasse, waardoor de leerstof beter verdeeld kan worden.
Voor de handelswetenschappen zijn 2 uur in de 3de klasse uitgetrokken, hetgeen met name aan de leerlingen, welke na deze klasse de school verlaten (vooral ten plattelande een veelvuldig voorkomend verschijnsel) ten goede zal komen. Het uur in de 4de klasse is in verband daarmede vervallen. Het getal lessen in het handteekenen is in de 3de en 4de klasse met één verminderd. Een totaal van 6 schijnt namelijk voldoende, vooral omdat zij, die dit wenschen, nog een lesuur in de 5de klasse kunnen volgen.
Bij de regeling der getallen lessen in de hoogste 2 klassen der hoogere burgerschool A is rekening gehouden met de ervaring, tot dusver èn in de afdeelingen A der hoogere burgerscholen èn in de zelfstandige A-hoogere burgerscholen opgedaan.
Wat art. 4 aangaat, zij opgemerkt, dat de omschrijving der leerstof zoodanig is gekozen, dat voldaan kan worden aan de eischen, die, gelet op het doel van het onderwijs, moeten worden gesteld.
Slechts de leerstof omtrent den omvang waarvan de opvattingen al te zeer uiteenloopen, is meer uitvoerig geformuleerd. Waar dit mogelijk was, is met een sobere omschrijving volstaan.
De als bijlage bij het voorheen geldend leerplan gevoegde gedetailleerde omschrijving van de leerstof voor de lichamelijke oefening, welke in 1920 noodig moest worden geacht, kon thans zonder bezwaar achterwege blijven.
Een overgangsbepaling schept de gelegenheid te voorkomen, dat de leerlingen, die op 1 September 1937 in de 2de klasse of in een der hoogere klassen hebben plaats genomen, tengevolge van de aangebrachte wijzigingen in een bepaald vak onvoldoende onderwijs zouden ontvangen.

LEERPLAN WISKUNDE AAN DE HOOGERE BURGERSCHOLEN B

Ten aanzien van het gewijzigd leerplan voor zooveel het vak wiskunde aan de hoogere burgerscholen B betreft, heeft de Minister aan den inspecteur van het gymnasiaal en het middelbaaronderwijs J. van Andel en de inspecteurs van het middelbaar onderwijs den volgenden brief van 4 November 1937, n°. 17265, afd. Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, gericht:

Uw opvatting van de beteekenis van art. 4, onder 10, van het Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 363), volgens hetwelk het onderwijsprogramma voor de hoogere burgerschool B, voor zooveel de reken- en stelkunde betreft, o.m. zal omvatten eenvoudige beginselen der differentiaal- en integraalrekening, zoomede de dienaangaande door U gegeven toelichting, komen mij juist voor.

Vast staat dus, dat bij de vaststelling van het leerplan voor de hoogere burgerschool B niet een verzwaring van het wiskundeprogramma is bedoeld, maar een verbetering van het onderwijs in dit vak en het vruchtbaar maken van dit vak ook voor andere vakken der hoogere burgerschool. Met name is voor de differentiaal- en integraalrekening niet beoogd het invoeren van een nieuw onderdeel der wiskunde, maar het dienstbaar maken van het onderwijs in de wiskunde aan dat der natuurkunde en mechanica, zooals dit ook uitdrukkelijk in de omschrijving der leerstof van klasse 4 is geformuleerd.

Dat het de bedoeling van dit leerplan *niet* is het programma te verzwaren, blijkt ook hieruit, dat de eischen voor het schriftelijk eindexamen niet worden uitgebreid, maar dat allerlei onderwerpen, in het leerplan genoemd, tenminste voorloopig, zullen worden beperkt tot het mondeling eindexamen, waarbij aan de scholen de noodige vrijheid kan gelaten worden.

Gij zijt van oordeel, dat het wiskunde-onderwijs door deze regeling ten zeerste is gebaat, zonder dat van opvoering van eischen sprake is. Gij wilt voorkomen, dat het onderwijs zich beperkt tot het bijbrengen van een zekere wiskundige techniek, maar bevorderen, dat aan de leerlingen, naar de mate van hun ontwikkeling, wordt bijgebracht eenig inzicht in de wiskunde, wat kan medewerken tot scholing van hun geest.

Voorts is het niet de bedoeling om bv. infinitesimaalrekening bij het schriftelijk eindexamen te eischen, maar den leerlingen hiervan zooveel technische kennis bij te brengen als wenschelijk is voor het onderwijs in natuurkunde en mechanica.

Ik verzoek U er op toe te zien, dat het onderwijs wordt gegeven in overeenstemming met het vorenstaande en dat niet andere opvattingen van het leerplan te dezen worden in practijk gebracht.

Aan het eind van den cursus 1937—1938 verwacht ik van U een rapport, waarin de stand van zaken met betrekking tot deze aangelegenheid omstandig wordt aangegeven.

TABELLEN VOOR DE HOOGERE BURGERSCHOLEN MET VIERJARIGEN EN VIJFJARIGEN CURSUS

Bij Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 364) zijn de tabellen voor de hoogere burgerscholen met vierjarigen en vijfjarigen cursus, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 15 Maart 1923 (*Staatsblad* n°. 75), zooals dit laatstelijk is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 13 November 1934 (*Staatsblad* n°. 577), ingetrokken en door andere tabellen vervangen. Bij de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 320) is namelijk de aanduiding van enkele vakken van onderwijs voor de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus gewijzigd. Ook moet krachtens deze Wet o.a. een leerplan worden vastgesteld voor de hoogere burgerschool A, hetwelk in de laagste klassen gelijk zal moeten zijn aan dat der hoogere burgerschool B.

De minima zijn uitsluitend gewijzigd voor zooveel betreft de Nederlandsche taal en de handelswetenschappen en, voor zooveel betreft de hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus A, voor de wiskunde, zulks om te waarborgen, dat deze vakken naar behooren tot hun recht komen. Daartegenover is het minimum getal lessen van handteekenen voor hoogere burgerscholen met vier- en vijfjarigen cursus B eenigszins verminderd, hetgeen zonder overwegend bezwaar mogelijk is.

TABEL DER LESSEN AAN DE OPENBARE HOOGERE BURGERSCHOLEN MET VIJFJARIGEN CURSUS

Tot de directeuren der Rijks- en gemeentelijke hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus en de rectoren der gemeentelijke lycea heeft de Minister den volgenden omzendbrief van 14 Juni 1937, n°. 8923 I, afd. Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, gericht:

> Door het bestuur der Vereeniging van directeuren van hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus is te mijner kennis gebracht, dat het z.i. aanbeveling verdient voor de hoogere burgerschool B de overgangsbepaling, vervat in het Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 363) ten aanzien van de urentabel, zoodanig toe te passen, dat de volgende veranderingen ontstaan.
>
> Cursus 1937—1938.
>
> Handelswetenschappen in de 4de klasse 2 uur (in plaats van geen uur).
> Aardrijkskunde in de 4de klasse 1 uur (in plaats van 2 uur).
> Wiskunde in de 4de klasse en de 5de klasse 4 uur (in plaats van 5 uur).
> Natuurkunde in de 3de klasse 4 uur (in plaats van 3 uur).
> Scheikunde in de 4de klasse 4 uur (in plaats van 3 uur), in de 5de klasse 6 uur (in plaats van 5 uur).
> Plant- en dierkunde in de 4de klasse 1 uur (in plaats van 2 uur).
>
> Cursus 1938—1939.
>
> Wiskunde in de 5de klasse 4 uur (in plaats van 5 uur).
> Scheikunde in de 5de klasse 6 uur (in plaats van 5 uur).
> Hierbij is terecht uitgegaan van de veronderstelling, dat de eischen voor de eindexamens in 1938 en 1939 o.a. voor de wiskunde geen verandering zullen ondergaan.
> Na twee cursusjaren zal de nieuwe tabel dan volledig in werking treden.
> Het verdient — vooral met het oog op den overgang van leerlingen van de eene school naar de andere — aanbeveling, ook ten aanzien van de urentabel zooveel mogelijk naar eenheid te streven.
> In verband daarmede deel ik U reeds thans mede, dat tegen vorenbedoelde wijze van invoering der nieuwe tabel bij mij geen bezwaar bestaat. Ik ben echter bereid voor een bepaalde school ook aan een andere regeling mijn goedkeuring te hechten, indien daarvoor op grond van plaatselijke of andere omstandigheden voldoende reden mocht bestaan.
> In dat geval zal ik gaarne spoedig vernemen welke regeling voor Uw school wenschelijk wordt geacht.

Een afschrift van dezen omzendbrief is o.m. gezonden aan de besturen der bijzondere hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus en der lycea.

VORMING VAN A-AFDEELINGEN AAN HOOGERE BURGERSCHOLEN B

Het hoofdbestuur der Vereeniging van leeraren aan Rijks hoogere burgerscholen wendde zich tot den Minister met het verzoek te mogen vernemen welke voorwaarden de Minister stelt voor het in stand houden en oprichten van een A-afdeeling.
Aan het bestuur is bij brief van 3 Juli 1937, n°. 9821, afd. Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, geantwoord, dat een A-afdeeling mag worden gevormd, indien de vierde klasse zooveel leerlingen telt, dat zij ingevolge de geldende regelen voor splitsing in aanmerking komt. Blijft het getal leerlingen daar beneden, dan zal de vorming eener A-afdeeling niet mogen plaats hebben, tenzij ten minste 10 leerlingen in de 4de klasse A plaats nemen.

REGLEMENT EN PROGRAMMA VOOR DE EINDEXAMENS DER HOOGERE BURGERSCHOLEN A

Bij Koninklijk besluit van 22 December 1937 (*Staatsblad* n°. 376) is, ter uitvoering van het bepaalde in artikel 57 onder *b* der Middelbaar-onderwijswet, zooals dit artikel is gewijzigd bij art. XXXII der Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 320), voor zooveel de eindexamens der hoogere burgerscholen A betreft, met ingang van 1 Januari 1938:
1°. ingetrokken het Koninklijk besluit van 21 December 1923, n°. 16 (*Nederlandsche Staatscourant* van 24 December 1923, n°. 249), zooals dit laatstelijk is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 12 November 1936, n°. 45 (*Nederlandsche Staatscourant* van 18 November 1936, n°. 225);
2°. vastgesteld een reglement en programma voor de eindexamens der openbare hoogere burgerscholen A en der ingevolge art. 45*tredecies* der Middelbaar-onderwijswet aangewezen bijzondere hoogere burgerscholen A met vijfjarigen cursus.
Het reglement sluit zooveel mogelijk aan bij het reglement voor de eindexamens der hoogere burgerscholen B, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 8 Juni 1929 (*Staatsblad* n°. 310), zooals dit laatstelijk is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 31 December 1936 (*Staatsblad* n°. 379). Dientengevolge zullen de lycea en de hoogere burgerscholen met A- en B-afdeelingen het eindexamen van beide afdeelingen op overeenkomstige wijze kunnen regelen.
Het programma is ontworpen met inachtneming van de leerstof, die krachtens het leerplan, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 27 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 363), aan de hoogere burgerscholen A wordt onderwezen.

AFRONDING VAN CIJFERS BIJ DE EINDEXAMENS DER HOOGERE BURGERSCHOLEN A

De waarnemend directeur van een hoogere burgerschool A wendde zich tot den Minister met de mededeeling, dat op de laatste vergaderingen der eindexamens de meeningen verdeeld waren in zooverre, dat sommigen

5½ niet tot 5 meenden te moeten afronden, aangezien h.i. 5½ meer is dan bijna voldoende en mitsdien voldoende moet heeten; dat ook elders in dezen verschil van meening bestaat en dat in het thans geldend reglement, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 21 December 1923, n°. 16, de afronding van cijfers met een breuk niet is geregeld.
Hij verzocht den Minister, hem te willen mededeelen, of het afronden van 5½ tot 6 in strijd is met vorengenoemd besluit.
Hem is bij brief van 10 April 1937, n°. 5632', afd. Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, geantwoord, dat de Minister het wenschelijk acht, dat bij de eindexamens der hoogere burgerscholen A ten aanzien van de afronding van cijfers met een breuk dezelfde gedragslijn wordt gevolgd als bij de eindexamens der hoogere burgerscholen B, zoodat dus gemengde getallen tot het naastbijliggend geheele getal worden afgerond, terwijl gemengde getallen met de breuk ½ naar beneden worden afgerond, met uitzondering van het getal 5½, hetwelk tot 6 wordt afgerond.

AMBTENARENREGLEMENT RIJKS HOOGERE BURGERSCHOLEN

Bij Koninklijk besluit van 27 Augustus 1937 (*Staatsblad* n°. 369) is het Ambtenarenreglement Rijks hoogere burgerscholen gewijzigd en aangevuld. Verwezen wordt naar hetgeen ter zake op blz. 12 van dit Onderwijsverslag onder Algemeen Rijksambtenarenreglement is opgemerkt.

D. LANDBOUWONDERWIJS

Enkele statistische gegevens mogen een indruk geven van den stand van het landbouwonderwijs in het verslagjaar. [1])

Soorten van onderwijs	Cursus 1935/1936		Cursus 1936/1937	
	Scholen en cursussen	Leerlingen	Scholen en cursussen	Leerlingen
a. *Middelbaar onderwijs*				
Middelbare landbouwschool Groningen	1	54	1	57
Middelbare koloniale landbouwschool Deventer.	1	92	1	153
Rijkszuivelschool Bolsward . .	1	39	1	38
Land- en tuinbouwwinterscholen.	30	1250	30	1304
Cursussen land- en tuinbouwonderwijzers . . .	15	316	23	536
„ tuinbouwvakonderwijzers	9	143	9	143
„ leerkrachten bijenteelt	1	24	1	9
„ leerkrachten pluimveeteelt.	—	—	—	—
„ leerkrachten hoefbeslag	1	6	1	6
b. *Lager onderwijs*				
Lagere land- en tuinbouwscholen	72	5590	72	5925
Algemeene land- en tuinbouwcursussen:				
1. landbouw.	510	8867	539	9443
2. tuinbouw	233	3683	223	3575
Land- en tuinbouwcursussen voor volwassenen:				
1. landbouw.	41	711	42	686
2. tuinbouw.	55	975	77	1467
Cursussen over onderdeelen van den landbouw en tuinbouw	545	7616	743	10689

[1]) Ontleend aan „Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw" 1937 (N°. 5). Gegevens omtrent de Landbouwhoogeschool zijn in de afdeeling Hooger Onderwijs vermeld.

Soorten van onderwijs	Cursus 1935/1936		Cursus 1936/1937	
	Scholen en cursussen	Leerlingen	Scholen en cursussen	Leerlingen
c. *Enkele afzonderlijke instellingen*				
Vakschool voor kaasmakers .	1	18	1	16
G. A. van Swieten Tuinbouwschool Frederiksoord . . .	1	54	1	61
Tuinbouwschool „Huis te Lande".	1	37	1	32
Cursus Nederlandsche Heidemaatschappij	1	50	1	49
Cursussen zaakvoerders landbouwcoöperaties.	7	143	6	132
Totaal		29 668		34 321

De in den zomer van 1936 gegeven practische lessen (182 met 4368 deelnemers) en in den winter 1936/1937 gehouden lezingen (87 met 2749 deelnemers) over bijenteelt zijn *niet* opgenomen in bovenstaande tabel.

Maatregelen van algemeenen aard, het landbouwonderwijs betreffende, zijn voor het verslagjaar niet te vermelden. Voor bijzonderheden omtrent de afzonderlijke instellingen en cursussen op dit gebied zij naar het Bijzonder Gedeelte van dit verslag verwezen.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS

AANTAL SCHOLEN EN LEERLINGEN

Bij het begin van dit gedeelte worden vooreerst wederom eenige statistische gegevens vermeld, welke een indruk geven van den omvang van dit onderwijs. Deze gegevens betreffen de aantallen van Rijkswege gesubsidieerde scholen, cursussen en leerlingstelsels in den cursus 1936—1937, vergeleken met de overeenkomstige gegevens van het voorafgaande jaar.[1])

a. De scholen

Aantal scholen	1935/36	1936/37
1. Dagambachtsscholen [2])	94	94
2. Dagvakscholen voor jongens	18	18
3. Avondnijverheidsscholen voor jongens	317	311
4. Scholen voor midd. technisch en/of kunst- en kunstnijverheidsonderwijs	19	19
5. Zeevaart-, visscherij-, binnenvaart- en machinistenscholen	37	36
6. Nijverheidsscholen voor meisjes [3])	214	233
Totaal	699	711
7. Aantal gesubs. opleidingen volgens het leerlingstelsel	8	8

b. De leerlingen

Aantal leerlingen	1935/36	1936/37
1. Dagambachtsscholen [2])	28 944	30 432
2. Dagvakscholen voor jongens	1 438	1 415
3. Speciale cursussen aan onder 1 en 2 genoemde scholen	1 073	771
4. Cursussen voor voorber. midd. techn. en uitgebr. lager nijverheidsonderwijs	1 177	1 427
5. Avondnijverheidsscholen voor jongens	32 278	32 702
6. Middelbaar technisch onderwijs	3 188	3 086

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 81 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.
[2]) W.o. 2 scholen, zooals bedoeld in art. 11, 1ste lid onder *b*, der Nijverheidsonderwijswet.
[3]) W.o. de scholen voor landbouwhuishoudonderwijs. In 1936/37 zijn de zg. gecentraliseerde landbouwhuishoudcursussen voor de eerste maal als „scholen" geteld.

Aantal leerlingen *(vervolg)*	1935/36	1936/37
7. Kunst- en kunstnijverheidsonderwijs	1 701	1 724
8. Opleidingen voor de binnenvaart	2 199	1 411
9. Opleidingen voor de zeevisscherij	578	479
10. Opleidingen voor de zee- of luchtvaart	734	795
11. Opleidingen voor scheepsmachinisten	822	915
12. Opleidingen aan nijverheidsscholen	30 007	35 083
13. Cursussen voor meisjes [1]	16 730	21 403
14. Ambulant landbouwhuishoudonderwijs [1] . . .	10 967	3 145
Totaal	131 836	134 788
15. In opleiding volgens het leerlingstelsel	2 176	2 088

Enkele avondnijverheidsscholen voor jongens werden geopend of heropend, terwijl andere scholen geschorst of opgeheven werden; het totaal dezer scholen daalde van 317 op 311. De visscherijschool te Egmond aan Zee werd opgeheven, terwijl de voorbereidende vakschool voor schippersjongens te Vreeswijk sinds 1 Mei 1936 niet meer krachtens de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerd wordt en daarom in de cijfers over 1936/'37 niet meer is opgenomen.

Te Terneuzen opende het Onderwijsfonds voor de Scheepvaart in 1936 een nieuwe binnenvaartschool. Het aantal nijverheidsscholen voor meisjes, w. o. de z. g. landbouwhuishoudscholen zijn begrepen, steeg van 214 op 233. Deze stijging vindt haar verklaring in het feit, dat de gecentraliseerde cursussen onder de scholen zijn gerekend.

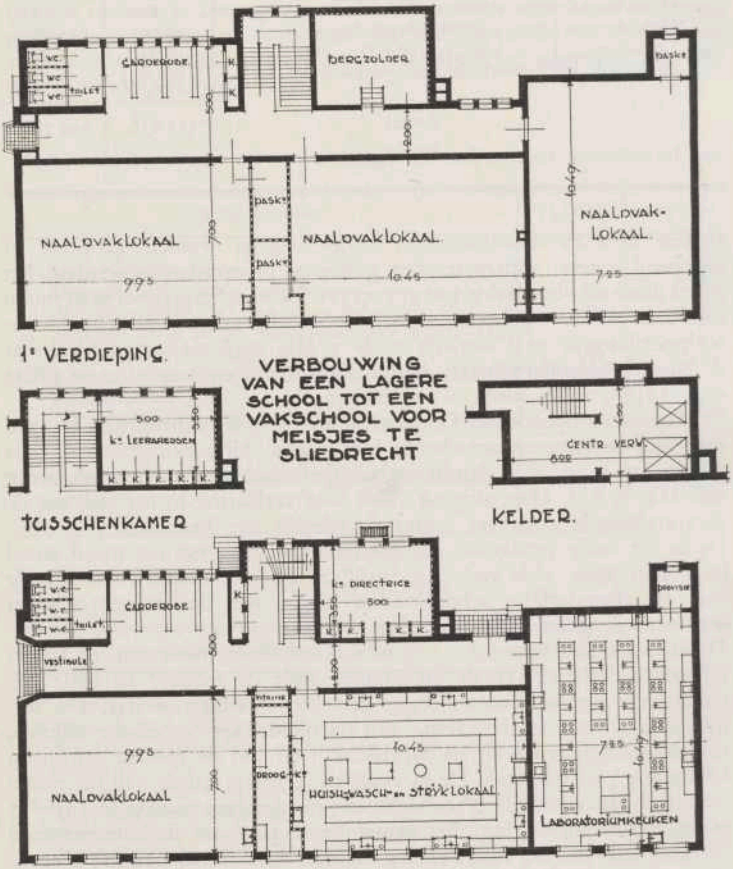
De in het vorig verslagjaar geconstateerde stijging van het totaal aantal leerlingen zette zich voort in 1936/'37. Bij een nadere beschouwing van de afzonderlijke schoolsoorten blijkt, dat de ambachtsscholen wederom de gebruikelijke stijging boekten.

De aantallen van de v.m.t.o.- en u.l.n.o.-cursussen, het kunst- en kunstnijverheidsonderwijs en de opleidingen voor de zeevaart en voor machinisten waren eveneens hooger dan het voorafgaand jaar. De vermindering der schoolbevolking van de middelbare technische scholen, van de opleidingen voor de zeevisscherij en van de speciale cursussen kwam nog niet tot staan. De in 1932/'33 ingezette daling van het aantal leerlingen der avondnijverheidsscholen voor jongens maakte in 1936/'37 plaats voor een stijging; het aantal leerlingen nam in laatstgenoemd jaar met 424 toe. De vermindering van het aantal leerlingen der binnenvaartscholen vindt haar oorzaak in een gewijzigde, den toestand in December van het teljaar weergevende, telling.

[1] De cijfers onder n°. 14 hebben voor 1935/36 nog betrekking op het geheele landbouwhuishoudonderwijs; voor 1936/37 zijn daar slechts cijfers gegeven over het ambulante landbouwhuishoudonderwijs.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE INZAKE HET ONDERWIJS IN RADIOTELEGRAFIE

De commissie, ingesteld bij beschikking van den Minister van 10 November 1936, n°. 16888, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft omtrent de uitkomsten van haar onderzoek aan den Minister rapport uitgebracht. De commissie (voorzitter W. Polderman, inspecteur van het nijverheids-

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; plattegrond (zie blz. 61 en vlg.)

onderwijs) geeft in haar rapport een overzicht van de ontwikkeling van het onderwijs aan radiotelegrafisten in Nederland, waarbij zij o.a.

opmerkt, dat inzonderheid gedurende en na den wereldoorlog de radiotechniek met haar vele en velerlei toepassingen zich dermate ontwikkelde, dat aan dit onderdeel veel meer tijd en zorg besteed moest worden. Afgezien nog van de groote vlucht, welke de radiotechniek en alles wat daarmede samenhangt, aan boord van schepen en aan den wal heeft genomen, ontwikkelde zich ook de luchtvaart in verrassend snel tempo. Het is mede dit middel van verkeer, dat aan de toepassing van de radio als beveiligings- en communicatiemiddel een krachtigen stoot gaf en ten deele geheel eigen en nieuwe eischen aan de radio, de radio-telegrafisten en derhalve aan het onderwijs kwam stellen.

Ten aanzien van den bestaanden toestand merkt de commissie op, dat uit de gegevens, door de besturen en/of directeuren van gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde opleidingen, alsmede van verschillende particuliere scholen verstrekt, is gebleken, dat er bij dit onderwijs weinig uniformiteit bestaat wat betreft de eischen van toelating, het aantal wekelijksche lesuren en den opleidingsduur. Het verschil in opleidingsduur en in het aantal wekelijksche lesuren vindt ten deele een verklaring in het feit, dat sommige scholen vrijwel uitsluitend gediplomeerde stuurlieden opleiden tot scheeps-radiotelegrafist.

Deze stuurlieden hebben gedurende hun zeevaartkundige opleiding reeds onderwijs in het seinen en opnemen op het gehoor en o.a. in de electriciteitsleer genoten en hebben daardoor een voorsprong op anderen. Verschillende particuliere scholen stellen zelfs in het geheel geen leeftijdsgrenzen en geen eischen omtrent de algemeene ontwikkeling voor de toelating, hetgeen voor de toegelatenen in vele gevallen noodzakelijk tot teleurstelling moet leiden.

Daarnaast kan met genoegen worden geconstateerd, dat er ook particuliere scholen bestaan, welke er naar streven, degelijk onderwijs te geven. De hier bedoelde instellingen verdienen waardeering voor het vele goede, hetwelk op dit gebied, dank zij het particulier initiatief, werd tot stand gebracht.

Daar de Minister krachtens het bepaalde in het vijfde lid van art. 3 van het Rechtspositiebesluit N. O. 1935 voor bepaalde groepen van scholen als bedoeld in art. 11, 2e lid, der Nijverheidsonderwijswet toelatingseischen kan vaststellen, welke afwijken van de bepalingen van het 3de lid van dit artikel, beveelt de commissie aan, de eischen van toelating vast te stellen als in de verschillende leerplannen, welke als bijlagen aan haar rapport zijn toegevoegd, is aangegeven. Op deze basis kan de opleiding voor radiotelegrafist met vrucht worden gevolgd en tot een goed einde gebracht, althans voor zooveel de theoretische en theoretisch-technische vakken betreft.

Voor de toelating tot de Rijksexamens ter verkrijging van een certificaat als scheeps-radiotelegrafist worden geen eischen omtrent lichamelijke geschiktheid gesteld. De commissie acht dit niet juist en meent, dat het, om teleurstellingen te voorkomen, zeer gewenscht is, ook voor de toelating tot deze examens eischen van lichamelijke geschiktheid

vast te stellen, evenals dit voor de toelating tot de examens voor stuurlieden en scheepswerktuigkundigen ter koopvaardij is geschied.

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; detail voorgevel (zie blz. 61 en vlg.).

De commissie heeft leerplannen ontworpen voor de opleidingen voor het examen ter verkrijging van het certificaat als scheeps-radiotelegrafist eerste en tweede klasse; het bewijs van geschiktheid als radiotelegrafist eerste en tweede klasse bij de luchtvaart; het beperkt certificaat als scheeps-radiotelefonist.
Deze ontwerpen, welke als bijlagen aan het rapport zijn toegevoegd, omvatten, overeenkomstig de algemeene voorschriften omtrent de inrichting van leerplannen van de van Rijkswege gesubsidieerde scholen, vastgesteld bij beschikking van den Minister van 6 Juli 1922 (*Nederlandsche Staatscourant* n°. 130) de volgende gegevens: de duur van den cursus; het aantal wekelijksche lestijden; de data van aanvang en sluiting van elk cursusjaar; de eischen van toelating; de omschrijving van de leerstof; een tabel van wekelijksche lestijden.

TOELATING TOT DE OPLEIDING TOT OFFICIER-VLIEGER BIJ DE KONINKLIJKE MARINE

Naar aanleiding van een oproep in de *Staatscourant* heeft een correspondentie plaats gehad tusschen de Ministers van Defensie ad interim en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, welke er toe heeft geleid, dat eerstgenoemde Minister de eischen voor benoembaarheid tot officier-vlieger der 3de klasse bij de Koninklijke Marine heeft herzien.
In het vervolg zullen naar benoeming in deze functie onder meer

kunnen mededingen candidaten in het bezit van het eindgetuigschrift van de afd. werktuigbouwkunde of van de afd. vliegtuigbouwkunde, van alle krachtens de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde middelbare technische dagscholen, waaraan zoodanige afdeeling verbonden is; dat zijn die te Amsterdam (Plantage-Muidergracht), Dordrecht, Groningen, Haarlem, Heerlen, 's-Hertogenbosch, Leeuwarden en Rotterdam, mits zij tevens in het bezit zijn van een m.u.l.o.-diploma of van een daaraan gelijkwaardig diploma of getuigschrift.

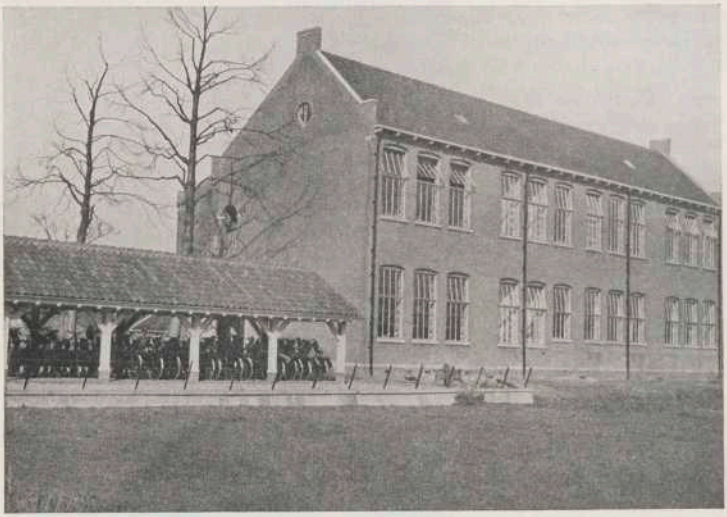
TOELATING VAN LEERLINGEN TOT MIDDELBARE TECHNISCHE SCHOLEN VOOR HET BEHALEN VAN EEN TWEEDE EINDGETUIGSCHRIFT

In aansluiting aan zijn brief van 15 Juni 1936, n°. 7559 I, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister onder dagteekening van 12 Mei 1937, n°. 7138 H, afd. Nijverheidsonderwijs, het bestuur van de Vereeniging van gesubsidieerde middelbare technische scholen in Nederland er op gewezen, dat de mededeeling in nevensvermelden brief tot misverstand aanleiding kan geven. Teneinde dit te voorkomen, deelde de Minister nog mede, dat het vereischte bedrijfsjaar in het vak, waarvoor reeds een eindgetuigschrift is uitgereikt, moet zijn doorgebracht *na* het behalen van dit getuigschrift.
In hoeverre het noodig is, dat de candidaten voor een tweede diploma *bovendien* nog een tusschentijdsch practisch leerjaar in de vakrichting van dit tweede diploma doorbrengen, laat de Minister aan de beoordeeling van de schoolleiding over.
Aan burgemeester en wethouders van Groningen en van 's-Hertogenbosch, zoomede aan de besturen van de gesubsidieerde middelbare technische scholen werd van deze aanvullingen mededeeling gedaan.

TOELATING VAN LEERLINGEN VOOR EEN TWEEDE EINDGETUIGSCHRIFT TOT AMBACHTSSCHOLEN MET TWEEJARIGE OPLEIDING

Onder dagteekening van 13 April 1937, n°. 1989 I H, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister aan de organisaties en aan eenige gemeentebesturen, welke het in stand houden van ambachtsscholen bevorderen, geantwoord op de hem gestelde vraag, of leerlingen, die reeds in het bezit zijn van een eindgetuigschrift volgens art. 29, 1ste lid, van de Nijverheidsonderwijswet van een bepaalde afdeeling eener ambachtsschool met 2-jarige opleiding, opnieuw voor één jaar tot de school mogen worden toegelaten, teneinde hen in de gelegenheid te stellen, tevens een zoodanig eindgetuigschrift van een andere afdeeling der school te behalen, bijv. voor timmeren en metselen, voor smeden-bankwerken en motorrijtuig- en rijwielherstellen, voor electrotechniek en instrumentmaken, enz. Naar aanleiding hiervan deelde de Minister mede, dat hij tegen toelating van bezitters van een eindgetuigschrift tot de opleiding voor een tweede diploma geen bezwaar zal maken, mits daarbij de voor-

waarde wordt gesteld, dat deze leerlingen ten minste 150 dagen in de practijk werkzaam zijn geweest in de vakrichting van het eerstbehaalde eindgetuigschrift en zij daarvan een deugdelijk bewijs overleggen. In bijzondere gevallen, ter beoordeeling van den Minister, kan van deze bepaling ontheffing worden verleend, terwijl desgewenscht voorstellen

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; zijgevel met rijwielbergplaats (zie blz. 61 en vlg.).

dienaangaande tot aanvulling van de toelatingseischen enz. in het bestaande leerplan aan hem ter goedkeuring kunnen worden voorgelegd.

OPLEIDING VOOR EEN TWEEDE EINDGETUIGSCHRIFT AAN AMBACHTSSCHOLEN

Onder dagteekening van 24 November 1937, n°. 17298 H, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister aan het hoofdbestuur van de R. K. Vereeniging van directeuren(trices) en leeraren(essen) bij het nijverheidsonderwijs „St. Bernardus" den volgenden brief gezonden:

> Naar aanleiding van nevensvermelden brief deel ik U mede, dat ik geen vrijheid kan vinden om de bij mijn algemeenen brief van 13 April 1937, n°. 1989 I H, afd. Nijverheidsonderwijs, gestelde voorwaarden te laten vervallen.
> In het algemeen ben ik niet voor het behalen van twee eindgetuigschriften door leerlingen van ambachtsscholen. Ik ben van oordeel, dat het bezit van één diploma als normaal moet worden aangemerkt. De opleiding voor een tweede diploma van degenen, die daartoe in verband met hun werkzaamheden in het bedrijf den wensch te kennen geven, behoort

m.i. slechts te worden toegestaan voor zooveel er in de gewone tweede klassen nog plaatsen beschikbaar zijn. Deze opleiding mag derhalve niet worden beschouwd als een regelmatige verlenging van de normale ambachtsschoolopleiding. Ik ben van meening, dat eenige practische ervaring in de vakrichting van het eerste diploma wenschelijk is, voordat de opleiding voor een tweede diploma wordt gevolgd. Zonder aan de eventueele behoefte aan meer vakopleiding te kort te doen, wordt hierdoor tegengegaan, dat van de gelegenheid tot het behalen van een tweede eindgetuigschrift een onoordeelkundig en overmatig gebruik wordt gemaakt. In aanmerking nemende, dat de door Uw bestuur vermelde bezwaren nog niet aan de practijk konden worden getoetst en dat in bijzondere gevallen afwijking mogelijk is, acht ik geen termen aanwezig om de door mij vastgestelde regeling te herzien.

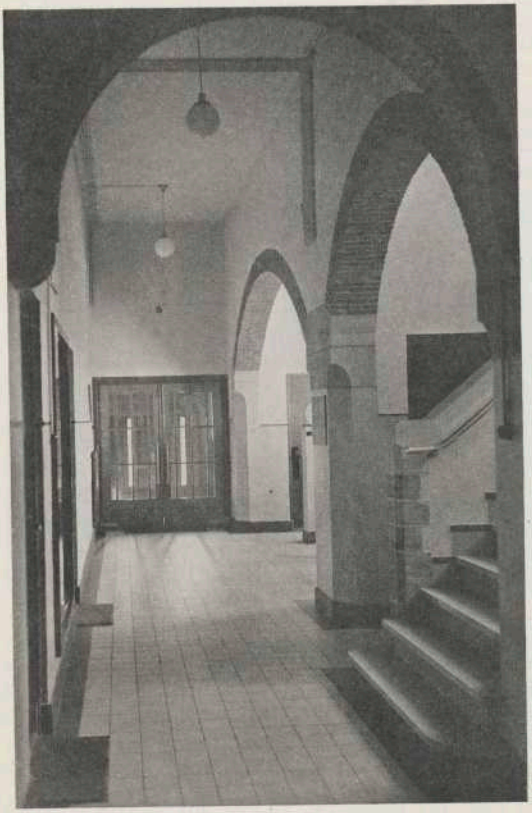
TOELATING TOT LAGERE NIJVERHEIDSSCHOLEN (ART. 3 VAN HET RECHTSPOSITIEBESLUIT N. O. 1935)

Naar aanleiding van een verzoek om inlichtingen van het bestuur van de Vereeniging „de Vakschool voor Brielle en Omstreken", te Brielle, heeft de Minister onder dagteekening van 8 Mei 1937, n°. 5885[1], afd. Nijverheidsonderwijs, geantwoord, dat onder „voldoend lager onderwijs" in art. 3, 1ste lid, van het Rechtspositiebesluit N. O. 1935 z. i. moet worden verstaan: het met vrucht hebben doorloopen van ten minste zes klassen van een lagere school.
Mocht echter twijfel rijzen ten aanzien van een leerling, die de 6de klasse wel met vrucht doorliep, doch die niet tot de 7de klasse werd bevorderd, zoodat hem de toegang tot de nijverheidsschool wordt belemmerd, dan kan het bestuur zich c.q. met overlegging van de rapportcijfers van dien leerling, tot den Minister wenden. Als ten aanzien van een leerling, die wegens onvoldoende vorderingen niet tot de 7de klasse van de lagere school is bevorderd, twijfel rijst of hij (zij) niettemin voldoende onderlegd is om het verlangde vakonderwijs met vrucht te volgen, zou het bestuur zich kunnen wenden tot den inspecteur of de inspectrice, belast met het toezicht op de nijverheidsschool.

BEROEPSOMVORMING IN TECHNISCHE RICHTING VAN JEUGDIGE WERKLOOZE ONDERWIJZERS

In verband met het groote aantal jeugdige bezitters van de akte van bekwaamheid als onderwijzer, voor wie uitzicht op normale plaatsing bij het onderwijs gering is, en anderzijds op grond van de overweging, dat gediplomeerden van middelbare technische scholen e.d. over het algemeen vrij vlot plaatsing vinden in het bedrijfsleven en er voorts goede vraag is naar jonge stuurlieden, scheepsmachinisten en radiotelegrafisten, heeft de Minister in het voorjaar 1937 overwogen, of niet door opleiding in technische richting met steun van de Overheid de kans op het verwerven van een loonenden werkkring van een deel van deze jonge werklooze intellectueelen zou kunnen worden vergroot.
Deze overwegingen hebben den Minister geleid tot het instellen, bij zijn

beschikking van 9 April 1937, n°. 5328[3], afd. Nijverheidsonderwijs, van een commissie ter bevordering van de opleiding in technische richting van jonge werklooze bezitters van de akte van bekwaamheid als onderwijzer. In de commissie hadden zitting de inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs(voorzitter);de inspecteur van de onderwijzersopleiding (ondervoorzitter); de inspecteur van het nijverheidsonderwijs, onder meer belast met het toezicht op het scheepvaartonderwijs; een ambtenaar van de afd. Nijverheidsonderwijs van het Departement (secretaris); eenige directeuren van middelbare technische scholen; en een directeur van een zeevaartschool. Na de installatie door den Minister op 14 April 1937 heeft de commissie met spoed haar taak aangevangen, zoodat zij reeds op 5 November 1937 haar eenstemmig eindrapport met een aantal bijlagen aan den Minister kon uitbrengen. Hieromtrent kan nog het volgende worden vermeld.

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; gang met trappenhal (zie blz. 61 en vlg.).

Het werkplan der commissie was in het kort als volgt.

Nadat de commissie, door correspondentie met daarvoor in aanmerking komende schoolbesturen, zich een overzicht had verschaft van de aantallen in den a.s. cursus aan die scholen vermoedelijk beschikbare plaatsen, werd aan ieder van de aanvragers een stel inlichtingen en een vragenlijst ter invulling toegezonden. Omtrent de ingevulde vragenlijsten werd

advies ingewonnen van de directeuren der betreffende kweekscholen en van den inspecteur van de onderwijzersopleiding.
Aan de hand van deze stukken en adviezen beoordeelde het bureau der commissie, wie voorloopig voor plaatsing aan een nijverheidsschool konden worden aanbevolen en aan welke scholen. Hiervan werd dan bericht gezonden aan de directeuren van die scholen (met overlegging van de gegevens) en aan de belanghebbenden. De niet geschikt geachte gegadigden ontvingen eveneens bericht, met vermelding van de reden van afwijzing.
Op deze wijze zijn een vrij groot aantal aanvragen door het bureau der commissie verwerkt.
Van de schoolbesturen en directeuren werd vrijwel algemeen volle medewerking ondervonden.
Het resultaat was, dat in 1937 31 van deze gegadigden voor den cursus 1937/1938 als leerling aan verschillende nijverheidsscholen hun nieuwe studie hebben aangevangen, en wel 21 aan middelbare technische scholen, 6 aan zeevaartscholen e.d. en 4 aan textielscholen.

Overeenkomstig het voorstel van de commissie heeft de Minister bij zijn beschikking van 11 November 1937, n°. 15769, afd. Nijverheidsonderwijs, de commissie ontbonden, met dankbetuiging aan den voorzitter, de leden en den secretaris voor den in deze functie door hen verrichten arbeid.
Het ligt intusschen in de bedoeling, dat de door de commissie op gang gebrachte werkzaamheden, zoo noodig in de eerstvolgende jaren door het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, binnen bepaalde grenzen zullen worden voortgezet, in dier voege, dat voor deze technische opleiding met Rijkssteun verder nog in aanmerking kunnen komen personen, die op 1 Mei 1938 niet ouder zijn dan 20 jaar en die op 1 April 1937, hetzij in het bezit waren van de akte van bekwaamheid als onderwijzer, hetzij voor het examen daarvoor in opleiding waren aan een Rijks- of van Rijkswege gesubsidieerde opleidingsschool.

RIJKSSTUDIEBEURZEN TEN BEHOEVE VAN DE OPLEIDING VAN JONGE WERKLOOZE BEZITTERS VAN DE AKTE L.O. AAN NIJVERHEIDSSCHOLEN

In verband met de in de vorige paragraaf behandelde opleiding in technische richting van bovenbedoelde aktebezitters heeft de Minister bij zijn beschikking van 18 Mei 1937, n°. 7103, afd. Nijverheidsonderwijs, speciale regelen vastgesteld inzake de toekenning van Rijksstudiebeurzen aan deze gegadigden.
Volgens deze regelen kunnen van Rijkswege aan jonge werklooze bezitters van de akte L.O. studiebeurzen worden verleend, afzonderlijk of tezamen, voor: *a.* reis- en verblijfkosten; *b.* schoolgeld en leermiddelen; en *c.* onderhoud, in bijzondere gevallen. Deze beurzen dragen het karakter van een renteloos voorschot en worden telkens voor ten hoogste één cursusjaar verleend.

Om voor een beurs in aanmerking te komen, moet de bursaal niet bij machte zijn, zijn studie te bekostigen of te doen bekostigen, en voorts voldoen aan de eischen van: *a.* leeftijd (bij den aanvang van de opleiding in den regel niet ouder dan 23, en voor nautische beroepen niet ouder dan 20 jaar); *b.* gezondheid (medische keuring); en *c.* aanleg voor studie in technische richting; een en ander ter beoordeeling van den Minister. De belanghebbende moet bereid zijn, de hem eventueel te verstrekken gelden te zijner tijd terug te betalen, en voor elk ontvangen bedrag binnen 10 dagen een verklaring van ontvangst aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, afd. Boekhouding, in te zenden.

REGELEN INZAKE RIJKSBEURZEN TEN BEHOEVE VAN DE OPLEIDING AAN DAGSCHOLEN VOOR LAGER NIJVERHEIDSONDERWIJS

Bij zijn beschikking van 12 November 1937, n°. 15602, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister regelen vastgesteld voor de toekenning van Rijksbeurzen als hierboven bedoeld.

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; laboratoriumkeuken tijdens een les (zie blz. 61 en vlg.).

Volgens deze regelen kunnen van Rijkswege beurzen worden verleend ter tegemoetkoming in *a.* reis- en verblijfkosten; *b.* de kosten van boeken en leermiddelen; *c.* de kosten van onderhoud.
Deze beurzen dragen het karakter van een renteloos voorschot en worden telkens voor ten hoogste één schooljaar verleend.
Voor een beurs komen slechts in aanmerking zij, wier ouders of verzorgers niet geheel bij machte zijn, de opleiding te bekostigen of te doen

bekostigen. Voorts moeten de gegadigden *a.* voldoen aan de eischen van toelating tot de lagere dagnijverheidsschool, waar hii of zij opleiding wenscht; *b.* een behoorlijken aanleg hebben voor het gekozen beroep; *c.* niet ouder zijn dan 17 jaar.
De ouders of de verzorgers van de gegadigden en deze zelf moeten bereid zijn, de te verstrekken gelden te zijner tijd terug te betalen.

SCHEMA VAN DE OPLEIDINGEN AAN DE VAN RIJKSWEGE GESUBSIDIEERDE NIJVERHEIDSSCHOLEN EN LANDBOUWHUISHOUDSCHOLEN VOOR MEISJES

Het schema van bovenbedoelde opleidingen, vermeld op de bladzijden 83 en vlg. van „Het Onderwijs in het jaar 1936", is als volgt gewijzigd.

Opleiding	Vooropleiding ten minste	Duur van de schoolopleiding	Opmerkingen
I. Primair			
a. dagschool voor huishoud-, landbouwhuishoud- of naaldvakonderwijs	6 klassen lagere school	2 jaar (max. 24 uur per week) of 3 jaar (max. gemidd. 16 uur per week)	minimum leeftijd der leerlingen: 12 jaar en 8 maanden.
b. ambulante cursus voor landbouwhuishoudonderwijs	idem.	1 á 2 jaar	idem.
c. trouwcursus	—	5 maanden of korter	
d. cursussen voor bijzondere doeleinden	—	6 maanden of korter	
e. avondschool	—	8 á 10 maanden of korter, gedurende ten hoogste 3 jaar (8 á 6 of minder uren per week)	de leerlingen mogen niet een dagschool bezoeken.
II. Secundair			
a. huishoudkundige	m.u.l.o.-diploma A	2 jaar; 25 uur per week	
b. huishoudkundige ten plattelande	idem.	idem.	
c. hulp in de huishouding	getuigschrift primaire opleiding (Ia) of 2 klassen u.l.o. + 1 jaar prim. opl. (Ia).	1 jaar; 24 uur per week	
d. kinderverzorgster	1 jaar opleiding huishoudkundige (IIa) of getuigschrift hulp in de huishouding (IIc).	idem.	
e. kinderjuffrouw	getuigschrift prim. opleiding (Ia).	1 jaar, 24 uur per week, of 2 jaar, 12 uur per week.	dag- of (en) avondonderwijs.

Opleiding	Vooropleiding ten minste	Duur van de schoolopleiding	Opmerkingen
f. naaister	getuigschrift prim. opleiding (Ia).	2 jaar, gemiddeld 26 uur per week.	eerste jaar: 24 uur per week; tweede jaar: 28 uur per week.
g. voorbereiding voor de opleiding voor de akte Na	m.u.l.o.-diploma A	2 jaar, 28 uur per week.	
III. Tertiair.			
a. huishoudkundige voor inrichtingen	m.u.l.o.-diploma A + getuigschrift huishoudkundige (IIa).	8 maanden, 25 uur per week.	practijktijd ten minste 100 werkdagen in inrichtingen.
b. kostuumnaaister	getuigschrift naaister (IIf)	1 jaar, 28 uur per week.	
c. coupeuse	getuigschrift naaister (IIf) + getuigschrift kostuumnaaister (IIIb).	idem.	
d. akte Na (leerares in het vervaardigen van eenvoudige onder- en bovenkleeding en van huishoudgoed)	m.u.l.o.-diploma A + getuigschrift IIg	2 jaar; 30 uur per week.	
e. aanteekening op de akte Na voor het dameskleermaken	m.u.l.o.-diploma A + getuigschrift IIg + akte Na.	idem.	voorgeschreven practijktijd: ten minste 450 werkdagen als dameskleermaakster.
f. aanteekening op de akte Na voor het vervaardigen van fijn huishoud- en lijfgoed	idem.	idem.	voorgeschreven practijktijd: ten minste 1 jaar als linnennaaister op atelier, waarvan ten minste 150 werkdagen op bedrijfsatelier, + 400 lesuren aan nijverheidsscholen.
g. akte Ns (leerares in fraaie handwerken en kunstnaaldwerk)	m.u.l.o.-diploma A, waaruit blijkt, dat o.m. examen is afgelegd in de vakken rekenen, algebra en meetkunde.	3 jaar; 24 uur per week.	
h. akte N VII (leerares in huishoudelijk werk en waschbehandeling)	m.u.l.o.-diploma B of ander getuigschrift, bedoeld in art. 10, tweede lid, onder II, van het Bevoegdhedenbesluit N. O. 1935 + getuigschrift huishoudkundige (IIa).	2 jaar; 28 uur per week.	voorgeschreven practijktijd: ten minste 150 werkdagen.
j. akte N VIII (leerares in koken)	idem.	idem.	idem.

Opleiding	Vooropleiding ten minste	Duur van de schoolopleiding	Opmerkingen
k. akte N XIX (leerares in landbouwhuishouden)	idem.	2 jaar; 30 uur per week.	idem.
l. akte N XX (leerares in kinderverzorging en opvoeding)	idem.	2 jaar; 28 uur per week.	voorgeschreven practijktijd: ten minste 280 werkdagen.

Buiten school- en subsidieverband

Opleiding	Vooropleiding ten minste	Duur van de opleiding	Opmerkingen
Tertiair			
a. aanteekening op de akten N VII en N XIX voor de theorie van huishoudelijk werk en waschbehandeling	Vooropleiding (zie IIIh) + akte N VII of akte N XIX	2 jaar; 30 weken per jaar; buiten de vacantiemaanden van Oct. tot Mei of Juni	weekend-cursus om de 14 dagen; voorgeschreven: 400 lesuren als leerares
b. aanteekening op de akten N VIII en N XIX voor de theorie van het koken	als voor akte N VII + akte N VIII of akte N XIX	idem	idem
c. aanteekening op de akte N XIX voor de beginselen van de land- en tuinbouwkunde	Vooropleiding (zie IIIh) + akte N XIX		weekendcursus; voorgeschreven: 150 werkdagen in land- en (of) tuinbouwbedrijf

BIJBELLEZEN AAN NIJVERHEIDSDAGSCHOLEN

Onder dagteekening van 5 Maart 1937, n°. 3173, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister aan het bestuur van den Bond van vereenigingen voor Christelijk nijverheidsonderwijs den volgenden brief gezonden:

> Na kennisneming van nevensvermeld schrijven, bericht ik U, in antwoord op de vraag in Uw brief van 22 Januari 1937, dat ik, voor zoover lagere nijverheidsdagscholen met volledigen lesrooster en volledigen jaarcursus betreft, geen bezwaar zou hebben, mijn goedkeuring te hechten aan ontwerp-lesroosters, waarop als onderdeel van het vak Nederlandsche taal ten hoogste een halve lestijd per week wordt uitgetrokken voor „bijbellezen", onder leiding van den leeraar in Nederlandsche taal.
> Het bijwonen van dit onderdeel der les mag niet verplicht worden gesteld voor leerlingen, wier ouders of wettelijke verzorgers daartegen bezwaar hebben. Met de sub 3 in Uw brief voor deze leerlingen voorgestelde regeling kan ik mij in beginsel vereenigen.
> Ik wijs er ten overvloede nog op, dat het totaal aantal lestijden per week, zooals dit voor de onderscheidene groepen van dagnijverheidsscholen

thans geldt, in verband met het bijbellezen in geen geval mag worden verhoogd.

VACANTIES BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS

Onder dagteekening van 28 April 1937, n°. 5912[1], afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister de organisaties, welke het in stand houden van nijverheidsscholen bevorderen, en de Vereeniging van Nederlandsche gemeenten er op gewezen, dat een uniforme toepassing van

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; lokaal voor huishoudkunde, wasch- en strijklessen (zie blz. 61 en vlg.).

de vacantieregeling in Bijlage B van het Rechtspositiebesluit N.O. 1935 in sommige gevallen practische bezwaren met zich kan brengen. Zoolang door een wijziging van dit Koninklijk besluit hierin niet is voorzien, zal de Minister er geen bezwaar tegen maken, dat voor scholen met een cursusduur van twaalf maanden de in de voormelde bijlage aangegeven som der vacanties wordt overschreden:

a. op de verjaardagen van de leden van het Koninklijk Huis, indien en voor zoover het gemeentebestuur ook aan de onder zijn beheer staande onderwijsinstellingen vrij geeft;

b. in bijzondere gevallen, behoudens goedkeuring van den Minister.

Ter nadere toelichting van zijn brief van 28 April 1937, n°. 5912[1], afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister onder dagteekening van 15 Juni 1937, n°. 7769, afd. Nijverheidsonderwijs, aan burge-

meester en wethouders van 's Hertogenbosch den volgenden brief gezonden:

> Indien Uw gemeente voor de gemeentelijke nijverheidsscholen te Uwent vacantie wil geven op de Katholieke feestdagen: Driekoningen, H. Sacramentsdag, H. H. Petrus en Paulus, Allerheiligen en Maria Onbevlekte Ontvangenis, dient bij het regelen van de vacanties daarmede van te voren rekening te worden gehouden.
> Voor zoover dit niet geschied is, dienen de vacanties in totaal met vijf dagen te worden bekort, of de niet gegeven lessen moeten op andere, nader mede te deelen tijden worden ingehaald. Dit laatste verdient echter m. i. minder aanbeveling.
> Ik kan het vrijgeven op de bovengenoemde dagen niet beschouwen als een bijzonder geval als bedoeld in mijn brief van 28 April 1937, n°. 5912[1], afd. Nijverheidsonderwijs, aan de Vereeniging van middelbare technische scholen in Nederland.

BEWIJZEN VAN ALGEMEENE ONTWIKKELING VOOR DE TOELATING TOT DE EXAMENS VOOR DE BEWIJZEN VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN NIJVERHEIDSONDERWIJS

Onder dagteekening van 7 April 1937, n°. 1575, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister met wijziging en aanvulling van zijn beschikking

Vakschool voor meisjes te Sliedrecht; les in naaldvakken (zie blz. 61 en vlg.).

van 2 Januari 1936, n°. 27624, afd. Nijverheidsonderwijs, [1]) bepaald als volgt:

> A. Met betrekking tot de toelating tot de examens voor akten van bekwaamheid, in hoofdzaak voor het nijverheidsonderwijs voor jongens,

[1]) Zie Onderwijsverslag 1936, blz. 55 e.v.

komen, op de wijze als hieronder vermeld onder B, in aanmerking als bewijzen van algemeene ontwikkeling, ten deze gelijk te stellen met die, onderscheidenlijk genoemd onder I*a*, II*a* tot en met *f* of III*a* tot en met *c* in bovengenoemd artikel, de akten, getuigschriften, diploma's enz., hieronder vermeld.

Volgnummer	Bewijzen van algemeene ontwikkeling		
1	de aanteekening op de akte N e		
	de akte:	Volgnummer	de akte:
2	N h	18	N XVIa
3	N j	19	M 1
4	N k	20	M 2
5	N I	21	M a
6	N II	22	M b
7	N III	23	M c
8	N IV	24	M d
9	N V	25	M e
10	N IX	26	M f
11	N IXa	27	M g
12	N IXb	28	M h
13	N X	29	M j
14	N XI	30	M k
15	N XIII	31	M A
16	N XV	32	M B
17	N XVI	33	O

Volgnummer	
34	elke andere akte van bekwaamheid, welke bevoegdheid verleent tot het geven van onderwijs aan hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus
35	de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer
36	de akte van bekwaamheid als onderwijzer, mits de bezitter tevens heeft verworven akten van bekwaamheid voor lager onderwijs, hetzij in twee moderne talen, hetzij in een der moderne talen en in de wiskunde, hetzij in een der moderne talen en in de handelskennis
37	een aanstelling tot luitenant ter zee bij de Koninklijke Marine
38	een aanstelling tot officier van den Marinestoomvaartdienst bij de Koninklijke Marine

Volg-nummer	
39	het diploma als tweede stuurman voor de groote handelsvaart
40	het diploma B als scheepswerktuigkundige voor de groote handelsvaart
	het eindgetuigschrift van $\frac{\text{een}}{\text{de(n)}}$ door het Rijk gesubsidieerde, of van een tot aan de opheffing door het Rijk gesubsidieerd geweest zijnde:
41	middelbare nijverheidsdag- of avondschool
42	electrotechnische school te Amsterdam
43	Industrieschool van de Maatschappij voor den werkenden stand (afdeeling bouwkunde) te Amsterdam
44	Idem idem (afdeeling werktuigbouwkunde)
45	avondcursus voor electrotechnisch opzichter van de Vereeniging voor middelbaar nijverheidsonderwijs te Amsterdam
46	avondcursus voor electrotechnisch opzichter-teekenaar, verbonden aan de eerste ambachtsschool te 's-Gravenhage
47	5-jarige avondschool (afdeeling bouwkunde) van het Koninklijk genootschap „Mathesis Scientiarum Genitrix" te Leiden
48	idem idem (afdeeling werktuigbouwkunde)
49	idem idem (afdeeling electrotechniek)
49*bis*	cursus voor constructeurs, verbonden aan den gemeentelijken machinistencursus, mits het eindgetuigschrift is verworven na 1 September 1936
50	het eindgetuigschrift van de gemeentelijke avondschool voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs (afdeeling bouwkunde) te Dordrecht
51	idem idem (afdeeling werktuigbouwkunde)
52	idem idem (afdeeling electrotechniek)
53	het getuigschrift voor extraneï, overeenkomende met het eindgetuigschrift van door het Rijk gesubsidieerde middelbare technische dag- of avondscholen
54	het bewijs van te zijn geslaagd voor het toelatingsexamen voor het eerste studiejaar van een door het Rijk gesubsidieerde middelbare technische avondschool
55	het einddiploma van de afdeeling β van een openbaar of door het Rijk gesubsidieerd gymnasium
56	het einddiploma van de hoogere burgerschool met 3-jarigen cursus van de Carpentier Alting-Stichting te Batavia

Volgnummer	
57	een getuigschrift van met goed gevolg afgelegd examen voor toelating van overwegend practisch opgeleiden tot een door het Rijk gesubsidieerde middelbare technische dagschool:
a.	in de vakken *rekenkunde*, *algebra*, *planimetrie*, *natuurkunde*, *Nederlandsche taal* en *aardrijkskunde*;
b.	in de onder *a* genoemde vakken en bovendien in *vak-* en *materialenkennis en vaktekenen*, in overeenkomstige mate als geëischt wordt voor de candidaten met vooropleiding in timmeren, doch toegepast op de vakrichting van den candidaat
58	het diploma van „Meester in het auto-monteeren", uitgereikt door de Vereeniging ter veredeling van het ambacht
59	het bezit van een wettige aanstelling als leeraar aan een gesubsidieerde dagambachtsschool, welke aanstelling, ter beoordeeling van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, uitzicht geeft op een vaste positie als leeraar aan zoodanige school.

B. De volgende gelijkstellingen zijn van kracht:

I. Gelijkstellingen met de bewijzen van algemeene ontwikkeling, genoemd onder I*a* van bovengenoemd artikel,

met betrekking tot de examens voor de akten:	Bewijzen van algemeene ontwikkeling, volgnummers van de lijst, vermeld onder A:
N b, N c, N e, N f, N h, N j, N k, N l, N m, N o, N p, N u, N w, N z en N VI	5, 38, 40 tot en met 56
	bovendien
N b, N c en N z	7
N c, N e, N f, N z en N X	57*b*
N e, N f en N t	1, 6, 7, 10 tot en met 14, 19 tot en met 25, 29 tot en met 33
N h, N j, N k, N u, N w en N z	2, 3, 4, 8, 9, 26, 27 en 28
N l, N m, N o, N p	57*a*
N w	58
N w en N z	59
N VI	15, 37 en 39

II. Gelijkstellingen met de bewijzen van algemeene ontwikkeling, genoemd onder II*a* tot en met *f* van bovengenoemd artikel,

met betrekking tot de examens voor de akten:	Bewijzen van algemeene ontwikkeling, volgnummers van de lijst, vermeld onder A:
N I, N II*a*, N II*b*, N III, N IV, N V, N X en N XI	34, 35, 41 tot en met 56
	bovendien
N I	7, 8, 9, 15, 20 tot en met 28, 38 en 40
N II*a*, N II*b*, N X en N XI	1, 5, 6, 7, 10 tot en met 14, 19 tot en met 25, 29 tot en met 33
N II*a*	8, 9, 26, 27 en 28
N III	5, 13, 20 tot en met 25 en 29
N IV en N V	5, 8, 9, 20, 26, 27, 28, 38 en 40

III. Gelijkstellingen met de bewijzen van algemeene ontwikkeling, genoemd onder III*a* tot en met *c* van bovengenoemd artikel,

met betrekking tot de examens voor de akten of aanteekening:	Bewijzen van algemeene ontwikkeling, volgnummers van de lijst, vermeld onder A:
N XIII	38 en 55
N XV	17, 18, 37 en 55
N XVI en XVI*a*	15 tot en met 18, 34 tot en met 38 en 55
de aanteekening op N III	25, 34, 35, 36 en 55

Sedert dien heeft de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, naar aanleiding van een vraag van den Minister van Koloniën, voorts nog de na te noemen bewijzen van algemeene ontwikkeling gelijk gesteld met die, genoemd onder II *a* tot en met *f*, in art. 10, 2de lid, van het Bevoegdhedenbesluit N. O. 1935:

1°. het einddiploma van de van Landswege gesubsidieerde of door den Directeur van Onderwijs en Eeredienst daarmede gelijkwaardig verklaarde particuliere hoogere burgerscholen met 3-jarigen cursus in Nederlandsch Oost-Indië;

2°. een bewijs van toelating tot de 4de klasse van een openbare van Landswege gesubsidieerde of van een door den Directeur voornoemd daarmede gelijkwaardig verklaarde hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus, dan wel lyceum, in Nederlandsch Oost-Indië;

3°. een bewijs van toelating tot de 4de klasse van de door de Zusters Ursulinen in stand gehouden 5-jarige hoogere burgerscholen voor meisjes „St. Ursula" te Batavia, en „Koningin Wilhelminaschool", te Soerabaja.

Blijkens een brief van den Minister van Koloniën van 25 November 1937, zijn tot de scholen, hierboven onder 1 bedoeld, te rekenen:

Ia. Van Landswege gesubsidieerde scholen

Lichaam, dat de school in stand houdt	Aard van de school	Plaats van vestiging
Carpentier Alting Stichting	H.B.S. voor meisjes met 3-jarigen cursus	Batavia-Centrum (Koningsplein-Oost)
Soerabajasche Schoolvereeniging	H.B.S. voor meisjes met 3-jarigen cursus	Soerabaja (Genteng)
Vereeniging „Het Instituut der Zusters Ursulinen"	H.B.S. voor meisjes met 3-jarigen cursus (St. Angela)	Bandoeng
Vereeniging „Het Gesticht der Zusters Ursulinen"	H.B.S. voor meisjes met 3-jarigen cursus (P.J.S.)	Batavia-Centrum (Postweg)
Vereeniging „St. Angela" der Zusters Ursulinen	H.B.S. voor meisjes met 3-jarigen cursus (K.W.S.)	Soerabaja (Darmoboulevard)

Ib. Met de onder Ia genoemde gelijkgestelde school

Lichaam, dat de school in stand houdt	Aard van de school	Plaats van vestiging
Carpentier Alting Stichting	H.B.S. voor jongens met 3-jarigen cursus	Batavia

Tot de scholen, bedoeld onder 2, zijn te rekenen:

IIa. Van Landswege gesubsidieerde scholen

Lichaam, dat de school in stand houdt	Aard van de school	Plaats van vestiging
Carpentier Alting Stichting	Lyceum	Batavia (Koningsplein)
Vereeniging „Het Christelijk Lyceum"	Idem	Bandoeng (Borromeusweg)

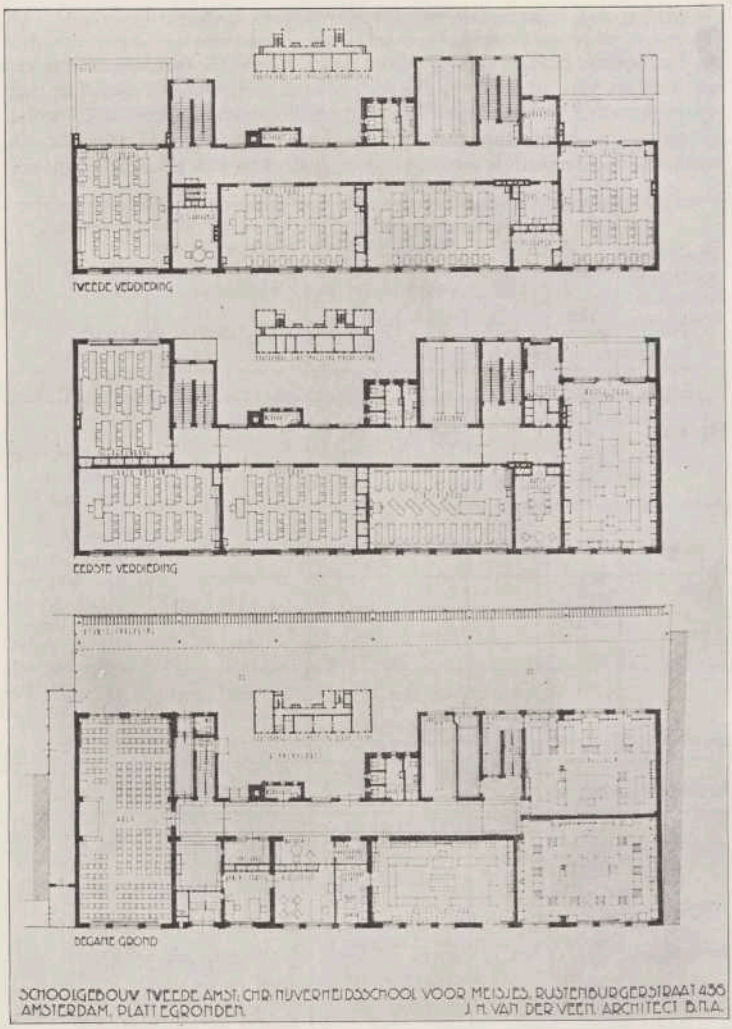
IIb. Voor den duur van het schooljaar 1937/1938 met de onder IIa genoemde gelijkgestelde scholen

Lichaam, dat de school in stand houdt	Aard van de school	Plaats van vestiging
Notaris H. J. de Graaf-Stichting	H.B.S. met 5-jarigen cursus	Buitenzorg
Vereeniging voor Christelijke scholen	Idem	Batavia (Oranje-Boulevard)

OPLEIDING VAN LEERKRACHTEN BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS

Bij Koninklijk besluit van 30 Maart 1937, n°. 22, is met toepassing van het 2de lid van art. 25 der Nijverheidsonderwijswet, de oprichting en instandhouding van de hieronder vermelde opleidingscursussen goedgekeurd, onder voorbehoud, dat de opleiding beperkt blijft tot die voor de in onderstaande tabel vermelde gedeelten van akte-programma's.

Plaats van vestiging van den cursus	Opleiding, voor zoover betreft de theoretische vakken, volgens de akte-programma's voor				
	Akte	Vakken: Eerste gedeelte	Vakken: Tweede gedeelte		
1	2	3	4	5	6
Deventer	Nh		a tot en met d		Andere practijk- en teekenakten, waarvan de leerlingen zonder bezwaar kunnen worden ingedeeld bij de leerlingen, die in opleiding zijn volgens de kolommen 3, 4 en 5.
	Nj		a tot en met d		
	Nk	a tot en met f			
	Nu				
	Nw		a tot en met d, f en g		
	Nz				
	N I			a tot en met j	
	N IIa			a tot en met f en g1	
Eindhoven	Nh				Als boven
	Nj				
	Nk	a tot en met f	a tot en met d		
	Nu				
	Nw		a tot en met d, f en g		
	Nz		a tot en met d		
	N I			a tot en met j	
	N IIa			a tot en met f en g1	
Utrecht	Nb			a tot en met k	Als boven ... kolom 5
	Nc			a tot en met j	
	N I			a tot en met j	
	N IIa			a tot en met f en g1	

2e Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam; plattegrond (zie pag. 63 en vlg.).

AANVANGSDATUM VAN DE OPLEIDINGEN VOOR DE AKTEN N VII EN N VIII

Aan de besturen van de door het Rijk gesubsidieerde nijverheidsscholen voor meisjes, aan welke opleidingen voor de akten N VII en N VIII

zijn verbonden, heeft de Minister onder dagteekening van 1 Februari 1937, n°. 2727, afd. Nijverheidsonderwijs, medegedeeld, dat hem gebleken was, dat voor vele leerlingen, die aan de opleidingen voor de akten N VII en N VIII wenschen deel te nemen, de tijd, welke ligt tusschen het einde van het schooljaar van de opleiding tot huishoudkundige (ongeveer 26 Juli) en het tijdstip, waarop de opleidingen voor genoemde akten aanvangen (1 Maart), niet toereikend moet worden geacht om de in punt III *b* van het programma voor die akten voorgeschreven werkzaamheid in huishoudelijke betrekkingen gedurende ten minste 150 werkdagen te volbrengen. Aan dit bezwaar kan worden tegemoet gekomen, door den aanvangsdatum van de opleidingen voor de akten N VII en N VIII te verschuiven tot 1 April. Deze regeling biedt bovendien het voordeel, dat de examens voor deze akten voortaan kunnen worden gehouden in aansluiting op de Paaschvacantie, hetgeen zoowel voor de opleidingsscholen als voor de scholen, in welker lokaliteit de examens worden afgenomen, van belang is.
Met het oog op het vorenstaande gaf de Minister aan de besturen der voornoemde scholen in overweging om den aanvangsdatum van de aan hun school verbonden opleiding voor één van deze of voor beide akten te stellen op 1 April.

PROGRAMMA'S LEERLINGSTELSEL

Bij beschikking van 17 Maart 1937, n°. 1576[1] H, afd. Nijverheidsonderwijs, heeft de Minister ingevolge art. 47 van de Nijverheidsonderwijswet, programma's vastgesteld voor de opleiding volgens het leerlingstelsel in:

1. de practijk van het electriciensvak in machinefabrieken en constructiewerkplaatsen;
2. de practijk van het constructie-(grof-)bankwerken.

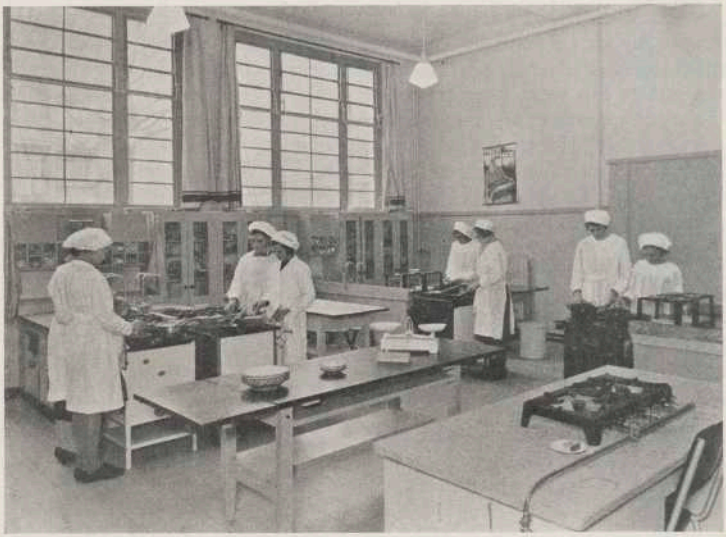
Deze programma's, welke 3 leerjaren omvatten, zijn opgenomen in de *Nederlandsche Staatscourant* van 17 Maart 1937, n°. 52.

VERBOUWING VAN VOORMALIGE LAGERE SCHOLEN TOT VAKSCHOLEN VOOR MEISJES

Aan de hand van de foto's [1]) volgt hier, bij wijze van voorbeeld, allereerst een korte beschrijving van de nieuwe huisvesting van de vakschool voor meisjes te Sliedrecht, een bestaande lagere nijverheidsschool voor meisjes. Deze sedert jaren bestaande school was ondergebracht in het oude gebouw van een voormalige lagere school. Dit gebouw was te klein voor het groeiend aantal leerlingen, en te slecht voor verbouwing.
De opheffing van een andere openbare lagere school bood gelegenheid, de hand te leggen op het ongeveer 30 jaar oude gebouw daarvan, dat, behoudens de fundamenten, nog in goeden toestand verkeerde.

[1]) Zie blz. 40, 42, 44, 46, 48, 52 en 53.

Het bestuur der vakschool belastte de architecten A. van Essen te Voorburg en A. Nieuwpoort te Sliedrecht met de verbouwing.
In samenwerking met de inspectie van het nijverheidsonderwijs en het adviesbureau van den Rijksgebouwendienst werden de plannen voor verbouwing en inrichting samengesteld. Het resultaat is, dat met be-

2e Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam; zg. kooienkeuken (zie blz. 63 en vlg.).

trekkelijk geringe kosten een aan de tegenwoordige eischen geheel voldoende nijverheidsschool voor meisjes is verkregen, met ruime, luchtige en prettige lokalen en een behoorlijke inrichting, welke gelegenheid bieden, de klassen te vergrooten tot 24 leerlingen in de keuken en het huishoudkunde-lokaal en 30 leerlingen in de les- en naaldvaklokalen. Het oorspronkelijke gebouw is niet uitgebreid.
Op den beganen grond vindt men een laboratorium-keuken met provisieruimte; een lokaal voor huishoudkunde en waschbehandeling, tevens strijklokaal, met een afzonderlijke droogruimte; een naaldvaklokaal; de directricekamer, garderobe en toiletten.
De kamer voor de leeraressen is als entresol boven de directricekamer gebouwd.
Op de verdieping zijn drie ruime naaldvaklokalen met paskamertjes; verder toiletten, en een bergzolder. De school wordt thans centraal verwarmd. De voormalige woning van het hoofd der school werd ingericht voor internaat ten behoeve van de huisvesting van directrice en leeraressen en tevens als werkobject voor de leerlingen.

Als tweede voorbeeld moge hier de verbouwing ten behoeve van de 2e Christelijke nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam worden besproken. [1])

Deze school, in 1931 geopend in een gebouw van een lagere school, 2e Jan van der Heydenstraat, hoek Ferdinand Bolstraat, had ruimschoots bewezen, in een behoefte te voorzien.

Deze school begon dadelijk met een algemeen leerplan, in tegenstelling met de 1e Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam, waar aanvankelijk geen huishoudonderwijs in het leerplan was opgenomen. De toevloed van leerlingen, zoowel voor de primaire opleiding als voor een namiddagopleiding tot dienstbode, was groot. De huisvesting was echter ten eenenmale onvoldoende.

Er kwam uitkomst uit de moeilijkheden, doordat de gemeente het voorloopige gebouw opeischte, daar het geheele complex, waarvan die voormalige lagere school deel uitmaakte, met den grond gelijk gemaakt moest worden, daar men dit terrein voor een ander doel wenschte te gebruiken. Toen werd overgegaan tot aankoop van een gebouw in de Rustenburgerstraat, ruim 30 jaar geleden voor het openbaar onderwijs gebouwd. Dit gebouw had niet alleen allerlei gebreken, voortkomende uit ouderdom en gebruik, maar moest, mede door de in het Bouwbesluit N. O. 1936 gestelde eischen omtrent de inrichting van nijverheidsscholen een groote interne verbouwing ondergaan. Dit bracht natuurlijk allerlei aesthetische en inzonderheid constructieve moeilijkheden mede. Hiér moest een lokaalmuur worden weggebroken, maar het bovengedeelte of de balklagen door een balk opgevangen, dáár moest een muur worden gebouwd, waar geen fundeering was; kortom, het gebouw moest op allerlei wijzen worden doorbroken, gestut en van kolom- en balkconstructies worden voorzien. De uitvoering daarvan gaf nogal moeilijkheden.

Om financieele redenen mocht de gevel niet veranderd worden, maar de gedaanteverwisseling, welke het gebouw inwendig heeft ondergaan, is een groot succes geworden, waarvan de foto's een, zij het ook zwakken, indruk kunnen geven.

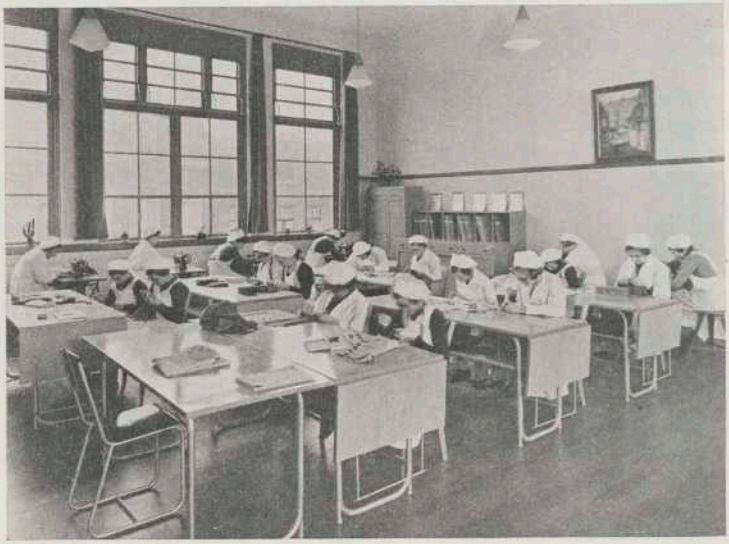
Op de plattegronden van iedere verdieping vindt men den ouden toestand aangegeven. De weergave van de noodzakelijk geworden wijzigingen geeft wel een juist beeld van den omvang van het werk en van de thans verkregen uitstekende indeeling van de lokalen.

Op den beganen grond vond men links een gymnastieklokaal, dat thans is ingericht als aula, door het bestuur uit eigen middelen volledig ingericht. Verder zijn hier geschapen een ruimte voor den concierge, een kamer voor de administratieve beambte, een directrice-kamer, een wachthal, een garderobe voor de leeraressen, een voorraadruimte, huishoudlokaal, laboratorium-keuken, kooienkeuken, provisiekamer, garderobe voor leerlingen, toiletten, enz.

Op de eerste verdieping: drie ruime naaldvaklokalen, strijkzaal, lee-

[1]) Zie de foto's op blz. 60, 62 en 64.

raressenkamer, waschlokaal met terras, droogkamer en sorteerruimte voor vuil waschgoed, toiletten, enz.
Op de tweede verdieping: vier leslokalen, paskamers, één zit-slaapkamer, één slaapkamer, een badkamer en een terras.
De bouw verliep vlot, al waren er ook vele moeilijkheden, zooals die altijd aan een verbouwing verbonden zijn, te overwinnen. De indeeling van een oud schoolgebouw voor lager onderwijs, destijds met kachels verwarmd en met gas verlicht, bracht niet door de te maken naaldvak-

2e Chr. nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam; lokaal voor onderwijs in naaldvakken (zie blz. 63 en vlg.).

lokalen, maar wèl door de noodige lokalen voor de huishoudelijke vakken, allerlei bezwaren mede. Niet alleen, dat centrale verwarming en electrische verlichting overal noodig waren, maar voor het huishoudlokaal, het waschlokaal, het strijklokaal en de keukens moesten gootsteenen, uitstortbakken, afvoeren in den vloer, gascomforen en -ovens, gas- en electrische fornuizen worden aangebracht, evenals vele lichtpunten, signaallampen, verklikkers, stopcontacten, etc. Hierdoor en mede ten behoeve van zwaardere en meer leidingen voor warm water, afvoer- en ventilatiebuizen, verwarmings-, gas- en electrische leidingen, en van de door de brandweer geëischte brand- en alarm-installaties, moesten wanden, vloeren en plafonds op een groot aantal plaatsen worden doorbroken.
Voor de centrale verwarming en de warmwatervoorziening, alsook voor de provisie bij de keukens, waren in het gebouw geen kelders aanwezig.

Deze moesten dus onder het gebouw worden aangebracht, waarbij het stutten, uitgraven van den zand- en veengrond, het drooghouden tijdens het maken van de kelderwanden en vloeren van gewapend beton, met groote zorg moest geschieden. Inzonderheid moest er hierbij voor gezorgd worden, dat de druk van den bovenbouw nog op zooveel mogelijk palen werd overgebracht.
De foto's van een der naaldvaklokalen en van het waschlokaal geven juiste beelden van de practische indeeling en de ruime toetreding van licht. De laboratorium-keuken, op de gebruikelijke wijze ingericht, blijkt eveneens uitstekend te voldoen en biedt een goede werkgelegenheid voor 24 leerlingen.
De kooienkeuken, waar ter verkrijging van een beter overzicht op de foto slechts twee leerlingen in iedere kooi geplaatst zijn, biedt in werkelijkheid in de 6 kooien voldoende ruimte voor 24 leerlingen. Op de afbeelding zijn slechts de gas- en electrische fornuizen te zien; er wordt in deze keuken eveneens gekookt op petroleum en op een kolenfornuis.
Het spreekt vanzelf, dat overal de uiterste soberheid betracht werd.
Deze nieuwe huisvesting is in alle opzichten een succes gebleken; de vele leerlingen, door wie dit onderwijs begeerd wordt, kunnen hier een alleszins goede opleiding genieten.
Architect van deze verbouwing was de heer J. van der Veen R.J.zn.

CONTRÔLE LAGERE AVONDNIJVERHEIDSSCHOLEN VOOR JONGENS

De Minister heeft aan de besturen van de lagere avondnijverheidsscholen voor jongens (met uitzondering van de visscherij- en machinistenscholen) en de besturen van gemeenten, welke zoodanige scholen in stand houden, medegedeeld, dat met ingang van 1 October 1937 werkzaam zijn gesteld als contrôleur van de lagere avondnijverheidsscholen voor jongens:
W. H. J. Hoosemans te Santpoort, in de inspectie van den inspecteur van het nijverheidsonderwijs G. A. Groote Haar;
W. Chr. Belgraver te Utrecht en ir. F. J. Gouwetor te Assen, beiden in die van de inspecteurs W. H. Cool en W. Polderman;
P. Don te Breda en H. L. Mens te Vugt, beiden in die van den inspecteur ir. L. Th. H. Hesselfelt.
Indien zulks eventueel gewenscht blijkt, zal van hun diensten ook in de andere inspecties van het nijverheidsonderwijs gebruik worden gemaakt.

WIJZIGINGEN EN VERBETERINGEN IN DE HUISVESTING DER SCHOLEN EN UITBREIDING DER LEERPLANNEN

In het tabellarisch overzicht, afgedrukt op de bladzijden 66 en 67, wordt een beeld gegeven van de wijzigingen en verbeteringen in de huisvesting der scholen en de uitbreiding der leerplannen in 1937.

Overzicht van de wijzigingen en verbeteringen in de huisvesting in 1937

Plaats van vestiging	Aard van de school	Nieuw gebouw	Verbouwing en/of uitbreiding kwam gereed	Bijzonderheden
Alkmaar . .	Huishoud- en industrieschool		Met verbouwing werd aangevangen	
Amsterdam .	Ambachtsschool „Concordia inter nos"		Ja	Verbouwing van twee niet meer in gebruik zijnde openbare lagere scholen
Amsterdam .	2e Christelijke nijverheidsschool	Ja		
Amsterdam .	Industrieschool voor vrouwelijke jeugd		Met verbouwing werd aangevangen	
Amsterdam .	Huishoudschool aan het Zandpad		idem	
Apeldoorn .	Ambachtsschool		idem	
Assen . . .	Ambachtsschool		idem	
Deventer . .	Gemeentelijke ambachtsschool		idem	
Doetinchem .	Ambachtsschool		idem	
's-Gravenhage	Huishoudschool Laan van Meerdervoort		idem	
Heerenveen .	Ambachtsschool		idem	
Helmond . .	Ambachtsschool		Ja	
Hoensbroek .	R.K. huishoud- en industrieschool		Met verbouwing werd aangevangen	
Hoogeveen .	Ambachtsschool		idem	
Hoorn . . .	Ambachtsschool		idem	
Nijmegen . .	Ambachtsschool		idem	
Rotterdam .	Huishoud- en industrieschool aan de Schietbaanstraat		idem	
Tiel	Ambachtsschool		idem	
Zaandam . .	Gemeentelijke vakschool voor meisjes	Ja		
Zaltbommel .	Ambachtsschool		Ja	

Uitbreiding leerplannen 1937

Plaats	Aard van de school	Uitbreiding van het leerplan met:
Almelo	Ambachtsschool	Motorrijtuig- en rijwielherstellen
Appingedam . .	idem	idem
Amsterdam . . .	Ambachtsschool „Concordia inter nos"	Bankwerken, electrotechniek
Amsterdam . . .	Avondteekenschool van idem	Schilderen
Amsterdam . . .	Instituut voor kunstnijverheidsonderwijs	Opleiding akten MA, N IIb, N XI, tijdelijk voor MB en MC
Assen	Ambachtsschool	Electrotechniek
Coevorden . . .	Ambachtsschool	Kleermaken
Culemborg . . .	Huishoud- en industrieschool	Koken
Deventer	Ambachtsschool	Schilderen
Doesburg . . .	Avondteekenschool	Werkplaatspractijk
Doetinchem . . .	Avondteekenschool	Werkplaatspractijk
Dordrecht. . . .	Middelbare technische school	Physische techniek
Dordrecht. . . .	Ambachtsschool	Motorrijtuig- en rijwielherstellen
Edam.	Avondteekenschool	Werkplaatspractijk
Emmen	Ambachtsschool	Koper-, lood- en zinkbewerken
Emmen	Avondteekenschool	idem
Harderwijk . . .	Avondteekenschool	Schilderen
Den Helder . . .	Ambachtsschool	Motorrijtuigherstellen

Plaats	Aard van de school	Uitbreiding van het leerplan met:
Hoogeveen . . .	Ambachtsschool	Autotechniek
Hoogeveen . . .	Avondteekenschool	Werkplaatspractijk
Hoorn	Avondteekenschool	Bakken
Maarsbergen. . .	Ambachtsschool „Valkenheide"	Fitten, koper-, lood- en zinkbewerken
Middelburg . . .	Avondteekenschool	Voortgezet lager n.o., hout- en metaalbewerking
Oud-Beyerland. .	Ambachtsschool	Electrotechniek; motorrijtuig- en rijwielherstellen
Oud-Beyerland. .	Avondteekenschool	Smeden, bankwerken, timmeren, schilderen, electrotechniek en motorrijtuig- en rijwielherstellen. Theorie-onderwijs aan electriciens en motorrijtuig- en rijwielherstellers
Rotterdam . . .	Academie van beeldende kunsten en technische wetenschappen	Methodiek (afdeeling D, avondopleiding)
Rijsenburg . . .	Meisjesvakschool	Koken en huishoudelijk werk
Utrecht	School v.d. grafische vakken	Teekenen aan de avondschool
Veendam	Avondteekenschool	Werkplaatspractijk
Velsen	Avondteekenschool	Werkplaatspractijk
Venlo	Ambachtsschool	Motorrijtuig- en rijwielherstellen
Zaandam	Ambachtsschool	Werkplaatspractijk
Zierikzee	Ambachtsschool	Motorrijtuig- en rijwielherstellen

BUITENLANDSCHE BELANGSTELLING

De heeren S. A. Williams M. A., hoofd van de „London County Council School of Retail Distribution" en J. R. Till, inspecteur voor handelsonderwijs, bezochten op 24 Mei 1937 de vakschool voor winkelpersoneel te Amsterdam.

De heer Cyril Kisby, hoofd van het „Textile Department of the London County Council Central School of Arts and Crafts", bezocht in September 1937 de hoogere textielschool te Enschede, de middelbare textielschool te Eindhoven, het Instituut voor kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam, de school van „Kunstoefening" te Arnhem en de Academie van beeldende kunsten te 's-Gravenhage.

In November 1397 bezocht de heer P. Poels, directeur van de gemeentelijke vakschool en middelbare beroepsschool voor jongens te Antwerpen, met een van zijn leeraren de middelbare technische scholen te Amsterdam, Dordrecht en Haarlem en enkele ambachtsscholen te 's-Gravenhage en te Haarlem.

Al deze autoriteiten toonden zich, blijkens mondelinge mededeelingen en ontvangen brieven, zeer ingenomen met het geziene en dankbaar voor de door het Departement en de inspectie van het nijverheidsonderwijs verleende hulp en voorlichting.

Ook voor het meisjesnijverheidsonderwijs hier te lande toonde het buitenland in 1937 weder veel belangstelling.

Behalve door de Engelsche leerares, die haar bezoek in 1936 onderbroken had, werden voor studiedoeleinden nijverheidsscholen voor meisjes bezocht door eenige Deensche leeraressen, een Amerikaansche leerares, een Zuid-Afrikaansche leerares van de universiteit te Stellen-

bosch en twee vertegenwoordigsters van vrouwenorganisaties in Letland. De Engelsche leerares stelde een rapport samen over haar bezoek in Holland voor de Board of Education te Londen.

De Bond van leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes zond een vertegenwoordigster naar de in Juli 1937 te Parijs gehouden vergadering van de Internationale Vereeniging voor huishoudonderwijs, welke vergadering een deel uitmaakte van het programma van de aldaar georganiseerde Semaine internationale familiale, ménagère et rurale.

Tijdens het Internationaal Landbouwcongres, dat in dezen zomer te Scheveningen werd gehouden, bezochten groote groepen belangstellenden uit vrijwel alle landen van de wereld eenige landbouwhuishoudscholen.

Verder werden door dames uit België, Engeland, Letland, Zuid-Afrika en Denemarken studiereizen gemaakt door Nederland, waarbij landbouwhuishoudscholen en -cursussen korteren of langeren tijd werden bezocht. Over het algemeen is het oordeel over het onderwijs hier te lande zeer gunstig. Het treft de buitenlandsche bezoeksters steeds, dat de groote bevolkingsdichtheid van ons land het mogelijk maakt, centrum-scholen te stichten, welke door de leerlingen per fiets kunnen worden bereikt, terwijl men in het buitenland, om voldoende leerlingen bijeen te krijgen, gewoonlijk moet overgaan tot het stichten van internaten. Doordat de schoolgelden dan verhoogd moeten worden met kostgeld, kan een kleiner percentage van de bevolking van het onderwijs profiteeren.

F. LAGER ONDERWIJS

I. GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

AANTAL SCHOLEN EN LEERLINGEN

De navolgende cijfers geven een indruk omtrent de ontwikkeling van het lager onderwijs in het verslagjaar. [1])

Schoolsoort	Toestand op 31 December 1936		Toestand op 31 December 1937	
	Scholen	Leerlingen	Scholen	Leerlingen
Gewoon Lager Onderwijs:				
Openbaar	2 611	371 457	2 577	364 776
Bijzonder	4 426	771 792	4 437	779 298
Totaal	7 037	1 143 249	7 014	1 144 074
Uitgebreid Lager Onderwijs:				
Openbaar	244	39 557	243	39 675
Bijzonder	530	54 106	536	57 023
Totaal	774	93 663	779	96 698

Uit deze cijfers blijkt, dat het aantal scholen voor gewoon lager onderwijs met 34 openbare scholen is verminderd en met 11 bijzondere is toegenomen, in totaal dus met 23 scholen is verminderd.
Het aantal leerlingen van het gewoon lager onderwijs is in 1937 met 825 gestegen. De verschuiving van het openbaar naar het bijzonder onderwijs heeft zich voortgezet. Het openbaar onderwijs omvat thans 31,9 %, het bijzonder onderwijs 68,1 % van het aantal leerlingen.
Het aantal scholen voor uitgebreid lager onderwijs is met 1 openbare verminderd en met 6 bijzondere toegenomen.
Het aantal leerlingen bij het uitgebreid lager onderwijs is opnieuw gestegen. In 1936 was het accres 3,7 %, in het verslagjaar 3,2 %.

WIJZIGINGEN VAN DE LAGER-ONDERWIJSWET 1920

Bij Koninklijke boodschap van 6 November 1936 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet aangeboden tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920.
Dit wetsontwerp betrof de herziening van wetsbepalingen, waarvan een verbetering in technischen zin hetzij noodig, hetzij wenschelijk werd

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 97 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, afdeeling Culturcele Statistiek.

geacht, alsmede veranderingen van eenvoudigen aard, waarvan de wenschelijkheid in de practijk gebleken was.
Omtrent dit ontwerp bracht de Tweede Kamer Voorloopig Verslag uit op 12 Februari 1937. De Memorie van Antwoord werd ingezonden bij brief van 4 Maart 1937. Zij was vergezeld van een Nota van wijzigingen, een Gewijzigd Ontwerp van Wet en een Vergelijking tusschen de geldende bepalingen der Lager-onderwijswet 1920 met de voorstellen volgens de bij Koninklijke boodschappen van 6 November 1936 en 24 Februari 1937 ingediende wetsontwerpen en met vroegere voorstellen en eenige artikelen der Wet van 4 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 414).
De mondelinge beraadslaging over dit wetsontwerp had plaats in de vergadering der Tweede Kamer van 18 Maart 1937, waarna het gewijzigde ontwerp zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.
De Eerste Kamer bracht Voorloopig Verslag uit op 4 Mei 1937, terwijl het Eindverslag, tevens bevattende de Memorie van Antwoord, werd vastgesteld op 8 Mei 1937.
De mondelinge beraadslaging over dit wetsontwerp heeft in de Eerste Kamer plaats gehad in de vergadering van 19 Mei 1937, waarna het zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.
Speciaal ten behoeve van het sinds lang begeerde onderwijs in het Friesch werd in art. 2 na het 2de lid een 3de lid ingevoegd, luidende:
„Daar, waar naast de Nederlandsche taal een streektaal in levend gebruik is, kan onder lezen en Nederlandsche taal eenige kennis van die streektaal begrepen zijn."
Dit zal dan in het leerplan moeten zijn aangegeven. Een afzonderlijke wettelijke akte hiervoor bestaat niet en is dus niet vereischt.
De bevoegdheid tot het verleenen van vrijstelling van het onderwijs in de u.l.o.-vakken is eenigszins beperkt. In het eerste leerjaar der u.l.o.-school zal aan het onderwijs in ten minste twee u.l.o.-vakken moeten worden deelgenomen; in de hoogere leerjaren der u.l.o.-school aan het onderwijs in ten minste drie dier vakken.
In de regeling voor de vergoeding van het vervoer van schoolkinderen werden eenige veranderingen aangebracht. De afstand tusschen school en woning is teruggebracht tot 4 km. De steun zal worden beperkt tot de kosten wegens het vervoeren van leerplichtige kinderen, d.w.z. van kinderen, die gezien hun leeftijd tot de school kunnen worden toegelaten en ten aanzien van wie voor de ouders, voogden of verzorgers de verplichting, bedoeld in art. 3 der Leerplichtwet, nog niet is geëindigd. De mogelijkheid is geopend den steun te weigeren op grond van den financieelen welstand der ouders, voogden of verzorgers van het kind. De gemeente ontving het recht om het vervoer der kinderen zelf te verzorgen.
Ten aanzien van de oudercommissies aan openbare scholen werd bepaald, dat zij aan elke school verbonden moeten zijn en voorts, dat zij aan het gemeentebestuur en de leden van het Rijksschooltoezicht alle inlichtingen moeten verstrekken, welke deze verlangen. In gemeenten, waar meer dan één oudercommissie bestaat, kan een ouderraad worden ingesteld.

Voorzien werd in het geval, dat het hoofd eener openbare school in gebreke blijft een wijziging te ontwerpen van de regeling van de schooltijden, van die der vacantiën, van het leerplan of van de lijst der bij het onderwijs te gebruiken boeken en de daarmede verband houdende leer- en hulpmiddelen, welke door burgemeester en wethouders of den inspecteur wenschelijk worden geacht.
Voor de bepaling van het gemiddeld aantal leerlingen werden als teldata vastgesteld 16 Januari, 16 Mei en 16 September. De Minister kan het verplichte aantal leerkrachten in den loop van het jaar verminderen als aanzienlijke daling van het aantal leerlingen daartoe aanleiding geeft. Deze bepaling kwam reeds in de wet voor. Thans is de bevoegdheid van den Minister beperkt tot het geval, dat spoedig herstel van het leerlingental niet verwacht wordt, terwijl recht van beroep tegen de beslissing van den Minister op de Kroon is opengesteld.
De regelen betreffende de exploitatievergoeding aan bijzondere scholen zijn ingrijpend gewijzigd.
Voor ieder jaar moet de gemeenteraad bij de vaststelling der gemeentebegrooting bepalen, welk bedrag per leerling voor dat jaar voor de exploitatie van het openbaar onderwijs beschikbaar zal worden gesteld. Dit geschiedt voor het openbaar gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs afzonderlijk.
Dit besluit moet vóór 1 Maart van elk jaar aan de schoolbesturen worden medegedeeld. Tegen deze vaststelling is beroep op Gedeputeerde Staten mogelijk. Is dat bedrag niet vóór 1 Maart medegedeeld, dan geldt het bedrag van het vorig jaar. Het exploitatiebedrag per leerling der openbare school is voor de schoolbesturen het bedrag der vergoeding, waarop zij in ieder geval recht zullen hebben. Het bedrag kan in sommige gevallen worden verhoogd, het kan in geen geval worden verlaagd.
Door deze wijziging werd bereikt, dat elk schoolbestuur normaliter vóór 1 Maart van ieder jaar zal weten, welk bedrag het in dat jaar voor de exploitatie zijner school per leerling zal kunnen besteden.
Heeft de gemeente in een tijdvak van 5 jaren voor het openbaar onderwijs *meer* uitgegeven dan de vooraf vastgestelde begrootingscijfers voor die jaren toelieten, dan krijgt het schoolbestuur bij de eerstvolgende vaststelling zijner exploitatievergoeding per leerling een verhooging, gelijk aan het per leerling berekende bedrag dier gemeentelijke overschrijding.
Ook voor de berekening van de vergoeding voor vakonderwijzers aan bijzondere scholen werden nieuwe regelen gesteld. De gemeenteraad stelt elk jaar vóór 1 April vast, hoe groot het gemiddeld bedrag is geweest, dat in het voorafgaande kalenderjaar per leerling van de gemeentescholen, waar vakonderwijzers werkzaam waren, aan belooning van vakonderwijzers is uitgegeven, zulks afzonderlijk voor de scholen voor gewoon lager onderwijs en voor uitgebreid lager onderwijs; het bestuur der bijzondere school, waar ook vakonderwijzers werkzaam zijn, kan dan voor het loopend jaar aan de gemeente ten hoogste een gelijk bedrag in rekening brengen. Tegen de vaststelling, bovenbedoeld, is beroep

op Gedeputeerde Staten mogelijk. Een bijzondere regeling geldt voor zg. éénmansscholen, waaraan alleen een mannelijk hoofd benevens een vakonderwijzeres voor nuttige handwerken verbonden zijn.
Nog verscheidene andere wijzigingen en aanvullingen werden in de Lager-onderwijswet 1920 aangebracht.
De wet werd op 22 Mei 1937 door de Koningin bekrachtigd en onder n°. 323 in het *Staatsblad* opgenomen. Zij is in werking getreden met ingang van 28 Mei 1937. Overgangsbepalingen regelen de aanpassing van den ouden aan den nieuwen toestand.

De voorstellen der Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 11 Februari 1936, n°. 15, welke op 16 December 1936 verslag uitbracht aan de Koningin, werden nader uitgewerkt in een wetsontwerp, dat bij Koninklijke boodschap van 24 Februari 1937 werd aangeboden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Omtrent dit ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 werd vanwege de Tweede Kamer Voorloopig Verslag uitgebracht op 12 Maart 1937. De Memorie van Antwoord, met een Nota van wijzigingen, werd ingezonden op 16 Maart 1937.
De mondelinge beraadslaging over dit wetsontwerp had plaats in de Tweede Kamer in de vergadering van 18 Maart 1937, waarna het zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.
Vanwege de Eerste Kamer werd Voorloopig Verslag uitgebracht op 4 Mei 1937, terwijl het Eindverslag, tevens bevattende de Memorie van Antwoord, op 8 Mei 1937 werd vastgesteld.
De mondelinge beraadslaging over dit wetsontwerp had in de Eerste Kamer plaats in de vergaderingen van 19 en 20 Mei 1937, waarna het met 27 tegen 3 stemmen werd aangenomen.
De inhoud der wet bestaat vooreerst uit een bepaling, strekkende tot verhooging der minimum-aantallen leerlingen voor de stichting van bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs, waarvan de kosten geheel of gedeeltelijk door de openbare kas worden gedragen. De betreffende bepaling is overgenomen uit de Wet van 4 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 414) met dit verschil, dat de minima slechts met een vierde werden verhoogd.
Wat de leerlingen betreft, die voor het vaststellen der minimum-aantallen zullen meetellen, wordt met eenige wijzigingen tijdelijk dezelfde beperking opgelegd als reeds in de genoemde wet voorkwam. Behalve in gevallen, waarin aanzienlijke toeneming of belangrijke verplaatsing van de bevolking in eenig deel der gemeente of andere gewichtige omstandigheden tot schoolstichting aanleiding geven, worden niet medegerekend zoowel de leerlingen, die slechts voor een korten tijd op een openbare school zijn geplaatst en te voren een bijzondere school bezochten, als de leerlingen, voor wie op de bijzondere school welke zij bezoeken, plaatsruimte beschikbaar is, tenzij die school meer

dan vier kilometer van hun woning verwijderd is en zij die school reeds gedurende ten minste 6 maanden hebben bezocht.
Met deze bepalingen correspondeert een — met eenige wijziging — eveneens aan de Wet van 4 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 414) ontleende bepaling betreffende de minimum-aantallen leerlingen voor de stichting van openbare scholen voor gewoon lager onderwijs.
Gedeputeerde Staten bevelen geen vermeerdering van het aantal openbare scholen in een gemeente noch verleenen hun goedkeuring aan een besluit van een gemeenteraad tot stichting eener openbare school, indien niet blijkt, dat de te stichten school zal worden bezocht door ten minste evenveel leerlingen als in dezelfde gemeente voor de stichting eener bijzondere school worden vereischt of dat de stichting der school ingevolge art. 19 der wet — de bepaling, dat in elke gemeente openbaar onderwijs wordt gegeven in een genoegzaam aantal scholen — wordt gevorderd. Doet zich het laatste geval voor, dan moeten Gedeputeerde Staten hun goedkeuring verleenen.
Onder de leerlingen die de te stichten openbare school zullen bezoeken, worden evenwel niet medegerekend die leerlingen, voor wie plaatsruimte beschikbaar is in een openbare school, die zij reeds bezoeken en evenmin de leerlingen, voor welke binnen vier kilometer van hun woning in een openbare school plaatsruimte beschikbaar is. Deze laatste bepaling heeft in overeenstemming met hetgeen voor het bijzonder onderwijs is bepaald slechts een tijdelijk karakter.
Bij de bepaling omtrent het vereischte aantal leerlingen voor de stichting van bijzondere scholen sluiten aan bepalingen betreffende de minimumaantallen leerlingen, bij de bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs vereischt voor de jaarlijksche vergoeding van Rijk en gemeenten. Deze aantallen zijn gelijk aan die voor de stichting gesteld.
Hiermede correspondeeren overeenkomstige bepalingen ten aanzien van de instandhouding van openbare scholen voor gewoon lager onderwijs. Indien het aantal leerlingen van een zoodanige school daalt beneden de grens, waarbij voor de bijzondere school het recht op Rijksvergoeding verloren gaat, moet de gemeenteraad die school opheffen tenzij zij moet worden in stand gehouden krachtens art. 19 der wet.
In deze bepalingen is vervat een regeling voor de dispensatie, welke met betrekking tot het behoud der jaarlijksche vergoedingen van bijzondere scholen en de instandhouding van openbare scholen zal worden verleend voor bestaande scholen, wier leerlingenaantal beneden de nieuwe minima daalt.
Om van deze dispensatie-bepaling te kunnen profiteeren moet een school bezocht worden door ten minste 25 leerlingen, die geacht kunnen worden op de school te zijn aangewezen, hetgeen hieruit moet blijken, dat voor hen op naburige andere scholen, waar het gewenschte onderwijs wordt gegeven, geen plaats is.
Verder zijn in de wet opgenomen eenige voorschriften uit de Wet van 4 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 414), waarvan het practisch nut in die

mate was gebleken, dat het raadzaam werd geacht deze over te nemen. Voor het overige bestaat de inhoud der wet uit wijzigingen, die tengevolge van het opnemen van bovenbedoelde bepalingen noodzakelijk werden geacht, en overgangsbepalingen, waarvan die betreffende de handhaving van bestaande rechten van reeds opgerichte scholen de belangrijkste is.
De bekrachtiging der Koningin werd verkregen op 22 Mei 1937, terwijl de wet werd opgenomen in het *Staatsblad* n°. 322. Zij is in werking getreden op 1 Juli 1937.

WIJZIGING FORMULIEREN C EN E

Bij Koninklijk besluit van 2 Maart 1937 (*Staatsblad* n°. 360) zijn de formulieren, modellen C en E, behoorende bij de Koninklijke besluiten van 4 September 1923 (onderscheidenlijk *Staatsbladen* nos. 431 en 432) zooals deze besluiten laatstelijk zijn gewijzigd bij Koninklijk besluit van 1 Juni 1935 (*Staatsblad* n°. 324), gewijzigd en aangevuld. Deze formulieren betreffen de opgave van veranderingen in het onderwijzend pernoneel en het leerlingental respectievelijk voor de openbare en bijzondere scholen.

WIJZIGING KONINKLIJKE BESLUITEN RIJKS- EN GEMEENTELIJKE VERGOEDINGEN SCHOLEN VOOR GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Naar aanleiding van eenige veranderingen, die in de Lager-onderwijswet 1920 zijn aangebracht door de Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323), zijn bij Koninklijke besluiten van 26 November 1937 (onderscheidenlijk *Staatsbladen* nos. 374 en 375) nieuwe regelen vastgesteld voor de uitvoering van de artt. 56, 57 en 59, alsmede van de artt. 88 tot en met 97 en 99 tot en met 104 der wet. Daarbij zijn de Koninklijke besluiten van 4 September 1923 (onderscheidenlijk *Staatsbladen* nos. 431 en 432) met de daarin later aangebrachte wijzigingen ingetrokken.

LEEFTIJD TOELATING SCHOOLKINDEREN

Bij Koninklijk besluit van 19 Februari 1937, n°. 36, is opnieuw wijziging aangebracht in het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1934, n°. 81, dat uitvoering geeft aan art. 11 der Lager-onderwijswet.
Ingevolge art. 1 van het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1934, n°. 81, moesten de kinderen, die tot een school voor gewoon lager onderwijs werden toegelaten, hetzij vóór 1 April, hetzij vóór 1 September van het kalenderjaar, waarin de toelating geschiedde, den leeftijd van 6 jaar bereiken of bereikt hebben, al naar gelang de klasse, waarin zij werden geplaatst, in de eerste of in de tweede helft van het kalenderjaar aanving. In de practijk leverde echter deze bepaling voor de zoogenaamde varende schipperskinderen dikwijls ernstige nadeelen op, omdat zij in veel ge-

vallen, in verband met hun leeftijd, niet terstond, nadat het schip ligplaats had genomen, mochten worden toegelaten tot een schippersklasse. Zoodoende bleven zij soms geruimen tijd verstoken van lager onderwijs — een zeer ongewenschte toestand voor kinderen, die toch al zoo ongeregeld onderwijs ontvangen.
Dit bezwaar kon geheel worden ondervangen door wijziging van art. 1 van voornoemd Koninklijk besluit in dien zin, dat varende schipperskinderen tot een school voor gewoon lager onderwijs steeds mogen worden toegelaten, zoodra zij den leeftijd van zes jaar hebben bereikt. In dezen zin is dan ook het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1934, n°. 81, gewijzigd. In dit verband zijn met varende schipperskinderen gelijkgesteld kramerskinderen en in sanatoria opgenomen kinderen, terwijl tevens bepaald is, dat, ter tegemoetkoming aan een van verschillende zijden geuiten wensch, in het 1ste lid van art. 1 in plaats van „1 September" gelezen wordt „1 October".
Dit wijzigingsbesluit is opgenomen in de *Nederlandsche Staatscourant* van 26 en 27 Februari 1937, n°. 39.

INRICHTING VAN HET ZEVENDE EN DE HOOGERE LEERJAREN DER LAGERE SCHOOL

Gelijk uit de verslagen der hoofdinspecteurs, opgenomen in „Het Onderwijs in 1936", blijkt, is hier en daar de neiging opgekomen om door toevoeging van huishoudelijke vakken aan het onderwijs in het zevende en de hoogere leerjaren der lagere school een speciaal karakter te geven. Weliswaar is het verslag van de eerste hoofdinspectie — het Zuiden des lands — op dit punt het meest uitvoerig, maar ook uit de verslagen der beide andere hoofdinspecties valt af te leiden, dat dit onderwerp aan de orde is.
Dit verschijnsel noopte tot nadere overdenking. Immers, eenerzijds moet ons onderwijs soepel genoeg zijn om zich te kunnen aanpassen bij de nieuwe wenschelijkheden; anderzijds echter zal een eventueele wijziging slechts in werking mogen treden als een gevolg van een bewuste en vaste leiding; zij mag niet min of meer aan incidenteel inzicht worden overgelaten.
Deze overwegingen hebben den Minister er toe geleid, bij beschikking van 11 November 1937, n°. 11441, afd. Lager Onderwijs, een commissie in te stellen, aan welke is opgedragen te onderzoeken, hoe het zevende en de eventueel hoogere leerjaren van de school voor gewoon lager onderwijs kunnen worden ingericht, in het bijzonder ook in verband met de bovengenoemde neiging om door toevoeging van huishoudelijke vakken aan het onderwijs in die leerjaren een speciaal karakter te geven.
Deze commissie zal bij haar onderzoek omtrent de vraag, hoe dat onderwijs kan worden ingericht, niet uitsluitend te rekenen hebben met de zooeven bedoelde neiging op zich zelf. Zij zal bovendien haar aandacht moeten schenken aan twee speciale onderwerpen: aan den eenen kant

zal in acht moeten worden genomen, dat onze wetgeving het algemeen vormend lager onderwijs kent als een eigen vaststaand begrip; aan den anderen kant zal met alle kracht vermeden moeten worden, dat ons moeizaam opgebouwde en voortreffelijke nijverheidsonderwijs in zijn bloei zou worden belemmerd.
In de commissie werden benoemd:

a. tot lid en voorzitter:
Prof. Dr. G. A. van Poelje, Directeur-Generaal van het onderwijs;

b. tot lid en ondervoorzitter:
Prof. Dr. R. H. Woltjer, voorzitter van den Onderwijsraad;

c. tot leden:
J. Cals, waarnemend hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de eerste hoofdinspectie;
P. Goorts, bisschoppelijk hoofdinspecteur van het lager onderwijs in het bisdom 's-Hertogenbosch;
Dr. Ph. J. Idenburg, referendaris bij het Centraal Bureau voor de Statistiek;
Mr. H. W. J. M. de Jong, lid van den Onderwijsraad;
Mejuffrouw M. M. A. Michels, inspectrice van het nijverheidsonderwijs;
P. van Nes Czn., hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie;
Mevrouw Mr. J. H. G. Schutte, geboren Struick, lid van den Onderwijsraad;
Mejuffrouw G. G. Smit, inspectrice van het nijverheidsonderwijs;
K. de Vries, lid van den Onderwijsraad;
L. Welling, hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de derde hoofdinspectie;

d. tot secretaresse:
Mejuffrouw Mr. J. de Voogd, te 's-Gravenhage.

BENOEMING VAN WACHTGELDERS AAN OPENBARE EN BIJZONDERE LAGERE SCHOLEN

In verband met de Wet van 31 December 1936 (*Staatsblad* n°. 322) heeft de Minister aan burgemeester en wethouders der gemeenten, waar een of meer scholen voor gewoon of uitgebreid lager onderwijs bestaan, en aan de besturen der gesubsidieerde scholen voor bijzonder gewoon of uitgebreid lager onderwijs eenige aanwijzingen gegeven omtrent de gewijzigde regeling van de benoeming van wachtgelders.
In de circulaire van 15 Januari 1937, n°. 31588[1] W, afd. Lager Onderwijs, vestigt de Minister de aandacht der gemeentebesturen er op, dat de wet, welke wijziging brengt in het 3de lid van art. XIV der Wet van 30 December 1932 (*Staatsblad* n°. 689), gewijzigd bij de Wet van 29 December 1933 (*Staatsblad* n°. 779), geacht wordt met 1 Januari 1937 in werking te zijn getreden.

In het algemeen zal voortaan de benoeming van het hoofd eener school buiten de wachtgelders om kunnen geschieden, zonder dat zijn jaarwedde op de Rijksvergoeding in mindering wordt gebracht. Evenwel blijft, wil de gemeente die vermindering ontgaan, de benoeming van een wachtgelder verplicht, in geval wachtgeld genoten wordt door een gewezen hoofd eener school der gemeente of eener door de gemeente met een andere gemeente of met andere gemeenten in stand gehouden lagere school, en deze wachtgelder met ingang van de benoeming niet ouder is dan 60 jaar.
Ook ten aanzien van het overig onderwijzend personeel is de gelegenheid om een ander dan een wachtgelder te benoemen eenigszins verruimd. Vooreerst zijn in dit opzicht zij, die in het genot van wachtgeld *zijn geweest*, met wachtgelders gelijk gesteld. Ook een gewezen wachtgelder kan dus worden benoemd, zonder dat zijn jaarwedde op de Rijksvergoeding in mindering wordt gebracht.
Vervolgens kan zonder gevaar voor verlies van de Rijksvergoeding een niet-wachtgelder worden benoemd, wanneer dit geschiedt *ter tijdelijke vervanging* van een onderwijzer of onderwijzeres. Deze uitdrukking behoort blijkens de door den voorsteller gegeven duidelijke toelichting, in strikten zin te worden opgevat. Met tijdelijke vervanging in den zin dezer wetsbepaling is dus slechts bedoeld de voorziening door burgemeester en wethouders, in de waarneming in geval van tijdelijke verhindering, overeenkomstig het derde lid van art. 41 der Lager-onderwijswet 1920. Uitgesloten is de voorziening in de tijdelijke waarneming der door schorsing, ontslag of ontstentenis aan een gemeenteschool opengevallen plaats, volgens het 1ste lid van genoemd wetsartikel.
Mocht het echter voorkomen, dat in de betrekking, die door overlijden komt open te vallen, reeds een niet-wachtgelder werkzaam is ter tijdelijke vervanging wegens ziekte van den onderwijzer, die overleden is, dan zal de Minister geen bezwaar maken tegen verlenging van die vervanging, met behoud van de Rijksvergoeding, mits binnen vier weken de vervulling van de vacature door een *vaste* aanstelling overeenkomstig de eischen der wet volgt. In een dergelijk geval behoort terstond na het overlijden de goedkeuring van den Minister volgens het 5de lid van art. 56 der Lager-onderwijswet 1920 te worden gevraagd.
Overigens zijn in de voorschriften, welke sinds 1 Januari 1933 hebben gegolden, geen veranderingen aangebracht. Voor de vervulling van nieuwe of openvallende plaatsen en voor de tijdelijke waarneming daarvan bleven die bepalingen dus gelden; en wel tot 1 Juli 1937, wanneer weer de definitieve regeling volgens art. 56, 4de lid, der Lager-onderwijswet 1920 in werking is getreden.

In de circulaire van 15 Januari 1937, n°. 31588²W, afd. Lager Onderwijs, vestigt de Minister de aandacht der schoolbesturen er op dat de wet, welke wijziging brengt in art. V der Wet van 29 December 1933 (*Staatsblad* n°. 779), geacht wordt met 1 Januari 1937 in werking te zijn getreden.

In het algemeen zal voortaan de benoeming van het hoofd eener school buiten de wachtgelders om kunnen geschieden, zonder dat zijn jaarwedde of wedde op de Rijksvergoeding in mindering wordt gebracht. Evenwel blijft, wil het schoolbestuur die vermindering ontgaan, de benoeming van een wachtgelder verplicht, in geval wachtgeld genoten wordt door een gewezen hoofd van diezelfde school of van een van dezelfde instelling of vereeniging uitgaande lagere school, en deze wachtgelder met ingang van de benoeming niet ouder is dan 60 jaar.
Ook ten aanzien van het overig onderwijzend personeel is de gelegenheid om een ander dan een wachtgelder te benoemen eenigszins verruimd. Vooreerst zijn in dit opzicht zij, die in het genot van wachtgeld *zijn geweest*, met wachtgelders gelijkgesteld. Ook een gewezen wachtgelder kan dus worden benoemd, zonder dat zijn jaarwedde of wedde op de Rijksvergoeding in mindering wordt gebracht.
Vervolgens kan zonder gevaar voor verlies van de Rijksvergoeding een niet-wachtgelder worden benoemd, wanneer dit geschiedt *ter tijdelijke vervanging* van een onderwijzer of onderwijzeres. Deze uitdrukking behoort blijkens de door den voorsteller gegeven duidelijke toelichting in strikten zin te worden opgevat. Tijdelijke vervanging in den zin dezer wetsbepaling komt slechts voor, als iemands plaats wegens ziekte en dergelijke *tijdelijk* wordt waargenomen; door de woorden *ter vervanging* zijn uitgesloten alle gevallen, waarin er niet iemand is, wiens functie tijdelijk waargenomen wordt. Uitgesloten zijn dus tijdelijke benoemingen in de door ontslag of overlijden openvallende plaatsen of in nieuwe betrekkingen.
Mocht het echter voorkomen, dat in de betrekking, die door overlijden komt open te vallen, reeds een niet-wachtgelder werkzaam is ter tijdelijke vervanging wegens ziekte van den onderwijzer, die overleden is, dan zal de Minister geen bezwaar maken tegen verlenging van die vervanging, met behoud van de Rijksvergoeding, mits binnen vier weken de vervulling van de vacature door een *vaste* aanstelling overeenkomstig de eischen der wet volgt. In een dergelijk geval behoort terstond na het overlijden de goedkeuring van den Minister volgens het 3de lid van art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 te worden gevraagd.
Overigens zijn in de voorschriften, welke sinds 1 Januari 1934 hebben gegolden, geen veranderingen aangebracht. Voor de vaste of tijdelijke vervulling van nieuwe of openvallende plaatsen bleven die bepalingen dus gelden en wel tot 1 Juli 1937, wanneer weer de definitieve regeling volgens art. 97, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 in werking is getreden.

WIJZIGING KONINKLIJK BESLUIT VERLOFREGELING ONDERWIJZERS AAN LAGERE SCHOLEN

Bij Koninklijk besluit van 24 April 1937 (*Staatsblad* n°. 362) zijn wijzigingen aangebracht in het Koninklijk besluit van 29 Januari 1924 (*Staats-*

blad n°. 23), ten gevolge waarvan in art. 2, 1ste en 2de lid, de termijnen, gedurende welke aan een vastaangesteld onderwijzer verlof wegens ziekte is verleend met behoud van de volle, onderscheidenlijk de helft der jaarwedde, zijn verdubbeld en mitsdien van zes maanden op twaalf maanden gebracht.
Evenzoo is het ziekteverlof voor hen, die zijn aangewezen voor tijdelijke waarneming van een betrekking van onderwijzer of van hoofd der school met behoud der wedde, onderscheidenlijk de helft der wedde, van één maand op twee maanden gebracht.
Het besluit is in werking getreden met ingang van 1 Mei 1937.
Art. II bevat een regeling voor hen, die op dien datum in het genot van verlof wegens ziekte waren.

WIJZIGING EN AANVULLING AMBTENARENREGLEMENT RIJKSLEERSCHOLEN EN RIJKS LAGERE SCHOLEN

In verband met de wijziging bij Koninklijk besluit van 5 Juni 1937 (*Staatsblad* n°. 346) van het Rijksambtenarenreglement, is bij Koninklijk besluit van 27 Augustus 1937 (*Staatsblad* n°. 371) het Ambtenarenreglement voor de Rijks leerscholen en Rijks lagere scholen gewijzigd en aangevuld. Deze wijziging heeft voornamelijk betrekking op de aanspraken van een ambtenaar in geval van ziekte.

PENSIOENGELDIGE DIENST VAN KWEEKELINGEN MET AKTE

Onder dagteekening van 3 Juni 1937, n°. 4892, afd. Lager Onderwijs, heeft de Minister aan de besturen der bijzondere lagere scholen een aanschrijving gezonden, waarin hij onder hun aandacht brengt, dat de Pensioenraad in zijn vergadering van 28 April 1937 de tot dusver gegolden hebbende jurisprudentie nopens het ambtenaarschap van kweekelingen met akte heeft herzien en nader heeft beslist, dat de tijdelijk aangestelde kweekelingen met akte, *die als zelfstandige leerkracht werkzaam zijn*, na twee jaren onafgebroken diensttijd in hun betrekking voor de toepassing van de Pensioenwet 1922 (*Staatsblad* n°. 240) krachtens art. 3, 2de lid, dier wet geacht moeten worden in vasten dienst werkzaam te zijn.
Het college heeft tevens beslist, dat de tijdelijke kweekelingen met akte, die op bovengemeld tijdstip reeds twee jaren of langer onafgebroken krachtens aanstelling in hun betrekking (dus als kweekeling) werkzaam waren en *als zelfstandige leerkracht optraden*, te rekenen van 28 April 1937 ambtenaar in den zin van voormelde wet zijn, mits zij ook overigens aan de eischen der wet inzake het ambtenaarschap voldoen.
Bij dit laatste is gedacht aan den eisch van art. 3, eerste lid *b*, j°. art. 31, 1ste lid, der wet, dat de wedde meer dan f 400,— 's jaars moet bedragen.
Voor de kweekelingen met akte, die op 28 April 1937 nog niet krachtens aanstelling een onafgebroken diensttijd van twee jaren in hun betrekking hadden of, indien dit wel het geval is, op dien datum niet een wedde

of een totaal aan wedden van meer dan f 400,— 's jaars genoten, dan wel niet als zelfstandige leerkracht werkzaam waren, ontstaat het ambtenaarschap op het tijdstip, waarop zij na een tijdelijken ononderbroken diensttijd van twee jaren de zelfstandige taak van een onderwijzer vervullen en een wedde genieten van meer dan f 400,—.
Dientengevolge telt voor het bereiken van den diensttijd van twee jaren mede de tijd op een jaarwedde van niet meer dan f 400,— of als niet-zelfstandige leerkracht krachtens aanstelling in dezelfde betrekking doorgebracht.
Aangezien deze gewijzigde toepassing van de Pensioenwet 1922 (*Staatsblad* n°. 240) geen verandering brengt ten aanzien van de kweekelingen met akte in vasten dienst, met een jaarwedde van meer dan f 400,—, behooren in de toelichting op de voorpagina van het model: „Opgaaf van de pensioensgrondslagen der vakonderwijzers, vakonderwijzeressen en beambten" aan de besturen toegezonden bij schrijven van 24 October 1934, n°. 30462, afd. Lager Onderwijs Financieel, de woorden „(mits voor vast aangesteld)" achter het woord kweekeling te worden vervangen door: „mits zelfstandig werkzaam".
Beide groepen behooren derhalve voortaan c.q. in deze opgaven te worden vermeld.
Voor de tijdelijke kweekelingen met akte ontstaat, zoodra zij het ambtenaarschap in den zin der Pensioenwet 1922 (*Staatsblad* n°. 240) verkrijgen, de bevoegdheid tot inkoop voor pensioen van hun geheelen voorafgaanden diensttijd als kweekeling, voor zoover deze aan de in art. 40, 1ste lid, onder *c*, der Pensioenwet 1922 gestelde eischen voldoet.
In verband hiermede merkt de Minister op, dat het ambtenaarschap in den zin der Pensioenwet op twee wijzen kan worden verkregen:
a. na twee jaren onafgebroken tijdelijken dienst;
b. door een vaste aanstelling, hetzij als kweekeling, hetzij als (vak)onderwijzer, terwijl nog niet twee jaren onafgebroken tijdelijken dienst als zoodanig zijn volbracht.
Het verzoek om inkoop behoort tot den Pensioenraad te worden gericht binnen drie maanden na den dag, waarop het ambtenaarschap in den zin der Pensioenwet is verkregen. Voor degenen, die ingevolge de gewijzigde jurisprudentie bereids op 28 April 1937 het ambtenaarschap verwierven, eindigde de termijn voor inkoop op 14 Augustus 1937.

OPLEIDING IN TECHNISCHE RICHTING VAN JONGE WERKLOOZE BEZITTERS VAN DE AKTE VAN BEKWAAMHEID ALS ONDERWIJZER

Bij beschikking van 9 April 1937, n°. 5328[3], afd. Nijverheidsonderwijs, werd door den Minister een commissie ingesteld, ter bevordering van de opleiding in technische richting van jonge werklooze bezitters van de akte van bekwaamheid als onderwijzer.
Aan deze commissie werd opgedragen na te gaan, wat op dit gebied zou kunnen worden gedaan met betrekking tot:

a. de mogelijkheid van plaatsing aan nijverheidsscholen;
b. de keuze uit de in aanmerking komende gegadigden;
c. de financieele regeling.

Voor nadere bijzonderheden omtrent den arbeid, door deze commissie verricht en het door haar uitgebrachte rapport, worde verwezen naar hetgeen ter zake in dit verslag ten aanzien van het nijverheidsonderwijs is medegedeeld. [1])

VERHOOGING RENTEPERCENTAGE, BEDOELD IN ARTIKEL 205, 2DE LID, DER LAGER-ONDERWIJSWET 1920

Bij Koninklijk besluit van 15 Maart 1937, n°. 3, is het Koninklijk besluit van 29 December 1936, n°. 46, gewijzigd in dier voege, dat als aanvang van het tijdvak, waarvoor de vastgestelde verhooging van het rentepercentage, bedoeld in het 2de lid van art. 205 der Lager-onderwijswet 1920, zal gelden, in plaats van „1 Maart 1936" wordt gelezen: 1 Januari 1936.

VERKEERSONDERWIJS OP DE LAGERE SCHOLEN

Door het Verbond van vereenigingen voor veilig verkeer, waarvan het centraal bureau is gevestigd te Utrecht, is uitgegeven een „Leidraad voor het verkeersonderwijs voor de lagere scholen ten dienste van onderwijzers en onderwijzeressen".
Deze uitgave, die voorzien is van een aanbeveling van den heer A. Rienks, raad-adviseur aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, is een eerste poging om de leerstof van het verkeersonderwijs geordend en in samenhang onder de aandacht van de onderwijzers te brengen en verdient allen steun, ook dien der Regeering.
Daarom is bij schrijven van 7 Juni 1937, n°. 4970/1, afd. Lager Onderwijs, aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs verzocht de inspecteurs hunner hoofdinspectie op te wekken de aandacht van de gemeente- en schoolbesturen op dezen leidraad te vestigen.

M.U.L.O.-EXAMEN

In het jaar 1937 werden de m.u.l.o.-examens, uitgaande van de Vereeniging voor Christelijk m.u.l.o. en de Stichting „Het R.K. m.u.l.o.-examen", wederom onder toezicht van Rijksgecommitteerden afgenomen. Blijkens het door den voorzitter dezer Rijksgecommitteerden uitgebrachte verslag waren de uitslagen: (zie tabel op pag. 82).

CONTACT MET HET BUITENLAND

Op 8 en 9 December 1937 hadden de hoofdinspecteurs van de 2de en 3de hoofdinspectie en de waarnemende hoofdinspecteur van de 1e hoofdinspectie te Mechelen (België) een bijeenkomst met den gewestelijken

[1]) Zie bladz. 45 en 47.

RICHTING	A-examen						B-examen						Aanvullingsexamen					
	Geëxa-mineerd		Geslaagd		Niet opge-komen		Geëxa-mineerd		Geslaagd		Niet opge-komen		Geëxa-mineerd		Geslaagd		Niet opge-komen	
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m	j.	m.
	A. *Numeriek*																	
Neutraal m.u.l.o.	2135	2494	1736	2006	10	9	608	178	534	166	5	3	200	56	169	43	1	—
Christelijk m.u.l.o.	1953	1763	1569	1402	12	12	271	71	233	64	2	—	178	63	150	55	2	—
R.-K. m.u.l.o.	1765	2205	1520	1787	12	20	51	7	39	5	—	—	137	31	112	17	—	—
Totaal	5853	6462	4825	5195	34	41	930	256	806	235	7	3	515	150	431	115	3	—
	B. *Aantal geslaagden in percentages van dat der geëxamineerden*																	
Neutraal m.u.l.o.	J. 81,31 % M. 80,43 %						J. 87,83 % M. 93,26 %						J. 84,50 % M. 76,79 %					
	Gem.: 80,84 %						Gem.: 89,06 %						Gem.: 82,81 %					
Christelijk m.u.l.o.	J. 80,34 % M. 79,52 %						J. 85,98 % M. 90,14 %						J. 84,27 % M. 87,30 %					
	Gem.: 79,95 %						Gem.: 86,84 %						Gem.: 85,06 %					
R.-K. m.n.l.o.	J. 86,12 % M. 81,04 %						J. 76,47 % M. 71,43 %						J. 81,75 % M. 54,84 %					
	Gem.: 83,30 %						Gem.: 75,86 %						Gem.: 76,79 %					

Gemiddeld percentage geslaagden van Neutraal en Christelijk m.u.l.o. te zamen: A. 80,44 %; B. 88,39 %; aanvulling: 83,90 %; totaal: 81,51 %.

Dat van het R.-K. m.u.l.o. bedroeg in totaal: 82,94 %.

inspecteur van het lager onderwijs in het Vlaamsche gedeelte van België en eenige hoofdopzieners uit diens ambtsgebied.
De eerste dag werd besteed aan de bespreking van het nieuwe Belgische leerplan voor de eerste 3 graden van de lagere school: het eerste tot en met het zesde leerjaar. Den volgenden dag werden gezamenlijk scholen bezocht te Aalst, Kortenbeek en Zaventhem, waar de waarde van het nieuwe leerplan aan een 2-jarige practijk kon worden getoetst.
Bij de gevoerde besprekingen werd de wenschelijkheid en de mogelijkheid overwogen van een min of meer georganiseerd contact tusschen het Nederlandsche en het Belgische schooltoezicht, evenals tusschen het onderwijzend personeel van beide landen. Besloten werd, een eerste poging tot het leggen van dit contact te doen door een samenkomst van Nederlandsche en Belgische inspecteurs op een tweedaagsche vergadering te Gent in Mei 1938.
Bij het onderwijzend personeel van beide landen komt een verlangen naar onderlinge kennismaking meer en meer tot uiting, althans in de grensstreken. Hier en daar is die kennismaking reeds enkele jaren een feit geworden. Zoo bestaat bijv. een goede corpsverhouding tusschen de afd. Breda van den Roomsch-Katholieken Onderwijzersbond en de afd. Groot-Antwerpen van het Belgische Christen-onderwijzersverbond. Een bewijs van wederzijdsche waardeering ligt ook in de „schoolcorrespondentie", die tusschen tal van Nederlandsche en Belgische scholen regelmatig wordt gevoerd. Deze correspondentie is volstrekt niet tot de grensstreken beperkt. Bij hun bezoek aan de Belgische scholen ontdekten de hoofdinspecteurs een geregelde briefwisseling tusschen de leerlingen van een school te Winschoten en een school te Zaventhem.

MUTATIES RIJKSSCHOOLTOEZICHT LAGER ONDERWIJS

Bij Koninklijk besluit van 29 December 1936, n°. 47, is met ingang van 1 Januari 1937 benoemd tot tijdelijk inspecteur van het lager onderwijs in algemeenen dienst J. Th. H. Bannenberg, gewezen directeur der opgeheven Rijkskweekschool te 's-Hertogenbosch. Hem is opgedragen de tijdelijke waarneming van de inspectie Roermond.
Bij Koninklijk besluit van 10 Februari 1937, n°. 76, is op zijn verzoek met ingang van 1 Maart 1937 eervol ontslag verleend aan W. F. Smits als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Nijmegen en is overgeplaatst naar de inspectie Nijmegen B. J. A. Stoopman, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Goes.
Bij Koninklijk besluit van 10 Februari 1937, n°. 77, is met ingang van 1 Maart 1937 benoemd tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Goes C. Kuiper, benoemd schoolopziener van het lager onderwijs in de inspectie Rotterdam.
Bij Koninklijk besluit van 1 Maart 1937 is met ingang van den datum waarop hij zijn betrekking zou aanvaarden, benoemd tot schoolopziener van het lager onderwijs in de inspectie Rotterdam J. P. Kruize, leeraar

aan de Christelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Gorinchem.
Bij Koninklijk besluit van 27 November 1937, n°. 39, is met ingang van 1 Maart 1938 op hun verzoek eervol ontslag verleend aan: J. Cals, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Roermond, en J. Baak, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Leiden.
Tevens zijn bij dat besluit met ingang van 1 Maart 1938 overgeplaatst: B. van Julsingha, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Heerenveen, naar de inspectie Leiden, en Mr. C. C. J. M. Merkelbach van Enkhuizen, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Roosendaal, naar de inspectie Breda.
Verder zijn bij dat besluit met ingang van 1 Maart 1938 benoemd: J. J. Verbeeten, inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Breda, tot hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de eerste hoofdinspectie; J. Th. H. Bannenberg, tijdelijk inspecteur van het lager onderwijs in algemeenen dienst, tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Roermond, en C. Stolk, schoolopziener van het lager onderwijs in de inspectie Rotterdam, tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Heerenveen.
Ten slotte zijn bij dat besluit met ingang van den datum, waarop zij in dienst zouden treden, benoemd: J. Bierling, hoofd eener bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te Zwolle, tot inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Sneek, en L. van der Zweep, hoofd eener bijzondere lagere school te Haarlem, tot schoolopziener van het lager onderwijs in de inspectie 's-Gravenhage.
J. Bierling heeft op 1 Januari 1938 zijn ambt aanvaard.

II. LEERPLICHT

ALGEMEEN

De voornaamste feiten, welke zich met betrekking tot de naleving van de Leerplichtwet in het verslagjaar hebben voorgedaan, blijken uit het navolgende staatje [1]).

	Jaar 1936	Jaar 1937
Absoluut schoolverzuim		
Aantal kinderen	208	246
Relatief schoolverzuim		
Verzuimde schooltijden per 10 000 schooltijden:		
a. geoorloofd	480	482
b. ongeoorloofd	8	8
c. totaal	488	490

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 99 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.

	Jaar 1936	Jaar 1937
Huisonderwijs		
Aantal kinderen	263	267
Landbouwverloven		
Per 10 000 leerlingen:		
a. 1—10 schooltijden	20,4	20,1
b. 11—20 schooltijden	204,2	209,9

III. VERVOLGONDERWIJS

AANTALLEN CURSUSSEN EN LEERLINGEN

De navolgende cijfers geven een indruk van den gang van zaken bij het vervolgonderwijs [1]).

Richting	Toestand op 31 December 1936		Toestand op 31 December 1937	
	Scholen	Leerlingen	Scholen	Leerlingen
Openbaar.	91	1 637	85	1 799
Bijzonder.	219 [2])	6 657 [2])	231 [3])	8 515 [3])
Totaal . . .	310	8 294	316	10 314

Het aantal cursussen, dat in 1936 310 bedroeg, vermeerderde in het verslagjaar tot 316. Het aantal leerlingen vermeerderde met 2020, het aantal leerkrachten met 69. De vrij aanzienlijke stijging van het aantal leerlingen is in hoofdzaak veroorzaakt door het opnemen van enkele cursussen met een zeer groot aantal leerlingen; o.a. dient hier melding te worden gemaakt van een neutralen cursus te Haarlem, welke op den teldatum 853 leerlingen had. Wanneer wij de nieuw-opgenomen cursussen buiten beschouwing laten, bedroeg het leerlingenaccres plm. 600.
Van de 10 314 leerlingen op 31 December 1937 behoorden er 3 044 of 29,5 % tot het vrouwelijk geslacht. In het vorig jaar bedroeg het aantal vrouwelijke leerlingen 2 168 of 26,1 % van het totaal.
Op 31 December 1937 behoorde 26,9 % der cursussen en 17,4 % der leerlingen tot het openbaar en 73,1 % der cursussen en 82,6 % der leerlingen tot het bijzonder onderwijs.

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 96 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.
[2]) Hieronder is begrepen een „Avondschool voor volwassenen", welke 367 leerlingen telt.
[3]) Idem met 414 leerlingen.

IV. BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

SCHOLEN EN LEERLINGEN

De navolgende cijfers geven een indruk van de ontwikkeling van het buitengewoon lager onderwijs in het jaar 1937 [1]).

Schoolsoorten	Toestand op 31 December 1936		Toestand op 31 December 1937	
	Scholen	Leerlingen	Scholen	Leerlingen
Scholen voor doofstommen .	6	851	6	890
Scholen voor blinden	5	307	5	317
Scholen voor zwakzinnigen .	109	10 915	115	11 552
Klassen voor zwakzinnigen .	2	40	2	34
Scholen voor slechthoorenden	3	260	3	277
Scholen voor lich. gebrekkigen	2	50	2	51
Scholen voor psychopathen .	1	134	1	129
Totaal	128	12 557	134	13 250

Het aantal scholen voor zwakzinnigen vermeerderde met 6 en kwam daardoor op 115.
Het aantal leerlingen bij het buitengewoon lager onderwijs nam toe met 693 of ruim 5,5 %.
Naar de richtingen verdeeld zijn er 54 (54) openbare, 14 (14) Protestantsch-Christelijke, 42 (37) Roomsch-Katholieke, 2 (2) Israëlietische en 3 (2) neutrale bijzondere scholen.
Onder de 115 scholen voor zwakzinnigen bevinden zich één school voor epileptici (te Sterksel) en 2 scholen, verbonden aan een paedologisch instituut (resp. te Amsterdam en te Nijmegen), waar ook niet-zwakzinnige leerlingen met opvoedingsmoeilijkheden worden gevonden.
Aan 13 (10) scholen is een internaat verbonden, 96 (93) zijn zelfstandige dagscholen, terwijl 6 (6) scholen verbonden zijn aan gestichten, vallende onder de Krankzinnigenwet.
Er zijn 19 (16) centrale scholen, de overige zijn plaatselijke scholen.
In 1937 werden 6 (7) nieuwe scholen voor zwakzinnigen geopend, t.w. 5 Roomsch-Katholieke (resp. te Oldenzaal, Boxmeer, Veghel, Nijmegen en Sterksel) en 1 neutraal bijzondere (te Hilversum). Van deze zijn die te Nijmegen, Sterksel en Hilversum centrale scholen met internaat, terwijl de overige zelfstandige dagscholen zijn.
De tusschen haakjes geplaatste getallen geven de overeenkomstige cijfers naar den toestand op 31 December 1936.

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 101 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.

WIJZIGING KONINKLIJK BESLUIT BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Bij Koninklijk besluit van 26 November 1937 (*Staatsblad* n°. 373) zijn wijzigingen en aanvullingen aangebracht in het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489) tot rangschikking van bepaalde soorten van scholen onder het buitengewoon lager onderwijs.
In verband met de Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323), waarbij eenige wijzigingen zijn aangebracht in de Lager-onderwijswet 1920, bleken deze wijzigingen en aanvullingen noodig, terwijl overigens wijziging en aanvulling wenschelijk geacht werd.
O.m. werd bepaald, dat ook voor het buitengewoon lager onderwijs voortaan slechts drie teldata zullen gelden, nl.: 16 Januari, 16 Mei en 16 September.
Het bestuur eener school voor buitengewoon lager onderwijs dient zorg te dragen voor een overzichtelijke administratie met betrekking tot het inschrijven, het afschrijven en de verzuimen der leerlingen. Deze behoort te worden bewaard tenminste 5 jaren na het jaar, waarop zij betrekking heeft.
Dit Koninklijk besluit is in werking getreden met ingang van 1 Januari 1938.

MUTATIES RIJKSSCHOOLTOEZICHT

Bij Koninklijk besluit van 2 Februari 1937, n°. 48, is op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan Dr. A. van Voorthuijsen te Utrecht, als inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs, met dankbetuiging voor de belangrijke diensten, door hem in die betrekking bewezen, onder gelijktijdige benoeming tot raad-adviseur bij het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist, en is in vasten dienst benoemd tot inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs Dr. I. Ch. van Houte, leeraar aan de gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam.
Hoezeer de arbeid van den scheidenden inspecteur in het belang van het lichamelijk en geestelijk misdeelde kind werd gewaardeerd, bleek bij zijn officieele huldiging in tegenwoordigheid van tal van onderwijsautoriteiten, o.a. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en Prof. Dr. G. A. van Poelje, Directeur-Generaal van het Onderwijs. In zijn toespraak tot Dr. van Voorthuijsen wees de Minister op diens enorme stuwkracht en schitterende organisatietalenten, zijn wetenschappelijken arbeid, zijn groot aantal publicaties in binnen- en buitenland, welke nog jaren lang zullen meehelpen om in breeden kring te doen verstaan, wat het bijzonder lager onderwijs wil en noodig heeft. Met dankbaarheid en erkentelijkheid merkte de Minister op, dat Dr. van Voorthuijsen in universitaire regionen pioniersarbeid heeft verricht en belangstelling heeft gewekt voor de nooden van het afwijkende kind, voor welks beïnvloeding niemand vóór hem zoo herhaaldelijk en met klem gewezen heeft op de absoluut individueele behandeling. Voor deze

jeugdige menschen, voor wie de maatschappij geen toekomst te bieden had, heeft hij wegen ontdekt om hen in te schakelen in den socialen arbeid, waarnaast in de werkinrichtingen een wonderlijke twee-eenheid verkregen werd, welke slechts zelden voorkomt: moreel en sociaal noodig en tevens financiën uitsparend. Voorts herinnerde de Minister er aan, dat in heel Nederland buitengewoon-onderwijs-dagen waren gehouden, er bij voegende, dat men in de kringen van het buitengewoon onderwijs deze gelegenheid had aangegrepen om de idealen en daden van hun inspecteur in te hameren bij het Nederlandsche volk en zijn heengaan nog dienstig te maken aan de propaganda voor zijn prachtig werk.

V. OPLEIDING EN EXAMENS VOOR ONDERWIJZER

AANTAL SCHOLEN EN LEERLINGEN

Het aantal scholen en leerlingen bij de onderwijzersopleiding was in de cursussen 1936/1937 en 1937/1938 gelijk blijkt uit het navolgende staatje [1]):

Kweekscholen	Cursus 1936/37			Cursus 1937/38		
	Scholen	Leerlingen		Scholen	Leerlingen	
		A	B		A	B
Rijkskweekscholen. . .	22	1 314	655	22	1 057	713
Gemeente kweekscholen	3	288	211	3	225	199
Prot. Christelijke k.s. .	23	1 588	787	23	1 457	732
Roomsch-Kath. k.s. . .	40	2 683	1 162	40	2 528	1 124
Overige bijz. k.s. . . .	2	75	48	2	72	34
Totaal	90	5 948	2 863	90	5 339	2 802

Het aantal kweekscholen bleef in 1937 onveranderd en bedraagt 90. De meeste bijzondere scholen genieten Rijkssubsidie. Uitzonderingen vormen de school, welke als afdeeling aan het Protestantsch-Christelijk lyceum te Harderwijk verbonden is, voorts de Protestantsch-Christelijke school te Leeuwarden (Marg. de Heerstraat), 4 Roomsch-Katholieke scholen (te Amsterdam — Lauriersgracht, 's-Gravenhage — Westeinde, Echt — Koningsbosch en Baarle Nassau) en de neutrale school te Den Helder.
Niet alle bijzondere kweekscholen zijn aangewezen als bevoegd om haar

[1]) Ontleend aan de Statistiek der Onderwijzersopleiding 1937—1938.

leerlingen, die het onderwijs tot het einde hebben gevolgd, op grond van het met gunstig gevolg afleggen van het school-eindexamen, de onderwijzersakte uit te reiken.
Van dit recht zijn nl. uitgesloten de kweekschoolafdeeling van het Protestantsch-Christelijk lyceum te Harderwijk en de Protestantsch-Christelijke kweekschool te Leeuwarden (Marg. de Heerstraat). De 4 niet-gesubsidieerde Roomsch-Katholieke scholen en de neutrale school te Den Helder bovenvermeld, bezitten wèl het jus promovendi.
Op 16 September 1937 werden de kweekscholen bezocht door 5339 leerlingen. Vergeleken met het vorig jaar beteekent dit een afneming met 609 leerlingen of 10,2 %.
Een jaar te voren viel er eveneens een afneming waar te nemen, en wel met 1057 leerlingen of 15,1 %. Beide malen was de vermindering van het leerlingental het gevolg van het feit, dat de bezetting van de eindexamenklasse — en daardoor het vertrek van de kweekscholen — het aantal voor het eerst tot de kweekschool toegelatenen belangrijk overtrof.
Dit verschijnsel trad voor het eerst op in het schooljaar 1934/1935, toen aan alle 4-jarige kweekscholen het 1ste leerjaar kwam te vervallen. Deze maatregel had een sterke vermindering van de eerste toelating tot de kweekscholen ten gevolge.

WIJZIGING EN AANVULLING AMBTENARENREGLEMENT RIJKSKWEEKSCHOLEN

In verband met de wijziging bij Koninklijk besluit van 5 Juni 1937 (*Staatsblad* n°. 346) van het Algemeen Rijksambtenarenreglement is bij Koninklijk besluit van 27 Augustus 1937 (*Staatsblad* n°. 370) het Ambtenarenreglement voor de Rijkskweekscholen gewijzigd en aangevuld. Deze wijziging heeft voornamelijk betrekking op de aanspraken van een ambtenaar in geval van ziekte.

EXAMEN LEIDER IN LICHAAMSOEFENING EN SPORTLEIDER

Op grond van de overweging, dat het wenschelijk is voor het jaar 1937 geen uitvoering te geven aan het voorschrift, dat jaarlijks examens worden afgenomen ter verkrijging van de getuigschriften als leider in lichaamsoefening en als sportleider, is — evenals dat in 1934, 1935 en 1936 is geschied — bij Koninklijk besluit van 3 Mei 1937, n°. 25, met afwijking van het bepaalde in art. 6, 2de lid, van het Koninklijk besluit van 6 October 1922, n°. 15, de Minister voor het jaar 1937 ontheven van de verplichting tot het benoemen van één of meer commissies voor het afnemen van die examens.

EXAMENSTATISTIEK

Uit de navolgende gegevens blijkt, hoeveel personen er in 1937 het eindexamen eener kweekschool en het Staatsexamen voor onderwijzer aflegden. Tevens werd het aantal candidaten en geslaagden van het hoofd-

akte-examen vermeld. De cijfers voor 1936 zijn ter vergelijking toegevoegd.

Examens	1936						1937					
	Candidaten			Geslaagd			Candidaten			Geslaagd		
	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.	M.	V.	T.
Onderwijzers-examen												
Eindexamens Kweekschool .	1238	1364	2602	1106	1250	2356	1140	1242	2382	1014	1117	2131
Staatsexamens . .	278	125	403	132	65	197	200	116	316	76	64	140
Hoofdakte-examen												
Staatsexamens . .	2157	691	2848	1022	366	1388	2053	638	2691	949	329	1278

G. BEWAARSCHOOLONDERWIJS

AANTALLEN SCHOLEN EN LEERLINGEN

De numerieke ontwikkeling van het bewaarschoolonderwijs in het verslagjaar moge blijken uit de navolgende cijfers. [1])

Richting	Toestand op 31 December 1936		Toestand op 31 December 1937	
	Scholen	Leerlingen	Scholen	Leerlingen
Openbaar	232	33 801	230	32 785
Bijzonder	1 989	178 556	2 054	180 413
Totaal . . .	2 221	212 357	2 284	213 198

Uit deze cijfers blijkt, dat het aantal openbare scholen verminderde met 2. Het aantal bijzondere scholen vermeerderde met 65, zoodat het totaal aantal steeg met 63.
Het aantal leerlingen steeg eveneens. Het aantal leerlingen der openbare scholen liep met 1016 terug; dat der bijzondere vermeerderde met 1857. Het totaal accres bedroeg zoodoende 841 leerlingen of 0,4 % (vorig jaar 1,1 %).

[1]) Ontleend aan Mededeeling n°. 98 van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Afdeeling Cultureele Statistiek.

DEEL II — BIJZONDER GEDEELTE

BIJLAGEN BIJ HET VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER HET JAAR 1937

A. ALGEMEEN

I. VERSLAG VAN DEN ONDERWIJSRAAD

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DEN ONDERWIJSRAAD GEDURENDE HET JAAR 1937—1938

SAMENSTELLING VAN DEN ONDERWIJSRAAD

Bij Koninklijk besluit van 11 December 1937, n°. 48, werden benoemd:

1°. tot Voorzitter van de Afdeeling Hooger Onderwijs, Dr. W. J. Aalders, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen, lid dezer Afdeeling;

2°. tot leden van den Onderwijsraad met de bepaling, dat zij zitting zullen hebben in de Afdeeling Hooger Onderwijs:

a. Dr. H. R. Kruyt, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht;

b. Mr. Dr. C. W. van der Pot, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen;

c. Ir. W. Schermerhorn, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.

Bij Koninklijk besluit van 11 Januari 1938, n°. 18, werd op haar verzoek aan Mevrouw W. Mansholt—Andreae te Glimmen, eervol ontslag verleend als lid van den Onderwijsraad, met dankbetuiging voor de vele diensten in deze betrekking bewezen.

Bij Koninklijk besluit van 18 Maart 1938, n°. 5, werd op zijn verzoek aan Dr. H. A. Weststrate te Zeist, eervol ontslag verleend als lid van den Onderwijsraad, met dankbetuiging voor de vele diensten in deze betrekking bewezen.

De Raad had het verlies te betreuren van het lid van de Afdeeling Hooger Onderwijs, Prof. Dr. J. C. F. H. Schrijnen, die 26 Januari 1938 te Nijmegen overleed.

AFTREDING

Gelet op de bepalingen van art. 2 der Wet van 21 Februari 1919 (*Staatsblad* n°. 49) en van art. II van het Koninklijk besluit van 18 December 1919 (*Staatsblad* n°. 816) zullen aftreden op:

1 Januari 1939:
Prof. Dr. J. A. J. Barge, Dr. J. C. van der Does, H. van Dinter, Mej. F. Edelman, W. W. van der Gang, W. J. Klein Lankhorst, Prof. Dr.

Ph. Kohnstamm, Th. Lancée, Dr. G. Ras, Dr. J. F. Reitsma, Prof. Mr. C. W. van der Pot.

1 Januari 1944:
Dr. E. J. Dijksterhuis, Dr. P. J. M. van Gils, Mr. H. W. J. M. de Jong, Prof. Dr. H. R. Kruyt, Prof. H. M. Luns, Mevr. T. Saunders—Blaauboer, Prof. Ir. W. Schermerhorn, Mevr. Mr. J. H. G. Schutte—Struick, Kl. de Vries Szn., Ir. D. F. Wouda.

1 Januari 1949:
Prof. Dr. W. J. Aalders, Dr. L. Alma, Mej. M. Bonnike, Ir. R. Drucker, Dr. C. Hentzen, A. Oosterlee, W. Toose, P. Voogd, Prof. Dr. R. H. Woltjer.

Gelet op art. 3 der Wet van 21 Februari 1919 (*Staatsblad* n°. 49) en het Koninklijk besluit van 28 Augustus 1934, n°. 80, treedt de Secretaris af op 1 September 1939.

SECRETARIAAT

Bij Ministerieele beschikking van 9 April 1938, n°. 4 Kabinet, werd aan Mr. D. W. de Roos buitengewoon verlof verleend voor het tijdvak van 15 April 1938 tot en met 14 December 1938 zonder behoud van bezoldiging (art. 31, lid 2, Algemeen Rijksambtenarenreglement).
Ingaande 15 April 1938 werd, ten hoogste voor den duur van acht maanden, op arbeidscontract werkzaam gesteld bij het Secretariaat: Mr. A. Evenhuis te 's Gravenhage.

WERKZAAMHEDEN VAN DE EERSTE AFDEELING

(HOOGER ONDERWIJS)

De Afdeeling kwam in vergadering bijeen op 21 Februari 1938 en op 25 April 1938.
In hare vergadering van 21 Februari 1938 nam de Afdeeling in behandeling:

een beroep, ingevolge art. 4, § 36, van het Academisch Statuut, van de Faculteiten der Wis- en Natuurkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam tegen het besluit, d.d. 3 Juni 1937, van de Zusterfaculteit te Leiden tot toevoeging aan de lijst van § 35 van de vakken: statistiek, physische en biologische oceanographie, agrogeologie, agrochemie, en landbouwdierkunde (practische entomologie);

een vraag over het verkrijgen van onderwijsbevoegdheid voor geschiedenis na een doctoraal examen vrije studierichting Rechtsgeleerdheid.

In hare vergadering van 25 April 1938 nam de Afdeeling in behandeling:

een vraag van de Vereenigde Faculteiten der Rechtsgeleerdheid en der Letteren en Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Leiden, betreffende eene interpretatie van art. 4, § 64 en § 65, van het Academisch Statuut, n.l. of onder „staathuishoudkunde", genoemd in de §§ 64 en 65, mag worden verstaan „tropische staathuishoudkunde", zooals vermeld in de „Mededeelingen van de Vereenigde Faculteiten der Rechtsgeleerdheid en der Letteren en Wijsbegeerte te Utrecht";

een schrijven van den Minister, betreffende eene interpretatie van art. 4, § 36, van het Academisch Statuut, n.l. of de woorden: „De faculteit is bevoegd aan de lijst van § 35 andere vakken toe te voegen" aldus moeten worden opgevat, dat een dergelijk besluit van eene faculteit alleen geldt voor de faculteit, die het besluit nam, dan wel ook voor de zusterfaculteiten;

een schrijven van den Minister, betreffende toepassing van art. 4, § 36, van het Academisch Statuut, ten aanzien van een besluit van de Faculteiten der Wis- en Natuurkunde aan de Rijksuniversiteiten te Leiden, Utrecht en Groningen, de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam en de Vrije Universiteit te Amsterdam tot toevoeging aan de lijst van § 35 van de vakken: statistiek, oceanographie, agrogeologie en agrochemie;

een schrijven van den Minister, d.d. 19 Maart 1938, houdende mededeeling, dat, waar de regeling van de collegegelden, zooals deze het laatst is vastgesteld bij de Wet van 7 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 420) weinig bevrediging gegeven heeft, en van universitaire zijde herhaaldelijk op wijziging is aangedrongen, een ontwerp van wet is samengesteld met bijgevoegde Memorie van Toelichting, omtrent welke stukken de Minister verzocht te mogen vernemen, tot welke opmerkingen zij de Afdeeling aanleiding geven.

Na schriftelijke voorbereiding werden de navolgende adviezen aan den Minister uitgebracht:

een advies over het geven van vervolgcursussen aan Universiteiten, waarmede beoogd wordt voor hen, die eene bepaalde studie gevolgd hebben, als zij de Universiteit hebben verlaten en in de maatschappij hunne plaats gevonden hebben of alsnog zoeken, de gelegenheid te openen hunne studiën bij te houden, weshalve de hoogleeraren, die deze vervolgcursussen geven, bepaaldelijk die stof behandelen, welke zich sterk heeft ontwikkeld of gewijzigd; daarbij werd overwogen de regeling te treffen in verband met het bepaalde bij art. 101, lid 1, der Hooger-onderwijswet;

een advies over de toepassing van art. 15 van het Academisch Statuut met betrekking tot de vraag, of het examengeld moet worden betaald

vóór het afleggen van de tentamens in de vakken van het eerste deel, of vóór het examen in de vakken van het tweede deel van het candidaatsexamen in de geneeskunde;

een advies over het gebruik van het woord „doctorandus" („drs", „dra") als titel;

een advies over het besluit, op grond van art. 4, § 56, van het Academisch Statuut, genomen door de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, tot het afnemen van een doctoraal examen ethnologie, waarbij was bepaald, dat voor dit doctoraal examen als grondslag kunnen dienen de candidaatsexamens in de sociale aardrijkskunde, de geschiedenis, de Arische taal- en letterkunde, de Indonesische taal- en letterkunde, of de godgeleerdheid.

Aan eene Commissie uit de Afdeeling is opgedragen van praeadvies te dienen over een verzoek van de Faculteit der Wis- en Natuurkunde aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam om de experimenteele psychologie toe te voegen aan de in art. 4, § 32, van het Academisch Statuut vervatte lijst van hoofdvakken bij het doctoraal examen in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde en daarbij te bepalen, dat de candidaatsexamens, genoemd in § 28, onder *a*, *b*, *c*, *d* en *k*, toegang zullen geven tot een doctoraal examen met de experimenteele psychologie als hoofdvak, naar aanleiding van welk verzoek de Afdeeling zich op 16 September 1936 gewend heeft tot de verschillende Faculteiten der Wis- en Natuurkunde en der Letteren en Wijsbegeerte om haar oordeel te vernemen over het voorstel van de Amsterdamsche Faculteit der Wis- en Natuurkunde, zoomede over eenige voorloopige overwegingen, bij de Afdeeling naar aanleiding van het Amsterdamsche voorstel opgekomen.

WERKZAAMHEDEN VAN DE TWEEDE AFDEELING

(ALGEMEEN VORMEND VOORBEREIDEND HOOGER EN ALGEMEEN VORMEND MIDDELBAAR ONDERWIJS)

De Afdeeling kwam in vergadering bijeen op 18 en 22 Mei 1937, op 26 en 27 Juli 1937 en op 31 Januari en 5 Februari 1938.

In hare vergaderingen van 18 en 22 Mei 1937 stelde de Afdeeling haar advies vast over een ontwerp-besluit in zake het leerplan en de tabel van lesuren voor de hoogere burgerscholen A en B.

In hare vergaderingen van 26 en 27 Juli 1937 stelde de Afdeeling, nadat dit door eene Commissie uit de Afdeeling was voorbereid, haar voorstel aan den Minister vast in zake een reglement en een programma voor het eindexamen der hoogere burgerschool A, zoomede de overige voorstellen, welke de Afdeeling ter uitvoering van de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 320) wenschelijk voorkwamen.

In hare vergaderingen van 31 Januari en 5 Februari 1938 stelde de Afdeeling haar advies vast naar aanleiding van een schrijven van den Minister, d.d. 6 Januari 1938, waarbij aan de Afdeeling werd medegedeeld, dat de Minister voornemens was eerlang een wetsontwerp in te dienen tot regeling van het voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs, in verband waarmede de Minister verzocht te mogen vernemen, welke wijzigingen van zakelijken aard in het onlangs — om redenen daarbuiten gelegen — ingetrokken wetsontwerp-Terpstra aan de Afdeeling wenschelijk voorkwamen.

Aan eene Commissie uit de Afdeeling werd opgedragen van praeadvies te dienen over de uitvoering van art. 78 der Middelbaar-onderwijswet (vereischten voor het examen in de theorie van onderwijs en opvoeding, hoofdzakelijk met betrekking tot het middelbaar onderwijs).

In de maanden Juli, Augustus en September 1937 werden door de Afdeeling 70 adviezen uitgebracht ingevolge art. 5 van het Koninklijk besluit van 8 Februari 1934 (*Staatsblad* n°. 47), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 17 Mei 1934 (*Staatsblad* n°. 261), over aanvragen om een klasse van een hoogere burgerschool, een gymnasium, een handelsschool of een lyceum te mogen splitsen in parallelafdeelingen.

WERKZAAMHEDEN VAN DE DERDE AFDEELING

(ALGEMEEN VORMEND LAGER ONDERWIJS EN BEWAARSCHOOLONDERWIJS)

De Afdeeling kwam vrij regelmatig om de veertien dagen des Vrijdags en zoo noodig den daaraan voorafgaanden Donderdagavond bijeen, ten einde de hieronder vermelde stukken te behandelen, die ingevolge de bepalingen der Lager-onderwijswet 1920 aan het oordeel van de Afdeeling zijn onderworpen, zoomede tot vaststelling van verschillende adviezen, welke door den Minister waren gevraagd. De behandeling van deze stukken werd zoonoodig voorbereid door vaste Commissiën, hetzij door de desbetreffende stukken bij de leden dier Commissiën te doen circuleeren, hetzij door eene vergadering der Commissie, hetzij door een onderzoek ter plaatse.
Het in werking treden van de Wetten van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 322) (de z.g. Concentratiewet) en van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323) (een partieele technische herziening der Lager-onderwijswet 1920) gaf dit jaar aan de Afdeeling bijzonder veel arbeid.

De Afdeeling bracht, ingevolge de bepalingen der Lager-onderwijswet, in het afgeloopen jaar de navolgende adviezen uit (de aantallen adviezen, in het voorafgaande jaar uitgebracht, zijn tusschen haakjes geplaatst):

87 (66) adviezen, ingevolge art. 13 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften in zake de vergoeding in de kosten van vervoer van kinderen, die meer dan vier kilometer af wonen van een school, waar

het door de ouders, voogden of verzorgers dier kinderen gewenschte onderwijs wordt gegeven;

27 (37) adviezen, ingevolge art. 19 der Lager-onderwijswet, betreffende afwijking van de bepaling, dat in iedere gemeente in een genoegzaam aantal scholen openbaar lager onderwijs wordt gegeven;

1 advies, ingevolge art. 22*bis*, lid 3, der Lager-onderwijswet, betreffende het verleenen van ontheffing van de bepaling, vervat in het eerste lid van dit artikel, in zake de opheffing eener openbare school voor gewoon lager onderwijs wegens een te gering aantal leerlingen;

10 adviezen, ingevolge art. 22*bis*, lid 6, der Lager-onderwijswet, betreffende het in stand houden van een openbare lagere school, ook al is het aantal leerlingen minder dan in het eerste lid van dit artikel is voorgeschreven;

3 adviezen, ingevolge art. 25, lid 5, der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften om ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs eener openbare lagere school te mogen afwijken van de wettelijke voorschriften omtrent het leerplan;

1 (1) advies, ingevolge art. 27, lid 4, der Lager-onderwijswet, betreffende het verleenen van vrijstelling van de verplichting, dat aan het hoofd van een school tevens het onderwijs eener klasse wordt opgedragen;

29 (33) adviezen, ingevolge art. 28, lid 8, der Lager-onderwijswet, betreffende verlaging van het verplicht getal onderwijzers bij aanzienlijke daling van het aantal leerlingen;

8 (17) adviezen, ingevolge art. 38 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften van een onderwijzer tegen een door den Gemeenteraad verleend ontslag;

26 adviezen, ingevolge art. 55*bis*, lid 3, der Lager-onderwijswet, betreffende aanvragen tot verhooging van het door den Gemeenteraad vastgestelde bedrag per leerling;

37 adviezen, ingevolge art. 55*quater* der Lager-onderwijswet, betreffende het buiten aanmerking laten van een openbare lagere school bij de vaststelling van het bedrag per leerling;

466 (438) adviezen, ingevolge art. 56, lid 2, der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften tot het verleenen van Rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar voor één of meer onderwijzers boven het verplichte aantal;

3 (1) adviezen, ingevolge art. 73, lid 2, der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften om bij de stichting van een school het daarvoor benoodigd aantal leerlingen lager te mogen stellen dan veertig;

3 (2) adviezen, ingevolge art. 77, lid 2, der Lager-onderwijswet, betreffende geschillen tusschen den Gemeenteraad en een schoolbestuur, dat een aangeboden bestaand schoolgebouw weigert te aanvaarden;

8 (7) adviezen, ingevolge art. 77, lid 6, der Lager-onderwijswet, betreffende geschillen tusschen Burgemeester en Wethouders en een schoolbestuur over het bestek, het terrein of de inrichting van een te stichten bijzondere lagere school;

7 (13) beslissingen, ingevolge art. 90, lid 2, der Lager-onderwijswet, betreffende een geschil tusschen den inspecteur van het lager onderwijs en een schoolbestuur in zake het leerplan;

1 advies, ingevolge art. 90, lid 5, der Lager-onderwijswet, betreffende willekeurige afwijking van den rooster van lesuren of van het leerplan;

7 (5) adviezen, ingevolge art. 90, lid 6, der Lager-onderwijswet, betreffende verzoekschriften om ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs eener bijzondere lagere school te mogen afwijken van de wettelijke voorschriften omtrent het leerplan;

41 (12) adviezen, ingevolge art. 96, lid 3, der Lager-onderwijswet, betreffende aanvragen tot het toekennen van Rijksvergoeding aan scholen, ook al zou dit volgens het bepaalde in het eerste lid, onder *a*, van dit artikel niet het geval zijn;

45 adviezen, ingevolge art. 96*bis*, lid 2, der Lager-onderwijswet, betreffende het verleenen van ontheffing van de bepaling van art. 96, eerste lid, onder *a*, der wet, indien voor ten minste 25 leerlingen der school binnen vier kilometer van hun woning geen plaatsruimte beschikbaar is in de voor hen bestemde klasse van een andere voor Rijksvergoeding in aanmerking komende bijzondere school voor gewoon lager onderwijs, waar het door de ouders, voogden of verzorgers dier leerlingen gewenschte onderwijs wordt gegeven;

79 (50) adviezen, ingevolge art. 97 der Lager-onderwijswet, betreffende aanvragen van een schoolbestuur om een onderwijzer voor langer dan een jaar tijdelijk te mogen aanstellen;

2 adviezen, ingevolge art. 99, lid 3, der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften in zake de vaststelling van de Rijksvergoeding;

11 adviezen, ingevolge art. 101*ter* der Lager-onderwijswet, betreffende aanvragen tot verhooging van het bedrag per leerling, indien in eene gemeente eene bijzondere school is gevestigd, welke in bijzondere omstandigheden verkeert, of indien het gemiddeld bedrag van de kosten per leerling voor haar redelijke behoefte ontoereikend moet worden geacht;

36 (31) adviezen, ingevolge art. 103 der Lager-onderwijswet, betreffende beroepschriften in zake de vaststelling van de gemeentelijke vergoeding of het voorschot daarop;

3 (1) adviezen, ingevolge art. 30, lid 2, van het Koninklijk besluit van 23 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 456), betreffende het aanwijzen van gemeentelijke en bijzondere kweekscholen voor onderwijzers en/of onderwijzeressen, als bevoegd aan hare leerlingen, die ten minste de laatste twee leerjaren eener kweekschool hebben doorloopen, op grond van het met gunstig gevolg afleggen van een mondeling en schriftelijk schoolexamen eenmaal 's jaars de akte van bekwaamheid uit te reiken, bedoeld in art. 77, onder *a*, der Wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* n°. 127);

8 (6) adviezen, ingevolge de artt. 20 en 61*m* van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489), gewijzigd bij Koninklijk besluit van 20 November 1930 (*Staatsblad* n°. 424), betreffende het verleenen van Rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar voor één of meer onderwijzers boven het verplichte aantal voor scholen voor buitengewoon lager onderwijs;

72 (40) aanwijzingen van een deskundige, als bedoeld in art. 85 der Lager-onderwijswet, tot het verrichten van een schatting van een gebouw, terrein of meubilair voor een school.

Bij schrijven van 30 September 1937 deelde de Minister aan de Afdeeling mede, dat het in 's Ministers voornemen lag zoo spoedig mogelijk een wetsontwerp in te dienen tot wijziging van Titel VI der Lager-onderwijswet 1920, waarbij de bevoegdheid, verbonden aan de akten van bekwaamheid, nader zou worden geregeld, in verband met de invoering eener vierjarige kweekschool; de Minister had een vóór-ontwerp van wet in gereedheid doen brengen, waarbij in velerlei opzicht rekening was gehouden met het door de Afdeeling indertijd samengesteld advies omtrent het bij Koninklijke boodschap van 10 September 1931 ingediende ontwerp tot wijziging der Lager-onderwijswet 1920; het zou den Minister aangenaam zijn, indien eene delegatie uit de Afdeeling bereid was langs den weg van gezamenlijke besprekingen met de ambtenaren van het Departement en den inspecteur van de onderwijzersopleiding er toe mede te werken, dat aan de hand van genoemd vóór-ontwerp het definitieve ontwerp zou tot stand komen; de meer principieele onderwerpen, die bij deze bespreking een oplossing zouden vragen, wenschte de Minister persoonlijk met bedoelde delegatie te behandelen; het uitbrengen van een schriftelijk advies kon op deze wijze worden vermeden. De Afdeeling verklaarde zich gaarne bereid tot de gevraagde medewerking. Verschillende vergaderingen hebben plaats gehad. Op 5 November 1937 had een samenspreking plaats

met afgevaardigden van den Kweekschoolbond, van den Bond van R. K. Kweekscholen, van de Vereeniging van Personeel aan Prot.-Chr. Kweekscholen en van den Bond van Prot.-Chr. Kweekscholen, in tegenwoordigheid van den inspecteur van de onderwijzersopleiding; de navolgende punten werden daarbij besproken:

1. het minimum aantal lessen, waarmede voor een vierjarige kweekschool zou kunnen worden volstaan;
2. de globale verdeeling van die lessen;
3. de duur en de inrichting der practische oefening;
4. de bevoegdheid der docenten;
5. de regeling van de „aanwijzing" en de vergoeding van kosten van bijzondere kweekscholen;
6. de inrichting van de opleiding voor de hoofdakte (afd. *B*);
7. de mogelijkheid tot instelling van een afdeeling voor afzonderlijke akten (afdeeling *C*).

Een ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 (regelende de bevoegdheid, verbonden aan de akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs, en in verband daarmede de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen voor lager onderwijs), alsmede tot wijziging van de daarmede verband houdende bepalingen der Pensioenwet 1922 (*Staatsblad* n°. 240) werd bij Koninklijke boodschap van 18 Februari 1938 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend.

Op 22 Maart 1938 had eene samenspreking plaats van den Minister met eene delegatie uit de Afdeeling over de toepassing van het tweede lid van art. 56 der Lager-onderwijswet, teneinde te overwegen op welke wijze aan dit wetsartikel een meer soepele toepassing kan worden gegeven om excessen, ontstaan door de huidige leerlingenschaal, te voorkomen.

WERKZAAMHEDEN VAN DE VIERDE AFDEELING

(VAKONDERWIJS)

De Afdeeling kwam in vergadering niet bijeen.

Door de onderafdeelingen werden behandeld:

28 aanvragen, ingevolge art. 25, lid 2, der Nijverheidsonderwijswet, omtrent het verleenen van Rijkssubsidie voor nieuw op te richten scholen;

2 beroepschriften, ingevolge art. 25, lid 2, tweede alinea, der Nijverheidsonderwijswet, omtrent afwijzende beslissingen van gemeenteraden;

1 advies, ingevolge art. 25, lid 2, vijfde alinea, der Nijverheidsonderwijswet, omtrent het doen vervallen van Rijkssubsidie voor een bestaanden cursus;

4 adviezen, ingevolge art. 25, lid 5, der Nijverheidsonderwijswet, omtrent de oprichting van een nieuwe school, waarbij het bedrag der nettokosten, hetwelk voor rekening der gemeente zou komen, voor het geheel duurzaam ten laste van het schoolbestuur blijft;

44 aanvragen, ingevolge art. 25, lid 6, der Nijverheidsonderwijswet, omtrent uitbreidingen van de school of den dienst, die het gevolg zijn van nieuwe aan het leerplan toe te voegen vakken van onderwijs;

5 aanvragen, ingevolge art. 39, lid 2, der Nijverheidsonderwijswet, omtrent de toepassing van het leerlingstelsel.

WERKZAAMHEDEN VAN DEN ONDERWIJSRAAD

Aan eene Commissie is opgedragen van praeadvies te dienen over de door den Minister bij brief van 5 Juli 1936, n°. 39, Kabinet, gestelde vraag, welke instituten voor empirisch-paedagogisch onderzoek in aanmerking zouden komen voor het bevorderen van een meer systematisch en nauwer contact tusschen den Onderwijsraad en het als zoodanig buiten den Onderwijsraad staand wetenschappelijk paedagogisch onderzoek, door, met medewerking van de Regeering, het tot stand brengen van een federatief verband tusschen de verschillende instituten voor empirisch-paedagogisch onderzoek.

Bij schrijven van 9 October 1937 deelde de Minister aan den Voorzitter van den Onderwijsraad mede, dat het in 's Ministers voornemen lag onder leiding van den Directeur-Generaal van het Onderwijs eene kleine commissie, in hoofdzaak uit ambtenaren bestaande, te benoemen om den Minister voor de lichten betreffende de organisatie van het zevende leerjaar en eventueel van hoogere leerjaren van het gewoon lager onderwijs, in het bijzonder in verband met de hier en daar opgekomen neiging om door toevoeging van huishoudelijke vakken aan dit onderwijs een speciaal karakter te geven. Met het oog op de groote organisatorische vragen, die hierbij aan de orde kunnen komen, waarvan één van de belangrijkste deze is, of de bedoelde ontwikkeling mag worden bevorderd met het oog op een gezonden groei van het Nijverheidsonderwijs, zou de Minister het op prijs stellen, indien ook de Onderwijsraad indirect aan dit onderzoek wilde deelnemen, doordat een of meer leden van den Raad in de commissie zouden zitting nemen. De Onderwijsraad verklaarde zich daartoe gaarne bereid. Met den Voorzitter namen twee leden van de Derde Afdeeling en een lid van de Vierde Afdeeling zitting in de door den Minister ingestelde commissie. Verschillende vergaderingen dier commissie werden bijgewoond en eenige onderwijsinrichtingen werden bezocht.

II. VERSLAG VAN DEN CENTRALEN JEUGDRAAD OVER HET JAAR 1937

SAMENSTELLING

De samenstelling van den Centralen Jeugdraad was in 1937 als volgt: Mr. A. I. M. J. Baron van Wijnbergen, voorzitter, H. Gordeau Jr., J. Peters, Mevrouw M. van Hasselt—Hamaker, Dr. J. A. de Koning, G. P. J. Bannenberg en A. van Rijn Dzn., leden.
Op 11 Mei 1937 traden, volgens den door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen goedgekeurden rooster, de heeren Mr. A. I. M. J. Baron van Wijnbergen en J. Peters af als lid van den Jeugdraad. Beiden werden bij Koninklijk besluit van 10 Mei 1937, n°. 26, herbenoemd.
Het Secretariaat bleef in handen van Jhr. Mr. C. J. A. de Ranitz, thans Referendaris bij het Departement van Sociale Zaken, die bij de vervulling zijner werkzaamheden werd bijgestaan door den heer E. W. J. Rosenberg, commies bij het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

VERGADERINGEN

De Jeugdraad kwam tweemaal in pleno bijeen. Enkele bijeenkomsten en besprekingen werden gehouden door de sub-commissie, bestaande uit de heeren Gordeau, voorzitter, Bannenberg en De Koning, leden, aan welke sub-commissie was opgedragen de taak van den Centralen Jeugdraad ten aanzien van jeugdinstellingen ten algemeenen nutte, te onderzoeken.

OPTREDEN NAAR BUITEN

De Jeugdraad werd officieel vertegenwoordigd bij de jubileums-vergadering ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van den Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisatie, bij het centraal vriendschapsfeest van de Arbeiders Jeugd Centrale, bij de opening van het nieuwe bondshuis te Amersfoort van den Nederlandschen Bond van Jongelingsvereenigingen op Gereformeerden Grondslag, bij de jaarvergadering van het Nederlandsch Verbond van Christen Jonge Vrouwen- en Meisjesvereenigingen, bij het 9e Congres der Arbeiders Jeugd Centrale en bij de 84e jaarvergadering van het Nederlandsche Jongelings Verbond.
Door enkele leden werd een bezoek gebracht aan de wereld-jamboree 1937. Hoewel men algemeene waardeering had voor de voortreffelijke organisatie dezer geweldige jeugd-bijeenkomst, waren de bij het bezoek opgedane indrukken niet onverdeeld gunstig; er werden minder gewenschte toestanden geconstateerd, terwijl het kamp in sterke mate als kijkspel werd geëxploiteerd. Hierdoor heeft deze bijeenkomst, naar het oordeel van den Jeugdraad, niet ten volle aan zijn doel beantwoord.
Door een der leden werd een demonstratie van de Nederlandsche Meisjes Clubs bijgewoond, die over het geheel zeer geslaagd kon genoemd worden.

CONTACT MET JEUGDORGANISATIES

Ter voldoening aan de haar gegeven opdracht werd door de sub-commissie, aan welke was opgedragen de taak van den Jeugdraad ten aanzien van jeugdinstellingen ten algemeenen nutte te onderzoeken, een uitvoerig rapport uitgebracht. Blijkens dit rapport werden o.m. de volgende concrete punten aan een nadere beschouwing onderworpen: 1°. de verminderde belangstelling van de Regeering in het werk van de vrije jeugdvorming; 2°. het feit, dat de Jeugdraad, als adviseerend College van de Regeering, iedere inmenging in het eigenlijke werk der Jeugdorganisaties als bezwaarlijk moet ondervinden; 3°. de stichting en de arbeid van het Nederlandsche Jeugdleiders Instituut, dat, geheel uit het particulier initiatief ontstaan en geruggesteund door de geldelijke opbrengst der geluktelegrammen, de aan den Jeugdraad opgedragen „bevordering van de samenwerking der onderscheiden Jeugdorganisaties" ter hand nam. Hierbij werd de vraag onder de oogen gezien op welke wijze de Nederlandsche Jeugdorganisaties zouden kunnen samenwerken en op welk terrein. De sub-commissie komt in haar rapport tot de eenstemmige conclusie, dat de moeilijkheden, rijzend uit het feit, dat de Jeugdraad eenerzijds advies-college is, anderzijds contrôleerend op de algemeene instellingen zou moeten inwerken en voorts zich actief, zij het in bescheiden mate, met het eigenlijke werk der Jeugdorganisaties zou moeten gaan bemoeien, niet onoverkomelijk zijn. In hoeverre de Jeugdraad, om deze taak naar behooren te vervullen, gereorganiseerd zou moeten worden, is een vraag die aan een nadere bestudeering onderworpen zal worden. De sub-commissie heeft bij haar besprekingen voorop gesteld, dat het bij allen arbeid ten bate der vrije jeugdvorming, of die uit louter particulier initiatief voortkomt, dan wel door Overheidsbemoeiing wordt bevorderd, voor alles gaat om het wezen en welwezen van de opgroeiende jeugd zelf. Van dit standpunt uitgaande, dient als primair recht — ook voor dezen vorm van opvoeding en karaktervorming — te worden aangemerkt, dat voor het gezin, dat voor de kerk en dat voor de vrije samenleving. De Jeugdraad is er zich van bewust, dat in het algemeen door de Overheid aan gezond particulier initiatief steeds de voorrang moet worden gegeven en dat zij zich zoo weinig mogelijk heeft te mengen in hetgeen den geestelijken en zedelijken en ideëelen inhoud der vrije jeugdvorming raakt. Bovenal haar moreele en daarnaast ook financieele steun kan dezen arbeid ten goede komen. De laatste alleen, voor zoover bedoelde primaire levenskringen niet bij machte zouden zijn, dezen in voldoende mate zelf te verschaffen. Is dus eenerzijds Overheidsinmenging in het werk der vrije jeugdvorming in het algemeen ongewenscht, aan den anderen kant dient de Overheid er op toe te zien, dat de werkelijke belangen voldoende worden behartigd en de grondslagen van den Staat niet worden ondermijnd of aangetast. Slechts indien aan deze voorwaarden niet of niet in voldoende mate wordt voldaan, zou de Staat zelf het initiatief moeten nemen of contrôle

moeten uitoefenen. Daarnaast is het van groot belang contact tusschen de Regeering en de jeugdorganisaties te bevorderen, zóó dat ten minste de in deze organisaties levende desiderata onder haar aandacht kunnen worden gebracht.
De Jeugdraad koestert de hoop, dat binnen afzienbaren tijd meer belangstelling van Overheidswege voor het jeugdwerk verwacht mag worden, alsook, dat naast moreelen steun, eenige financieele steun het werk der vrije jeugdvorming zal bevorderen.
De sub-commissie heeft thans de taak op zich genomen, met het reeds opgesteld rapport tot grondslag, een meer gedetailleerd plan uit te werken.

NEDERLANDSCH JEUGDLEIDERS INSTITUUT

Met een vertegenwoordiger van het Nederlandsch Jeugdleiders Instituut werd door den Jeugdraad een uitvoerige bespreking gehouden over de moeilijkheden, waarmede dit instituut te kampen heeft gehad. Volgens de mededeeling van dezen vertegenwoordiger wordt de financieele toestand van het Instituut grondig gesaneerd en mag de verwachting gekoesterd worden, dat in de toekomst de opbrengst der geluktelegrammen voor het overgroote deel ter beschikking van de jeugdorganisaties gesteld zal kunnen worden.

VERDEELING OPBRENGST GELUKTELEGRAMMEN 1935 EN 1936

Zooals in het jaarverslag 1936 werd medegedeeld, was de goedkeuring van de verdeeling der opbrengst van de geluktelegrammen over het jaar 1935 voorloopig in beraad gehouden, totdat door het Nederlandsch Jeugdleiders Instituut overlegging van bescheiden zou hebben plaats gehad. Aan de hand van deze bescheiden, alsook van de mondelinge toelichting van een vertegenwoordiger van het Instituut, werd het verdeelingsplan over 1935 alsnog goedgekeurd.
Ook de verdeeling der opbrengst over het jaar 1936, ten bedrage van f 5.000, werd door den Jeugdraad goedgekeurd. In een toelichtend schrijven deelde het Nederlandsch Jeugdleiders Instituut mede, dat verwacht mag worden, dat het voor verdeeling in aanmerking komende saldo der opbrengst in de komende jaren niet onaanzienlijk hooger zal kunnen zijn.
De Minister van Binnenlandsche Zaken vereenigde zich met de door den Jeugdraad aan de verdeelingsplannen 1935 en 1936 gehechte goedkeuring.

VERSTREKKING VAN RIJKSTENTMATERIAAL

Den Minister van Defensie werd advies uitgebracht over een aantal verzoeken voor het verstrekken van Rijkstentmateriaal. Wederom bleek het aantal aanvragen te zijn teruggeloopen. Bedroeg dit in 1936 nog 15, in 1937 was het aantal slechts 10. Deze opvallende vermindering van het aantal aanvragen is waarschijnlijk deels een gevolg van het successievelijk

aanschaffen van eigen materiaal, deels van het huren daarvan bij particulieren, hetgeen o.a. wordt veroorzaakt door de vrij hooge huurprijzen der legertenten c.a. Ook op de Jamboree was geen Rijksmateriaal in gebruik.
Omtrent enkele aanvragen werden te voren door den Jeugdraad inlichtingen aangaande de betreffende vereeniging ingewonnen.
Verschillende kampen, waar Rijksmateriaal in gebruik was, werden door leden van den Jeugdraad bezocht. Over het algemeen was de indruk dezer bezoeken zeer bevredigend.

STATISTISCHE PUBLICATIE BETREFFENDE JEUGDORGANISATIES

Door het Centraal Bureau voor de Statistiek werd, zooals in het jaarverslag 1936 werd vermeld, op verzoek van den Jeugdraad, de samenstelling van een publicatie voor de vrije jeugdvorming ter hand genomen. Deze publicatie is in den loop van 1937 verschenen en bevat belangrijke gegevens omtrent bestuur, orgaan, clubhuizen, ledental, enz. van het overgroote meerendeel der Nederlandsche Jeugdorganisaties. Dat deze publicatie zich in een groote belangstelling mag verheugen, moge blijken uit het feit, dat reeds enkele maanden na het verschijnen een tweede oplaag was uitverkocht. Het ligt in het voornemen van het Centraal Bureau in den loop van 1938 een nieuwe bewerking het licht te doen zien. De Jeugdraad heeft met groote waardeering van deze publicatie kennis genomen; slechts werd den uitgever in overweging gegeven bij het verschijnen van een volgenden druk een register te doen opnemen, hetgeen de overzichtelijkheid aanmerkelijk ten goede zal komen.

KONINKLIJKE ONDERSCHEIDINGEN

Op daartoe strekkende verzoeken werden aan de Regeering eenige adviezen gegeven betreffende het verleenen van Koninklijke onderscheidingen.

OVERIGE WERKZAAMHEDEN

Enkele malen heeft de Jeugdraad ter voldoening aan aanvragen om informaties uit het buitenland, inlichtingen — het jeugdwerk in Nederland betreffende — verstrekt.

Het onderzoek naar de verschillende mogelijkheden, een nauwere samenwerking beoogende van den Jeugdraad met de organisaties eenerzijds en van de Regeering met den Jeugdraad anderzijds, doet den Jeugdraad de verwachting uitspreken, dat in de toekomst meer dan tot heden, vruchtbare arbeid zal kunnen worden verricht en de belangstelling van Regeeringszijde in het werk der jeugdorganisaties zal toenemen.

III. VERSLAG VAN HET RIJKSCOLLEGE VOOR DE LICHAMELIJKE OPVOEDING OVER HET JAAR 1937

SAMENSTELLING

Het College was vanaf 27 Februari 1937 als volgt samengesteld:
Prof. Dr. F. J. J. Buytendijk, voorzitter; J. Custers, Dr. J. H. O. Reys, Dr. K. H. van Schagen, Mr. A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, R. IJzer en J. Pel, leden.
Het secretariaat bleef in handen van Jhr. Mr. C. J. A. de Ranitz, thans referendaris bij het Departement van Sociale Zaken, die in de werkzaamheden werd bijgestaan door den heer E. W. J. Rosenberg, commies bij het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
Bij Koninklijk besluit van 27 Februari 1937, n°. 1, werd aan den kapitein der infanterie C. A. F. W. Sicherer, in verband met diens eervol ontslag uit den militairen dienst, eervol ontslag verleend als lid van het College. In zijn plaats werd bij hetzelfde Koninklijk besluit benoemd de heer J. Pel, kapitein der infanterie, leeraar in de lichaamsoefeningen aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda.
Met leedwezen heeft het College den heer Sicherer zien gaan; zijn lidmaatschap kenmerkte zich door helder inzicht en degelijke adviezen, terwijl de samenwerking met de overige leden steeds van den meest aangenamen aard was.

ORGANISATIE DER WERKZAAMHEDEN

Evenals vorige jaren werd het College bijgestaan door zijn assistent, den heer E. J. Leertouwer, leeraar M.O. in de lichamelijke oefening te Bussum. Het voorbereiden van de noodige adviezen werd door hem toegewijd en met bekwaamheid verricht.
Er werd vier maal in pleno vergaderd. Talrijke bijeenkomsten en besprekingen werden gehouden door de sub-commissie, bestaande uit de heeren Van Schagen, IJzer, Custers en Leertouwer als secretaris, ingesteld ter behandeling van bepaalde werkzaamheden en onderwerpen in het algemeen en voor de samenstelling van het leerplan voor de middelbare en de kweekscholen in het bijzonder.

OPTREDEN NAAR BUITEN

Het College was officieel vertegenwoordigd bij de keurturnuitvoering van de gymnastiekvereeniging „Lycurgus-Oranje", de viering van het 10-jarig bestaan van de Haagsche Afdeeling der Federatie van Bureaux voor Medische Sportkeuring, de receptie ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan der Vereeniging van leeraren en onderwijzers in de lichamelijke oefening, de internationale schermwedstrijden van de K.O.S., de Varsity, de viering van het 25-jarig bestaan van het Nederlandsch Olympisch

Comité en dat van de Kweekschool, Instituut voor de Lichamelijke Opvoeding te 's-Gravenhage en bij de feestelijke herdenking van het 60-jarig bestaan van het Nederlandsch Museum voor Onderwijs en Opvoeding.
Een der leden woonde de opening van een Instituut voor Lichaamsoefeningen, onder leiding van den heer Ch. Mélotte, te Maastricht bij.
Een ander lid was aanwezig op het te Parijs gehouden „Congrès international de l'enseignement primaire et d'éducation populaire".
Ook werd het College bij eenige nationale en internationale sportwedstrijden vertegenwoordigd.
Schriftelijk blijk van belangstelling werd gegeven bij enkele andere gebeurtenissen op het gebied van lichamelijke oefening en sport.
Evenals vorige jaren stelde het Nederlandsch Olympisch Comité voor 1937 een aantal zg. N.O.C.-toegangskaarten beschikbaar, hetgeen op hoogen prijs werd gesteld.
Aan het hoofdbestuur van de Vereeniging van Hoofden van Scholen in Nederland werd op een desbetreffend verzoek om advies gemotiveerd bericht gezonden, dat de invoering van een door deze vereeniging samengestelde vacantieregeling niet wenschelijk werd geacht, maar dat het College aan de bestaande regeling de voorkeur geeft.
Den voorzitter van den Gezondheidsraad werd adhaesie betuigd met de oprichting van een comité tot onderzoek naar den stand der lichamelijke opvoeding in en buiten de school in verschillende landen, uitgaande van den Volkenbond.

MEDAILLE VAN HET COLLEGE

Als blijk van waardeering voor hetgeen de heer C. A. F. W. Sicherer gedurende vele jaren voor de lichamelijke oefening heeft gedaan, werd hem de zilveren médaille van het College toegekend.
In overeenstemming met de daartoe vastgestelde richtlijnen voor het beschikbaarstellen van de eerepenning van het College is deze dit jaar uitgeloofd als vereenigingsprijs voor den door de Christelijke gymnastiekvereeniging „Door Oefening en Kracht" georganiseerden gewestelijken turndag voor de bij haar aangesloten vereenigingen van het Geldersch-Overijsselsche gewest, bij het 31e wapenfeest van den Koninklijken Officiers-Schermbond en bij den vierkamp dames en heeren van het Noordergewest van het Nederlandsch Christelijk Gymnastiek Verbond.
Enkele verzoeken om beschikbaarstelling van de médaille konden niet worden ingewilligd.
De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd, in aansluiting op een daartoe in 1934 gedaan voorstel, opnieuw gewezen op de bestaande behoefte aan een médaille van Verdiensten voor de Lichamelijke Volksopvoeding. De aandacht van den Minister werd er op gevestigd, dat bijzondere verdiensten slechts bij hooge uitzondering een Koninklijke onderscheiding waardig worden gekeurd en wat het buitenland betreft, dat deze onderscheidingen meestal verre uitgaan boven

de beteekenis van de te bewijzen internationale attenties, zoodat een dergelijke médaille een zeer nuttige functie zou kunnen vervullen en in een bestaande leemte zou voorzien. Deze voorstellen hebben nog niet tot eenig resultaat geleid.
In verband met de talrijke verzoeken om de médaille van het College beschikbaar te stellen voor sportgebeurtenissen en gezien de daarvoor door het College gestelde bepalingen, waarin o.m. is opgenomen, dat de penning niet meer dan éénmaal per jaar aan dezelfde organisatie ter beschikking zal worden gesteld, werd besloten den bonden door bemiddeling van het N. O. C. te berichten, dat, indien aangesloten vereenigingen in aanmerking wenschen te komen voor toekenning van de médaille van het College voor sportgebeurtenissen, deze vereenigingen een daartoe strekkend verzoek bij het College kunnen indienen, waarin de aard en de omvang der wedstrijden nader moeten worden omschreven.

KONINKLIJKE ONDERSCHEIDINGEN

Enkele malen werden aan de Regeering, op daartoe strekkende verzoeken, adviezen gegeven betreffende het verleenen van Koninklijke onderscheidingen.

EXAMEN M. O. LICHAMELIJKE OEFENING

Met den Secretaris-Generaal van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd overleg gepleegd over de benoeming van den voorzitter van de examencommissie M. O. lichamelijke oefening. Naar aanleiding van dit overleg werd tot den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een schrijven gericht, met het verzoek om het College bij de samenstelling van de examencommissie te hooren. De Minister heeft hierop afwijzend beschikt op grond van het feit, dat de verantwoordelijkheid der examenregeling bij den voorzitter der examencommissie berust.

LEIDERS IN LICHAAMSOEFENINGEN EN SPORTLEIDERS. (Besluit betreffende de lichaamsoefening.)

Evenals het vorig jaar heeft het College den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen geadviseerd om — met voorloopige handhaving overigens van het Koninklijk besluit van 6 October 1922, n°. 15 — de examens ter verkrijging van de getuigschriften als leider in lichaamsoefening en sportleider, niet te doen afnemen. Daartoe in staat gesteld door het dientengevolge tot stand gekomen Koninklijk besluit van 3 Mei 1937, n°. 25, heeft de Minister dienovereenkomstig beslist.

LICHAMELIJKE OEFENING VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

In het jaarverslag over 1936 werd melding gemaakt van een te ontwerpen leerplan voor het vak lichamelijke oefening op de scholen voor voor-

bereidend hooger en middelbaar onderwijs. Dit leerplan is in den loop van 1937 gereedgekomen en werd den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aangeboden. Tot heden mocht het College hierop nog geen bericht ontvangen.
De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd, op diens verzoek, van advies gediend over de inhuring van het terrein voor lichamelijke oefening voor de Rijks hoogere burgerschool te Venlo, het geschikt maken voor het onderricht in de lichamelijke oefening van een gedeelte der binnenplaats van de Rijks hoogere burgerschool te Groningen, en de wederinhuring van het terrein voor openluchtspel der Rijks hoogere burgerschool te Leeuwarden.
Ter voldoening aan een daartoe strekkend verzoek van den rector van het Christelijk lyceum te Harderwijk, om advies in zake het terrein voor openluchtspelen, in medegebruik bij het Christelijk lyceum te Harderwijk, toebehoorend aan het Departement van Defensie, werd door den assistent van het College een onderzoek ter plaatse ingesteld en geconstateerd, dat dit terrein in den huidigen staat ongeschikt is voor het onderwijs in de lichamelijke oefening aan voornoemd lyceum.

LICHAMELIJKE OPVOEDING VAN WERKLOOZEN

Naar aanleiding van een door den Minister van Sociale Zaken gepubliceerde verklaring over het cultureele werk der jeugdige werkloozen, werd door het College tot dezen Minister een schrijven gericht, waarin wederom op de noodzakelijkheid van het bevorderen van lichamelijke oefening en sport onder de jeugdige werkloozen werd gewezen en in welk schrijven de teleurstelling werd uitgesproken, dat ook thans weer deze maatregel niet was opgenomen onder die ter stimuleering van de deelname aan het cultureele werk.
Tot het Nederlandsch Olympisch Comité werd het verzoek gericht gegevens te willen verstrekken in zake de door onderscheidene organisaties getroffen maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid onder de jeugd. Ter voldoening aan dat verzoek heeft het bestuur van voornoemd Comité zijn leden verzocht mede te deelen, of door hun organisaties bijzondere maatregelen zijn getroffen ter bestrijding van de werkloosheid onder de jeugd en zoo ja, waarin deze maatregelen bestonden. Het meerendeel der bonden heeft daarop geantwoord, dat zij zich van het nemen van bedoelde bijzondere maatregelen hebben moeten onthouden uit een financieel oogpunt en verscheidene ook, omdat de aard hunner sport zich daartoe niet leende. Enkele bonden echter hebben — hoewel eveneens aan banden gelegd door geldgebrek — wel iets ter bestrijding van de werkloosheid verricht. Met waardeering heeft het College van dit sympathieke streven kennis genomen. Dit te meer, daar uit enkele overzichten, het cultureele werk voor werkloozen omvattende, opnieuw bleek, dat in de meeste gemeenten niets aan lichamelijke oefening, spel en sport wordt gedaan. Het College betreurt dit des te meer, daar juist

door sport en spel vele werkloozen kunnen worden bereikt en de beoefening hiervan hun physieke en psychische gesteldheid zeer ten goede komt. Door lichamelijke opvoeding toch krijgen zij veelal weer lust in arbeid, waartoe zij aanvankelijk niet te bewegen waren.

GYMNASTIEKLOKALEN EN SPORTTERREINEN

Wederom heeft het College den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen verscheidene malen geadviseerd omtrent verzoeken van gymnastiek- en sportvereenigingen om van lokalen en terreinen van hoogere burgerscholen tegen een lager dan het vastgesteld tarief gebruik te mogen maken.
Zooals in het jaarverslag van 1937 omstandig werd uiteengezet, zijn deze verzoeken veelal het gevolg van een onjuist financieel beheer dier vereenigingen, waarbij het vastgesteld tarief als middel wordt beschouwd, om de begrooting sluitend te maken. Het College heeft het geldend tarief nogmaals aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen, waarbij gebleken is, dat het niet uitgaat boven de werkelijk voor verwarming, verlichting, schoonhouden en toezicht te maken kosten.
Op een door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in handen van het College gesteld verzoek van het Christelijk Gymnastiek Verbond om goedkeuring en erkenning van zijn leiders(leidsters)-diploma, in dien zin, dat aan hem of haar, die dit diploma bezit, het recht wordt verleend voor clublessen gebruik te mogen maken van gymnastieklokalen van Rijksscholen tegen de daarvoor geldende vergoeding, werd door het College afwijzend geadviseerd op grond van zijn meening, dat de Minister de volledige vrijheid, lokalen en terreinen in huur af te staan, door inwilliging van het verzoek aan banden zou leggen.

TOEZICHT OP DE LICHAMELIJKE OPVOEDING

Het toezicht op de lichamelijke oefening bij het gymnasiaal en middelbaar onderwijs is onveranderd bij de inspecteurs van dat onderwijs blijven berusten. Zooals in het vorig jaarverslag werd betoogd, handhaaft het College zijn meening, dat een meer doelmatig, technisch toezicht de voorkeur verdient.

OVERIGE WERKZAAMHEDEN

Aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd geadviseerd om aan gemeentebesturen, gemeentelijke commissies voor de lichamelijke opvoeding en overige beheerders van zweminrichtingen als eisch te stellen, dat van het aan een zoodanige inrichting verbonden personeel tenminste één lid in het bezit moet zijn van het diploma als zwemonderwijzer(es) van den Koninklijken Nederlandschen Zwembond of van een ander diploma, dat daarmede gelijk te stellen is, omdat het noodzakelijk geacht moet worden, dat tenminste één lid van het personeel

op de hoogte is van de veiligheidsmaatregelen bij het zwemonderricht en van alle maatregelen te nemen bij een drenkeling. Zij, die het diploma van den K. N. Z. B. — waarvoor de examens onder toezicht van een door het Rijk aangestelden gecommitteerde worden afgenomen — hebben behaald, voldoen aan deze eischen.
Op het verzoek van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het College te doen vertegenwoordigen op het Congrès de l'Education Physique te Parijs, meende het College om redenen van financieelen aard niet te kunnen ingaan.
De samenstelling van het rapport over de lichamelijke opvoeding, analoog aan dat, hetwelk het Algemeen College van Advies voor de Lichamelijke Opvoeding in 1921 heeft uitgegeven, nadert zijn voltooiing.
Ter voldoening aan desbetreffende aanvragen om informaties uit het buitenland, werden door het College verscheidene malen inlichtingen verstrekt omtrent bepaalde onderdeelen van de lichamelijke opvoeding en sportbeoefening hier te lande.

Diep teleurgesteld is het College dit jaar wederom over de geringe belangstelling, van Overheidszijde voor zijn arbeid en voor de lichamelijke opvoeding in het algemeen betoond, waarvan ook de door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij de behandeling der begrooting voor 1938 op de in dit verband gestelde vragen gegeven antwoorden getuigen. Werkt eenerzijds het gebrek aan geldmiddelen, als gevolg van de abnormale tijdsomstandigheden, remmend op het verstrekken van materieelen steun voor de lichamelijke opvoeding, anderzijds mag niet uit het oog worden verloren, dat de lichamelijke paraatheid van een volk een landsbelang is, waarvan de behartiging niet geheel aan particuliere activiteit kan en mag worden overgelaten.
Het College handhaaft de stellige overtuiging, dat zijn arbeid en streven gerechtvaardigd is, en baseert zijn vertrouwen op de steeds meer erkende waarde van de lichamelijke opvoeding als volksbelang. Wellicht zal de overweging, dat een behoorlijke defensie zonder een systematische physieke voorbereiding der dienstplichtigen niet mogelijk is, ten slotte voor deze zaak de belangstelling der Regeering wekken, waardoor de meest noodzakelijke maatregelen t. a. v. de schoolgaande en de schoolvrije jeugd kunnen worden getroffen.

B. HOOGER ONDERWIJS

I. DE UNIVERSITEITEN EN HOOGESCHOLEN IN HET STUDIEJAAR 1936—1937

RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

COLLEGE VAN CURATOREN

De samenstelling van het college onderging in het afgeloopen studiejaar geen wijziging.
De secretaris van het college bezocht Zuid-Afrika, teneinde de betrekkingen tusschen de Nederlandsche en Zuid-Afrikaansche instellingen van hooger onderwijs te versterken.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN ANDERE DOCENTEN

Op 21 September 1936 droeg Mr. A. S. de Blécourt het rectoraat over aan Dr. J. van der Hoeve.
Als secretaris van den senaat trad Dr. J. A. J. Barge op, terwijl de functie van assessor werd waargenomen door Dr. B. D. Eerdmans, Dr. A. J. Wensinck, Mr. D. van Blom, Dr. J. J. Blanksma en Dr. J. van der Hoeve.
Tot rector-magnificus voor het studiejaar 1937—1938 werd benoemd Dr. J. A. J. Barge.
Aan het einde van den cursus trad Dr. W. B. Kristensen af als hoogleeraar in de faculteit der godgeleerdheid, in verband met het bereiken van den zeventigjarigen leeftijd. Tot zijn opvolger werd benoemd Dr. H. Kraemer.
Ambtsaanvaardingen hadden plaats op 30 October 1936 en 12 Maart 1937, toen de nieuwbenoemde hoogleeraren Dr. J. J. Lijnst Zwikker en Dr. C. W. Lunsingh Scheurleer, respectievelijk gewoon en bijzonder hoogleeraar, hun ambt aanvaardden met het uitspreken van inaugureele oraties, achtereenvolgens getiteld: „De wording van de artsenijschat", en: „Een en ander over de wording van de Grieksche kunst".
Mr. B. M. Telders, die sedert 16 October 1931 als buitengewoon hoogleeraar aan deze universiteit verbonden was, werd met ingang van 1 Januari 1937 tot gewoon hoogleeraar benoemd.
Dr. M. David is door de Stichting voor Oud-Semietische, Hellenistische en Joodsche rechtsgeschiedenis aangewezen als bijzonder hoogleeraar, om onderwijs te geven in de Babylonisch-Assyrische, Israëlietische en Hellenistische rechtsgeschiedenis.
De bijzonder hoogleeraar, aangesteld vanwege den Gereformeerden Bond tot verbreiding en verdediging van de waarheid in de Nederlandsche Hervormde (Gereformeerde) Kerk, Dr. H. Visscher, trad als zoodanig af.
Bijzondere onderscheidingen vielen ten deel aan: Dr. J. Huizinga, associé

étranger de l'Académie royale de Belgique, correspondeerend lid van de Akademie der Wissenschaften te Weenen, en doctor of letters van de universiteit te Oxford;
Mr. R. Kranenburg, eere-doctor van de universiteit te Gent;
Dr. B. G. Escher, vice-president van de Association de Volcanologie de l'Union géodésique et géophysique internationale, en gedelegeerde van de Association de Volcanologie bij het Institut international de Coopération intellectuelle.
Dr. W. J. de Haas, lid van de Academie van Technische Wetenschappen te Warschau;
Dr. E. Hertzsprung, lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen;
Dr. J. van der Hoeve, eere-lid van de Société hellénique d'ophtalmologie, en van de Braziliaansche Vereeniging tot voorkoming van blindheid.

Omtrent de lectoren vallen geen mutaties te vermelden.

Toegelaten werden als privaat-docenten:
Dr. O. Bottema, didactiek der wiskunde;
Dr. H. A. C. Denier van der Gon, didactiek der natuurkunde;
Dr. A. Schierbeek, geschiedenis en didactiek der biologie (verandering leervak);
Dr. H. G. S. Snijder, methodiek en didactiek der scheikunde.
Afgetreden zijn:
Mej. Dr. A. Prins, analytische scheikunde;
Dr. R. W. Zandvoort, Engelsche philologie.

STUDENTEN

Het aantal studenten dat in den cursus 1936—1937 ingeschreven werd, bedroeg 2340, waaronder 557 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 2437 en 595.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	151
rechtsgeleerdheid	404
rechten en letteren	168
geneeskunde	944
wis- en natuurkunde	442
letteren en wijsbegeerte	233
totaal	2340[1])

Vergeleken met het vorige jaar beteekent dit een afneming van 59 mannelijke en van 38 vrouwelijke studenten.
Het aantal academische examens bedroeg 1327, waarvan 998 of 75,2 % met gunstigen uitslag.

---

[1]) Waaronder 2 studenten, die voor 2 faculteiten waren ingeschreven.

Voor de mannelijke studenten bedroegen deze aantallen respectievelijk 1049 en 789 (75,2 %), voor vrouwelijke 278 en 209 (75,2 %).

Het aantal promotiën bedroeg in dezen cursus 51; het vorige jaar bedroeg het aantal promotiën 82.
De verdeeling naar de faculteiten was:

godgeleerdheid	0
rechtsgeleerdheid	9
geneeskunde	13
wis- en natuurkunde	19
letteren en wijsbegeerte	10

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Bibliotheek. In het afgeloopen studiejaar werd de laatste hand gelegd aan het catalogiseeren der boeken, geplaatst in instituten en laboratoria. Thans zijn alle boeken, die geacht worden tot de universiteits-bibliotheek te behooren, in den alphabetischen en den systematischen catalogus opgenomen, alsmede in den standscatalogus. De toestand is nu zóó, dat het hoofd van een instituut en zijn medewerkers nergens beter te weten kunnen komen welke boeken in hun instituut aanwezig zijn, dan op de algemeene bibliotheek.
De catalogus in boekvorm, in 1924 begonnen, heeft daarmede zijn 40ste deel bereikt.
De inventaris van de handschriften kwam in dit studiejaar gereed en beslaat 5 deelen van den algemeenen catalogus.
Hiermede zijn alle in de bibliotheek aanwezige handschriften geïnventariseerd. Van de Preussische Staatsbibliothek werd een schrijven ontvangen over dezen inventaris, „die menige groote internationale verzameling ons zal benijden". In Parijs is men thans aan de Bibliothèque nationale aan zulk een algemeenen inventaris begonnen.
Intusschen is het bezit van de universiteits-bibliotheek weder uitgebreid met de verzameling Oostersche handschriften, aan haar vermaakt door Dr. C. Snouck Hurgronje. Het grootste gedeelte er van was reeds in bruikleen en geplaatst in de ruimten van het zoogenaamde Legatum Warnerianum.
Het gebruik van de bibliotheek is in het verslagjaar weer aanzienlijk toegenomen. Als een bijzonderheid zij vermeld, dat voor het eerst een boek werd uitgeleend naar Argentinië, en dat het binnen den gestelden termijn teruggekomen is.
De heer Dr. J. A. Vollgraff ging geregeld voort, de Huygens-handschriften voor de groote uitgave der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te bewerken. Met de vereischte machtiging werden handschriften ingezonden op de Swammerdam-tentoonstelling te Leiden, op de Descartes-tentoonstelling te Amsterdam, op de Bijbel-tentoonstelling te Amsterdam en op de tentoonstelling van de Fondation-Descartes te Parijs.

Aan den conservator van het zoölogisch laboratorium, Dr. H. P. Wolvekamp, werd van 5 Juli—17 Augustus verlof verleend, teneinde hem in staat te stellen, te Napels aan de Hollandsche tafel van het zoölogisch station een onderzoek te verrichten over Mollusken-bloed.
De hoofd-assistent, Dr. N. Tinbergen, ontving een subsidie uit het Donders-fonds, dat hem met medewerking van het college van curatoren in staat stelde, onderzoekingen te verrichten op het gebied van instinctbegrip, in samenwerking met Dr. K. Lorenz te Altenberg, Oostenrijk.
Zijn verblijf aldaar duurde van 10 Maart tot 25 Juni.
De verbouwing en inrichting van het nieuwe laboratorium van het pharmaco-therapeutisch instituut is in den afgeloopen cursus een feit geworden.
Een reeks van drie voordrachten werd gehouden door Dr. J. G. Wood, The University, Adelaïde, South Australia, die op het botanisch laboratorium drie maanden onderzoekingen verrichtte.
Het voortdurend toenemen van het aantal studenten in de geologie is nog niet tot stilstand gekomen. Wanneer zij hun candidaatsexamen hebben afgelegd, brengen zij vrijwel den geheelen dag door in het geologisch instituut.
Het bezoek aan het Rijksmuseum voor geologie en mineralogie steeg in het verslagjaar met een flinken sprong, hetgeen vermoedelijk in de eerste plaats toe te schrijven is aan de tentoonstelling van luminisceerende mineralen en voorts ook aan de opening van het laboratorium van het Nederlandsch instituut voor wetenschappelijk onderzoek van edelsteenen en paarlen, welke op 15 Juni 1937 plaats vond.
Op 31 October 1936 nam Mevr. Dr. J. H. H. v. d. Laar—v. d. Meer, die Dr. W. J. Lütjeharms had vervangen, afscheid van den wetenschappelijken staf.
Op 18 September 1936 keerde Dr. Lütjeharms terug van zijn reis naar Ned.-Indië en den 21en September d.a.v. aanvaardde hij weer zijn gewone werkzaamheden. In het bijzonder wijdde hij zijn aandacht aan de verzorging van het op zijn reis in Ned.-Indië verzamelde materiaal, dat na aankomst direct gedesinfecteerd werd. De geheele, ruim 3400 nummers omvattende verzameling werd doorgezien en voorloopig opgeborgen. De collectie zal binnenkort in zijn geheel overzichtelijk gerangschikt worden.
Op 13 April 1937 werd in intiemen kring het 350-jarig bestaan van den hortus botanicus gevierd. De directeur hield een rede over de geschiedenis van den tuin voor de genoodigden in het botanisch laboratorium, waarbij o.m. de rector-magnificus aanwezig was, die eveneens het woord heeft gevoerd.
Ter gelegenheid van dit jubileum werd toegestaan de bouw van een nieuw kassencomplex, terwijl dan tevens de tuin nieuw zal worden aangelegd volgens het plan van architect Jan Wils. Het nieuwe kassencomplex zal worden gebouwd door Werkfonds 1934 en onder leiding

van Rijksgebouwendienst, die met groote toewijding en zorg de plannen ontwierp.
De Stichting tot bevordering van de belangen van den hortus botanicus, wier ledental steeds toeneemt, hield in het begin November 1936 een tentoonstelling van paddenstoelen en herfstvruchten in de Victoria-Regia-kas en in Juli 1937 een tentoonstelling van plantengemeenschappen in de oranjerie, met rondleidingen door den tuin, benevens een kleine expositie met uitleg van de nieuwe kassen en den tuinaanleg. Verder werd een tentoonstelling van aquaria gehouden, uitgaande van de Vereeniging „De Natuur in Huis".
Het Kamerlingh Onnes Laboratorium zette de uitgave der „Communications from the Kamerlingh Onnes Laboratory" voort.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

COLLEGE VAN CURATOREN

Bij Koninklijk besluit van 2 Februari 1937 werd Dr. B. J. L. Baron de Geer van Jutphaas, met ingang van 1 Maart 1937, herbenoemd tot secretaris van het college. Overigens kwam in de samenstelling van het college geen verandering.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN ANDERE DOCENTEN

Op 21 September 1936 droeg de rector-magnificus Dr. C. W. Vollgraff het rectoraat over aan den hoogleeraar Dr. W. E. Ringer, na verslag te hebben uitgebracht over de lotgevallen der universiteit in het afgeloopen studiejaar.
Secretaris van den senaat was Dr. J. Boeke.
Assessoren waren Dr. M. van Rhijn, Dr. Chr. Zevenbergen, Dr. L. M. R. Rutten, Dr. H. Wagenvoort en Dr. H. Schornagel.
Op 26 Maart 1937 hield de rector-magnificus ter herdenking van den dies natalis der universiteit een redevoering, getiteld: „Vier eeuwen physiologische chemie".
Op 15 Augustus 1937 overleed de buitengewoon hoogleeraar in de faculteit der geneeskunde Dr. H. Aldershoff en op 6 September 1937 de gewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde Dr. H. F. Nierstrasz.
Tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der geneeskunde, om onderwijs te geven in de psychiatrie, werd benoemd bij Koninklijk besluit van 14 December 1936, n°. 11, Dr. H. C. Rümke.
Tot buitengewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde, om onderwijs te geven in de sterrekunde, werd benoemd bij Koninklijk besluit van 16 Juni 1937, n°. 16, Dr. M. G. J. Minnaert.
Bij Koninklijk besluit van 14 Januari 1937, n°. 44, werd de leeropdracht van den hoogleeraar Dr. J. J. Wester gewijzigd als volgt: „Om onder-

wijs te geven in de bijzondere ziektekunde en geneeskunde van de niet-parasitaire en niet-infectieuze ziekten, de gerechtelijke veeartsenijkunde, kliniek en buitenpractijk."
Van de nieuw-benoemde hoogleeraren aanvaardden hun ambt met het uitspreken van een rede:
26 October 1936. Dr. H. Th. Fischer, over: „De moderne ethnologie als historische wetenschap".
2 November 1936. Dr. Joh. de Groot, over: „Exegese".
16 November 1936. Dr. W. J. A. Kernkamp, over: „Pan-Arabische beweging en Islam".
18 Januari 1937. J. C. V. van Bemmel, over: „Deus Absconditus".
8 Maart 1937. Dr. H. C. Rümke, over: „Psychiatrie als geestes- en natuurwetenschap".

BIJZONDERE LEERSTOELEN

Bij Koninklijk besluit van 29 October 1936 werd het Natuurkundig Gezelschap te Utrecht aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan deze universiteit een bijzonderen leerstoel te vestigen in de leer der physische waarnemingsmethoden. Tot hoogleeraar werd benoemd Dr. W. J. H. Moll.
Bij Koninklijk besluit van 8 April 1937 werd de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der geneeskunst gevestigd te Amsterdam, aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der geneeskunde aan deze universiteit een bijzonderen leerstoel te vestigen in de sociale geneeskunde. Tot hoogleeraar werd benoemd Dr. J. M. Baart de la Faille.
Vanwege de Socialistische Vereeniging tot bevordering van de studie van maatschappelijke vraagstukken werd benoemd tot bijzonder hoogleeraar J. van Gelderen.
Aan het Fonds ten behoeve van Indologische studiën werd vergunning verleend tot het doen houden van wetenschappelijke voordrachten in het studiejaar 1936/1937 door:
den heer Dr. Mas Pryohoetomo, over de practijk van het Javaansch en die van het Maleisch;
den heer B. Alkema, over het Soendaneesch, de Zending, zoomede de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië;
den heer Dr. H. Th. Fischer, over de vergelijkende volkenkunde van Nederlandsch-Indië;
den heer H. Koot, over de practijk van het Maleisch;
den heer Dr. H. Westra, over de tropische staathuishoudkunde;
den heer Dr. F. C. Gerretson, over de tropische staathuishoudkunde;
den heer J. A. M. Bruineman, over de Chineesche politieke en sociale stroomingen in Nederlandsch-Indië;
den heer Osman Idris gelar Soetan Pangeran, over de Maleische taal- en letterkunde;
den heer C. C. Krieger, over de Japansche taal- en letterkunde.

Aan het bestuur van de Adriaan Goedkoopstichting werd vergunning verleend tot het doen houden van wetenschappelijke voordrachten in het studiejaar 1936—1937 door den heer Dr. Spyridon Marinatos, over de kunst en de archaeologische vondsten van Kreta.

PRIVAAT-DOCENTEN

Op verzoek werd de toelating van de navolgende personen ingetrokken bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen:
dd. 21 November 1936, n°. 3121, H. O., van Dr. S. L. Schouten;
dd. 9 April 1937, n°. 1380, H. O., van Dr. J. J. L. Zwikker;
dd. 24 April 1937, n°. 1541, H. O., van Dr. A. J. Haagen Smit;
dd. 30 Juli 1937, n°. 3149, H. O., van Dr. M. G. J. Minnaert.

Toegelaten werden bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen:
dd. 5 Mei 1937, n°. 1741 H. O., om onderwijs te geven in de endrocinologie, Dr. M. Tausk;
dd. 9 Juni 1937, n°. 2196, H. O., om onderwijs te geven in de kristalstructuren, Dr. W. Nieuwenkamp.

PRIJSVRAGEN

Den 1sten Mei 1936 werd uitgeschreven een aantal prijsvragen, nl. twee voor elk der faculteiten der: godgeleerdheid, rechtsgeleerdheid, geneeskunde, wis- en natuurkunde, letteren en wijsbegeerte, veeartsenijkunde.
Op de voor de theologische faculteit uitgeschreven prijsvragen kwam één antwoord in. Dit kwam noch voor een eervolle vermelding, noch voor een gouden medaille in aanmerking.
Op de voor de juridische faculteit uitgeschreven prijsvragen kwamen 6 antwoorden binnen, waarvan echter één, daar het eerst op 5 Mei 1937 was ingekomen, buiten beoordeeling moest blijven.
Eén antwoord werd een bekroning met de gouden medaille waardig gekeurd. De schrijver bleek te zijn de heer P. J. Verdam, candidaat in de rechten aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Eén antwoord werd een eervolle vermelding waardig gekeurd. De schrijver bleek te zijn de heer J. Leistikow, juridisch candidaat te Amsterdam.
Op de door de faculteit der geneeskunde uitgeschreven prijsvragen kwam één antwoord in, hetwelk een bekroning met de gouden medaille werd waardig gekeurd. De schrijfster bleek te zijn Mej. Ada van Rossem, candidate in de geneeskunde aan de universiteit te Utrecht.
Op de door de faculteit der wis- en natuurkunde uitgeschreven prijsvragen kwam één antwoord binnen, hetwelk een eervolle vermelding werd waardig gekeurd. De schrijver bleek te zijn de heer M. M. Meyers, pharmaceutisch candidaat te Amsterdam.
Op de door de faculteit der veeartsenijkunde uitgeschreven prijsvragen

werd één antwoord ontvangen, hetwelk de gouden medaille werd waardig gekeurd. De schrijver bleek te zijn de heer W. S. Marsman, veterinair student te Utrecht, wonende te Leiden.

STUDENTEN

In het studiejaar 1936/1937 werden 2692 studenten ingeschreven, waaronder 444 vrouwelijke studenten. Het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen 2683 en 427. De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	224
rechtsgeleerdheid	194
vereenigde faculteiten van rechten en letteren	113
geneeskunde	1333
wis- en natuurkunde	505
vereenigde faculteiten van wiskunde en letteren	53
letteren en wijsbegeerte	154
veeartsenijkunde	116
totaal	2692

Dit jaar viel dus een afneming van 8 mannelijke en een toeneming van 17 vrouwelijke studenten te constateeren. De totale toeneming bedroeg 9 studenten.
Het aantal academische examens bedroeg 1395, waarvan 1036 of 74,3 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 1175 en 869 (74 %), voor de vrouwelijke 220 en 167 (75,9 %).
Het aantal promoties bedroeg 83, waaronder 9 van vrouwelijke studenten.
Het praedicaat „cum laude" werd 9 maal verleend.

Er promoveerden:

in de faculteit der	godgeleerdheid	1
„ „ „	rechtsgeleerdheid	8
„ „ „	geneeskunde	15
„ „ „	wis- en natuurkunde	28
„ „ „	letteren en wijsbegeerte	25
„ „ „	veeartsenijkunde	6

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Het aantal uitgeleende boeken der universiteits-bibliotheek bedroeg 43536 tegen 44527 ten vorigen jare, terwijl het aantal bezoekers der leeszaal daalde tot 17195 (vorig jaar 19035). De boekerij werd wederom verrijkt met verschillende geschenken, terwijl het Utrechtsch Univer-

siteitsfonds een subsidie verleende ten behoeve van den aankoop van een aantal dissertaties uit de 18de eeuw.
Van 8—22 Maart 1937 werd in de oude boekenzaal een omvangrijke en belangwekkende tentoonstelling gehouden van het Réveil-Archief te Amsterdam.
De bouw van het nieuwe laboratorium voor organische chemie nadert zijn voltooiing, waardoor ook in het gebrek aan ruimte van het laboratorium voor de gezondheidsleer zal worden voorzien.
De leeszalen mochten zich ook in het afgeloopen jaar in een druk bezoek verheugen. Het aantal bezoekers steeg van 7662 tot 8345.
In de kliniek voor inwendige ziekten werden opgenomen 2615 patiënten, hetgeen in vergelijking met het vorig jaar een stijging vormt van 209. Poliklinisch werden behandeld 17719 patiënten tegen 18058 in het vorig jaar.
In het Gasthuis voor behoeftige en minvermogende ooglijders, waarin het oogheelkundig onderwijs is ondergebracht, werden, naast de reeds in gebruik gestelde nieuwe laboratoriumafdeeling, een atelier voor het vervaardigen van contactglazen, een nieuwe röntgenafdeeling en moderne dierenstallen ingericht.
In verband met de t.a.v. de tandheelkundige opleiding geuite klachten werd een ernstig onderzoek ter hand genomen naar de mogelijkheid tot verbetering in die opleiding.
Van de lokaliteiten, welke door de overbrenging van het onderwijs in de vergelijkende physiologie naar het nieuwe laboratorium vrij kwamen, werden eenige in gebruik genomen ten behoeve van het onderwijs in de propaedeutische zoölogie.
In verband met het gebrek aan werk- en museumruimte in het botanisch museum en herbarium werden plannen tot voorziening ontworpen, met welker uitvoering reeds een aanvang werd gemaakt.
Het natuurkundig laboratorium verleende medewerking aan het onderzoek over wetenschappelijk-technische vraagstukken. Zoo werden onderzoekingen gedaan op fotografisch gebied, terwijl de Nederlandsche industrie olie-onderzoekingen subsidieerde.
The International Tin Research schonk ook dit jaar een bedrag van *f* 2800,—, waardoor aan een tweetal personen gelegenheid tot wetenschappelijk werk werd gegeven.
Ten behoeve van het biophysisch onderzoek, dat onder leiding van de hoogleeraren Ornstein en Kluyver in het laboratorium wordt gedaan, werd door de Rockefeller Foundation over 1937 een som van *f* 12 000,— geschonken.
Voor de gewenschte verbouwing en uitbreiding van het instituut voor verloskunde zijn plannen in voorbereiding, terwijl reeds een dringend geworden voorziening werd uitgevoerd. Eenige verbetering wordt aangebracht aan het laboratorium voor veterinaire physiologie. Een andere huisvesting van dit onderdeel zal onder de oogen dienen te worden gezien.

RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam gedurende den cursus 1936/1937 geen verandering.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN ANDERE DOCENTEN

Den 21sten September 1936 droeg de rector-magnificus, Dr. L. Polak Daniels, het rectoraat over aan den hoogleeraar Dr. G. F. Rochat, nadat hij een rede had uitgesproken, getiteld: „Ziekten en ziektebeelden", en verslag had uitgebracht over de lotgevallen der universiteit in het studiejaar 1935/1936.
De hoogleeraar K. Sneyders de Vogel trad op als secretaris van den senaat, terwijl de hoogleeraren Dr. J. Th. Ubbink, Mr. J. H. van Meurs, Dr. P. J. van Rhijn en Dr. I. H. Gosses den rector-magnificus sinds zijn ambtsaanvaarding als assessoren bijstonden.

HOOGLEERAREN

Bij Koninklijk besluit van 22 October 1936, n°. 44, werd:
1. te rekenen van 1 October 1936 het onderwijs in de Hebreeuwsche taal- en letterkunde en de Israëlietische oudheden aan den hoogleeraar Dr. L. H. K. Bleeker opgedragen, en
2. het onderwijs in de Oostersche talen, met uitzondering van het Hebreeuwsch, opgedragen aan Dr. J. de Groot, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk benoemde bij haar besluit van den 24sten Juni 1937 tot opvolger van wijlen Dr. A. van Veldhuizen, Dr. J. H. Semmelink, Nederlandsch Hervormd predikant te Almen.
Bij Koninklijk besluit van den 14den Januari 1937 werd, onder dankbetuiging voor de belangrijke in deze betrekking bewezen diensten, op haar verzoek eervol ontslag verleend aan de buitengewoon hoogleeraar in de variabiliteit en erfelijkheidsleer, Dr. J. Tammes.
Dr. M. J. Sirks, plantkundige aan het instituut voor plantenveredeling te Wageningen, werd bij Koninklijk besluit van den 13den Augustus 1937 tot haar opvolger benoemd.
Bij Koninklijk besluit van den 16den Juni 1937 werd op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan den hoogleeraar in de chirurgie, Dr. P. R. Michaël.
Bij Koninklijk besluit van den 6den Augustus 1937 werd, wegens zijn benoeming tot hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam, op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan den hoogleeraar in de Engelsche taal- en letterkunde en het Sanskriet, Dr. P. N. U. Harting.
Dr. R. W. Zandvoort, leeraar aan het eerste openbaar gymnasium te

's-Gravenhage, werd bij Koninklijk besluit van den 25sten Augustus 1937 tot zijn opvolger benoemd.

LECTOREN

De hoofdassistent bij de natuurkunde met den persoonlijken titel van lector, Dr. C. J. Gorter, aanvaardde den 19den November 1936 zijn taak met het geven van een openbare les over „Straling".

PRIVAAT-DOCENTEN

Na een langdurige ziekte overleed op den 16den December 1936 de privaat-docent in het Spaansch, Dr. J. F. Pastor.
Bij Ministerieele beschikking van den 8sten Februari 1937, n°. 451, afd. H. O., werd Dr. J. Popken tot wederopzeggens toegelaten als privaatdocent in de faculteit der wis- en natuurkunde om onderwijs te geven in „Capita selecta uit de analyse".
Den 3den Mei 1937 aanvaardde hij zijn taak met het geven van een openbare les over „Het wiskundig karakter der getallen".

STUDENTEN

In het studiejaar 1936—1937 werden 933 studenten ingeschreven, waaronder 169 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 1023 en 173.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	78
rechtsgeleerdheid	112
geneeskunde	453
wis- en natuurkunde	200
letteren en wijsbegeerte	91
totaal	933 [1]

Het aantal academische examens bedroeg 413, waarvan 318 of 77 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 354 en 268 (75,7 %), voor de vrouwelijke 59 en 50 (84,7 %). Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 46 bedragen. Het praedicaat „cum laude" is daarbij 6 maal verleend. Over de verschillende faculteiten waren zij aldus verdeeld:

2	in de faculteit der	godgeleerdheid,
3	„ „ „	„ rechtsgeleerdheid,
14	„ „ „	„ geneeskunde,
21	„ „ „	„ wis- en natuurkunde,
6	„ „ „	„ letteren en wijsbegeerte.

[1] Waaronder 1 student, die voor 2 faculteiten was ingeschreven.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Bibliotheek. Het bijhouden der aanwinsten van laboratoria en instituten ten behoeve van de centrale catalogiseering vanwege de bibliotheek werd geregeld voortgezet. Deze taak werd zeer vergemakkelijkt door de gunstige werking van art. 5 van het nieuwe reglement op het beheer en gebruik van de verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs aan de Rijksuniversiteiten. De toepassing van dit nieuwe voorschrift blijkt tot tevredenheid van alle daarbij betrokken beheerders van universitaire instellingen mogelijk te zijn.
De bibliotheek werd in het geheel verrijkt met 4246 (v.c. 4951) deelen.
In een brief van 15 Juni 1937 deelde de Fransche gezant te 's-Gravenhage mede, dat de Fransche Regeering op zijn voorstel besloten had, aan de bibliotheek een omvangrijke verzameling boeken ten geschenke te geven. Deze mededeeling ging vergezeld van een catalogus, samengesteld door een deskundige commissie, die tot taak had, de titels te verzamelen der voor de huidige Fransche wetenschap en beschaving representatieve werken. Daaruit mocht een keuze gedaan worden tot een bedrag van 20.000 francs.
Door het laboratorium der neus-, keel- en oorheelkundige kliniek werden met steun van het Dekkerfonds mutstoestellen aangeschaft, welke in staat stellen de sterkte van geluiden nauwkeurig te meten en te analyseeren.
Een excursie van den conservator in de geologie in Schotland en Finland leverde vele aanwinsten op voor het geologisch museum.
Tengevolge van een met de gemeente Groningen getroffen regeling inzake de samenvoeging van de universitaire en gemeentelijke laboratoria voor de bacteriologie werd het personeel van het bacteriologisch laboratorium uitgebreid met de volgende ambtenaren: een conservator, een technicus eerste klasse, een laborante en een schrijfster tweede klasse.
In de chemische laboratoria werden verschillende maatregelen getroffen ter beveiliging van het personeel tegen brandgevaar.
Voortgegaan werd met de beplanting van den hortus te Haren.
Het natuurkundig laboratorium kreeg de beschikking over een neutronengenerator van 250.000 volt.
De nieuwe collegezaal, het museum en de bibliotheek van de chirurgische kliniek werden in gebruik genomen.
Het nazien en opnieuw catalogiseeren van de alcoholverzameling van het zoölogisch laboratorium is voltooid.
De verzamelingen van het biologisch archaeologisch instituut werd enkele malen met schenkingen verrijkt.

GEMEENTELIJKE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren vond geen wijziging plaats.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCEENTN EN ANDERE DOCENTEN

Op 21 September 1936 droeg Dr. W. P. C. Zeeman het rectoraat over aan Dr. E. Laqueur, bij welke gelegenheid hij tevens verslag uitbracht aangaande de lotgevallen der universiteit in het afgeloopen studiejaar. Ter gelegenheid van den jaardag der universiteit hield Dr. E. Laqueur op 11 Januari 1937 een rede, getiteld: „Formatieve behandeling en een bijdrage tot de synthese van bouw en functie."

Op 18 December 1936 overleed de oud-hoogleeraar Mr. F. A. Molster en op 7 Februari 1937 de oud-hoogleeraar Dr. M. Weber.

Op 19 November 1936 overleed Dr. J. S. Theissen, buitengewoon hoogleeraar, en op 31 Maart 1937 Dr. F. W. Hudig, buitengewoon hoogleeraar.

In zijn vergadering van 3 Februari 1937 verleende de Gemeenteraad op hun verzoek, wegens het bereiken van den 70-jarigen leeftijd, eervol ontslag aan de hoogleeraren Dr. Hk. de Vries, G. Mannoury en Dr. W. van der Gaaf, met ingang van 20 September 1937. Dr. W. A. P. Schüffner, bijzonder hoogleeraar vanwege het koloniaal instituut, trad aan het einde van den cursus 1936/1937 wegens het bereiken van den 70-jarigen leeftijd af.

Op 28 September 1936 aanvaardde Mr. G. van den Bergh zijn ambt van gewoon hoogleeraar in het Staatsrecht en administratief recht van Nederland met het uitspreken van een rede, getiteld: „De democratische Staat en de niet-democratische partijen".

Op 5 October 1936 aanvaardde Dr. A. P. H. A. de Kleyn zijn ambt van buitengewoon hoogleersar in de keel-, neus- en oorheelkunde met het uitspreken van een rede, getiteld: „De ontwikkeling der oor-, neus- en keelheelkunde in den loop der laatste halve eeuw".

Op 12 October 1936 aanvaardde Dr. P. Stegenga zijn ambt van bijzonder hoogleeraar vanwege het Evangelisch-Luthersch Seminarium met het uitspreken van een rede, getiteld: „Het verband tusschen religie en zedelijkheid".

In zijn vergadering van 17 December 1936 benoemde de Gemeenteraad de extra-ordinarii Dr. W. van der Gaaf en Dr. K. R. Gallas tot gewoon hoogleeraar, respectievelijk in de Engelsche taal- en letterkunde en in de moderne Fransche taal- en letterkunde.

In zijn vergadering van 23 Juni 1937 benoemde de Gemeenteraad tot gewoon hoogleeraar in de Engelsche taal- en letterkunde Dr. P. N. U. Harting.

In zijn vergadering van 11 November 1936 benoemde de Gemeenteraad tot buitengewoon hoogleeraar in de koloniale volkenkunde Dr. B. J. O. Schrieke. Hij aanvaardde op 7 December 1936 zijn ambt met het uitspreken van een rede, getiteld: „Koloniale volkenkunde en volkenkunde van Nederlandsch-Indië."

In zijn vergadering van 21 Juli 1937 benoemde de Gemeenteraad tot buitengewoon hoogleeraar in de kunstgeschiedenis van de Middeleeuwen en van den nieuweren tijd Dr. J. Q. van Regteren Altena.

In zijn vergadering van 12 Mei 1937 besloot de Gemeenteraad het Genootschap ter bevordering van natuur-, genees- en heelkunde toe te laten tot het vestigen van een bijzonderen leerstoel in de vergelijkende physiologie; het genootschap benoemde ter vervulling van dezen leerstoel Dr. J. ten Cate.
In zijn vergadering van 17 Augustus 1936 besloot de Gemeenteraad de leeropdracht van den hoogleeraar P. van der Wielen met ingang van het studiejaar 1936/1937 in dier voege te wijzigen, dat deze uitsluitend de artsenijbereidkunde zal omvatten.
In zijn vergadering van 27 Februari 1937 besloot de Gemeenteraad de leeropdracht van Dr. Th. J. Stomps te doen luiden: „Morphologie en systematiek der planten en erfelijkheidsleer", en de leeropdracht van Dr. L. F. de Beaufort te doen luiden: „Zoögeographie en pharmaceutische zoölogie".
In zijn vergadering van 21 Mei 1937 besloot de Gemeenteraad de leeropdracht van Dr. A. H. W. Aten voortaan te doen luiden: „De analytische scheikunde, de electrochemie en de electrothermie".
Dr. H. T. Deelman woonde als Regeeringsgedelegeerde het 2de internationale kankercongres bij, dat van 20—26 September 1936 te Brussel werd gehouden; Dr. J. J. van Loghem werd aangewezen als Regeeringsgedelegeerde bij de „Journées internationales de la santé" van 1—10 Juli 1937 te Parijs; Dr. K. H. Bouman vertegenwoordigde de Regeering bij het 2de congrès international d'hygiène mentale en bij het congrès international de psychiatrie infantile, welke respectievelijk van 19—24 Juli 1937 en van 24—28 Juli 1937 te Parijs werden gehouden.
Dr. A. W. de Groot vertegenwoordigde de universiteit bij het gouden jubileum van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde te Gent van 3—6 October 1936; Dr. A. H. M. J. van Rooy woonde als vertegenwoordiger van de universiteit het 4de eeuwfeest van de universiteit van Lausanne bij van 3—5 Juni 1937.
Dr. N. W. Posthumus nam deel aan de samenkomst van het „International Committee on Price History", welke plaats had van 14—22 October 1936 te Londen.
De heer R. Guarnieri gaf in April 1937 eenige colleges aan de universiteit te Perugia.

LECTOREN

In zijn vergadering van 14 October 1936 benoemde de Gemeenteraad tot lector in de microbiologie Dr. Ir. T. Y. Kingma Boltjes, die op 1 Februari 1937 zijn ambt aanvaardde voor het houden van een openbare les, getiteld: „De microbiologie in hare veelzijdigheid".
In zijn vergadering van 3 Februari 1937 benoemde de Gemeenteraad tot lector in de entomologie, toegepast op de landbouwkunde, Dr. S. Leefmans, die op 26 April 1937 zijn ambt aanvaardde door het houden van een openbare les, getiteld: „Theorie en practijk der landbouw-entomologie".

In zijn vergadering van 23 Juni 1937 benoemde de Gemeenteraad tot lector in de algebra, meetkunde en wijsbegeerte der mathesis Dr. A. Heyting; in zijn vergadering van 21 Juli 1937 tot lector in de muziekwetenschap Dr. K. Ph. Bernet Kempers.

Aan Dr. G. Skopnik, bijzonder lector vanwege de Nederlandsch-Duitsche Vereeniging, werd aan het einde van het studiejaar 1936/1937 op zijn verzoek eervol ontslag verleend. Als zijn opvolger werd benoemd Dr. A. Beck.

Aan Dr. L. Alma, bijzonder lector vanwege het Genootschap van leeraren aan de Nederlandsche gymnasiën, werd aan het einde van het studiejaar 1936/1937 op zijn verzoek, wegens het bereiken van den 65-jarigen leeftijd, eervol ontslag verleend.

PRIVAAT-DOCENTEN

Van zijn toelating als privaat-docent in de algemeene geschiedenis en methodiek van het geschiedenis-onderwijs wenschte Dr. M. G. de Boer met ingang van den cursus 1937/1938 geen gebruik meer te maken.
Voor de eerste maal werden toegelaten de heeren:
Dr. J. Heimans, in de plantengeographie;
Dr. A. Heyting, in de intuïtionistische wiskunde;
Dr. G. Ras, in de didactiek en methodologie der Duitsche taal- en letterkunde;
Dr. M. J. Langeveld, in de paedagogiek der rijpere jeugd;
W. F. C. Timmermans, in de didactiek en methodiek der Fransche taal- en letterkunde;
Dr. J. de Wit, in de geschiedenis der vroeg-Christelijke kunst;
Dr. J. P. Bakker, in capita selecta der physische geographie;
Dr. M. de Jong, in de Portugeesche taal- en letterkunde;
Dr. F. van Heek, in de economische aardrijkskunde van Nederland en Nederlandsch-Indië, en
Dr. E. G. van 't Hoog, in de voedingsleer.

De lessen van Dr. J. Tinbergen, privaat-docent in de wiskundige methode in de statistische analyse en haar toepassingen op het bedrijfsleven, werd wegens diens verblijf buitenslands waargenomen door den heer S. Kleerekoper.

PRIJSVRAAG

Op de door de faculteit der geneeskunde op 15 September 1935 uitgeschreven prijsvraag is één antwoord ingekomen, dat met goud bekroond werd. Bij de opening van het naambriefje bleek de bewerker van het bekroonde antwoord te zijn de heer E. Lopez Cardozo, medicinae doctorandus aan de universiteit van Amsterdam, aan wien op 11 Januari 1937 de gouden medaille werd overhandigd.

STUDENTEN

In het studiejaar 1936/1937 werden 2478 studenten ingeschreven, waarvan 610 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 2487 en 643.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	44
rechtsgeleerdheid	315
rechten en letteren	4
geneeskunde	932
wis- en natuurkunde	484
wiskunde en letteren	61
letteren en wijsbegeerte	418
economische wetenschappen	219
rechten en economische wetenschappen	1
totaal	2478

Het aantal academische examens bedroeg 1040, waarvan 804 of 77,3 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 836 en 642 (76,8 %), voor de vrouwelijke 204 en 162 (79,4 %).
Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 63 bedragen, over de volgende faculteiten verdeeld:

godgeleerdheid	2
rechtsgeleerdheid	4
geneeskunde	20
wis- en natuurkunde	21
letteren en wijsbegeerte	16
economische wetenschappen	0

Het praedicaat „cum laude" is daarbij 12 maal verleend.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Zoowel het universiteitsgebouw als de gebouwen der laboratoria bevonden zich in voldoenden staat van onderhoud.
Mevr. de Wed. A. P. R. Buis—Kipp schonk de verzameling Nederlandsche en buitenlandsche lepidoptera en coleoptera, bijeengebracht door wijlen haar echtgenoot den heer A. J. Buis, ter plaatsing in het zoölogisch museum.
Mr. P. Leendertz schonk aan de universiteits-bibliotheek de boekerij en handschriften, nagelaten door zijn Vader, wijlen den heer Dr. P. Leendertz Jr.
Dr. J. C. M. de Meyere schonk de gemeente-universiteit een collectie boekwerken.
De Fransche Regeering schonk de gemeente ten behoeve van de univer-

siteits-bibliotheek en het Romaansch Seminarium een bedrag van frs. 40.000 voor aankoop van Fransche boeken en tijdschriften.
Op 21 November 1936 vond de officieele opening en overdracht aan de gemeente plaats van de medische leeszaal, die de Amsterdamsche Vereeniging tot het geven van artsen-cursussen in de universiteits-bibliotheek heeft doen inrichten.

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

COLLEGE VAN CURATOREN

In de vacature, ontstaan door het bedanken van Dr. K. Dijk, werd als curator benoemd Dr. W. A. van Es.

HOOGLEERAREN, PRIVAAT-DOCENTEN

De hoogleeraar Dr. L. v. d. Horst werd op 16 September 1936 als rector-magnificus vervangen door den hoogleeraar Dr. J. Waterink.
Als ab-actis werd de hoogleeraar Dr. G. J. Sizoo vervangen door diens ambtgenoot Dr. J. F. Koksma.
Door den hoogleeraar Dr. L. v. d. Horst werden bij de overdracht van het rectoraat vermeld de lotgevallen van de universiteit in het cursusjaar 1935/1936.
Op 20 October werd, in verband met den stichtingsdag der universiteit, door den rector-magnificus Dr. J. Waterink een redevoering gehouden, getiteld: „Innerlijk beleven en kennen in de structuur der opvoeding".

BESTUUR DER VEREENIGING

In de vacature, ontstaan door periodieke aftreding van den heer Mr. H. Bijleveld, werd als directeur benoemd Z. Exc. Dr. H. Colijn.

STUDENTEN

In het studiejaar 1936/1937 werden 620 studenten ingeschreven, waaronder 30 vrouwelijke studenten. In het vorige jaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 619 en 36.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	287
rechtsgeleerdheid	162
geneeskunde	5
wis- en natuurkunde	75
letteren en wijsbegeerte	105
totaal	620 [1]

[1]) Waaronder 14 studenten, die voor 2 faculteiten waren ingeschreven.

Het aantal academische examens bedroeg 148, waarvan 133 of 89,9 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 143 en 128 (89,5 %), voor de vrouwelijke 5 en 5.
Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 9 bedragen, waarvan 4 voor godgeleerdheid, 1 voor rechtsgeleerdheid en 4 voor letteren en wijsbegeerte.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Het bezit aan boeken, periodieken en kleine geschriften blijft zich geleidelijk uitbreiden. In de dringende behoefte aan uitbreiding van uitleenbureau, leeszalen en magazijnruimte werd voorzien door de tweede verdieping van het pand Keizersgracht 162 voor de bibliotheek af te staan.

ROOMSCH-KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam geen verandering.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN ANDERE DOCENTEN

Op 21 September 1936 droeg de rector-magnificus, Dr. F. van Welie, na verslag te hebben gegeven van de lotgevallen der Roomsch-Katholieke Universiteit in het afgeloopen studiejaar, het rectoraat over aan Dr. Th. Baader.
Secretaris van den senaat was Dr. J. Cornelissen.
Assessoren waren Mr. E. van der Heijden en Dr. F. van Welie.
Op 17 October 1936 hield de rector-magnificus ter herdenking van den 13den dies natalis der universiteit een openbare rede, getiteld: „Middeleeuwsche geestestypen".
Faculteit der godgeleerdheid. Dr. A. Mulders, wiens bevordering tot gewoon hoogleeraar in de missiologie en de questiones theologicae ad orientalis spectantes in het vorig jaarverslag werd vermeld, hield op 12 October 1936 zijn inaugureele rede, getiteld: „Missiologie en Oostersche theologie".
Op 17 October 1936 overleed de Z. E. heer Dr. W. Mulder, sinds de opening der universiteit gewoon hoogleeraar in de kerkelijke geschiedenis der Middeleeuwen en van den nieuwen tijd met leeropdracht in de faculteit der letteren en wijsbegeerte voor de algemeene en vaderlandsche geschiedenis der Middeleeuwen.
Tot zijn opvolger met gelijke leeropdracht werd door het bestuur der St. Radboudstichting benoemd de Z. E. heer Dr. R. R. Post, secretaris van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome.
Dr. R. Post aanvaardde zijn ambt op 25 Januari 1937 met een inaugureele rede, getiteld: „De beteekenis der Romeinsche archivalia voor de Nederlandsche kerkgeschiedenis".

Faculteit der letteren en wijsbegeerte. Door het bestuur der St. Radboudstichting werd bij besluit van 29 Mei 1937, met ingang van het studiejaar 1937/1938, bevorderd tot buitengewoon hoogleeraar, om onderwijs te geven in de Fransche en Provencaalsche taalkunde, de heer Dr. B. Weerenbeck, tot dan lector met dezelfde leeropdracht aan de Roomsch-Katholieke Universiteit.
De tijdelijke benoeming van den heer H. Klerkx tot assistent in de Fransche taal, waarvan in het vorig jaarverslag melding werd gemaakt, werd door het bestuur der St. Radboudstichting bij besluit van 8 September 1936 voor den duur van het studiejaar 1936/1937 verlengd, terwijl bij besluit van het bestuur der St. Radboudstichting d.d. 28 Augustus 1937 deze tijdelijke aanstelling is gewijzigd in een „tot wederopzeggens toe".

STUDENTEN

In het studiejaar 1936/1937 werden 427 studenten ingeschreven, waaronder 86 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 465 en 94.
De verdeeling naar de faculteiten was als volgt:

godgeleerdheid	56
rechtsgeleerdheid	163
letteren en wijsbegeerte	212
totaal	427 [1])

Het aantal academische examens bedroeg 155, waarvan 128 of 82,6 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze getallen respectievelijk 139 en 122 (87,8 %), voor de vrouwelijke 16 en 16.
Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 11 bedragen, waarvan 1 voor rechtsgeleerdheid en 10 voor letteren en wijsbegeerte.

UNIVERSITAIRE INSTELLINGEN

Bij besluit van het bestuur der St. Radboudstichting d.d. 31 October 1936 werd benoemd met ingang van 1 November 1936 tot tijdelijk assistent aan het psychologisch laboratorium de heer Dr. W. Willems te Roermond. Inmiddels werd deze benoeming bij besluit van het bestuur der St. Radboudstichting d.d. 29 Mei 1937 in een vaste aanstelling omgezet, ingaande met het studiejaar 1937/1938.
Bij besluit van het bestuur der St. Radboudstichting d.d. 31 October 1936 werd benoemd tot assistent aan het phonetisch laboratorium voor den verderen duur van het studiejaar 1936/1937, de heer Lode Geenen.

---

[1]) Waaronder 4 studenten, die voor 2 faculteiten waren ingeschreven.

TECHNISCHE HOOGESCHOOL TE DELFT

COLLEGE VAN CURATOREN

De voorzitter van het college, Ir. J. F. de Vogel, was van November 1936 t/m April 1937 buitenslands. Gedurende zijn afwezigheid trad de curator Mr. G. van Baren als voorzitter van het college op.
De curator Mr. Dr. D. A. P. N. Koolen, die aan de beurt van aftreding was, werd met ingang van 6 Juli 1937 als zoodanig herbenoemd.
De curator Ch. J. I. M. Welter werd benoemd tot Minister van Koloniën en verkreeg op zijn verzoek eervol ontslag als curator.

HOOGLEERAREN, LECTOREN EN PRIVAAT-DOCENTEN

Rector-magnificus was de hoogleeraar Jhr. Dr. G. J. Ellias en secretaris van den senaat was de hoogleeraar Dr. ir. C. B. Biezeno.
Assessoren waren de hoogleeraren Dr. ing. C. Feldmann, Dr. W. Reinders, H. J. van Veen, Dr. ir. D. F. Slothouwer, Ir. A. S. Keverling Buisman, Ir. C. M. van Wijngaarden, Dr. ir. J. A. A. Mekel.
De hoogleeraar J. C. Andriessen overleed op 23 Januari 1937.
De oud-hoogleeraar Ir. W. K. Behrens overleed op 30 Januari 1937.
De oud-hoogleeraar Ir. W. H. L. Jansen van Raay overleed op 5 Februari 1937.
Ir. E. R. Hondelink werd benoemd tot hoogleeraar in de afdeeling der weg- en waterbouwkunde in de vacature Ir. G. H. de Vries Broekman.
Dr. W. J. D. van Dijck werd benoemd tot bijzonder hoogleeraar voor den leerstoel in de physische technologie, gevestigd door het Delftsch Hoogeschoolfonds.
Dr. E. C. Wiersma werd benoemd tot hoogleeraar in de afdeeling der algemeene wetenschappen, in de vacature Dr. M. de Haas.
Ir. E. L. Selleger werd benoemd tot bijzonder hoogleeraar voor den leerstoel in de papierfabricage, gevestigd door het Delftsch Hoogeschoolfonds.
Ir. E. C. von Pritzelwitz van der Horst werd benoemd tot hoogleeraar in de afdeeling der werktuigbouwkunde en scheepsbouwkunde, in de vacature hoogleeraar J. C. Andriessen.
Dr. Ir. H. G. Nolen werd benoemd tot hoogleeraar in de afdeeling der electrotechniek, in de vacature Dr. ing. C. Feldmann.
Dr. P. Karsten werd benoemd tot hoogleeraar in de afdeeling der scheikundige technologie, in de vacature Dr. ir. H ter Meulen.
Aan de hoogleeraren Ir. N. C. Kist en Dr. ing. C. Feldmann werd op hun verzoek met ingang van 7 September 1937, wegens het bereiken van den 70-jarigen leeftijd, eervol ontslag verleend met dankbetuiging.
De oud-hoogleeraar L. A. van Royen werd ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs tot eere-lid van dit instituut benoemd.
Aan den hoogleeraar Ir. J. W. Thierry werd een verlengd ziekteverlof verleend.

Aan den buitengewoon hoogleeraar Mr. A. C. Josephus Jitta werd een ziekteverlof verleend.
Verschillenden hoogleeraren vielen binnen- en buitenlandsche onderscheidingen ten deel.
De hoogleeraar Dr. J. G. Rutgers was van 1 Januari tot en met 30 April 1937 afwezig wegens ziekte. In verband hiermede werd Dr. W. L. van de Vooren gedurende dit tijdvak belast met het geven van onderwijs in de analytische en beschrijvende meetkunde.
Aan den hoogleeraar Dr. C. H. van Os werd eveneens een ziekteverlof verleend.
De hoogleeraar Dr. F. Schuh vertegenwoordigde de Technische Hoogeschool bij de viering van het vierde eeuwfeest van de universiteit te Lausanne.
De hoogleeraar Dr. ir. D. F. Slothouwer vertegenwoordigde de Technische Hoogeschool op de te Parijs gehouden Conférence internationale d'enseignement supérieur.
De hoogleeraar Dr. F. E. C. Scheffer trad op als vertegenwoordiger der Technische Hoogeschool in een „Comité d'attribution des bourses", uitgaande van den Franschen gezant te 's-Gravenhage.
De hoogleeraar Dr. C. Zwikker werd door den senaat aangewezen als lid van het college van regenten voor de Stichting Nederlandsch Genootschap voor verlichtingskunde.
De hoogleeraren Dr. C. Zwikker, Ir. Chr. K. Visser, Ir. P. Landberg, Dr. ing. ir. H. S. Hallo, Dr. ir. C. J. van Nieuwenburg en Ir. J. A. Grutterink namen zitting in een commissie van advies van de Nederlandsche Vereeniging voor luchtbescherming.
De hoogleeraar Dr. ir. G. van Iterson Jr. werd herbenoemd als lid van den hoogeschoolraad van het Delftsch Hoogeschoolfonds.
De hoogleeraar Dr. ing. ir. H. S. Hallo werd door den senaat aangewezen als lid van voornoemden raad ter vervanging van den hoogleeraar Dr. ing. C. Feldmann.
De hoogleeraar Dr. J. G. Rutgers werd in de plaats van den hoogleeraar Dr. M. de Haas aangewezen als lid van de algemeene commissie voor internationale studieaangelegenheden.
De hoogleeraar Ir. F. Westendorp werd als zoodanig aangewezen in de plaats van den hoogleeraar Dr. ing. C. Feldmann.
De hoogleeraren Ir. R. L. A. Schoemaker en Ir. N. C. Kist werden benoemd tot lid van de delegatie der Nederlandsche Regeering ter bijwoning van het tweede congres der „Association internationale des ponts et charpentes" te Berlijn.
Voorts werden aan verschillende hoogleeraren buitenlandsche verloven verleend voor het houden van voordrachten, voor het deelnemen aan congressen, excursiën, enz.
De heer Mr. J. H. Jonas werd benoemd tot lector in de afdeeling weg- en waterbouwkunde, om onderwijs te geven in het burgerlijk recht en hypothecaire en kadastrale administratie.

De heer J. W. Gonggrijp werd benoemd tot lector in de afdeeling weg- en waterbouwkunde, om onderwijs te geven in de aardrijkskunde.
Aan den heer Ir. J. Th. Thijsse werd voor het studiejaar 1936/1937 het onderwijs opgedragen in de theoretische en practische hydraulica.
De heer D. Harting werd toegelaten als privaat-docent in de afdeeling bouwkunde, om onderwijs te geven in de „grafische vakken".

GEBOUWEN

De bouw van een hoogspanningslaboratorium, verbonden aan het bestaande laboratorium voor electrotechniek, werd voorbereid. Met den bouw is een aanvang gemaakt.
De door de Internationale Vereeniging voor de rubbercultuur in Nederlandsch-Indië gestichte semi-permanente bijbouw aan het laboratorium voor technische botanie werd in gebruik genomen.
De plannen voor een nieuw gebouw in den Wippolder voor de scheikunde zijn in een zeer ver gevorderd stadium van voorbereiding.
Het gebouw voor bouwkunde bevindt zich in behoorlijken staat.
In het gebouw voor decoratieve kunst werd de betimmering, welke het vorige jaar ten geschenke was ontvangen, aangebracht en vormt met de meubelen, welke van verschillende firma's in bruikleen zijn ontvangen, een moderne toevoeging aan de verzameling. Een drietal lampen werd voorts ontvangen voor de demonstratie van kleureffecten. Met behulp van het Hoogeschoolfonds werd bovendien de gelegenheid geopend om eenig demonstratiemateriaal in gereedheid te brengen voor ditzelfde doel.

STUDENTEN

In het studiejaar 1936-1937 werden 1803 studenten ingeschreven, waarvan 49 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 1842 en 61.
De verdeeling naar de studierichting was als volgt:

civiel ingenieur	348
bouwkundig ingenieur	109
werktuigkundig ingenieur	390
scheepsbouwkundig ingenieur	37
electrotechnisch ingenieur	294
scheikundig ingenieur	294
mijningenieur	86
natuurkundig ingenieur	116
civiel-landmeter	23
ijker	1
volledig ingeschreven, doch niet voor een bepaalde studierichting	105
totaal	1803

Het aantal academische examens bedroeg 951, waarvan 647 of 68 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren deze aantallen respectievelijk 934 en 632 (67,7), voor de vrouwelijke 17 en 15 (88,2 %). Het aantal promotiën heeft in dezen cursus 5 bedragen. Het praedicaat „cum laude" is daarbij 3 maal verleend.

INSTELLINGEN DER HOOGESCHOOL

Gebouw voor geodesie. Ten behoeve van de verzameling instrumenten werden aangekocht theodolieten, rekenlinealen voor astronomische plaatsbepaling en voor optische afstandsmeting, meetbanden, meetveeren, enz.
Voorts werd een gedeelte van de instrumenten van den voormaligen landmeterscursus te Wageningen overgedragen aan de verzameling van het gebouw voor geodesie.
Laboratorium voor kennis en onderzoek van bouwstoffen. De toestand van de verzamelingen, inrichtingen en hulpmiddelen is goed. Aangeschaft werd een nieuwe steenzaagmachine.
De verzameling „bouwmaterialen" werd aangevuld door den aankoop van eenige monsters kunststeen, hout en ijzer.
Met het vervaardigen van lantaarnplaatjes en films werd regelmatig voortgegaan. Hiervoor werden nog aangeschaft een Siemens filmcamera en een Siemens projectie-toestel.
Voorts werden nog eenige boeken aangeschaft.
Irrigatie. De verzameling hulpmiddelen onderging eenige uitbreiding door den aanmaak van lantaarnplaatjes en autographieën, zoomede door aankoop van boekwerken. De verzameling verkeert in goeden toestand.
Afdeeling der werktuig- en scheepsbouwkunde. Ten geschenke werden ontvangen de voornaamste teekeningen van het destijds in aanbouw zijnde stoomschip „Nieuw Amsterdam" en eenige teekeningen van belangrijke scheepsonderdeelen. Met de pallograph werden trillingen gemeten aan boord van Hr. Ms. kruiser „De Ruyter" en Hr. Ms. mijnenlegger „Jan van Brakel".
Laboratorium voor werktuigkunde. De in aanbouw zijnde hoogedrukketel voor een stoomdruk van 200 kg/cm² kwam, op bemetseling van den vuurhaard en isoleering van de leidingen na, geheel gereed. Ten behoeve van isolatie- en andere metingen werd een Sigma-koelkast aangeschaft met koelagregaat. Voor metingen bij groote luchtsnelheden werd een met een electromotor gekoppelde hoogedruk-ventilator aangeschaft van middelmatige capaciteit.
Het instrumentarium werd met een tweetal thermohygrographen uitgebreid voor het gelijktijdig registreeren van temperatuur en vochtigheidsgraad.
Voorts werd nog aangeschaft een electrische oven voor temperaturen tot 1000° C.

Laboratorium voor toegepaste mechanica. De uitbreidingsruimte van het laboratorium werd voorzien van een electrische stroomverdeeling voor gelijk- en draaistroom.
Laboratorium voor aëro- en hydrodynamica. Proeven voor het verbeteren van de snelheidsverdeeling over de meetruimte van een windtunnel werden voortgezet, met het resultaat, dat de snelheidsverdeeling in den straal van den tunnel aanzienlijk verbeterd is.
Verbouwing van een tweeden windtunnel heeft plaats gehad, waardoor het toestel aan bruikbaarheid gewonnen heeft.
Het onderzoek betreffende de ventilatie van den onder de Maas te Rotterdam te bouwen tunnel is opnieuw ter hand genomen.
Onderzoekingen voor de directie van den Rijkswaterstaat in Noord-Holland betreffende de ventilatie van een onder het Noordzee-Kanaal te Velsen te bouwen tunnel zijn aangevangen.
Laboratorium voor technische botanie. Aanwinsten zijn: een kegelstofmolen voor de installatie voor papierfabricage, welke ten geschenke ontvangen werd van een fabrikant van papiermachines en een binoculair loupe van de firma Zeiss te Jena, ten geschenke ontvangen van het Delftsch Hoogeschoolfonds.
Laboratorium voor historische geologie en palaeontologie. De verzameling „historische geologie" werd voorzien van illustratiën, bestaande uit eenige honderden kaarten, tabellen en foto's, welke de bruikbaarheid van deze verzameling voor de studenten aanmerkelijk verhoogen.
Bibliotheek. Het aantal bezoekers aan de bibliotheek bedroeg 13012. Uitgeleend werden 19723 werken; het totaal aantal geraadpleegde werken bedroeg 24864, terwijl het totaal aantal brieven van aanvragen om boeken en inlichtingen 9214 bedroeg.
Het aantal banden op 1 September 1937 bedroeg 134562 stuks, terwijl het op 1 September 1936 bedroeg 131685 stuks.
De herziening van den systematischen catalogus voor de „aardrijkskunde" en die voor de „bibliographie" kwam gereed. Met de herziening van de afdeeling „architectuur" werd voortgegaan, evenzoo met die van de afdeeling „geschiedenis".
Eveneens kwam gereed de catalogus van de loopende tijdschriften. De lijst werd in eigen beheer gedrukt en gebonden.
De rondleidingen in de bibliotheek voor de studenten van het eerste studiejaar hadden wederom plaats. Hieraan namen deel 126 van de 200 nieuw aangekomen studenten.

LANDBOUWHOOGESCHOOL TE WAGENINGEN

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam geen verandering.

HOOGLEERAREN EN LECTOREN

Op 20 September 1937 droeg de rector-magnificus Dr. N. M. Quanjer het rectoraat over aan Ir. C. Broekema, na verslag te hebben uitgebracht van de lotgevallen der Landbouwhoogeschool in het afgeloopen studiejaar.
De lector Dr. H. J. C. Tendeloo werd benoemd tot buitengewoon hoogleeraar om onderwijs te geven in de scheikunde.
Hij aanvaardde zijn ambt op 1 April 1937 en hield in verband hiermede op 31 Mei 1937 een openbare voordracht, getiteld: „Deel en geheel".
De hoogleeraar L. van Vuuren werd benoemd tot eere-lid van de „Verein für Geographie und Statistik" te Frankfurt, terwijl Dr. W. C. Mees R.Azn. werd benoemd tot lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
De plantkundige aan het instituut voor veredeling van landbouwgewassen Dr. M. J. Sirks werd benoemd tot buitengewoon hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen.
Vele buitenlandsche reizen, ten deele buiten bezwaar van 's Rijks schatkist, werden in het afgeloopen studiejaar ondernomen.
In de eerste plaats mogen gememoreerd worden de studiereizen van de hoogleeraren Sprenger en Hudig naar Nederlandsch-Indië. De hoogleeraar Sprenger ondernam deze studiereis op uitnoodiging van het Nederlandsch-Indisch Instituut van landbouwkundige ingenieurs, dat in samenwerking met het Nederlandsch Instituut van landbouwkundige ingenieurs pogingen in het werk stelt, om een regelmatig contact tot stand te brengen tusschen de hoogleeraren van de Landbouwhoogeschool en de in Indië werkzaam zijnde afgestudeerden en landbouwkundige instellingen. De hoogleeraar Hudig ondernam deze studiereis op verzoek van de Handelsvereeniging „Amsterdam".
De hoogleeraar van Slogteren maakte in opdracht van den Minister van Landbouw en Visscherij een reis naar Amerika, om de belangen van den Nederlandschen bloembollenexport op de te Washington gehouden conferentie te verdedigen.
Ook dit jaar werden een aantal wetenschappelijke reizen naar het buitenland ondernomen, terwijl eenige buitenlandsche excursies met studenten werden gemaakt.
In het afgeloopen studiejaar trok de Landbouwhoogeschool vele buitenlanders en andere belangstellenden; dit jaar was het bezoek al bijzonder groot in verband met de internationale congressen, welke in Scheveningen werden gehouden.
Dat er ook buiten de kringen der landbouwwetenschap belangstelling voor de Landbouwhoogeschool bestaat, bleek wel uit het bezoek van een groep Delftsche hoogleeraren en van 38 burgemeesters en gemeentesecretarissen uit de provincie Noord-Holland.

STUDENTEN

Het aantal studenten bedroeg in het studiejaar 1936/1937 370, waar-

onder 16 vrouwelijke studenten. Het vorige jaar bedroeg het aantal studenten 385.
Het aantal examens bedroeg 291, waarvan 185 of 63,6 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren de getallen respectievelijk 284 en 180 (63,4 %), voor de vrouwelijke 7 en 5 (71,4 %).
In het afgeloopen jaar vonden 6 promoties plaats.

INSTELLINGEN DER HOOGESCHOOL

Ook thans werd weder in ruime mate gebruik gemaakt van de lokalen der hoogeschool o.a. voor den 10den wetenschappelijken boschbouwcursus, de 7de landbouwweek, de 17de Indische landbouwweek, de 2de bijeenkomst van de sectie Nederland der Internationale Bodemkundige Vereeniging, de zomerbijeenkomsten van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, de vele voordrachten, georganiseerd door de Vereeniging „Studiebelangen", het Natuurwetenschappelijk Gezelschap enz.
De samenwerking van de laboratoria der hoogeschool met de practijk bleef zich in de goede richting ontwikkelen. De gunstige resultaten van de voorloopige proefnemingen op het gebied van wijn- en sapbereiding gaven de Regeering aanleiding tot oprichting van de stichting „Instituut voor onderzoek op het gebied van verwerking van fruit en groenten", welke onder directie van den hoogleeraar Sprenger de proefnemingen zal voortzetten.
In het laboratorium voor entomologie worden buiten bezwaar van 's Rijks schatkist ten behoeve van de Bataafsche Petroleummaatschappij onderzoekingen verricht over de werking van nieuwe insecticiden, terwijl de aan buitenlandsche onderzoekers verleende gastvrijheid meebracht, dat zich ook in ons land voor de biologische bestrijding van insectenplagen nieuwe perspectieven openen.
In den loop van dit cursusjaar begon de hoogleeraar van Vuuren met het economisch-geografisch landbouwkundig onderzoek van West-Brabant, waaraan door landbouwkundige ingenieurs en candidaat-landbouwkundige ingenieurs wordt deelgenomen.
Dat de practijk het wetenschappelijk onderzoek weet te waardeeren, volgt onder meer uit het feit, dat het centraal bloembollencomité te Haarlem aan het laboratorium voor bloembollenonderzoek te Lisse een nieuwe kas schonk, die in December 1936 in gebruik kon worden genomen. In dit verband wordt mede de aandacht gevestigd op twee schenkingen van andere zijden. De stichting „Aulafonds Landbouwhoogeschool Wageningen" volbracht in 1935 haar taak door het gebouw der aula over te dragen aan de Regeering. Haar bleef toen nog een voordeelig saldo over, dat het bestuur mede voor de hoogeschool en wel zoo mogelijk voor de aula wilde bestemmen. De keuze is gevallen op een betimmering in de kamer van den president-curator, projectie-toestellen en een klok. Een en ander beteekent voor de hoogeschool een belangrijke aanwinst, die dankbaar werd aanvaard.

De heer Leonard A. Springer schonk zijn dendrologisch herbarium ten behoeve van het laboratorium voor planten-systematiek en -geografie, welke verzameling van zeer groote waarde voor dit laboratorium is. Het gebouwenvraagstuk is nog steeds urgent: er ontbreekt nog wel het een en ander aan een bevredigende uitrusting der hoogeschool. Dringend is vooral een betere huisvesting voor de afdeelingen zuivelbereiding en landmeten en waterpassen.
Er bestaat alle aanleiding te verwachten, dat binnen afzienbaren tijd met den bouw van een laboratorium voor tropischen landbouw begonnen zal worden.

HOOGESCHOOL VOOR ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN TE ROTTERDAM

COLLEGE VAN CURATOREN

In de samenstelling van het college van curatoren kwam gedurende het studiejaar geen verandering.
Als secretaris fungeerde Mr. C. J. de Vriese.
Ook de sub-commissie uit curatoren voor de dagelijksche zaken van onderwijs bleef gedurende het afgeloopen studiejaar onveranderd.
Als secretaris der commissie trad op Mr. C. J. de Vriese.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN ANDERE DOCENTEN

Door curatoren werd tot rector-magnificus aangewezen Dr. P. E. Verkade, terwijl de senaat Dr. N. J. Polak tot zijn secretaris benoemde.
Met ingang van den cursus werd tot lector in de technische natuurkunde benoemd Dr. A. C. S. van Heel, hoofd-assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft en directeur der Nederlandsche Stichting voor technische optica, die zijn functie op 14 October 1936 aanvaardde met een openbare les over „De rationalisatie der optische industrie".
Aan Dr. J. van der Lee, die sedert 1929 als assistent voor de technische wetenschappen aan de hoogeschool is verbonden, werd aan het begin van den cursus op grond van zijn wetenschappelijke verdiensten de persoonlijke titel van conservator toegekend.
De bestaande vacature in de algemeene geschiedenis van den nieuwsten tijd, ontstaan door het vertrek van Dr. G. W. Kernkamp, bleef ook dit jaar onvervuld. Gedurende den cursus werd in het onderwijs voorzien door het doen geven van reeksen van voordrachten door een drietal sprekers: Dr. A. J. Wensinck, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden, hield een viertal voordrachten over „Staatkunde en politiek van den Islam in verband met de jongste historische ontwikkeling"; Dr. L. H. Grondijs, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, hield een zevental voordrachten over „Rusland en Japan in Oost-Azië"; Dr. C. D. J. Brandt, leeraar aan een gymnasium te Utrecht, gaf in zeven voordrachten een overzicht van „De voorgeschiedenis van den wereldoorlog".

Met ingang van den cursus 1937/1938 werd Dr. P. Geyl, hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, benoemd tot buitengewoon hoogleeraar voor de algemeene geschiedenis van den nieuwsten tijd.
Het onderwijs van den hoogleeraar J. Tinbergen, aan wien met ingang van den afgeloopen cursus verlof werd verleend, zulks in verband met aan hem door het secretariaat van den Volkenbond opgedragen werkzaamheden te Genève, werd waargenomen voor de candidaatsstudie door Dr. O. Bakker en voor de doctorale door Dr. T. Koopmans. Ook voor den komenden cursus is aan Dr. J. Tinbergen verlof verleend, terwijl genoemde heeren wederom dit onderwijs zullen waarnemen. Dr. T. Koopmans zal bovendien de colleges hoogere wiskunde in plaats van den hoogleeraar Tinbergen geven.
Ook dit jaar werden buiten het gewone studieplan om enkele voordrachten georganiseerd. Door verschillende hoogleeraren en andere docenten werden excursies georganiseerd, meer of minder aansluitende bij het door hen gegeven onderwijs.

STUDENTEN

In het studiejaar 1936/1937 werden 521 studenten ingeschreven, waaronder 40 vrouwelijke studenten. Het vorig jaar bedroegen deze aantallen 488 en 33.
Het aantal examens bedroeg 263, waarvan 150 of 57 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren de getallen respectievelijk 250 en 142 (56,8 %), voor de vrouwelijke 13 en 8 (61,5 %). Het aantal promoties bedroeg 7.

INSTELLINGEN DER HOOGESCHOOL

De leeszaal werd geheel gemoderniseerd.
Door aankoop en geschenken groeide het boekenbezit met 899 boekdeelen, 408 dissertaties en 1550 periodieken, dus totaal 2857 deelen, benevens 373 brochures, zoodat het bezit der bibliotheek steeg tot 74743 boekdeelen en 9529 brochures.
Eenige jaren geleden werd begonnen door excursies in de bibliotheek de jongere studenten vertrouwd te maken met het gebruik daarvan. Deze excursies zijn thans ingeburgerd; op de drie middagen, welke daarvoor beschikbaar werden gesteld, waren wederom een groot aantal studenten aanwezig.
De verzameling van het economisch archief werd in het afgeloopen jaar uitgebreid met 9378 stukken.
Het uitleencijfer bedroeg slechts 597 tegen 679 in 1935/1936; daarbij valt het op, dat de uitleening aan personen uit de practijk van het bedrijfsleven, die éénmaal gebruik van het archief hebben gemaakt, zich steeds herhaalt.
In de aanvragen, die binnenkwamen bij het Plaatsingsbureau voor afgestudeerden komt de laatste jaren stabiliteit. Het aantal aanvragen was het afgeloopen jaar ongeveer gelijk aan dat van den cursus 1935/1936.

De vraag is voornamelijk naar doctorandi; slechts weinig candidaten worden gezocht; zeer gering is de vraag naar vrouwelijke afgestudeerden.

KATHOLIEKE ECONOMISCHE HOOGESCHOOL TE TILBURG

COLLEGE VAN CURATOREN

In het vorig jaarverslag werd vermeld het overlijden van den curator Mr. E. Baron van Hövell van Wezeveld en Westerflier, Commissaris der Koningin in de provincie Limburg. De heer Mr. Dr. W. G. A. van Sonsbeeck, burgemeester van Breda, volgde hem als zoodanig op, terwijl Z. H. Exc. de bisschop van Roermond den heer van Sonsbeeck voor het Limburgsche diocees in het curatorium aanwees. Aldus kwam de plaats, door den heer van Sonsbeeck in het curatorium voor het Bredasche diocees bezet, vrij, en in deze vacature werd door Z. H. Exc. den bisschop van Breda voorzien door de benoeming van den heer B. W. Th. van Slobbe, den opvolger van den heer van Sonsbeeck als burgemeester van Breda.

HOOGLEERAREN, LECTOREN, PRIVAAT-DOCENTEN EN ANDERE DOCENTEN

Het docentencorps onderging in het afgeloopen studiejaar eenige wijziging. Aan Dr. Ir. H. Gelissen te Maastricht, die vanaf 15 September 1935, vanwege zijn benoeming tot Minister van Economische Zaken, op non-activiteit was gesteld, werd met ingang van 29 Mei 1937 op zijn verzoek eervol ontslag verleend.
Als rector-magnificus fungeerde in het studiejaar 1936/1937 Mr. E. G. J. Gimbrère, terwijl het secretariaat van den senaat werd toevertrouwd aan Dr. M. J. H. Cobbenhagen.

STUDENTEN

Het aantal ingeschreven studenten bedroeg in het studiejaar 1936/1937 204, waaronder 4 vrouwelijke studenten. In het vorige studiejaar waren deze aantallen 199 en 1.
Het aantal examens bedroeg 130, waarvan 100 of 76,9 % met gunstigen uitslag. Voor de mannelijke studenten waren de getallen respectievelijk 129 en 99 (76,7 %), voor de vrouwelijke 1 en 1.
Promoties hadden nog niet plaats.

INSTELLINGEN DER HOOGESCHOOL

Het afgeloopen jaar groeide het boekenbezit der bibliotheek door aankoop met 570 deelen, door schenking met 990 deelen; van vroegere aankoopen en schenkingen werden nog 155 deelen in orde gebracht, zoodat de totale aanwinst 1715 deelen bedroeg en de bibliotheek nu in het bezit is van 26769 boekdeelen.
Het boekenbezit werd ook aanzienlijk uitgebreid door schenkingen van diverse personen en instellingen, waarvan niet onvermeld mogen blijven:

De Roomsch-Katholieke Openbare Leeszaal en Bibliotheek te 's-Gravenhage en het Economisch-Technologisch Instituut te Tilburg.
De verzameling van het economisch archief werd uitgebreid met 208 nieuwe dossiers (v. j. 158), zoodat het economisch archief nu in het bezit is van 1830 dossiers.
Het economisch archief breidt zich elk jaar aanzienlijk uit, terwijl er ook een steeds grooter gebruik van gemaakt wordt.

II. VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN TOEZICHT OVER DEN TOESTAND DER RIJKSAKADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM GEDURENDE HET JAAR 1937

INLEIDING

De Commissie van Toezicht op de Rijksakademie van Beeldende Kunsten heeft dit jaar een groot verlies geleden door het overlijden op 11 December van haren vice-voorzitter, Jhr. Dr. L. H. van Lennep. Sinds zijne benoeming als lid der Commissie in 1925 wijdde de heer van Lennep zijn beste krachten aan de belangen der aan haar zorgen toevertrouwde instelling, in het bijzonder ook gedurende de vele jaren dat hij als secretaris optrad. Zijn naam zal bij de Akademie in eerbiedige herinnering voortleven.
Kort na de zomervacantie van dit verslagjaar kwam een tweetal werkzaamheden gereed, waarvan in het verslag over 1936 de wenschelijkheid was geuit, nl. het uitdiepen en vergrooten van den kleikelder ten behoeve van de afdeeling beeldhouwen, en het aanbrengen van een plafondraam in de aula. Met groote erkentelijkheid zij hier vermeld, dat door het eerste werk een ruime bergplaats voor klei en beeldhouwersmaterialen is verkregen en dat ten gevolge van de tweede verbetering de aula overdag geen behoefte meer heeft aan kunstlicht. Het volle daglicht en de betere ventilatie zullen ongetwijfeld een einde maken aan den vochtigen toestand van voorheen. Langzamerhand zal de aula dan mede dienst kunnen doen ter blijvende expositie van enkele kunstwerken en curiosa uit het bezit der Akademie.
In het algemeen blijft een gebrek aan werkruimte zich doen gevoelen, al is het aantal dagleerlingen (84) iets beneden het in het vorige jaarverslag als maximaal genoemde aantal (90).

GEBOUW EN LOKALEN

In 1937 zijn de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

a. het maken van een vierdeelige kast in de kleine schilderklasse van Prof. Wolter;

b. het maken van een plafondlantaarn boven de aula;

c. het verdiepen en vergrooten van den kleikelder, mede voor het maken van gipsafgietsels;

d. rondom de kachel in de bibliotheek, maatregelen tegen brandgevaar genomen;

e. het maken van een kast in het portaal der conciergewoning en het verven der keuken;
de bekleeding van eenige markiezen vernieuwd;

f. het verven van wanden en plafonds c.a. der kleine schilderklasse van Prof. Wolter en van het lokaal voor monumentale schilderkunst van Prof. Campendonk;

g. gaasafscheiding en prikkeldraad langs het dak der fietsenloods en op de schuttingen aangebracht;

h. zinken goot aan den achtergevel boven de bibliotheek vernieuwd.

DOCENTEN

Wegens het op 8 April 1937 bereiken van den pensioengerechtigden leeftijd moest lector Ant. H. J. Molkenboer het vaste college van docenten verlaten. In het belang van het onderwijs hechtte Zijne Excellentie de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen er zijne goedkeuring aan, dat de heer Molkenboer zijn taak tot het einde van den cursus bleef vervullen. Den 16den Juli, den sluitingsdag van den cursus 1936/1937, namen de Commissie van Toezicht, docenten en leerlingen op hartelijke wijze afscheid van hem. Op 1 October aanvaardde de heer F. W. H. Lensvelt, op arbeidsovereenkomst voor den duur van een cursusjaar in dienst gesteld, zijn taak als docent in de kostuumkunde. Het geregeld volgen der colleges in de practische vakken laat niets te wenschen over. In de teeken-, beeldhouw- en schilderklassen, zoowel wat de vrije als de monumentale en versierende schilderkunst betreft, werkten de leerlingen met toewijding, zoodat ook op de resultaten met voldoening kan worden teruggezien. Ditzelfde kan van de, uit den aard der zaak kleinere afdeeling voor de grafische kunst worden getuigd, waar de belangstelling der leerlingen, ook voor het etsen, steeds groeiende is.

De gemeente Amsterdam gaf, evenals tot voor enkele jaren geschiedde, weder een opdracht, speciaal bestemd voor leerlingen der Rijksakademie, nl. het vervaardigen van een vloermozaïek in de keel-, neus- en oorheelkundige kliniek op het terrein van het Wilhelmina Gasthuis. Onder leiding van hun hoogleeraar brachten leerlingen van de afdeeling monumentale en versierende schilderkunst deze opdracht ten uitvoer.

De theoretische colleges voor kunstgeschiedenis en aesthetica, begrip van architectonische teekeningen, perspectief, cultuurgeschiedenis, bijbelsche ikonografie en klassieke mythologie werden met ijver gevolgd, mede door enkele hospitanten.

Dit was eveneens het geval met de lessen in de anatomie van mensch en dier en die van den avondcursus in de teekenkunst en in de kostuumkunde, welke laatste ook onder den nieuwen docent met bijzondere belangstelling en werklust worden bezocht.

DIENSTPERSONEEL

I. Administratie

Zoowel de 1ste ambtenaar van administratie, de heer Ph. Carstens, als de assistent, de heer B. J. Snip, hebben hun taak weder met groote toewijding en tot ieders tevredenheid vervuld.

II. Concierge, bediende en werkman

Ook deze ambtenaren volbrachten de hun opgedragen werkzaamheden met ijver en plichtsbesef.

Het was voor ieder, die den trouwen bediende J. C. Korthof als mensch en als bekwaam vakman in het gipsafgieten kent, een bijzondere voldoening, dat het Hare Majesteit de Koningin behaagde, hem op den 31sten Augustus de zilveren eeremedaille, verbonden aan de Orde van Oranje Nassau, toe te kennen.

LEERLINGEN

Op 31 December 1936 bedroeg het aantal leerlingen 114. Hiervan verlieten er 33 (16 dames en 17 heeren) de Akademie, zoodat dus 81 leerlingen van den vorigen cursus het onderwijs bleven volgen.

Het resultaat van het in Juli gehouden toelatingsexamen was, dat 31 candidaten slaagden, waarvan er 3 geen gevolg konden geven aan hun voornemen de Akademie te bezoeken, zoodat dus het aantal nieuwe leerlingen 28 bedroeg.

Bovendien lieten zich 3 oud-leerlingen voor den cursus 1937—1938 inschrijven.

Het totaal aantal leerlingen bedroeg dus 112.

De indeeling der klassen is als volgt:

Teekenklassen	26	leerlingen	(10	dames	en	16	heeren)
Schilderklassen	23	„	(9	„	„	14	„)
Monumentale kunst.	10	„	(2	„	„	8	„)
Beeldhouwklassen	17	„	(11	„	„	6	„)
Graveerklassen	2	„	(1	dame	„	1	heer)
Loges	6	„	(2	dames	„	4	heeren)
Dagcursus . . .	84	leerlingen	(35	dames	en	49	heeren)
Avondcursus . . .	28	„	(6	„	„	22	„)
Totaal . . .	112	leerlingen	(41	dames	en	71	heeren)

Voor de theoretische lessen lieten zich 23 toehoorders(essen) inschrijven, waarvan sommigen voor meer dan één afdeeling.

De indeeling is als volgt:

Anatomie	6	dames	en	2	heeren.
Cultuurgeschiedenis	4	„	„	3	„
Kostuumkunde	2	„	„	3	„
Kunstgeschiedenis	2	„	„	3	„
Perspectief				1	heer.

Van deze 23 toehoorders(essen) was één dame tevens leerlinge van den avondcursus.
Het totaal aantal bezoekers der Rijksakademie van Beeldende Kunsten (leerlingen en toehoorders) bedroeg dus 112 + 22 = 134.
De Jury voor den wedstrijd om den Mr. Johan Cohen Gosschalkprijs was samengesteld als volgt: Mej. J. Surie, uitgenoodigd door de Commissie van Toezicht, Prof. Dr. P. H. van Moerkerken, voorzitter, Prof. H. J. Wolter, secretaris.
De prijs werd toegekend aan Mevr. F. C. Rogaar-Willeumier; verder werd een studie aangekocht van Mej. J. van Kampen.
Uit het Akademie-fonds, gesticht ter herinnering aan Prof. Aug. Allebé, werd een toelage verstrekt aan 16 leerlingen.

STAAT VAN HET ONDERWIJS

In de beginselen van het onderwijs aan de Akademie kwam geen wijziging. De bevredigende resultaten zijn ongetwijfeld mede te danken aan den kameraadschappelijken geest onder de leerlingen.
De heer Jo Spier hervatte den 19den October zijn buiten bezwaar van 's Lands schatkist gegeven maandelijksche les in het teekenen uit het hoofd, welke steeds zeer wordt gewaardeerd.
Aan den in het vorige jaarverslag aangekondigden wedstrijd in de grafische kunst nam een 15-tal leerlingen deel. Geen der werkstukken muntte echter zoozeer uit, dat het met een eersten prijs kon worden bekroond. Drie kleine prijzen voor lithografie werden aan dames toegekend; twee heeren verwierven een prijs voor houtgravure en houtsnede. De welkome tijding, dat dezelfde milde anonymus ook voor het volgend jaar een bedrag ten behoeve van dezen wedstrijd in uitzicht heeft gesteld, zal zeker op den ijver en de belangstelling der leerlingen voor de grafische technieken een gunstigen invloed uitoefenen.
Ook dit jaar werd de tentoonstelling van het werk der leerlingen, gedurende den loopenden cursus vervaardigd, in twee groepen gehouden, nl. 16—22 Juni, beeldhouwkunst en monumentale en versierende schilderkunst; 28 Juni—2 Juli, vrije schilderkunst, teekenkunst en grafische kunst.
Van 25 October tot 3 November werd het werk, door de leerlingen gedurende de zomervacantie vrij en zonder leiding gemaakt, geëxposeerd.
Behalve deze interne hadden in den loop van 1937 nog de volgende tentoonstellingen plaats:
17—24 Januari, werken door G. Bolhuis, bekroonde in den wedstrijd voor de vrije beeldhouwkunst 1934, gedurende zijn tweede stipendiumjaar vervaardigd;
21—28 Februari, werken door Kuno Brinks, bekroonde in den wedstrijd voor de grafische kunst 1933, gedurende zijn derde en laatste stipendiumjaar vervaardigd;
12—19 December, werk door Arthur Staal, bekroonde in den wedstrijd

voor de schoone bouwkunst 1935, gedurende zijn tweede stipendiumjaar vervaardigd.
Den 9den April hield de heer Gustav Kurt Beck, kunstschilder te Weenen, in de aula der Rijksakademie een voordracht met lichtbeelden, getiteld „Met camera en schetsboek door Bulgarije naar Istanboel".

VERZAMELINGEN

1. Het aantal *lichtbeelden* breidde zich op bescheiden schaal uit. Een begin werd gemaakt met een verzameling lantaarnplaatjes ten behoeve van de op de practische lessen volgende geschiedkundige nabetrachting der colleges kostuumkunde.
2. De *Bibliotheek* wordt voortdurend druk bezocht. Er werden 630 boeken uitgeleend. Het inventarisboek vermeldde op 1 Januari 1937 het cijfer 7740 en op 31 December het cijfer 7830.
Het aantal schenkingen bedroeg 6.
Inventarisatie, klapper en catalogi werden geregeld bijgehouden.
3. De *leeskring* functionneert goed. De inhoud der portefeuilles heeft een kleine uitbreiding ondergaan.
4. De verzameling *grafische kunst* bevindt zich in goeden staat.
5. *Geschenken.* Van Mevrouw M. Grondhout te 's-Gravenhage ontving de Rijksakademie een zoo goed als nieuwe moderne Engelsche ets-pers ten geschenke. Deze pers is terstond op de drukkerij der grafische afdeeling geplaatst en in gebruik genomen.
Dr. H. K. Westendorp alhier schonk een zeer fraai gepolychromeerd exemplaar van de buste van Niccolò da Uzzano, door Donatello.
Aan de schenkers is de hartelijke dank der Akademie betuigd.
6. De *kostuum-verzameling* onderging, in verband met het optreden van den heer Frits Lensvelt als docent voor de kostuumkunde, een verrijking met een twaalftal nieuwe aanwinsten.
7. Ten behoeve van de verzameling *gipsafgietsels* werd een exemplaar aangekocht van den David van Michelangelo uit het Nationaal Museum (Bargello) te Florence.

VOORSTELLEN TOT ONTWIKKELING EN VERBETERING DER AKADEMIE

Van de wenschen, uitgesproken in het vorige jaarverslag, wacht er thans nog één op vervulling, nl. het inrichten van een laboratorium voor practische lessen in de kennis der schildertechnieken en -materialen. Er bestaat alle hoop, dat het volgende jaarverslag met dankbaarheid melding zal maken van deze nieuwe aanwinst voor het onderwijs in de beide afdeelingen der schilderkunst.

WEDSTRIJDEN

Aan het examen, bedoeld in art. 11 der Wet van 26 Mei 1870, werd deelgenomen door 1 dame en 3 heeren. Aan 3 hunner kon het diploma

uitgereikt worden, dat recht geeft op deelname aan wedstrijden om den Prix de Rome, (1 heer werd afgewezen).
Voor deelname aan den wedstrijd in de graveerkunst lieten zich 1 dame en 2 heeren inschrijven.
De Jury werd gevormd door Prof. Dr. P. H. van Moerkerken, voorzitter, Kuno Brinks, secretaris, mej. Debora Duyvis en de heeren S. Jessurun de Mesquita en M. D. Henkel.
In haar bijeenkomst van 22 Juni ter beoordeeling van het werk in den proefkamp vervaardigd, kwam de Jury tot het besluit, dat geen der 3 deelnemers tot den eindkamp kon worden toegelaten.

MET EEN JAARGELD BEGIFTIGDEN

De Jury voor de graveerkunst kwam op 19 Februari 1937 bijeen, ter beoordeeling van het werk, door Kuno Brinks gedurende zijn derde en laatste stipendiumjaar vervaardigd.
De Jury voor de beeldhouwkunst vergaderde op 15 Januari 1937 ter beoordeeling van het werk, door den heer G. Bolhuis in zijn tweede stipendiumjaar vervaardigd. Op grond van deze inzending werd de heer Bolhuis voor het derde stipendiumjaar voorgedragen.
Over de resultaten van dit derde stipendiumjaar (1937) zal eerst in het volgend jaarverslag gewag gemaakt kunnen worden, omdat de Jury-vergadering na 1 Januari 1938 plaats vond.
Op 10 December kwam de Jury voor de schoone bouwkunst bijeen om het werk te beoordeelen, dat de heer Arthur Staal gedurende zijn tweede stipendiumjaar had vervaardigd. Op grond van deze inzending werd de heer Staal voor het derde stipendiumjaar voorgedragen.
Over de resultaten van het eerste stipendiumjaar van den heer W. Couzijn, bekroonde in den wedstrijd voor de monumentale en versierende beeldhouwkunst 1936 kan eerst in het volgend jaarverslag melding gemaakt worden, omdat de Jury-vergadering na 1 Januari 1938 plaats had.

C. VOORBEREIDEND HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

VERSLAGEN DER INSPECTEURS

SCHOLEN

In 1937 is opgeheven de gemeentelijke handelsschool met vierjarige cursus te Zutphen, terwijl de twee gemeentelijke handelsscholen met vierjarige cursus te 's-Gravenhage tot één school zijn verenigd.
In den Helder is de gemeentelijke hogere burgerschool A omgezet in een lyceum, door de stichting van een gymnasium-afdeling.
Te Ede is een bijzondere school geopend met afzonderlijke afdelingen gymnasium en hogere burgerschool.
De wettelijke regeling der hogere burgerschool A (Wet van 22 April 1937, *Staatsblad* n°. 320) heeft tot gevolg gehad, dat handelsscholen met vijfjarige cursus zijn omgezet in een hogere burgerschool A en dat aan een aantal hogere burgerscholen een A-afdeling is verbonden.
Omzetting van een handelsschool in een hogere burgerschool A heeft plaats gevonden aan de gemeentelijke handelsscholen te Maastricht, Nijmegen, Enschede en Leeuwarden, aan de R.K. handelsscholen te Venlo en Eindhoven, aan de gemeentelijke lycea te Eindhoven en Zaandam en aan de R.K. lycea voor jongens te 's-Hertogenbosch en Tilburg.
Nieuwe afdelingen hogere burgerschool A zijn gevormd aan de Rijks hogere burgerscholen te Breda, 's-Hertogenbosch, Oostburg, Almelo, Drachten, Heerenveen, Coevorden, Leeuwarden en Sneek, aan de 2de en 3de gemeentelijke hogere burgerschool te Rotterdam, aan de Christelijke hogere burgerscholen te Alfen aan de Rijn en Leiden, aan de R.K. hogere burgerschool voor meisjes te Heerlen, aan de R.K. hogere burgerschool te Leiden en aan het lyceum te Bussum.
Een nieuwe afdeling hogere burgerschool B is gevormd aan de R.K. hogere burgerschool voor jongens te Roermond.
Zuivere A-scholen zijn er in September 1937 13, zuivere B-scholen 59, hogere burgerscholen met A- en B-afdeling 61; van de lycea zijn er twee die een A-afdeling bezitten, 24 met een B-afdeling en 22 met beide afdelingen.
Zuivere middelbare scholen voor meisjes zijn er 13, hogere burgerscholen voor meisjes met een afdeling middelbare meisjesschool zijn er 6, terwijl 11 lycea een afdeling middelbare meisjesschool hebben.

TOESTAND DER GEBOUWEN

De gemeentelijke gymnasia te Rotterdam en te Leiden gingen in dit jaar naar nieuwe gebouwen over.
Plannen tot stichting van nieuwe schoolgebouwen voor de gymnasia der gemeenten Alkmaar en Arnhem zijn in voorbereiding.

De Rijks hogere burgerschool te Middelburg is onvoldoende gehuisvest, zodat de stichting van een nieuw gebouw of ingrijpende verbouwing van het bestaande noodzakelijk is.
Bij de R.K. handelsschool te Hulst ontbreekt een gymnastieklokaal, zodat aan deze school geen onderwijs in lichamelijke oefening kan gegeven worden; vermoedelijk zal deze ongewenste toestand binnen korte tijd eindigen.
De Christelijke hogere burgerschool A te Amsterdam is nog steeds ten dele gevestigd in een gebouw aan het Oosterpark.
Voor de Joodse hogere burgerschool te Amsterdam zijn de plannen voor het betrekken van een nieuw gebouw in een vergevorderd stadium.
Met de bouw van een nieuw schoolgebouw voor de R.K. hogere burgerschool te Hilversum kon nog in 1937 een begin worden gemaakt.
De nieuwe lokalen van de bijzondere hogere burgerschool, Plompetorengracht te Utrecht, werden in 1937 in gebruik genomen; de toestand van het gebouw blijft echter onvoldoende.
Onbevredigend is deze ook voor de Christelijke hogere burgerschool te Utrecht.
Aan de gebouwen van de Rijks hogere burgerscholen te Assen en Leeuwarden werden belangrijke verbeteringen aangebracht; met de inrichting van een nieuw schoolgebouw voor de Rijks hogere burgerschool te Deventer werd een aanvang gemaakt.
De verbouwing van de Rijks hogere burgerschool te Sappemeer is in een vergevorderd stadium van voorbereiding.
De huisvesting van de Rijks hogere burgerschool te Sneek is door de zeer slechte toestand van het gebouw geheel onvoldoende; verbetering lijkt hier slechts mogelijk door het stichten van een nieuw gebouw.

LEERPLAN, EINDEXAMENS

Van de 34 openbare gymnasia hebben 29 met Ministeriële machtiging volgens art. 3 van het Koninklijk besluit van 7 Juni 1919 (*Staatsblad* n°. 313) wijzigingen in het leerplan aangebracht. Deze wijzigingen hebben hoofdzakelijk ten doel verbetering in de verdeling der wiskunde- en natuurkundelessen over de verschillende klassen.
Van bijzondere betekenis is geweest de reeds bovengenoemde wettelijke regeling der hogere burgerschool A met de daaruit voortvloeiende uitvoeringsmaatregelen, inzake een algemeen leerplan voor de hogere burgerscholen A en B (Koninklijk besluit van 27 Mei 1937, *Staatsblad* n°. 363) en inzake het eindexamen der hogere burgerschool A (Koninklijk besluit van 22 December 1937, *Staatsblad* n°. 376).
Immers is nu tot stand gekomen een school, die kan beschouwd worden als een voortzetting van de vroegere hogere handelsschool in een vorm, die aansluit bij de hogere burgerscholen.
In de wet is bepaald: „Het onderwijs in de laagste 3 klassen der hogere burgerscholen A en B is gelijk."

Het leerplan der beide scholen moest dus voor de klassen 1 tot 3 hetzelfde worden, hetgeen, zowel voor de bestaande B-school als voor de bestaande A-school, gevolgen heeft gehad.
De natuurkunde begint nu in de 2de klasse en loopt voor de A-school af in de 3de klasse, terwijl het leerplan zo is ingericht, dat de eenvoudiger onderwerpen naar voren zijn gebracht en de zwaardere naar de klassen 4 en 5, evenwel zó, dat de leerlingen, die voor hun verdere studie de natuurkunde niet meer behoeven, kunnen volstaan met het in de klassen 2 en 3 behandelde.
De scheikunde begint nu in klasse 3, hetgeen mogelijk was, door het beginnen met natuurkunde in klasse 2.
Ook de wiskunde is anders verdeeld.
Voor de laagste drie klassen is de stof beperkt, terwijl de leerstof in de klassen 4 en 5 der hogere burgerschool B voorzichtig is vernieuwd in aansluiting aan de behoeften der vakken natuurkunde en mechanica, waarbij beoogd is aan de scholen een grotere mate van vrijheid te laten, zo in de aanpassing als in de toepassing van het nieuwe leerplan.
Voor de A-scholen is de wiskunde nog met één uur per week op het programma gebleven in de klassen 4 en 5.
Het programma voor handelswetenschappen is beperkt, vergeleken met dat der vroegere hogere handelsscholen, maar uitgebreid, vergeleken met dat der vroegere afdelingen hogere burgerschool A.
Het nieuwe leerplan heeft voor een aantal scholen de bestaande splitsing in een A-afdeling en een B-afdeling na de 2de klasse onmogelijk gemaakt, nu de wet een 3-jarige onderbouw vraagt. Herstel van de mogelijkheid tot splitsing na 2 jaren wordt door vele scholen met aandrang begeerd, omdat zij A-richting meer gebaat achten met taalkundige dan met wiskundige scholing in klasse 3. Vooral voor de lycea, in verband met de 2-jarige onderbouw, wordt splitsing na 2 jaar begeerd.
Het eindexamen der hogere burgerschool A is aanvankelijk geregeld naar het schema van dat der hogere burgerschool B, met z.g. centraal schriftelijk werk voor Nederlands, Frans, Engels en Duits en handelswetenschappen.
Van Rijkswege aangewezen deskundigen zullen ook op deze examens toezien.
Zowel wat het leerplan als wat het eindexamen betreft kan afgewacht worden, in hoeverre de practijk en de ontwikkeling der hogere burgerschool A bij het tot stand gekomene aansluit.
De aanpassing van het oude leerplan aan het nieuwe kan in enige jaren volledig tot stand komen.
De overgangsurentabellen der Vereniging van directeuren zijn door den Minister goedgekeurd en hebben op vele scholen toepassing gevonden.
In de lycea heeft men òf in de klassen 1 tot 2, òf in de klassen 1 tot 3 het nieuwe leerplan toegepast.
De bovengenoemde wijziging der Middelbaar-onderwijswet, alsmede

de Wet van 22 April 1937 (*Staatsblad* n°. 321) tot wijziging en aanvulling der Hoger-onderwijswet bepaalt, dat op de openbare gymnasia, hogere burgerscholen en handelsscholen bij de regeling der schooltijden wordt gezorgd door het vrijgeven van uitdrukkelijk in de regeling genoemde uren, dat de leerlingen dezer scholen in de schoollokalen of elders godsdienstonderwijs van godsdienstleraren kunnen genieten.
Schoollokalen, zo nodig verwarmd en verlicht, worden kosteloos voor dit godsdienstonderwijs beschikbaar gesteld.
Vermeld moge worden, dat godsdienstonderwijs op een aantal scholen wordt gegeven.

TOESTAND VAN HET ONDERWIJS

De inspecteurs kunnen niet nalaten nogmaals te wijzen op de ernstige gevolgen der hoge splitsingsnormen en van het te groot aantal lesuren van de leraren.
Een toenemend aantal ziektegevallen onder de docenten is reeds te constateren, terwijl verergering hiervan is te vrezen.
De individuele verzorging der leerlingen lijdt onder de te sterke bezetting van vele klassen en onder het groot getal lesuren, dat aan de leraren is opgedragen.
In het bijzonder bij de talen ontbreekt de gelegenheid tot voldoende mondelinge oefening; de leraren zijn overbelast met correctie en zwakke leerlingen ontberen voldoende steun.
Het verdient aanbeveling in elk geval de hoogste klasse gesplitst te laten, wanneer de daaraan voorafgaande klasse in parallelafdelingen is gesplitst geweest.
Een verbetering zou het ook zijn, wanneer in het Koninklijk besluit van 8 Februari 1934 (*Staatsblad* n°. 47) in art. 4 zou vervallen de bepaling, dat het gemiddeld getal leerlingen per klasse ten minste 25 moet bedragen voor de lagere klassen en ten minste 20 voor de hogere klassen.

Inzake de spelling moge er op gewezen worden, dat het onderwijs lijdt onder de onzekerheid, hoe de definitieve regeling zal worden en wanneer deze zal intreden en onder het feit, dat de nu onderwezen en geleerde spelling in de maatschappij niet overal toepassing vindt.

Onzekerheid bestaat ook bij een groot aantal handelsavondscholen inzake de wenselijkheid en de mogelijkheid het leerplan aan te passen aan de eisen, die gesteld worden voor het diploma handelskennis, volgens de Vestigingswet-Kleinbedrijf.
Deze scholen, met een gevarieerd leerplan, beogen in het algemeen een kantooropleiding, maar, en dit vooral in de kleinere plaatsen, speciaal gericht op de behoeften van de middenstand.
Het verdient aanbeveling, dat de eisen voor genoemd diploma niet te hoog worden gesteld en dat bezitters van het einddiploma ener handels-

avondschool, wier leerplan voldoende waarborg biedt voor de behandeling der vereiste leerstof, volledig zullen worden vrijgesteld van het examen ter verkrijging van dit diploma.

Met dankbaarheid kan worden geconstateerd, dat in het algemeen de leraren hun taak, vaak onder moeilijke omstandigheden, met toewijding verrichten.
Velen hunner vinden nog gelegenheid buiten de schooluren iets en soms veel voor de leerlingen en het onderwijs te doen.
Steeds meer komt het contact tussen huis en school tot stand, niet slechts door ouderavonden en spreekuren der leraren voor de ouders, doch ook door het zenden van „Berichten en Mededelingen" van rector of directeur aan de ouders.

ENQUÊTE VAKLOKALENSYSTEEM

Om een indruk en een overzicht te verkrijgen van het gebruik maken van vaklokalen voor andere vakken dan de gewone (tekenen, lichamelijke oefening, natuurkunde enz.) n.l. ook voor talen, geschiedenis, wiskunde enz. hebben de inspecteurs door het toezenden van een vragenlijst aan de scholen hunner inspectie een onderzoek ingesteld.
Daaruit is gebleken, dat dit volledig systeem van vaklokalen aan de openbare en aangewezen bijzondere gymnasia niet voorkomt; van 174 dagscholen voor middelbaar onderwijs hebben er 18 een volledig doorgevoerd vaklokalensysteem, van de 55 lycea 8.
Het is merkwaardig op te merken, dat de een een nadeel acht, wat de ander als een voordeel prijst en dat betrekkelijk velen zich zeer positief uitspreken tegen het systeem, hoewel zij er geen ervaring van hebben, terwijl *allen*, die het systeem invoerden, er niet op wensen terug te komen, omdat zij de voordelen meer achten dan de nadelen.
Het is duidelijk, dat voor een aantal scholen invoering van dit systeem niet mogelijk is, n.l. wanneer de lokalen in grootte zo verschillen, dat niet alle klassen in de lokalen voldoende plaats vinden, of omdat de gangen en trappen te smal zijn om het verkeer er over niet te beperken tot het strict noodzakelijke.
Algemeen wordt het als een voordeel beschouwd, dat in een vaklokaal allerlei hulpmiddelen voor het onderwijs (atlassen, handboeken, woordenboeken, modellen, platen, foto's, grafieken, krantenknipsels, enz.) bij de hand zijn en kunnen gebruikt worden, wanneer daaraan behoefte is. Men kan leerlingen, die niet bij of die vooruit zijn, gemakkelijk een voor hen geschikte taak opdragen, een tekening of overzicht kan men op het bord laten staan voor een volgende les, zelfs voor een volgende dag. De leerlingen kunnen meer mééwerken, ook door het meebrengen van allerlei hulpmiddelen, die opgehangen of vertoond worden; de aanschouwelijkheid, de zelfwerkzaamheid en de concentratie kunnen worden bevorderd, zo individueel als klassikaal.

Voor scholen, die het Dalton-systeem toepassen, worden de vaklokalen als onmisbaar beschouwd.

Door velen wordt als een nadeel gevreesd het verwisselen van lokaal na ieder uur door nagenoeg al de leerlingen der school; dit geeft onrust, leidt tot verkeersopstoppingen en tijdverlies, bevordert de wanorde in de school; men spreekt van „volksverhuizing" en „nomadische leefwijze". De een verklaart, dat vlugger n leraren van lokaal verwisselen dan 20 n leerlingen; de ander is daar nog niet zo zeker van. Velen zien juist in dit verwisselen een aanbevelenswaardige afwisseling tussen de lessen; na het zitten werkt het zich even vertreden verfrissend; voor wanorde bestaat geen gevaar, want alle leraren, staande aan de deur van hun vaklokaal, zien toe op de doorstroming.

De een is van oordeel, dat het voor de overgang van het ene vak naar het andere goed is, dat de leerlingen zich verplaatsen, de ander verwacht, dat dit — met name voor de jongere leerlingen — juist een bezwaar is. De netheid der banken en lokalen acht de een meer gewaarborgd, wanneer men een bepaalde leerling of klasse daarvoor verantwoordelijk kan stellen; de ander schenkt meer waarde aan het persoonlijk toezicht van den leraar in eigen vaklokaal. In het ene geval is een slecht gelegen lokaal voortdurend een bezwaar voor een bepaalde klasse en de leerlingen daarvan, in het andere geval voor een bepaalden leraar en zijn vak; door jaarlijkse roulering tracht men dit laatste euvel te ondervangen.

Het meevoeren van boeken en tassen, met het gevaar van verliezen en achterlaten, is voor de een een motief om tegen vaklokalen te zijn, een ander ziet hierin een middel om zijn scholieren ordelijkheid te leren. Ook de kosten worden, naar men het ziet, als een voordeel of als een nadeel genoemd.

Het is wel duidelijk, dat in een betrekkelijk grote school met minder lokalen kan worden volstaan, wanneer de gewone vaklokalen voor aardrijkskunde, natuurkunde, plant- en dierkunde, tekenen en lichamelijke oefening aanwezig zijn.

De niet-bezetting der klasselokalen toch bedraagt in dat geval voor het gymnasium 9 van de 33 uren in klasse 1 en zo vervolgens 7, 7, 9 voor de klassen 2, 3 en 4; 7 en 12 voor klasse 5 (A en B); 2 en 11 voor klasse 6 (A en B).

Een A-leerling vertoeft dus van zijn 198 lesuren in 6 jaren er 41, de B-leerling 55 buiten zijn klasselokaal.

Hierbij moge worden opgemerkt, dat slechts 12 der gymnasia een aardrijkskundelokaal hebben, zodat dus voor deze scholen slechts de gegeven getallen van kracht zijn.

Voor de hogere burgerschool zijn deze getallen 10 van de 32 (klasse I), 11 van de 32 (klasse II), 9 van de 33 (klasse III), 7 en 15 van de 34 (in klasse IV A en B), 6 en 16 van de 34 (in klasse V A en B), waarbij is aangenomen, dat de mechanica in een klasselokaal, de cosmographie in een vaklokaal wordt gegeven.

Een A-h.b.s.-er ontvangt dus van de 165 lesuren in vijf jaar er 43 buiten zijn klasselokaal, de B-h.b.s.-er 61.
Op het gymnasium wordt een klasselokaal gemiddeld 26 uur per week gebruikt, op de hogere burgerschool gemiddeld 23 en het is dus duidelijk, dat bij leraren, die 28 à 30 uren per week les geven, een intensiever gebruik van de lokalen wordt gemaakt.
Anderzijds is er op gewezen, dat bij het volledig vaklokalen-systeem alle lokalen voorzien moeten zijn van een zogroot aantal banken, dat alle leerlingen, ook uit de grootste klassen, er een plaats moeten kunnen vinden, hetgeen weer tot kostenvermeerdering leidt.
Uit het voorgaande moge blijken, dat er vooralsnog geen reden is in dezen een conclusie te trekken.
Bij de bouw van nieuwe scholen moge echter ook aan deze zaak aandacht worden geschonken, waarbij aanzienlijke kostenbesparing niet behoeft verwacht te worden, omdat, waar het aantal lokalen minder kan genomen worden, toch weer een behoorlijke ruimte voor het opbergen van kleding en van tassen bij de ingang van het gebouw dient beschikbaar te worden gesteld.
Overigens worde de keuze van het systeem geheel aan de vrijheid der scholen overgelaten.
Bij het onderzoek is nog gebleken, dat verschillende scholen een proef nemen met het vaklokalensysteem, dat andere wel bereid zouden zijn, indien het gebouw het toeliet.
Enkele scholen begeren niet het volledig vaklokalensysteem, maar zouden het wel op prijs stellen, wanneer een afzonderlijk lokaal kon worden ingericht voor projectie, vooral ten behoeve van aardrijkskunde en geschiedenis.

BUITENLANDSE BELANGSTELLING

In September 1937 werden verschillende gymnasia, lycea en hogere burgerscholen bezocht door den heer K. B. Sollesnes, lector aan het gymnasium te Oslo, die in opdracht der Noorse Regering verschillende landen ter bestudering van het voorbereidend hoger onderwijs bereisde.

D. LANDBOUWONDERWIJS [1])

DE UITVOERING VAN DE WETTELIJKE BEPALINGEN

a. MIDDELBAAR LANDBOUWONDERWIJS

Het Middelbaar landbouwonderwijs werd in het verslagjaar gegeven aan de volgende instellingen:
de Middelbare Landbouwschool te Groningen;
de Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer;
de Rijkszuivelschool te Bolsward;
de land- en tuinbouwwinterscholen en de daarmede in karakter overeenkomende tuinbouwscholen;
de cursussen ter opleiding van land- en tuinbouwonderwijzers;
de cursussen ter opleiding van tuinbouwvakonderwijzers;
de cursus ter opleiding van leerkrachten in pluimveeteelt.
Over elk dezer instellingen volgen hier enkele mededeelingen.

De *Middelbare Landbouwschool te Groningen* heeft een 2½-jarigen cursus, bestaande uit 3 winter- en 2 zomersemesters. Zij is bestemd voor hen, die zich — na enkele jaren voorbereidend hooger, middelbaar of meer uitgebreid lager onderwijs te hebben genoten — voor de landbouwpractijk wenschen voor te bereiden.
Krachtens de artt. XVII en XXXVI der Wet van 29 Juni 1925 (*Staatsblad* n°. 283) tot wijziging en aanvulling der Hooger-onderwijswet en der Wet tot regeling van het Hooger Landbouw- en Hooger Veeartsenijkundig onderwijs, kunnen de bezitters van het getuigschrift van met goed gevolg volledig afgelegd eindexamen der Middelbare Landbouwschool te Groningen worden toegelaten tot de examens aan de Landbouwhoogeschool te Wageningen en tot de examens in de Faculteit der Veeartsenijkunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.
Bij den aanvang van den cursus 1936—1937 telde de school 56 leerlingen voor volledig onderwijs en 2 voor enkele lessen. In den loop van den cursus werd nog 1 leerling voor volledig onderwijs toegelaten.
De Sloetprijs werd dit jaar uitgereikt aan den leerling J. Bonda te Oegstgeest.
De *Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer* heeft een 3-jarigen cursus en is bestemd voor hen, die zich, na enkele jaren voorbereidend hooger, middelbaar of uitgebreid lager onderwijs te hebben genoten, voor de landbouwpractijk in de tropen en in het bijzonder in de overzeesche gebieden van het Rijk wenschen voor te bereiden.
Bij het begin van den cursus 1936—1937 waren er 153 leerlingen (92 in 1935/1936).

---

[1]) Ontleend aan „Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw" 1937 (N°. 3). Gegevens omtrent de Landbouwhoogeschool zijn in de afdeeling Hooger Onderwijs vermeld.

De *Rijkszuivelschool te Bolsward* telde 38 leerlingen bij het begin van den cursus 1936—1937.

De *land- en tuinbouwwinterscholen en daarmede in karakter overeenkomende tuinbouwscholen* hebben ten doel aankomende land- of tuinbouwers in de gelegenheid te stellen op weinig kostbare wijze de noodige theoretische kennis van het land- of tuinbouwbedrijf op te doen. Er wordt bij dit onderwijs rekening gehouden met de behoeften van de streek, waar de school is gevestigd. De cursus duurt 2 winterhalfjaren, aan een paar scholen bijna het geheele jaar en aan twee 3 jaren.

In den cursus 1936—1937 waren er 13 Rijks-, 7 Roomsch-Katholieke en 2 Protestantsch-Christelijke landbouwwinterscholen. Voorts was er 1 Roomsch-Katholieke land- en tuinbouwschool met 3-jarigen cursus. Het gezamenlijk aantal leerlingen voor alle vakken bedroeg 1093. Bovendien waren er nog 12 voor enkele vakken.

Naast 6 Rijkstuinbouw(winter)scholen was er 1 Roomsch-Katholieke tuinbouwwinterschool. Het totaal-aantal leerlingen van deze 7 scholen bedroeg 192 voor alle vakken, terwijl 7 leerlingen enkele vakken volgden.

De opleiding van onderwijzers bij het lager onderwijs voor het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid tot het geven van onderwijs in de landbouwkunde had plaats te Groningen (2 cursussen), Veendam, Leeuwarden, Emmen, Hengelo (O.), Zwolle, Zutphen, Nijmegen, Utrecht (2 cursussen), Alkmaar (land- en tuinbouw), Dordrecht, Goes, Boxtel, Breda en Roermond.

Het totaal aantal deelnemers bedroeg 449.

Er werden 6 opleidingscursussen gehouden voor *tuinbouwonderwijzers*, en wel te Groningen, Leeuwarden, Zutphen, Utrecht, Boxtel en Roermond.

Het totaal aantal deelnemers bedroeg 87.

Voor het examen lager onderwijs landbouwkunde slaagden in 1936 43 van de 75 candidaten.

Voor het examen lager onderwijs tuinbouwkunde slaagden in dat jaar 10 candidaten (w. o. 2 vrouwelijke.) Er hadden zich 20 candidaten aangemeld.

Er werden in 1935 nieuwe cursussen ter *opleiding van tuinbouwvakonderwijzers* opgericht te Groningen, Leeuwarden, Zutphen, Utrecht, Hoorn, Rotterdam, Goes, Boxtel en te Lisse (speciaal voor de bloembollencultuur). Deze cursussen zouden duren tot het voorjaar van 1938. Het totaal aantal deelnemers (w.o. de toehoorders) bedroeg 143.

In 1936 werd een aanvang gemaakt met een cursus ter opleiding van leerkrachten in bijenteelt te Wilhelminadorp (bij Goes). Deze cursus, welke geopend werd met 9 deelnemers, zou duren tot Augustus 1937.

In 1936 werd wederom geen cursus ter *opleiding van leerkrachten in pluimveeteelt* gehouden. De jaarlijksche cursus te Utrecht ter opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag werd daarentegen in 1936 weder gehouden en gevolgd door 6 hoefsmeden.

b. LAGER LANDBOUWONDERWIJS

Het lager landbouwonderwijs wordt gegeven aan:
lagere land- en tuinbouwscholen;
algemeene land- en tuinbouwcursussen;
land- en tuinbouwcursussen voor volwassenen;
speciale cursussen over onderdeelen van den landbouw, als paardenkennis, rundveekennis, varkenskennis, geitenteelt, veeverloskunde en gezondheidsleer van het vee, voeding en verpleging van het vee, bijenteelt, veevoeding, bedrijfscontrôle, melken en melkbehandeling, enz.;
speciale cursussen over onderdeelen van den tuinbouw, als aanleg en onderhoud van tuinen, bloemschikken en -binden, sorteeren en verpakken van fruit, bedrijfscontrôle, enz.

Hieromtrent valt het volgende te melden.
Ter verbetering van het lager land- en tuinbouwonderwijs is in 1921 met de oprichting van *lagere land- en tuinbouwscholen* een aanvang gemaakt. Thans is er reeds een 72-tal van dergelijke scholen. Zij gaan uit van land- of tuinbouworganisaties, speciaal daarvoor opgerichte vereenigingen en bij uitzondering van gemeenten, en worden door het Rijk gesubsidieerd. Het onderwijs wordt overdag gegeven door een leerkracht, die hierin de hoofdwerkzaamheid vindt, en in localiteiten, welke alleen voor dit onderwijs zijn bestemd.
Het onderwijs omvat: voortgezet algemeen vormend onderwijs, voorbereidend land- en tuinbouwonderwijs en het eigenlijke vakonderwijs. De cursus loopt over vier leerjaren; in het eerste wordt gedurende 40 weken op 2 dagen per week onderwijs gegeven; in het tweede 40 weken op 1 dag per week en in het derde en vierde 30 weken op 1 dag per week; elken dag 5 uren.
In het geheel dus respectievelijk 400, 200, 150 en 150 uren; aan de tuinbouwscholen kan het aantal uren in het derde en vierde leerjaar nog iets worden uitgebreid.
In den cursus 1936—'37 werden deze scholen door 5925 leerlingen bezocht.
De *algemeene land- en tuinbouwcursussen* zijn door het Rijk gesubsidieerde inrichtingen voor lager land- en tuinbouwonderwijs, uitgaande van land- of tuinbouwmaatschappijen en -vereenigingen, of van gemeenten. Met de subsidieering van Rijkswege werd in 1891 begonnen.
Aan beide groepen van inrichtingen wordt het onderwijs geregeld naar den aard der behoeften van de streek, waarin zij zijn gevestigd. Het wordt verdeeld over ten minste 2 winterhalfjaren, gedurende welke in den regel 144—225 uren per winter onderricht wordt gegeven. Het onderwijs wordt tegen betaling van een matig schoolgeld verstrekt en vindt gewoonlijk des avonds plaats. On- en minvermogenden worden van het betalen van schoolgeld geheel of gedeeltelijk vrijgesteld.
In den winter 1936—1937 waren er 539 algemeene landbouw- en 223 algemeene tuinbouwcursussen met resp. 9443 en 3575 deelnemers.

De *land- en tuinbouwcursussen voor volwassenen* hebben eensdeels het doel aan hen, die in het land- en tuinbouwbedrijf werkzaam zijn en den leeftijd van 21 jaar hebben bereikt, in een 8- à 10-tal lessen het belangrijkste over een of ander onderdeel van den land- of tuinbouw mede te deelen. Zij zijn ook toegankelijk voor hen, die een algemeenen land- of tuinbouwcursus met vrucht hebben doorloopen.
Anderdeels zijn zij bestemd om jongelieden van 18 jaar en ouder, die in het tuinbouwbedrijf werkzaam zijn, meer in het bijzonder eenigszins grondig onderricht te geven in een bepaald onderdeel van het tuinbouwvak.
In den winter 1936—1937 werden er 42 landbouwcursussen en 77 tuinbouwcursussen gehouden, resp. met 686 en 1467 deelnemers.
In 1936/1937 werden weer cursussen in paarden- en rundveekennis gehouden. De 118 cursussen telden in totaal 2162 deelnemers.
Gelegenheid voor het ontvangen van een meer of minder breede vakopleiding bestaat voor de hoefsmeden in Nederland aan door het Rijk of door provinciale besturen gesubsidieerde *cursussen voor hoefbeslag*.
Deze gesubsidieerde cursussen zijn sedert 1885 gehouden door tusschenkomst van landbouw-, stamboek- of andere vereenigingen. Behalve enkele, die een belangrijke provinciale subsidie ontvangen, worden alle door het Rijk gesteund.
De leiding der cursussen is toevertrouwd aan gediplomeerde veeartsen, aan wie ook het theoretisch onderricht is opgedragen. Het onderricht in practisch hoefbeslag wordt verstrekt door gediplomeerde hoefsmeden, die voor het meerendeel hun opleiding ontvingen aan den cursus voor opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag te Utrecht.
Er waren 24 cursussen en 238 deelnemers.
Aan het einde van den cursus kunnen de leerlingen deelnemen aan het examen, dat van Rijkswege is ingesteld tot het verkrijgen van een Rijksdiploma als hoefsmid.
Het examen ter verkrijging van een Rijksdiploma als hoefsmid werd te Utrecht afgenomen in het voorjaar en in het najaar; in totaal slaagden 79 candidaten.
Verder waren er in 1936—1937 19 cursussen in *veeverloskunde en gezondheidsleer van het vee* met 393 deelnemers, 8 cursussen in *voeding en verpleging van het vee* met 169 leerlingen, 6 cursussen in *varkenskennis* met 81 deelnemers, 62 cursussen in *bijenteelt* met 923 deelnemers, 69 cursussen in *pluimveeteelt* met 1490 deelnemers, 16 cursussen in *bloemschikken en -binden* met 237 deelnemers; er waren in 1936 19 *cursussen in sorteeren en verpakken van fruit* met 267 deelnemers, 337 cursussen voor *melkers en melksters* met 3617 deelnemers(sters) en 9 cursussen in kennis van landbouwwerktuigen met 133 deelnemers. Er werden in 1936/'37 55 cursussen *voor volwassen land- en tuinbouwers ter verspreiding van meer kennis op het gebied van de crisismaatregelen* gehouden met in totaal 964 deelnemers, terwijl 1 cursus voor *boerinnen*, beoogende boerenmeisjes onderwijs te

geven in de beginselen der land- en tuinbouwkunde gevolgd werd door 15 deelneemsters.
Bovendien werden 182 practische lessen in bijenteelt gegeven met 4368 deelnemers en 87 lezingen over bijenteelt met 2749 deelnemers.

c. ENKELE AFZONDERLIJKE INSTELLINGEN

Een eenigszins afzonderlijke plaats nemen in;
de vakschool voor kaasmakers te Hoorn;
de Gerard Adriaan van Swieten Tuinbouwschool te Frederiksoord;
de tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande" te Rijswijk (Z.-H.);
de cursus voor opzichters, boschbazen, werkbazen en boschwachters van de Nederlandsche Heidemaatschappij, en
de cursussen voor zaakvoerders van landbouwcoöperaties.
Hieromtrent valt het volgende mede te deelen.
De *vakschool voor kaasmakers te Hoorn* telde bij het begin van den cursus 1936—1937 16 leerlingen.
De *Gerard Adriaan van Swieten Tuinbouwschool te Frederiksoord* heeft ten doel theoretische en practische vakopleiding te verschaffen aan jongelieden, die in den tuinbouw een bestaan zoeken en wordt beheerd door de Maatschappij van Weldadigheid. Zij heeft een 3-jarigen cursus.
De cursus 1936—1937 ving aan met 58 leerlingen en 3 toehoorders.
De *tuinbouwschool voor meisjes „Huis te Lande" te Rijswijk* (Z.-H.) ving den cursus 1936—1937 aan met 29 leerlingen, terwijl 3 leerlingen later nog werden toegelaten.
De *cursus der Nederlandsche Heidemaatschappij* bestaat uit 2 afdeelingen. Afdeeling A heeft ten doel het vormen van boschbazen, werkbazen en boschwachters. Afdeeling B is bestemd voor opleiding van opzichters. De cursus duurt 2 jaren; des winters ontvangen de leerlingen theoretisch onderwijs te Arnhem, de overige maanden van het jaar worden zij werkzaam gesteld op de werken der Maatschappij of op die van het Staatsboschbeheer. De cursussen zijn ook toegankelijk voor anderen dan aanstaande ambtenaren der Nederlandsche Heidemaatschappij en van het Staatsboschbeheer.
De lessen werden door 49 leerlingen gevolgd.
Er waren 6 *cursussen voor zaakvoerders* met 132 leerlingen. Zij hebben ten doel op te leiden voor bestuur en administratie van coöperatieve maalderijen, aankoopvereenigingen en zuivelfabrieken.

Omtrent het landbouwhuishoudonderwijs raadplege de lezer de afdeeling Nijverheidsonderwijs van dit verslag.

E. NIJVERHEIDSONDERWIJS

VERSLAGEN VAN DE INSPECTEURS EN INSPECTRICES

I. SCHOLEN VOOR NIJVERHEIDSKUNST EN KUNSTAMBACHT EN SCHOLEN VOOR OPLEIDING VAN LERAREN

Bij de besprekingen over het onderwijs in *nijverheidskunst* en *kunstambacht* wordt steeds meer erkend, dat het juist is, dit onderwijs normaliter niet bij dat van de gewone lagere school te doen aansluiten, doch dat het nodig is, dat de leerlingen van te voren reeds een vrij grote verdere ontwikkeling, hetzij in algemene zin, hetzij in een speciale vakrichting hebben verkregen. In verband hiermede behoort het door het Rijk gesubsidieerde onderwijs in nijverheidskunst en kunstambacht hier te lande in de regel niet tot het lager nijverheidsonderwijs, doch naar omstandigheden tot het uitgebreid lager nijverheidsonderwijs of tot het middelbaar nijverheidsonderwijs.

Bij het onderwijs in nijverheidskunst en kunstambacht werd er wederom naar gestreefd, de persoonlijke gaven van de leerlingen zoveel mogelijk te ontdekken en te ontwikkelen; het onderwijs is daardoor in het algemeen zeer individueel en vrij, behalve in huishoudelijke aangelegenheden, waarbij ouderwetse schoolse maatregelen niet kunnen worden gemist. Dit laatste sluit tevens aan bij de toestanden in de maatschappij, welke vaak ook zeer „dwingend" zijn. Zoals reeds in het vorige verslag is opgemerkt, wordt aan enkele dagscholen voor kunstnijverheidsonderwijs tevens onderwijs in vreemde talen gegeven. Enkele andere dagscholen van deze aard dienden een aanvrage tot uitbreiding van het leerplan in om dat voortaan eveneens te doen.

Ook in 1937 namen leerlingen van de kunstnijverheidsscholen vaak aan prijsvragen e.d. deel. Zo ontving het Instituut voor kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam een gouden medaille op de internationale tentoonstelling van 1937 te Parijs en vervaardigden de leerlingen van de afd. reclame-ontwerpen van de Akademie van beeldende kunsten te 's-Gravenhage de „stand" voor de Internationale Jeugdherbergcentrale op genoemde tentoonstelling, voor welke stand een „grand prix" werd toegekend.

Ter gelegenheid van dezelfde tentoonstelling en het daarmede samenhangende achtste internationale congres voor tekenen en toegepaste kunsten had een internationale tekenwedstrijd voor scholieren plaats, waaraan 30 landen deelnamen. Door elk van de deelnemende landen waren 9 tekeningen ingezonden, drie van leerlingen van 7 tot 13 jaar (lager onderwijs), drie van leerlingen van 14 tot 18 jaar (voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs), en drie van leerlingen tot 24 jaar (kunst- en technisch onderwijs).

Op uitstekende wijze had de Nederlandse Vereniging voor tekenonderwijs de organisatie, voor zover ons land betreft, verzorgd. In de

groep van leerlingen tot 24 jaar verwierf Nederland de eerste prijs met het werk van den heer W. C. Beuning, leerling van de afdeling opleiding akten van de Akademie van beeldende kunsten te 's-Gravenhage.

Bij het kunstnijverheidsonderwijs waren er aan het einde van 1937:
a. verdeeld over 8 dagscholen, 726 leerlingen, die volledig onderwijs ontvingen (d.w.z. over het gehele jaar en gedurende alle schooluren overdag), en
b. verdeeld over 6 dagscholen en 7 avondscholen, 1037 leerlingen, die niet-volledig onderwijs (aanvullend onderwijs) ontvingen.
Deze aantallen zijn iets kleiner dan die van einde 1936, toen er onderscheidenlijk 729 en 1057 leerlingen waren.
De leerlingen van de opleidingen voor de tekenakten M A, M B, M C, N II *b*, N XI, handtekenen lager onderwijs en de boetseerakte N *t* zijn in bovenstaande aantallen begrepen; die van de opleidingen voor de akten N I, N II *a*, N III, N IV, N V en de verschillende practijkakten echter niet.
Aan het einde van 1937 hield het Rijksinstituut tot opleiding van tekenleraren te Amsterdam op als afzonderlijke school te bestaan. Het werd omgezet in de afdeling „Opleiding tot tekenleraren" van het (door Rijk en gemeente gesubsidieerde) Instituut voor kunstnijverheidsonderwijs te Amsterdam. Aan deze afdeling wordt voortaan opgeleid voor de akten M A, N II *b* en N XI, doch niet meer voor de akten M B en M C; de leerlingen, die aan het einde van het jaar bij het Rijksinstituut voor laatstgenoemde akten in opleiding waren, kunnen echter aan het Instituut voor kunstnijverheidsonderwijs afstuderen.
Zeer verheugend was, dat het bestuur van de Akademie van beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam in 1937 de toestemming tot het stichten van een nieuw gebouw voor het kunstnijverheidsonderwijs en de middelbare technische school verkreeg. Een grote steun was daarbij uiteraard, dat de stichting „Volkskracht" in het bijzonder voor de betere behuizing van het kunstnijverheidsonderwijs een schenking van f 125 000,— heeft toegezegd, en dat enige lichamen en particulieren gedurende de eerste drie jaren na de ingebruikneming van het nieuwe gebouw een extra-bijdrage van f 10 000,— per jaar ter vermindering van de kosten van de gemeente Rotterdam zullen verlenen.
Voor het kunstnijverheidsonderwijs is het te hopen, dat binnenkort ook de behuizing van de middelbare kunstnijverheidsschool te Maastricht belangrijk kan worden verbeterd.

De opleidingen tot de akten N I, N II *a*, N III, N IV, N V, N X en de practijkakten worden niet als volledig dagonderwijs gegeven, doch voor zover deze opleidingen bestaan, uitsluitend als aanvullingsonderwijs op Zaterdagmiddagen en (of) des avonds.
In 1937 kon aan het Nederlands Instituut voor opleiding van leerkrachten

bij het nijverheidsonderwijs voor het eerst Rijkssubsidie voor zijn opleidingen te Deventer, Eindhoven en Utrecht worden verleend.
In verband met het te geringe aantal leerlingen kon aan de opleidingen te Deventer en te Eindhoven echter nog geen subsidie worden uitgekeerd. Ook moest de avondcursus voor de akten N IV, N V, N *h*, N *j*, N *k*, N *u*, N *w* en N *z*, gevestigd in het gebouw van de middelbare technische school „Amsterdam", worden geschorst. (Laatstbedoelde cursus is de voortzetting van de op 1 Januari 1937 gereorganiseerde avondcursus van het toenmalige Rijksinstituut tot opleiding van tekenleraren te Amsterdam). Mede in verband met het grote aantal leerlingen op de cursussen voor voorbereidend middelbaar technisch onderwijs ter plaatse, verwacht men echter, dat er ook aan de bedoelde opleidingen te Deventer, Eindhoven en Amsterdam binnenkort voldoende leerlingen zullen zijn.

II. ZEEVAARTONDERWIJS

ALGEMEEN

Opleving in de scheepvaart

Het jaar 1937 was voor de Nederlandse zeescheepvaart een gunstig jaar. Verschillende nieuwe schepen werden in de vaart gebracht, waardoor de vraag naar jeugdige stuurlieden en scheepswerktuigkundigen sterk toenam. Vele nieuwe schepen zijn voor verschillende scheepvaartmaatschappijen nog in aanbouw, welke in 1938 en volgende jaren in de vaart zullen komen, zodat de vraag naar jeugdige stuurlieden en in het bijzonder naar jeugdige scheepswerktuigkundigen nog zal toenemen. Gevreesd wordt, dat aan die grote vraag niet zal kunnen worden voldaan. Maatregelen zijn in overweging om het aantal jeugdige scheepswerktuigkundigen, in 1938 door de machinistenscholen af te leveren, te vergroten.
Tengevolge van de opleving in de zeescheepvaart is het aantal leerlingen van de zeevaart- en machinistenscholen, vooral in de tweejarige cursussen voor stuurmansleerling en machinistleerling, toegenomen.

UITVOERING WET OP DE ZEEVAARTDIPLOMA'S 1935 (*Staatsblad* n°. 456)

De inwerkingtreding der Wet werd bij Koninklijk besluit van 10 September 1937 (*Staatsblad* n°. 593) bepaald op 1 November 1937.
Voorts werden vastgesteld en traden op dezelfde datum in werking twee algemene maatregelen van bestuur ter uitvoering van art. 2, lid 3, nl. de Koninklijke besluiten van 8 October 1937 (*Staatsbladen* nos. 579 A en 579 B), en twee reglementen, t. w. voor de stuurliedenexamens en de machinistenexamens, ter uitvoering van de artt. 2 en 3, t. w. de Koninklijke besluiten van 15 October 1937 (*Staatsbladen* nos. 579 C en 579 D).
Een ruil- en dienstdiploma-reglement ter uitvoering van de artt. 12 en 13, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 28 December 1936 (*Staats-*

blad n°. 579 H), werd gewijzigd bij Koninklijk besluit van 27 September 1937 (*Staatsblad* n°. 579).
Bij beschikking van de Ministers van Waterstaat en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 22 October 1937 La CCII, afd. Vervoer- en Mijnwezen/30 October 1937 n°. 16502, afd. Nijverheidsonderwijs, is vastgesteld, van welke scholen het eindgetuigschrift aanspraak geeft op vermindering van het aantal jaren werktijd voor de toelating tot het examen ter verkrijging van het voorlopig diploma als scheepswerktuigkundige en van het diploma als assistent-scheepswerktuigkundige.
Bij beschikking van de Ministers van Waterstaat en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 11/12 November 1937 La GII/n°. 18082, afd. Vervoer- en Mijnwezen/afd. Nijverheidsonderwijs, werd benoemd een commissie voor de stuurliedenexamens.
Bij beschikking van de Ministers van Waterstaat en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 11/12 November 1937 La GIII/n°. 18082, afd. Vervoer- en Mijnwezen/afd. Nijverheidsonderwijs, werd benoemd een commissie voor de machinistenexamens.
In deze beide commissies zijn leraren, werkzaam aan zeevaart- en machinistenscholen, tot plaatsvervangend lid benoemd.
Het rapport van de commissie, ingesteld bij beschikking van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 November 1936, n°. 16888, afd. Nijverheidsonderwijs, inzake het onderwijs in radiotelegrafie is in het verslagjaar verschenen en gepubliceerd. [1])

ZEEVAARTSCHOLEN

Met ingang van 1 September is wederom Rijkssubsidie verleend voor de twee-jarige cursus voor stuurmansleerling, opleidende volgens programma A.S., verbonden aan de afd. zeevaartonderwijs van de gemeentelijke middelbare nijverheidsschool te Groningen.
In verband met de in 1938 verwachte grotere behoefte aan stuurmansleerlingen is toestemming verleend tot het splitsen van de klasse van de één-jarige cursus, opleidende volgens programma B.S., verbonden aan de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam. Deze één-jarige opleiding is in het cursusjaar 1937/1938 derhalve aangevangen met twee klassen.
Aan de eindexamens van de opleidingen voor stuurmansleerling namen 161 candidaten deel, nl. 97 voor het getuigschrift B.S. en 64 voor het getuigschrift A.S. Het getuigschrift B.S. werd uitgereikt aan 62 geëxamineerden of 65,3 %; het getuigschrift A.S. werd verworven door 40 geëxamineerden of 62,5 %. Van de 33 afgewezenen voor het getuigschrift B.S. voldeden, volgens de regelen, gesteld in het reglement voor de eindexamens, 26 aan de eisen voor het getuigschrift A.S., zodat aan deze 26 geëxamineerden het getuigschrift A.S. kon worden uitgereikt. Van de 11 leerlingen van de tweede klasse van de 2-jarige cursus, op-

[1]) Zie hiervoor blz. 40.

leidende tot bestuurder van verkeersvliegtuigen, verbonden aan de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam, slaagden er 6 voor navigator 2de klasse en het vliegbrevet B.

Van de voor het eerst gegeven 6-maandse cursus voor navigator 1e klasse aan de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam namen 13 leerlingen aan het examen voor navigator 1e klasse deel, waarvan slechts 2 slaagden.

Voor de oefentochten met de leerlingen van de zeevaartscholen, gehouden met het verbouwde en verlengde instructievaartuig „Prinses Juliana" van het Onderwijsfonds voor de Scheepvaart te Amsterdam, werd een nieuw reglement vastgesteld. Gedurende deze oefentochten, welke een week duren, zal het binnenlopen van een haven thans uitzondering zijn, terwijl ook „nachtelijke" vaaroefeningen in het programma zijn opgenomen. Op deze wijze zal de korte oefentijd, aan boord van het instructievaartuig doorgebracht, zoveel mogelijk nut kunnen afwerpen.

Volgens het verslag van de commissie voor de stuurlieden-examens over het tijdvak van 1 Januari tot 1 November 1937 slaagden van hen, die aan het gehele examen deelnamen, voor het diploma als:

Diploma voor:	in 1937	in 1936
Eerste stuurman grote stoomvaart	50,6 %	56,1 %
Tweede stuurman grote stoomvaart	59,5 %	59,2 %
Derde stuurman grote stoomvaart	47,4 %	55,3 %
Stuurman kleine stoomvaart	49,0 %	51,0 %
Totaal	50,6 %	55,6 %

De resultaten van deze examens zijn, in vergelijking met die in 1936 verkregen, verminderd behalve voor het diploma als tweede stuurman voor de grote stoomvaart. De opmerkingen, waartoe deze examens de genoemde commissie aanleiding geven, zijn vrijwel gelijk aan die van vorige jaren.

Een volledig examen ter verkrijging van het diploma als stuurman voor de kleine stoomvaart, bedoeld in art. 8, eerste lid, van de Schipperswet 1907 (*Staatsblad* n°. 244), werd onder toezicht van genoemde commissie aan de zeevaartscholen te Delfzijl en Groningen afgenomen aan 25 gegadigden. Aan 18 dezer of 72 % kon het verlangde diploma worden uitgereikt (In 1936 legden 6 gegadigden voor dit diploma een schoolexamen af, waarvan 5 het diploma verwierven of 83 %).

Het grote verschil tussen het geslaagdenpercentage van de examens voor het diploma als stuurman voor de kleine stoomvaart, afgenomen te 's-Gravenhage door de examinatoren van de commissie voor de stuurliedenexamens (49 %) en dat van de examens, afgenomen aan de scholen door de leraren (72 %) onder toezicht van dezelfde commissie, is op-

vallend en pleit voor het houden van deze examens aan de scholen, waar deze gegadigden zijn opgeleid.

Het aantal candidaten, dat zich in genoemd tijdvak van 1937 voor het afleggen van een examen voor stuurman aanmeldde, bedroeg 579, tegen 526 in hetzelfde tijdvak van 1936. Onder dezen bevonden zich 80 gegadigden voor het diploma als stuurman voor de kleine stoomvaart, een aantal dat niet eerder bereikt werd.

Volgens het verslag betreffende het examen voor het verkrijgen van certificaten als radiotelegrafist en radiotelefonist, gedurende de zitting 1936—1937, waren de resultaten als volgt:

Radiotelegrafist

	1ste klasse	2de klasse
Totaal aangemeld	93	394
Teruggetrokken:		
1ste gedeelte van het examen	21	45
2de » » » »	—	5
Geslaagd	17	80

Radiotelefonist

	Algemeen certificaat	Beperkt certificaat
Totaal aangemeld	1	141
Teruggetrokken	—	9
Geslaagd	—	75

Het geslaagden-percentage bij de examens voor het certificaat als radiotelegrafist 1ste klasse heeft derhalve 18,3 (vorige zitting 11,9 %) bedragen en voor dat als radiotelegrafist 2de klasse 20,1 (vorige zitting 17,2 %). Hoewel er dus enige verbetering valt te bespeuren, blijven de resultaten van deze examens nog zeer ongunstig.

Ofschoon vele gegadigden op particuliere scholen worden opgeleid, blijven de resultaten van de van Rijkswege gesubsidieerde opleidingen voor radiotelegrafist, verbonden aan verschillende zeevaartscholen, verre beneden de verwachtingen. Het radioseinen en de radiotechniek blijven, volgens genoemd verslag, voor de candidaten de grote struikelblokken. Tot voor kort bestond er contact tussen deze examens en het door het Rijk gesubsidieerde radio-onderwijs. Enkele leraren hadden nl. zitting in de commissie voor deze examens. Bij de laatste samenstelling van deze commissie zijn geen leraren meer tot lid of plaatsvervangend lid benoemd, hetgeen te betreuren is. Naar mijn overtuiging zal het herstellen van dit contact èn het onderwijs èn de examens ten goede komen.

Een reorganisatie van het radio-onderwijs aan de gemeentelijke zeevaart-

school te Rotterdam is in voorbereiding. Het rapport van de commissie inzake het onderwijs in radiotelegrafie zal hierbij als leidraad dienen.

III. MACHINISTENONDERWIJS

Wegens gebrek aan leerlingen werden in het verslagjaar opgeheven de avondcursus, opleidende voor het voorlopig diploma als scheepswerktuigkundige, van de afd. zeevaartonderwijs, verbonden aan de gemeentelijke middelbare nijverheidsschool te Groningen, alsmede de dagopleiding voor genoemd diploma en diploma A als scheepswerktuigkundige aan de zeevaartschool te Den Helder.

De zeevaartschool te Vlissingen, evenals de genoemde afd. zeevaartonderwijs te Groningen, werd uitgebreid met een tweejarige cursus voor machinistleerling, opleidende volgens programma B.M.

Een avondcursus, opleidende voor het diploma als motordrijver voor de zeevaart, werd verbonden aan de kweekschool voor machinisten te Amsterdam en aan de machinistenschool te Rotterdam.

Aan de zeevaartschool te Terschelling werd een nieuwe werkplaats voor de machinistleerlingen in gebruik genomen.

Aan de eindexamens van de opleidingen voor machinistleerling namen 104 candidaten deel, nl. 46 voor getuigschrift B.M. en 58 voor getuigschrift A.M. Het getuigschrift B.M. werd verworven door 32 geëxamineerden of 69,6 %, het getuigschrift A.M. door 39 of 67,2 % van de geëxamineerden. Van de 14 afgewezenen voor het getuigschrift B.M. voldeden 13 aan de eisen voor het getuigschrift A.M. volgens de regelen, gesteld in het reglement voor de eindexamens, zodat aan deze 13 geëxamineerden het getuigschrift A.M. kon worden uitgereikt.

Volgens het verslag van de commissie voor de machinistenexamens over het tijdvak 1 Januari tot 1 November 1937, slaagden van de candidaten, die aan het gehele examen deelnamen:

Voor het diploma:	in 1937 %	in 1936 %
Voorlopig	61 (52)	49 (37)
A	62 (49)	53 (38)
B	50 (40)	27 (14)
Bth	68 (46)	64 (37)
Bpr	59 (49)	55 (44)
Cth	64 (49)	53 (31)
Cpr	69 (52)	45 (35)
Totaal	63 (49)	53 (37)

De tussen haakjes geplaatste getallen geven het geslaagdenpercentage, wanneer ook rekening wordt gehouden met de candidaten, die niet aan het gehele examen deelnamen, doch zich tijdens het examen terugtrokken.

Zoals uit deze opgave blijkt, is het resultaat van deze examens in het verslagjaar, in vergelijking met dat in 1936, over de gehele linie verbeterd, hoewel dit, gelet op de tussen haakjes geplaatste getallen, nog niet gunstig genoemd kan worden.

Het aantal gegadigden, dat zich voor het afleggen van een examen voor een diploma als machinist aanmeldde, bedroeg 955 over het tijdvak 1 Januari 1937 tot 1 November 1937, tegen 1082 in het gehele jaar 1936, zodat wederom een toename viel waar te nemen.

Volgens genoemd verslag zijn van de 694 volledig geëxamineerden 489 of 70,4 % (70 % in 1936) opgeleid aan de van Rijkswege gesubsidieerde scholen. Van de overige 205 werden 153 door particulier onderwijs opgeleid, terwijl 52 geëxamineerden zich door eigen studie hebben bekwaamd.

Van de gelegenheid om het examen voor het diploma B in twee gedeelten af te leggen, werd door vrijwel alle gegadigden gebruik gemaakt. Slechts 10 meldden zich aan voor het volledig examen voor dit diploma, tegen 23 in 1936.

Het examen voor het diploma C werd door alle deelnemers in twee gedeelten afgelegd.

Aan het eindexamen van de avondcursus, opleidende tot motordrijver voor de kleine handelsvaart, verbonden aan de afdeling zeevaartonderwijs van de gemeentelijke middelbare nijverheidsschool te Groningen, namen 14 cursisten deel, waarvan 12 het getuigschrift, bedoeld in art. 29, eerste lid, eerste alinea, van de Nijverheidsonderwijswet, verwierven. Dit examen werd afgenomen onder toezicht van een door den Minister aangewezen Rijksgedelegeerde.

Het onderwijs aan de machinistenscholen en -cursussen is gedurende het verslagjaar geheel ingesteld op de eisen voor de examens krachtens de Wet op de Zeevaartdiploma's 1935 (*Staatsblad* n°. 456), welke op 1 November in werking is getreden. Volgens een overgangsbepaling in het Reglement voor de machinistenexamens kunnen zij, die reeds eerder enig diploma als machinist verwierven, op hun verzoek voor een hoger diploma als scheepswerktuigkundige geëxamineerd worden volgens de eisen van de vervallen Schipperswet 1907 (*Staatsblad* n°. 244) of volgens die van de thans van kracht zijnde Wet op de Zeevaartdiploma's 1935 (*Staatsblad* n°. 456). Het onderwijs zal derhalve gedurende vele jaren ook nog met de oude exameneisen rekening moeten houden.

IV. ZEEVISSERIJONDERWIJS

De Wet op de Zeevisvaartdiploma's 1935 (*Staatsblad* n°. 455) is in het verslagjaar nog niet in werking getreden. Het bezit van diploma's als stuurman, machinist, machinist-stoker en motordrijver voor de zeevisvaart is derhalve nog niet verplicht gesteld, waardoor de verwachte toename van het aantal leerlingen op de visserijscholen, welk aantal op enkele scholen te wensen overlaat, uitbleef.

Volgens het verslag van de commissie voor de visserij-examens (stuurlieden en schippers) werden in het verslagjaar 61 gegadigden geëxamineerd. Aan 48 of 79 % van de geëxamineerden kon het verlangde diploma worden uitgereikt (In 1936 namen 56 gegadigden aan deze examens deel en werd aan 82 % van de geëxamineerden het verlangde diploma uitgereikt).
Aan de examens ter verkrijging van het diploma als machinist en dat als machinist-stoker aan boord van stoomzeevissersvaartuigen namen, volgens het verslag van de commissie voor deze examens, in het verslagjaar slechts 3 gegadigden deel. Aan deze 3 geëxamineerden kon het diploma als machinist worden uitgereikt. De practische proeven werden afgelegd in de werkplaatsen van de visserijscholen, waaraan deze geëxamineerden hun opleiding hadden genoten, onder toezicht van de examencommissie (In 1936 werden 11 gegadigden geëxamineerd, nl. 7 voor het diploma als machinist en 4 voor het diploma als machinist-stoker, die allen slaagden).
Onder toezicht van een door den Minister aangewezen Rijksgedelegeerde werd aan de volgende visserijscholen een eindexamen gehouden van de opleiding tot motordrijver voor de zeevisvaart met het hierna vermelde resultaat:

School	Aantal geëxamineerden	Aantal geslaagden
Avondnijverheidsschool voor jongens, voorbereidende tot de visserijschool te Scheveningen	16	12
Visserijschool te Katwijk aan Zee	12	10
Visserijschool te Vlaardingen	9	7
Visserijschool te IJmuiden	12	10
Totaal	49	39

Aan de 39 geslaagden werd het getuigschrift, bedoeld in art. 29, eerste lid, eerste alinea, van de Nijverheidsonderwijswet, uitgereikt. De bijlage IX van het Rapport van de commissie inzake de opleiding van scheepsmachinisten heeft bij de opleiding zowel als bij de eindexamens als leidraad gediend. Van de 10 geslaagden aan de visserijschool te IJmuiden legden 7 het examen af voor motordrijver voor de kleine handelsvaart.
Aan genoemde avondnijverheidsschool voor jongens te Scheveningen legden 23 leerlingen van de cursus in het trawlbreien eveneens een eindexamen af, die allen het getuigschrift verwierven.
Aan de hierna vermelde visserijscholen werden in het verslagjaar, onder toezicht van een door den Minister aangewezen Rijksgedelegeerde, examens afgenomen ter verkrijging van het bewijs van bekendheid met

de bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee, met het volgende resultaat:

Visserijschool te	Aantal geëxamineerden	Aantal geslaagden
Katwijk aan Zee	128	113
Marken	6	6
Scheveningen	28	28
Urk	17	10
IJmuiden	11	11
Totaal	190	168

Aan de binnenvaartschool te Breskens werd voorts aan 16 gegadigden, die met goed gevolg aan het examen ter verkrijging van het diploma als schipper voor de binnenvaart, in het onderdeel kennis van de bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee, hadden deelgenomen, het bewijs van bekendheid met deze bepalingen uitgereikt. In 1937 werd derhalve aan 184 personen het genoemde bewijs uitgereikt. In 1936 bedroeg het aantal uitgereikte bewijzen 191.
Met leerlingen van de visserijschool te IJmuiden werd een oefentocht gehouden met het instructievaartuig „Prins Hendrik" van het Onderwijsfonds voor de Scheepvaart te Amsterdam.

OPLEIDINGSSCHEPEN VOOR MATROOS

De ingetreden verbetering in het scheepvaartbedrijf had een toenemende vraag naar geoefende matrozen voor de koopvaardijvloot tot gevolg.
Het aantal gegadigden, dat zich gedurende het verslagjaar voor de opleiding op het matrozeninstituut van de Koninklijke Nederlandse zeil- en roeivereniging te Amsterdam aanmeldde, bedroeg 82, waarvan 17 lichamelijk ongeschikt werden bevonden. Van de overige 65 werden echter slechts 52 in opleiding genomen, teneinde de zekerheid te behouden, dat deze jongens, na beëindiging van de opleiding, op schepen van de Nederlandse koopvaardijvloot plaatsing zouden vinden. Na de voltooide opleiding, welke ongeveer 8 maanden duurt, werden 52 matrozen geplaatst.
Op het opleidingsschip voor de handelsvaart „Nederlander" te Rotterdam zijn gedurende het verslagjaar 59 jongens toegelaten, terwijl in totaal 97 de opleiding tot matroos volgden. Na voltooide opleiding werden 49 als matroos geplaatst op schepen van de Nederlandse koopvaardijvloot. Tussentijds zijn 14 jongens vertrokken, terwijl met 34 jongens de opleiding werd voortgezet.

V. ONDERWIJS VOOR DE BINNENVAART

Bij Koninklijk besluit van 9 Maart 1937, n°. 22, is goedgekeurd de oprichting en instandhouding door het Onderwijsfonds voor de Scheepvaart te Amsterdam van een dagnijverheidsschool voor schippers te Amsterdam. Het doel van deze school is, op de grondslag en met voortzetting van het algemeen vormend onderwijs, jongelieden de nodige kennis bij te brengen, teneinde hen in staat te stellen, na enige jaren practijk bij de binnenvaart of kleine handelsvaart, de studie, nodig voor het behalen van de verschillende diploma's aan de reeds bestaande opleidingen voor de binnenvaart en de kleine handelsvaart, met succes te kunnen volbrengen.

Met een klasse van 21 leerlingen is het onderwijs in September aangevangen.

Het totaal aantal leerlingen (zonder dubbeltellingen), dat in het verslagjaar gedurende een korte of langere periode een binnenvaartschool bezocht, bedroeg 2716, tegen 3102 in 1936. Deze vermindering moet voor een deel worden toegeschreven aan een grotere bedrijvigheid in de binnenvaart, doch voor een ander deel aan de nog steeds te geringe belangstelling van hen, die dit onderwijs zo nodig hebben.

Het aantal leerlingen, afkomstig van varende schepen, dat 2 binnenvaartscholen bezocht, bedroeg 129; 10 leerlingen bezochten 3 scholen, terwijl 1 leerling 4 scholen bezocht.

Geconstateerd werd, dat het peil van ontwikkeling van de leerlingen, die de binnenvaartscholen bezoeken, stijgende is en analphabetisme onder hen slechts sporadisch voorkwam.

Aan de binnenvaartscholen te Leeuwarden en te Harlingen is de cursus 1937/1938 niet op 1 October doch op 15 November, onderscheidenlijk 1 December aangevangen, daar het aantal leerlingen op 1 October te gering bleek te zijn.

De examens ter verkrijging van het diploma als schipper en als machinist voor de binnenvaart, welke worden afgenomen door een commissie, benoemd door het stichtingsbestuur van het Onderwijsfonds voor de Scheepvaart te Amsterdam, onder toezicht van door den Minister aangewezen Rijksgedelegeerden, hadden het volgende resultaat:

Diploma als	Geëxamineerd	Geslaagd
schipper:		
leerlingen van binnenvaartscholen	115	102
anderen	3	2
machinist:		
leerlingen van binnenvaartscholen	65	41
anderen	33	19

Met de leerlingen van de binnenvaartscholen werden met het instructievaartuig „Prins Hendrik" de gebruikelijke oefentochten gehouden.

VI. NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES

ALGEMENE TOESTAND VAN HET ONDERWIJS

Bij een terugblik op het nijverheidsonderwijs voor meisjes in 1937 valt in de eerste plaats de vruchtbare wisselwerking tussen dit onderwijs en de maatschappij in het oog. Uiteraard is dit onderwijs steeds gericht geweest op aanpassing aan de eisen van het dagelijks leven. De veelheid van deze eisen is een van de oorzaken van de sterke groei van dit onderwijs.

De economische depressie van de laatste jaren heeft echter in het nijverheidsonderwijs krachten opgeroepen, welke in normale tijden misschien langer latent gebleven zouden zijn. Aanvankelijk in hoofdzaak in het onderwijs zelf, langzamerhand ook in de maatschappij, ontstond en groeide de overtuiging, dat door het nijverheidsonderwijs aan meisjes en vrouwen indirect verbetering kon worden en inderdaad werd gebracht in de economische toestand van vele gezinnen, in het bijzonder in die gezinnen, welke het zwaarst door de crisis getroffen waren. In het verslagjaar bleek, dat de in de voorafgaande jaren op deze overtuiging gebaseerde inrichting van het onderwijs zozeer aansluit bij de behoeften van de bevolking, dat het vertrouwen in en de toeloop naar het onderwijs blijven stijgen. Dit geldt niet alleen voor de cursussen, welke in het bijzonder voor meisjes en vrouwen uit door de crisis getroffen gezinnen zijn ingesteld, zoals de door de scholen gegeven cursussen voor vrouwen van werklozen, en de van andere lichamen uitgaande cursussen, waaraan de scholen medewerking verlenen, in hoofdzaak die, uitgaande van de Commissie inzake huishoudelijke voorlichting en gezinsleiding, en die tot opleiding van dienstboden, uitgaande van het Departement van Sociale Zaken. Wordt de economische toestand beter, dan zullen hiervan waarschijnlijk alleen overblijven die cursussen, welker doel verder strekt dan het verbeteren van een — dan tot het verleden behorende — noodtoestand. Ook het gewone nijverheidsonderwijs voor meisjes bleek zich in 1937 zodanig te hebben aangepast aan de behoeften van de bevolking, dat het door steeds meer personen en instanties onontbeerlijk werd geacht.

Het gevolg hiervan was een toename van het aantal aanvragen om subsidie op grond van art. 25 der Nijverheidsonderwijswet voor op te richten nijverheidsscholen voor meisjes. Deze aanvragen betroffen voornamelijk de bij de lagere school aansluitende tweejarige primaire opleiding, als voorbereiding voor de gezinstaak en eenvoudige huishoudelijke beroepen. Hoewel het tot blijdschap stemt, dat aan enkele van deze aanvragen is voldaan, moet het worden betreurd, dat in verband met de toestand van de Rijks- en gemeente-financiën nog vele aanvragen om subsidie

voor scholen, waaraan dringend behoefte bestaat, niet konden worden ingewilligd.
Het is zeer te waarderen, dat sommige der wachtende scholen zonder Rijkssubsidie, doch overigens zoveel mogelijk volgens de bepalingen der Nijverheidsonderwijswet, worden beheerd.
Naast deze regelmatige — zij het wegens geldgebrek ingetoomde — groei van het onderwijs vertoonde zich, evenals in 1936, een wilde loot van het nijverheidsonderwijs in de vorm van cursussen in de huishoudelijke en naaldvakken, op ondeskundige wijze buiten Rijkssubsidieverband gegeven. Het stemt echter tot verheugenis, dat verschillende van de in 1936 en in het begin van 1937 op deze wijze opgezette cursussen later in dit jaar door bevoegde leerkrachten werden gegeven en dat de organisatoren van sommige van deze cursussen plannen maakten om deze om te zetten in scholen, waarvoor volgens art. 25 der Nijverheidsonderwijswet subsidie kan worden aangevraagd. Op deze wijze kan deze wilde loot van het nijverheidsonderwijs voor meisjes, welke, evenals het regelmatig ontstane onderwijs, is opgekomen uit de behoefte van de bevolking aan goed nijverheidsonderwijs, zich hierbij voegen.
Het geven van nijverheidsonderwijs aan meisjes, die de lagere school hebben verlaten, werd in lager-onderwijs-kringen niet voldoende geacht. Vandaar, dat, evenals in 1936, uit deze kringen voorstellen kwamen, welke gedeeltelijk in 1937 verwezenlijkt werden, om onderwijs in huishoudelijke en naaldvakken te doen geven aan meisjes van het 7de en 8ste leerjaar der lagere school, meestal door leerkrachten van het lager onderwijs, die z.g. „applicatiecursussen" in deze vakken hebben gevolgd, en in lokalen van lagere scholen. Daar de Minister in 1937 de Commissie inzake de inrichting van het 7de leerjaar heeft ingesteld om dit vraagstuk te bestuderen, en deze commissie nog geen rapport heeft uitgebracht, kan hier op dit onderwerp niet verder worden ingegaan. Slechts zij opgemerkt, dat men in nijverheidsonderwijs-kringen van onderwijs in de huishoudelijke en naaldvakken slechts dàn een goed resultaat verwacht, wanneer het wordt gegeven door bevoegde leerkrachten in goed geoutilleerde lokalen, en dat men in genoemde kringen het vraagstuk in verband brengt met dat van de toelatingsleeftijd voor de nijverheidsschool.
Het feit, dat hierboven voornamelijk een beschrijving wordt gegeven van het nijverheidsonderwijs in 1937 voor meisjes en vrouwen uit de eenvoudige klasse, wil niet zeggen, dat het onderwijs voor meisjes met meer algemene ontwikkeling, hoewel geringer in aantal, minder intens zou hebben geleefd. De crisisjaren hebben aan vele meisjes, die anders misschien een andere richting zouden zijn uitgegaan, duidelijk gemaakt, dat een opleiding bij het nijverheidsonderwijs het voor haar mogelijk maakt, in de toekomst een mooie maatschappelijke taak en een goede broodwinning te verkrijgen.
In het jaar 1937 bleek wederom, dat voor velen deze droom in vervulling kon gaan. Voor degenen, die lerares bij het nijverheidsonderwijs worden,

is een bij uitstek maatschappelijke taak weggelegd. Ook degenen, die op de nijverheidsschool worden opgeleid voor een beroep buiten het onderwijs — veelal heeft dit ook een maatschappelijk karakter — staat meestal een goede toekomst te wachten. De vraag naar op nijverheidsscholen opgeleide vrouwelijke krachten neemt namelijk steeds toe. Last not least wordt er hierbij op gewezen, dat het meisjesnijverheidsonderwijs als voorbereiding voor de gezinstaak ook voor ontwikkelde meisjes steeds meer van waarde wordt geacht.

BEZUINIGING

De in de voorafgaande jaren ingevoerde bezuinigingsmaatregelen werden ook in 1937 toegepast. In verschillende scholen, waar in 1936 wegens de toestand van de lokalen en de inventaris opvoering van het aantal leerlingen per klasse tot 24 voor de huishoudelijke vakken en 30 voor de naaldvakken nog niet kon plaats hebben, werden de hoogst noodzakelijke verbeteringen aangebracht. De opvoering van het aantal leerlingen per klasse had ook hier tot gevolg, dat de geregelde uitgaven niet of niet noemenswaard stegen bij toename van het aantal leerlingen, en dat deze uitgaven daalden in de enkele gevallen, waar geen toename plaats had.
Plannen tot algehele verbetering van de onhoudbaar geworden huisvesting van enige scholen bereikten in 1937 een min of meer gevorderd stadium van voorbereiding of uitvoering. Ongetwijfeld zal ook de exploitatierekening van deze scholen belangrijk dalen na het betrekken van haar nieuwe of vernieuwde gebouw.
De lesroosters werden in overleg met de inspectie ook in andere opzichten zo zuinig mogelijk opgemaakt. De schoolbesturen waren steeds bereid, zo mogelijk, leerkrachten aan te stellen, wier aantal uren op een andere school verminderd was tengevolge van de bezuiniging.

SCHOOLGELDEN, OPBRENGST WERKSTUKKEN

Ook in 1937 was de opbrengst van de schoolgelden niet bijzonder gunstig tengevolge van de moeilijke financiële toestand der gezinnen, waaruit de leerlingen afkomstig waren.
De opbrengst van de verkoop van bereide spijzen en werkstukken was over het algemeen gunstig.

LEERPLANNEN EN METHODEN VAN ONDERWIJS

Voortgezet werd in 1937 de herziening van leerplannen, waarbij de inspectie steeds wenken gaf voor nauwere aansluiting bij de eisen van de maatschappij, ook wat betreft de methode van onderwijs. Zo werd in het bijzonder voor de naaldvakken gezocht naar methoden ter versnelling van het tempo.

De invoering van de zogenaamde werkboekjes, in 1936 begonnen, bleek op verschillende scholen navolging te hebben gevonden en uitstekende resultaten op te leveren, omdat de leerlingen zich hierdoor gedwongen zagen rekenschap te geven van de tijd, aan ieder onderdeel van een werkstuk besteed. Ook voor de leraressen zijn deze werkboekjes voor het overzicht van de vorderingen van de leerlingen van onschatbare waarde. Overigens wordt hier verwezen naar hetgeen in het verslag over 1936 over deze werkboekjes is opgemerkt.
Een verbetering is ook, dat de leerlingen op meer scholen van het begin af zelf leerden passen. Dit leidde tot meer activiteit van de leerlingen en tot een beter inzicht in de eisen van een goed model. Ook in 1937 is het kostuum- en linnenwerk door de inspectie geregeld gecontroleerd, o. a. door bijwoning van het afpassen van kostuum- en linnenwerk. Hierbij is steeds aangedrongen, waar dit nog nodig was, op het zelf laten passen en op de invoering van werkboekjes. Ook moest nog gewezen worden op de noodzakelijkheid er streng op te letten, of de leerlingen haar vingerhoed wel gebruikten.
Ook wat de huishoudelijke vakken betreft, werd naar nauwere aansluiting bij het dagelijks leven gezocht, zowel in de lagere als in de secundaire opleidingen. Van inspectiewege werd er o. a. op aangedrongen, dat de lessen in huishoudelijk werk meer overeenkomst zouden vertonen met dit werk in huishoudingen, zodat bijv. in één les verschillende soorten metalen, welke op dezelfde wijze worden behandeld, gelijktijdig bewerkt worden.
Dat ook de Bond van leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes overtuigd was van de noodzakelijkheid om leerplannen steeds aan te passen aan de wisselende behoeften, bleek o. a. uit het van die zijde genomen initiatief tot het opmaken van een leerplan voor de opleiding tot huishoudkundige, en tot vaststelling van de eisen, waaraan de opleiding tot kinderjuffrouw moet voldoen. Ook werd door die bond een ontwerp-leidraad voor de opleiding voor de akte N *s* in behandeling genomen. Door de inspectie werd in overleg met de hoofdinspectie van de volksgezondheid een ontwerp-leerplan ontworpen voor de opleiding tot kinderverzorgster, mede in verband met de eisen, welke aan kinderverzorgsters in koloniehuizen worden gesteld. Behalve over de leerplannen voor een gehele opleiding werden door de afdelingen en vakgroepen van bovengenoemde bond en van andere leerkrachtenorganisaties verschillende besprekingen gevoerd over het onderwijs in de verschillende onderdelen.

LERARESOPLEIDING

De in het Bevoegdhedenbesluit N. O. 1935 opgenomen voorschriften ten aanzien van de leraresopleiding deden in het verslagjaar meer dan in de jaren 1935 en 1936 hun invloed op deze opleiding gelden. Hoewel nog in verschillende gevallen de overgangsbepalingen ten aanzien van

de eisen van algemene ontwikkeling moesten worden toegepast, bleken de aanstaande leraressen over het algemeen op een hoger peil van algemene ontwikkeling te staan dan vorige jaren, hetgeen o. a. merkbaar was bij het examen in theorie. Wanneer de overgangsbepalingen ten aanzien van de eisen van algemene ontwikkeling binnenkort zullen zijn uitgewerkt, is hier zeker nog meer verbetering te verwachten.

De eerste groep meisjes, die op grond van de in de programma's voor de akten N VII en N VIII, behorende bij het Bevoegdhedenbesluit N. O. 1935, gestelde eisen 150 dagen in volledige dagtaak in een huishoudelijke betrekking gewerkt had, is in April 1937 tot de opleidingen voor deze akten toegelaten. Blijkens de mededelingen van de directrices der opleidingsscholen is de practische zin van dezen meisjes veel meer ontwikkeld dan die van de opleidingsleerlingen, die niet in een betrekking practisch gewerkt hebben. Hier kan inderdaad van een grote verbetering gesproken worden. Wel viel het deze meisjes aanvankelijk moeilijk, de studie te hervatten, welke zij na het behalen van het diploma voor huishoudkundige ruim een half jaar voor practisch werk hadden ter zijde gesteld. Deze moeilijkheden waren echter gelukkig slechts van tijdelijke aard.

De beide in het verslag over 1936 genoemde contactcommissies verrichtten ook in 1937 met veel ijver haar taak van bemiddeling bij het plaatsen in huishoudelijke betrekkingen van de aanstaande leraressen en de andere gediplomeerde huishoudkundigen. Voorts verleenden in zeer vele gevallen ook de directrices van opleidingsscholen bemiddeling. Verheugend was het, dat ook de leerlingen zelf en de ouders meer en meer het nut van het practisch werk gingen inzien.

De kansen op een werkkring waren voor jonge leraressen met akten N VII en N VIII in 1937 gunstig te noemen. Ook voor de nieuwe naaldvakleraressen waren de plaatsingskansen niet slecht. Tengevolge van huwelijk ontstonden telkens vacatures. Weliswaar vonden niet alle pas gediplomeerde leerkrachten dadelijk een betrekking van blijvende aard, doch de meesten kwamen toch aan het werk, zij het aanvankelijk slechts als volontaire, of als vervangster bij ziekte, of met of zonder bezoldiging aan crisis-cursussen. De bezitsters van de akte N VIII waren wederom zeer gezocht voor de betrekking van hoofd van de (diëet-) keuken in ziekenhuizen en andere inrichtingen, de leraressen met de akte N VII voor de betrekking van hoofd van de huishoudelijke dienst. Zo is als hoofd van de keuken in een ziekenhuis te Curaçao een lerares met de akte N VIII aangesteld.

Ook in 1937 kwamen uit Nederlands-Indië aanvragen binnen om leerkrachten voor nijverheidsscholen voor meisjes. Voor zgn. „middelbaar" bevoegde leerkrachten werden nu werkelijk aannemelijke voorwaarden gesteld, zodat de enkele lerares met „middelbare" bevoegdheid, die hierop is ingegaan, waarschijnlijk een goede toekomst wacht. Hoewel een neiging viel te bespeuren tot verbetering van de voorwaarden voor lager bevoegde leraressen, waren deze nog niet zodanig, dat men deze

leraressen kon aanraden, in Indië te gaan werken, tenzij zij andere inkomsten of een tehuis aldaar hadden.

OVERIGE BIJZONDERHEDEN OMTRENT HET ONDERWIJS

Het in het verslag over 1936 genoemd plan tot invoering van het onderwijs in huishoudelijke vakken in de primaire opleiding van de weinige scholen, waar uitsluitend „industrie"-onderwijs werd gegeven, is op een dezer scholen in 1937 verwezenlijkt en, naar het zich laat aanzien, met goed resultaat.
De verhoging van de toelatingsleeftijd voor de primaire opleiding tot 12 jaar en 8 maanden, in 1935 ingevoerd, bleek in 1937 inderdaad het verloop in het eerste leerjaar enigszins in de hand te werken, omdat van het grotere aantal meisjes, dat reeds in dat leerjaar 14 jaar werd, een gedeelte zich in loondienst moest begeven. In verscheidene gevallen kreeg men de indruk, dat de armste meisjes zich niet voor de school aanmeldden, omdat zij toch spoedig 14 jaar en dus oud genoeg voor loondienst zouden zijn.
Slechts in enkele plaatsen is het totaal aantal leerlingen door de toelatingsleeftijd wezenlijk ongunstig beïnvloed. Meestal was de aangifte voor de scholen zeer groot. Zoals elders in dit verslag is opgemerkt, houdt het vraagstuk van de toelatingsleeftijd ten nauwste verband met de vraagstukken, welke de Commissie inzake het zevende leerjaar onderzoekt, daar deze commissie is ingesteld naar aanleiding van de voorstellen betreffende het onderwijs in vakken van nijverheidsonderwijs op de lagere school.
Verloop in het 2de leerjaar, en ook — zoals hierboven vermeld — in het 1ste leerjaar der primaire opleiding, had voornamelijk plaats in fabriekscentra, waar de lonen voor ongeschoolde meisjes zo hoog waren, dat vele arme ouders met grote gezinnen wel moesten bezwijken voor de verleiding, hun dochter aanstonds zulk een hoog loon te laten verdienen, in plaats van haar een vruchtdragende opleiding voor een degelijk beroep te doen voltooien, dat evenwel niet zoveel geldelijke inkomsten oplevert. Gelukkig echter voltooiden toch de meeste leerlingen haar opleiding. De primaire opleidingen leverden zeer vele meisjes af, die dienstbode, eenvoudige hulp in de huishouding of hulp thuis werden, hetzij onmiddellijk, hetzij na enige jaren.
In 1937 werden voorbereidende maatregelen getroffen voor de aanvrage om Rijkssubsidie volgens artikel 39 der Nijverheidsonderwijswet voor opleiding van gezinshulpen volgens het leerlingstelsel. Met deze wijze van opleiding, welke tot voor enige jaren nog niet of bijna niet voor meisjes werd toegepast, waren in de laatste jaren in één der grote steden verrassende resultaten bereikt. Het is te hopen, dat subsidie voor een landelijk georganiseerde opleiding volgens deze methode beschikbaar zal kunnen worden gesteld, opdat in het gehele land meisjes, die om financiële redenen reeds op 14-jarige leeftijd werkneemster moeten zijn,

door het leerlingstelsel gelegenheid krijgen, als leerlingen in huishoudingen practisch te worden opgeleid, welke opleidingen worden aangevuld met avondlessen aan nijverheidsscholen.

Evenals in 1936 werkten de scholen mede aan de spoedcursussen tot opleiding van dienstboden, uitgaande van het Departement van Sociale Zaken. De meest geschikte leerkrachten werden met het geven van deze uiteraard moeilijke cursussen belast. Het vraagstuk, of het al of niet aanbeveling verdient, het onderwijs te doen geven in de internaten, waar groepen cursisten zijn ondergebracht, werd bestudeerd door de interdepartementale Commissie inzake doublures van het nijverheidsonderwijs. In nijverheidsonderwijskringen was men algemeen van mening, dat het onderwijs in ieder geval door bevoegde leerkrachten in goed geoutilleerde lokalen moet worden gegeven, wil het enig werkelijk effect kunnen sorteren.

Hoewel voor deze opleidingen zich niet steeds een voldoend aantal leerlingen van de voorgeschreven leeftijd aanmeldde (nl. 16 jaar voor haar, die in de plaats harer inwoning geplaatst zullen worden en 18 jaar voor haar, die voor plaatsing elders in aanmerking komen), werd door de inspectie aan de voorgeschreven leeftijdsgrens vastgehouden.

Niettegenstaande de verschillende cursussen met succes gegeven zijn, en ook meisjes van de cursussen het dienstbodenberoep, althans tijdelijk, hebben uitgeoefend, mag het resultaat van deze opleidingen vooral niet te hoog worden aangeslagen. Het aantal op deze wijze opgeleide meisjes blijft uiterst gering in vergelijking met dat van de leerlingen, die van de nijverheidsscholen komen. Velen gaan bij opleving van de bedrijven zo spoedig mogelijk weer naar de fabrieken terug, daar zij de eenmaal gekende vrijheid boven alles verkiezen. Daarbij komt, dat de deelneemsters dikwijls voor het beroep van dienstbode ongeschikt zijn en het valt te betreuren, dat tot het volgen van deze cursussen meisjes worden opgewekt, die ook nooit de geschiktheid zullen bezitten voor het werken in een huiselijk milieu, waar kinderen worden opgevoed. Strenger selectie moet worden toegepast, al zullen daardoor verscheidene cursussen wellicht moeten vervallen.

De Rooms-Katholieke en Protestants-Christelijke internaten, te Haarlem gevestigd, werken met goed gevolg samen met de overeenkomstige huishoudscholen ter plaatse; het onderling overleg is goed, de opvoeding is eenvoudig en gericht op de aard van het toekomstig beroep. Het neutrale internaat, eerst gevestigd te Arnhem, is, mede door de ondeskundige inrichting van de lesruimten, als eerste proef niet geslaagd te noemen. In 1937 is het, na één driemaandelijkse cursus, niet meer mogen gelukken, een tweede opleiding te beginnen. Samenwerking met een huishoudschool wenst men niet, zodat het nieuwe internaat te Hilversum, dat in 1938 geopend zal worden, weer geheel in eigen beheer wordt genomen. Thans heeft echter meermalen overleg omtrent huisvesting en inrichting plaats gehad.

Aan de cursussen, uitgaande van de stichting „Commissie inzake huis-

houdelijke voorlichting en gezinsleiding", verleenden vele scholen en leerkrachten haar volle medewerking, op dezelfde wijze als in de voorafgaande jaren aan de Commissie inzake huishoudelijke voorlichting. Deze werd eind 1936 omgezet in een stichting, teneinde rechtspersoonlijkheid te verkrijgen. Aan de naam werd „gezinsleiding" toegevoegd, omdat de commissie zich ook ging bezighouden met dit opvoedkundige probleem. In 1937 werden plannen gemaakt tot het organiseren van cursussen voor moeders en vaders op het gebied van kinderverzorging en het vervaardigen van practisch huisraad en speelgoed. Besloten werd, dat de cursussen in kinderverzorging en opvoeding zouden uitgaan van verschillende organisaties, opdat het verschil in paedagogisch inzicht bij verschillende godsdienstige richtingen de ontwikkeling van de cursussen niet zou belemmeren. De organisaties wendden zich dan voor financiële steun tot de plaatselijke commissies inzake huishoudelijke voorlichting. Tot nu toe werden reeds enige cursussen over genoemde onderwerpen gegeven door de Vereniging tot bevordering van het onderwijs in kinderverzorging en opvoeding. De commissie schreef in 1937 een prijsvraag uit om te komen tot goede modellen voor eenvoudige gebruiksvoorwerpen voor de woning. De binnengekomen werktekeningen werden ter bezichtiging gesteld. Einde 1937 zijn mededelingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek verschenen inzake het voorlichtingswerk in 1935 en 1936.

Onderwijs aan schippersdochters volgens de in Mei 1936 ontworpen regeling had op enige scholen plaats. Hoewel nog slechts een klein aantal schippersdochters van deze gelegenheid tot een zo geregeld mogelijke opleiding gebruik maakte, laat het zich wel aanzien, dat langzamerhand deze wijze van opleiding meer zal worden gevolgd.

Zoals reeds bij de leraresopleiding werd vermeld, zijn vele gediplomeerde huishoudkundigen in huishoudelijke betrekkingen geplaatst. De opleiding tot huishoudkundige werd ook door vele meisjes gevolgd als vooropleiding voor de verpleegstersopleiding.

Over de karakteristieke wijze, waarop de scholen ter gelegenheid van het huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana en Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard haar aanhankelijkheid aan het Vorstenhuis hebben betoond, is reeds in het verslag over 1936 gesproken. Einde 1937 namen de scholen actief deel aan het maken van baby-uitzetjes, welke door gemeenten of comité's beschikbaar werden gesteld voor arme gezinnen, waar ongeveer gelijktijdig met de geboorte van het Vorstenkind een nieuwe wereldburger werd verwacht.

De belangstelling van de overzeese gewesten voor het meisjesnijverheidsonderwijs hier te lande was zeer groot. Een ambtenares van het Departement van Onderwijs en Eredienst te Batavia heeft zich tijdens haar verlof zoveel mogelijk op de hoogte gesteld van de regeling van het onderwijs hier te lande. Over de verzoeken om uitzending van leerkrachten naar Nederlands-Indië werd hierboven reeds gesproken.

De besturen en directrices der scholen verdienen een woord van hulde

voor de wijze, waarop zij het zo bruisend levende onderwijs hebben geregeld, met betrachting van de grootste zuinigheid. Ook de leerkrachten hebben haar zware taak met grote toewijding vervuld. Dat velen er naar streefden, op de hoogte te blijven van de eisen van haar vak, blijkt wel uit de bij dit verslag gevoegde gegevens betreffende de door de vakgroepen georganiseerde cursussen voor leraressen.

Met ingang van 1 September 1937 zijn de volgende scholen in het Rijkssubsidie-verband opgenomen:
Huishoud- en industrieschool Amsterdam-Noord;
Christelijke industrie- en huishoudschool Leeuwarden.

Ten behoeve van de tweede Amsterdamse Christelijke nijverheidsschool voor meisjes te Amsterdam en de gemeentelijke vakschool voor meisjes te Zaandam, werden nieuwe gebouwen in gebruik genomen. De huishoud- en industrieschool te Alkmaar, de industrieschool voor vrouwelijke jeugd en de huishoudschool aan het Zandpad te Amsterdam, de huishoudschool Laan van Meerdervoort te 's-Gravenhage, de R. K. huishoud- en industrieschool te Hoensbroek en de industrieschool voor meisjes aan de Schietbaanstraat te Rotterdam, ondergingen een verbouwing.

Te rekenen van 1 Januari 1937 is goedgekeurd de uitbreiding van het leerplan van de nijverheidsschool voor meisjes te Rijsenburg met het onderwijs in koken en huishoudelijk werk en te rekenen van 1 September 1937 de uitbreiding van het leerplan van de huishoud- en industrieschool te Culemborg met het onderwijs in koken.

VERSLAG OVER DE VAKGROEPEN

Vakgroepen naaldvakken

Te Amsterdam en Rotterdam werden cursussen in knippen en passen van kostuumwerk gehouden. Tezamen telden deze cursussen 47 deelneemsters. Te Utrecht werd een cursus in patroontekenen gehouden voor 16 leraressen. Een cursus in mantelwerk te Rotterdam werd gevolgd door 12 deelneemsters; in December werd begonnen met een cursus in dit vak voor 20 deelneemsters te 's-Hertogenbosch. Te Rotterdam werden in een studiekring de volgende onderwerpen behandeld: het gebruik van de zwarte patronen, moderne mouwen, verschillende kragen (bewerking en materiaal), het aanbrengen van figuur in het voorpand van moderne modellen, nieuws op lingeriegebied. Voorts werden in verschillende vergaderingen lezingen gehouden en werden enige vaktechnische middagen, o.a. met medewerking van de firma Hirsch te Amsterdam, en enige excursies gehouden.

Vakgroepen koken en voedingsleer

Een lezing van Dr. J. Groen te Amsterdam over „De tegenwoordige stand van de dietetiek in de Verenigde Staten van Amerika" werd bijgewoond door 33 vakgroepleden. De heer K. van der Veer van het Koloniaal Instituut te Amsterdam hield een lezing over „De voedings- en genotmiddelen uit Nederlands-Indië, die in Nederland geconsumeerd worden" voor 13 vakgroepleden. Een lezing van mejuffrouw M. M. A. Michels te 's-Gravenhage over „Inrichting van leslokalen" voor de gecombineerde vakgroepen koken en voedingsleer en huishoudelijk werk en wasbehandeling werd bijgewoond door een groot aantal deelneemsters. Hierbij sloot aan een cursus over hetzelfde onderwerp van twee lessen aan 18 directrices en opleidingsleraressen voor de akte N VIII. Filmvertoningen van de Nederlandse schoolbioscoop te 's-Hertogenbosch en Roermond werden respectievelijk bijgewoond door 12 en 20 deelneemsters. Excursies naar verschillende instellingen werden gemaakt. Lezingen werden gehouden o.a. door Professor Jordan te Utrecht over „Proberen, zelf doen en leren", door Dr. Van Raalte te Amsterdam over „De uitvoering van de Warenwet in verband met de opheffing van de Keuringsdiensten van waren". Van de gelegenheid tot het volgen van cursussen in electrische spijsbereiding, geboden door het Centraal Bureau van de Vereniging van directeuren van electriciteitsbedrijven te Arnhem, maakten vele leraressen gebruik.

Vakgroepen huishoudelijk werk en wasbehandeling

Over het leerplan wasbehandeling voor de opleiding tot huisnaaister werd een verhandeling gehouden in twee vaktechnische middagen, welke bezocht werden door 12 leraressen. Een cursus over inrichting van leslokalen werd gevolgd door 20 directrices en opleidingsleraressen voor de akte N VII, een cursus in hetzelfde onderwerp voor leraressen met de akte N VII door 18 deelneemsters. Boekbindcursussen te Utrecht en Eindhoven door den heer Feij werden gevolgd door respectievelijk 10 en 13 leraressen. Vaktechnische middagen voor persen, geleid door den heer B. J. Schooleman, te Heerlen en Utrecht werden gevolgd door respectievelijk 27 en 10 leraressen. Volledige perscursussen te Zwolle en Tilburg telden respectievelijk 18 en 22 deelneemsters. Een lezing over „Het organisatiewerk op onze scholen" te Roermond werd gevolgd door 19 leraressen. Voorts werden nog enige lezingen gehouden, o.a. door den heer J. Jansen te 's-Gravenhage over „Inrichting van een timmerkist voor de huishouding en het hanteren van materiaal". Ook werden enige excursies gemaakt.

Vakgroepen tekenen en stofversieren

In een vergadering van directrices en opleidsters voor de akte Na werd het tekenen en stofversieren voor deze akte besproken. Voorts werden

lezingen gehouden, o.a. over de volgende onderwerpen; het stofversieren, gezien in verband met en zonder het ontwerptekenen; het tekenonderwijs voor de primaire opleiding. Aan de lezing over laatstgenoemd onderwerp was een excursie verbonden. In een vergadering werden folkloristische handwerken besproken.

Vakgroepen algemeen vormend onderwijs en paedagogiek

Ingesteld werd een studiecommissie „Professor Kohnstamm". Enige lezingen werden gehouden, o.a. door den heer P. Baksteen te Amsterdam in de openluchtschool voor het gezonde kind over deze school.

VII. LANDBOUWHUISHOUDONDERWIJS

MEER EENHEID IN DE VORM

Het landbouwhuishoudonderwijs vertoont, bezien over het gehele land, grote verscheidenheid in vorm, daar het noodzakelijk is, het onderwijs zoveel mogelijk aan te passen aan de uiteenlopende omstandigheden, waarin de leerlingen in de verschillende streken verkeren. Bij sommige groepen is het mogelijk aan oudere leerlingen het onderwijs te geven. Dit heeft het voordeel, dat zij thuis reeds ervaring in de huishouding hebben opgedaan, waardoor met eenvoudige aanwijzingen en een beknopte cursus kan worden volstaan. Hiertegenover staat echter het nadeel, dat deze oudere meisjes veelal de schoolbanken ontwend zijn en slechts met moeite de pen hanteren. Bovendien maken de huishoudelijke omstandigheden het dikwijls noodzakelijk, dat bij ziekte van de moeder of bijzonder drukke seizoenwerkzaamheden de leerlingen verzuimen. In andere streken, waar de bevolking meer welvarend is en de hulp van het meisje beter gemist kan worden, kan aan de oudere meisjes meer volledig onderwijs worden gegeven. Elders, waar het meisje reeds op veertien- of vijftienjarige leeftijd in loondienst gaat, zal het huishoudonderwijs moeten aansluiten bij de lagere school. Voorts is het noodzakelijk, dat die vakken worden gegeven, welke voor de a.s. boerinnen van het grootste belang zijn. Naar gelang van de aard van het bedrijf wordt daarom naast de huishoudelijke vaardigheid ook kennis van verschillende onderdelen van het landbouwbedrijf bijgebracht.
Door al deze verschillende factoren zijn de leerplannen van de ambulante en de z.g. gecentraliseerde cursussen door het gehele land sterk uiteenlopend. Geleidelijk kristalliseren zich hieruit echter bepaalde grondvormen, waarvan thans de meest voorkomende typen zijn:
a. de ambulante landbouwhuishoudcursus met ongeveer 8 lesuren per week, verdeeld over twee middagen;
b. de primaire cursus voor jongere meisjes met ongeveer 18 uren dagonderwijs, verdeeld over vier dagen;
c. de achtmaandelijkse cursus van vijf uren per week voor meisjes,

welke overdag in betrekking zijn, met twee avonden onderwijs in de huishoudelijke en in de naaldvakken.
Hoewel een voortdurende aanpassing gewenst blijft en het niet mogelijk is, dit onderwijs in een keurslijf te dwingen, blijkt het mogelijk, het onderwijs zoveel mogelijk naar deze drie grondvormen te richten.
Ook bij de bouw van de scholen is gezocht naar een standaardvorm. Gewoonlijk kan voor een zgn. centrum-schooltje met drie lokalen worden volstaan. Het type, dat hiervoor het meest doelmatig en goedkoop is gebleken, is een gebouw, waarbij op de benedenverdieping een practijklokaal is ingericht, waar alle huishoudelijke vakken kunnen worden onderwezen en waarbij in de kap een leslokaal en een naailokaal zijn aangebracht. Een zodanig gebouwtje is het eerst gezet te Zieuwent (gemeente Lichtenvoorde) en werd dit jaar te Poeldijk (gemeente Monster) gebouwd. In de plaatsen, waar men advies vroeg over het stichten van een gebouw, werd, indien een oud gebouw niet beschikbaar was, het plan van één van bovenstaande scholen als voorbeeld gebruikt.
Te Doetinchem werd een oude school voor het landbouwhuishoud-onderwijs verbouwd.
Te Slochteren werd door een federatie ter plaatse een nieuw gebouwtje gesticht.
Op het eiland Urk werd een buurthuis gebouwd, waarin het onderwijs is ondergebracht.
Te Huissen en te Purmerend hadden verbouwingen plaats, waardoor meer ruimte werd verkregen, zodat grotere klassen konden worden gevormd.
Ook bij de opleiding streeft men naar meer eenheid. Tussen de drie opleidingsscholen bestaat dan ook een zeer goede samenwerking. Na herhaalde bespreking van de inspectie met de drie directrices van de opleidingsscholen en met het personeel van elke school afzonderlijk werd één leerplan ontworpen, volgens hetwelk de leerlingen aan alle drie scholen worden opgeleid. De eisen, welke gesteld worden voor de practijktijd, werden eveneens in volledig overleg samengesteld.

ORGANISATIE

Werd geleidelijk in de vorm van de leerplannen en de gebouwen meer eenheid bereikt, bij de organisaties, welke het onderwijs behartigen, hadden de pogingen tot het verkrijgen van meer samenwerking nagenoeg geen positief resultaat. Het voorbeeld van de samenwerking in Overijssel, waar het onderwijs uitgaat van één organisatie, nl. de Commissie voor landbouwonderwijs, waarin de neutrale, Rooms-Katholieke en Protestants Christelijke landbouworganisaties zitting hebben, werd ook elders aanbevolen. Hiertegen bleek bij één van de drie groepen een zo groot bezwaar te bestaan, dat men, ondanks de grotere kosten en de meer omslachtige organisatie, op afzonderlijke subsidiëring aandrong. De omvang van het onderwijs neemt geleidelijk toe. De gemiddelde

bezetting van de ambulante cursussen en de scholen vertoont over de gehele lijn stijging. Een uitzondering hierop maken de scholen en cursussen, welke in zo dun bevolkte of in zo achterlijke streken worden gegeven, dat het minimum aantal leerlingen niet of zeer moeilijk te bereiken is. Dit is te betreuren, want het is van belang dat juist in die streken het werk wordt voortgezet, omdat dit op den duur blijkt van grote invloed op de volksgezondheid te zijn.

Naast het normale gesubsidieerde onderwijs zijn verschillende andere vormen ontstaan, welke trachten in leemten te voorzien. De voorlichtingscursussen aan vrouwen boven 21 jaar werden weer in grote getale gegeven. Deze cursussen doen aan het onderwijs geen afbreuk, doch werken als een doeltreffend propagandamiddel. Anders is het met de dienstbodencursussen, gegeven vanwege het Departement van Sociale Zaken, welke dezelfde groepen van meisjes bereiken als de eenvoudige landbouwhuishoudcursussen. Door voortdurend overleg werd bereikt, dat deze dienstbodencursussen slechts aan die meisjes worden gegeven, welke door het meer volledig onderwijs niet kunnen worden bereikt. Vooral in het Zuiden wordt de behoefte aan meer huishoudelijke opleiding sterk gevoeld. Vanwege de Rooms-Katholieke jeugdorganisaties werden cursussen voor arbeidersmeisjes georganiseerd, welke door onvoldoend overleg aanleiding tot moeilijkheden bij het gesubsidieerde onderwijs gaven. Na herhaalde besprekingen bleek het mogelijk om, indien verhoging van het bestaand Rijkssubsidie kan worden toegestaan, dit onderwijs bij het landbouwhuishoudonderwijs in te schakelen. Tenslotte werd hier en daar de ervaring opgedaan, dat in plaatsen, waar huishoudonderwijs in het zevende leerjaar werd ingevoerd, het aantal leerlingen van de primaire landbouwhuishoudcursussen terugliep. Ook hier is meer overleg noodzakelijk, wil het betere onderwijs geen schade ondervinden van het minder goede.

Met ingang van 1 Januari 1937 werden door de Kroon goedgekeurd de oprichting en instandhouding van:

a. ambulante landbouwhuishoudcursussen te Groenlo en Westhem (Wijmbritseradeel), uitgaande van de Aartsdiocesane Rooms-Katholieke Boeren- en Tuindersbond;

b. de Rooms-Katholieke landbouwhuishoudschool te Poeldijk, uitgaande van de Rooms-Katholieke Vereniging tot verschaffing en bevordering van onderwijs en opvoeding ten behoeve van den land- en tuinbouwenden stand in het bisdom Haarlem;

c. de landbouwhuishoudscholen te Klaaswaal en Sommelsdijk, uitgaande van de Hollandse Maatschappij van Landbouw;

d. de landbouwhuishoudcursus te Texel, uitgaande van de Vereniging voor landbouwhuishoudonderwijs te Winkel.

EEN JUBILEUM

Het 25-jarig bestaan van het landbouwhuishoudonderwijs kon het eerst

worden gevierd in de provincie Friesland. Uit de grote belangstelling voor dit jubileum bleek, dat deze tak van onderwijs tijdens het korte bestaan volledig is ingeburgerd.

SOCIALE EN HYGIËNISCHE OPBOUW

Het landbouwhuishoudonderwijs stelt zich niet slechts ten doel, de leerlingen vakbekwaamheid bij te brengen, het heeft ook tot taak, de sociale en hygiënische toestanden ten plattelande te verbeteren. Het is een niet gemakkelijke taak voor de leerkrachten, de leerstof zodanig te kiezen, dat de leerlingen, die dikwijls slechts zeer eenvoudige levensverhoudingen kennen, daarin een aansporing vinden tot het invoeren van een betere hygiëne in het gezin. Op sommige scholen werden douches aangebracht teneinde de leerlingen niet alleen in de theorie, doch ook in de practijk te doen kennis maken met een betere wijze van lichaamsverzorging. Vooral in de internaten is men in de gelegenheid om betere hygiënische gewoonten bij te brengen en de leerlingen te leren, de vrije tijd op goede wijze te besteden. Gunstig werkt ook de samenwerking met de Verenigingen voor opbouwwerk in Groningen en Drenthe, waardoor de goede invloed van het onderwijs krachtig wordt gesteund. De opleiding voor de akte N XIX tracht de aanstaande leraressen ook in dit opzicht voor haar taak te bekwamen.

HET INTERNATIONALE LANDBOUWCONGRES

Aan het XVIIe Internationale Landbouwcongres, dat van 16 Juni tot 24 Juni te 's-Gravenhage werd gehouden, was dit jaar voor het eerst een sectie voor de plattelandsvrouwen verbonden.
Aan de orde waren twee onderwerpen:
1. Hygiène et santé dans la famille rurale.
2. Rapport sur le travail effectué par les organisations féminines rurales aux Pays-Bas.
Rapporteur principal over het eerste onderwerp was Mme N. Haldane, uit Engeland, terwijl voor Nederland het rapport werd uitgebracht door Mej. E. M. Ariëns, inspectrice van de Boerinnenbond van de N.C.B. Rapporteur principal over het tweede onderwerp was Mej. Gr. G. Smit, inspectrice van het nijverheidsonderwijs.
De conclusies, welke door het congres werden aangenomen, zijn de volgende:

I.

Le Congrès, considérant que le bien-être physique de la population rurale est de la plus haute importance non seulement pour l'agriculture elle-même, mais bien aussi pour la nation tout entière, a examiné les conditions dans lesquelles vivent les populations rurales de différents pays, spécialement sous le rapport:

du logement (y compris l'hygiène et l'installation de l'eau), de la maternité et de la puériculture.
Il a constaté que ces services sont en plusieurs points insuffisants. Il prie donc les organisations féminines d'étudier à fond ces questions, afin de pouvoir agir en pleine connaissance de cause et d'être un centre de renseignement utile pour tous ceux qui portent la responsabilité de la santé de la nation.

II.

Le Congrès constate que les conditions hygiéniques à la campagne dépendent en grande partie des conditions économiques de la famille rurale. Il demande aux organisations représentées au Congrès de mettre tout en oeuvre pour améliorer la situation économique de la population rurale dans leurs pays respectifs.
Le Congrès prend acte que, vu l'importance des relations entre les conditions hygiéniques et la situation économique à la campagne, la VIIIme Section propose de porter à nouveau cette question à l'ordre du jour du prochain Congrès, pour qu'on puisse se faire part réciproquement des méthodes employées et des résultats obtenus.

SOCIAAL WERK IN VERBAND MET HET LANDBOUWHUISHOUDONDERWIJS

Op verzoek van den Minister van Landbouw en Visserij nam de inspectrice van het nijverheidsonderwijs, Mej. Gr. G. Smit, zitting in de Commissie van advies voor de dienst van de kleine boerenbedrijven. Op de vergaderingen van deze commissie was zij in de gelegenheid, herhaaldelijk de aandacht te vestigen op de speciale moeilijkheden van de vrouw in de kleine boerenbedrijven, welke met een uiterst gering inkomen voor het gezin moet zorgen. Op haar aandrang werd een landbouwhuishoudlerares aangewezen om een onderzoek in te stellen naar de toestand in de gezinnen en de mogelijkheden tot verbetering. De rapporten over dit onderzoek gaven aanleiding tot verschillende sociale maatregelen, welke verwerkt werden in de steunregeling voor de kleine boerenbedrijven, zoals deze door samenwerking van de Departementen van Economische en Sociale Zaken thans tot stand is gekomen. Uit de verslagen blijkt, dat bij regelmatig huisbezoek verschillende belangrijke aanwijzingen zijn te geven, welke de vrouw kunnen helpen haar gezin met gelijke middelen beter te verzorgen.
Een aantal bedrijfjes werd aangewezen als model-bedrijfje, waarbij niet alleen op de capaciteiten van den man, doch ook op die van de vrouw werd gelet. In het bijzonder aan de vrouwen uit deze model-bedrijfjes werd advies gegeven, opdat zij haar huishouding kunnen inrichten als voorbeeld voor de streek. Het bleek, dat één landbouwhuishoudlerares voor dit werk niet voldoende was. Gezocht werd naar een goede oplossing, waarbij de nieuw te benoemen krachten ingeschakeld zouden worden

in het bestaande voorlichtingswerk en toch ter beschikking zouden blijven van de Dienst voor de kleine boerenbedrijven. Als gevolg hiervan werd samenwerking tot stand gebracht tussen bovengenoemde dienst en de Stichting voor huishoudelijke voorlichting ten plattelande. Deze laatste wordt in de gelegenheid gesteld, het volgend jaar in elke provincie een lerares aan te stellen, welke speciaal belast zal zijn met het geven van huishoudelijke voorlichting door middel van huisbezoek in de gezinnen van de kleine boeren. Daarnaast zal zij enkele voorlichtingscursussen geven aan de vrouwen, die zij op haar bezoek heeft leren kennen. Verwacht mag worden, dat op deze wijze kan worden medegewerkt aan de oplossing van het kleine-boerenvraagstuk.
De Commissie tot onderzoek naar de gezondheids- en voedingstoestand der werklozen, ingesteld door den Minister van Sociale Zaken, verzocht medewerking van de leraressen voor het houden van een budget-onderzoek bij de minst welvarende groepen van de plattelandsbevolking. Gedurende drie perioden van het jaar werd door een aantal leraressen regelmatig met de huisvrouw een staat opgemaakt van de uitgaven voor de huishouding. Het resultaat van dit onderzoek is nog niet bekend.
De vrouwelijke arts, die op 1 November 1936 door de Stichting voor huishoudelijke voorlichting ten plattelande werd benoemd met medewerking van het Instituut voor volksvoeding, teneinde nadere gegevens te verkrijgen omtrent de mogelijkheid tot verbetering van de voedingstoestand, werd in de gelegenheid gesteld, inzage te verkrijgen van de bij het bovenvermeld onderzoek verkregen gegevens om speciaal in die gezinnen, waar het budget-onderzoek plaats had, de voedings- en de gezondheidstoestand te contrôleren. In de gezinnen werden monsters genomen van het voedsel, welke op het laboratorium voor physiologische chemie van de gemeentelijke universiteit te Amsterdam werden onderzocht. De resultaten van dit onderzoek, dat vermoedelijk in Mei 1938 geëindigd zal zijn, zullen belangrijke richtlijnen geven voor het werk van de leraressen, die aan de voorlichtingscursussen en bij het landbouwhuishoudonderwijs werkzaam zijn.

VIII. LAGER NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR JONGENS

A. Ambachtsscholen, vakscholen, avondnijverheidsscholen en de aan deze inrichtingen verbonden cursussen

TOESTAND VAN HET ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN

Het aantal leerlingen, dat van de dagnijverheidsscholen gebruik maakte, bleef in niet onbelangrijke mate stijgen.
De voortzetting van de in het vorige jaarverslag reeds aangeduide omzetting van de driejarige ambachtsscholen in scholen met een cursus-

duur van twee jaren (of vier halfjaren) was wel een der belangrijkste feiten.

Voor de verdere ontwikkeling van het ambachtsonderwijs is deze reorganisatie van grote betekenis. Zij heeft dan ook allerwegen de aandacht in beslag genomen en was oorzaak, dat zich aan nagenoeg alle ambachtsscholen een activiteit ontwikkelde, welke haar resultaat vond in geheel herziene leerplannen.

De bovengenoemde reorganisatie vorderde toch een volkomen nieuwe oriëntering met betrekking tot de te onderrichten leerstof. Men kon uit den aard der zaak niet volstaan met van het oude driejarige leerplan dat deel, hetwelk de omschrijving van de leerstof voor het derde leerjaar omvatte, zonder meer te schrappen.

De wijziging in de urenverdeling, zoals deze door de Richtsnoeren voor het ontwerpen van leerplannen voor dagambachtsscholen met 2-jarige cursus (uitgave van het Departement) was aangegeven, waarbij méér uren voor werkplaatsoefeningen waren uitgetrokken en ook overigens een andere opstelling van de leervakken en de daaraan te besteden tijd was aangeduid, noopte reeds tot de bovengenoemde nieuwe oriëntatie. Doch evenzeer was het nodig, in verband met de zich de laatste jaren sterk wijzigende structuur der beroepen tengevolge van specialisatie en mechanisatie, zich opnieuw te bezinnen met betrekking tot de samenstelling van het leerplan.

Het karakter van de tweejarige ambachtsscholen is door de herziening en de vereenvoudiging van de leerstof, welke van de reorganisatie het gevolg waren, aan te duiden als dat van een school voor een vóór-opleiding tot de verschillende beroepen, waarbij de nadruk valt op de elementaire grondslagen (école de préapprentissage).

Bij enige scholen, welke haar jaarcursus aanvangen in September, heeft zich de reorganisatie in 1937 reeds voltrokken; bij het merendeel zal deze in 1938 haar beslag krijgen; deze verkeren derhalve nog in een overgangsstadium.

In tal van scholen werd, mede in verband met de invoering van het tweejarige leerplan, de outillage grondig herzien, waartoe de Regering haar volle medewerking verleende.

Voor de schoolbesturen waren de zorgen niet gering. Allerwegen werden met kloeke zin de vele werkzaamheden verricht, welke de wijzigingen in de organisatie van de ambachtsscholen medebrachten.

De *dag*-ambachts- en *dag*-vakscholen verkeerden in 1937 in een bloeiende toestand.

De opleving welke in 1937 in verschillende bedrijven viel te constateren, met name in die, welke tot de metaalindustrie behoren, had een gunstige uitwerking op het *avond*nijverheidsonderwijs, waarvan het getal leerlingen vrij belangrijk toenam.

Als een feit van betekenis met betrekking tot de toestand van het avondnijverheidsonderwijs in 1937 mag in dit jaarverslag niet onvermeld

blijven, dat allerwegen voorbereidingen werden getroffen tot invoering van werkplaatspraktijkoefeningen.
Was er aanvankelijk t.d.z. nog al enige tegenstand te overwinnen, langzamerhand is men ervan overtuigd geworden, dat de aanvulling van het avondnijverheidsonderwijs met oefeningen in werkplaatspraktijk vele voordelen biedt.
O. m. als nazorg voor de abituriënten van de 2-jarige dagschool hebben deze oefeningen grote betekenis. De invoering van de Vestigingswet voor het kleinbedrijf heeft ook een onmiskenbare prikkel in de goede richting uitgeoefend.
De regelmatige contrôle van de avondnijverheidsscholen door de contrôleurs, bedoeld in art. 57, 1ste lid, der Nijverheidsonderwijswet, heeft in 1937 een gunstige invloed gehad, welke vooral van preventieve aard was.
Hoewel het getal telaatkomers en het verzuim op vele scholen nog vrij groot was, kreeg men toch de indruk, dat een verbetering is ingetreden, met name in het aantal ongeoorloofde verzuimen.
Het feit dat vele leerlingen der avondnijverheidsscholen niet alleen een vrij grote afstand moeten afleggen van hun woning naar de plaats, waar zij arbeiden, doch ook weer van hun woning naar de school, maakt het voor deze leerlingen dikwijls zéér bezwarend in de korte tijd, welke hun ter beschikking staat, tijdig de school te bereiken. Men denke hierbij ook aan het ongunstige jaargetijde en aan de niet altijd vlotte houding van de patroons te dezer zake.
De leermiddelen waren aan vele avondscholen nog niet op peil. Te weinig werd nog gebruik gemaakt van modellen voor schetsen en opmeten.

BIJZONDERHEDEN OMTRENT HET ONDERWIJS E. D. AAN DE SCHOLEN EN CURSUSSEN

Voor de oprichting van een dagambachtsschool te Kerkrade werd de Koninklijke goedkeuring verkregen.
Aan verschillende dagambachtsscholen, hieronder nader te noemen, werd het onderwijs uitgebreid, of daarvoor bij Koninklijk besluit toestemming verleend:

Almelo (motorrijtuigherstellen).
Amsterdam, Concordia inter nos (bankwerken en electrotechniek).
Appingedam (motorrijtuigherstellen).
Assen (electrotechniek).
Deventer (huisschilderen).
Dordrecht (motorrijtuig- en rijwielherstellen).
's-Gravenhage, Rooms-Katholieke ambachtsschool (motorrijtuig- en rijwielherstellen).
Den Helder (motorrijtuigherstellen).
Hoogeveen (motorrijtuigherstellen).
Hoorn (motorrijtuig- en rijwielherstellen).
Oud-Beijerland (motorrijtuig- en rijwielherstellen en electrotechniek).
Maarsbergen, „Valkenheide" (fitten, koper-, lood- en zinkbewerken).
Venlo (motorrijtuig- en rijwielherstellen).

Aan de volgende dagambachtsscholen werd een uitbreiding van leervakken voorbereid:

's-Hertogenbosch (hout- en rietvlechten, fitten, motorrijtuig- en rijwielherstellen en metselen).
Middelharnis (motorrijtuig- en rijwielherstellen).
Rotterdam, Tamboerstraat (autogeen- en electrisch lassen).
Terneuzen (metselen en straatmaken).

De Koninklijke goedkeuring werd aangevraagd voor de oprichting en instandhouding van een lagere textieldagschool te Enschedé.
Ter vervanging van de Rijksrietvlechtschool te Noordwolde (Fr.) werd ter plaatse een bijzondere dagschool opgericht voor rietvlechten, houtbewerking en schilderen.
Aan de vakschool voor kleermakers te Utrecht werden de nodige maatregelen getroffen tot de invoering van de vakken Nederlandse taal en rekenen.
Voor Terneuzen werd de oprichting van een slagerscursus goedgekeurd.
Ten aanzien van het onderwijs in de praktijk van het smeltlassen (autogeen en electrisch) op dagambachtsscholen werd een uitgebreid onderzoek ingesteld aan de hand van in te vullen formulieren, waarin de schoolbesturen, naast het verstrekken van enige positieve gegevens, zich konden uitspreken over de belangrijkheid, c.q. noodzakelijkheid van dit onderwijs.
Het is gelukkig gebleken, dat de grote meerderheid het onderwijs in het smeltlassen volgens de beide methoden nodig acht. Voorts erkende een groot aantal besturen het praktisch nut van dit onderwijs. Bij de enkelen, die het hiermede niet eens waren, was het ten dele gebrek aan voldoende ervaring met het onderwijs, ten dele vrees voor schadelijke gevolgen en ongelukken, welke hen tot de overtuiging bracht, dat het lassen beter later in het bedrijf of op speciale cursussen aangeleerd zou kunnen worden. Op de ambachtsschool zouden hoogstens demonstraties bijgewoond behoeven te worden.
Hoewel inderdaad de leeftijd van de leerlingen, ook in het tweede leerjaar, nog niet doet verwachten, dat zij op school grote vaardigheid in het smeltlassen zullen verwerven, waren alle anderen het er over eens, dat de leerlingen zich de eerste handgrepen, vooral ook in verband met een juist en veilig gebruiken van de apparatuur, op school eigen dienen te maken.
Over de omvang van dit onderwijs bestond bij de voorstanders geen volledige overeenstemming, aangezien sommigen inderdaad geneigd waren genoegen te nemen met de zo juist genoemde „eerste handgrepen", terwijl de meesten daarentegen één of meer uren per week voor iederen leerling (in het 2de jaar) voor lassen wilden uittrekken. Het laatste is o. i. zeker aanbevelenswaardig.
Aanleiding tot beperking van dit getal lesuren was een gevolg niet alleen van de vrees voor overlading, maar ook van een tekort aan apparatuur. Men vreesde enerzijds, deze niet voldoende te kunnen aanvullen en anderzijds voor kostenverhoging aan diverse materialen en grondstoffen.

De wenselijkheid tot voldoende uitbreiding van de apparatuur hebben echter bijna allen, voor zover nodig, naar voren gebracht.
Het is overigens uit de door de schoolbesturen verstrekte mededelingen duidelijk gebleken, dat op vele plaatsen leerlingen van de metaalvakken, die zich op de ambachtsschool de beginselen van het smeltlassen enigszins hebben eigen gemaakt, na het behalen van het eindgetuigschrift in het algemeen gemakkelijker slagen in het vinden van een goede betrekking.
Hierbij hangt het van plaatselijke omstandigheden af, of aan het autogeen-, dan wel aan het electrisch lassen de voorkeur gegeven wordt. Meestal wordt op het platteland vooralsnog meer van de eerstgenoemde wijze van lassen gebruik gemaakt, maar het electrisch lassen zal ongetwijfeld ook daar geleidelijk meer terrein winnen.
Het onderwijs in de praktijk van het smeltlassen is uit den aard der zaak steeds in handen van de leraren in de algemene metaalbewerking (dus in het bezit van de akte N h en/of N j), die merendeels getoond hebben, belangstelling voor en vaardigheid in het lassen te bezitten door het behalen van een of ander door een particuliere cursus uitgereikt lasdiploma.
De toekomst zal leren, in hoeverre het wenselijk zal zijn, van leraren in dit nog betrekkelijk jonge, maar sterk groeiende vak te vorderen, dat zij in het bezit zijn van een erkend diploma als lasser, c. q. een wettelijke bevoegdheid hiervoor in te stellen.
Hoewel men zich in het algemeen tevreden moet stellen met het aan de leerlingen bijbrengen van de beginselen van het autogeen- en/of electrisch lassen, is toch de vraag gesteld, of deze leerlingen na het behalen van het eindgetuigschrift geacht zouden kunnen worden, evenver in het lassen gevorderd te zijn als cursisten, die een particuliere zgn. *begin*cursus gevolgd hebben.
Over het algemeen was men het hierover niet eens, mede als gevolg van het tekort aan ervaring met de 2-jarige cursus; de verwachtingen waren echter te dezer zake niet ongunstig, indien althans een voldoend getal lesuren aan het lassen besteed zou kunnen worden. De jeugdige leeftijd van de leerlingen behoeft niet zulk een bezwaar geacht te worden, aangezien de ervaring reeds geleerd heeft, dat bij aanwezigheid van een zekere aanleg zulke jonge leerlingen het vak betrekkelijk vlug onder de knie krijgen.
Voor zover men niet van de veiliger geachte, maar in het bedrijf duurdere „dissous-flessen" gebruik maakt (wat aan bijna de helft van de autogeen-lassende scholen het geval is), bevindt zich de gasontwikkelaar steeds in een afzonderlijk, van een los dak voorzien gebouwtje, terwijl ook overigens aan alle veiligheidsvoorschriften is voldaan.
Voor het electrisch lassen gebruikt men o. a. zeer veel de Smit-lastransformator en het Philips-gelijkrichtertoestel; er zijn intussen nog wel andere en ook goedkopere toestellen in gebruik; van de laatste echter blijken helaas niet alle even goed te voldoen.

Moge het hier genoemde bijzondere onderzoek en de ook op deze plaats aan het onderwijs in de praktijk van het smeltlassen bestede aandacht aanleiding geven tot het meer en meer uitbreiden (c. q. invoeren) van het onderwijs in dit vak, dat een steeds voornamer plaats bij de constructie en de reparatie in de metaalbedrijven gaat innemen.

Aan tal van avondnijverheidsscholen, hieronder genoemd, werd een uitbreiding van leervakken voorbereid, c. q. bij Koninklijk besluit goedgekeurd.

Amersfoort (praktijkonderwijs).
Amsterdam, Concordia inter nos (huisschilderen).
Apeldoorn (praktijkonderwijs).
Arnhem (machinale metaalbewerking en loodgieten, fitten).
Bergen op Zoom (praktijkonderwijs).
Breda (praktijkonderwijs).
Delft, gemeentelijke avondschool voor nijverheidsonderwijs (praktijkonderwijs).
Doesburg (praktijkonderwijs).
Doetinchem (praktijkonderwijs).
Drachten (praktijkonderwijs).
Edam (praktijkonderwijs).
Eindhoven (u.l.n.o.).
Emmen (koper-, lood- en zinkbewerken).
Ginneken (autotechniek, enz.).
Gorinchem (praktijkonderwijs).
Gouda (pottendraaien).
's-Gravenhage, Christelijke avondnijverheidsschool (meubelmaken).
's-Gravenhage, Rooms-Katholieke avondambachtsschool (motorrijtuig- en rijwielherstellen).
Groningen (praktijkonderwijs).
Hoogeveen (praktijkonderwijs).
Hoorn (brood-, luxebrood- en banketbakken).
Maastricht (praktijkonderwijs).
Nijmegen (praktijkonderwijs).
Oud-Beijerland (praktijkonderwijs).
Oudewater (hout- en marmerimitatie).
Rotterdam, Rooms-Katholieke avondnijverheidsschool St. Joseph (praktijkonderwijs.)
Schiedam, gemeentelijke avondschool voor nijverheidsonderwijs (theorie electrisch lassen).
Sneek (praktijkonderwijs).
Terneuzen (praktijkonderwijs).
Veendam (praktijkonderwijs).
Vlaardingen (praktijkonderwijs).
Weert (praktijkonderwijs aan schilders).
Winschoten (praktijkonderwijs).

Te Dordrecht, Nijmegen en Utrecht werd besloten tot oprichting van een avondnijverheidsschool met de bedoeling daar o. m. onderwijs te geven in werkplaatspraktijk.
De Rooms-Katholieke avondnijverheidsschool van het patronaat St. Antonius te Rotterdam ging in beheer over naar de Vereniging Rooms-Katholieke ambachtsschool St. Joseph te Rotterdam.

De gemeentelijke avondnijverheidsschool te Bergen op Zoom ging in beheer over naar de vereniging, welke ter plaatse de ambachtsschool exploiteert.
De avondtekenschool te Haaksbergen werd opgeheven wegens gebrek aan leerlingen.
Het onderwijs aan de avondnijverheidsscholen te Deurne en Vorden werd om dezelfde reden geschorst.

DE LEERLINGEN EN DE OUDERS

Het oordeel van de directeuren en leraren met betrekking tot de toewijding van de zijde der leerlingen was niet steeds onverdeeld gunstig.
O. i. is het nu en dan voorkomende gebrek aan toewijding grotendeels te wijten aan minder gunstige huiselijke omstandigheden, welke weer haar oorzaak vinden in langdurige werkloosheid van den vader en andere huisgenoten.
Door het organiseren van clubs onder de leerlingen voor de beoefening van voetbal, sport, muziek, zang, voordracht e. d. werd getracht de onderlinge prettige geest te versterken. Hier en daar werden daarmede bijzonder aardige resultaten bereikt, zodat niet alleen het saamhorigheidsgevoel, doch ook de onderlinge waardering werd versterkt.
Bij bijzondere gelegenheden als bevordering, uitreiking van eindgetuigschriften, excursies e. d. traden de daartoe geëigende schoolclubs dikwijls handelend op.
De goede verhouding tussen leraren en leerlingen werd door het verenigingsleven zeer bevorderd.
Aan enkele scholen werd door het organiseren van ouderavonden en openbare lessen getracht, de band met de ouders te versterken. Voor deze bijzondere gelegenheden werd een warme belangstelling aan den dag gelegd. Zij hebben zonder twijfel succes in de gewenste richting gehad.
Het instituut der Rijksbeurzen (renteloze voorschotten) heeft ook in 1937 zeer gunstig gewerkt.

HET ONDERWIJZEND PERSONEEL

Het personeel vervulde ook in 1937 in het algemeen met bekwaamheid en toewijding zijn verantwoordelijke taak.
Door de reorganisatie van het onderwijs aan tal van ambachtsscholen werd bijzondere inspanning van een groot deel van het personeel dezer scholen geëist.
Aan vele dezer inrichtingen is met de uiterste zorg de opstelling van de nieuwe leerstof voorbereid en grotendeels tot een goed einde gebracht.
Voor zover deze tot publicatie in de vorm van leerboekjes leidde, zijn deze bijzonder waarderend beoordeeld.
Tengevolge van de inkrimping van de cursusduur en de daarmede

samenhangende reorganisatie moesten verschillende leraren op wachtgeld worden gesteld. Verscheidene van hen werden elders opnieuw aangesteld.
Door subsidiëring van Rijkswege van het Nederlands Instituut voor opleiding van leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs konden cursussen in subsidieverband worden geopend, waardoor in een lang gevoelde behoefte werd voorzien.
Het getal onbevoegde — doch vooral dat van ten dele bevoegde leerkrachten — is met name bij het avondnijverheidsonderwijs nog vrij groot, terwijl daarentegen aan bevoegde leraren voor de afdelingen machinebankwerken, electrotechnisch bankwerken, electromontage, instrumentmaken en motorrijtuigherstellen ook in het afgelopen jaar behoefte bestond.
In het verslagjaar zijn vrijwel alle leraren van de inrichtingen voor nijverheidsonderwijs, die vóór 1 Januari 1935 reeds in vaste dienst waren, volgens de Wet tot bescherming van leerlingen tegen besmettelijke ziekten gekeurd.

DE SCHOOLGEBOUWEN

De dagambachtsschool Concordia inter nos te Amsterdam verkreeg een nieuwe behuizing door verbouwing van twee niet meer in gebruik zijnde openbare lagere schoolgebouwen.
De stichting van een gebouw voor de ambachtsschool te Kerkrade is in behandeling.
Aan verschillende dagambachtsscholen werden meer of minder belangrijke verbouwingen begonnen, c. q. voltooid.
Aangevangen werd met de verbouwing aan de scholen te Apeldoorn, Assen, Deventer, Doetinchem, Heerenveen, Hoogeveen, Hoorn, Nijmegen en Tiel.
Voltooid werden de verbouwingen aan de scholen te Helmond en Zaltbommel.
Overwogen werden plannen tot verbouwing van de dagambachtsscholen in Middelburg, Terneuzen, Winschoten en Zierikzee.
Goedgekeurd werden de voorgenomen verbouwingen van de dagambachtsscholen te Bergen op Zoom en te Sneek.
Projecten tot verbetering van de huisvesting van de vakschool voor kleermakers te 's-Gravenhage en van de vakschool voor schoenmakers te Dongen waren in voorbereiding.
Ten dienste van het onderwijs aan de Leidse instrumentmakersschool te Leiden werden de plannen voor de bouw van een werkplaats goedgekeurd.
Bij sommige avondnijverheidsscholen was de huisvesting minder gunstig.

HET SCHOOLTOEZICHT

De samenwerking van de leden der inspectie liet in het afgelopen jaar niets te wensen over.

Als voorheen werden op geregelde tijden, meestal éénmaal per maand, onder leiding van den inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs ir. G. Hofstede inspectie-vergaderingen gehouden ter bespreking en behandeling van de zaken van meer algemene aard betreffende de organisatie van het onderwijs, de uitvoering van voorschriften e. d.

Behandeld werden o. m. godsdienst-onderwijs aan nijverheidsscholen, formulieren voor leerlingstelsels, prijsstijging van materialen, werktuigen en gereedschappen, een tweede getuigschrift voor leerlingen van ambachtsscholen, herziening van programma's voor leerlingstelsels, toelatingsleeftijd voor nijverheidsscholen, schoolgeldregelingen, examens ex art. 38 der Nijverheidsonderwijswet, samenwerking tussen verschillende instanties inzake de opleiding van typografen en leergelden voor leerlingstelsels.

BIJZONDERE VOORZIENINGEN

Met betrekking tot het bijbellezen aan nijverheidsscholen werd bepaald, dat er geen bezwaar zou worden gemaakt om goed te keuren, dat per week een halve lestijd zou worden uitgetrokken voor bijbellezen als onderdeel van het vak Nederlandse taal onder leiding van den leraar in die taal. Voor leerlingen, wier ouders of wettelijke verzorgers daartegen bezwaar hebben, mag het bijwonen van het bijbellezen niet verplicht worden gesteld.

Nieuwe formulieren werden vastgesteld voor de lesroosters en de daarbij behorende toelichtingen voor scholen voor nijverheidsonderwijs.

Nopens de toepassing van art. 17 van het Salarisbesluit N. O. 1935 werd een nadere omschrijving gegeven van hoofdbetrekkingen aan dagnijverheidsscholen.

Voorts werden gepubliceerd regelen inzake Rijksbeurzen ten behoeve van de opleiding aan dagscholen voor lager nijverheidsonderwijs.

Ter voorkoming van de opname door de centrale werkplaatsen van jongens, die eigenlijk op de ambachtsschool ter plaatse thuis behoren, werd een regeling tussen het Departement van Sociale Zaken en dat van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen getroffen, welke aanvankelijk gunstig werkt.

De inspecteurs van het nijverheidsonderwijs hebben in verband met het bovenstaande met den hoofdcontrôleur van het culturele werk van eerstgenoemd Departement aan tal van centrale werkplaatsen een bezoek gebracht.

Bij in 1937 gehouden luchtbeschermingsoefeningen verleenden verscheidene nijverheidsscholen haar medewerking, meestal hierin bestaande, dat het onderwijs gedurende de verduisteringsuren werd stopgezet.

EXAMENS

Bij Ministeriële beschikking van 7 April 1937 werd opnieuw vastgesteld een lijst van bewijzen van voldoende algemene ontwikkeling als bedoeld in art. 10, eerste lid, onder *c*, van het Bevoegdhedenbesluit N. O. 1935.
In 1937 werden voor de tweede maal de examens afgenomen ter verkrijging van bewijzen van bekwaamheid tot het geven van nijverheidsonderwijs, bedoeld in het Bevoegdhedenbesluit N. O. 1935, volgens de nieuwe programma's in dit besluit vermeld.
In dit jaar kon nog de ontheffing van het bezit van een bewijs van voldoende algemene ontwikkeling worden verleend, waarvan door zeer velen gebruik werd gemaakt.
Voor bijzonderheden omtrent deze examens worde verwezen naar de afzonderlijke verslagen, hierover door de verschillende commissies uitgebracht.

NADERE MEDEDELINGEN, VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET NIJVERHEIDSONDERWIJS VAN BELANG

Jubilea

Verschillende scholen herdachten in 1937 een jubileum, t. w. de derde ambachtsschool van de Vereniging Maatschappij voor den werkenden stand, afd. ambachtsscholen, te Amsterdam (25 jaar); de ambachtsschool te Helmond (25 jaar); de ambachtsschool te Utrecht (60 jaar); de avondnijverheidsscholen te Oosterbeek (40 jaar) en te Oosterwolde, gemeente Ooststellingwerf (25 jaar).

Het leerlingstelsel

Op het gebied van de opleiding volgens Titel II der Nijverheidsonderwijswet (leerlingstelsel) heerste in 1937 een buitengewone activiteit.
De mogelijkheid toch om aan leerlingen, die de 2-jarige vooropleiding aan de ambachtsschool hadden doorlopen, nog een tweetal jaren een behoorlijk georganiseerde aanvullende opleiding in het bedrijf te kunnen geven, bleek voor vele lichamen, zowel besturen van scholen als bedrijfsorganisaties, een aanlokkelijk denkbeeld te zijn.
Bij diverse Koninklijke besluiten, in 1937 afgekomen, werd de oprichting van een leerlingstelsel goedgekeurd ten overstaan van:
de Vereniging „de Ambachtsschool voor Delft en omstreken" te Delft;
de Vereniging „Textielonderwijs voor Eindhoven en omstreken";
de Vereniging voor vakopleiding in de metaalindustrie te 's-Gravenhage (deze vereniging werkt landelijk);
de Vereniging „Ambachtsonderwijs" te Gorinchem;
de Vereniging voor nijverheidsonderwijs te Utrecht.
Plannen voor regionale leerlingstelsels werden in voorbereiding genomen in de provincies Limburg en Noord-Brabant.

De belangstelling voor het leerlingstelsel, uitgaande van de Vereniging voor ambachtsonderwijs „Veendam—Wildervank" te Veendam, in het Z. O. deel van de provincie Groningen, was ook in 1937 nog vrij gering. Ten behoeve van het leerlingstelsel werden nieuwe modellen voor het diploma, de begroting, de rekening en verantwoording e. d. vastgesteld.
In 1937 verscheen een Ministeriële beschikking tot vaststelling van een programma voor de opleiding volgens het leerlingstelsel in de praktijk van het electriciensvak in machinefabrieken en constructiewerkplaatsen.

F. LAGER ONDERWIJS

I. DE UITVOERING DER LAGER-ONDERWIJSWET 1920 EN VAN DE WET VAN 4 AUGUSTUS 1933, (STAATSBLAD N°. 414). BIJZONDERE VOORZIENINGEN (GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT, SCHOOLBIOSCOOP, SCHOOL- EN WERKTUINEN, CURSUSSEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGEN)

Hieronder volgen enkele gegevens omtrent de toepassing der genoemde wetten.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL (ARTIKEL 19)

Het aantal gemeenten zonder openbare school is in het verslagjaar met 1 vermeerderd. Nadere gegevens omtrent de gemeenten, waar geen openbare school is gevestigd, zijn in onderstaand staatje samengevat.

Provinciën	Aantal gemeenten, waar geen openbare school gevestigd is [1])	Aantal gemeenten, dat een gemeenschappelijke school onderhield, te zamen met		Totaal
		1	2	
		gemeenten		
Noord-Brabant . . .	100 (21)	2	—	2
Gelderland	29 (9)	1	—	1
Zuid-Holland. . . .	31 (25)	3	—	3
Noord-Holland . . .	4 (2)	1	—	1
Zeeland	21 (11)	—	—	—
Utrecht	30 (22)	2	—	2
Friesland.	—	—	—	—
Overijssel	3 (2)	1	—	1
Groningen	—	2	—	2
Drenthe	—	—	1	1
Limburg	90 (31)	—	—	—
Totaal 1937 . . .	308 (123)	12	1	13
Totaal 1936 . . .	*307 (114)*	*13*	*2*	*15*

Een nominatieve opgave volgt hierachter.

[1]) De tusschen ( ) geplaatste getallen betreffen de gemeenten, die met naburige gemeenten een regeling hebben getroffen voor toelating van leerlingen.

GEMEENTEN ZONDER OPENBARE SCHOOL

Provinciën.	Geen openbare school in de gemeente				Gemeenschappelijke school	
					In de gemeente:	Gemeenschappelijk met:
Noord-Brabant	Aarle-Rixtel[1]) * Alem Alphen Andel * Bakel * Beek en Donk Beers Berghem Berkel Berlicum Best Beugen Bladel * Boekel * Boxmeer Budel * Chaam Cuijk Diessen Dinther Dongen * Drunen * Dungen den Eersel * Erp Esch Escharen	Gassel Geffen Geldrop Gilze Grave * Haaren Halsteren Haps Heesch Heeswijk Herpen Hoeven Hooge- en Lage Mierde Hooge- en Lage Zwaluwe Huijbergen Leende * Liempde Lieshout Lithoijen Luijksgestel Maarheeze * Maashees Megen St. Michielsgestel Mierlo	Mill Moergestel Nieuw Vossemeer Nistelrode Nuland Oeffelt Oijen * Oirschot Oisterwijk Oostelbeers Oploo * Ossendrecht Oudenbosch Oud- en Nieuw Gastel Princenhage * Putte Raamsdonk Ravenstein Reek Reusel Riethoven Rosmalen Rucphen Rijsbergen Rijswijk * Sambeek	Schaijk Schijndel Someren * Son Standdaarbuiten Steenbergen * Stiphout Terheijden Teteringen * Uden Udenhout * Velp Vessem Vierlingsbeek Waalre Wanroij Waspik Westerhoven Woensdrecht Wouw Zeeland Zevenbergen*	Empel (Gewande) Klundert (Moerdijk)	Alem Hooge- en Lage-Zwaluwe
Gelderland	Ammerzoden Batenburg Bemmel * Bergharen Beuningen * Dreumel Driel * Druten *	Duiven Ewijk * Gendt Groenlo Groesbeek * Hedel Hemmen Heteren *	Heumen * Horssen Huissen Kerkwijk Lichtenvoorde Millingen Nederhemert Pannerden	Ubbergen * Wehl Westervoort Wijchen Zevenaar	Apeldoorn (Hoenderloo)	Ede
Zuid-Holland	Alblas (Oud) * Alkemade Barwoutswaarder * Bergschenhoek * Berkel * Hazerswoude * Herkingen * Lange-Ruige-Weide *	Leerbroek * Leimuiden * Lier (de) * Maasland * Molenaarsgraaf * Noordwijkerhout * Nootdorp * Ottoland *	Papekop * Peursum * Rietveld Sassenheim * Schipluiden * Schoonrewoerd * Tienhoven * Valkenburg	Vlist * Voorhout Waarder * Warmond * Wateringen Wijngaarden Zevenhoven *	Ameide Zuid-Beijerland Oostvoorne	Tienhoven Goudswaard Rockanje
Noord-Holland	Heemskerk *	Marken	Obdam *	Urk	Opmeer	Spanbroek
Zeeland	Aagtekerke * Biggekerke Clinge * Duivendijke * Graauw en Langendam *	Grijpskerke * 's-Heerenhoek * Hoofdplaat Jansteen (St.) * Koewacht Kortgene	Laurens (St.) * Meliskerke Noordwelle * Ovezande Philippine Ritthem	Vrouwenpolder * Westdorpe * Zoutelande Zuiddorpe	—	—
Utrecht	Abcoude-Baambrugge Achttienhoven * Breukelen-St. Pieters * Bunnik * Bunschoten Eemnes * Haarzuilens Hoenkoop	Hoogland * Jaarsveld * Kamerik Kockengen * Laag-Nieuwkoop * Loenersloot * Montfoort * Odijk *	Oudenrijn * Polsbroek * Renswoude * Ruwiel * Schalkwijk * Snelrewaard * Stoutenburg * Tienhoven *	Tull en 't Waal Vleuten * Werkhoven Willeskop * Wilnis Zegveld	Abcoude-Proostdij Westbroek	Abcoude-Baambrugge Achttienhoven
Friesland	—	—	—	—	—	—
Overijssel	Borne *	Oldenzaal	Ootmarsum *	—	Vriezenveen	Tubbergen
Groningen	—	—	—	—	Midwolda Nieuweschans	Nieuwolda Beerta

[1]) De met een * gemerkte gemeenten hebben met naburige gemeenten een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.

Provinciën	Geen openbare school in de gemeente				Gemeenschappelijke school	
					In de gemeente:	Gemeenschappelijk met:
Drenthe	—	—	—	—	Dalen (Dalerveld)	Coevorden en Hoogeveen
Limburg	Amby * [1] Amstenrade * Arcen en Velden * Baexem Beegden Beek * Beesel * Belfeld Bingelrade Borgharen Born Broekhuizen Broeksittard Brunssum Buggenum * Bunde Echt Eijgelshoven * Eijsden * Elsloo Geertruid (St.) Geleen * Geulle	Grevenbicht Gronsveld * Grubbenvorst * Gulpen * Heel en Panheel Heijthuizen Helden * Herten Hoensbroek * Horn Houthem * Hulsberg * Itteren * Ittervoort Jabeek Klimmen * Limbricht Linne Maasbracht Maasniel Margraten * Meerlo * Meerssen *	Meijel Merkelbeek Montfort Munstergeleen Neer Neeritter Nieuwstadt Noorbeek Nunhem * Nuth * Obbicht en Papenhoven Odiliënberg (St.) Oirsbeek Ottersum Oud-Valkenburg Posterholt Rijckholt * Roggel Roosteren Schaesberg * Schimmert Schinnen *	Schin op Geul Schinveld * Sevenum * Simpelveld Slenaken Spaubeek Stevensweert Stramproy Susteren Swalmen Thorn Ubach over Worms * Ulestraten Urmond Valkenburg * Venraij Vlodrop Wanssum Weert Wessem Wijlre * Wijnandsrade	—	—

[1]) De met een * gemerkte gemeenten hebben met naburige gemeenten een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.

ONTNEMING BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS (ARTIKEL 10 DER WET)

Ten aanzien van 5 onderwijzers hebben Gedeputeerde Staten verklaard, dat zij, met toepassing van art. 10 der wet, hun bevoegdheid tot het geven van onderwijs hebben verloren.

TEGEMOETKOMING KOSTEN VAN VERVOER

Het aantal gemeenten, waar krachtens art. 13, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 steun werd verleend ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken eener lagere school, is in het verslagjaar eenigszins toegenomen. Het aantal leerlingen, aan wie deze steun werd verleend, nam belangrijk toe. Een en ander moge blijken uit onderstaand staatje.

Provinciën	Aantal gemeenten, waar krachtens art. 13, 1ste lid, steun ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken eener school, werd verleend						Aantal leerlingen, aan wie steun werd verleend					
	Gemeenten met:						Gemeenten met:					
	meer dan 100 000 inw.	50 001—100 000 inw.	20 001—50 000 inw.	5 001—20 000 inw.	5 000 en minder inw.	Totaal	meer dan 100 000 inw.	50 001—100 000 inw.	20 001—50 000 inw.	5 001—20 000 inw.	5 000 en minder inw.	Totaal
Noord-Brabant .	—	1	2	19	39	61	—	4	10	151	261	426
Gelderland . . .	—	3	1	28	20	52	—	114	75	205	110	504
Zuid-Holland . .	2	1	—	18	39	60	8	3	—	98	217	326
Noord-Holland .	1	1	4	11	40	57	18	7	160	180	269	634
Zeeland.	—	—	—	4	28	32	—	—	—	90	233	323
Utrecht.	—	—	—	2	20	22	—	—	—	8	105	113
Friesland	—	—	2	3	20	25	—	—	6	409	36	451
Overijssel. . . .	—	1	2	20	10	33	—	6	5	385	116	512
Groningen . . .	—	—	—	7	12	19	—	—	—	35	45	80
Drenthe	—	—	1	10	15	26	—	—	29	115	118	262
Limburg	—	—	1	6	13	20	—	—	25	23	41	89
Totaal 1937	3	7	13	128	256	407	26	134	310	1699	1551	3720
Totaal 1936	*2*	*6*	*11*	*130*	*220*	*369*	*18*	*62*	*174*	*1289*	*1309*	*2852*

VERVOER VAN LEERLINGEN (ARTIKEL 13, 2DE LID, ONDER *f*)

Regelingen tot vervoer van leerlingen overeenkomstig de aangehaalde wetsbepaling waren in het verslagjaar in 8 gemeenten getroffen.

TEGEMOETKOMING IN DE KOSTEN VAN HUISONDERWIJS (ARTIKEL 13, 5DE LID)

Provinciën	Aantal gemeenten, waar krachtens art. 13, 5de lid, steun werd verleend, ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het geven van huisonderwijs						Aantal gezinnen waaraan steun werd verleend					
	Gemeenten met:						Gemeenten met:					
	meer dan 100 000 inw.	50 001—100 000 inw.	20 001—50 000 inw.	5 001—20 000 inw.	5 000 en minder inw.	Totaal	meer dan 100 000 inw.	50 001—100 000 inw.	20 001—50 000 inw.	5 001—20 000 inw.	5 000 en minder inw.	Totaal
Noord-Brabant .	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1
Gelderland . . .	—	—	1	1	—	2	—	—	1	3	—	4
Zuid-Holland . .	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	9	9
Noord-Holland .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Friesland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overijssel. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Groningen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal 1937. . .	—	—	1	2	2	5	—	—	1	4	10	15
Totaal 1936. . .	*1*	—	—	*2*	*4*	*7*	*22*	—	—	*2*	*10*	*34*

INSTANDHOUDING VAN OPENBARE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN AANTAL LEERLINGEN (ARTIKEL 22BIS, 6DE LID)

Ten aanzien van 1 openbare lagere school heeft de Minister de vergunning verleend, bedoeld in art. 22*bis*, 6de lid, der wet, en wel tot wederopzegging.

VERGUNNING (ARTIKEL 25, 5DE LID)

Ten aanzien van 1 openbare school heeft de Kroon de vergunning verleend, bedoeld in art. 25, 5de lid, der wet.

STRAFFEN VAN WAARSCHUWING EN SCHORSING (ARTIKEL 37, 1STE LID)

In 7 gemeenten werd door burgemeester en wethouders met toepassing van art. 37, 1ste lid, onder *a*, der wet de straf van waarschuwing opgelegd voor 9 gevallen.

In 3 gemeenten hebben burgemeester en wethouders met toepassing van art. 37, 1ste lid, onder *b*, der wet, de straf van schorsing opgelegd, waarvan 1 geval met behoud van wedde en 2 gevallen zonder behoud van wedde.

OPHEFFING DER BETREKKING (ARTIKEL 38, 1STE LID, ONDER *b*)

Aan 40 onderwijzers werd, anders dan op eigen verzoek of wegens opheffing hunner betrekking, krachtens art. 38, 1ste lid, onder *b* der wet ontslag verleend. Aan 5 van deze onderwijzers werd het ontslag niet-eervol verleend.

ONTNEMING BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS (ARTIKEL 38, 3DE LID)

Met toepassing van art. 38, 3de lid, der wet hebben Gedeputeerde Staten verklaard, dat 2 van de niet-eervol ontslagen onderwijzers, vermeld in de vorige alinea, de bevoegdheid tot het geven van onderwijs hebben verloren.

ONTSLAG OP 65-JARIGEN LEEFTIJD (ARTIKEL 38, 4DE LID)

Provinciën	Aantal gemeenten waar overeenkomstig art. 38, 4de lid, der wet bepaald is, dat aan onderwijzers en onderwijzeressen wegens 65-jarigen of hoogeren leeftijd ontslag zal worden verleend
Noord-Brabant	22
Gelderland	40
Zuid-Holland	66 [1])
Noord-Holland	34
Zeeland	18
Utrecht	8
Friesland	18
Overijssel	25
Groningen	23
Drenthe	20
Limburg	15
Totaal in 1937	289 [1])
Totaal in 1936	*281*

ONTZEGGING TOEGANG TOT DE SCHOOL (ARTIKEL 39, 1STE LID)

In 3 gemeenten hebben burgemeester en wethouders, met toepassing van art. 39, 1ste lid, der wet aan 1 onderwijzer, en in 1 gemeente aan 2 onderwijzers den toegang tot de school ontzegd.

[1]) Waarvan 1 gemeente, waar de bepaling alleen voor onderwijzeressen geldt.

AMBTEN EN BEDIENINGEN DER ONDERWIJZERS (ARTIKELEN 45, 2DE LID EN 97, 2DE LID)

Opgave van ambten en bedieningen waarvoor vrijstelling werd verleend (voor zoover niet van kerkelijken of daarmede gelijk te stellen aard)			Aantal onderwijzers waaraan is toegestaan dat te hunnen huize handel of nering wordt gedreven of eenig beroep wordt uitgeoefend (behalve het geven van onderwijs)	
Provinciën	Openbare onderwijzers (krachtens art. 45, 2de lid)	Bijzondere onderwijzers (krachtens art. 97, 2de lid, onder *b*)	Openbare onderwijzers (krachtens art. 45, 2de lid)	Bijzondere onderwijzers (krachtens art. 97, 2de lid, onder *b*)
Noord-Brabant	1: administrateur.	11: schooladministrateur. 1: gemeentearchivaris. 1: administrateur. 1: hoofdredacteur tijdschrift. 1: secretaris „G. J. Varkensfokdag".	—	—
Gelderland	6: kassier. 6: secretaris polder. 2: directeur zangvereeniging. 1: administrateur bouwvereeniging. 2: boekhouder. 1: jeugdverzorging. 1: vader jeugdherberg. 1: directeur woningstichting. 2: correspondent nieuwsblad. 1: agent „ 1: verzekeringsagent. 1: secr.-penn. ziervereeniging. 1: secr.-boekhouder spaarbank. 1: penningm. bouwvereeniging. 6: handelsavondschool. 1: huisvlijtschool. 1: secretaris vereeniging. 1: commissaris autobusonderneming. 1: voor toezicht proefritten art. 15 Motor- en Rijwielwet.	99: schooladministrateur. 1: handelsagent. 1: verzekeringsagent. 1: leeraar handelsschool. 17: kassier. 11: agent voor verzekering en spaarfonds. 2: werkzaam aan buitenschool. 1: secr.-penn. landbouwmij. 2: „ boerenbond. 1: instructeur landbouw. 5: secr.-penn. vereeniging. 1: administrateur stichting. 5: secr. en/of ontvanger polder. 1: werkzaam op postkantoor. 2: correspondent nieuwsblad. 1: agent „ 1: boekhouder. 1: leeraar landbouwcursus. 1: zaakwaarnemer boerenbond. 3: directeur muziekvereeniging. 1: secr. comm. tot wering van schoolverzuim. 1: curator vereeniging voor kinderzorg.	1: vervaardiging en verkoop van kunstvoorwerpen. 1: handel in kuikens en broedeieren. 2: echtgenoote houdster van P.T.T.kantoor (station).	1: handel drijven door zoon. 2: handel of nering. 1: echtgenoote houdster postkantoor. 1: zoon als electricien. 1: zoon bouwer van en handelaar in radiotoestellen. 1: dochter machine-breister. 1: zoon verricht copieerwerk. 1: dochter coupeuse.
Zuid-Holland	1: secretaris ziekenhuisverpleging.	9: bezoldigd administrateur. 1: administrateur. 1: administratrice.	—	1: zoon tandarts.

		1: vertegenwoordiger Raad van Arbeid. 1: secr.-penningm. van een polder 1: agent brandverzekering.		
Noord-Holland	1: administrateur bouwvereeniging. 1: boekhouder nutsspaarbank. 1: agent brandassurantie. 1: toezichthouder openluchtschool.	1: schooladministrateur. 1: commissaris N.V. 1: agent levensverzekering. 1: agent spaarkas. 1: correspondent dagblad.	1: echtgenoot drogist. 1: zoon advocaat en procureur.	—
Zeeland	2: kassier boerenleenbank. 1: leeraar ambachts- en avondteekenschool. 1: schrijver ambachtsschool. 1: secretaris Groene Kruis. 1: ambtenaar v. d. Burg. Stand.	6: kassier boerenleenbank. 8: schooladministrateur. 1: secretaris boerenleenbank. 1: agent verzekering. 1: leeraar aan een middelbare school.	1: zoon handel in radioartikelen.	—
Utrecht	2: verslaggever dagblad. 1: inner van schoolgelden. 1: kassier boerenleenbank. 1: secr. van stichting.	1: kassier boerenleenbank. 32: schooladministrateur. 1: secr. pluimveevereeniging. 1: boekhandelaar. 1: directeur muziekvereeniging. 1: leider zangkoren. 1: secr.-penningm. waterschappen. 3: agent verzekeringsmaatschappij. 2: agent van een bank. 3: redacteur. 4: inner van schoolgelden. 1: secr.-penningm. bouwvereen.	1: sigarenhandel door echtgenoot van onderwijzeres. 1: electrotechnisch bureau.	1: door dochter drogisterij.
Friesland	1: kassier boerenleenbank. 2: agent verzekeringsmaatschappij.	1: kassier spaarbank. 1: boekh.-kassier credietvereeniging. 18: schooladministrateur. 2: onbezoldigd veldwachter. 2: comm. Vrijw. Burgerwacht. 1: penningm. begrafenisver. 1: secr. comm. tot wering van schoolverzuim. 1: secr. boekh. Burgerl. Armbestuur.	1: autoverhuurder en rijwielhandelaar. 1: administrateur en agent verzekeringsmij(mijen). 1: reiziger in tabak en aanverwante artikelen.	1: drijven van handel. 1: reiziger in manufacturen.

Provinciën	Opgave van ambten en bedieningen waarvoor vrijstelling werd verleend (voor zoover niet van kerkelijken of daarmede gelijk te stellen aard): Openbare onderwijzers (krachtens art. 45, 2de lid)	Opgave van ambten en bedieningen waarvoor vrijstelling werd verleend (voor zoover niet van kerkelijken of daarmede gelijk te stellen aard): Bijzondere onderwijzers (krachtens art. 97, 2de lid, onder *b*)	Aantal onderwijzers waaraan is toegestaan dat te hunnen huize handel of nering wordt gedreven of eenig beroep wordt uitgeoefend (behalve het geven van onderwijs): Openbare onderwijzers (krachtens art. 45, 2de lid)	Aantal onderwijzers waaraan is toegestaan dat te hunnen huize handel of nering wordt gedreven of eenig beroep wordt uitgeoefend (behalve het geven van onderwijs): Bijzondere onderwijzers (krachtens art. 97, 2de lid, onder *b*)
Overijssel	1: commissaris fabriek. 1: voorzitter ziekenfonds. 1: directeur boerenbond. 1: secr.-penningm. pluimveevereeniging. 2: kassier. 1: secr.-penningm. brandassurantie. 1: leider gymnastiekvereeniging. 1: passageagent Mij. „Nederland". 3: verslaggever. 1: administrateur voetbalbond. 1: secr. „Kinderzorg". 2: directeur zangvereeniging. 1: schooladministrateur. 1: voorzitter T.B.C. Commissie. 1: bankcorrespondent. 1: agent verzekering. 1: secr.-penningm. ziekenhuisverpleging.	10: kassier. 21: schooladministrateur. 1: directeur museum. 1: secr.-penningm. coöp. aankoopvereeniging. 1: Statenlid. 1: directeur zangvereeniging. 1: gymnastiekleeraar. 1: vertegenwoordiger „Kinderzorg". 1: secr. bouwvereeniging. 1: penningm. paardenverzekering 1: „ „Groene Kruis".	1: door echtgenoot schildersbedrijf. 1: echtgenoote kapster. 1: zoon tandarts. 1: door zoon cyclostyle-werk. 1: nering drijven.	1: kleermaker en koopmansvak.
Groningen	1: directeur spaarbank. 1: administrateur spaarbank. 1: secretaris waterschappen. 2: kassier. 1: administrateur van den tuinbouw. 1: secr. landbouwvereeniging. 1: penningmeester spaarbank.	6: schooladministrateur. 10: kassier. 1: agent levensverzekering. 1: secr.-penningm. armbestuur. 1: verslaggever dagblad. 1: secr.-boekhouder waterschap.	—	—
Drenthe	1: correspondent dagblad. 5: kassier. 1: secr.-penningm. waterschap. 1: leeraar teekenschool. 1: secr. coöp. aankoopvereeniging.	10: schooladministrateur. 4: kassier. 1: secr.-penn. van een veenschap. 1: administrateur brandassurantie. 1: leeraar industrieschool. 1: secr.-penn. van een waterschap.	1: hoenderfokkerij door gezinslid. 1: manufacturenhandel door gezinslid.	—
Limburg	31: kassier. 1: secr.-penn. land- en tuinbouwbond. 1: correspondent van nieuwsbladen. 1: secr.-penn. burgerlijk armbestuur.	35: schooladministrateur. 1: secr.-penn. stichting. 5: kassier. 1: agent brandverzekering. 1: agent levensverzekering. 1: afd. secr. eiermijn. 1: secr.-penn. spaarbank. 1: correspondent leeszaal. 1: secr. bouwvereeniging. 1: ontvanger burg. armbestuur. 1: secr.-penn. land- en tuinbouwbond. 1: secr. zuivelfabriek. 9: muziekdirecteur. 1: boekhouder-correspondent zandexploitatie.	—	1: dameshoedenzaak. 1: kippenfokkerij door gezinslid. 1: bakkerij door gezinslid. 1: slagerij door gezinslid. 1: gezinslid fotograaf.

STICHTING VAN BIJZONDERE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN AANTAL LEERLINGEN (ARTIKEL 73, 2DE LID)

Ten aanzien van 1 bijzondere lagere school heeft de Kroon de beschikking genomen, bedoeld in art. 73, 2de lid, der wet.

BUITENGEBRUIKSTELLING SCHOOLGEBOUWEN (ARTIKEL 83, 6DE LID)

Ten aanzien van 7 schoolgebouwen heeft de Kroon met toepassing van art. 83, 6de lid, der wet verklaard, dat het buiten gebruik stellen het gevolg was van de opheffing van die scholen in verband met de samenvoeging met één of meer scholen.

SUBSIDIE AAN BIJZONDERE SCHOLEN, WELKE ZIJN GESTICHT ZONDER TOEPASSING VAN ARTIKEL 72 DER WET

In 3 gemeenten heeft de Minister de machtiging verleend, bedoeld in art. 88*bis*, 1ste lid, der wet en wel ten aanzien van 2 scholen voor gewoon lager onderwijs en 2 scholen voor uitgebreid lager onderwijs.

VERGUNNING ARTIKEL 90, 6DE LID

Ten aanzien van 6 bijzondere scholen heeft de Kroon de vergunning verleend, bedoeld in art. 90, 6de lid, der wet.

BEHOUD VAN VERGOEDING VOOR BIJZONDERE LAGERE SCHOLEN MET MINDER DAN HET VOORGESCHREVEN AANTAL LEERLINGEN (ARTIKEL 96, 3DE LID)

Ten aanzien van 10 bijzondere lagere scholen heeft de Minister de beschikking genomen, bedoeld in art. 96, 3de lid, der wet.

BEREKENING VERGOEDING ARTIKEL 101

Voor 22 gemeenten heeft de Minister met toepassing van art. 7, 1ste lid, der Wet van 4 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 414), gewijzigd bij de Wetten van 29 December 1934 (*Staatsblad* n°. 727) en 31 December 1936 (*Staatsblad* n°. 322), bepaald, dat bij de berekening van het bedrag der vergoeding, bedoeld in het 1ste lid van art. 101 der Lager-onderwijswet 1920, scholen buiten aanmerking zullen worden gelaten. Deze beslissing had op 25 openbare scholen betrekking.
In 34 gemeenten voor 50 bijzondere scholen heeft de Minister met toepassing van art. 7, 2de lid, der Wet van 4 Augustus 1933 (*Staatsblad* n°. 414), gewijzigd bij de Wetten van 29 December 1934 (*Staatsblad* n°. 727) en 31 December 1936 (*Staatsblad* n°. 322), de vergoeding, bedoeld in art. 101 der Lager-onderwijswet 1920, verhoogd.

VERGUNNING TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS AAN VREEMDELINGEN (ARTIKEL 129, 2DE LID)

Aan 7 vreemdelingen heeft de Kroon krachtens art. 129, 2de lid, der wet de vergunning tot het geven van lager onderwijs verleend.

COMMISSIËN VAN TOEZICHT (ARTIKEL 176, 2DE LID), AMBTENAREN TER VERZEKERING VAN HET PLAATSELIJK SCHOOLTOEZICHT (ARTIKEL 176, 3DE LID)

Provinciën	Aantal gemeenten met commissie van toezicht (krachtens art. 176, 2de lid)	Ambtenaren ter verzekering van het plaatselijk schooltoezicht (krachtens art. 176, 3de lid)
Noord-Brabant . . .	72	—
Gelderland	48	—
Zuid-Holland	60	[1]) Delft (1), 's Gravenhage (4), Leiden (1), Rotterdam (3), Schiedam (1).
Noord-Holland . . .	63	Amsterdam (5), Zaandam (1).
Zeeland.	31	—
Utrecht	18	Utrecht (1)
Friesland	23	—
Overijssel	21	Enschede (1)
Groningen	33	—
Drenthe	13	—
Limburg	66	—

AANTAL SCHOLEN, WAAR KRACHTENS ARTIKEL 195 VRIJSTELLING IS VERLEEND VAN DE VERPLICHTING TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS IN LICHAMELIJKE OEFENING [2])

Provinciën	Gemeenten met:					
	meer dan 100 000 inwoners	50 001—100 000 inwoners	20 001—50 000 inwoners	5001—20 000 inwoners	5000 en minder inwoners	Totaal
Noord-Brabant	—	3 (2)	2 (1)	6 (2)	6 (3)	17 (8)
Gelderland . .	—	1 (1)	8 (8)	39 (39)	52 (51)	100 (99)
Zuid-Holland .	—	—	—	31 (30)	69 (49)	100 (79)
Noord-Holland	—	—	—	—	14 (14)	14 (14)
Zeeland. . . .	—	—	1 (—)	3 (1)	78 (73)	82 (74)
Utrecht	—	—	—	4 (?)	10 (?)	14 (?)
Friesland . . .	—	—	2 (2)	160 (29)	15 (6)	177 (37)
Overijssel . . .	—	—	—	19 (19)	5 (5)	24 (24)
Groningen . .	—	—	—	105 (105)	92 (92)	197(197)
Drenthe. . . .	—	—	32 (32)	67 (67)	62 (62)	161(161)
Limburg . . .	—	—	4 (4)	13 (13)	21 (21)	38 (38)
Totaal 1937	—	4 (3)	49 (47)	447(305?)	424(376?)	924(731?)
Totaal 1936	*3 (3)*	*4 (3)*	*53 (51)*	*452(339?)*	*442(386?)*	*954(782?)*

[1]) De tusschen haakjes geplaatste getallen betreffen de aantallen ambtenaren.

[2]) De aantallen scholen, voor welke aan de vrijstelling de voorwaarde was verbonden tot het geven van onderwijs in vak *j* der Lager-onderwijswet van 1878, zijn tusschen ( ) geplaatst en in het voorafgaande getal begrepen.

BIJZONDERE VOORZIENINGEN (GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT, SCHOOLBIOSCOOP, SCHOOL- EN WERKTUINEN, CURSUSSEN VOOR SPRAAKGEBREKKIGEN)

Geneeskundig toezicht op lagere scholen

Provinciën	Aantal gemeenten waar medisch schooltoezicht is	Aantal gemeenteschoolartsen		
		Hoofdfunctie	Nevenfunctie	Totaal
Noord-Brabant	17	2	23 [1]	25 [1]
Gelderland	37	5	42	47
Zuid-Holland	74	18	52	70
Noord-Holland	74	20	79	99
Zeeland	18	1	18 [2]	19
Utrecht	17	—	31	31
Friesland	18	1	53	54
Overijssel	23	3	27	30
Groningen	31	3	18	21
Drenthe	27	4	23	27
Limburg	20	—	27 [3]	27 [3]
Totaal in 1937	356	57	392	449
Totaal in 1936	*347*	*58*	*381*	*439*

Op 31 December 1937 werd in 2 gemeenten een *schoolbioscoop* aangetroffen en wel te Maasdam en Hengelo; in 2 gemeenten nl. 's-Gravenhage en Leiden, bestond een *schoolmuseum*. In 20 gemeenten werden op dien datum *school- en werktuinen* aangetroffen, nl. te Delft, Dordrecht, 's-Gravenhage, Lisse, Overschie, Schiedam, Vlaardingen, Voorburg, Beverwijk, den Helder, Oude-Niedorp, Wieringerwaard, Leersum, Hengelo, Aduard, Nieuwe-Schans, Winschoten, Odoorn, Sleen en Zuid-Laren; in 11 gemeenten kwamen voor *cursussen voor spraakgebrekkigen* en wel te Dordrecht, 's-Gravenhage, Leiden, Rijswijk, Schiedam, Amsterdam, Haarlem, Leeuwarden, Enschedé, Groningen en Maastricht.

[1] Waarvan 1 tevens schoolarts in een gemeente in Limburg is.

[2] Uitsluitend gemeenteartsen.

[3] Waarvan 1 tevens schoolarts in een gemeente in Noord-Brabant is.

II. DE VERSLAGEN DER HOOFDINSPECTEURS BETREFFENDE HET LAGER ONDERWIJS

EERSTE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: NOORD-BRABANT, LIMBURG EN GELDERLAND

LAGER ONDERWIJS

§ 1. TOESTAND VAN HET LAGER ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN

GEVOLGEN VAN DE BEZUINIGINGSMAATREGELEN

De beschouwingen, die de inspecteurs geven over den algemeenen toestand van het lager onderwijs in hun inspecties, zijn niet opwekkend. De inspecteur van Heerlen maakt melding van de economische opleving in de Mijnstreek, waarvan een toename van de schoolbevolking met ongeveer 800 leerlingen het gevolg was, maar, sprekende over de omstandigheden, waaronder de scholen in zijn inspectie moeten werken, vraagt hij zich met bezorgdheid af: „Hoe lang zal deze toestand nog moeten duren?" Deze bezorgdheid spreekt uit alle inspecteursverslagen. „Het is een beklemmend gevoel", schrijft de inspecteur van Helmond, „dat de omstandigheden voor het onderwijs steeds moeilijker worden, en dat het zich daaraan gaat aanpassen. De beste waarborg voor goed onderwijs is altijd geweest de beroepsliefde van den onderwijzer, zijn streven naar steeds betere voorwaarden voor de school en zijn zorg voor het behoud en de verheffing van het peil van het onderwijs. Met open oog voor de werkelijkheid heeft hij zich, individueel of corporatief, geweerd tegen de steeds moeilijker wordende omstandigheden, die het peil van het onderwijs omlaag drukken. Hij is hooge eischen blijven stellen aan zich zelf en aan de school, ook nu de bezuinigingsmaatregelen steeds dieper invreten in de vitale belangen er van, en hij ziet afbrokkelen, wat door jarenlange beroepsliefde en kennis van zaken is opgebouwd. Het grootste gevaar voor het onderwijs is, dat de onderwijzer zich ten slotte zal gaan aanpassen aan de steeds moeilijker wordende omstandigheden en zijn hooge eischen matigen. Dat gevaar is verre van denkbeeldig. De jongeren zijn onder abnormale omstandigheden de school binnengetreden en zullen zich daarom gemakkelijk aanpassen aan de heerschende toestanden. En de ouderen, die de betere voorwaarden hebben gekend en nu reeds jaren lang vergeefs tegen de groeiende moeilijkheden kampen? Het is een algemeen menschelijk verschijnsel, dat vruchtelooze strijd vermoeit en eindigt met aanvaarding van wat onvermijdelijk schijnt. Dat behoeft geen moedeloosheid te worden en is het gelukkig ook nog niet. Maar het accepteeren van het feit, dat het niet anders kan, de berusting in het lagere peil van het onderwijs, het staken van den strijd voor betere voorwaarden zou het ergste zijn, wat het onderwijs zou kunnen treffen. Nòg ziet de onderwijzer met leedwezen en verzet

hij er zich tegen, dat de kinderen slordiger worden in hun uiterlijk en in hun werk en onverschilliger voor het onderwijs, dat de ouders steeds minder belang stellen in de school, dat de lokalen slechter onderhouden en gereinigd worden, dat de leermiddelen verouderen en verslijten en niet kunnen worden vervangen, dat het peil van het onderwijs en de resultaten van de opvoeding zakken door de groote klassen en de veelvuldige combinatie. Maar zal niet ten slotte, als de ongunstige omstandigheden blijven aanhouden, de berusting komen in het onvermijdelijke, de aanvaarding van het abnormale als normaal? Het vereenigingsleven met zijn felle actie voor betere voorwaarden houdt voorloopig het moreel nog hoog. Zoolang de onderwijzer nog strijdt voor betere voorwaarden voor zich zelf en voor de school, het besef van zijn verantwoordelijkheid daardoor levendig houdt en zich verzet tegen afzakking, blijft het vertrouwen, dat hij ook onder den druk der tijden van het onderwijs zal blijven maken, wat er van te maken is."
Dit vertrouwen deelen alle inspecteurs, óók „nu de verwachtingen, dat de verbetering van de economische omstandigheden in ons land in 1937 haar weerslag op ons lager onderwijs zou vinden en dat door die verbetering de bezuinigingsbanden, die het omknellen, losser zouden worden, niet in vervulling zijn gegaan." (Inspectie 's-Hertogenbosch.) „Ik houd er mij nog altijd van overtuigd, dat onze mannen en vrouwen in de school voor de zooveelste maal met kracht en opoffering hun werk zullen hervatten en zooveel als eenigszins mogelijk is hun koesterende liefde zullen blijven geven aan de scharen van hun toevertrouwde kinderen, waaronder er geleidelijk aan meer en meer voorkomen, wien ondervoeding en onvoldoende kleeding en dekking is aan te zien. — Ik meen dat de Nederlandsche ouders ook in de toekomst kunnen blijven rekenen op de Nederlandsche onderwijzers en onderwijzeressen, als het gaat om de opvoedkundige en onderwijskundige belangen van het Nederlandsche schoolkind." (Inspectie Eindhoven.)

KLASSEBEZETTING

„Er is nagenoeg een stilstand ingetreden in de uitwerking der crisismaatregelen", schrijft de inspecteur van Roosendaal. Dit is in zoover juist, dat in 1937 minder leerkrachten op wachtgeld zijn gekomen dan in de voorafgaande jaren en dat aan verschillende scholen een nieuwe leerkracht kon worden aangesteld. Maar overigens blijft de geldende leerlingenschaal dreigend doorwerken op de bezetting van de klassen. „Onder de bezuinigingsmaatregelen heeft immers de wijziging van de normen van art. 28 der Lager-onderwijswet wel het diepst in de organisatie van het onderwijs ingegrepen. Eenerzijds hebben tengevolge daarvan verschillende scholen een leerkracht moeten ontslaan, waardoor de organisatie moeilijker en de omstandigheden voor goed onderwijs ongunstiger werden. Anderzijds konden meerdere scholen bij stijging van het aantal leerlingen tot een getal tusschen de grenzen van de oude en de thans geldende schaal geen nieuwe leerkracht benoemen, waardoor

verbetering van de omstandigheden werd verhinderd." (Inspectie Helmond.)
Niet alle inspectieverslagen bevatten gegevens over de bezetting van de lokalen, maar uit de cijfers, die zijn overgelegd, kan veilig de conclusie worden getrokken, dat de overbevolking met al haar nadeelige gevolgen in 1937 weer is toegenomen. De inspectie Arnhem had 51, Boxmeer 58, Breda 91, Heerlen 61, Helmond 95, Maastricht 96, Roosendaal 68, Tilburg 99, Venlo 77, Zutphen 25 lokalen met méér dan 49 leerlingen. Een bezetting met méér dan 60 leerlingen is daarbij geen zeldzaamheid.
„Het spreekt vanzelf", schrijft de inspecteur van Venlo, „dat de taak van de onderwijzers in zulke overbevolkte klassen moeilijk en zwaar is. Doordat de leerlingen zoo dicht op elkaar zitten en vaak elkander moeten hinderen bij het in- en uitgaan der banken, vereischt het handhaven der orde een meer dan gewone zorg. Individueele hulp en toezicht bij het maken van schriftelijk werk zijn zeer lastig, doordat de leerlingen in hun banken niet te bereiken zijn. Zij moeten opschuiven, van plaats verwisselen of hun werk onderling doorgeven, wil de onderwijzer hen persoonlijk helpen, aanwijzingen geven of hun werk onder de oogen kunnen krijgen. De correctie en het nazien van de stapels cahiers vordert veel tijd buiten school. Wanneer in zulke klassen ook nog huiswerk gemaakt wordt, hetgeen voor een aantal leerlingen vaak noodig is of door de ouders verzocht wordt, leidt dit wel eens tot een overbelasting aan correctie. Ook is mij gebleken, dat men in zulke overvolle klassen wel eens verlegen zat met de wenschelijkheid of de noodzakelijkheid, dat leerlingen om hygiënische redenen of om wille van hun gedrag een aparte plaats moesten hebben. Een bank voor hen alleen was echter niet beschikbaar, waardoor aan medeleerlingen en aan den onderwijzer heel wat last en moeilijkheden niet gespaard bleven. Niet alleen kleinere scholen, waar het groot aantal leerlingen zijn oorzaak vindt in de noodzakelijkheid twee of meer leerjaren te combineeren in één lokaal, ondervinden den last van de groote klassen; maar vooral ook de grootere en grootste. Dit is speciaal aan die scholen het geval, waar het leerlingenaantal een der grensgetallen van de leerlingenschaal nadert of bij den aanvang van het schooljaar en de daaropvolgende teldagen zulk een grensgetal overschrijdt, zonder dat het jaargemiddelde aanspraak geeft op een leerkracht méér, of dat ingevolge het bepaalde in art. 56, 2de lid, der Lager-onderwijswet een extra-leerkracht kan toegestaan worden. Bij het beschikbare aantal leerkrachten was het aan verschillende scholen niet doenlijk een eenigszins bevredigende oplossing tot plaatsing van de leerlingen en gelijkmatige verdeeling over de verschillende klassen en onderwijzers te vinden."

KWEEKELINGEN MET AKTE

De inspecteur van Nijmegen vermeldt naast 31 klassen met 51—70 leerlingen 5 klassen met 1—10, 62 met 11—20, 141 met 21—30 leerlingen en merkt op „dat op vele scholen kwekelingen voorkomen, die daar

absoluut niet nodig zijn en de klassen slechts nodeloos klein maken." Men meene intusschen niet, dat de kweekelingen in de inspectie Nijmegen geen ander dan overbodig werk verrichten. „Wanneer de kwekeling met akte geen uitkomst bracht", zoo vervolgt de inspecteur, „zou in verschillende gevallen een behoorlijke organisatie van de school niet mogelijk zijn geweest." Zoo is het ook in de andere inspecties. En bij groote waardeering voor het werk van de kweekelingen spreekt uit de verslagen een diepe deernis met hun lot.

„Waar soms slechts enkele leerlingen aan een grensgetal ontbreken, verkeert men in moeilijke omstandigheden. Door het optreden van de kweekelingen met akte worden de bezwaren ten deele opgeheven. In de inspectie Apeldoorn zijn er 76 werkzaam, die zelfstandig een klas leiden." (Inspectie Apeldoorn.)

„Het aantal kweekelingen met een vaste klasse in een afzonderlijk lokaal was 89. Zij hebben den schoolarbeid, tegen een onwaardige belooning, tot mijn volle tevredenheid gedaan. Geen werk was hun te veel, geen moeite te groot. Persoonlijk onderzoek heeft mij dat overtuigend bewezen." (Inspectie Arnhem.)

„De kweekelingen maken een splitsing van klassen of een betere combinatie mogelijk. De opsomming van de overbezette klassen geeft overduidelijk een beeld, dat aan het onderwijzend personeel een te zware taak is opgedragen, en dat vele jonge onderwijzers-kweekelingen een arbeid verrichten, die niet in de allerminst billijke verhouding staat tot de geldelijke belooning. Wanneer er maar eenig uitzicht was, dat zij na enkele jaren op een vaste aanstelling konden rekenen, dan zou het een prachtvoorbereiding zijn om zich met enthousiasme toe te leggen op hun taak als opvoeder en onderwijzer. Nu kan men slechts den moed en de energie der jonge menschen bewonderen, waarmee zij tijdens de schooluren nauwgezet hun taak vervullen en na schooltijd nog studeeren, ofschoon niet de minste kans op benoeming bestaat." (Inspectie Boxmeer.)

„Het aantal overbevolkte lokalen zou nog veel grooter zijn, indien er niet zoo veel jonge onderwijzers en onderwijzeressen waren, die geen betrekking kunnen vinden en in vele gevallen al blij zijn, dat ze in school mogen werken, zelfs wanneer ze er geen enkele belooning voor ontvangen. In de inspectie waren op 31 December 59 klassen, die door kweekelingen met akte zelfstandig werden geleid. Daardoor werd in vele gevallen een splitsing mogelijk van groote klassen of konden ongewenschte combinaties worden voorkomen. Bovendien verleenden nog 68 andere kweekelingen met akte hun hulp aan klasse-onderwijzers. In vele van de overbezette klassen is die hulp een ware uitkomst, vooral bij het controleeren en corrigeeren van schrijf- en teekenwerk. Indien men niet zoo goedkoop over deze hulpkrachten kon beschikken, zou de nadeelige invloed van de bezuinigingsmaatregelen, waarvan de gevolgen ieder jaar erger worden, nog duidelijker merkbaar zijn dan thans reeds het geval is. Intusschen is het zeer te betreuren, dat deze jonge onderwijzers en onderwijzeressen een volledige dagtaak vervullen — sommige al vijf of zes jaren —

zonder dat zij er naar billijkheid voor worden beloond en zonder dat hun werk, met hoeveel toewijding ook verricht, hun in de naaste toekomst uitzicht geeft op een gesalarieerde betrekking." (Inspectie Breda.)

„Het aantal kweekelingen met akte, belast met het onderwijs aan eigen klasse, nam nog steeds toe; thans zijn er 85 als zoodanig werkzaam. Een behoorlijk salaris wordt nergens gegeven. De meesten verdienen een paar honderd gulden, vaak met veel moeite van alle kanten bij elkaar gebracht, terwijl het volstrekt geen uitzondering is, dat niet de geringste belooning wordt toegekend. Is het te verwonderen dat, nu de toestand van 's Rijks schatkist het nog niet toelaat de leerlingenschaal te verlagen, menige kweekeling, na reeds jaren voor de klas gestaan te hebben zonder een cent te verdienen, ten slotte moedeloos wordt en wel gedwongen is, dikwijls met zijn hoofdakte en één of meer bijakten, er voor goed het bijltje bij neer te leggen? Er gaat geen spreekuur voorbij, of een of meer dier beklagenswaardige jongelieden komen mij meedeelen, dat zij ten einde raad wel genoodzaakt zijn het onderwijs te verlaten om op andere wijze te trachten in hun onderhoud te voorzien. Wel heb ik met verbazing en bewondering mogen constateeren, dat het leed op zoo waardige wijze wordt gedragen en zoo goed als geen woorden van spijt en verbittering worden geuit. Als men, zooals ondergeteekende, ieder oogenblik onder de kweekelingen leerkrachten aantreft met buitengewone kwaliteiten, die op iedere school volkomen op hun plaats zouden zijn, dan wordt men dikwijls wel hoogst pijnlijk getroffen bij de gedachte dat de omstandigheden oorzaak zijn, dat maar een klein gedeelte van die als het ware voor het onderwijs geboren leerkrachten voorgoed een plaats in de school zullen kunnen vinden." (Inspectie Doetinchem.)

„Het aantal kweekelingen met akte in een eigen klasse aan de scholen voor gewoon lager onderwijs groeide van 60 in 1936 tot 72 in 1937." (Inspectie Eindhoven.)

„Het aantal kwekelingen met akte bedroeg op 31 December jl. 108 tegen 102 op 31 December 1936. Hiervan staan er 10 niet zelfstandig voor de klas, ze helpen in een of meer klassen of hebben in hoofdzaak bepaalde vakken voor hun rekening; ook verlichten ze wel de taak van het hoofd, of van een of meer onderwijzeressen, die voor de hoofdakte of voor een andere akte studeren. Het lot van de kwekelingen is betreurenswaardig; de jaren gaan voorbij en nog bestaat er weinig uitzicht op verbetering. Er zijn er werkelijk onder, die zich als paria's voelen. Met hun heel schamel inkomen kunnen ze niet rondkomen; ze blijven hun ouders, die reeds, toen ze gingen studeren, met verwachting uitzagen naar het ogenblik, dat ze mede zouden gaan verdienen, tot last. Ze schamen zich voor broers en zusters, die in hun onderhoud voorzien kunnen en loon mee naar huis brengen. Hun hoop was gevestigd op een verbetering der leerlingenschaal, die wel niet allen, maar toch velen aan een betrekking zou geholpen hebben, en ook de kansen voor de overigen op een latere benoeming groter zou hebben gemaakt. Ook die hoop is de bodem ingeslagen.

Nog ongelukkiger zijn zij er aan toe, die er niet eens in kunnen slagen een betrekking als kwekeling met akte te verwerven. Het aantal is bijna net zo groot, als dat van hen, die in een eigen klas zelfstandig werkzaam zijn. Ze vrezen, dat hun studie tevergeefs is geweest, dat hun ideaal „onderwijzer te zijn", „kinderen op te voeden" nooit in vervulling zal gaan. Ze komen geregeld op het spreekuur vragen of er nog niets is. En het is hard ze iederen keer te moeten heenzenden, zonder zelfs een woord van troost en opbeuring te kunnen meegeven, want er is geen uitzicht, dat ze ooit in de rij komen. Wat moet er met deze jonge mensen, die toch ook recht op een bestaan en recht op levensgeluk hebben, gebeuren? Hadden de meesten den troost van hun godsdienst niet en het vertrouwen op God, wie weet wat ze zouden doen. Het totaal aantal onderwijzers, dat nog geen betrekking heeft als onderwijzer bedroeg in deze inspectie 190, en wel in Amstenrade 3, in Bingelrade 3, in Brunssum 13, in Eygelshoven 3, in Heerlen 76, in Hoensbroek 12, in Kerkrade 43, in Klimmen 3, in Merkelbeek 2, in Nieuwenhagen 1, in Nuth 4, in Schaesberg 12, in Schimmert 2, in Schinnen 2, in Schinveld 5, in Ubach over Worms 2, in Voerendaal 3, in Wijnandsrade 1." (Inspectie Heerlen.)

„Dank zij de hulp van kwekelingen kon de vorming van te grote klassen of de combinatie van klassen in vele gevallen worden voorkomen. Er zijn in deze inspectie werkzaam 51 kwekelingen, waarvan 34 met eigen klasse. Het aantal leerlingen voor gewoon lager onderwijs op 31 December 1937 bedroeg 22 179. Zonder kwekelingen zou de gemiddelde klassegrootte bedragen 40,5 per leerkracht. Door gebruikmaking van kwekelingen daalt het tot 38,1." (Inspectie Helmond.)

„In mijn inspectie waren op 31 December 1937, 53 kweekelingen met akte in eigen klasse werkzaam, tegen 35 op 31 December 1936, een bedenkelijke vermeerdering dus van 18 of ruim 50 %.

De vergoedingen die zij ontvangen, loopen sterk uiteen. Het meeste is f 2,50 per dag, terwijl het minste f 15,— per maand bedroeg." (Inspectie 's-Hertogenbosch.)

„Hoe zou de toestand zijn, wanneer de hulp van de kweekelingen ontbrak, wanneer niet in 60 lokalen met 1741 leerlingen het onderwijs was opgedragen aan een kweekeling met akte?" (Inspectie Maastricht.)

„Het aantal kweekelingen met akte, zelfstandig met de leiding eener klas belast was 33. Zonder hun aanwezigheid zou de klasse-indeeling nog moeilijker geweest zijn." (Inspectie Roermond.)

„Nog steeds kan ik herhalen, dat de kweekelingen met akte de redders in den nood zijn. Niet minder dan 112 kweekelingen met akte zijn in deze inspectie werkzaam en hiervan hebben 73 zelfstandig de leiding van een klas. Daarnaast zijn er nog 39 behulpzaam in de scholen. Bovendien zijn er nog 12 leerkrachten werkzaam als boventallige leerkrachten, wier salaris komt voor rekening van het betrokken bestuur.

Schakelt men deze 124 leerkrachten en kweekelingen uit, dan zouden de klassen een nog veel zwaardere bezetting te zien geven dan thans het geval is." (Inspectie Roosendaal.)

„Wat de 6 éénmansscholen aangaat, daaraan zijn practisch 2 leerkrachten werkzaam, doordat er een kweekelinge met akte aan verbonden is, die niet alleen het handwerkonderwijs verzorgt, maar ook in de 3 eerste leerjaren les geeft, wat natuurlijk het onderwijs ten goede komt.
Evenzeer komt het onderwijs ten goede het optreden van kweekelingen met akte in vele scholen. Het totaal aantal bedraagt 70 — van wie er 32 zelfstandig een klas leiden — terwijl de anderen, die niet zelfstandig staan, toch meermalen een leerjaar voor hun rekening hebben in het lokaal van de(n) klasse-onderwijzer(es).
Het behoeft nauwelijks gezegd, dat dit als een gunstige factor kan aangemerkt ter bevordering van den bloei van het onderwijs. Alleen is het te betreuern, dat de meesten dezer kweekelingen hun arbeidsprestatie òf in het geheel niet òf slechts karig beloond zien, behoudens enkele gunstige uitzonderingen. Hier ware nu een goede gelegenheid voor het optreden van het particulier initiatief zoowel bij het openbaar als bij het bijzonder onderwijs, maar helaas schijnt het, dat vele kringen onzer samenleving zich nog nimmer gerealiseerd hebben, dat de spreuk: „de arbeider is zijn loon waard" ook op de(n) in de school werkende(n) kweekeling(e) met akte van toepassing behoort te zijn." (Inspectie Tiel.)
„Ik moge vertrouwen, dat de Regeering, mede door de actie der onderwijzersorganisaties, overtuigd is van de noodzakelijkheid der verbetering van de leerlingenschaal, urgent met het oog op het groot aantal leerkrachten, dat jaar op jaar een steeds zwaarder taak wordt opgelegd, urgent voor de vorming en ontwikkeling van het groeiend kind, urgent ook voor de talloos velen, die hunkeren naar een vaste betrekking.
Velen van hen zijn reeds thans in de school werkzaam, zij het als kweekeling met akte. Zij zijn oorzaak dat menige school op peil blijft, zij brachten uitkomst toen het aantal leerlingen per onderwijzer werd opgevoerd. Maar dit is geen gezonde toestand. Wie het werk verricht van een klasse-onderwijzer, behoort gelijkelijk te worden gesalarieerd, vooral als dat werk in een volle klasse moet worden verricht, zooals vaak het geval is.
In 54 scholen zijn in totaal 60 kweekelingen werkzaam in een afzonderlijk lokaal voor eigen klasse, dus als volledig onderwijzer. Behalve deze kweekelingen met eigen klas zijn er bovendien nog 26 werkzaam, die de taak verlichten van onderwijzers met dubbele of buitensporig zware klassen, of die voor eigen oefening eenige dagen per week in de school aanwezig zijn.
Als regel geldt hierbij, dat eenzelfde vak niet door onderwijzer en kweekeling wordt onderwezen. Ieder is verantwoordelijk voor de eigen taak, zoodat geen afschuivingssysteem kan worden toegepast. Ik waardeer ten zeerste het werk der kweekelingen in de school. Ze voorzien in een noodtoestand, ontstaan door de bezuinigingsmaatregelen der Regeering en voorkomen een al te groote desorganisatie van het onderwijs." (Inspectie Tilburg.)
„De kweekelingen met akte vormen in deze omstandigheden een ware uitkomst. Zoowel kleinere als grootere scholen profiteeren van hun

hulp, die soms gratis of tegen een vergoeding van f 15,— tot f 25,— per maand verleend wordt. Daar er tegenwoordig bijna geen dorp meer is, dat niet één of meer betrekkinglooze onderwijzers of onderwijzeressen telt, is deze hulp gemakkelijk en overal te verkrijgen. Zoo wordt aan een éénmansschool door de hulp van een kweekeling voorkomen, dat het hoofd der school de leerlingen van zeven verschillende leerjaren voor zijn rekening heeft en zijn tijd over al deze groepen van leerlingen moet verdeelen. Om de bij-elkander-plaatsing van meer dan twee of drie leerjaren in een zelfde lokaal tegen te gaan, zijn ook aan een vijftal twee- en driemansscholen kweekelingen met akte aangesteld. Aan deze scholen wordt daardoor een regelmatiger werkverdeeling en intensiever onderwijs mogelijk gemaakt. Aan twee viermansscholen werd de aanstelling van een kweekeling bevorderd, om op die wijze het eerste en het zevende leerjaar apart te kunnen houden en ze aan afzonderlijke leerkrachten op te dragen, die dan aan deze leerjaren de meer bijzondere zorg kunnen besteden, welke zij vragen. Aan een viertal zesmansscholen kon door de aanstelling van een kweekeling de combinatie van klassen voorkomen worden en werd de meest gewenschte toestand verkregen, dat elk der leerkrachten één leerjaar voor zijn rekening kreeg. Vooral echter aan de groote scholen is de hulp van een kweekeling meestal onontbeerlijk. Zoo wordt aan een tiental groote scholen in deze inspectie het met behulp van een kweekeling mogelijk gemaakt, dat overbevolkte klassen kunnen ontlast en in afdeelingen met een meer normaal aantal leerlingen kunnen gesplitst worden. Door de eigen klas, die de kweekelingen dan voor hun rekening krijgen, wordt een regelmatige verdeeling der leerlingen over de verschillende lokalen en onderwijzers verkregen, zoodat een voldoend en regelmatig voortschrijdend onderwijs in de verschillende leervakken mogelijk is. Wanneer ik daarbij in aanmerking neem, dat bovendien aan 24 scholen kweekelingen behulpzaam zijn, aan wie geen eigen klas is opgedragen, maar die de taak van de klasse-onderwijzers bij het lesgeven en de correctie van het schriftelijk werk geregeld verlichten en daardoor den goeden en ongestoorden gang van het onderwijs bevorderen, dan moet daaruit wel worden besloten, dat in de huidige omstandigheden de hulp van de kweekelingen een ware uitkomst is.

Vele van deze jonge menschen komen uit groote en door de algemeene malaise getroffen gezinnen. Zij hebben de kweekschooljaren al geruimen tijd achter den rug en zouden op hun leeftijd zoo gaarne eens de zorgen van ouders, broers en zusters verlichten. Zij zouden wel elk ander werk willen aangrijpen en elke andere betrekking willen aannemen, wanneer zich daartoe maar de gelegenheid bood. Door hun opleiding, persoonlijken aanleg en voorliefde voelen zij zich echter meer tot het onderwijzersambt geroepen en blijven hopen, dat daar eenmaal voor hen de zon door de wolken moge dringen. Zoo komt het veelvuldig voor, dat kweekelingen verschillende jaren achtereen aan dezelfde school verbonden blijven in de hoop eenmaal aan die school een aanstelling als

onderwijzer te krijgen. Stijging van het aantal leerlingen der school boven een der wettelijke schaalgetallen of verlaging der vigeerende leerlingenschaal zijn de vurig verbeide gebeurtenissen, die de hoop levendig houden." (Inspectie Venlo.)
„Evenals het vorig jaar, worden de getallen over de al te grote klassen nog gunstig beïnvloed door het aanmerkelijk aantal kweekelingen met akte, die zelfstandig werkzaam zijn; in de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs waren er 23, bij het bijzonder onderwijs 17." (Inspectie Zutphen.)
Behalve door kweekelingen met akte, wordt in zeer veel meisjesscholen, die door religieuzen worden geleid, het werk van de klasse-onderwijzeressen verlicht door vakonderwijzeressen voor de nuttige handwerken, terwijl sommige van deze leerkrachten ook behulpzaam zijn in de schrijflessen, indien ze daartoe de bevoegdheid hebben. Door de aanwezigheid van deze vakonderwijzeressen komt het nogal eens voor, dat in grootere scholen een klassen-indeeling wordt geconstrueerd, waarbij één leerjaar geen eigen onderwijzeres heeft en afwisselend bediend wordt door verschillende onderwijzeressen, die onder de handwerklessen vrijgemaakt kunnen worden. „Ik ben van dit systeem", schrijft de inspecteur van Roosendaal, „geen bewonderaar, integendeel, maar ik kan begrijpen, dat men hiertoe komt om zoodoende het aantal leerlingen per klas beperkt te houden. Het groote bezwaar lijkt mij, dat jeugdige leerlingen zich moeten aanpassen aan een soort vakleerkrachten-stelsel, en geen der leerkrachten feitelijk ten volle aansprakelijk is voor de klassen, waar ze werkzaam is, de orde gemakkelijk in het gedrang en de opvoedingstaak in mindere mate tot zijn recht komt."

VERGOEDINGEN VOLGENS ART. 101 DER LAGER-ONDERWIJSWET

Een factor, die voor den goeden gang van het onderwijs in zeer veel gemeenten van Noord-Brabant en Limburg — in mindere mate in Gelderland — een ernstige belemmering vormt, zijn de lage vergoedingen van de kosten van instandhouding volgens art. 101 der Lager-onderwijswet 1920. Alle verslagen uit de zuidelijke inspecties constateeren, dat de bedragen al te laag zijn en zich nog steeds in dalende richting bewegen. De bespreking van den toestand der schoolgebouwen zal aanleiding geven om terug te komen op de onredelijke bezuinigingen, die in tal van gemeenten zijn toegepast, maar de volgende beschouwing van den inspecteur van Helmond vinde hier reeds een plaats.
„Een andere ongunstige omstandigheid voor het onderwijs vormen de lage uitkeringen volgens art. 101 der Lager-onderwijswet. Die zijn in deze inspectie voor behoorlijke exploitatie der scholen steeds te laag geweest. Het heeft er allen schijn van, dat sommige gemeentebesturen in art. 101 meer een verplichting zien, om in de kosten van het onderwijs „tegemoet te komen" dan om ze te „vergoeden". Het hoofd ener kleine openbare school kreeg den wenk, tot het uiterste op de uitgaven te bezuinigen, omdat de uitkering aan 200 scholen in andere gemeenten

op de kosten dier school gebaseerd waren. Schertsend zei het hoofd dier school tot zijn collega's van de bijzondere scholen ter plaatse: „Hoeveel kan ik er aan verdienen, als ik de uitgaven van mijn school van 5 gulden op 7 gulden breng?" Het was scherts, maar toch tekent het scherp de situatie. Hadden wij gedacht, dat door de nieuwe redactie van art. 55 en art. 101 verbetering zou komen, de eerste berichten zijn teleurstellend. Veghel wist de raming van uitgaven per leerling der openbare lagere school met 30 leerlingen te brengen op f 5,43 door de kosten voor onderhoud van schoolmeubelen en andere uitgaven ter verzekering van den goeden gang van het onderwijs op nihil te stellen en de kosten voor aanschaffing en onderhoud van schoolboeken, leermiddelen en schoolbehoeften op f 25,—, d.i. 83 cent per leerling. Deurne raamde die kosten op f 6,60, St. Oedenrode voor een school van 8 leerlingen zonder specificatie op f 6,— per hoofd, Nunen voor een openbare school van 32 leerlingen op f 6,30, Boekel stelde een vergoeding volgens art. 101 vast op f 5,—, Aarle-Rixtel op f 5,—, Beek en Donk op f 5,50. Om een overzicht te krijgen van de werkelijke uitgaven ener school, heb ik daaromtrent gegevens verzameld over de periode van 1920—1935. Bij die opgaven dient wel in het oog te worden gehouden, dat de besturen der scholen steeds lage uitkeringen ontvingen en daardoor de uitgaven tot over de grenzen van de zuinigheid beperkten en dat vele scholen nog jarenlang konden teren op een reserve van de eerste inrichting. Als werkelijke uitgaven voor die periode werden opgegeven per leerling voor:

Verwarming en verlichting	f 1,15	per leerling
Reiniging	1,30	„ „
Onderhoud van gebouwen en meubels	0,81	„ „
Leermiddelen	2,29	„ „
Andere uitgaven	1,04	„ „
Totaal per leerling per jaar	f 6,59	

De werkelijke uitgaven bedroegen over die jaren voor verschillende scholen heel wat meer dan de uitkeringen, zodat verschillende schoolbesturen met grote tekorten zitten, en noodzakelijke verbeteringen hebben achterwege moeten laten, ook soms middelen moesten toepassen, die administratief niet door den beugel kunnen. Een handelaar in leermiddelen deelde mij mede, dat hij soms jarenlang op betaling moest wachten en dat herhaaldelijk gevraagd werd, in verband met de driejaarlijkse afrekening, facturen van het ene jaar op het andere over te boeken.

In het volgende staatje, dat opgemaakt is uit de gegevens, mij door de hoofden van scholen verstrekt, moge blijken, hoeveel in de jaren 1920 tot en met 1936 en in 1937 gemiddeld is uitgegeven voor exploitatie der scholen, hoeveel gemiddeld door die hoofden van scholen voor behoorlijke exploitatie wordt nodig geacht en hoeveel gemiddeld volgens art. 101 in 1935 aan de schoolbesturen werd uitgekeerd. Deze

opgave heeft alleen betrekking op plattelandsscholen, niet die der gemeente Helmond, waar de opgaven en de wensen veel hoger liggen, en ongeveer f 11,— bedragen gemiddeld.

Exploitatiekosten voor de scholen in de inspectie Helmond

Gemiddelden per jaar en per leerling

	Uitgaven 1920—1936	Uitgaven 1937	Uitkering ex art. 101 in 1935	Nodig geacht voor behoorlijke exploitatie
Verwarming en verlichting	f 1,15	f 1,33	f 5,76	f 1,32
Reiniging	1,30	1,22	—	1,38
Onderhoud gebouwen, meubelen	0,81	0,82	—	1,13
Leermiddelen	2,29	1,92	—	2,53
Andere uitgaven . . .	1,04	1,06	—	1,18
Totaal	f 6,59	f 6,35	f 5,76	f 7,54

Deze opgave, die gemiddelden van vele jaren geeft en samengesteld is naar gegevens, waarvan ik de betrouwbaarheid zoveel mogelijk heb gecontrôleerd, toont aan, dat er in deze inspectie voor behoorlijke exploitatie van de scholen te weinig wordt uitgekeerd en dat de werkelijke uitgaven, ook bij de grootste zuinigheid, de uitkeringen nog belangrijk overtreffen. Als gezamenlijk exploitatietekort van 42 scholen werd mij een bedrag opgegeven van f 34 106,02."

ZITTEN BLIJVEN

Dat de overgroote klassen het aantal vergroot van de leerlingen, die niet regelmatig kunnen overgaan, ligt voor de hand. Nu de gegevens over het zitten-blijven statistisch worden verwerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek, kunnen hier de cijfers wegblijven, die uit verschillende inspecties werden verstrekt. De inspecteur van Heerlen besluit zijn overzicht als volgt:

„Er zijn 275 van de 1044 jaarklassen der gewone lagere scholen, waarvan het aantal zittenblijvers boven de 15 % uitgaat.

In nagenoeg alle scholen wordt voor elke vacantie proefwerk gemaakt in speciaal daarvoor bestemde cahiers. In de laatste volle week, die de vacantie voorafgaat, kan daarvoor, voorzover nodig, van den lesrooster worden afgeweken. Veelal wordt het werk door den klasse-onderwijzer zelf gekozen, soms in overleg met het hoofd. Dit proefwerk en de in den loop van het jaar verkregen punten voor het schriftelijk werk en de mondelinge beurten beslissen of de leerling al of niet overgaat. Het spreekt echter vanzelf, dat, al is de gevolgde weg overal dezelfde, de aangelegde normen nogal eens verschillen. En dat niet alleen tussen

de scholen, maar ook tussen de klassen van dezelfde school. De een geeft veel hoger punten dan de ander, de een stelt zijn eisen zwaarder. Het is ondoenlijk daarin gelijkheid te verkrijgen. Bij het schoolbezoek wijs ik, wanneer daartoe aanleiding bestaat, op de te hoge punten, die gegeven worden. Ik tracht ook van het hoofd te verkrijgen, dat deze door geregelde contrôle zoveel mogelijk de eenheid in zijn school bevordert. Wij komen echter te weinig in de school om een blijvenden invloed daarop te kunnen uitoefenen.

In vele scholen beslist de onderwijzer alleen over den overgang zijner leerlingen, in sommige scholen bemoeit het hoofd zich er ook ter dege mee, in heel enkele scholen wordt aan den overgang een schoolvergadering besteed.

Een zeker percentage blijft jaarlijks zitten tengevolge van het vele schoolverzuim, hetzij door ziekte, hetzij om andere redenen. Soms worden de achterblijvers bijgewerkt, maar vaak ook niet. Dit hangt er veelal van af, of het hoofd der school daaromtrent een regeling heeft getroffen. Dikwijls zijn ook de ouders er schuld aan, dat leerlingen moeten blijven zitten. Ze tonen te weinig belangstelling voor het onderwijs hunner kinderen en nemen het den onderwijzer kwalijk, als deze straf optreedt om zijn leerlingen tot meer vlijt aan te sporen.

Voor de derde maal bleven in dezelfde klassen 79 leerlingen zitten, het vorig jaar 89. Dit aantal wordt elk jaar geringer".

SCHOLEN VOOR BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

„De ouders beginnen in te zien, dat voor achterlijke kinderen de school voor buitengewoon onderwijs te Heerlen de aangewezen school is. Die school is een zegen voor de Mijnstreek, ze is na 2 jaar uitgegroeid tot een school met 116 leerlingen en 7 leerkrachten. Er zijn thans reeds 66 leerlingen uit omliggende gemeenten. Jammer, dat sommige gemeentebesturen er niet toe kunnen besluiten bij te dragen in de kosten van het vervoer der leerlingen, wier plaatsing in deze school gewenst is. Er zouden dan nog meer leerlingen van de buitengemeenten van deze school kunnen profiteren. Volgens een opgave, door de hoofden van scholen verstrekt, zouden er nog 166 leerlingen op hun scholen geplaatst zijn, die naar hun inzicht beter naar de school voor buitengewoon lager onderwijs konden gaan." (Inspectie Heerlen.)

Behalve de inspecteur van Heerlen, spreken ook andere inspecteurs over den zegenrijken invloed van de scholen voor buitengewoon onderwijs. De inspectrice van Boxmeer vermeldt de stichting van een streekschool in haar inspectie als volgt: „De oprichting van de streekschool te Boxmeer voor het buitengewoon lager onderwijs heeft voor verschillende scholen een ontlasting ten gevolge gehad. Nu reeds ondervindt men de gunstige gevolgen en de betrokken ouders stellen de school reeds zeer op prijs. Dit jaarverslag biedt mij een welkome gelegenheid om nog eens uitdrukkelijk te betoogen, dat deze school tot stand is gekomen door de buitengewoon goede samenwerking van gemeente-, school- en kerk-

besturen en den onmisbaren steun van het heele onderwijzend personeel van de betreffende scholen. Terecht is in verschillende onderwijsbladen hieromtrent gezegd: „Boxmeer geeft den toon aan". Het schoone resultaat werd op den voorgrond geschoven. Voor mij heeft dat resultaat een veel diepere beteekenis: het is nl. de tastbare uiting van een eensgezind samenwerken tusschen school en huisgezin, onderwijzers en onderwijsorganisatie, tusschen geestelijke en wereldlijke autoriteiten. Het leert ons, dat een werk, hetwelk eerst een utopie leek, toch met vereende krachten kan tot stand gebracht worden, maar dat dan ook geen enkele schakel mag ontbreken om het gemeenschappelijk doel te bereiken."
De inspecteur van Venlo betreurt, dat de plannen tot stichting van scholen voor buitengewoon onderwijs in zijn inspectie nog geen verwezenlijking hebben gevonden: „Een door mij ingesteld onderzoek wees uit, dat op de lagere scholen te Venlo en omliggende plaatsen een aantal van 110 leerlingen voorkwam, die niet geschikt bleken voor het gewoon lager onderwijs. Zij moeten jaar op jaar in de laagste klassen der scholen blijven zitten, zonder dat ze ook maar iets van het onderwijs profiteeren. In het belang dezer leerlingen en dat der lagere scholen, waar zij een rem en een last vormen, is toen de stichting eener school voor b. l. o. te Venlo aanhangig gemaakt. Bij de desbetreffende besprekingen werd de volledige medewerking van burgemeester en wethouders te Venlo en van de zijde der schoolbesturen verkregen. Het oorspronkelijk en in overleg met den inspecteur van het b. l. o. vastgesteld plan, om de school in een daartoe geschikt en gunstig gelegen heerenhuis onder te brengen, moest na een onderzoek en op advies van den bouwkundigen inspecteur worden opgegeven, wijl bij eventueele stijging van het aantal leerlingen de school spoedig te klein zou zijn en uitbreiding van het gebouw niet goed mogelijk was. De opening der school wacht thans op de stichting van een nieuw schoolgebouw, die in voorbereiding is en in het loopende jaar kan worden tegemoet gezien. Tegen het einde van het verslagjaar werden ook te Venray besprekingen gevoerd, die de stichting van een streekschool voor b. l. o. aldaar ten doel hadden. Ook deze plannen namen een vorm aan, die de bereiking van het opgezette doel met grond doet verwachten."
Ook in de inspectie Eindhoven bestaan plannen om te komen tot een streekschool. De inspecteur schrijft daaromtrent: „Naast mijn voornemen om te bevorderen, dat de rijpende jeugd in de streek, waarvan Bladel het middelpunt is, goed geregeld uitgebreid lager onderwijs zal kunnen volgen, kan ik stellen mijn initiatief om in dezelfde streek te komen tot de stichting van een Rooms-Katholieke school voor buitengewoon lager onderwijs. Ik heb daarbij de krachtige medewerking mogen ondervinden van mijn ambtgenoot bij het buitengewoon lager onderwijs en den bisschoppelijken hoofdinspecteur. Ik heb hoop, dat het volgende jaarverslag kan melden, dat bedoelde buitengewone school is geopend tot zegen van haar leerlingen en tot verlichting van de scholen voor gewoon lager onderwijs."

Intusschen blijken aan het bezoek van de scholen voor buitengewoon onderwijs ook bezwaren verbonden. De inspecteur van Roosendaal schrijft daarover: „De kinderen, die daarvoor in aanmerking komen, worden onderzocht en naar de scholen voor buitengewoon lager onderwijs te Bergen op Zoom en Roosendaal gezonden, voorzoover zulks doenlijk is. Het getal zittenblijvers (132 leerlingen voor de 2e maal, 23 leerlingen voor de 3e maal) wijst er wel op, dat lang niet alle kinderen, die op de scholen voor buitengewoon lager onderwijs thuis behooren, daarheen gezonden worden of kunnen worden. De groote afstanden, de moeilijkheid juist achterlijke kinderen per spoor of bus naar een school voor buitengewoon lager onderwijs te laten reizen, de kosten hieraan verbonden, weerhouden de ouders hun kinderen naar een school voor buitengewoon lager onderwijs te zenden."

De inspectrice van Tilburg wijst op vooroordeelen van vele ouders: „Hoewel er in deze inspectie twee internaten en drie dagscholen bestaan voor buitengewoon lager onderwijs en er dus voldoende gelegenheid is daarvan te profiteeren, tref ik op verschillende lagere scholen nog steeds kinderen aan, die daarop niet thuis hooren. Verschillende dezer kinderen zijn onderzocht; aan de ouders werd de raad gegeven ze aan het b.l.o. toe te vertrouwen, doch zij willen dien raad vaak niet op volgen, vooreerst, wijl ze niet inzien, dat hun kind werkelijk achterlijk is en voorts wijl ze bezwaar hebben het te brengen op een school voor b.l.o., waar veelal leerlingen zijn uit zeer uiteenloopende maatschappelijke kringen. Dat dit een groot nadeel is voor de lagere school, maar nog meer voor het betrokken kind behoeft geen nader betoog. Het ware te wenschen, dat toelating tot de lagere school verboden was voor leerlingen, die na deskundig onderzoek geschikt zijn bevonden voor plaatsing bij het buitengewoon onderwijs."

Eenzelfde klacht heeft de inspecteur van 's-Hertogenbosch: „Er zijn op verschillende lagere scholen kinderen, die daar niet thuis behooren, maar voor wie de buitengewoon-lager-onderwijs-school *de* oplossing is. Besturen van bijzondere lagere scholen heb ik herhaaldelijk trachten over te halen, kinderen, die blijkens een medisch-paedagogisch onderzoek op een school voor buitengewoon lager onderwijs thuis behooren, toegang tot hun school te weigeren. Nog steeds zijn er verschillende ouders, die hun kind niet naar een school voor buitengewoon lager onderwijs willen zenden. Zij wenschen hun kind niet op een „gekkenschool"! Herhaaldelijk moest ik dat, ook van financieel krachtige ouders, op mijn spreekuur vernemen. „Wanneer de bijzondere lagere school ze niet houdt, gaan ze naar de openbare lagere school en daar mogen wij toch niet toe medewerken", is dan het antwoord dat ik zoo vaak bij het bezoeken van bijzondere lagere scholen moet vernemen."

KINDEREN VAN VREEMDE NATIONALITEIT

Over de kinderen van vreemde nationaliteit in de Mijnstreek deelt de inspecteur van Heerlen het volgende mee: „Het aantal leerlingen van

vreemde nationaliteit blijft teruglopen; het was 22 minder dan het vorig jaar. Op 1 September, bij het begin van het nieuwe schooljaar, waren er op de verschillende scholen: 1272 Duitsers, 441 Polen, 177 Joego-Slaven, 165 Belgen, 96 Oostenrijkers, 63 Tsjecho-Slowaken, 44 Hongaren, 17 Italianen, 7 Fransen, 4 Amerikanen, 4 Roemenen, 3 Russen, 4 Luxemburgers, 1 Noor, 2 Zweden, 1 Zwitser en 118 vreemdelingen zonder nationaliteit. Bedroeg het vreemde element in 1936 nog 8,1 % van de totale schoolbevolking, thans bedraagt het nog 8,06 %. Een geringe vermindering dus. De beide Duitse scholen en de Italiaanse school trekken nog veel kinderen tot zich. De Katholieke Duitse school telt 186, de Protestantse Duitse school 134 leerlingen. De Italiaanse school wordt nog bezocht door 78 kinderen. De leerlingen der Duitse scholen zijn niet allen van Duitse nationaliteit, de leerlingen der Italiaanse school zijn uitsluitend Italiaanse kinderen. De Tsjechische kinderen ontvangen 2 maal per week van een Tsjechisch onderwijzer onderricht in de landstaal. Dit onderwijs wordt gevolgd door 35 leerlingen; het wordt gegeven in een leegstaand leslokaal ener bijzondere school te Brunssum."

SCHIPPERSSCHOLEN

Over de schippersscholen vermelden de inspectie-verslagen niets anders dan de bestendiging van den bestaanden toestand. Alleen de inspecteur van Venlo spreekt over plannen, die moeten voeren tot de stichting van een school voor schipperskinderen te Blerick.

WOONWAGENKINDEREN

De inspecteur van Maastricht deelt mede, dat voor woonwagenkinderen een afzonderlijke klas is ingericht aan de R. K. meisjesschool te Wijk-Maastricht. De inspecteur van Venlo spreekt met waardeering over de wijze, waarop in Venlo voor de woonwagenkinderen wordt gezorgd:
„Het avondonderwijs aan te Venlo vertoevende woonwagenkinderen, dat al sinds verschillende jaren bestaat, mocht zich in het afgeloopen jaar in een bijzondere belangstelling verheugen. Het werd geregeld door alle aldaar tijdelijk vertoevende kinderen gevolgd. Een volijverig comité zorgt voor het schoolbezoek en de lichamelijke en geestelijke behoeften der kinderen. Door het hoofd eener school en een tweetal onderwijzeressen wordt onderwijs in lezen, schrijven, rekenen en Nederlandsche taal gegeven. Een tweetal andere leerkrachten geven onderwijs in handenarbeid en nuttige handwerken voor meisjes. Het godsdienstonderwijs wordt gegeven door en verzorgd onder leiding van een geestelijke. Ik heb dit onderwijs meermalen bezocht. Er heerscht een goede geest en er worden mooie resultaten bereikt. Het onderwijs wordt ten zeerste gewaardeerd, zooals mij bleek bij een Kerstopvoering door de kinderen, waarbij de ouders en verzorgers tegenwoordig waren. Een warm woord van dank voor het comité en het onderwijzend personeel, dat dit charitatieve werk op zoo verdienstelijke en geheel belangelooze wijze vervult, mag hier niet achterwege blijven."

§ 2. DE LAGERE SCHOLEN EN DE CURSUSSEN VOOR VERVOLGONDERWIJS, HUN WERKWIJZE EN HUN RESULTATEN

AANTAL SCHOLEN

Behoudens de normale behoefte aan uitbreiding, is het aantal scholen voldoende, zoowel bij het bijzonder als bij het openbaar onderwijs. Het aantal openbare scholen verminderde in 1937 met 6, het aantal bijzondere scholen vermeerderde met 4. Het volgende staatje vat den toestand op het einde van het verslagjaar in een overzicht samen:

Soort der scholen	Gewoon lager onderwijs			Uitgebreid lager onderwijs		
	Aantal	Sinds einde '36		Aantal	Sinds einde '36	
		meer	minder		meer	minder
Openbare scholen . . .	376	—	5	32	—	1
Protestantsche scholen .	331	1	—	32	—	—
R. Katholieke scholen .	1432	—	1	143	4	—
Bijz. Neutrale scholen .	39	1	—	10	—	1
Totaal	2178	—	4	217	2	—

De aanwas van leerlingen nam toe met ongeveer 1,3 % en is 0,3 % grooter dan in 1936. Op deze vermeerdering is zeker van invloed geweest, dat scholen, waarvan het leerjaar op 1 September begint, in 1937 leerlingen mochten aannemen, die vóór 1 October zes jaar werden.

„Onderscheiden kleine scholen", schrijft de inspecteur van Tiel, „zouden òf opgeheven, òf gecombineerd kunnen worden, zonder dat dit voor het onderwijs kwade gevolgen zou hebben, eer het tegendeel. Alleen zouden hier en daar wat „heilige huisjes" moeten vallen." Deze opmerking zou ook kunnen gelden voor verschillende andere inspecties. De toepassing van art. 22*bis* der Lager-onderwijswet zal echter in een volgend jaarverslag over deze aangelegenheid tot een grondiger beschouwing aanleiding kunnen geven dan thans mogelijk is.

De tijd dat de „eenheidsschool" een probleem was, dat in het middelpunt van de belangstelling stond, ligt nu al jaren achter ons. Daarom is het opmerkelijk, dat het probleem in 1937 weer actueel is geworden in 's-Hertogenbosch. De inspecteur deelt er het volgende over mee:

„De R. K. Jongensscholen te 's-Hertogenbosch staan onder het bestuur van de „St. Janstichting" te 's-Hertogenbosch. Deze jongensscholen werden tot 1 September 1937 in de practijk in drie soorten van scholen onderscheiden, nl. in de zoogenaamde parochiescholen, de tusschenscholen en één standenschool. Zeer kort vóór den aanvang van het nieuwe schooljaar, met ingang van 1 September 1937 aanvangende, werd het

besluit van het bestuur van de St. Janstichting bekend gemaakt, dat met ingang van laatstgenoemden datum de tusschenscholen zouden verdwijnen en zuiver parochiescholen zouden worden. Het gevolg van dezen maatregel was, dat de schoolbevolking op niet onbedenkelijke wijze door elkander gegooid werd. Verschillende scholen kregen een gedeelte van de bevolking van andere. Er was zelfs één school, die een gedeelte van zijn leerlingen uit zes andere scholen betrok. Het 7de leerjaar van die school telde na 1 September 1937 39 leerlingen. Van deze 39 leerlingen waren er 31, die met ingang van laatstgenoemden datum van andere scholen naar deze school waren overgegaan.
De nieuwe regeling veroorzaakte een storm onder de ouders, die meenden dat hun belangen bij het bestuur van de St. Janstichting niet meer veilig waren. Een protest-comité werd benoemd.
Ontkend kan niet worden, dat er voor die scholen geruime tijd zal moeten heengaan, om zich aan den nieuwen toestand aan te passen."

LEERPLAN

Wat het leerplan betreft merkt de inspecteur van Arnhem op:
„Het vorig jaar gaf ik mijn mening over de inrichting van het leerplan, zodat ik daarover thans geen mededelingen heb. Ik heb er vele nog eens doorgelezen en de onvoldoendheid is me weer sterk opgevallen. Als de leerplans worden opgezonden, is een tijd van 10 dagen te kort, om er behoorlijk kennis van te nemen, omdat er zoveel tegelijk komen. Bij schoolbezoeken ontbreekt ook de tijd, uitvoerige besprekingen met hoofd en personeel te houden, daar het klassebezoek voorgaat. Op een ambtelijke vergadering met de schoolhoofden, wettelijk voorgeschreven, zou, naast vele andere nuttige zaken, een bespreking van een leerplan goede resultaten kunnen hebben."
Uitvoeriger is de inspecteur van Helmond:
„Over het algemeen zijn onze leerplans verstard en versleurd. Er zit geen leven in, ze geven geen leiding. Herhaaldelijk blijkt, dat de onderwijzers de eisen van het leerplan voor eigen klasse niet kennen en er zich niet aan gebonden achten. De hoofden van scholen voelen zich te veel aan eigen klassen gebonden om voldoende te controleren. Aan de meeste scholen zijn wel klasseschriften ingevoerd, waarin de behandelde leerstof wekelijks of maandelijks wordt opgetekend, maar deze worden door de hoofden vaak niet nagezien. Zo constateerde ik onlangs, dat een onderwijzer-kwekeling reeds gedurende negen maanden voor schrijven, taal en rekenen een heel andere methode, een zogenaamde „eigen" methode gevolgd had, en in de 2de klasse leerstof voor schrijven en versjes (o.a. Twee Koningskinderen) aanbood, die veel te moeilijk was, zonder zich aan aansluiting te storen en zonder dat het hoofd der school daar iets van wist. In de vage omschrijving der leerstof schuilt groot gevaar voor overdrijving, vooral in de zaakvakken. We zien vaker aan scholen, waarvan geen enkele leerling voortgezet onderwijs zal volgen, op het bord namen van plaatsjes, beekjes, kanalen enz. in andere provincies,

die hoogstens lokale betekenis hebben. Op een kleine dorpsschool zag ik onlangs op het bord een volledige opsomming van de gravenhuizen met de opeenvolgende graven en jaartallen. Nog vaak wordt het geheugen overbelast met parate kennis, die geen nut heeft, worden tijd en energie verspild aan het van-buiten-leren van feiten, namen en getallen, die niets bijdragen tot ontwikkeling van het verstand of veredeling van het gemoed. Vereenvoudiging van de leerstof, afsnijding van alles, wat voor de verstandelijke en zedelijke vorming of voor het leven geen waarde heeft, maar daarnaast verdieping en belijning, binnen de grenzen van de kinderlijke psyche, van die zaken, die wij voor het verstand, voor het gemoed en de levenspractijk van de kinderen noodzakelijk achten, dáár moet het heen. Zonder het beginsel der vrijheid aan te tasten, kan een zekere norm van meetbare kennis worden vastgesteld, die voor alle scholen een eis is, maar daarnaast moet elke school voor zich zelf uitmaken, wat voor haar leerlingen in verband met hun bestemming het meest nodige is. Daaruit volgt, dat de bepalingen van den omvang en den aard der leerstof niet geheel aan elke leerkracht afzonderlijk mag worden overgelaten. Dat kan alleen bereikt worden door nauwkeurige omschrijving van de leerstof na onderlinge bespreking van doel en omvang van elk vak in de schoolvergaderingen. Daar moeten besluiten worden genomen omtrent de betekenis der vakken, den omvang der leerstof voor elk leerjaar en het gebruik van de aanwezige leermiddelen. Elk jaar kunnen, in verband met de opgedane ervaringen, verbeteringen worden aangebracht, tot een standaard-programma is ontstaan voor elk der vakken, dat in de breedte bindt maar in de diepte voldoende vrijheid laat aan de persoonlijkheid van den onderwijzer, om verstarring en sleur te voorkomen. Er is beweging merkbaar rondom het leerplan, een streven naar versobering en meer aanpassing aan de levenseisen. In dagbladen, vakbladen en tijdschriften en op vergaderingen komt de betekenis van het leerplan voor de scholen meer en meer in bespreking. De beweging gaat nog van de leiders uit en richt zich nog hoofdzakelijk op activering van het 7de leerjaar. Maar het feit, dat er deining komt rondom de leerplankwestie, wettigt de hoop, dat ze zich ook naar onderen zal voortplanten en dat daaruit tenslotte een levend leerplan zal ontstaan, dat als grondwet voor het onderwijs aan elke school zal gelden."

Ook de inspecteur van Nijmegen is niet voldaan over de zorg, waarmee het leerplan wordt behandeld:

„Bij de visering der leerplans en lesroosters is het mij opgevallen, dat vele leerplans al te beknopt zijn samengesteld. Een goede verdeling van de leerstof over de leerjaren bleef vaak achterwege. De leerkrachten komen zodoende niet voldoende van een en ander op de hoogte, en missen in dit opzicht de algemene leiding, terwijl ik bij mijn schoolbezoek dikwijls constateerde, dat zij zelfs geen uittreksel uit het algemeen leerplan in hun bezit hadden. Aldus kenden zij vaak te weinig de samenstelling van het leerplan in zijn geheel, wat immers de onderlinge samenwerking bij den opbouw van de school moet bevorderen. Daar, waar ik de gelegenheid

heb gekregen en dat vooral bij de visering der leerplans, heb ik gewezen op de noodzakelijkheid van een goede, enigszins uitgebreide wijze van samenstelling van het leerplan en de bespreking daarvan met het onderwijzend personeel. Naar mijn mening hangt het goed functionneren van een school in de huidige onderwijsorganisatie voor een niet onbelangrijk deel af van een goed leiding gevend leerplan, hetwelk door alle leden van het personeel behoorlijk gekend wordt. Aangevuld met een goed lopenden rooster, waarin de lesuren niet al te zeer versnipperd zijn, en waarbij rekening gehouden wordt met de nieuwe inzichten op dit gebied, kunnen leerplan en lesrooster den onderwijzer aanzienlijk steunen."

In gelijken zin schrijft de inspecteur van Venlo:

„De leerplans en roosters van lesuren der bijzondere scholen worden tegen het begin van het nieuwe schooljaar geregeld ter viseering gezonden. Wanneer dat geen wettelijk voorschrift was, zou het stellig niet gebeuren, want om wille van de daarin aangebrachte wijzigingen of aanvullingen behoeven de meeste zeker niet gezonden te worden. Van verschillende leerplans kan getuigd worden, dat ze sinds de vaststelling niet meer veranderd zijn. Evenals men den ouderdom van veel boomen aan de jaarringen kan tellen, zoo kan men ook den ouderdom van veel leerplans aflezen aan de hand van het aantal onderteekeningen door de inspectie. Er is slechts dit verschil, dat de boom anders en dikker is geworden en met zijn tijd is meegegaan, terwijl het leerplan alleen de kenmerken van een senielen ouderdom draagt. Het zou de frischheid en vitaliteit van het onderwijs zeker ten goede komen, wanneer het leerplan van tijd tot tijd werd herzien, met den tijd meeging en iets meer dan een dood iets werd. Het leerplan toch is de leidraad, die door het personeel der scholen moet geraadpleegd en gevolgd worden om een goede aaneensluiting tusschen de klassen en een harmonische samenwerking voor de geheele school te verkrijgen. In elk lokaal moest een uittreksel voor de daar gevestigde klas of klassen aanwezig zijn."

De inspecteur van Zutfen sluit zich bij de voorgaande beschouwingen aan:

„De klacht kan herhaald worden, dat voor de meeste scholen het leerplan een ding is, dat ergens in een kast verscholen ligt en er alleen uitgehaald wordt, als het naar den inspecteur gezonden moet worden. Bij de bijzondere scholen moet dit ten minste eens per jaar geschieden en dan worden er nogal eens kleine veranderingen aangebracht; bij de openbare scholen bestaan de veranderingen meestal uit wijzigingen in de vacanties en aanvulling van de boekenlijst. Ik heb den indruk, dat veel onderwijzers niet op de hoogte zijn van wat er in de aan hun klas voorafgaande leerjaren behandeld is en evenmin van wat er in de op hun klas volgende leerjaren behandeld wordt. Zo valt de leerstof in zelfstandige brokjes uiteen, die dikwijls niet al te best aan elkaar passen. Vanzelfsprekend is dit euvel op grote scholen ernstiger dan op de kleine, waar iedere leerkracht twee of drie leerjaren voor zijn rekening heeft en men door onderlinge bespreking in de pauze of voor of na schooltijd beter op de hoogte kan zijn van den gang van zaken in de gehele school."

SCHOOLTIJDEN. VACANTIES. LESROOSTER

Sprekende over de schooltijden, de vacanties en den lesrooster, zegt de inspecteur van Arnhem:

„De 40 normaalweken, die nog wel sterk abnormaal mogen zijn — een week van 6 schooltijden geldt immers nog als normaal — zijn een te laag minimum, om enige uniformiteit, die gewenst is, te kunnen verkrijgen."

Van gelijke strekking is de opmerking van de inspectrice van Tilburg:

„Het heeft mijn aandacht getrokken dat er een zoo groot verschil bestaat in het aantal schooltijden, waarin gedurende 1937 onderricht werd gegeven. Dit liep uiteen van 394 tot 440, een verschil dus van 46 schooltijden, d.i. van 23 volle dagen. Vaststelling van een wettelijk minimum aantal schooltijden, 420 à 425, ware m.i. beslist gewenscht en in 't belang van de jeugd."

Ook de inspecteur van Maastricht wijst op de groote verschillen die in het aantal vrije dagen bestaan:

„De regeling der vrije dagen eischt ieder jaar nieuwe zorg. Het aantal schooltijden bij het gewoon lager onderwijs varieert van 432 tot 384 (verschil 48 schooltijden is ± 5 weken). De laatste school is een volksschool, waarvan de kinderen beter in school kunnen zijn, dan op straat, of velen zelfs thuis.

Het streven om het aantal vrije dagen te vergrooten komt voortdurend weer boven. Zoo demonstreert zich bij het leekenpersoneel der R. K. scholen te Maastricht een actie, om gedurende de Carnavalsdagen ook des voormiddags weer vrij te krijgen. Eenige uniformiteit op het gebied der vacanties en vrije dagen wordt hoe langer hoe meer gewenscht. In een groepeering van 3 scholen in één gemeente constateerde ik, dat op Allerzielendag de openbare school den heelen dag vrij had, de Katholieke jongensschool had den geheelen dag school, de Katholieke jongens-u.l.o.-school (n.b. onder hetzelfde bestuur) had den geheelen dag vrij."

De speeltijden zijn meestal een kwartier lang, zoowel des na- als des voormiddags. Het vindt hoe langer hoe meer ingang, den namiddagspeeltijd te laten vervallen, 1°. omdat de namiddagschooltijd daardoor een kwartier korter wordt, en 2°. omdat de namiddagschooltijd gewoonlijk toch reeds korter is dan de voormiddagschooltijd en het vrije kwartier dus niet zoo noodig is. In de practijk blijkt dit ook waar te zijn, als men voor de 1ste en 2de klas den namiddagspeeltijd behoudt.

Voor de dorpsscholen heeft deze regeling nog het voordeel, dat de leerlingen des winters nog vóór donker thuis zijn.

Op den lesrooster tracht men herhaaldelijk te plaatsen: „in het derde lesuur een kwartier pauze". Ik heb gemeend mij daartegen te moeten verzetten. Het speelkwartier moet alle dagen op een vasten tijd gehouden worden. Nu merkt men voortdurend, dat de speeltijd soms ver overschreden wordt. Zijn het begin en het eind niet in het leerplan vastgesteld, dan is contrôle onmogelijk.

Het toezicht op de speelplaats laat veel te wenschen over. Het is geen zeldzaamheid, dat, wanneer men onder speeltijd het schoolterrein be-

treedt, het toezicht geheel en al ontbreekt. Ook aan den maatregel dat het personeel een kwartier voor den aanvang der school aanwezig moet zijn, wordt door de schoolbesturen maar slap de hand gehouden."
Het verslag van Eindhoven heeft de volgende opmerking over de „afgeschafte" Roomsch-Katholieke feestdagen:
„Ik zal mij onthouden een oordeel uit te spreken over het feit, dat aan vele bijzondere scholen eenige kerkelijke feestdagen als vrije schooldagen worden gehouden, doch meen niet te mogen nalaten op te merken, dat in het maatschappelijk leven op de meeste dier dagen de gewone werkdagarbeid onverminderd of nagenoeg onverminderd wordt verricht en dat ik het beter zou achten de schooljeugd op die dagen in school onder leiding te houden dan ze aan de straat toe te vertrouwen. Meer dan eens heb ik op dergelijke dagen gezien, hoe de vacantie hebbende jeugd zich op straat te buiten ging.
Geheel onbegrijpelijk is het voor me, dat aan enkele openbare scholen, welker leerlingen of waarvan de overgroote meerderheid der leerlingen geen kerkelijke of godsdienstige belangen kunnen hebben bij het vrij-zijn van school op bedoelde dagen, toch op die feestdagen vacantie wordt gegeven. Ik heb een aanvang gemaakt met het onderzoek naar de vraag, of deze gewoonte behoort te worden afgeschaft."

MONTESSORI-SCHOOL

Er zijn slechts enkele scholen in de eerste hoofdinspectie, die het klassikale stelsel hebben verlaten en het onderwijs in een of anderen vorm individualiseeren. De inspecteur van Arnhem deelt mee, dat in zijn inspectie een Montessori-school is gekomen:
„Met voldoening maak ik hier melding van de eerste Montessori lagere school in mijn inspectie, die te Arnhem op de Hoogkamp gekomen is. De school is met 4 leerlingen begonnen, nu juist geen bemoedigend aantal. Ik weet niet, of de voorbereidende Montessori-scholen wel veel enthousiasme bij de ouders hebben gewekt. Van zekere zijde wordt beweerd van wel, maar men waagt zijn kinderen nog niet gaarne aan een lageronderwijs-experiment, waarvan de resultaten nog onzeker zijn, ofschoon elders het onderwijs volgens dit systeem zijn deugdelijkheid heeft bewezen."
Ook aan de Nutsschool te Breda is bij het begin van het nieuwe schooljaar 1937 een parallelafdeeling van de aanvangsklasse gevormd, waar onderwijs wordt gegeven volgens de Montessori-methode.

ONDERWIJS IN TELEFONEEREN

In 33 scholen van de inspectie Arnhem wordt onderwijs gegeven in het telefoneeren. Ook in de inspecties Apeldoorn en Breda is er een begin mee gemaakt. De inspecteur van de laatste inspectie deelt er het volgende over mee: „Bij het begin van het nieuwe schooljaar in September 1937, is in Breda en zijn agglomeratie een begin gemaakt met het onderwijs in het telefoneeren. In negen scholen is door de P. T. T. kosteloos een toestel geplaatst. Deze scholen hebben tevens een instructieve handleiding ont-

vangen voor de theoretische kennis van het telefoonverkeer en daarnaast schema's van lessen die eensdeels practische en naar moeilijkheid gerangschikte oefeningen geven, anderdeels een vlotte verbinding met het telefoonkantoor mogelijk maken, omdat daar dezelfde schema's bekend zijn. De leiding van de lessen ligt geheel in de hand van den klasseonderwijzer en niet in handen van de telefoonjuffrouw. Deze verleent alleen haar diensten, voor zoover de onderwijzer ze noodig heeft. In dit opzicht verschilt de proef, die in Breda wordt genomen, van de proeven die op enkele andere plaatsen in het land aan den gang zijn. Het ligt in de bedoeling, de oefening uit te breiden over alle scholen, die er voor in aanmerking komen. Dit „telefoononderwijs" is voor de scholen natuurlijk maar een klein onderdeel van het leerplan der natuurkunde en het mag niet meer tijd vragen dan het verdient. Ook spreekt het vanzelf dat de P. T. T. in de eerste plaats het belang van haar dienst en niet het belang van het onderwijs beoogt. Maar met dit al brengen deze oefeningen toch weer een nieuw contact tusschen de scholen en het reëele leven. En elke verantwoorde poging die in dit opzicht wordt gedaan, verdient waardeering en aanmoediging. Ter illustratie volge hier het schema van de eerste der practische lessen.

Les I.
Neem de telefoon van den haak en luister.
Wat hoor je?
Wat beteekent de zoemertoon?
Kies nu 5527 Breda.
De telefoniste komt op, de leerling meldt zich met nummer en net b.v. 2259 Breda.
De telefoniste spreekt even met den leerling, vraagt naam en school enz.
De onderwijzer gaat voort:
Kies nu n°. 5686 Breda of 5696 Breda.
(Dit zijn twee nummers waarop voor het onderwijs doorloopend bezettoon staat.)
Wat beteekent de toon dien ge hoort? (bezettoon).
Wat doe je als je bezettoon hoort? (opleggen en na korten tijd opnieuw kiezen).
Kies n°. 5599 Breda.
(Dit is een nummer van den telefoondienst, dat in den regel geen gehoor geeft.)
Wat hoor je na het kiezen?
(Uitgaan van het weksignaal.)
Leg maar weer neer, er zal niemand thuis zijn, opgeroepene geeft geen gehoor.
Kies nu 5238 Breda.
(Dit is een nummer met informatietoon.)
Wat hoor je na het kiezen?
Wat is dat voor een toon en wat beteekent die?

Vraag eens aan K O 8 wat er is met n°. 5238 Breda.
K O 8 meldt zich „locale informatie rijkstelefoon".
De leerling noemt eigen nummer en net en vraagt:
„Wat is er met 5238 Breda?"
Men zal antwoorden, dat de aansluiting vervallen is.
Kies nu 5544 Breda en luister naar het tijdsein."

VERKEERSONDERWIJS

Uit de meeste inspectieverslagen blijkt, dat het verkeersonderwijs de belangstelling heeft, die het verdient. „Aan het verkeersonderwijs", schrijft de inspecteur van Apeldoorn, „wordt meer en meer aandacht geschonken. Verschillende hulpmiddelen staan ten dienste. Het valt toe te juichen, dat de jeugd met de technische zijde op de hoogte wordt gebracht. Dit is in den tegenwoordigen tijd beslist noodzakelijk, doch het is niet het eenige. Het probleem van het verkeer is niet alleen een zaak van techniek, ook van ethiek. Zelfs de meest trage wandelaar kan door onjuist — en onbewust — handelen oorzaak zijn, dat een ander leed geschiedt. Indien allen bewust handelden ten opzichte van het verkeer en er, in den praegnanten zin van het woord, rekening mede hielden, dat zij niet alleen op de wereld zijn — kenmerk van beschaving bovendien — zou de zaak, naar mij voorkomt, geheel anders staan."
De inspecteur van 's-Hertogenbosch sluit zich als volgt bij deze beschouwing aan:
„Een belangrijken stap vooruit om te komen tot goed verkeersonderwijs acht ik de in 1937 uitgekomen uitgave van het Verbond van Vereenigingen voor Veilig Verkeer, getiteld „Veilig Verkeer". Ik acht het een uitstekend werkje, ook daarom, omdat het verkeersonderwijs systematisch naar de verschillende leerjaren is opgezet. Het is zooals de titel terecht vermeldt: „een handboek voor de onderwijzeressen en onderwijzers van de lagere school", dus geen leer-leesboek. De onderwijzer moet door studie de stof, die het boek hem biedt, in zich opnemen en ze eerst nadat hij ze voor zichzelf verwerkt heeft, voor de hem toevertrouwde jeugd behandelen. Door dien systematischen opzet weet de onderwijzer in ieder leerjaar, wat in een voorafgaand leerjaar is behandeld of althans geacht wordt te zijn behandeld, en kan en moet hij op dat onderwijs doorgaan. Wanneer aan dien opzet gevolg wordt gegeven kan het niet anders, of na eenige jaren zullen de resultaten van dat onderwijs tot uiting komen in het terugloopen van het aantal verkeersongevallen en in de vermindering van het aantal strafvervolgingen wegens het niet nakomen van verkeersvoorschriften. Reeds op de lagere school moet de jeugd leeren, dat verkeersvoorschriften niet gemaakt zijn om de menschen te plagen, doch uitsluitend ter beveiliging van het publiek en dus ook van de jeugd, en om de regelmatigheid van het verkeer te bevorderen. Het is in hooge mate gewenscht, dat het verkeersonderwijs op alle scholen verplichtend wordt gesteld."

HEEMKENNIS

In Midden- en Noord-Limburg is een verblijdende belangstelling ontwaakt voor de kennis van de omgeving, waaraan men den naam van „heemkennis" heeft gegeven. Inderdaad ligt in het geografische, historische, economische en sociale milieu een rijkdom van ontwikkelingsmateriaal, dat tot hiertoe door de school al te weinig is benut. „Dit is jammer", schrijft de inspecteur van Roermond, „omdat daardoor veel abstracte kennis een meer concreten grondslag en vaste basis moet missen. Een uitgebreide en gedegen kennis der omgeving is daarvoor echter een eerste vereischte voor de onderwijzers zelf. Het was daarom een goede en nuttige gedachte om het onderwerp: „Heemkennis" op den in 1936 te Roermond gehouden onderwijzersdag aan de orde te stellen. Op deze wijze wordt de kennis van eigen woonplaats, omgeving en gewest uitgebreid en de belangstelling en liefde daarvoor gewekt of vergroot." Ook de inspecteur van Venlo spreekt met gegronde verwachtingen over het goede, dat de heemkennis in de school kan brengen: „Op een viertal onderwijzersvergaderingen werden inleidingen gehouden over „Heemkennis". In de plaatselijke afdeelingen van den R.K. Onderwijzersbond werden comité's en studiecommissies benoemd met de opdracht, na te gaan, welke bronnen en objecten voor de heemkennis in de omgeving voorhanden waren en hoe deze bij het onderwijs in de school konden benut worden. Deze vrij algemeen oplevende belangstelling voor de kennis der omgeving kan niet anders dan verheugen. De heemkennis immers benut den schat der ervaringen van het kind buiten de school en heeft daardoor ook de spontane belangstelling van de leerlingen. Zij voldoet in alle opzichten aan den methodischen eisch der aanschouwelijkheid en der zelfwerkzaamheid. Het werkelijkheidsverband bezit een eigen inprentingswaarde, die alle kunstmiddelen der didactische techniek kan ontberen. De eigen omgeving wekt emoties, die het onderwijs met de meest vruchtbare gevoelswaarden doordringen. Zij beantwoordt aan het psychisch principe der globaliteit, doordat zij aanschouwingsgeheelen verschaft, die het spontane en zakelijk denken van het kind in actie kunnen zetten en bevruchten. Zij sluit aan bij het bekende en verzamelt daar het apperceptiemateriaal, noodig voor het verwerven van uitgebreider kennis."

ZEVENDE LEERJAAR

„Wat het zevende leerjaar aangaat", zegt de inspecteur van Apeldoorn, „zullen, als niet alle voorteekenen bedriegen, nieuwe wegen worden bewandeld." Er zijn verschillende scholen, waar men de nieuwe wegen reeds heeft ingeslagen. De inspecteur van Eindhoven, die verleden jaar een overzicht gaf van het huishoudelijk onderwijs aan de bijzondere school in de Hemelrijken te Eindhoven, vult dit jaar dat overzicht aan met de volgende twee punten:

„*a.* Aan de betreffende meisjesschool te Eindhoven, is de bloei van het 7de leerjaar, zoowel wat het aantal leerlingen als de waarde van het ver-

strekte onderwijs betreft, zoodanig toegenomen, dat van heinde en verre autoriteiten en andere verantwoordelijke onderwijsmenschen zijn komen kijken naar de werking van dat 7de leerjaar, met als gevolg, dat bij hen de overtuiging is levendig geworden, dat hier een toelaatbaar en bij uitstek nuttig werk wordt verricht.

b. Een gedétailleerd onderzoek in de inspectie l.o. Eindhoven heeft mij doen weten, dat van leerplichtvrije meisjes, die bij het einde van het schooljaar in 1937 het zevende leerjaar van de school voor gewoon lager onderwijs hebben verlaten om geen voortgezet onderwijs meer te genieten, bijna een derde deel in ruimeren of beperkten zin huishoudonderwijs of huishoudelijk georiënteerd onderwijs zijn gaan volgen, terwijl de overigen het leven zijn ingegaan zonder dergelijke voorbereiding tot de huishoudelijke taak."

De inspectrice van Boxmeer heeft met prijzenswaardigen ijver en met verblijdende resultaten gewerkt aan de hervorming van het zevende leerjaar, niet alleen in haar eigen inspectie, maar in de geheele eerste hoofdinspectie en zelfs daarbuiten. Door haar initiatief zijn in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg 40 applicatiecursussen tot stand gekomen voor het onderwijs in de nuttige handwerken. Deze cursussen, waaraan ongeveer achthonderd onderwijzeressen deelnemen, zijn georganiseerd door de „R.K. Vereeniging tot bevordering van industrie- en huishoudonderwijs voor meisjes „St. Anna" te 's-Hertogenbosch" en worden gegeven door leeraressen, die bevoegd zijn voor het nijverheidsonderwijs. Voor het koken en de waschbehandeling in het zevende leerjaar bestaat tot hiertoe slechts één cursus te 's-Hertogenbosch, die door een tiental hoofden en onderwijzeressen uit Noord-Brabant en Limburg wordt gevolgd. De ervaringen, waartoe het werk aan de cursussen leidden, hadden tot gevolg dat een algeheele herziening van het leerplan voor de nuttige handwerken in practische studie werd genomen. De inspectrice bericht daarover: „Weldra bleek ons, dat we, willen we vruchtdragend onderwijs in het vak nuttige handwerken in het hoogste leerjaar verkrijgen, volgens een goed omlijnd plan en met een goeden leergang, reeds in het eerste leerjaar moeten beginnen. Dit onderwijs moet van meet af aan op de practijk gericht zijn, de technische handgrepen moeten bij het eerste gebruik van de gereedschappen goed worden toegepast. Een juiste hanteering van breinaald, haaknaald, naainaald met vingerhoed is vereischt van den beginne af, en de toepassing moet geschieden met eenvoudig materiaal. Ook in de eerste leerjaren kunnen de kinderen iets maken wat ze zelf kunnen gebruiken, maar dan is het ook zaak, dat zij iets maken wat ze kennen en kunnen. Het is heel goed mogelijk leuke tentoonstellinkjes te ensceneeren met voorwerpen, die de onderwijzeres voor driekwart gemaakt heeft, maar dat zijn en blijven schijnresultaten. Er kwam een verschuiving en verandering in de stof en daardoor was het noodzakelijk geworden dat nieuwe werkstukjes werden ingelascht, die het verwerven van de technische vaardigheid beoogen zonder bijzondere moeilijkheden op te leveren wat vorm en afwerking betreft, en die geheel onder het

bereik van een bepaalden leeftijd liggen. Andere werkstukken kregen in verband met hun techniek een andere plaats; zoo verhuisde het breien van een camisole, pantalon, — in het algemeen werkstukken voor breien waaraan vorm gebracht moest worden — van het tweede naar het vierde of vijfde leerjaar. Het vervaardigen van poppengoed, — het breien van een rokje, een jurkje, een muts enz. — werd geschrapt omdat deze werkstukken te veel technische moeilijkheden opleverden voor de eerste en tweede klas. Zoo hebben we bereikt, dat alle onderdeelen van vak *k* voor alle leerjaren grondig op de cursussen behandeld worden.
Het resultaat van al die besprekingen, cursussen en proefnemingen moet zijn: het tot stand komen van een algemeen leerplan dat weliswaar de leerstof voor alle onderdeelen van het vak zoo nauwkeurig mogelijk aangeeft en rangschikt, maar daarnaast de noodige ruimte laat voor eigen initiatief en tevens de noodige ruimte openlaat om rekening te houden met plaatselijke behoeften en mogelijkheden."
Naar de inzichten van de inspectrice zijn proeven genomen aan verschillende meisjesscholen. Daarover schrijft zij:
„Volgens mijn bescheiden meening mogen we zeggen, dat de proef aan de bijzondere meisjesschool te Boxmeer uitstekend is geslaagd. De kinderen zijn absoluut in staat om zelfstandig eenvoudige onderkleeding te knippen, te naaien met de hand en met de machine en te verstellen. Bovendien kunnen zij, wat het platteland eischt, zelfstandig een kous en sok breien volgens grondpatroon en breiwerk verstellen door mazen en stoppen. Ook het onderwijs in de overige vakken, dat aangepast werd aan de practische vakken, had meer de belangstelling van de meisjes. Toepassingen werden in practijk gebracht bij het onderwijs in de Nederlandsche taal, bij het teekenen en bij het vak kennis der natuur.
De algemeene resultaten werden beter. De onderwijzeres en de kinderen hebben het geheele jaar met groote voldoening gewerkt. Er was meer contact tusschen de onderwijzeres en de kinderen; er was een wederzijdsch vertrouwen. De kinderen hebben een gelukkig schooljaar gehad en de onderwijzeres voldoening van haar toegewijd, onbaatzuchtig hard werken. Op den vrijen Woensdagmiddag hebben de kinderen les gehad in koken. Ook die proefneming is met opoffering van zeer veel tijd en geldelijke offers van de zijde van het schoolbestuur uitmuntend geslaagd. De ouders en de kinderen waren zeer voldaan. De ouders waardeeren het onderwijs; schriftelijk en mondeling uiten zij hun dank voor datgene, wat de school voor hun kinderen doet."
Ook in de inspectie Heerlen is de hervorming van het 7de leerjaar der meisjesscholen voorbereid en gedeeltelijk tot uitvoering gekomen. „Als resultaat van dit streven", zegt de inspecteur, „kan geboekt worden, dat in tal van scholen het onderwijs in de handwerken gegeven wordt volgens een nieuw leerplan dat door mij aan alle hoofden van meisjesscholen is toegezonden, dat in sommige scholen het tekenonderwijs in het 7de en eventueel in het 8ste leerjaar wordt dienstbaar gemaakt aan het handwerkonderwijs, doordat in het programma voor tekenen is

opgenomen: het patroontekenen, het versierend tekenen in verband met stofversieren en het ontwikkelen van den smaak voor kleurencombinatie. Ook is in verschillende scholen de stof voor het vak kennis der natuur uitgebreid met eenvoudige kennis van textielwaren, voedings- en genotmiddelen. In het taal- of schrijfonderwijs van enkele scholen is ingevoegd: dictaten van lessen in huishoudkunde, wasbehandeling en koken, recepten inbegrepen, terwijl het rekenen er op gericht is, datgene te leren, wat voor het latere leven nodig is. De uren voor het handwerkonderwijs in het 7de leerjaar, en eventueel het 8ste leerjaar zijn in tal van scholen vermeerderd, maar overal zijn ten minste 18 uren overgebleven voor de vakken a t/m j.
Het plan om het onderwijs in het 7de, eventueel het 8ste leerjaar te richten op het latere leven, is door de ouders met grote voldoening ontvangen; verschillende ouders besloten hun meisje nog een jaar op school te laten, zodat aan enkele scholen een 8ste leerjaar kon worden toegevoegd."

KENNIS DER NATUUR

Over het vak kennis der natuur hebben alle inspecteurs meer uitvoerige mededeelingen gedaan, die verwerkt zijn in een bijlage van dit verslag. Van de opmerkingen, die gemaakt zijn over de overige vakken volgt hier een overzicht.

LEZEN

Alle inspecteurs zijn het eens met hun ambtgenoot uit Apeldoorn, dat het aanvankelijk lezen reden geeft tot groote tevredenheid, maar dat het voortgezet lezen beter kon zijn dan het over het algemeen is. Zoowel de voordracht als de opvatting laten veelal te wenschen over. „Alleen de snelheid, waarmede sommige vlugge lezers een gedeelte weten af te werken is bijzonder groot", teekent de inspecteur van Apeldoorn ironisch aan. Bij het aanvankelijk lezen vindt de „globaalmethode" overal meer en meer ingang en ze zou zich nog sneller verbreiden, „als de aanschaffing van het nogal dure materiaal, waarvoor het geld ontbreekt, geen belemmering vormde" (Inspectie Arnhem). „Over de resultaten is men zeer tevreden. De leerkrachten, die er mee werken, wenschen de oude methode niet terug. De nieuwe methode is voor de leerlingen veel prettiger en voor de onderwijzers(essen) minder vermoeiend. Het gemakkelijke en prettige voor de leerlingen bestaat hierin, dat het zich meer aanpast aan den individueelen aard en aanleg van elk hunner. De analyse van letterklanken en letterteekens en de associatie van beide wordt niet geforceerd, maar voltrekt zich geleidelijk en naar ieders tempo. Voor den onderwijzer bezit het een zekere lenigheid, die meer bewegingsvrijheid laat en meer afwisseling biedt. Het geeft een direct en tastbaar resultaat, dat door de kinderen voor echt lezen wordt aangezien. Het bevordert in sterke mate het natuurlijk en op toon lezen." (Inspectie Venlo.) Onbeperkt is intusschen

het vertrouwen niet. „Er zijn ook proefnemers, die na eenige jaren ondervinding nog steeds een gereserveerde houding blijven aannemen." (Inspectie Maastricht.) „Sommige hoofden staan er sceptisch tegenover, oudere leerkrachten zien op tegen de nieuwe werkwijze, zoo geheel verschillend van de oude." (Inspectie Tilburg.) Merkwaardig is de mededeeling van den inspecteur van Helmond, dat „aan verschillende scholen naast de analytisch-synthetische methode op min of meer bescheiden wijze de globaalmethode wordt toegepast".

In verschillende inspectieverslagen wordt er op gewezen, dat een dialectische uitspraak àl te weinig wordt tegengegaan en dat het spreken en lezen van vele onderwijzers in dit opzicht geen goed voorbeeld is. „Men stoot niet alleen op dialectische klanken bij de leerlingen, maar in even erge mate bij de leermeesters(essen)." (Inspectie Maastricht.) „Wel zeer sterk beïnvloedt het dialect de uitspraak, ook bij zeer vele onderwijzers, waarvan het overgroote deel uit deze streken afkomstig is. Zelfs de voertaal van niet weinig onderwijzers is van dialectischen inslag. Meermalen hoorde ik uitingen als deze: „Mar, dè meugde gij toch nie doen." Het wil mij toeschijnen, dat gevraagd mag worden, de Nederlandsche taal te leeren kennen ook door ze bij het schoolonderwijs behoorlijk te gebruiken." (Inspectie Eindhoven.)

„Ik heb opgemerkt, dat op zeer veel scholen sterk dialectisch gesproken en gelezen wordt. Zonder het dialect te willen uitdrijven, ben ik toch van mening, dat de school een taak heeft in het aanleren van het „algemeen beschaafd", hetwelk toch, en vooral bij het leesonderwijs, geëist mag worden. Hier hebben de leerkrachten van de aanvangsklassen een belangrijke taak, die door de overige leerkrachten dient te worden overgenomen en voortgezet. Het is mij soms gebleken dat daar, waar het zangonderwijs goed verzorgd wordt, ook het „algemeen beschaafd" een goede beurt maakt." (Inspectie Nijmegen.)

„Heel veel kinderen lezen dialectisch, zoo ongeveer op dezelfde wijze als zij spreken. En het ergste is, dat veel leerkrachten dit alles maar laten passeeren, niet corrigeerend ingrijpen, ja zelfs meermalen zich ook aan een dialectische uitspraak schuldig maken." (Inspectie Tiel.)

De bevindingen van de inspecteurs over het „stil lezen" zijn niet gunstig. „Stil lezen wint ook geen veld. De onderwijzers zien het grote nut ervan niet in, en de boeken ontbreken ook om er een ernstige proef mee te nemen." (Inspectie Arnhem.) „De beteekenis van het stil lezen ligt hierin, dat de kinderen door eigen geestesconcentratie den inhoud van een leesles denkend en begrijpend in zich opnemen. Deze beteekenis schijnt de scholen nog te ontgaan; het stil lezen valt nog niet in den smaak. Toch is het een rechtstreeksche voorbereiding voor het latere leven, waar juist het stil lezen meer zal moeten beoefend worden dan het luid lezen. Ook is het noodig voor al het overige onderwijs. Den inhoud van een rekenkundig vraagstuk, een taalles, een schriftelijke opgave moet de leerling zelfstandig kunnen opnemen; een zaakles, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurkennis moet hij zelfstandig kunnen bestudeeren en begrijpend en

logisch vastleggen. Toch zag ik het stil lezen nog maar bij uitzondering toegepast en nog zeldzamer zag ik het juist beoefend. Alles hangt hier af van een goede en stelselmatige contrôle door den onderwijzer. Er moet telkens onderzocht worden, of de inhoud ook werkelijk verstandelijk is opgenomen, begrepen en overdacht. De leerlingen moeten de gelegenheid krijgen het gelezene weer te geven; hetzij mondeling of schriftelijk; hetzij naar aanleiding van vragen of geheel vrij." (Inspectie Venlo.)
„In den laatsten tijd vinden we vaker onder de leesles, ook soms bij andere vakken, als het schriftelijk werk af is, de kinderen bezig met zogenaamd „stil lezen", waaronder dan verstaan wordt het lezen uit een schoolcourant, een jongens- of meisjesboek, voor elken leerling verschillend, zonder dat later naar de opvatting van den inhoud van het gelezene enig onderzoek wordt ingesteld. Naar mijne mening een verkeerd gebruik, dat moet worden tegengegaan." (Inspectie Helmond.) „Het stil lezen kan niet bekoren. Wat ik er van gezien heb, beperkt zich tot het aangenaam bezig houden der leerlingen soms zelfs in klassen met één afdeeling. De onderwijzer heeft dan ¾ uur rust. De leerlingen lezen in verschillende boeken uit de bibliotheek. Nadere behandeling blijft uit. Dit lezen kunnen de leerlingen beter thuis beoefenen; op school kunnen de ¾ uur beter besteed worden." (Inspectie Maastricht.) „Van het „stil lezen" dat op eenige scholen is ingevoerd, meest daar, waar aan één onderwijzer 2 of meer klassen zijn opgedragen, bemerkte ik geen gunstige resultaten, behoudens deze, dat de leerlingen inderdaad stil lezen, zoodat in een andere klasse rustig les kon worden gegeven. De kinderen lezen voor hun genoegen, elk in een verschillend leesboek uit de klassebibliotheek. Ik geloof niet, dat op die wijze, zonder navragen, resultaten zijn te verkrijgen." (Inspectie Tilburg.) Voor de klacht, dat de inhoud van de leeslessen te weinig de aandacht heeft van den onderwijzer en de leerlingen, blijkt minder aanleiding te zijn dan vroeger. De inspecteurs, die dit punt bespreken, stemmen in met het oordeel van hun ambtgenoot van Heerlen: „Aan de verklaring van het gelezene wordt meer zorg besteed dan voorheen; we zijn echter nog niet overal door de periode van het „doorrennen" heen."

SCHRIJVEN

De inspecteur van Heerlen heeft in alle scholen van zijn inspectie op het einde van het schooljaar een prozastukje of versje als schrijfproef laten overschrijven, en wel in het 1ste, het 4de en het 6de leerjaar. Het resultaat was zeer bevredigend. Uit eenige inspecties wordt bericht, dat het schrijven en de schrijfhouding minder zorg vinden dan vroeger het geval was, maar over het algemeen schijnt het vak toch geen reden te geven tot ontevredenheid. De inspecteur van Zutphen maakt de volgende opmerking: „Een zéér groot deel van den tijd voor het schrijfonderwijs uitgetrokken, wordt doorgebracht met . . . . . stilzitten. Zes regels, ieder van drie of vier woorden, is in het eerste leerjaar zo

ongeveer de hoeveelheid, die in een half uur tot drie kwartier geschreven wordt. In de hogere leerjaren wordt die dan tot 10 of 12 regels opgevoerd. Er moet naar mijn mening veel méér geschreven worden. In de eerste twee leerjaren moet de schrijfcursus volledig doorgewerkt kunnen worden en reeds in die leerjaren, maar vooral in de middelklassen moet het tempo opgevoerd worden, zodat een behoorlijke hoeveelheid net werk geleverd wordt. Ik behoef niet aan te tonen, van hoe grote betekenis dit is voor alle ander schriftelijk werk en daarmee ook voor de vorderingen in de vakken, waarvoor schriftelijk werk gemaakt wordt."

Het globaalschrijven is beperkt gebleven tot enkele proefnemingen. Het blok- en koordschrift hebben in de practijk weinig voorstanders. De inspectrice van Tilburg maakt melding van een nieuw soort schrift: het „bind-blokschrift". „Naast het koordschrift, dat verleden jaar op verschillende meisjesscholen is ingevoerd, zag ik in den loop van dit verslagjaar op eenige jongensscholen nog een ander schrift, het „bind-blokschrift" zooals de ontwerper, Frater Monulphus, leeraar aan de kweekschool der Fraters te Tilburg, het noemt. 't Is een keurig, duidelijk, vrijwel recht en scherp schrift, en, gezien de resultaten, niet lastig aan te leeren. Ook wordt er vlugger mede gewerkt dan met koordschrift."

De inspecteurs van Arnhem, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Venlo berichten, dat aan sommige scholen de leien, die in de hoofdinspectie zoo goed als verdwenen waren, weer voor den dag worden gehaald uit armoede. De gemeentelijke vergoeding is voor deze scholen te schraal, om de noodige cahiers aan te schaffen. Terecht schrijft de inspecteur van Venlo: „Ik betreur dit. Vooreerst is het schrijven met de griffel geen geëigende voorbereiding en zeker geen steun voor het schrijven met de pen. In de tweede plaats vinden de kinderen in schoonschrift, dat aanstonds weer moet worden uitgeveegd, niet de voldoening, die ze blijvend tot net werk kan aansporen. De ervaring leert, dat schrijven op de lei eerder tot slordig schrift en tot knoeiwerk voert dan het schrijven in cahiers, die bewaard worden."

REKENEN

De lagere school heeft geen enkel leervak, dat zóó zeer vastzit in het dwangbuis van traditie en conventie als het rekenen. De inspectieverslagen wenschen een grondige herziening van de leerstof en ingrijpende verschuivingen in de volgorde van de onderdeelen. Deze wenschen zijn niet nieuw. De pogingen, die tot hiertoe werden gedaan om ze te vervullen, zijn jammerlijk gestrand op het onverzettelijk conservatisme en op de starre, algemeene eenvormigheid van de schoolpractijk. Tot de wenschen, die vervulbaar zijn in het bestaande systeem, behoort het verlangen om aan het hoofdrekenen weer iets terug te geven van de ruimte die het heeft verloren en die het voor de eischen van het reëele leven noodig heeft. Daartoe behoort ook de wensch tot meer „efficiency" in het rekenwerk, dat

minder „schrijfoefening" en méér „rekenoefening" moet worden. Blijkens de inspectieverslagen zijn in de eerste hoofdinspectie tal van scholen, waar men zoekt naar meer contact tusschen het „rekenen in school" en het „rekenen in het leven", maar algemeen is dit streven nog niet.
De inspecteur van Heerlen heeft het resultaat van het rekenonderwijs in de scholen van zijn inspectie proefondervindelijk onderzocht in de vier hoogste leerjaren van de scholen in zijn inspectie. Hij vond in het 4de en 5de leerjaar een onvoldoenden uitslag van 20 %, in het 6de leerjaar van 36 % en in het 7de van 27 %. De proefneming wijst duidelijk aan, dat de traditioneele methode bepaaldelijk aan de leerlingen van het 6de leerjaar eischen stelt, die te hoog liggen voor een normalen rekenaanleg.

NEDERLANDSCHE TAAL

De inspecteurs van Heerlen, Roosendaal, Tilburg en Helmond wijzen op de goede werking van de nieuwe taalmethodes, als die van Bosgrave, Donkersloot-van Slooten, Maasland. In verschillende inspectieverslagen wordt betreurd, dat het spreken over het algemeen zoo weinig wordt verzorgd. „Het taalonderricht", schrijft de inspecteur van Apeldoorn, „zou naar mijn meening ten zeerste gediend worden, als meer aandacht aan het spreekonderwijs werd gegeven, zooals dit bij ieder vak kan. Deze zijde der zaak wordt te veel uit het oog verloren. In dit opzicht kunnen de leerlingen als regel meer, dan verondersteld wordt. Vrees bestaat dikwijls niet alleen bij hen, doch ook bij de leerkrachten, eveneens wat het schriftelijk uitdrukken der gedachten aangaat. Als de leerlingen hieraan jong gewend worden, zijn de resultaten vaak verrassend. Wel moet in dit verband niet uit het oog verloren worden, dat sommige leerlingen van het platteland zich aanvankelijk moeilijk uitdrukken, gezwegen nog van het feit, dat zij er den eersten tijd bezwaarlijk toe te brengen zijn, tot antwoorden te komen." De inspecteur van Doetinchem sluit zich hierbij aan: „Het vak Nederlandsche taal gaf vele malen bij mondelinge en schriftelijke uitdrukking van gedachten aanleiding tot groote teleurstelling. Ik weet wel, dat er heel wat tijd verloopt, vóór een kind ten plattelande zijn schroom aflegt en zich vrij durft te uiten: het heeft daarbij allerlei moeilijkheden te overwinnen, in het bijzonder de gebreken van zijn buurtspraak, en het duurt gewoonlijk lang, voor hij deze geheel te boven is. Maar in een middelklasse en zeker in een hoogste leerjaar dient een leerling in dit opzicht zóó ver gevorderd te zijn, dat hij een vraag op behoorlijk verstaanbaren toon beantwoordt, een zeer matige eisch, waaraan nochtans slechts bij hooge uitzondering voldaan wordt. Als daar nog bijkomt een slordig in de bank zitten en een spreken met de hand voor den mond, is de desillusie wel volkomen. Hoe ver, ja onbereikbaar schier lijkt hier de grens, welke men toch op iedere onderwijsinrichting zoo dicht mogelijk dient te naderen: na behoorlijke ordening zijn gedachten in taalkundig zuiver gevormde zinnen mondeling en schriftelijk duidelijk

weer te geven. Waar het eerste uit het oog verloren wordt, doordat men zich in de omgangstaal veelal tevreden stelt met halve zinnen of brokstukken, kan ook het tweede, de schriftelijke uitdrukking van gedachten, niet tot haar recht komen.
Staat mogelijk hiermede in verband het feit, dat ik veel te veel aantref het werken op losse blaadjes? Bijna altijd krijg ik dan een of ander voorwendsel ter verschooning, waarom „ditmaal toevallig", „bij groote uitzondering" enz. op losse papiertjes het werk gemaakt wordt. Alsof hier inderdaad een verontschuldiging ware aan te voeren. O, die losse papiertjes! Is het de bedoeling het werk van den leerling naar behooren te corrigeeren, laat het hem dan in zijn werkschrift vastleggen; zijn zorg en toewijding zullen er zeker bij winnen. Is het heimelijk oogmerk slechts slappe of heelemaal geen contrôle uit te oefenen op het werk, dat de leerlingen inleveren, terwijl zij het niet weer onder de oogen krijgen en het ook voor vreemde oogen onzichtbaar wordt, dan is daarmede de handelwijze veroordeeld en een goed lesgever onwaardig.
In meer dan één opzicht verband houdende met mijn ervaringen in het voorafgaande aangegeven, is het feit, dat ik hoogst zelden gedichten en stukjes proza, voor kinderen begrijpelijk, en uitmuntende door inhoud en vorm, gebruikt zie, om ze door de leerlingen te laten memoriseeren en voor de klas opzeggen in goeden toon, een oefening, die zoo uitnemend geschikt is hun woordenschat te verrijken en hun vrijheid van spreken te vergrooten. Reeds op en vóór de schoolbank kan, in bescheiden vorm, de oefening in het angstvrij spreken aanvangen, vele malen onopzettelijk en terloops, en gelukkig de leerlingen, waar zij de volle aandacht van den onderwijzer in de practijk van het schoolleven heeft."
Ook den inspecteur van Venlo is het slechte spreken bijzonder opgevallen: „Bij een schoolbezoek in het begin van het jaar werd mijn aandacht getrokken door het onduidelijke en onverzorgde spreken van de leerlingen en evenzoo van den onderwijzer. De onderwijzer sprak erg binnensmonds en de kinderen waren meestal niet te verstaan. Ze waren er slechts met groote moeite toe te brengen, zóó luid te spreken, dat men ook op eenigen afstand of dat de geheele klas hun woorden kon verstaan. Dit geval deed mij besluiten voortaan speciaal te letten op het spreken van onderwijzers en leerlingen. Mijn onderzoek is mij niet meegevallen. De kinderen leeren lang niet overal duidelijk verstaanbaar spreken. Het vormen van goed gebouwde zinnen is zelfs in de hoogere leerjaren nog een kunst, die de kinderen niet geheel verstaan en zeker niet in practijk brengen. Schriftelijke taaloefeningen worden overal genoeg gemaakt, maar het mondeling gebruik van het Nederlandsch en het voldoende luid en duidelijk praten wordt onvoldoende verzorgd. Een allereerste vereischte daartoe is, dat de onderwijzer zelf het goede voorbeeld geeft. Dan moeten de kinderen hun verlegenheid leeren overwinnen. Het langzaam, in toon en goed gearticuleerd opzeggen en declameeren van versjes is daartoe een geschikt middel. Het zelfstandig en vrij laten navertellen van de leesles, van verhalen en vertellingen, van geschiedenislessen enz., zonder al te

veel ingrijpen van den onderwijzer is een uitstekende oefening. Het consequent eischen van duidelijke antwoorden in behoorlijke zinnen is de gewenning, die tot de gewoonte en de kunst van goed spreken zal voeren."
Het verslag van Helmond heeft de opmerking: „Verschillende scholen onderhouden geregelde briefwisseling met kinderen van andere scholen onder toezicht der leerkrachten. De brieven worden daardoor „echt" en veel beter."
De inspecteurs van Eindhoven en Maastricht wijzen er op, dat men meer en meer de noodzakelijkheid van eenig grammaticaal onderwijs gaat inzien. „De gezonde zin voor het noodzakelijke uit de spraakkunst", schrijft de laatste, „keert hoe langer hoe meer terug in de school tot voordeel van het onderwijs." Hieraan knoopt hij de opmerking vast, dat het onderwijs in zuiver schrijven rekening moet houden met bepaalde eigenaardigheden van de spreektaal; daardoor kunnen fouten worden voorkomen als: „geschrop" voor „geschrobd", „trabde" voor „trapte", „kos" voor „kost" enz.

AARDRIJKSKUNDE EN VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS

De inspecteur van Apeldoorn is teleurgesteld over de kennis van ons land: „Het viel mij meer dan eens op, dat „Nederland" zoo weinig gekend wordt. De oorzaak hiervan ligt naar mijn meening in het feit, dat dit onderdeel in de beide hoogste leerjaren te weinig aan de orde komt. In deze gevallen wordt dan alle tijd aan de andere onderdeelen besteed, terwijl de meest elementaire kennis van Nederland niet aanwezig is. Dit valt te betreuren. Want met een paar lessen aan het einde van den cursus kan deze achterstand niet ingehaald worden. Uit de ervaring op andere scholen blijkt wel, dat er steeds gelegenheid gevonden kan worden, om het eigen land, zij het dan op bescheiden wijze, regelmatig in het onderwijs te betrekken."
De inspecteur van Maastricht daarentegen is over de resultaten tevreden: „Het vak aardrijkskunde wordt door de mooie methodes, waarvan we er tegenwoordig zoovele hebben, waarover wij kunnen beschikken, op de meeste plaatsen met voldoend resultaat onderwezen. Doordat het reizen heden ten dage algemeen in trek is, ook bij het onderwijzend personeel, wordt het aardrijkskundig onderwijs vaak verlevendigd door illustratie uit eigen aanschouwing. Prentbriefkaarten, foto's en lantaarnplaatjes verrichten eveneens goede diensten. In Maastricht gaan de leerlingen in schoolverband een enkele maal naar de cinema. Een goed ingericht kinderprogramma is tevens een goede les in kennis der natuur, in geschiedenis en in aardrijkskunde. Vele duizenden kinderen zijn verleden jaar in schoolverband Den Haag gaan zien, de duinen en de zee. Dit jaar zal Amsterdam een beurt krijgen met Artis, Schiphol en het IJ. Naast schoolwandelingen in de omgeving der school, zijn de groote schooltochtjes zeer instructief, vooral wanneer begrippen worden bijgebracht, waarvoor in de eigen omgeving geen gelegenheid is (duin, helm, zee,

strand, zeeschip, enz. enz.)." Ook de inspecteur van Roermond is voldaan over de schoolreis, die de Limburgsche kinderen in 1937 hebben gedaan: „Dat ook het eigen land, buiten de provincie, niet vergeten wordt, bewijst de massale deelname aan de reis naar 's-Gravenhage en Scheveningen, door de Nederlandsche Spoorwegen in 1937 voor Limburg georganiseerd met medewerking van en in overleg met de inspecteurs van het l. o. in deze provincie. Dit alles heeft zijn gunstigen terugslag op het onderwijs en de opvoeding in de scholen."

De inspecteur van Heerlen maakt melding van een geslaagde tentoonstelling, die in zijn inspectie de belangstelling voor Oost-Indië heeft bevorderd: „In October 1936 heeft er onder mijn leiding een vergadering plaats gehad met de hoofden van scholen uit Treebeek, Heerlerheide, Nieuw-Einde, Hoensbroek, Brunssum en Amstenrade, waarop een der leiders van het Bureau „Bevordering Kennis Koloniën" de mogelijkheid kwam bespreken van het beleggen van een tentoonstelling van een speciaal voor onderwijsdoeleinden geselecteerde collectie volkenkundig en economisch materiaal van een afgerond deel van Indië.

De bedoeling was die tentoonstelling te houden in een of ander beschikbaar lokaal, al of niet aan een school verbonden.

Van te voren zouden de leerkrachten der verschillende scholen in dat lokaal door een der leiders worden geïnstrueerd en een handleiding ontvangen, die hen in staat zou stellen, na het gehoorde nog beter in zich te hebben opgenomen, zelf een les over dat deel van Indië te geven, waarvan de tentoonstelling een beeld moest geven. Beurtelings zouden dan de klassen onder leiding van den klasse-onderwijzer de tentoonstelling gaan bezoeken, om daar ter plaatse de les te ontvangen. Het voorstel vond levendig bijval, waarna een commissie benoemd werd, die de zaak verder met het bureau in Amsterdam zou regelen. Er werd besloten, teneinde het bezoek te vergemakkelijken, de tentoonstelling achtereenvolgens in Treebeek, Brunssum en Hoensbroek te houden. Het bezoek zou zich beperken tot de leerlingen van de drie hoogste klassen der lagere school en tot de leerlingen der ulo-scholen. De eerste tentoonstelling zou als onderwerp hebben de Bataklanden. Op 7 April had de voorbereidende les plaats, door 2 leiders gegeven aan 132 leerkrachten, die in 3 groepen verdeeld waren. De tentoonstelling werd bezocht:

te Treebeek	door	1373	leerlingen	uit	54	klassen	van	21 scholen,
„ Brunssum	„	863	„	„	33	„	„	13 „
„ Hoensbroek	„	912	„	„	34	„	„	13 „

In totaal door 3148 leerlingen uit 121 klassen van 47 scholen. Deze poging om Indië dichter bij de leerlingen te brengen, mag zeker als geslaagd worden beschouwd. Er was slechts één roep over. Het is de bedoeling met deze tentoonstellingen door te gaan en ze ook te doen houden in andere groote gemeenten der inspectie. De onkosten bedroegen slechts f 69,—. Ze werden door de verschillende scholen te zamen gedragen."

Over de vaderlandsche geschiedenis is het vorig jaar een uitvoerig verslag uitgebracht; het ligt dus voor de hand, dat de inspectieverslagen

er dit jaar geen of weinig nieuws over kunnen geven. De inspecteurs van Roermond en Venlo wijzen er op, dat de „heemkennis" haar aandeel in de geschiedenis vraagt. De eerste zegt in dit verband: „De locale en gewestelijke geschiedenis vindt hoe langer hoe meer beoefenaars en interesse in de kringen der onderwijzers, vandaar, dat er langzamerhand een wijziging merkbaar wordt in de jarenlange opvattingen omtrent de keuze der stof bij het geschiedenisonderwijs."

ZINGEN

Over dit vak schrijft de inspecteur van 's-Hertogenbosch: „Zoo vaak verneemt men, dat ons volk zoo weinig liederen kent en dat de liederen die het kent, niet zelden van bedenkelijken aard zijn. Ik geloof dat zulks in overeenstemming met de werkelijkheid is, doch niet juist is het, dat men dat aan de lagere school moet wijten, zooals vaak gebeurt. Het leidt tot een verrassende uitkomst, wanneer men, gelijk ik herhaaldelijk in het afgeloopen jaar gedaan heb, zich meer in het bijzonder op de hoogte stelt van het aantal liederen uit onzen zoo rijken schat van volksliederen, dat een kind van het 6de, eventueel het 7de leerjaar van onze lagere school niet alleen kent, maar ook góed kent. Ik heb mijzelf vaak afgevraagd, waaraan het toch te wijten is, dat van die kennis in het latere leven zoo weinig meer blijkt. Is die kennis vervaagd? Ik heb er slechts één oplossing voor kunnen vinden. Er wordt in ons land te weinig, om het woord *niets* niet te gebruiken, gedaan om op de kennis van het zingen op de lagere school opgedaan, voort te bouwen. De kinderen, die de lagere school bezoeken, zijn in twee soorten te verdeelen, nl. in kinderen, voor wie de lagere school eindonderwijs geeft en in kinderen voor wie dat niet het geval is. De kinderen, voor wie de lagere school geen eindonderwijs geeft, gaan naar andere inrichtingen van onderwijs over. Maar, op welke van die inrichtingen wordt het vak zang nog gegeven? Op onze hoogere burgerscholen, op onze gymnasia wordt aan zang niet gedaan. Evenmin bij het nijverheidsonderwijs. Het kan niet anders, of de liederenkennis vervaagt. Zij loopt gevaar geheel te verdwijnen. Kinderen, voor wie de lagere school eindonderwijs geeft, gaan vaak naar fabrieken en werkplaatsen, waar, wanneer door den patroon er niet op wordt toegezien, en hoe uiterst zelden gebeurt dat, het groot staat pikante, dubbelzinnige liedjes te zingen, waardoor ook weer de belangstelling voor het goede en mooie lied verzwakt. Het leger zou in dit opzicht veel goed kunnen maken. In het leger vindt de geheele natie haar vertegenwoordigers. Wanneer in het leger van hooger hand meer dan tot nu toe geschiedde, aan den zang aandacht werd geschonken en het zingen van behoorlijke liederen werd bevorderd, dan zou de „ordinaire straatdeun" langzamerhand verdwijnen."

De verslagen van Arnhem, Eindhoven, Heerlen, Helmond, Maastricht, Nijmegen, Roermond en Venlo spreken met waardeering over de Wardmethode. „Waar ze in alle leerjaren wordt gevolgd", schrijft de inspecteur

van Heerlen, „worden er prachtige resultaten mee bereikt; waar ze slechts in een enkel leerjaar onderwezen wordt, oefent ze op het zangonderwijs weinig of geen invloed uit." De inspecteur van Nijmegen zegt er van: „Het zangonderwijs wordt op verschillende mijner scholen gegeven volgens de methode-Ward. Men brengt het daarmede dikwijls tot verbluffende resultaten. Het is mijn vaste overtuiging, dat van goed zangonderwijs een zeer beschavende invloed uitgaat op de kinderen. De methode-Ward kan hierbij een grote steun zijn. Met veel genoegen heb ik daarom medegewerkt aan de oprichting van cursussen voor leerkrachten, die de verschillende Ward-diploma's wensen te behalen. Nog vele leerkrachten zullen hier kunnen leren, dat, om goed zangonderwijs te kunnen geven, men niet, zoals steeds beweerd wordt, voor dat vak begaafd moet zijn. Het Ward-Instituut verdient alle hulde voor de vele pogingen, welke het aanwendt, om het zingen op de school en daarmede den volkszang te verheffen."

TEEKENEN

Over het teekenen werd voor twee jaar een afzonderlijk verslag uitgebracht. De enkele opmerkingen, die er thans in de inspectieverslagen over worden gemaakt, wijzen niet op veranderingen van eenige beteekenis.

LICHAMELIJKE OEFENING

Een beschouwing over dit vak zou niets anders zijn dan een herhaling van de klachten, die er over zijn vernomen, sinds het onder de oude en de tegenwoordige benaming is opgenomen onder de verplichte vakken, zonder dat het ooit algemeen is ingevoerd. Wanneer er in de verslagen van de inspecteurs iets goeds van wordt gezegd, betreft dat uitzonderingsgevallen. Zoo deelt de inspecteur van Doetinchem mee, dat het gymnastiekonderwijs in de gemeente Rheden uitstekend is georganiseerd, maar hij vreest, dat zuinigheidsoverwegingen eerlang zullen leiden tot het ontslag van de leeraren, die thans de jeugd oefenen, zoowel in de twee centraal gelegen gymnastieklokalen als in de open lucht. De inspecteur van Roermond constateert, „dat het vak meestal met ambitie wordt beoefend in de scholen, waar het wordt gegeven, en dat het een nuttige en welkome afwisseling geeft in de rij van vakken, bij welke van lichaamsbeweging geen sprake is".

NUTTIGE HANDWERKEN

Voor dit vak groeit in de 1ste hoofdinspectie een nieuwe en verblijdende belangstelling, hoewel het reeds sedert jaren aan de meisjesscholen buitengewoon goed werd verzorgd. In de 1ste paragraaf van dit verslag is meegedeeld, welk een voorname plaats de nuttige handwerken innemen

in de plannen tot hervorming van het 7de leerjaar en hoe die plannen hun invloed zullen laten gelden op het handwerkonderwijs in alle leerjaren. Het kan niet anders, of de nieuwe beweging heeft de aandacht van de inspecteurs op het vak gevestigd. Daarvan getuigt o.a. het verslag van Nijmegen: „De handwerken voor meisjes hebben dit jaar mijn bijzondere aandacht gehad. Op vele scholen wordt keurig werk geleverd. Ik heb gemeend dit onderwijs sterk te moeten stimuleren. Vooral in het 7de leerjaar heb ik gewezen op het grote nut van goed en practisch handwerkonderwijs. Voor de gezinnen met een smalle beurs, en die zijn er vele tegenwoordig, betekent het heel wat, als de opgroeiende meisjes in de gezinnen komen met een degelijke kennis van naaien, verstellen, stoppen en breien. De uitbreiding van het aantal uren, aan dit vak besteed, heb ik daarom voortdurend aangemoedigd en vooral heb ik er op gewezen, dat het zo nuttig is de kinderen gebruiksvoorwerpen te leren maken, dingen, welke in het dagelijks leven herhaaldelijk voorkomen. Welk een kolossale besparing betekent het niet, als de meisjes de onderkleding en eenvoudige bovenkleding zelf kunnen maken. Telkenmale wanneer ik daartoe de gelegenheid had, heb ik op tentoonstellingen van handwerken mijn belangstelling getoond, geprezen en aangemoedigd."

HANDENARBEID

Over dit vak zijn de mededeelingen in de inspectieverslagen zeer schaarsch. Het aantal scholen, waarin het wordt gegeven, vermeerderde met 3. De noodzakelijke bezuiniging is voor het vak, dat vrij veel uitgaven vraagt voor werktuigen en materiaal, een ernstige bedreiging. De handenarbeid is in de hoofdinspectie het meest verbreid in de inspectie Heerlen, waar hij wordt onderwezen aan 17 scholen. In de inspectie Roosendaal bedraagt dit aantal slechts 2, in Breda 3.

VREEMDE TALEN

Als regel geldt, dat cursussen in de Fransche taal worden gegeven in het 6de of in het 5de en 6de leerjaar van alle opleidingsscholen. Ze vallen echter buiten de schooluren, staan ook buiten het leerplan, en worden hier dan ook niet nader besproken. In Maastricht zijn dergelijke cursussen aan alle scholen verbonden en worden ze van gemeentewege gesubsidieerd. Langs de Zuidelijke Belgisch—Limburgsche grens is het Fransch algemeen opgenomen in het leerplan van het 7de leerjaar, evenals het Duitsch in het Zuid-Oosten van de provincie Limburg. De inspectie Heerlen telt 46 scholen, waar Duitsch wordt onderwezen.

VERVOLGONDERWIJS

Vervolgonderwijs, dat in overeenstemming is met de daarvoor bestaande bepalingen van art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, wordt slechts gegeven in één geval, in de inspectie Zutphen. Wel bestaan in tal van plaatsen,

vooral op de dorpen, cursussen voor de leerplichtvrije jeugd, waarvan verreweg de meeste alleen door jongens worden gevolgd. Meestal hebben ze de bedoeling, het volgen van een land- of tuinbouwcursus voor te bereiden. De inspectrice van Tilburg maakt melding van een avondcursus voor meisjes te Waalwijk-Besoyen, waar behalve theoretisch onderwijs en nuttige handwerken practische lessen worden gegeven in koken. De inspecteur van Arnhem schrijft over de cursussen in zijn inspectie: „Het vervolgonderwijs bestaat in mijn inspectie nog aan 5 scholen. Aan 2 ervan wordt handelsonderwijs met daarnaast veel nuttige en fraaie handwerken gegeven. De andere zijn meer landbouwcursussen, geloof ik. Ik blijf het betreuren, dat om geldelijke redenen het zo nuttige vervolgonderwijs moest ophouden. De schoolvrije jeugd heeft zulk een schat van tijd, om 's avonds nuttig bezig te zijn. Allerwegen wordt geklaagd over de baldadigheid van opgeschoten jongens en meisjes 's avonds op straat, vooral in de steden. In de Arnhemse couranten hebben herhaaldelijk klachten gestaan van zakenmensen, die zich ergerden over de baldadigheid van de jeugd bij avond, waardoor de klanten niet rustig kunnen winkelen en daarom wegblijven. Als die grote kinderen, die lastig worden, omdat ze niets te doen hebben, nuttige bezigheid kregen, zou dat voor allen een grote zegen zijn."

De inspecteur van Eindhoven maakt melding van een zéér bijzonderen vervolgcursus:

„Slechts in 7 gevallen kan gesproken worden van vervolgonderwijs. Daaronder valt een cursus, welke wellicht zijn weerga in ons land niet vindt. Eenige hoofden van scholen en onderwijzers van Roomsch-Katholieke scholen hebben voor een paar jaar den durf gehad, te Bladel in te richten een cursus tot opleiding van jongens voor het mulo-diploma A. Ik heb met groote belangstelling het werk aan dezen cursus gevolgd o.a. door in de Paasch-vacantie 1937 den geheelen dag bij te wonen het tentamen voor het komende mulo-examen. Dat tentamen gaf mij de overtuiging, dat de lesgevers en de leerlingen met ijver hadden gewerkt en dat de kans op het behalen van het diploma voor geen van de 6 candidaten behoefde te zijn uitgesloten. Het deed mij dan ook groot genoegen, dat van deze 6 eenvoudige jongens er 5 in staat bleken met behoorlijke punten het mulo-diploma te verwerven. De 6de candidaat heeft blijkbaar op het examen zijn schuchterheid niet kunnen afleggen, als gevolg waarvan hij een onvoldoend examen aflegde."

HET UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

In het verslag over het jaar 1936 hebben de inspecteurs uitvoerige beschouwingen gegeven over de plaats van de ulo-school in ons schoolwezen. Daardoor is het te verklaren, dat de opmerkingen, die zij dit jaar maken over het uitgebreid lager onderwijs, beknopt zijn. De inspecteur van Apeldoorn meent, dat de toestand op de ulo-scholen meer stabiel is geworden en dat de groote toeloop van voor eenige jaren thans voorbij is. De inspecteurs van Arnhem en Nijmegen wijzen daarentegen op een

zich voortzettenden groei. „In de 1ste klassen", schrijft de inspecteur van Arnhem, „zitten thans samen 806 leerlingen tegen 720 op het einde van 1936. Ik betwijfel, of dat wel geheel een crisisverschijnsel is. De ulo-school stijgt in de waardering van de ouders en heeft dit te danken aan den voortreffelijken arbeid, die er wordt geleverd. De ernst en de ijver, waarmee gewerkt wordt, dwingen bewondering af. Het zeer zware werk wordt met de grootste ambitie gedaan. Van de 285 A-candidaten slaagden er 247 en van de 47 B-candidaten slaagden 46 voor het mulo-diploma. Een resultaat, waarop de leerkrachten trots mogen zijn, gezien de zware eisen, die op het mulo-examen worden gesteld." De inspecteur van Nijmegen zegt: „De indruk, welken ik van mijn ulo-scholen heb gekregen, is niet slecht. Er wordt aan deze inrichtingen in elk geval hard gewerkt. En dat dit door de ouders wordt gewaardeerd, moge ten dele blijken uit den gestadigen groei van het leerlingenaantal, en uit de grotere appreciatie van het mulo-diploma. Dit jaar hebben bij een totaalschoolbevolking van gemiddeld 1500 leerlingen, 240 leerlingen examen afgelegd voor diploma A, waarvan er 206 slaagden. Voor diploma B gingen 18 candidaten op, waarvan er 17 het diploma behaalden. Een resultaat waarop te roemen zou zijn." Zulke examencursussen worden uit alle inspecties gemeld. Wanneer ze als maatstaf konden gelden van goed onderwijs, zouden de ulo-scholen de volmaaktheid bijna hebben bereikt.

„De vakken, die voor het mulo-examen niet verplicht zijn", merkt de inspecteur van Zutphen op, „worden in den regel alleen in de 1ste klas en met een zeer gering aantal uren onderwezen." Dit is niet alleen het geval in Zutphen, maar ook elders: „De zweep van het examen beheerst de onderwijzers en de leerlingen, de leerstof en het tempo van het onderwijs", verklaart de inspecteur van Helmond.

Hier en daar hebben of krijgen de ulo-scholen het karakter van handelsscholen. Zoo schrijft de inspectrice van Tilburg, dat twee Tilburgsche scholen uitsluitend opleiden voor handelsdiploma's. „Aan deze beide scholen gingen 25 candidaten op voor het examen Mercurius, waarvan er 22 slaagden; 27 candidaten legden het examen af voor de R. K. Vereeniging van leeraren, waarvan 25 met gunstig gevolg." Ook in Zutphen heeft de openbare ulo-school ten deele het karakter gekregen van een handelsschool. De inspecteur bericht daarover:

„De handelsdagschool te Zutfen werd opgeheven. In verband daarmee werden aan de openbare ulo-school de vakken handelskennis, machineschrijven en stenografie ingevoerd. Er werden twee handelsklassen gevormd, ten deele bevolkt met leerlingen van de genoemde handelsdagschool."

§ 3. DE LEERLINGEN EN DE OUDERS

INVLOED VAN DE TIJDSOMSTANDIGHEDEN

De inspectieverslagen wijzen er op, dat de moedeloosheid, de armoede, de berustende onverschilligheid of kankerende ontevredenheid, die als

gevolg van de tijdsomstandigheden in vele gezinnen heerschen, een zeer nadeeligen invloed hebben op de opvoeding van de kinderen, die in zulke gezinnen opgroeien. Wat hiervan uit de inspectie Helmond wordt medegedeeld, geldt mutatis mutandis ook voor de andere inspecties.

„De inspectie Helmond is in hoofdzaak een plattelandsinspectie met een bevolking van fabrieksarbeiders, kleinere landbouwers en betrekkelijk weinig middenstanders. De belangstelling van de ouders voor de school was nooit bijzonder groot. Maar zij toonden tenminste een vriendelijke gezindheid tegenover den onderwijzer en men aanvaardde de ordemaatregelen der school. Conflicten kwamen minder voor en konden gemakkelijk worden bijgelegd. De minder gunstige economische toestanden hebben daarin verandering gebracht. Hulp in de huishouding en in het bedrijf kan niet meer worden betaald en daarom wordt meer dan vroeger gebruik gemaakt van de hulp der kinderen. Op zich zelf is daar niets tegen, mits het maar niet in misbruik ontaardt. Maar er zijn kinderen, die, als ze op school komen, reeds uren van hard zwoegen achter den rug hebben, voor het onderwijs niet meer geschikt zijn en er ook alle belangstelling voor missen. De mensen worden onverschillig ten opzichte van de school en voelen den leerplicht als 'n onredelijken dwang. In de gezinnen wordt in het bijzijn der kinderen gemord tegen sociale maatregelen en gezagsdragers. Er waart een geest van verzet rond, waarmede de kinderen ook besmet worden. Het ouderlijk gezag wordt minder gehandhaafd en tot eerbied voor gezag uit overtuiging worden vele kinderen niet opgevoed. Vrij algemeen zijn de klachten van de onderwijzers over toenemende oppervlakkigheid en verminderend concentratievermogen van de kinderen. Uit eigen ervaring en uit berichten van onderwijzers is mij bekend, dat de kledings- en voedingstoestand van de kinderen achteruit gaat."

Intusschen schijnt de verhouding tusschen school en gezin in het algemeen toch eerder beter dan slechter te worden. De inspecteur van Arnhem deelt mede: „Het is moeilijk voor het schooltoezicht een gefundeerde mening te krijgen over de verhoudingen van leerlingen tot ouders en tot onderwijzers. We zijn daartoe te kort in elke schoolklas aanwezig. Ik heb het oordeel gevraagd van alle hoofden van scholen. Van slechts 5 van hen heb ik een klacht gekregen over het zeer onhebbelijk optreden van ouders of kinderen. Het komt mij daarom voor, dat er geen ernstige klachten bij de andere hoofden geweest zijn." De inspecteur van Maastricht, die de laatste jaren ernstige klachten had over de onverstandige houding van vele ouders, wijst op een kentering ten goede: „Het schijnt merkbaar te zijn, dat ouders uit den middenstand en uit de hoogere standen het werk der school meer waardeeren, met hun op- en aanmerkingen niet meer zoo grif zijn en ook hun kinderen minder steunen in hun verzet tegen het gezag. Tot de lagere klas — de echte volksklas — is dit besef nog evenmin doorgedrongen als voorheen. Opmerkelijk is, dat het onderwijzend personeel van de ouders uit de arbeidersgezinnen den meesten steun ondervindt en steeds ondervonden heeft. Het is opvallend, hoe gering het aantal klachten is geweest van ouders over het onderwijzend personeel. Zouden

zij verstandiger of althans voorzichtiger geworden zijn door de dagbladartikelen, die verleden jaar aan het tuchtvraagstuk gewijd werden, ook naar aanleiding van de behandeling in de Tweede Kamer? Toch moet men zich niet verhelen, dat er een tuchtvraagstuk blijft bestaan, want, zijn de schriftelijke klachten aan het Rijksschooltoezicht gezonden verminderd, de hoofden van scholen zijn nog niet gerustgesteld." Vervolgens geeft de inspecteur een bloemlezing uit de berichten, die hij in den loop van het jaar heeft ontvangen van schoolhoofden:

„1. „De ouders willen niet, dat hun kind moet schoolblijven of thuis strafwerk maakt. Welke strafbevoegdheid blijft er nog over?"
2. „Vader of moeder komen den boel eens opscheppen."
3. „Ouders treden brutaal op, halen hun kind, dat na moet blijven uit de school en zien de leerkracht nòg niet staan."
4. „Een jongen bracht de mededeeling, dat zijn vader hem van school nam, als hij nog straf kreeg."
5. „Eén leerling heb ik wegens wangedrag en brutaliteit voor goed van school moeten verwijderen. Er was niets mee te beginnen."
6. „Een jongen had thuis leugens verteld over den onderwijzer. Ik ondervroeg den jongen in de gang. Geen antwoord. Ik gaf hem bedenktijd. Hij liep naar huis, want vader had gezegd, enz."
7. „Het moest niet kunnen voorkomen, dat een hardwerkend onderwijzer, die plichtsgetrouw zijn taak vervult, stilletjes aan vermoord wordt, dat hij 's middags ziek naar huis moet en 's nachts uren wakker ligt; het moest niet kunnen voorkomen, dat een of meer van zulke vlegels telkens de les storen en na schooltijd vertikken strafwerk te maken. En dan bazuint een vader nog het dorp rond: „Ze maken me niks, ze durven niet, anders vliegt er een uit."
8. „De afspraak is: aan gezagshandhaving buiten de school branden wij onze vingers niet."
9. „Iederen Zondag trekt de jeugd met troepen naar de film, waar hun ondeugden à la Dik Trom gedemonstreerd worden. We hebben een rookverbod in onze gemeente, maar desondanks neemt het rooken hand over hand toe. Ze rooken van en naar school en een keer zelfs op de speelplaats. Op straat de pet afnemen of groeten, dat komt niet meer in hun hoofd op!"
   (N.B. Deze school ligt in de mijnstreek „Maurits". Ik, inspecteur, heb het eenige jaren geleden aan deze school meegemaakt, dat vóór schooltijd een man de klas van het hoofd kwam binnen gestormd, dezen met een hard voorwerp het gezicht op verschillende plaatsen verwondde en toen wegliep onder de woorden: „Dat heb je gehad". In enkele seconden was alles gebeurd.)
10. „Van gezagshandhaving is geen sprake meer; de tuchteloosheid gaat zoo ver, dat een broer zijn zusje uit de bank kwam halen, dat n.b. bijgeholpen werd."
11. „De veiligheid der kleinere, zwakkere en gebrekkige leerlingen eischt, dat de onderwijzer over tuchtmiddelen beschikt ook buiten

de school. Is het b.v. niet ergerlijk, dat groote vlegels het bestonden, kleintjes voor een in beweging zijnde stoomwals te werpen? Zou een stevig pak voor de broek niet de juiste straf zijn geweest voor den vlegel, die met opzet een klein kereltje met de vuist den bril in het gezicht stuk sloeg, zoodat de glassplinters in het vleesch bleven zitten? Als het zoo in de dorpen geschiedt, wat zal het dan in de stad zijn! Algemeen klaagt men daar er over, dat de leerlingen, wanneer zij op de eene school in conflict zijn gekomen, zonder meer maar op een andere school worden toegelaten.

Van bijzonderheden zal ik mij hier onthouden, behalve dat een hoofd mededeelt, dat de tuchteloosheid aan zijn school grenst aan het ongelooflijke, dat een ander hoofd vermoedt, dat in het bijzijn der leerlingen met minachting over school en personeel wordt gesproken en een derde verklaart, dat het handhaven van orde en tucht op school van de onderwijzers een inspanning eischt boven hun krachten.

Alleen wil ik hier als mijn persoonlijke meening aan toevoegen, dat ik onder *tucht*recht geen *tuchtigings*recht wil verstaan. De lichamelijke straf is uit de school en moet er m.i. uit blijven."

De inspectrice van Tilburg is van oordeel, dat het tuchtprobleem de aandacht niet mag verliezen: „De kwestie der tuchteloosheid van de jeugd vraagt nog steeds om een oplossing. Ouders en kinderen moeten weten, dat de onderwijzers het recht hebben om hun leerlingen te straffen, al behoeft die straf niet te bestaan in een lichamelijke tuchtiging. Zooals de zaken thans staan, zijn de onderwijzers machteloos. En het is verwonderlijk hoe spoedig ouders en kinderen weten, dat ergens een onderwijzer of kweekeling met akte „wegens mishandeling" is beboet. Er zijn ouders, ook in enkele dorpen, die formeel weigeren hun kinderen bij wangedrag eenig strafwerk te laten maken en die nog meenen zich te mogen beklagen als die kinderen, na herhaalde waarschuwing, van school worden gezonden. In het belang van het opgroeiend geslacht, dus van ons gansche volk, behoort aan de opvoeders der jeugd — zij het beperkt — tuchtrecht te worden toegekend."

Zeer donker is de bril, waardoor de inspecteur van Helmond het vraagstuk voor zijn inspectie beziet: „De geest van onverschilligheid tegenover het gezag is ook de scholen binnengevaren. Conflicten, als strafweigering, weglopen, openlijk verzet komen daardoor veel meer voor dan vroeger en daarbij staan de ouders thans veelal naast de kinderen. Hoe kan de school leren gehoorzamen, als de ouders niet steunen maar positief tegenwerken? Vele klachten hebben ons in den loop van het verslagjaar bereikt. Voor zover mogelijk hebben wij die onderzocht. In een paar gevallen ging de onderwijzer door ontactisch optreden en onpaedagogische strafoplegging niet vrij uit. Maar bijna steeds lag de schuld bij de ouders zelf, die in eigen gezin het gezag niet meer weten te handhaven, ook geen gehoorzaamheid meer kunnen eischen, omdat ze de kinderen niet in dien geest hebben opgevoed. Er is een hele klasse van mensen, die zich als het ware instinctief tegen elk gezag weren en die mentaliteit is op vele kinderen

overgeslagen. Dat zijn de lastige kereltjes in de klasse, die zich aan geen ordemaatregelen storen, en het den onderwijzer danig lastig kunnen maken en die zo goed weten, dat de onderwijzer niet mag slaan. Het zijn er verhoudingsgewijze niet zo heel veel, maar de aanwezigheid en het verzet van een enkele kan den geest in een klasse grondig bederven. En welke middelen van verweer staan den onderwijzer ten dienste? Voorbeelden? Een vader komt bij mij zijn beklag maken, dat zijn kind in school geslagen is, dat hij het bij de politie heeft aangegeven enz. Ik begrijp dat niet van dien onderwijzer, een kalme goede leerkracht. Ik vraag hem op mijn bureau, om er eens over te spreken. Hij toont mij zijn been. Een wonde ter grootte van een gulden heeft dat tuchteloze kind geschopt . . . . . Een jongen op een dorpsschool moet thuis straf maken. Bij onderzoek is mij gebleken, volkomen terecht. De ouders weigeren. Het kind mag de straf niet maken. Moeder komt dat het hoofd der school op haar manier in de klasse eens duidelijk vertellen. Zeer duidelijk en afdoende. Gevolg is: verwijdering van de school als tuchtmaatregel, ambtshalve inschrijving aan een andere school en weigering van schoolbezoek aldaar reeds maandenlang. De vader schrijft een dreigbrief, dat hij met zijn geheele gezin uit de Katholieke Kerk zal treden, als hij wegens leerplichtovertreding zal worden gestraft. Het leerplichtige kind loopt onder schooltijd openlijk achter een bakkerswagen. Processenverbaal wegens leerplicht- en arbeidswetovertreding zijn gevolgd. Voor de rechtbank werd betwijfeld, of een schoolbestuur in een plaats, waar maar één school is, het recht heeft, aan een leerling den toegang tot de school te ontzeggen. Enkele jaren geleden werd in mijn bijzijn door een rechtbank twijfel geuit omtrent de vraag, of een onderwijzer het recht heeft, een kind straf op te leggen, die thuis moet worden gemaakt. Toen is, op grond van dien twijfel vermoedelijk, vrijspraak gevolgd. Er bestaat een *tucht*vraagstuk. De onderwijzer moet maatregelen kunnen treffen om orde en tucht te kunnen handhaven of te herstellen. Hij moet dwingend kunnen optreden tegen ouders, die niet willen inzien, dat er een natuurlijk tuchtrecht bestaat, inhaerent aan de school. Maar er bestaat ook een *tuchtrecht*vraagstuk. Onomwonden moet vaststaan en vastgelegd worden, dat de onderwijzer het recht heeft tot strafoplegging in en buiten de school, zodat daaromtrent geen twijfel meer kan worden geopperd. Er bestaat ook een *tuchtiging*svraagstuk. Zonder enigen twijfel zou lichamelijke tuchtiging in vele gevallen van wangedrag zeer correctief werken. Maar het zal moeilijk zijn, dat recht bij de wet te erkennen en te omschrijven. Wij zijn tenminste al zo ver, dat onderscheid gemaakt wordt tussen tuchtiging en mishandeling. Naar mijn mening is het in het belang van de school en van orde en tucht in het algemeen noodzakelijk, dat zo spoedig mogelijk een formule wordt vastgesteld, die duidelijk en onomwonden vastlegt, dat de onderwijzer het recht heeft, maatregelen te nemen, om die te handhaven tegenover overtreders en die onwillige ouders dwingt, dat recht te erkennen."

Na een geval vermeld te hebben, waarin een jongen het mes trekt en

daarmee den onderwijzer te lijf wil, maakt de inspecteur van Arnhem de juiste opmerking: „Doch een enkel geval op zoveel duizend kinderen, blijft gelukkig tot de uitzonderingen behooren." Inderdaad, indien het mogelijk was, het aantal gevallen van brutaliteit en verzet procentsgewijs te berekenen over de vierhonderd duizend leerlingen, die in de eerste hoofdinspectie schoolgaan, zou blijken, dat er geen gegronde redenen zijn, om te spreken van een „toestand" of van een „geest" van tuchteloosheid. Over het geheel zijn de verhoudingen overal als die in Apeldoorn, waarvan de inspecteur schrijft: „Wat in het algemeen de tucht onder de schooljeugd aangaat, schijnt de inspectie Apeldoorn niet in een ongunstig geval te verkeeren." En de meeste inspecteurs stemmen in met het oordeel van hun ambtgenoot van Heerlen: „Over het algemeen is de verhouding tussen de ouders en het onderwijzend personeel goed te noemen. Ik krijg wel eens ouders op het spreekuur, die menen zich over den onderwijzer te moeten beklagen: over een klap, die nogal hard aankwam, over een niet al te verstandige uitlating over kinderen of ouders, over het rapport, meestal echter over opgegeven strafwerk. Als men met de ouders eens gepraat heeft en ze er toe gebracht, zelf eens met den onderwijzer kalm te gaan spreken, dan luwt het vaak al weer heel spoedig. Kleine conflicten komen overal wel eens voor."
De inspecteur van 's-Hertogenbosch verwacht meer van het beleid en den tact van den onderwijzer dan van een wettelijk recht, waarop deze zich zou kunnen beroepen: „Wat nu de verhouding tusschen leerlingen en onderwijzer aangaat: Ik voor mij geloof niet aan de noodzakelijkheid van het tuchtrecht waar zoo vaak om geroepen wordt, vooral wanneer ik naga, dat een school met een buitengewoon lastige bevolking, waarvan de ouders niet geacht kunnen worden tot de gemakkelijkste te behooren, een school is met voorbeeldige orde en tucht, zónder dat tuchtrecht."

SCHOOLVERZUIM

Absoluut schoolverzuim komt alleen bij hooge uitzondering voor. Het betreft gewoonlijk woonwagenkinderen of gevallen van schoolconflicten. De inspecteur van Tiel maakt melding van zoo'n conflict in Hoogmeien, waardoor 28 kinderen tijdelijk als absolute verzuimers stonden aangeschreven.
De gevallen van geoorloofd schoolverzuim zijn talrijker dan vroeger. De inspecteur van Heerlen geeft daarvoor een aantal oorzaken op: „In verschillende gezinnen wordt armoede geleden; het duurt soms dagen voor er geld is om kapotte schoenen te laten repareren. Als de vader invalide is en de inkomsten gering, dan moeten de kinderen al eens mee om langs de huizen groente, fruit, vis of andere waren te venten; dikwijls moet een groter zusje of broertje thuis op de kinderen blijven passen, als de moeder er mee op uittrekt. In grote gezinnen moet een oudste jongen of meisje moeder al eens helpen met de was of op poetsdag. Ziekte van vader en moeder zijn dikwijls oorzaak van langdurig of regel-

matig terugkerend verzuim. De huiselijke omstandigheden zijn vaak zo, dat veel verzuim door de vingers moet gezien worden."

Over het ongeoorloofd verzuim worden uitvoerige mededeelingen gedaan door den inspecteur van Eindhoven:

„Ook in 1937 bleek het mij noodzakelijk krachtig op te treden tegen ongeoorloofd schoolverzuim. Nog steeds moest ik bij vele hoofden er op aandringen, scherp toe te zien op het schoolverzuim der leerlingen. Ik heb me genoodzaakt gezien met ernst te wijzen op de verplichting tot het geregeld bijhouden van bruikbare absentielijsten, tot nauwkeurigheid bij het inschrijven van leerlingen ten aanzien van de te vermelden gegevens en tot de tijdige verstrekking van de noodige gegevens aan de inspectie.

In een vergadering van een plattelandsafdeeling van een onderwijzersvereeniging, druk bezocht door hoofden van scholen, leerkrachten van bijstand, secretarissen van commissies tot wering van schoolverzuim, burgemeesters en voorzitters van schoolbesturen, heb ik zoo duidelijk mogelijk de beteekenis van de Leerplichtwet en de Leerplichtbeschikking uiteengezet; er op gewezen, hoe gemakkelijk over schoolverzuim wordt heengestapt, dat noch de burgemeester, noch de voorzitter van het schoolbestuur zich behooren in te laten met het geven van verlof enz.

Aangezien ik bij mijn tochten door de inspectie, zoowel in Eindhoven als ten plattelande, zeer dikwijls tijdens de schooluren kinderen van kennelijk leerplichtigen leeftijd over straat zag loopen, heb ik, gelukkig met succes, aan alle gemeentebesturen verzocht een verordening vast te stellen, als bedoeld in artikel 30 van de Leerplichtwet.

Tot mijn zeer grooten spijt heb ik de tusschenkomst moeten inroepen van den Heer Commissaris der Koningin, toen mij bleek, dat de jonge burgemeester van een plattelandsgemeente, ook nadat ik hem tweemaal een vriendelijk rappel had gezonden, gedurende véle weken nalatig bleef, schriftelijke leerplichtaanzeggingen te doen uitreiken, zonder mij eenig antwoord te geven.

Hoewel ik meen met de zeer gewaardeerde hulp van de meeste hoofden der scholen het absoluut schoolverzuim tot kleine proporties te hebben teruggebracht, kan ik niet met oprechtheid als mijn overtuiging uitspreken, dat alle gemeentebesturen met gepaste nauwkeurigheid absoluut schoolverzuim tijdig trachten te achterhalen.

Aan mijn verzoek om mij maandelijks te willen berichten, ook in negatieve gevallen, of er absoluut verzuim of aangifte van huisonderwijs enz. is genoteerd, hebben tot heden slechts enkele gemeentebesturen voldaan.

De door mij ambtshalve verrichte inschrijvingen van leerlingen, een zestal, zijn dan ook niet een gevolg geweest van gemeentelijke opsporingen, maar zijn voortgevloeid uit aan mij door hoofden van scholen verstrekte inlichtingen op door mij ter beschikking gestelde formulieren.

In de meeste gevallen van mij ter kennis gebracht absoluut verzuim was een schriftelijke waarschuwing aan de verzorgers reeds voldoende.

Met bijzondere waardeering maak ik melding van de velerlei diensten,

welke ik bij de bestrijding van schoolverzuim van het Eindhovensche politiecorps mocht ondervinden.
Ik zou er echter niet in geslaagd zijn aanzienlijke verbeteringen in het geregeld schoolbezoek te bewerken, indien het kantongerecht te Eindhoven mij daarbij niet krachtdadig had gesteund. Door snelle berechting en indrukwekkende straffen wordt aan kwaadwillige of onverschillige of zorgelooze ouders te kennen gegeven, dat ze hun plicht ten aanzien van het onderwijs aan hun kinderen niet zonder gevoelige straf meer kunnen verwaarloozen.
Het opleggen van een lichtere onvoorwaardelijke straf met als toevoeging een zware voorwaardelijke straf schijnt afdoende preventief te werken. Mij komt het voor, dat de medici geleidelijk aan minder gul worden met het afgeven van attesten, welke schoolverzuim bedoelen te motiveeren. Ik vind een verklaring hiervan in de omstandigheid, dat een paar attesteerende medici als getuigen ter rechtszitting werden opgeroepen, waarna toch een veroordeeling volgde.
Het lijkt me niet ondienstig de boeten te vermelden, welke door het kantongerecht te Eindhoven in 1937 werden opgelegd:
3 maal f 1,—; 3 maal f 2,—; 13 maal f 3,—; 6 maal f 4,—; 26 maal f 5,—; 13 maal f 6,—; 2 maal f 8,—; 26 maal f 10,—; 5 maal f 15,—; 7 maal f 20—; 3 maal f 25,—; 1 maal f 30,—; 1 maal f 35,—; 1 maal f 50,—.
Daarnaast werden voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar opgelegd boeten van:
7 maal f 20,—; 3 maal f 25,—; 4 maal f 30,—.
Ik acht het een gelukkige omstandigheid, dat slechts één gemeente van de inspectie ressorteert onder een ander kantongerecht, dat blijkens ondervinding een boete oplegt van f 0,50 en bij recidive f 1,— straf geeft. Dergelijke straffen wekken terecht den lachlust van de overtredende ouders op."
De inspecteur van Nijmegen maakt over het ongeoorloofde verzuim de volgende opmerking: „In dit verslagjaar heb ik zeer moeten strijden tegen het schoolverzuim. Waren er gevallen, dat gebrek aan kleding en schoeisel het geregelde schoolgaan belemmerde, in vele andere gevallen bleek mij, dat op al te gemakkelijke wijze de kinderen werden thuisgehouden om huiselijke bezigheden te verrichten. Ook werden de kinderen er vaak op uit gestuurd om de inkomsten van het gezin door gebedel of verkoop van negotie te helpen verhogen.
Van de meeste commissies tot wering van schoolverzuim heb ik de volle medewerking ondervonden. Wel bleven de rapporten nogal eens wat lang onderweg. Ten opzichte van één commissie heb ik de hulp van burgemeester en wethouders moeten inroepen."
De inspecteur van Doetinchem klaagt over de moeilijkheden, die hij bij de toepassing van de Leerplichtwet heeft ondervonden: „De naleving der Leerplichtwet ontmoet hier tal van bezwaren, bij gebrek aan behoorlijke medewerking van de zijde der verschillende wettelijk daarvoor aangewezen organen. Het begint al in eerste instantie; ik ben overtuigd,

dat de inspecteur lang niet altijd bericht krijgt van ongeoorloofd verzuim. In mijn bezit zijn bewijzen, dat dit euvel nog al eens voorkomt aan de R. K. meisjesscholen. Mij kwam een geval ter oore, dat een leerplichtig meisje *zes maanden* achtereen de school niet had bezocht, wijl het hoofd destijds een briefje van den dokter had gekregen, „dat Marietje moest thuis blijven omdat moeder ziek was". Men had het kind toen maar verder met rust gelaten en den inspecteur van het verzuim geen opgave gedaan. Het is trouwens opvallend, hoe gemakkelijk en veelvuldig de dokters een verklaring meenen te moeten afgeven, dat het noodzakelijk is een leerplichtig kind om de een of andere reden — gewoonlijk wegens ziekte van de moeder — de school te doen verzuimen om thuis te helpen. In mijn verslag over het voorgaande jaar wees ik reeds op den twijfel, bij mij gerezen ten opzichte van de opgave door de hoofden van scholen van het ongeoorloofd verzuim, welke opgave uit verschillende motieven niet altijd juist en niet steeds volledig geschiedde. In dien twijfel ben ik sedert versterkt, nu voor en na allerlei gevallen te mijner kennis kwamen, dat er misbruik gemaakt werd van de bevoegdheid, bij art. 12, sub 5, aan het hoofd der school verleend."

De inspecteurs van Arnhem en 's-Hertogenbosch wijzen er op, dat er scholen zijn, waarvan nooit een ongeoorloofd verzuim wordt opgegeven, terwijl dat niet het geval is met scholen, die in volkomen gelijke omstandigheden verkeeren. In hetzelfde verband maakt de inspecteur van Maastricht de volgende opmerking:

„Is vrees voor leerlingenverlies een der zwakke zijden bij de handhaving der tucht, diezelfde vrees uit zich ook bij de toepassing der Leerplichtwet. Zij die deze wet gewetensvol toepassen, loopen groot gevaar, leerlingen te verliezen aan hoofden, die met de Leerplichtwet een loopje nemen. Het Rijksschooltoezicht staat hier machteloos. Het mag waarschuwen, daarna volgt opgave voor één keer en een volgenden keer mag men weer waarschuwen enz. enz. Er zijn in de inspectie Maastricht:

135 scholen voor gewoon lager onderwijs.

Er waren:

66	hoofden	die	geen	ongeoorloofd	verzuim	opgaven.
16	„	„	één	„	„	„ .
9	„	„	twee	ongeoorloofde	verzuimen	„ .
13	„	„	drie	„	„	„ .
7	„	„	vier	„	„	„ .

De overigen hadden meer verzuimen opgegeven.

Toegegeven dient te worden, dat aan sommige scholen geen of weinig schoolverzuim voorkomt, en dat het ongeoorloofde schoolverzuim gering is. Toch geeft het weer te denken, dat het aantal geoorloofde verzuimen 432 179 bedraagt tegen 7736 ongeoorloofde, dit wil zeggen dat op elke 58 verzuimen er slechts één als ongeoorloofd vermeld werd."

De commissies tot wering van schoolverzuim hebben zich tot groote tevredenheid van de inspecteurs gekweten van hun taak. Wel kwam het,

blijkens enkele verslagen, voor, dat sommige commissies te traag waren in de behandeling van zaken.

LANDBOUWVERLOVEN

Ten opzichte van de landbouwverloven nemen niet alle inspecteurs hetzelfde standpunt in. Sommige gaan ze blijkbaar zooveel mogelijk tegen; andere zijn van oordeel, dat de wettelijke aanspraken, die de ouders er op hebben, onvoorwaardelijk geëerbiedigd moeten worden en dat de tijdsomstandigheden in vele gevallen een tegemoetkomende houding rechtvaardigen. Niet overal schijnen deze verloven te worden gegeven volgens de voorgeschreven regeling. De inspecteur van Eindhoven schrijft hierover:
„Nadat mij was opgevallen, dat vele hoofden van scholen eigenmachtig landbouwverloven verleenden, heb ik deze aangelegenheid teruggebracht in wettelijke banen. Daarna bleek mij, dat ik in heel wat gevallen afwijzend moest beschikken op aanvragen voor landbouwverlof, waarop tevoren de schoolhoofden een gunstige beslissing plachten te nemen."

HUISONDERWIJS

Huisonderwijs komt niet veel voor, maar toch meer dan vroeger: de overvloed van werklooze onderwijzeressen maakt het minder kostbaar. Sommige ouders vinden er een middel in om de gevolgen der verhooging van den toelatingsleeftijd te ontwijken en hun kinderen klaar te laten maken voor het 2de leerjaar.

OUDERCOMMISSIËN EN OUDERAVONDEN

Over de oudercommissies zijn de mededeelingen schaarsch. De goede bedoelingen, die de wetgever had, toen hij ze instelde, worden blijkbaar slechts zelden verwezenlijkt. „De oudercommissie van de openbare school te Oss", schrijft de inspectrice van Boxmeer, „vormt in mijn inspectie de eenige loffelijke uitzondering. Zij organiseert geregeld ouderavonden, die door de ouders zéér op prijs worden gesteld, en laat daar sprekers komen, die opvoedkundige en onderwijskundige vraagstukken behandelen. Ook brengt deze commissie door vrijwillige bijdragen f 500,— bijeen voor een salaris van een kweekeling met akte."
De inspectrice van Tilburg zegt van de commissies in haar inspectie: „De werking der oudercommissies, voor zooverre deze in de inspectie Tilburg bestaan, is gunstig. Klachten over ongewenschte inmenging heb ik niet meer vernomen. In een tweetal gevallen stelt een oudercommissie het hoofd der school in staat, een kweekeling met akte te beloonen." Ook in de inspectie Breda zijn enkele commissies, die goede diensten aan de scholen bewijzen: „Ze beleggen ouderavonden, die veel belangstelling ondervinden; ze organiseeren schoolfeestjes en schoolreizen.
De commissie te Ginneken brengt door vrijwillige bijdragen van de ouders

gelden bij elkaar om een kweekeling met akte te beloonen. De commissie te Drimmelen zorgt voor het kostelooze vervoer van de kinderen uit Made, die in Drimmelen naar school komen."
Over de ouderavonden bevatten de inspectieverslagen weinig gegevens. „Op sommige scholen", schrijft de inspecteur van Apeldoorn, „verheugen de ouderavonden zich in een groote belangstelling. Dit heeft een goeden invloed op de verhouding tusschen school en huis. Wanneer de ouders in de gelegenheid zijn iets van den arbeid hunner kinderen te zien, of met het personeel over de leerlingen te spreken, dan kan dit niet anders dan een goede uitwerking hebben. Ook op sommige bijzondere scholen zijn de ouderavonden zeer gewild en zou men ze niet gaarne meer willen missen." Opmerkingen van dezelfde strekking komen uit de inspecties Arnhem, Breda, Heerlen, Nijmegen en Tilburg.

§ 4. HET ONDERWIJZEND PERSONEEL

TOEWIJDING EN GESCHIKTHEID DER ONDERWIJZERS

Reeds in de eerste paragraaf van dit verslag is gebleken, dat de inspecteurs zeer tevreden zijn over den geest, die het onderwijzend personeel, als geheel beschouwd, bezielt. Het algemeene oordeel wordt wel weergegeven door den inspecteur van Venlo: „Met grooten lof kan ook dit jaar weer getuigd worden van den ijver en de toewijding van het personeel der scholen. Dit is des te meer te prijzen en te waardeeren, waar zoovelen voor zware en moeilijke klassen werken. Velen zijn vaak in vrijen tijd nog met de leerlingen bezig voor tooneel- en zangavonden, voor tentoonstellingen, voor godsdienstoefeningen in de kerk, voor eerste en plechtige H. Communie, voor patronaats- en jeugdwerk, voor liefdadigheidswerk en woonwagenwerk, voor spijskokerijen en melkvoorzieningen, met aparte cursussen en het bijhelpen van zwakke en achterlijke leerlingen. Na een gedegen en vermoeiende schooltaak wachten dan tusschen de schooltijden en 's avonds nog allerhande stellen cahiers ter correctie. Ook het voorschrijven van schrijfvoorbeelden in de schoonschriften, het verzamelen, opstellen en vermenigvuldigen van proefwerk, het uitzoeken der gegevens, samentellen van waardeeringscijfers in verband met de invulling der rapporten eischen veel extra tijd." Dit gunstig oordeel geldt ook voor de kweekelingen. De inspecteur van Maastricht is daarvan de tolk: „Komt over het algemeen aan het onderwijzend personeel, ondanks vele drukkende omstandigheden, een woord van lof toe voor zijn betoond plichtsgevoel, dit woord van lof mag zeker niet onthouden worden aan de vele kweekelingen, die voor een karige vergoeding het personeel en de school in zoovele gevallen ontlasten van den druk der leerlingenschaal."
De verhouding tusschen de hoofden en het overige personeel van de scholen is in het algemeen zeer goed; ze steunt op eensgezindheid, onderling vertrouwen en het gemeenschappelijk streven om het onderwijs op

peil te houden en voor de opvoeding in ruimeren zin te doen, wat de school daartoe vermag.

Waar zóó veel licht is, zijn natuurlijk ook schaduwplekken. „De leiding die de hoofden van scholen geven — schrijft de inspecteur van Heerlen — kon op vele plaatsen straffer zijn. Er zijn nog verschillende hoofden, die niet of zelden nagaan òf het leerplan ook behoorlijk wordt afgewerkt, òf de lesrooster gevolgd wordt, òf er geregeld en goed schriftelijk werk gemaakt wordt, óf dit ook wordt gecorrigeerd, óf de boeken en de overige leermiddelen verzorgd worden, òf de onderwijzer de orde weet te handhaven en goed voorbereid zijn lessen geeft. Er zijn helaas enkele hoofden, die van het gebeuren in de school buiten hun eigen klas weinig of niets afweten. Over het algemeen wordt de meeste leiding gegeven en het beste toezicht uitgeoefend op de Roomsch-Katholieke meisjesscholen."

Over het algemeen doen de hoofden echter hun best, om zich op de hoogte te houden van den gang der school. Daarover meldt de inspecteur van Roosendaal:

„Niettegenstaande het feit, dat de hoofden zelf veelal voor zware, dikwijls gecombineerde klassen staan, probeeren zij toch zich op de hoogte te stellen van het onderwijs in de verschillende leerjaren en — enkele uitzonderingen daargelaten — leiding te geven aan de heele school. Daar tijd en gelegenheid meestal ontbreken tijdens de schooluren, wordt het schriftelijk werk der diverse klassen veelvuldig en regelmatig door de schoolhoofden buiten de schooluren gecontroleerd en van aanteekeningen voorzien." De inspecteur van Doetinchem, die nog niet lang in zijn inspectie werkzaam is, is niet tevreden over de wijze, waarop sommige hoofden hun administratie voeren en wettelijke voorschriften in acht nemen: „Eén van de wegen, waarlangs de kennismaking met allerlei functionarissen in een nieuwe inspectie wordt begonnen en telkens wordt voortgezet, is de administratieve weg. Hier is van het eerste oogenblik af het contact van samenwerkende krachten noodzakelijk, zonder hetwelk de ambtelijke molen niet naar behooren wil malen. De wijze nu, waarop deze weg bewandeld wordt, geeft meermalen een maatstaf van activiteit aan, een zin voor orde en regel bij dagelijkschen arbeid, die voor den betrokken persoon geen vleiend getuigenis geven, integendeel! Vele hoofden zijn altijd te laat met de inzending van periodieke formulieren en voldoen herhaaldelijk niet aan het verzoek om terugzending vóór een bepaalden datum van toegezonden vragenlijsten, in te vullen formulieren, enz. Wanneer de inspecteurs zelf aan een termijn gebonden zijn, is zulks in hooge mate ergerlijk. Het zou mij gemakkelijk vallen staaltjes te geven van de nonchalance, welke enkele hoofden zich op dit gebied durven te veroorloven. In deze zelfde lijn, van negeering en veronachtzaming van het wettelijk voorschrift, ligt ook de opzettelijke en soms stelselmatige roosterafwijking, waarvan het volgende als bijzonder typeerend geval: Een onderwijzer gaf geen zangles, „omdat de kinderen te rumoerig bij het binnenkomen waren geweest" en liet ze in plaats daarvan schriftelijk rekenen. Het hoofd achtte in dit geval de afwijking volkomen geoorloofd:

hij kon zich een onderwijzer voorstellen, „die in het geheel geen behoefte heeft aan een lesrooster". Voorwaar een eigenaardige opvatting van een taak, welke onder vigueur van wet en verordening aanvaard werd."

CORRECTIE VAN HET SCHRIFTELIJK WERK

De correctie van het schriftelijk werk vraagt — het werd hierboven reeds opgemerkt — van veel onderwijzers bij de zwaar bezette klassen tal van werkuren buiten de schooltijden. In verschillende inspectieverslagen wordt dat dan ook met waardeering vermeld. Zoo schrijft de inspecteur van Arnhem: „De correctie geschiedt over het geheel goed. Aan geen der leerkrachten heb ik dit jaar een opmerking gemaakt over de correctie; wel heb ik herhaaldelijk mijn tevredenheid betuigd over de wijze, waarop de massa's schriftelijk werk waren verzorgd. Het aantal uren na schooltijd aan al dit werk besteed, is beduidend." De inspecteur van Maastricht doet over de correctie de volgende mededeeling: „Over de correctie heb ik verleden jaar een proef medegedeeld, die genomen werd aan een der groote scholen te Maastricht. Deze proef is volledig geslaagd en zal door mij verder gepropageerd worden. Het is een wijze, die voldoening schenkt aan leermeesters en leerlingen, omdat alle werk verbeterd wordt en de onderwijzers er niet door overladen worden. Zij voorkomt simulatie en het voorleggen van schriftelijk werk in z.g. netschriften.

Ik geef hier de werkwijze:

1. alle schriftelijk werk wordt gedateerd en gecorrigeerd;
2. opstellen, beredeneerde oplossingen van rekenkundige vraagstukken, schoonschrift en proefwerk worden steeds door den onderwijzer nagezien;
3. dictee's, taalkundige invuloefeningen voor geschiedenis en aardrijkskunde, aanteekeningen over natuurkunde, plant- en dierkunde, Fransche en Duitsche vertaaloefeningen kunnen klassikaal gecorrigeerd worden. Deze correctie moet daarna door den onderwijzer gecontroleerd worden. Enkel een waardeeringscijfer onder het werk plaatsen is niet voldoende.
4. Bij de klassikale correctie behoudt iedere leerling zijn eigen werk. Zij draagt het karakter van een les.
5. Van het 4de leerjaar af worden de aangestreepte fouten onder het werk verbeterd.
6. Elke oefening wordt gecorrigeerd alvorens een nieuwe gemaakt wordt.
7. De correctie en de contrôle van het onder 2 en 3 bedoelde werk mag niet plaats hebben tijdens de lesuren en gedurende de tijden, wanneer toezicht moet gehouden worden.
8. Tijdens het schriftelijk werk moet leiding gegeven worden.
9. De sub 2 en 3 genoemde oefeningen, behoudens het proefwerk, mogen niet op losse blaadjes gemaakt worden.

10. Op door het hoofd van school vastgestelde tijdstippen wordt het gemaakte werk bij dezen ingeleverd.

Van het personeel van kleine scholen of kleine klassen kan men eischen, dat alle schriftelijk werk door de(n) onderwijzer(es) buiten de school wordt nagezien."

BENOEMINGEN

Sinds de benoemingen vrij zijn geworden, is het aantal mutaties belangrijk toegenomen, vooral bij het bijzonder onderwijs. De benoemingen bij het openbaar onderwijs hebben geen aanleiding gegeven tot moeilijkheden. De benoemingen bij het bijzonder onderwijs gaan in de meeste inspecties buiten het Rijksschooltoezicht om, „tenzij", merkt de inspecteur van Maastricht ondeugend op, „in moeilijke of delicate gevallen, waarbij de bekende breede rug van den inspecteur dienst moet doen".

Over de benoemingen bevatten de inspectieverslagen tal van opmerkingen. Zoo schrijft de inspecteur van Maastricht: „Het is voor schoolbesturen in de tegenwoordige omstandigheden een moeilijke taak, een vacature onpartijdig te vervullen. Er is geen dorpje of plaatsje of er zijn werklooze onderwijzers of onderwijzeressen. En nu moge men beweren, dat vooral op dorpen de eigen ingelanden niet in de school thuis hooren, dat hun prestige daar over het algemeen te gering is, de practijk is sterker dan de leer. En vele voorzitters van schoolbesturen verzuchten dan ook: „Van benoemingen verlos ons." Conflicten in de schoolbesturen of daarbuiten zijn vaak het gevolg. Een schoolbestuur benoemde tot onderwijzer een familielid van een bestuurslid. Een ander bestuurslid bedankte toen, omdat zijn familielid niet benoemd was. Elders werd de zoon van den koster benoemd, hoewel die pas geslaagd was, alleen omdat de voorzitter-pastoor niet anders dorst. Weer elders richtte het schoolbestuur een tweede school op. Het benoemde per 1 Januari een reeds elders geplaatsten onderwijzer, omdat zijn vrouw uit het dorp was. Per zelfden 1 Januari werd een leerkracht van de eerste school — een uitstekende leerkracht met hoofdakte en taalbevoegdheden — aan het wachtgelderscorps overgeleverd.

Weer elders werd de dochter van het hoofd der school benoemd, omdat men bevreesd was, het hoofd tegen het hoofd te stooten. Weer elders werd bij de omzetting der openbare school in een bijzondere de onderwijzeres-kostwinster, hoewel zij jaren als goede onderwijzeres dienst had gedaan, niet overgenomen, omdat men een onderwijzeres wilde hebben, die K. J. V.-werk kon verrichten buiten de school.

Weer elders — de reeks is lang — werd een onderwijzer, die de meerderheid in het bestuur voor zich had, niet benoemd, omdat de voorzitter opzettelijk de vergadering op korten termijn bijeenriep, toen 2 der voorstemmers afwezig waren. Zijn candidaat werd benoemd met 2 tegen 1 stem. De conclusie, hieruit te trekken, is, dat nepotisme, dorps-, gemeente- of parochiepolitiek en niet het schoolbelang de benoeming vaak beheerscht. Ook bij benoemingen aan de Rijksleerschool wordt het oordeel van den inspecteur l. o. niet gevraagd."

De inspecteur van Doetinchem heeft ervaringen van denzelfden aard als zijn ambtgenoot uit Maastricht:

„Enkele dagen na 1 Juli jl. — de benoemingen waren juist vrij — bezocht ik in een dorpje in den Achterhoek een tweemansschool. Ik trof daar een nieuwe leerkracht aan, die juist op bovengenoemden datum in functie was getreden ter vervanging van een onderwijzeres, wegens huwelijk ontslagen. Op mijn vraag, wanneer zij de akte had gehaald, werd mij geantwoord: „2 jaren geleden", en op mijn tweede vraag, wat zij sedert het behalen van de akte gedaan had, luidde het antwoord: „thuis in de huishouding geholpen". Het viel onmiddellijk op, dat deze juffrouw niet het minste idee had, hoe zij het onderwijs aan drie leerjaren tegelijk moest aanpakken, en zoowel het hoofd der school als ik waren van oordeel, dat het wel lang zou duren, alvorens zij er iets van terecht zou brengen. Uit het feit, dat het hoofd die meening was toegedaan, blijkt reeds voldoende, dat hij inzake de benoeming niet veel zeggenschap had gehad.

Naast dit geval van de aanstelling eener totaal ongeschikte leerkracht, die een plaats inneemt, welke haar, ook om haar antecedenten, niet toekomt, komt in mijn herinnering een andere ervaring, een tweetal maanden ouder van datum, in een driemansschool, waar een schoolbestuur in deze inspectie een vaste leerkracht handhaaft, die voor 100 % doof is. De onderwijzer in kwestie is 58 jaar en hoort absoluut níets, ook niet als men in zijn oor schrééuwt. Hij leest de antwoorden van de lippen zijner leerlingen, en van zijn onderwijs komt dus wel wàt terecht. Lezen kan hij hun niet leeren natuurlijk, omdat hij fouten in de uitspraak en den leestoon niet kan hooren. En zoo rijzen er meerdere problemen, waarvan men zich moeilijk den omvang en den ernst in volle beteekenis kan realiseeren. Met algeheele miskenning van het onderwijsbelang door de handhaving van een dergelijke invalide leerkracht, ook hier een feit, dat in schrille tegenspraak is met het straks gereleveerde, de wetenschap namelijk, dat er uitnemende leerkrachten zijn, die 5 jaar en langer „pour le roi de Prusse" belast zijn geweest met het onderwijs aan een eigen klas, die gedurende dien tijd — dank zij hun energie en geestesgaven — de hoofdakte en nog eenige andere akten hebben behaald en die nochtans geen kans zien, een zoozeer verdiende vaste aanstelling te bekomen."

Een merkwaardig benoemingsgeval wordt meegedeeld door den inspecteur van Eindhoven: „Bij het einde van het verslagjaar werd mijn advies gevraagd bij de vervulling van een onderwijzersvacature aan een Roomsch-Katholieke school, wellicht omdat voorzien kon worden, dat deze vervulling aanleiding zou kunnen geven tot moeilijkheden, welke een principieele beslissing in hoogere instanties noodzakelijk zouden kunnen maken. Wat toch was het geval? In het bisschoppelijk reglement van het bisdom 's-Hertogenbosch zijn in den loop van het jaar 1937 tijdelijke bepalingen vastgesteld, waarbij aan de bisschoppelijke schoolinspectie de goedkeuring van benoemingen aan Roomsch-Katholieke scholen in handen wordt gelegd. Deze bepalingen hebben de zeer te waardeeren strekking, ernstig

te bevorderen, dat, onder overigens gelijke omstandigheden, de oudste werklooze sollicitanten (en vanzelf sprekend de reeds in vasten dienst aangestelden) voorgaan bij de jongere gegadigden. Nu liet het zich aanzien, dat in het evenbedoelde geval het betreffende schoolbestuur bij meerderheid van stemmen met voorbijgaan van andere sollicitanten zou benoemen een werkloos geslaagde van 1936 en zulks tegen het uitdrukkelijk gegeven advies van het bisschoppelijk toezicht in. De jongeman van 1936 is tenslotte bij meerderheid van stemmen benoemd en heeft hiervan schriftelijke mededeeling ontvangen van de benoemende meerderheid, waartoe niet behoorde de voorzitter. Gevolg van een en ander is geweest, dat de voorzitter weigerde een akte van benoeming, als bedoeld in de Lager-onderwijswet, te teekenen.
Het hoofd der betreffende school heeft op grond van het gemis van een benoemingsakte geweigerd den benoemde tot de school toe te laten, zulks in opdracht van den voorzitter en de bisschoppelijke inspectie. Doordat de benoemde onderwijzer na rijp beraad zijn benoeming niet heeft aanvaard, is voorkomen, dat de rechtsgeldigheid van de benoeming moest worden onderworpen aan het oordeel van den civielen rechter, waarvan het gevolg had kunnen zijn intrekking van een zeer aanbevelenswaardige benoemingsmethode."

VONDEL-HERDENKING

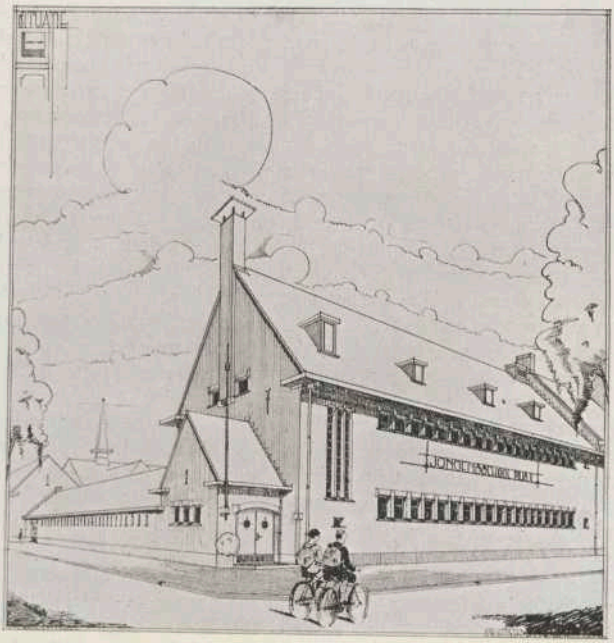
Deze paragraaf mag besloten worden met de vermelding, dat de onderwijzers in tal van plaatsen met geestdrift hebben deelgenomen aan de Vondel-herdenking. Zoo maakten ze in Maastricht de opvoering mogelijk van „Maria Stuart". In Breda, waar de onderwijzers sinds jaren blijk hebben gegeven van een bijzondere belangstelling in Vondels werk, voerden ze zelf op zeer verdienstelijke wijze „De Gebroeders" op, en in 's-Hertogenbosch „Gijsbrecht van Aemstel". „Deze in het najaar gehouden opvoering", schrijft de inspecteur van 's-Hertogenbosch, „slaagde voortreffelijk, niettegenstaande geen enkele beroepsspeler zijn medewerking aan de opvoering verleende en de regisseur een onderwijzer van een parochieschool was. Op verzoek werd deze voorstelling viermaal, steeds voor vrijwel uitverkochte zalen, herhaald. Uit het voorafgaande bleek overduidelijk naar buiten, dat in ons onderwijzerscorps nog idealen leven."

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN

ALGEMEENE TOESTAND

In 1937 is in alle inspecties aandacht geschonken aan den uit- en inwendigen toestand van de schoolgebouwen. „Hiermede", schrijft de inspecteur van Doetinchem, „is een onderwerp aan de orde gesteld, dat wellicht nooit op slechter tijdstip zijn beurt zal krijgen. Nu al jaren achtereen op alle dingen bezuinigd wordt en alleen het hoog noodzakelijke soms nog maar gedeeltelijk tot uitvoering komt, is de eerste post, die hieronder te lijden heeft, het bedrag voor onderhoud. Men stelt een dringend

noodige vernieuwing zoo lang mogelijk uit, en — als het dan niet langer kàn — gaat men vaak over tot een voorziening in termijnen, een oplappen, waarbij de zuinigheid niet zelden de wijsheid bedriegt. Soms blijkt het al bij de entrée, wanneer het hek uit zijn duimen hangt en de speelplaats tengevolge van herfst- of voorjaarsregens hier en daar een ware modderpoel is, welke door de vlugge kindervoeten uit speelschheid of uit moedwil niet altijd gemeden wordt. De inspectie Doetinchem verkeert — in tegenstelling met mijn vorig ambtsgebied — in de gelukkige omstandigheid, dat vele scholen, vooral bij het bijzonder onderwijs, in hun bouw nog van betrekkelijk jongen datum zijn en haar modern aanzien in- en uitwendig een aangenamen indruk maakt. Intusschen verdwijnt na weinig jaren de glans van het nieuwe, als een slordige en onvoldoende onderhoudszorg een stempel van verwaarloozing dreigt te drukken op het voorkomen van gebouw en omgeving."

Roomsch-Katholieke lagere school aan de Vliert, te 's-Hertogenbosch.
Men raadplege de beschrijving op bladz. 519.

Het is zeer moeilijk, van de mededeelingen uit de verschillende inspecties een geordende en overzichtelijke samenvatting te geven. In elke inspectie zijn nieuwe en oude, goede en slechte schoolgebouwen. In elke

inspectie zijn gebouwen, die met zorg worden onderhouden en andere die worden verwaarloosd, hetzij door een niet te verschoonen veronachtzaming, hetzij door gebrek aan de noodige geldmiddelen.
Het somberste overzicht van den algemeenen toestand in een inspectie geeft de inspecteur van Tiel:
„Zooals ik in het jaarverslag van 1936 met een enkel woord opmerkte, viel het mij bij een vluchtig bezoek tot kennismaking op, dat de toestand van onderscheidene schoolgebouwen zeer veel te wenschen overliet, wat toen onwillekeurig de vraag bij mij deed opkomen, waarom in de jaren van hoogconjunctuur daarin geen verandering was aangebracht. Bij een opzettelijk onderzoek, door mij ingesteld in het verslagjaar, bleek mij, dat de toestand van vele gebouwen nog treuriger is, dan bij een vluchtige beschouwing valt op te merken. Laat ik hier eerst mogen opmerken, dat ik in dit verslag de scholen, die slecht gehuisvest zijn en die slecht onderhouden worden, niet met name zal noemen. Ik ben voornemens in den loop van het jaar 1938, indien daartoe tijd te vinden is, contact te zoeken met gemeente- en schoolbesturen, om in persoonlijk onderhoud te wijzen op den slechten toestand der onder hun opzicht staande schoolgebouwen en aan te dringen op het nemen van maatregelen ter verbetering, in de hoop, dat langs dezen weg iets te bereiken valt. Laat ik ook nog deze opmerking maken, dat, over het algemeen genomen, de gebouwen van *openbare* scholen veel minder verzorgd zijn dan die van *bijzondere* scholen. Het schijnt wel, of sommige gemeentebesturen, uit wat overweging dan ook, om het maar zacht uit te drukken, weinig geïnteresseerd zijn bij een behoorlijk onderhoud van de onder hun toezicht staande schoolgebouwen. Onderscheidene gebouwen van *openbare* scholen zijn zóó slecht, dat zij eigenlijk alleen maar voor afbraak geschikt zijn. Vele gebouwen zijn oud; echter, door een ingrijpende restauratie was er nog wel iets goeds van te maken, maar deze bleef tot nog toe uit.
Van vele gebouwen, zoowel inwendig als uitwendig, moet gezegd: verveloos en haveloos; dit betreft, wat het inwendige van de gebouwen aangaat, zoowel het muurwerk als het houtwerk. Vele vloeren in de gangen en in de lokalen zien er treurig uit. Ook de plafonds laten vaak veel te wenschen over. Ramen en deuren sluiten soms slecht en tochten heel erg. Hier en daar vindt men portalen en gangen van klinkersteenen, die heel onregelmatig liggen en waarbij men moet oppassen om niet te struikelen. Vele gangen zijn te smal.
Dan zijn er scholen, waarvan de ramen zóó hoog zijn aangebracht, dat men eer den indruk krijgt in een gevangenis binnen te treden dan in een schoolgebouw.
Ik trof een school aan met 5 lokalen, waarvan de gang slechts langs 2 lokalen loopt, met het gevolg, dat de kinderen van 3 lokalen allen door één deur moeten om in en uit hun lokaal te komen. Deze lokalen liggen in elkaars verlengde. Wat zouden de gevolgen kunnen zijn bij brand of bij het uitbreken van een paniek? Dergelijke gebouwen moesten òf worden afgekeurd òf worden omgebouwd.

Resumeerende schroom ik niet uit te spreken, dat onderscheidene gebouwen ergerlijk worden verwaarloosd, terwijl ook het wekelijksch onderhoud of schoonhouden meermalen veel te wenschen overlaat.
Wat de gebouwen van *bijzondere* scholen betreft, vele dezer steken gunstig

Roomsch-Katholieke lagere school aan de Vliert, te 's-Hertogenbosch.
Men raadplege de beschrijving op bladz. 519.

af bij die der openbare scholen, al moet hier dadelijk gezegd, dat ook bij vele dezer gebouwen op het onderhoud nogal wat is aan te merken. Twee dezer gebouwen bleken bij mijn eerste bezoek in 1936 zóó slecht,

dat ik direct pogingen in het werk heb gesteld tot nieuwbouw, wat inderdaad gelukt is. Het gebouw te Gellicum verkeerde in zulk een slechten staat, dat het door den inspecteur van de volksgezondheid, dien ik verzocht deze school te keuren, werd afgekeurd. Andere gebouwen, ofschoon nog goed bruikbaar, zijn haveloos en verveloos, zoowel van binnen als van buiten, terwijl ook het binnenmuurwerk er vaak onooglijk uitziet. Ook slecht onderhouden vloeren, gangen en portalen treft men aan."

In andere inspecties is de algemeene toestand gelukkig beter: „Over het geheel beantwoordt de toestand van de gebouwen, zoowel in- als uitwendig, aan redelijke eischen." (Inspectie Breda.). „Daar in deze inspectie veel gebouwen uit den lateren tijd dagtekenen, zijn ze over het algemeen goed in orde." (Inspectie Heerlen.) „Ofschoon de meeste scholen slechts éénmaal door mij bezocht konden worden, heb ik toch den algemeenen indruk gekregen, dat de toestand der schoolgebouwen, behoudens enkele minder gunstige gevallen, goed te noemen is en de gemeente- en schoolbesturen zich beijveren om de gebouwen behoorlijk te onderhouden." (Inspectie Roermond.) De gebouwen van de bijzondere scholen, als geheel genomen, zijn in een beteren toestand dan die van het totaal der openbare scholen. Dit ligt trouwens voor de hand: de bijzondere scholen die onder de Lager-onderwijswet 1920 zijn gesticht, hebben in den regel huisvesting gekregen in nieuwe of vernieuwde gebouwen. Het onderhoud der meisjesscholen geschiedt zorgvuldiger dan dat der jongensscholen: de jongensscholen hebben niet het wakende vrouwenoog en de dagelijks zorgende vrouwenhand. In geen enkel inspectieverslag wordt een meisjesschool vermeld, waarvan het onderhoud te wenschen overlaat. Ook dit behoeft geen verwondering te wekken. De meisjesscholen staan immers zoo goed als alle onder leiding van geestelijke Zusters en deze zijn gewoon, offers te brengen en uit eigen middelen bij te passen, wanneer de gelden, die ze uit de openbare kas ontvangen, niet toereikend zijn voor de noodzakelijke behoeften.

VERGOEDINGEN VOLGENS ART. 101 DER LAGER-ONDERWIJSWET 1920

De schamele vergoedingen die in het meerendeel der gemeenten van Noord-Brabant en Limburg worden gegeven voor de instandhouding van de scholen, stellen zeer veel schoolbesturen niet in staat de gebouwen behoorlijk te onderhouden.

„Door de bezuiniging op de jaarlijksche vergoeding volgens art. 101 der Lager-onderwijswet 1920 kon in 1937 evenals in voorafgaande jaren aan veel scholen niet de noodige zorg aan een behoorlijk onderhoud besteed worden. Zoowel het uiterlijk der schoolgebouwen als het innerlijk der lokalen, vloeren, wanden, plafonds, meubilair en leermiddelen is dat aan te zien. Veel noodige reparaties moesten achterwege blijven. De speelplaatsen raken in verval. Het uitstrooien van grind wordt nagelaten. In het losse zand ontstaan kuilen en gaten. Bij droog weer worden wolken van stof opgejaagd, die in portalen en gangen neerstrijken. Bij

regenweer plassen de kinderen door water en slijk. Zij dragen het vuil mee in gangen en lokalen en verontreinigen drempels, vloeren en banken. Alles is veel meer aan slijtage onderhevig dan dit het geval is bij een behoorlijk verharde en watervrije speelplaats. Het noodige herstelwerk aan omheiningen en afrasteringen kan niet meer worden bekostigd en wordt dientengevolge niet bijgehouden, zoodat de afscheidingen der speelplaatsen van de aangrenzende terreinen en de openbare wegen hun doelmatigheid gaan verliezen of aan een algeheelen ondergang zijn prijs gegeven." (Inspectie Venlo.)

„De gevolgen van de steeds weer te lage uitkeeringen volgens art. 101 dreigen voor onze scholen fataal te worden. Aan onderhoud van gebouwen, meubels en leermiddelen wordt doorlopend te weinig geld besteed, zodat soms de grens van de verwaarlozing bedenkelijk wordt benaderd of wordt overschreden. Enkele schoolbesturen heb ik met een beroep op art. 83, 2e lid, moeten dwingen, het verfwerk althans buiten te doen vernieuwen en lekkende daken te laten herstellen. Zo dwingen de lage uitkeringen aan alle kanten tot bezuinigingen, die de wijsheid bedriegen. De schoolbesturen gaan niet vrij uit, omdat ze bij de pakken blijven neerzitten, niet eens gaan praten met de gemeentebesturen en desnoods volgens art. 72 vragen, waar ze recht op hebben en dat ze zich niet uit de gelden ex art. 101 kunnen aanschaffen. Maar de verhoudingen op het platteland zijn meestal meer van persoonlijken dan van zakelijken aard, waardoor dikwijls geen gebruik wordt gemaakt van het recht van vragen of van beroep, om geen personen onaangenaam te zijn. Daarom is in deze inspectie zo weinig verhoging gevraagd van de vergoeding volgens art. 101 wegens bijzondere omstandigheden. En daarom zal vermoedelijk ook weinig gebruik gemaakt worden van de mogelijkheid, door de nieuwe redactie van art. 101 geschapen, om bij te lage uitkeringen aan Gedeputeerde Staten vaststelling te vragen van een bedrag, dat voor de redelijke behoeften van een normale school voldoende moet worden geacht." (Inspectie Helmond.)

„Een statistisch onderzoek wijst uit, dat de vergoedingen in gemeenten der inspectie Maastricht niet of maar weinig uitgaan boven de 5 gulden. Is dit te weinig voor groote scholen, wat moeten kleine scholen dan worstelen om toe te komen! Men redeneert wel, dat een kleine school relatief niet duurder behoeft te zijn dan een groote, maar men vergeet b.v. dat een kachel voor een kleine klasse van kinderen even warm moet randen, als een kachel voor een groote klasse. Dat een landkaart voor de kinderen der drie hoogste klassen eener kleine school evengoed f 50 kost als die voor de drie hoogste klassen eener groote school; enz. enz. Hier volgt een overzicht der vergoedingen:

in	1	gemeente	minder dan		f 4,—	
„	8	gemeenten	van f 4,—	tot	f 5,—	
„	11	„	„ f 5,—	„	f 6,—	gemiddeld f 5,65
„	6	„	„ f 6,—	„	f 7,—	
„	4	„	„ f 7,—	„	f 8,—	

Van 2 gemeenten is de vergoeding onbekend. In 4 gemeenten wordt alleen openbaar onderwijs gegeven. In één gemeente is geen school. Zoo was de vergoeding vastgesteld voor scholen van gewoon lager onderwijs in 1936! Het is duidelijk, dat er bij zulke bedragen weinig kan overschieten voor onderhoud van gebouw, daken, goten, vloeren, speelplaats, enz. Verfwerk wordt bijna niet meer uitgevoerd. Men wacht op betere tijden en wacht tevergeefs. De gemeenten zijn schriel en mòeten ze dat niet zijn? Maar toch is er veel overdrijving bij die zuinigheid, die trouwens de wijsheid bedriegt. Hoe zal het onderhoud nog mogelijk zijn over 5, 10, 15 jaar, temeer, daar de schoolbesturen vele bestaande oude gebouwen hebben overgenomen. Zal er over ettelijke jaren op dit gebied werkelijk van „het donkere Zuiden" kunnen gesproken worden? Vraagt men aan de hoofden van scholen, welke verbeteringen in 1937 aan gebouw en speelplaats zijn aangebracht, dan is het categorische antwoord bijna altijd: „geen". Aan 133 gebouwen werd letterlijk niets gedaan." (Inspectie Maastricht.)
Hoe gegrond deze klachten ook zijn, de lage vergoedingen verontschuldigen niet, dat kleine reparaties, die weinig geld kosten, achterwege blijven. De gangtegels en de plinten behoeven niet los te zitten, aan de kapstokken behoeven geen haken te ontbreken. „Meestal," merkt de inspecteur van Heerlen terecht op, „is het hoofd der school voor deze dingen verantwoordelijk, omdat hij het schoolbestuur er niet op attent maakt". „De lage vergoedingen komen vooral in het geding voor het groote onderhoud: het schilderwerk, het herstel van daken en goten, van de verwarmingsinstallatie, het ophoogen, verharden of afwateren van de speelplaats," schrijft de inspecteur van Roosendaal. „Vaak worden voorzieningen als deze uitgesteld tot het uiterste, totdat langer uitstel niet meer mogelijk is en men ineens voor groote kosten komt te staan."

ONDERHOUD EN REPARATIES

Afgezien van de inspectie Tiel, is het onderhoud van de schoolgebouwen in de provincie Gelderland bevredigend. Uit de inspecties Arnhem, Nijmegen en Zutphen komen geen klachten. „Over het geheel zien de gebouwen er goed of draaglijk uit," schrijft de inspecteur van Arnhem, „en ik ben overtuigd, dat de besturen doen, wat enigszins mogelijk is; de meeste nemen ieder jaar een gedeelte onderhanden, omdat het geld voor het gehele onderhoud ineens ontbreekt." Een nòg grootere tevredenheid spreekt uit het oordeel van den inspecteur van Apeldoorn: „Wanneer het bijzondere scholen betreft, is het hoofd der school bevoegd om kleine reparaties te laten herstellen. Hij draagt dan het werk aan een daarvoor aangewezen vakman op. Zoo spoedig mogelijk wordt het werk, op aanwijzing van het hoofd der school, verricht. Grootere reparaties hebben plaats in opdracht van het schoolbestuur. Als regel heeft contrôle plaats tegen de groote vacantie, om de herstellingen te doen uitvoeren zonder dat de school er veel hinder van ondervindt. Gordijnen worden

bij de jaarlijksche schoonmaak gecontrôleerd, afgenomen, gewasschen en zoo noodig vernieuwd. Op sommige scholen zijn de gordijnen vervangen door baltex. Op openbare scholen komt in den regel een commissie om na te gaan, welke reparaties noodig zijn en hoeveel voor onder-

Roomsch-Katholieke lagere school aan de Vliert, te 's-Hertogenbosch.
Men raadplege de beschrijving op bladz. 519.

houd moet worden uitgetrokken. In de hoofdplaats der inspectie wordt het schilderwerk uitgevoerd door personeel van Gemeentewerken. Het schilderwerk buiten wordt over het algemeen zeer goed op tijd verricht. Het binnenschilderwerk wordt minder goed verzorgd.
Voor de bijzondere scholen wordt in een vergadering van het bestuur besproken, welke restauraties noodig zijn. De bouwcommissie gaat met het hoofd der school rond, om te zien wat voorziening behoeft. Daarna wordt een raming van kosten opgemaakt, nadat de penningmeester heeft nagegaan, hoeveel gedurende het loopende jaar uitgegeven kan worden. De bouwcommissie houdt aanbesteding van werken, waarvan de raming boven f 100,— gaat. De kosten worden uit de vergoeding ex art. 101 Lager-onderwijswet 1920 voldaan. Het werk wordt zooveel mogelijk in de zomer-vacantie uitgevoerd.
Eénmaal per jaar wordt gecontrôleerd of vernieuwing van vloeren noodig is. Over het algemeen is dit voldoende. In een enkel geval blijkt het, dat meer contrôle en vernieuwing noodig is."

SPEELPLAATSEN

Uit alle inspectieverslagen blijkt, dat de speelplaatsen van vele scholen niet verhard zijn en de inspecteurs dringen terecht aan op betegeling. De aanhalingen, die hierboven werden gedaan, leggen al de bezwaren bloot van speelplaatsen, die bij droog weer stoffig en bij nat weer modderig zijn.

PRIVATEN EN URINOIRS

De toestand van privaten en urinoirs laat in vele scholen te wenschen over, evenals hun verzorging. In gemeenten met waterleiding hebben ze onbegrijpelijkerwijze in tal van gevallen geen spoeling, terwijl ook elders de reiniging dikwijls zooveel te wenschen overlaat, dat ze een hinderlijke lucht in de school verspreiden.

SCHOOLMEUBELEN

In de meerderheid der scholen van alle inspecties laten de schoolmeubelen weinig ruimte voor redelijke wenschen. De klachten, die er zijn, betreffen vooral de schoolbanken. In vele scholen staan nog banken van een verouderd, onpractisch en onhygiënisch model. In andere worden ze niet op tijd nagezien en onderhouden: ze staan niet vast, vertoonen vervelooze bladen en zitvlakken of uitgesleten voetlatten.

LEERMIDDELEN

De toestand van de klassikale en hoofdelijke leermiddelen hangt voor een niet gering deel af van den zin voor orde en netheid van het onderwijzend personeel. De inspectrice van Tilburg vermeldt twee scholen, „waar eerst kortelings nieuwe boeken waren aangeschaft, die bladzijde na bladzijde waren besmeurd, gescheurd en met potlood bekrast". Gelukkig vormen gevallen als deze een uitzondering; over het geheel geeft de zorg voor de leermiddelen geen grond voor ontevredenheid. Wel zijn de lage gemeentelijke vergoedingen oorzaak, dat verschillende scholen zich moeten behelpen met leermiddelen, die volstrekt verouderd zijn. In dit verband deelt de inspecteur van Roermond mede: „Zoo is het te verklaren, dat men in scholen van Limburg kaarten vindt, waarop noch de spoorweg Weert—Eindhoven, noch het kanaal Wessem—Nederweert voorkomen (om het Julianakanaal maar niet te noemen), niet als historische kaarten, maar in gebruik bij het moderne aardrijkskunde-onderwijs, waar in een volgend leerjaar de vlieghavens Schiphol, Waalhaven enz. geleerd zullen worden. Ook trof ik aan den eersten druk van een veel gebruikte rekenmethode, waarvan onlangs de 34ste druk verscheen. Hebben de ouders ongelijk, als ze uit hygiënisch oogpunt bezwaar maken tegen het gebruik van dergelijke boekjes?"

SCHOONHOUDEN

De algemeene opmerking, die hierboven werd gemaakt over het onderhoud van de gebouwen, geldt nog in meerdere mate voor de reiniging:

de meisjesscholen zijn volgens de inspectieverslagen zonder uitzondering een model van zindelijkheid. De reiniging van de overige scholen: de gemengde en de jongensscholen, geschiedt over het geheel op een behoorlijke wijze, al is het aantal uitzonderingen niet gering. „De zindelijkheid of het gebrek aan zorg," schrijft de inspectrice van Boxmeer, „komt hier op rekening van de werkvrouwen en van het hoofd der school." De inspecteur van Venlo steekt de werkvrouwen een pluim op den hoed: „Het lijkt mij een gelukkig verschijnsel, dat men zich aan veel scholen niet bewust is, dat het bestaan dezer reglementen niet meer door een wettelijk voorschrift gevorderd wordt. Waar echter het ambt van poetsvrouw aan vele scholen erfelijk schijnt en van geslacht op geslacht overgaat, moet daarmee ook wel het reglement op de schoolreiniging als een familiebezit zijn overgegaan. In elk geval, de naleving der bepalingen wordt aan de betreffende scholen, zooals mij door verschillende hoofden werd verzekerd, niet alleen als een ambtsplicht, maar ook als een eereplicht door de poetsvrouwen beschouwd. Verder wordt aan vele meisjesscholen de schoolreiniging trouw verzorgd door een of meer werkzusters."

Als regel mag gelden, dat de lokalen, de gangen, de privaten en de urinoirs wekelijks op de 2 vrije namiddagen een beurt krijgen en in de vacanties, met name in de zomervacantie, grondig onderhanden worden genomen. Minder dan dit gebeurt slechts in enkele gevallen; wèl is het resultaat vanzelfsprekend niet overal even goed. Bij grootere zorg wordt in lokalen en gangen elken dag stof afgenomen; in zeer veel meisjesscholen is sinds eenige jaren de paedagogische maatregel ingevoerd, dat de leerlingen van de hoogste klassen zich daar vrijwillig om de beurt in groepjes mee belasten.

De reiniging van de lokaalvloeren heeft op verschillende wijze plaats. In de meeste scholen worden ze bij de groote beurt nog geschrobd, bij de kleine beurt gedweild: een behandeling die bepaaldelijk voor riftvloeren niet bijzonder heilzaam is. Het bestrooien der vloeren met wit zand komt zoo goed als niet meer voor. Waar meer moderne opvattingen in practijk zijn gebracht, worden de vloeren geboend en gebruikt men hiervoor electrische toestellen.

Indien de reiniging te wenschen overlaat, geven de privaten en de urinoirs daarvan in den regel de meest bezwarende getuigenis. Verschillende inspectie-verslagen wijzen er op, dat zelfs in overigens zeer goed ingerichte scholen closetpapier ontbreekt, evenals de gelegenheid om de handen behoorlijk te wasschen en af te drogen.

INTERIEUR EN WANDVERSIERING

Lokalen met kale wanden komen in de eerste hoofdinspectie niet voor. Overal vindt men aan den wand tenminste een rij platen, die een versiering van het lokaal vormen of althans de bedoeling hebben dat te doen. Want het komt voor, dat de platen kromgetrokken en scheef aan een

spijker hangen of dat men de lokalen onrustig maakt, door heel den platenvoorraad langs de wanden uit te stallen. In zeer veel gevallen zet men de platen in zg. „wissellijsten" en vervangt men ze van tijd tot tijd door andere, al dan niet in verband met de onderwerpen, die bij het onderwijs aan de orde zijn. Behalve de gewone wandplaten vindt men zoo goed als overal de afbeeldingen van ons Vorstenhuis, terwijl in vele scholen de wanden worden verlevendigd door enkele goede reclameplaten, geslaagde teekeningen van de leerlingen, prentbriefkaarten, foto's e.d. Minder vaak, hoewel volstrekt niet bij uitzondering, treft men wandversieringen aan als die van de „Vereeniging tot bevordering van het aesthetisch element in het voortgezet onderwijs": reproducties van kunstwerken, etsen, linoleumsneden e.d.

Vast overal geeft men aan de lokalen, en ook aan de gangen, een vriendelijk aanzien door goed verzorgde planten op de vensterbanken, rekken of tafeltjes. De nieuwe schoolgebouwen met hun breede gangen, mooie trappen en groote ramen leenen zich hiertoe beter dan de oude. Hier en daar wordt het goede zelfs bedorven door het vele: er staan zóóveel planten, dat de ramen niet geopend kunnen worden.

In de laatste jaren openbaart zich, vooral bij de jongere leerkrachten, een streven om aan het lokaal iets gezelligs en iets huiselijks te geven. Dat onderwijzeressen hierin over het algemeen beter slagen dan onderwijzers, behoeft eigenlijk geen afzonderlijke vermelding.

In de lokalen van de Katholieke scholen vindt men, behalve een kruisbeeld, algemeen een of meer religieuze beelden, die, jammer genoeg niet overal „dingen van schoonheid" zijn. Ze worden door kaarsen geflankeerd en in den zomer door de leerlingen met bloemen versierd.

Volgens de verslagen mag voor de meeste inspecties in meerdere of mindere mate gelden, wat de inspecteur van Roermond schrijft over de zijne: „Een dertigtal scholen in deze inspectie hebben als eenige versiering de wandplaten. De overige 125 lagere en ulo-scholen, benevens de 50 bewaarscholen, schijnen echter te wedijveren, wie met beperkte middelen het meest verzorgde interieur kan scheppen. Dit trof mij sterk bij mijn eerste bezoek aan de scholen in deze inspectie. Dikwijls kwam het mij al tegen, vóór ik binnen was. Dan zag ik aanplantingen en perkaanleg om de speelplaats, goed verzorgde bloembakken tegen het gebouw. Eenmaal binnen, in gangen en lokalen de grootste verscheidenheid: vazen met bloemen en bloeiende planten in potten op vensterbanken en bloemtafeltjes, met frissche kleedjes bedekt; versierde beelden; aan de wanden smaakvolle versieringen, bestaande uit goede reproducties van schilderijen, ingelijste foto's, wissellijsten met platen uit periodieken, prentbriefkaarten, teekeningen van leerlingen, in- en uitheemsche vlinders enz. enz. Ook keurige bordteekeningen van de leerkrachten gaven het lokaal dikwijls voor eenige dagen een feestelijk aanzien. Niet alleen wordt aldus bij de leerlingen de zin voor het mooie en schoone ontwikkeld en verruwing tegengegaan, maar meestal belasten de leerlingen, vooral de meisjes uit de hoogere

leerjaren, zich gaarne, als een soort belooning, met de zorg en het onderhoud en wordt dus bovendien de zin voor huiselijkheid aangekweekt."

De inspectieverslagen geven eenige gevallen aan, waarin de wandversiering een bijzonder karakter draagt. „In Terwinselen", schrijft de inspecteur van Heerlen, „heeft men de klassen weten te versieren door enkele wandschilderingen, door een veel belovend jong kunstenaar, in opdracht van het bestuur aangebracht. Die wandschilderingen, betrekking hebbende op het dorpsleven aldaar, beogen de heemkennis te bevorderen." Zoo'n wandschildering, een religieus tafereel, bevindt zich ook in de bijzondere meisjesschool te Bavel, gemeente Ginneken. Een karakteristieke versiering wordt beschreven door den inspecteur van Roermond: „Een unicum op dit gebied, hetgeen ik niet onvermeld mag laten, is de bijzondere school te Nunhem. Hier is de hoogste klas door de goede zorg van het hoofd der school herschapen in een klein museum voor heemkennis. Onder de „schouw" hangt aan een ijzeren „haalketting" een zwarte „watermoor" boven eenige berkenblokjes op een oud haardijzer, geflankeerd door blaaspijp, treeft en tang. Er boven hangen twee oude geweertjes gekruist, met een kruitboom (Frangula Alnus) en kogelzakje, bekroond door een schedel met „gewei" van een geitebok. Komt men na de vacantie, dan is dit „stilleven" vervangen door een ander, bijv. een paar gekruiste dorschvlegels met wat aren, haverpluimen en maishalmen, en in het midden hangend een „haarhamer" met „haarblok". Dat er hier en daar nog wel wat belangwekkends te vinden is, bewijzen de ruim 1200, zegge twaalfhonderd stuks vuursteenen, meest duidelijke artefacten, pijlspitsen, krabbers, messen, nucle, percuteurs, alle verzameld door één man, hoofdzakelijk op eigen akker. En dit is nog niet alles."

VERSIERING VAN HET UITWENDIGE

Een versiering van het uitwendige der schoolgebouwen door bloembakken of door bloemperken op de speelplaats, behoort wel niet tot de zeldzaamheden, maar is toch in verhouding tot het aantal scholen, eerder uitzondering dan regel. Door de bezuinigingsmaatregelen, die de laatste jaren werden genomen, heeft men aan verschillende scholen de versieing van het uitwendige moeten beperken of laten vervallen.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

GENEESKUNDIG SCHOOLTOEZICHT

Geneeskundig toezicht met eigen medici en verpleegsters bestaat alleen in enkele grootere gemeenten als Apeldoorn, Arnhem, Breda, Heerlen, 's-Hertogenbosch, Maastricht en Tilburg. Uit de verslagen der inspecties blijkt, hoe nuttig en noodig het is, en hoe heilzaam het werkt. In verschillende andere gemeenten is het hygiënisch toezicht opgedragen aan een of meer der practizeerende dokters ter plaatse, maar het geschiedt

daar minder systematisch en met geringer resultaten. In Noord-Brabant schijnen de plannen voor een provinciale organisatie, die enkele jaren hebben gerust, weer eenige kans te krijgen op verwezenlijking.

SCHOOLBADEN

Schoolbaden bestaan in verschillende steden. In Breda heeft in den loop van 1937 opnieuw een overleg plaats gehad met de hoofden van de Bredasche scholen om te komen tot een regelmatig bezoek aan deze baden; het overleg heeft echter niet het gewenschte gevolg gehad: slechts een viertal scholen maken tot hiertoe van de baden gebruik. „In Heerlen", schrijft de inspecteur, „zijn in het afgelopen jaar 20 466 baden door jongens en 8839 baden door meisjes gebruikt, te zamen 29 305. Het aantal baden der jongens verminderde met 3414, dat der meisjes met 4859. In totaal werden 8273 baden minder gebruikt dan het vorig jaar. Het aantal kinderen, dat naar het schoolbad gaat, wordt van jaar tot jaar minder. Veelal blijven juist die weg, voor wie het 't meest nodig is."
De inspecteur van Maastricht wijst op de bezwaren, die aan het bezoek van de schoolbaden zijn verbonden: „Vele scholen te Maastricht maken gebruik van de schoolbaden. Dat de gezondheid hierdoor wordt bevorderd is wel vanzelfsprekend. Ook blijft het opvallen, dat het schoolbaden een gunstigen invloed heeft op het ondergoed der kinderen en het verstellen daarvan. Het baden geschiedt op kosten der gemeente. Toch is aan dit schoolbaden een groot bezwaar verbonden:

1°. Van de betere scholen doen er sommige niet mee. „De kinderen hebben thuis een badkamer". Dit drukt een stempel van standverschil op dit baden.
2°. Van elke aangesloten school doen toch niet alle kinderen mee. Er blijven altijd een 20 tot 40-tal kinderen uit de verschillende klassen in school achter, die toch bezig moeten gehouden worden. Met vrucht bezighouden is onmogelijk.
3°. Wegens de beperkte ruimte der douchebaden kunnen niet alle leerlingen eener zelfde school tegelijk er heen. Dit wekt onrust in de school gedurende den geheelen schooltijd. Al duurt de tijd voor baden en verplaatsing maar 1 tot 1½ uur, toch, zeggen de hoofden, is de geheele schooltijd bedorven."

SCHOOLZWEMMEN

In enkele plaatsen wordt aan de leerlingen der lagere scholen gelegenheid gegeven om in schoolverband zwemmen te leeren. De inspecteur van Arnhem doet hierover de volgende mededeeling: „Evenals vorige jaren maakten ook dit jaar de leerlingen met veel animo gebruik van de gelegenheid, om zwemmen te leren. Het aantal liefhebbers was echter te groot, om goede resultaten te bereiken. Bijna 1100 leerlingen hadden zich aangemeld. Wanneer men bedenkt, dat slechts een uur per dag ('s morgens van half 8 tot half 9) beschikbaar is, en men niet meer dan

25 à 30 lerlingen tegelijk kan helpen, dan behoeft het niet te verwonderen, dat de meeste leerlingen niet meer dan 6 à 8 lessen gehad hebben. Daardoor behaalden na afloop van den cursus slechts 104 leerlingen het diploma voor geoefend zwemmer. Nu mag het op zich zelf zeer verheugend zijn, dat weer 104 jonge mensen voor den verdrinkingsdood zijn behoed, toch blijft het jammer, dat door gebrek aan oefentijd niet meer leerlingen konden slagen. Om betere resultaten te bereiken, zijn voor het nieuwe cursusjaar de leerlingen van het 5de leerjaar uitgesloten, zodat thans alleen leerlingen uit het 6de en 7de leerjaar aan den cursus deelnemen. Dit aantal is nog 650. In totaal werden dit jaar 5924 gratis zwemlessen gegeven. Hieraan namen alle openbare scholen deel, alsmede 4 bijzondere, nl. 3 Christelijke en 1 Rooms-Katholieke. De zwemlessen bevorderen in hoge mate de reinheid en daarmee de gezondheid van de kinderen. Er wordt daardoor ook meer zorg besteed aan het reinigen en herstellen van het ondergoed."

Ook in Venlo is een proef genomen met het schoolzwemmen: „De oprichting van een comfortabel sportfondsenbad te Venlo had tot gevolg, dat ook verschillende leerlingen der lagere scholen zich aanmeldden ter beoefening van de zwemsport. Op enkele propagandavergaderingen, uitgaande van het bestuur van bovengenoemde inrichting, werden de ouders en het personeel der scholen uitgenoodigd en werd het hygiënisch en practisch nut van het baden en zwemmen-leeren door schoolkinderen toegelicht. Dit had tot gevolg, dat een enquête onder de ouders van de schoolgaande kinderen werd uitgeschreven. De uitslag dezer enquête was, dat voor 2097 leerlingen der lagere scholen het zwemmen door de ouders werd goedgekeurd en voor hun kinderen verzocht. Ook werd gewezen op de gevaren — lichamelijke en moreele — die nog altijd verbonden waren aan het clandestiene baden en zwemmen door schoolkinderen in beken, rivieren en plassen zonder eenig toezicht. Om de schooljeugd daarvan te weerhouden en het zwemmen onder leiding en toezicht te bevorderen, werd besloten een proef te nemen met schoolzwemmen. Aan de leerlingen der hoogste klassen van een 4-tal scholen wordt thans onder toezicht van het personeel der scholen zwemles gegeven. In een 15 tot 20-tal lessen van 20 minuten wordt onder bevoegde leiding aan de kinderen het zwemmen geleerd. Van gemeentewege wordt hiervoor 5 cent per kind en per les vergoed, terwijl de leerlingen eenzelfde bedrag betalen. Een aantal leerlingen, wier ouders daartoe niet in staat zijn, worden van deze betaling vrijgesteld."

SCHOOLVOEDING EN SCHOOLKLEEDING

Schoolvoeding en schoolkleeding, uitgaande van de gemeente in den zin van art. 36 der Leerplichtwet, bestaat in geen enkele inspectie. Wel wordt het particulier initiatief op tal van plaatsen van gemeentewege gesteund. In zeer veel grootere en ook in tal van kleinere plaatsen verschaffen liefdadige instellingen en vereenigingen kleeren en schoeisel aan behoeftige

kinderen door bemiddeling van de school en geven ze gelegenheid om 's middags in schoolverband een warmen maaltijd te gebruiken.
Door den geldelijken steun van de „Crisis-Zuivel-Centrale" in Den Haag is het mogelijk geworden, dat in verschillende scholen aan de kinderen, voor wie dat gewenscht wordt, in den voormiddag een kwart liter hygiënisch goed verzorgde melk wordt verstrekt. De grootste organisatie van deze melkverstrekking bestaat in Breda, waar er ongeveer 6000 kinderen aan deelnamen.

SCHOOLWERKTUINEN

De inspecteur van Heerlen bericht het volgende over de schoolwerktuinen van de Staatsmijnen: „In Maart 1929 werd bij Staatsmijn Emma begonnen met het aanleggen en exploiteren van schoolwerktuinen. Tot de stichting hiervan werd een commissie gevormd, bestaande uit vertegenwoordigers van de Staatsmijnen, de arbeiderscommissies en de schoolbesturen.
Er werd een begroting gemaakt en aan de directie van de Staatsmijnen voorgelegd. De directie, die zeer sympathiek tegenover dit werk stond, gaf er haar goedkeuring aan en er werd een crediet toegestaan voor den aanleg van vijf schoolwerktuinen nabij Staatsmijn Emma: met een minimum deelname van 450 kinderen. Aan de ouders der deelnemende kinderen werd een circulaire gestuurd om hen met het doel en de werkwijze der stichting op de hoogte te stellen; tevens moesten de ouders een formulier ondertekenen, waarin zij toestemden, dat hun kinderen na de gewone schooluren in de schooltuintjes onder deskundige leiding werden tewerk gesteld.
De exploitatiekosten worden gedragen door het Fonds voor Sociale Instellingen der Staatsmijnen, terwijl door de deelnemende kinderen f 0,35 per jaar wordt betaald. Hiervoor wordt hun het benodigde zaad, het gereedschap, benevens om het andere jaar twee potplanten of bloembollen verstrekt.
Ieder kind bewerkt een tuintje van ± 6 m²; spitten, harken, zaaien, wieden, gieten, oogsten; gekweekt worden: groenten en bloemen.
Als hoofdleider der schooltuinen is de voorzitter der commissie aangewezen, die bijgestaan door den voorman-tuinman en de nodige tuinlieden, de technische leiding neemt. Verder wordt door de verschillende hoofden der scholen toezicht gehouden tijdens den werktijd der kinderen in de verschillende schooltuintjes. Ook voor de behandeling der bloembollen en potplanten wordt de nodige voorlichting gegeven.
Om de kinderen tot meerderen ijver aan te sporen, worden tentoonstellingen georganiseerd en prijzen beschikbaar gesteld voor hen, die de beste resultaten behalen. De verkregen resultaten zijn dan ook van het eerste jaar af zeer bevredigend.
In 1930 werd dan ook een belangrijke uitbreiding aan deze sociale instelling gegeven door drie schooltuinen aan te leggen bij Staatsmijn Hendrik met een minimum deelname van 293 kinderen.

Alhoewel de beschikbare grond nabij Staatsmijn Hendrik niet van de beste kwaliteit was, waren de verkregen resultaten ook de eerste jaren bevredigend. In 1934 werd andermaal een uitbreiding aan dit werk gegeven, door aanleg van een schooltuin in de woninggroep Steenberg te Hoensbroek voor 120 kinderen en ten slotte zal in 1938 een schooltuin in gebruik genomen worden bij de Nutsschool te Brunssum voor 100 kinderen.
Ook te Terwinselen en bij de Staatsmijn Wilhelmina zijn schooltuintjes voor de leerlingen der beide Katholieke bijzondere scholen en der Hervormde school.
Overziet men na een exploitatietijd van 8 jaar het geheel, dan kan men gerust zeggen, dat de commissie in haar streven — de jeugd in de vrije uren zoveel mogelijk van de straat te houden — geslaagd is. Veel baldadigheid is daardoor voorkomen en de liefde voor het kweken van planten en bloemen bevorderd."

§ 7. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

VERGOEDINGEN VOLGENS ART. 101 DER LAGER-ONDERWIJSWET 1920

Over de gemeentelijke vergoedingen volgens art. 101 der Lager-onderwijswet 1920 werden in de 1ste en 5de paragraaf van dit verslag reeds mededeelingen gedaan, waaraan op deze plaats niets behoeft te worden toegevoegd.

§ 8. HET SCHOOLTOEZICHT

MUTATIES

Met ingang van 1 Maart 1937 werd aan den heer W. F. Smits eervol ontslag verleend als inspecteur in de inspectie Nijmegen, wegens het bereiken van den pensioengerechtigden leeftijd. Hij werd opgevolgd door den heer B. J. A. Stoopman, die tot dan toe inspecteur was in de inspectie Goes. De heer Smits was ruim 26 jaar lid van het Rijksschooltoezicht. De Regeering heeft in hem een bekwamen en ijverigen ambtenaar verloren; de inspectie Nijmegen een inspecteur, die met rechtvaardige en zorgzame goedheid alle belangen van het onderwijs bevorderde en voor zijn onderwijzers een vertrouwde raadsman en wijze pleitbezorger was; zijn ambtgenooten verliezen in hem een collega van hooge beschaving en geestescultuur, die den omgang met hem maakten tot een genot en een bron van geestelijke winst.
Overigens kwam in de samenstelling van het Rijksschooltoezicht der 1ste hoofdinspectie in 1937 geen verandering.
De plaatselijke schoolcommissies zijn in verschillende gemeenten opgeheven. Waar ze nog bestaan, geven ze over het algemeen weinig teekenen van leven. Slechts van enkele commissies wordt in de inspectieverslagen bericht, dat ze vruchtbaar werk doen.

TWEEDE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: ZUID-HOLLAND, NOORD-HOLLAND, ZEELAND EN UTRECHT.

LAGER ONDERWIJS

§ 1. DE TOESTAND VAN HET LAGER ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN

NOG STEEDS ONDER DRUK. GROTE KLASSEN

De verwachting, dat het jaar 1937 voor ons schoolleven een ommekeer zou brengen, waardoor de verzorging van ons onderwijs uit iets ruimer beurs zou kunnen geschieden, is niet in vervulling gegaan.
Weliswaar was er aanvankelijk enige opleving op economisch terrein, waardoor de hoop gewekt werd, dat men langzaam maar zeker tot herstel zou geraken, maar daartegenover gaf het wereldaanzien zoveel spanning en zoveel redenen tot ernstige bezorgdheid, dat alle aandacht allereerst moest worden besteed aan de handhaving van ons zelfstandig volksbestaan te midden van een wereld, die verzadigd is van wantrouwen.
De teleurstelling komt, ook in de verslagen der inspecteurs van het lager onderwijs, heel duidelijk naar voren.
Zo schrijft bijv. de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Delft het volgende:
„Als ik me afvraag, of de hoopvolle opleving, welke in de handel, de scheepvaart en op zo velerlei ander gebied in ons land viel waar te nemen, zich ook in het afgelopen jaar op het terrein van het onderwijs heeft gemanifesteerd, dan kan naar mijn mening het antwoord niet anders dan ontkennend luiden.
De bezuinigende reorganisatie, waardoor het onderwijs in de laatste jaren noodgedwongen zozeer getroffen werd, duurde met onverminderde hevigheid voort en mogelijke maatregelen tot wederopbouw konden wegens de financiële consequenties niet genomen worden. De toestand wordt dan ook, vergeleken met het vorig jaar, mijns inziens het best gekarakteriseerd door het ene woord: stationnair. En indien stilstand achteruitgang beduidt, dan is 1937 voor het onderwijs stellig een somber, slecht jaar geweest."
Vooral het feit, dat het niet mogelijk is gebleken om tot verlaging van de leerlingenschaal over te gaan, heeft teleurstelling gebracht, vooral omdat daardoor voor een groot aantal jonge mensen, die met groot verlangen uitzien naar het ogenblik, dat zij als vast onderwijzer of onderwijzeres de school zullen binnentreden, de kans op het verkrijgen van een vaste aanstelling teloorging.
Het vraagstuk der grote klassen heeft sterk de aandacht getrokken en het schijnt ons toe, dat men daardoor menigmaal een ander beeld van het onderwijs heeft gegeven, dan het in werkelijkheid vertoont.
We lezen daarover in het verslag van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Hilversum:
„Ook nu zijn er grote, soms te grote klassen. Toch dient hier sterk

onderscheiden te worden. Met statistieken bewijst men soms alles, bewijst men soms ook niets. Het gemiddeld aantal leerlingen in alle klassen van alle scholen voor gewoon lager onderwijs in Nederland zegt natuurlijk niets voor de speciale gevallen. Maar omgekeerd zeggen ook de speciale gevallen niets ten opzichte van den gemiddelden toestand. Het is heel gemakkelijk, ook in mijn inspectie, om op te tellen, hoeveel klassen meer dan 48 of meer dan 56 leerlingen tellen. Maar het eerste statistiekformulier, dat ik hiervoor nasla en waarop ik een dergelijke klas aantref, geeft voor de zes leerkrachten achtereenvolgens klassen van 22, van 39, van 49, van 42, van 32 en van 60 leerlingen. Natuurlijk zou een dergelijke school winst boeken, indien hier het aantal leerkrachten één meer bedroeg: de klas van 60 (toch naar ieders oordeel wel overbevolkt) zou gesplitst kunnen worden. Maar aan den anderen kant mag men toch evenmin de klassen van 22 en van 32 leerlingen over het hoofd zien, alvorens men zijn conclusie trekt van dreigend gevaar of afbraak of onvoldoende zorg! En evengoed als deze gevallen zijn er andere. Een volgend (betrekkelijk willekeurig) formulier geeft mij voor een school, waaraan twee bezoldigde kwekelingen werken, de volgende getallen voor de zes klassen: 23, 28, 17, 34, 26 en 23. Weelde? Voor dezen tijd — ja!

Want ik acht het bezwaar vaak veel minder in de aantallen te liggen dan in de moeilijke combinaties. De school heeft recht op vier leerkrachten. Men kan moeilijk een bevredigende combinatie scheppen. Maar hetzelfde bezwaar doet zich evenzeer voor bij vijf leerkrachten. En het leven is veelvormig. Er zullen steeds scholen zijn voor elk geval van 50, van 60, van 100, van 200, of 300, enz. leerlingen. Er zullen m. a. w. steeds scholen zijn, die voor zeven leerjaren òf 1, òf 2, òf 3, òf 4, òf elk willekeurig aantal onderwijzers hebben. Voor de één- of twee- of driemansschool komt er dan meestal een natuurlijke combinatie tot stand, die zeker voor de drie- of viermansschool nog niet leidt tot onoverkomelijke bezwaren en tot geringere resultaten. Maar bij de vijf- en zesmansscholen komen altijd en altijd weer de bezwaren in de getallen, èn in de splitsing èn in de combinatie."

En later:

„Ook schaar ik mij gaarne in de rij van voorstanders voor verlaging van de leerlingenschaal. Maar niet omdat een klaagzang wordt gezongen over een klas met 48 leerlingen, alsof hier van goed onderwijs niets terecht zou kunnen komen. Maar wel omdat in het algemeen de „uitwassen" kunnen worden vermeden en daardoor het belang van onderwijs en onderwijzers wordt gediend; maar meer nog omdat dan de mogelijkheid ontstaat, ettelijke honderden jongelui arbeid te geven in overeenstemming met opleiding en keuze."

Om enigermate een beeld te geven van de werkelijkheid, als gevolg van den arbeid der kwekelingen met akte, nemen we hier een gedeelte over uit het verslag der inspectie Middelburg. We lezen daar:

„Indien men thans de leerlingenschaal 1923 invoerde, maar daarbij dan

tevens bepaalde, dat de „kwekelingen met akte" uit de school zouden moeten verdwijnen, zou dit voor menige school in mijn ambtsgebied niet minder dan een ramp betekenen. Er is thans in mijn inspectie practisch slechts één éénmansschool (met 15 leerlingen). Maar er zijn (de kwekelingen als onderwijzer medegerekend) tweemansscholen met 25, 31, 31, 36, 34, 38 en 35 leerlingen; driemansscholen met 40, 61, 73, 76, 60, 43, 73, 77, 56, 67, 53, 53, 74 en 70 leerlingen; viermansscholen met 80, 106, 82, 83, 90, 115, 105, 96, 98, 103, 90, 84, 93, 86 en 82 leerlingen; vijfmansscholen met 141, 178, 131, 144, 142, 147, 145, 168, 174, 140, 158, 145, 135, 161, 183, 179 en 175 leerlingen; zesmansscholen met 214, 202, 235, 150 en 194 leerlingen. Het gemiddeld aantal leerlingen per onderwijzer bedroeg op 31 December 1937 aan de scholen voor gewoon lager onderwijs 30,35. Ik moge hierbij opmerken, dat ik in bovenstaande opsomming en berekening alleen rekening houd met de kwekelingen met akte, die gedurende den gehelen schooltijd al of niet in een afzonderlijk lokaal een eigen leerjaar voor hun rekening hebben. Daarbij komen dan nog een aantal kwekelingen, die in een bepaalde klasse voortdurend of althans gedurende een groot deel van den schooltijd den onderwijzer of de onderwijzeres „helpen", een deel van de correctie overnemen, achtergebleven leerlingen wat bijwerken en dergl. Op de Vlissingse openbare scholen, waar lagere klassen voorkomen met 50, 51 en 52 leerlingen, wordt de betrokken onderwijzeres steeds of nagenoeg de gehele schoolweek bijgestaan door een kwekeling. Een „onhoudbare toestand" is er nergens; een „abnormaal" gunstige toestand is er op vele scholen. Maar deze gunstige toestand wordt alleen verkregen met de hulp van niet of slecht betaalde jonge mensen. Slechts hier en daar kan van een behoorlijke bezoldiging worden gesproken; een enkele maal komt een salaris van f 700,— of f 800,— voor; gewoonlijk bedraagt de vergoeding f 300,— of minder."

Wij nemen dit niet over om te pleiten voor een bestendiging van dezen ongewensten toestand, maar willen er alleen de aandacht op vestigen, dat het vraagstuk der „grote klassen" in ons onderwijsstelsel steeds een vraagstuk zal blijven, omdat het bij een indeling in leerjaren nu eenmaal niet mogelijk is een gelijke verdeling tot stand te brengen.

Het spreekt vanzelf, dat vooral in de steden, waar vroeger tamelijk veel boventallige leerkrachten werkten, de gemiddelde klassesterkte is toegenomen.

Zo rapporteert bijv. de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Den Helder het volgende:

„In Den Helder is het gemiddeld aantal leerlingen per klasse op de gemeentescholen: voor de eerste klas 48½, voor de tweede klas 40¾, voor de derde klas 44, voor de vierde klas 46 en voor de zesde klas 38.

Op de bijzondere scholen, speciaal op de Rooms-Katholieke scholen, is de toestand niet beter."

En in het verslag van de inspectie Amsterdam lezen we:

„De klassen zijn zwaar geworden, men zucht onder de correctiestapels,

en vooral: men heeft zo weinig gelegenheid zich met een enkelen leerling afzonderlijk te bemoeien. Dat evenwel de toestand van het lager onderwijs beneden critiek, in ieder geval beneden peil zou zijn, strookt niet met mijn ervaring. Men komt talrijke klassen binnen, waar de sfeer goed, de omgang vriendelijk, de vorderingen voldoende zijn. Er zijn ook uitzonderingen, maar die waren er altijd en ik betwijfel of het aantal belangrijk groter is geworden. Dat neemt natuurlijk niet weg, dat de taak voor het onderwijzend personeel moeilijk is, en dat iedere verlichting daarvan en iedere verruiming der financiële verzorging ten zeerste welkom zullen zijn. Ten opzichte van de laatste mag met voldoening vermeld worden, dat de gemeentebegroting van Amsterdam voor het jaar 1938 de allereerste, nog zeer bescheiden, verbeteringen in het vooruitzicht stelt. Voor materiaal, voor bibliotheken, voor schoonmaak der gebouwen, wordt wat meer geld beschikbaar gesteld dan in de laatste jaren het geval kon zijn. Het is te hopen, dat men op dezen weg zal kunnen voortgaan en dat de financiële omstandigheden van Rijk en gemeente dan ook enige verbetering van de leerlingenschaal zullen toelaten. Het is niet zozeer de gemiddelde klassebezetting, die te hoog is. Uit het hieronder volgende staatje blijkt, dat men daarmede nergens aan de 40 leerlingen toekomt, zelfs niet bij het openbaar onderwijs, dat in dit opzicht het ongunstigste beeld vertoont. Maar om op een zesklassige school een gemiddeld aantal van 40 leerlingen te verkrijgen, moet in de eerste klasse met een belangrijk hoger aantal begonnen worden. Voor de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs is 48 als maximum vastgesteld; waar dit getal onmiddellijk na de zomervacantie soms even overschreden wordt, brengt men het zo spoedig mogelijk binnen de grens terug.

Op de bijzondere scholen ziet men nog wel eens een belangrijk groter aantal in de eerste klassen zitten. Een der schoolopzieners maakt melding van een klas van 57 leerlingen. Ook de kleinste klassen treft men bij het bijzonder onderwijs aan; dezelfde schoolopziener telde in zijn ressort op 397 klassen van het bijzonder onderwijs nog 38 met twintig of minder leerlingen. Men vormt liever een eerste klas van bijv. 50 leerlingen en een zesde klas van bijv. 20, dan dat men daar twee klassen van 35 leerlingen van maakt. Toegegeven moet worden, dat de klassecombinatie van 20 leerlingen uit VI met 15 leerlingen uit I, die daartoe nodig zou zijn, zeer grote bezwaren van organisatorischen aard meebrengt. Overigens past het bijzonder onderwijs zich bij de omstandigheden aan door de aanstelling van kwekelingen voor een dikwijls al te schrale vergoeding. Het openbaar onderwijs wenst dat voorbeeld niet te volgen; het is voor een gemeentebestuur ook veel moeilijker om daartoe over te gaan, dan voor een bijzonder schoolbestuur. Voor het andere middel, waarmee de te grote klassebezetting kan worden bestreden, nl. de aanstelling van boventallige onderwijzers, is geen geld, en zo blijkt uit onderstaande getallen, dat in dit opzicht het openbaar bij het bijzonder onderwijs ten achter blijft. Het gemiddeld

aantal leerlingen per klas was voor het bijzonder onderwijs (op 16 September 1937) en voor het openbaar onderwijs (op 15 October 1937) als volgt:

	Gewoon lager onderwijs	Uitgebreid lager onderwijs
Prot. Christelijk	33,3	25,7
R.-Katholiek	33,9	27,5
Israëlietisch	36,5	25,8
Neutraal	22,1	9,7
Gemiddeld bijzonder	33,1	25,6
Openbaar	39,8	29,8

Voor het openbaar gewoon lager onderwijs zijn hier de centrale scholen voor het zevende leerjaar, waarvoor een andere leerlingenschaal geldt, mede inbegrepen; zonder die scholen stijgt het getal tot 40,4."

Terwijl we aan het verslag der inspectie Rotterdam het volgende ontlenen:

„De gevolgen der reorganisaties der openbare lagere scholen laten zich uit het onderstaande staatje aflezen:

Op	1	Sept.	'31	was	het	klassegemiddelde	bij	het	g.l.o.	te	R'dam.	28,7
„	1	„	'32	„	„	„	„	„	„	„	„	30,2
„	1	„	'33	„	„	„	„	„	„	„	„	33,0
„	1	„	'34	„	„	„	„	„	„	„	„	36,4
„	1	„	'35	„	„	„	„	„	„	„	„	39,2
„	1	„	'36	„	„	„	„	„	„	„	„	40,2
„	1	„	'37	„	„	„	„	„	„	„	„	40,7

Ten slotte nemen we uit het verslag van den inspecteur te Gorkum het volgende over:

„Op 31 December 1937 was daar de klassesterkte als volgt:

Aantal klassen met	Openbaar onderwijs	Bijzonder onderwijs
9—20 leerlingen	18 (16)	21 (21)
21—30 „	78 (8)	72 (17)
31—40 „	72 (6)	78 (9)
41—45 „	27 (4)	25 (—)
46—50 „	9 (—)	13 (2)
51—55 „	3 (—)	4 (—)
57 „	1 (—)	1 (—)

De tussen ( ) geplaatste getallen geven bovendien het aantal klassen weer, dat aan de zelfstandige zorg van een kwekeling met akte is toevertrouwd.
Het is duidelijk, dat de klasse-grootte, die in deze tabel geen al te ongunstige indruk maakt, er zonder de kwekelingen minder fraai zou uitzien. Hoe deze precies zou zijn, is uit de statistiek van 31 December 1937 niet op te maken.
Dat niettemin thans nog 22 klassen met 46—50 leerlingen voorkomen en 8 met een getal boven 50, bewijst, dat in sommige scholen de boog strak gespannen is.
De laatstgenoemde 8 ongunstigste gevallen hebben alle betrekking op vier-, vijf- en zesmansscholen, met een aantal leerlingen, dat dicht bij het naastliggende wettelijke grensgetal ligt. Vooral voor deze scholen zou toepassing van art. 56, 2de lid, een uitkomst zijn."
Enkele inspecteurs leggen verband tussen het aantal ziektegevallen en het zwaardere werk dat in de scholen moet worden verricht, maar aangezien hier het vergelijkend overzicht met andere jaren ontbreekt, lijkt het mij niet mogelijk met stelligheid uit te spreken, dat dit verband inderdaad bestaat.
Wel kan met zekerheid worden gezegd, dat inzonderheid in de scholen met 5 en meer leerkrachten dikwijls extra-grote klassen voorkomen, die de taak van den onderwijzer of onderwijzeres buitengewoon zwaar maken.
En in zulke gevallen ben ik het eens met den inspecteur in de inspectie Utrecht, wanneer hij schrijft:
„Echter blijft het bezwaar bestaan, dat de onderwijzer in een grote klas zelden zijn hart zal tonen en hij ook niet licht met vriendelijke zachtheid de schare in toom kan houden. Wat jammer is, want — zoals Albert Schweitzer in het naschrift van zijn Jeugdherinneringen zegt —: „wat van een mens aan zachtheid en vriendelijkheid in de wereld uitgaat, heeft invloed op het hart en op het denken der mensen"."

GEBOORTECIJFERS

Bij de bespreking van den nood der jongeren mag ook niet over het hoofd worden gezien, dat, ondanks de verhoging van den leerplichtigen leeftijd en het toenemen der bevolking, nochtans het aantal schoolgaande kinderen feitelijk niet vermeerdert. Zo daalde bijv. te Amsterdam het aantal leerlingen der openbare lagere scholen in de jaren 1933—1937 van 60 400—52 500 of met niet minder dan 15 %.
De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Gorinchem geeft daarover in zijn verslag enkele cijfers, die tot nadenken dwingen. We lezen daar het volgende:
„Om te kunnen nagaan, hoe de schoolbezetting in de naaste toekomst zal verlopen, vooral in de plaatsen, waar de concentratie-wet van 22 Mei 1937 het voortbestaan van scholen met minder dan 50 leerlingen bedreigt,

heb ik de statistiek van de geboorten over het tijdvak van 1925 tot 1937 voor alle gemeenten in deze inspectie nagegaan, en ben daarbij tot de conclusie gekomen, dat de dalende geboortecijfers over de laatste zeven jaren van vele gemeenten zekere consequenties met zich brengen voor de klassebezetting van tal van openbare en bijzondere scholen.
Om daarvan een indruk te geven volgen hier de cijfers van enkele kleine en grotere gemeenten.

Gemeenten	Aantal geboorten in							
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	(1925)
Ameide	41	35	41	30	25	33	34	(51)
Asperen	29	26	24	29	21	28	17	(38)
Goudriaan . . .	17	13	3	14	8	12	7	(11)
Schelluinen . . .	14	13	13	7	12	9	4	(16)
Vianen.	87	107	84	86	79	80	63	(92)
Lekkerkerk . . .	104	82	90	76	80	73	75	(95)
Gorkum	274	271	243	259	264	228	236	(293)
	566	547	498	501	489	463	436	(596)

Ter vergelijking zijn de getallen van 1925 tussen ( ) bijgevoegd.
De geleidelijke teruggang van deze cijfers over de laatste zeven jaren, die thans voor de hier aangehaalde gemeenten in vergelijking met 1931 gemiddeld 23 % bedroeg, en in vergelijking met 1925 27 %, is een verschijnsel, dat verontrustender is dan de handhaving van de leerlingenschaal. Voor deze omgeving betekent het, dat er bij doorwerking van dit proces scholen overbodig worden.
Dat dit voor de gehele inspectie geldt, blijkt uit de totaalcijfers van de 45 gemeenten.
Over de jaren 1925 tot 1937 bedroeg het totaal aantal geboorten van alle gemeenten nl. achtereenvolgens:

1925	2702	1932	2422
1926	2655	1933	2287
1927	2613	1934	2238
1928	2671	1935	2161
1929	2532	1936	2125
1930	2567	1937	2151
1931	2511		

Deze cijfers geven aan:
1°. dat de teruggang vrijwel regelmatig aanhoudt;
2°. dat deze teruggang in vergelijking met 1925 ruim 20 % bedraagt, en in het tijdsverloop van de laatste zeven jaar ruim 14 %.
Merkwaardig hierbij is, dat het aantal inwoners is toegenomen. Van

alle gemeenten samen is het in het tijdvak van 1925 tot 1937 gestegen van 112 288 op 115 184, dat is ongeveer 2½ %.
Een teruggang in de geboorten van meer dan 20 % komt hierdoor te sterker uit."
Eenzelfde verschijnsel is ook elders waar te nemen, zodat er mee gerekend moet worden, dat zo langzamerhand het verminderend aantal leerlingen te gering zal zijn om alle scholen behoorlijk te bevolken.
Reeds nu is gebleken, dat het mogelijk was een betrekkelijk groot aantal openbare lagere scholen in de grotere steden op te heffen, maar het aantal bijzondere scholen is niet verminderd, zodat daar zeer veel scholen ontstaan, die niet meer voor elk leerjaar een onderwijzer beschikbaar hebben. Het is thans mogelijk door de aanstelling van kwekelingen de klasse-indeling in stand te houden, maar op den duur zal zich die toestand wel wijzigen en dan komen die scholen, wat de inwendige organisatie der scholen betreft, voor grote moeilijkheden te staan.
Van de 154 bijzondere lagere scholen voor gewoon lager onderwijs in de gemeente Rotterdam waren er:

1 met 1 leerkracht
3 met 2 leerkrachten
12 met 3 „
14 met 4 „
43 met 5 „
44 met 6 „
18 met 7 „
6 met 8 „
5 met 9 „
1 met 10 „
4 met 11 „
3 met 12 „

Daarnaast werken niet minder dan 209 kwekelingen met akte.

KWEKELINGEN MET AKTE

Omtrent deze functionarissen in de verschillende scholen wordt ook nu weer veel geschreven in de verschillende verslagen.
Duidelijk blijkt, dat er groot verschil van mening bestaat over de vraag, of deze jonge mannen en vrouwen tot het werk in de school moeten worden toegelaten of niet.
Men vreest, dat de aanwezigheid der kwekelingen een verlaging van de leerlingenschaal zal tegenhouden, omdat de grote bezwaren tegen de thans bestaande schaal niet zo scherp naar voren komen, terwijl men er ook voor terugschrikt om aan deze jonge mensen uit 's Rijks kas enige vergoeding toe te kennen, omdat men bevreesd is, dat daardoor op den duur de salariëring van den onderwijzer ongunstig zal worden beïnvloed.
Anderzijds echter wordt erkend, dat de arbeid dezer jonge leerkrachten niet alleen voor de school en voor het onderwijs van het grootste belang

is, maar dat hij ook een weldaad is voor deze jonge mensen zelf. Al mogen ze dan niet het normale salaris ontvangen, ja al werken ze zeer vaak voor een vergoeding, die een aanklacht is tegen de gemeente- en schoolbesturen, die van dezen arbeid profiteren, tòch werkt hun regelmatig werk in de school iets goeds uit, omdat ze op deze manier toch een doel hebben in het leven, waarvoor ze werken kunnen en wanneer deze jonge mensen gedoemd waren om dag in dag uit als nietsnutters aan de arbeidsmarkt te staan, zou die gedwongen ledigheid hun geestelijk tot grote schade zijn.

Wij mogen niet vergeten, dat deze kwekelingen thans het jongere element in de school vormen, dat er toch niet mag ontbreken. Zij zijn de jongeren van 19—26 jaar, die vaak in zeer moeilijke economische omstandigheden toch nog tijd en lust vinden voor verdere studie.

Toch mogen we onze ogen ook niet sluiten voor de gevaren, die met het werk dezer kwekelingen verbonden kunnen zijn.

Zo lezen we in het verslag van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Alkmaar het volgende:

„Door de toelating van kwekelingen met akte zijn in sommige scholen toestanden ontstaan, die wel een scherpe tegenstelling vormen met de hierboven beschreven zware klassebezetting en waaraan ook gevaren verbonden zijn.

In een éénmansschool met 30 leerlingen bijv. trof ik aan naast het hoofd der school twee kwekelingen met akte. Hier dus een gemiddelde van 10 leerlingen per leerkracht. De op-wachtgeld-gestelde onderwijzeres was als kwekelinge met akte aan de school verbonden gebleven. Zij had haar 14 leerlingen behouden in de klassen 1 t/m 3. In de klassen van het hoofd, die in totaal 16 leerlingen telden, bevond zich ook nog een kwekeling met akte. Hier is geen werk voor twee volwaardige mensen. Het gevolg was dan ook, dat slechts één der twee aan het werk was, de ander genoot van het dolce far niente. Geen der beide kwekelingen werd bezoldigd.

Het aantal voorbeelden, dat door de aanwezigheid van kwekelingen met akte minder gewenste toestanden ontstonden, is groot. Een driemansschool met 80 leerlingen, zoals ook in deze inspectie wordt aangetroffen met drie onbezoldigde kwekelingen met akte, moest niet voorkomen. Evenmin als de grens naar boven ten opzichte van het leerlingenaantal per leerkracht mag overschreden worden boven het menselijk mogelijke, mag deze overschreden worden naar beneden tot het menselijk onproductieve.

In het stelsel kwekelingen met akte schuilen gevaren, waarvoor de ogen niet gesloten mogen worden. De verantwoordelijkheid blijve berusten bij de wettelijk aangestelde en bezoldigde leerkrachten."

Iets soortgelijks wordt gemeld vanuit de inspectie Breukelen. We lezen in dat verslag:

„Nog steeds wordt de kwekeling met akte in ruime mate te werk gesteld. Bij het openbaar onderwijs tel ik er thans 19 aan 16 scholen en bij het

bijzonder onderwijs 87 aan 59 scholen. Bij laatstgenoemd onderwijs wordt er dus een ruimer gebruik van gemaakt dan bij het openbaar en daaruit blijkt, hoe men bij het bijzonder onderwijs de middelen kon vinden, om de doorgevoerde bezuiniging niet al te zeer als verslechtering van het onderwijs te doen gevoelen. Aan enkele dezer scholen wordt er m.i. wel een wat al te ruim gebruik van gemaakt. Zo werden in een bijzondere school met 235 leerlingen naast de vijf vaste leerkrachten nog vijf kwekelingen met akte toegelaten en in een andere bijzondere school met 88 leerlingen naast de drie vaste leerkrachten 3 kwekelingen met akte."

Ongetwijfeld is de tegenwoordige school aan den kwekeling met akte zeer veel dankbaarheid verschuldigd.

Jammer, dat ook in dit opzicht het gemak zó den mens dient, dat ons herhaaldelijk gevallen ter ore komen, dat schoolbesturen en gemeentebesturen zich de moeite niet meer getroosten om even de stukken in orde te maken voor een tijdelijke leerkracht, wanneer een der onderwijzers wegens ziekte tijdelijk verhinderd is zijn werk te doen.

Men moest blij zijn, wanneer men op deze manier nu ook eens iets voor den kwekeling kon doen, want het is inderdaad waar, wat de Middelburgse inspecteur in zijn verslag zegt, dat het enthousiasme van deze jonge mensen, wanneer ze eindelijk eens voor eigen verantwoordelijkheid en „voor een vol salaris" aan den slag mogen, soms ontroerend is.

Maar is het dan niet ontmoedigend voor deze jongelui, wanneer de inspecteur in de inspectie Goes het volgende moet rapporteren:

„Bij afwezigheid wegens ziekte van een leerkracht werd door de gemeentebesturen niet altijd de aanwezige kwekeling met akte als tijdelijke leerkracht aangesteld. Wel nam deze de functie waar, maar door nalatigheid of gemakzucht werd hij niet officieel voor tijdelijke waarneming benoemd. Gezien de positie der jongeren had ik hier en daar op meer medewerking gerekend. Een dergelijke houding moet m.i. in dezen tijd streng worden afgekeurd."

Ook op andere manieren worden aan deze jonge mensen soms teleurstellingen bereid, die men hun moest besparen.

Zo lezen we bijv. in het verslag van de inspectie Dordrecht, dat voor de vervulling ener vacature aan de Chr. school te Numansdorp zich enkele honderden sollicitanten aanmeldden. Zelfs was een jonge man vanuit Drenthe per fiets gekomen om zich aan het bestuur te komen voorstellen. Ten slotte werd in de vacature voorzien door benoeming van den kwekeling met akte, die reeds geruimen tijd als zodanig aan de school werkzaam was.

Als we zo iets lezen, dan vragen we onszelf af, of zulke schoolbesturen zich wel voldoende bewust zijn van hetgeen ze doen.

Waarom moest de kwekeling met akte ter plaatse die spanning ondergaan, dat mogelijk nog een ander zou worden benoemd?

Waarom moest een oproeping worden gedaan, wanneer men aan eigen school een kwekeling had, die voor benoeming in aanmerking kwam?

Plaatst men eenmaal een advertentie, laat er dan tenminste zekerheid bestaan, dat er een keuze zal worden gedaan uit de sollicitanten van elders, die zich aanmelden. Doet men dat niet, dan begint men het vertrouwen in den ernst der schoolbesturen te verliezen.
In den loop van 1937 moest er op het eiland Tessel een hoofd ener school worden benoemd. Onder de sollicitanten was ook een jonge man, die in 1928 voor de lager akte was geslaagd; in 1930 had hij de hoofdakte gehaald; in 1933 legde hij het staatsexamen af en in 1937 slaagde hij voor het candidaats-examen Nederlandse Letteren. Hij deed al zijn best om benoemd te worden, maar..... hij moest worden teruggewezen, omdat hij nog nimmer een vaste klas voor zijn rekening had gehad. Inderdaad is het thans zó, dat jongelui op den leeftijd, waarop men in vroeger jaren begon te denken om voor hoofd te solliciteren, nog niet geslaagd zijn in het verkrijgen van een vaste betrekking. En wanneer ze dan voor vast benoemd worden, komen ze op het aanvangssalaris, zodat ze ook in de eerstvolgende twintig jaren zullen blijven gevoelen, dat er aanvankelijk voor hen geen plaats was in de school.
Men treft nu toestanden aan, dat een kwekeling werklozensteun geniet en dat hij 's Zondags hetzelfde costuum draagt, waarmee hij 's Maandags zijn schoolwerk verricht, omdat nòch hij, nòch zijn ouders bij machte zijn nieuwe kleding aan te schaffen.
De inspecteur in de inspectie Utrecht rapporteert zelfs van een kwekeling met akte, die getrouwd is en reeds 2 kinderen heeft en hij laat er dan op volgen:
„Niet te verwonderen is het, dat bij het geringe perspectief door sommige aktehouders wordt omgezien naar een andere positie. Een kwekeling met akte zou niet lang meer in de school werkzaam zijn: hij had een aanstelling gekregen als agent van politie te Utrecht op een salaris van f 26,— per week. Als kwekeling met akte verdiende hij f 35,— per maand, zodat de nieuwe positie reeds dadelijk een grote financiële verbetering voor hem was."
De wetswijziging van 22 Mei 1937 heeft voor een aantal gemeentebesturen en schoolbesturen de vrije benoeming weer in ere hersteld, zodat er tenminste enige hoop is, dat binnen afzienbaren tijd ook deze jonge krachten een plaats bij het onderwijs zullen vinden.
De practijk leert echter wel, dat hier voor de wachtgelders en de oudere kwekelingen nog allerlei moeilijkheden bestaan, waarvoor een oplossing heel moeilijk is te geven.
Maar misschien is het toch goed er in dit jaarverslag nog eens op te wijzen, dat hier de belangen van een aantal oudere en jongere onderwijzers op het spel staan en dat ook bij benoemingen de „billijkheid" zoveel mogelijk moet worden betracht.

GUNSTIGE GEVOLGEN VAN DE CRISIS

Het lijkt misschien gewaagd om in een jaarverslag ook eens te wijzen op de gunstige gevolgen van de crisis, omdat men geneigd is steeds te

zien op de nadelen, die eruit zijn voortgevloeid. Toch mogen we niet vergeten, dat juist in crisistijd de fouten van een vigerend stelsel des te scherper naar voren treden, zodat men, beter dan anders, leert inzien, waarvoor men op zijn hoede moet zijn.

Allereerst is als een gunstig gevolg van de crisis wel aan te geven, dat het aantal *onvolledige* scholen in de steden zeer sterk is verminderd. De inspecteur in de inspectie Rotterdam kan er op wijzen, dat het aantal onvolledige scholen, dat in 1936 nog 19 bedroeg, waaraan 57 leerjaren ontbraken, thans is teruggebracht tot 6, waaraan 14 leerjaren ontbreken. Ook in de andere grote steden is het aantal onvolledige scholen tot een minimum beperkt.

Een veel groter voordeel is echter, dat meer dan ooit wordt ingezien, dat schoolhervorming nodig is, wanneer we op den duur aan de leerlingen het maximum-profijt van het schoolbezoek willen geven.

Een vrucht mag eerst geplukt worden, wanneer zij rijp is. Zo ook moeten we bij de geleidelijke hervorming van ons onderwijs den tijd afwachten, dat met succes een verbetering kan worden aangebracht.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amersfoort is, op grond van hetgeen hij in de school telkens weer waarneemt, van mening, dat die tijd nu is aangebroken. Hij schrijft daarover in zijn verslag het volgende:

„Onwillekeurig kan men zich niet onttrekken aan de bekoring, om het tijdsverloop van 14 jaren in vogelvlucht aan zich te laten voorbijgaan en zich dan af te vragen, of de verschillende wensen, die men in de achtereenvolgende jaarverslagen geuit heeft, hun vervulling meer genaderd zijn. Een ernstige overweging over die vraag geeft mij het recht, als mijn eerlijke verwachting uit te spreken, dat de velden van de psychologische paedagogiek rijp zijn voor de oogst. Enkele dreigende onweerswolken echter noodzaken, het maaien nog uit te stellen tot die dreigingen voorbij zijn. Maar er zijn verblijdende aanwijzingen voor het aanlichten van een nieuwe dag voor verschillende vakken van ons onderwijssysteem. Het belang en voordeel van *globalisatie* behoeft al niet meer bepleit te worden; onze scholen zijn al over de drempel van het experiment. De „*Arbeitsschule*" komt niet alleen meer voor in de leerboeken voor paedagogiek, maar binnen de muren van menig klasselokaal — zij het dan nog in embryonale toestand. De *Montessorigedachte* vindt toepassing in menige Nederlandse school, en — wat misschien nog hoopvoller stemt voor de toekomst — in het practische doen en laten van menig enthousiaste jonge leerkracht bij het gewone klassewerk.

En in het naburige België krijgt de moderne psychologie — dank zij het initiatief van Minister Bovesse — een fair chance. Geen enkel rechtgeaard Nederlands paedagoog zal aan de Belgische school de primeur misgunnen van de mogelijkheid van penetratie der nieuwere ideeën. Want zij hebben nu bereikt, waarnaar wij zelf al zo lang zoekende zijn, nl. krachtdadige bevruchtende bezieling in de bovenleiding van onze scholen.

Nu ben ik door ervaring en practijk nuchter genoeg, om te begrijpen, dat nog niet elke leerling uit elke klas van elke Belgische school dadelijk de voordelen zal ondervinden van de toepassing van het Ministeriële besluit van 13 Mei 1936. De hervorming zal tijd nodig hebben, om wortel te schieten in het Belgische schoolonderwijs der eerste drie graden. Het personeel zal scholen en durf en energie behoeven, om zich anders te oriënteren. Maar de mogelijkheid van penetratie der moderne psychologie is er, dank zij het constructieve stuwende en leidende werk van Minister Bovesse. Het lijkt me niet overbodig ter eigen oriëntatie te wijzen op de hoofdkenmerken van de *Belgische leerplanhervorming*, nl.: *vermindering* en *vereenvoudiging*. Vermindering, door de vakken: aardrijkskunde, geschiedenis en kennis der natuur te concentreren in de z.g. waarnemingsoefeningen, of de studie van het milieu en interessesferen. Vereenvoudiging, door uitschakeling van tijdsverbrokkeling, waarbij naar de tekst van het Ministeriële besluit het kind de kluts kwijt raakt door verspreiding van krachtsinspanning. De uitgewerkte programma's passen niet meer in de eerste klassen van de lagere school. Zij zijn volstrekt strijdig met de natuurlijke ontwikkelingsgang van de kindergeest, die aanvankelijk *globaal* waarneemt."

De inspecteur in de inspectie Hoorn wijst op hetzelfde verschijnsel wanneer hij zegt:

„Wat zou het onderwijs, vooral in de hogere leerjaren, niet gebaat zijn met een zelfingericht en voortdurend aangevuld kaartsysteem! Een abonnement op de jeugd-encyclopaedie van de Hollandia-drukkerij te Baarn en telkens één exemplaar van geschikte nieuwe boeken zouden al voldoende zijn, de kaarten goed gevuld te krijgen.

Een mooi voorbeeld hiervan vormt het materiaal van de openbare lagere school te Overveen (gemeente Bloemendaal), vroeger hoofd Tinholt, thans in een klein schoolmuseum te Bloemendaal ondergebracht. Zoiets zou de leerkrachten openstellen voor alles, wat nieuw uitkomt, omdat het nieuwe binnen hun bereik gebracht wordt. En de kinderen leren vroeg wààr en hòe ze iets vinden kunnen, wat ze weten willen.

Niet meer meester, die alles weet, maar meester, die den weg wijst. Het zelf verzamelde materiaal wordt vraagbaak voor de leerlingen. Bij de zelfwerkzaamheid is het grote probleem, hoe aan de gegevens te komen, aan de materie, die bij het bouwen van de opgaven verwerkt moet worden. Hier is een antwoord alvast gegeven. Een proef in de richting van het Instituut voor individueel onderwijs te Amsterdam op sommige scholen, zou zeker ook voor de lagere school in het algemeen winst kunnen brengen.

Wat op vervolgcursussen goed voldoet, kan misschien ook voor jongere leerlingen stimulerend werken, mutatis mutandis."

In Amsterdam werd een commissie samengesteld, die zou hebben te onderzoeken de wenselijkheid en de mogelijkheid van het aanbrengen van wijzigingen in de tegenwoordige inrichting van het openbaar lager onderwijs te Amsterdam. De inspecteur ter plaatse zegt daarvan in zijn verslag het volgende:

„In het verslagjaar kwam de commissie met haar rapport gereed. Scholen van den omvang als oorspronkelijk bedoeld bleken niet wel mogelijk. Zulk een school zou 8 à 900 leerlingen tellen en zou dus haar bevolking uit zeer ruime omgeving moeten betrekken; daardoor worden de verkeersbezwaren, vooral voor jonge leerlingen, te groot. Ook de bestaande complexen van vier zesklassige scholen naast elkaar blijken niet te voldoen. Van zulke complexen blijven geregeld één of twee scholen leeg staan. Ook achtte men het niet gewenst over te gaan tot afzonderlijke scholen voor meer- en voor minderbegaafden, daar dit op grote bezwaren van de zijde der ouders zou stuiten. Een school van 12 klassen, een z.g. dubbele school, zoals die vóór de invoering der Lager-onderwijswet 1920 in groten getale bestonden, zou naar de mening der commissie het best aan de bedoeling beantwoorden. Aan het einde van het vierde leerjaar bestaat op zulk een school gelegenheid, tot differentiatie der leerlingen over te gaan. Het is echter niet gewenst, dat het hoofd van een dergelijke school geheel aan een klasse gebonden wordt en een ander bezwaar is, dat boventallige onderwijzers nodig zijn, wanneer men de bezetting der klassen niet bovenmate wenst op te voeren. Naar aanleiding van het rapport der commissie besloot de gemeenteraad bij wijze van proef een dergelijke dubbele school in te richten. Aan den Minister werd volgens het 4de lid van art. 27 ontheffing gevraagd van de verplichting om aan het hoofd het onderwijs in een klasse op te dragen; tevens werd het verzoek gedaan met toepassing van art. 56, 2de lid, vergoeding te geven voor een boventallig onderwijzer. In het eerste opzicht werd de medewerking van Zijne Excellentie verkregen. De school werkt nu sedert een half jaar; over de bereikte resultaten zijn natuurlijk nog geen mededelingen te doen."

Eigenaardig is, dat in de scholen van verschillende richting de methodiek en didaktiek de bijzondere belangstelling hebben en dat er algemeen een drang is naar vernieuwing van ons onderwijs, waarbij, met behoud van het klassikale stelsel, nochtans de leerlingen individueel het maximumprofijt zullen trekken van de school.

Wat daarbij echter opvalt is, dat de leiding dezer beweging grotendeels berust bij mensen, die practisch in de school werkzaam zijn en dat hier van nauwe samenwerking tussen opleiding en school heel weinig te bespeuren valt.

Wanneer we ons niet bedriegen is de kweekschool in de laatste jaren steeds verder van de lagere school afgegroeid, terwijl het toch straks de leerlingen der kweekscholen zullen zijn, die als jonge, frisse leerkrachten in de school moeten werken.

De hervorming van ons onderwijs zal zeker ook voor een groot deel afhangen van de practische geschiktheid van het personeel en daarop is men tegenwoordig niet al te gerust.

Zo lezen we bijv. in het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle: „Jonge onderwijzers weten over heel veel dingen te praten, waaraan de ouderen niet kunnen raken. Ze spreken over metaphysische, empirische

en experimentele zielkunde met hetzelfde gemak als een kind over zijn knikkers of zijn bromtol. Komen ze echter de school binnen, en moeten ze een schrijfles geven, dan bekommeren ze zich niet in het minst over de houding der leerlingen. De ruggen zijn krom en de ogen liggen op het papier! En de jonge onderwijzers zijn zo knap! Dat alledaagse, als de houding van het lichaam bij het schrijven, staat ook zo ver beneden hen!"

En aan het verslag van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Den Helder ontlenen we:

„Het voortgezet leesonderwijs wordt over het algemeen nog te gemakkelijk opgevat. Aan het begrijpen van het gelezene en aan een juisten leestoon en zuivere uitspraak kan veel meer aandacht worden besteed, wil de leesles goed tot haar recht komen. Met verbazing merk ik dikwijls, dat aan de natuurlijke rustpunten helemaal geen aandacht wordt besteed. Aan het feit toch, dat een zin in den regel in een of meer spreekmaten uiteenvalt, wordt veel te weinig aandacht besteed. Zelfs wordt dikwijls aan de indeling van de stof, zoals die is afgedrukt, niet vastgehouden en laat men een leesbeurt afbreken voor den laatsten zin van een nieuwe alinea.

Ik vraag me wel eens af, of aan deze dingen bij de opleiding voldoende zorg is besteed, een vraag, die interessant kan zijn, omdat ik dit jaar bij de eindexamens hoorde klagen over het feit, dat de leerlingen, komende van de u.l.o.-scholen, zelfs niet in staat waren behoorlijk technisch te lezen. We zouden dan ook hier in een vicieuzen cirkel kunnen rondraaien. Jammer, dat het afgesproken onderzoek met den klagenden leraar van de kweekschool niet is doorgegaan. Misschien dat in het volgende verslagjaar hierover meer te rapporteren valt."

Zal echter op den duur de onderwijzer met volle bewustheid zijn taak in de school verrichten, zodat hij ook weet, *waarom* hij volgens een bepaalde methode zijn onderwijs geeft, dan zal het nodig zijn, dat ook reeds bij de opleiding theorie en practijk met elkander in het nauwste verband worden gebracht.

Met volle overtuiging kiezen we voor de kweekschool als vakopleiding voor onderwijzers, maar dan vragen we ook dat de kweekschool daaraan beantwoorden zal, zodat ze niet alleen de plaats is, waar veel theoretische wijsheid wordt opgedaan, maar waar ook de onderwijzer practisch wordt gevormd.

Daarvoor zal een nauwe samenwerking tussen kweekschool en leerschool dringend noodzakelijk zijn, maar daarvan komt tegenwoordig zeer weinig terecht. Vooral wanneer straks de opleiding mogelijk verlengd wordt tot een vierjarige, waardoor aan de practische vorming meer aandacht kan worden besteed, is het van groot belang, dat naar goede samenwerking wordt gestreefd, zodat de kweekschool ook inderdaad een vakopleiding zal kunnen zijn en de leerling, die de kweekschool verlaat, practisch geschikt zal zijn om in de school te arbeiden.

Slechts met een personeel, dat belangstelling heeft voor vraagstukken

van methodiek en didactiek, zal het mogelijk zijn onze Nederlandse school op behoorlijk peil te handhaven.
En wanneer uit de crisis straks een vernieuwde school te voorschijn mag treden, die, door den nood gedrongen, profijt heeft weten te trekken van de lessen der psychologie, dan zal ook in dit opzicht kunnen worden gezegd, dat het verlies tot winst heeft geleid.

ONS WERKMATERIAAL

De geest van den tijd weerspiegelt zich ook in de leerlingen, die onze scholen bezoeken.
Een van de kenmerkende verschijnselen in onze dagen is zeker wel: het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel.
Het blijkt, dat er tegenwoordig heel wat ouders zijn, die zich betrekkelijk weinig aan hun kinderen gelegen laten liggen en het natuurlijk gevolg is, dat ook die kinderen zich zeer moeilijk kunnen gewennen aan orde en regel.
Niet zelden geeft dat aanleiding tot moeilijkheden en wanneer dan de ouders nog zo onverstandig zijn om de partij der kinderen te kiezen tegen hun onderwijzer, dan komen er verwikkelingen, die aan een goede verhouding tussen onderwijzers en leerlingen niet bevorderlijk zijn.
Zo lezen we in het verslag van de inspectie Haarlem het volgende:
„Niet minder wordt de taak van den onderwijzer verzwaard door de mentaliteit der tegenwoordige jeugd en door het brutaal optreden van sommige ouders. Deze ontzien zich niet, in het bijzijn van hun kinderen op minachtende wijze over de onderwijzers te spreken en hun kroost te stijven in hun verzet. Vooral als zij menen, dat hun kind op school een klap heeft gehad, komen zij met opgestreken zeil de school binnenstevenen. Scheldwoorden en bedreigingen zijn dan niet zeldzaam. Erger maakte het een vader, die een onderwijzer van een der openbare scholen in Zandvoort na schooltijd in een leeg lokaal onverhoeds overviel en hem enige stompen toediende, waardoor de onderwijzer bloedend werd verwond. Voor den politierechter verklaarde hij: „Tien dagen voordat ik hem de aframmeling gaf, was ik nog naar den meester toe geweest en had hem verteld, dat hij m'n kind niet moest slaan. Maar toen het dien dag thuiskwam met de woorden: hij heeft me weer geslagen, was ik verblind van woede en wist niet meer wat ik deed".
De man werd tot 14 dagen gevangenisstraf veroordeeld."
In de inspectie Brielle signaleert de inspecteur in zijn verslag het volgende geval:
„Op een school, ergens in een uithoek van mijn inspectie, was een conflict ontstaan tussen het hoofd en enkele zijner mannelijke leerlingen. Het hoofd wou de jongens school laten blijven, maar ze liepen weg, tenzij hij zich voor de deur posteerde en daar steeds bleef. Zette hij er één in den hoek, dan maakte deze grappen en verstoorde de orde nog meer. Gaf hij strafwerk mee naar huis, dan stuitte hij op den onwil der ouders.

Ten einde raad, wilde hij een jongen naar huis sturen, maar deze wilde de bank niet verlaten en toen de onderwijzer hem er uit wilde trekken, kreeg hij van den veelbelovenden jongeman een klap met een griffelkoker, die dusdanig aankwam, dat de meester het met een paar tanden minder moest doen. De burgemeester en het hoofd wensten dien leerling toen voorgoed van de school te verwijderen. Ik had hier echter wel enig bezwaar tegen, omdat ik meende, dat de ouders dit wel een heel gemakkelijke manier zouden vinden om van den leerplicht af te komen en dat deze daad meer als een beloning, dan wel als een straf zou worden opgevat. Ik vreesde dan ook voor navolging.
Ten slotte is door mijn persoonlijke tussenkomst de zaak geregeld en de jongen is weer op school. Hij gedraagt zich thans ook wat rustiger.
Ik heb bovenstaand geval aangehaald, omdat het typerend is voor den geest onder de jongelui. Ieder weldenkend mens eist tegenwoordig van de Regering een strenge handhaving van het gezag. Ik vind het een groot landsbelang, dat daarmee in de school wordt begonnen. En ik vrees, dat men hier op den duur niet zal slagen, als men de leerkrachten niet het tuchtigingsrecht geeft. Niet het recht om te mishandelen, maar om te tuchtigen, zoals een verstandig vader dat af en toe thuis doet. En nu weet ik wel, dat een klap soms (in hoeveel gevallen?) verkeerde gevolgen kan hebben, maar daarom is het slaan op zichzelf nog niet verkeerd. Het is wel eens gebeurd, dat een apotheker zich vergiste bij het klaarmaken van een drankje en dat de gevolgen hiervan verschrikkelijk waren, maar daarom schaft men den apotheker of de drankjes toch niet af."
In het bijzonder waarschuwt de inspecteur in de inspectie Haarlem tegen een nieuw gevaar, dat de opgroeiende jeugd bedreigt door de z.g. ijs- en chocoladebars. Hij zegt daarover in zijn verslag:
„De Vereniging „Pro Juventute" te Haarlem heeft zich tot de gemeentebesturen in het arrondissement Haarlem gewend met een circulaire. In den loop der jaren is herhaaldelijk gebleken, dat onder de door de vereniging te behandelen gevallen er vele voorkwamen, waarin het vervallen tot diefstal voor een groot deel moet worden gezocht in het maken van schulden bij ijsventers, houders van kiosken, chocolade- en ijsbars. Het blijkt, dat in deze ogenschijnlijk ongevaarlijke consumptiekiosken ware dieven worden gekweekt. Kinderen ontzien zich niet om thuis geld te stelen teneinde het in deze gelegenheden te verbrassen. Loop- en boodschappenjongens verdoen daar soms het geld van thuis en van hun patroons. Het bestuur van bovengenoemde vereniging geeft ter beperking van dit maatschappelijk kwaad in overweging aan de vergunning voor de uitoefening van dit bedrijf de voorwaarde te verbinden, dat aan minderjarigen niet op crediet mag worden geleverd, zulks op straffe van intrekking der vergunning. M. i. zou het meer afdoende zijn als op ongeregelde tijden een rechercheur zo'n bar bezocht en dan de namen van de bezoekers, eventueel van hun patroons, noteerde."
De inspecteur in de inspectie Gorinchem heeft in zijn inspectie aan dit

vraagstuk bijzondere aandacht geschonken en hij rapporteert daarover in zijn verslag het volgende:

„Uit een enquête over het voorkomen van baldadigheid in deze inspectie is mij gebleken, dat vele onderwijzers in de mening verkeren, dat zij tegenover onwillige ouders wettelijk onbeschermd staan, en voor de toepassing van tuchtmaatregelen, ook lichamelijke straffen, het wettelijk recht missen.

Het is goed, dat zij zich in dezen laten voorlichten door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, die in de Memorie van Antwoord bij de onderwijsbegroting na overleg met zijn Ambtgenoot van Justitie zijn standpunt ten aanzien van dit vraagstuk uitvoerig uiteenzette, en daarbij enkele uitspraken deed, die om haar belang voor de school algemene bekendheid verdienen.

De Minister haalt van zijn Ambtgenoot van Justitie met betrekking tot de lichamelijke bestraffing de uitspraak aan, dat „bestudering van de jurisprudentie doet zien, dat de rechter steeds, ook in gevallen van veroordeeling, van de stelling uitging, dat iederen opvoeder, ook den onderwijzer, dit recht toekomt", en vervolgt dan onder meer: „de ondergetekende acht tucht in die mate een natuurlijk element van iedere opvoeding, dat wettelijke erkenning en bevestiging er van licht tot misverstand zou kunnen leiden. Dat evenals wegzenden ook laten-school-blijven, laten-terug-komen, laten-strafwerk-maken en dergelijke tot de bevoegdheid van den onderwijzer behoort, staat volledig vast en is ook noch door den rechter noch door paedagogen ontkend."

Met de principiële erkenning van het tucht- en tuchtigingsrecht van den onderwijzer acht de Minister de taak van de Regeering — blijkens de Memorie van Antwoord — voorshands vervuld, ook, omdat volgens alle autoriteiten de eventuele regeling voor een groot aantal moeilijk oplosbare problemen zou stellen.

De Minister geeft voorts als zijn mening te kennen, dat een afdoende regeling van de tuchtbevoegdheid voorshands moet worden verwacht van de gemeente- en schoolbesturen, „die in de instructies der onderwijzers de reeds bestaande bevoegdheid nader kunnen regelen op het punt van school-blijven, weg-sturen, strafwerk en dergelijke. Eerst wanneer langs dezen weg een bevredigende toestand niet kan verkregen worden, kan er aanleiding zijn te onderzoeken, in hoeverre de wetgever de materie moet ter hand nemen.

Om een voorlopige indruk te krijgen van de opvattingen, die in de kring van de gemeentebesturen inzake het tuchtrecht bestaan, heb ik mij tot de burgemeesters in deze inspectie gewend, onder meer met de vraag, of zij een regeling van het tuchtrecht voor den onderwijzer voor het handhaven of het herstel van de plaatselijke tucht in hun gemeenten wenselijk achtten.

Uit de ingekomen antwoorden van 44 gemeenten blijkt, dat allen op vier na een wettelijke regeling ongewenst, zeer ongewenst of overbodig achten.

Slechts in vier gevallen werd vanwege de toenemende baldadigheid der jeugd (het betreft hier twee industriecentra en twee plattelandsgemeenten) een regeling van het tuchtrecht door de hoofden dezer gemeenten nodig geoordeeld.
Voor de beide hierbedoelde plattelandsgemeenten werd opgemerkt, dat een regeling uitsluitend wenselijk werd geacht vanwege de preventieve werking en niet omdat er tuchteloosheid geconstateerd werd.
In bijna alle antwoorden werd er de nadruk op gelegd, dat de urgentie van zodanige regeling, die blijkbaar in de steden niet gemist kan worden, op het platteland niet wordt gevoeld, omdat hier geen sprake is van bandeloosheid van de schooljeugd, laat staan van toenemende bandeloosheid.
De meeste burgemeesters zijn over de gedragingen van de leerplichtige jeugd zeer tevreden.
Zo zegt de burgemeester van Arkel en Kedichem, na te hebben opgemerkt, dat de schooljeugd in zijn gemeenten de laatste jaren niet baldadiger is geworden:
„Eerder zou met volle recht het tegendeel kunnen worden beweerd. Is de jeugd dus m. i. in de laatste vijf en twintig jaren niet veel veranderd, dit kan niet gezegd worden van de „grote" mensen. Deze zijn veelal ten opzichte van de handelingen der jeugd zeer veranderd. Als vroeger de schooljeugd, en dat geldt ook voor de grotere jeugd, op de dorpen wat „uithaalde", dan werd dat, ook al was dit voor de betrokkenen niet altijd aardig, toch meestal als een grap beschouwd, vooral als niets of niemand beschadigd of benadeeld werd. Hoe geheel anders is dat nu veelal. De schooljeugd, en dit geldt wederom ook voor de grotere jeugd, kan niets soms werkelijk niets ongeoorloofds doen in jeugdige overmoed, of betrokkenen lopen naar de politie om aangifte te doen en om maatregelen of bestraffing te verlangen."
De burgemeester van Gorkum constateert, dat het publiek lastiger is geworden ten opzichte van de jeugd en zegt o. a.:
„Van een meerdere baldadigheid van de jeugd dan vroeger is hier dan ook geen sprake. Buren kunnen echter dikwijls niet hebben, dat kinderen op hun stoep met een balletje spelen. Daarvoor gaat men naar de politie."
Ook uit de grotere plattelandsgemeenten als Sliedrecht e. a. bereikt mij van de zijde der burgemeesters het bericht, dat van een toenemende tuchteloosheid van de jeugd geen sprake is, herhaaldelijk met de opmerking, dat het tegendeel het geval is.
Dergelijke uitspraken van autoriteiten, die als hoofd van de politie met de gedragingen van de jeugd volledig dan wie ook bekend zijn, bewijzen, dat het nuttig effect van tucht en opvoeding op het platteland groter is dan men uit de klachten van de pers soms zou moeten opmaken. Alblasserdam en Schoonhoven, twee gemeenten met een industriebevolking, maken hier een uitzondering. Hier komen bij de politie in toenemende mate klachten binnen over vernielzucht, mishandeling van dieren, grove baldadigheid en kleine diefstallen door kinderen.

Hieruit is te verklaren, dat slechts door de hoofden van deze gemeenten in bevestigenden zin wordt geantwoord op de vraag, of naar hun mening voor herstel of verbetering van de plaatselijke tucht een regeling van het tuchtigingsrecht voor den onderwijzer wenselijk is.
Met deze uitzondering moet voor de inspectie als geheel worden aangenomen, dat een regeling van de tuchtbevoegdheid der onderwijzers in de instructies overbodig of zeer ongewenst is.
Van meer dan één zijde wordt zij principieel afgewezen met de opmerking: De kinderen zijn van de ouders, niet van de onderwijzers. Deze onaantastbare regel verbiedt, aan de onderwijzers het recht van lijfstraffelijke tuchtiging toe te kennen.
Al is het vraagstuk van de tuchteloosheid voor de plattelandsscholen geen probleem, uit de enquête is wel duidelijk gebleken, dat het jeugdprobleem voor het platteland uitermate reëel is en dat de oorzaak ervan zit in het opgroeiend geslacht boven den leerplichtigen leeftijd.
De burgemeester van Lekkerkerk noemt het een beklemmend verschijnsel en ziet als oorzaken — die ik hier onverkort weergeef:
„1°. de jeugdwerkloosheid. Er is m.i. niets noodlottigers dan dat de kinderen, als de school ze loslaat, niet onmiddellijk worden opgenomen in het geregelde arbeidsproces;
2°. de omstandigheid, dat de kinderen, indien ze wèl dadelijk aan het werk gaan, in zo groten getale z.g. loopjongens en -meisjes worden, in welke functie ze gewoonlijk niets, en althans weinig goeds leren, met allerlei ongewenste elementen in aanraking komen, en te veel verdienen. Komen ze in een vak, dan is dit alles beter, en zijn ook aanvankelijk hun verdiensten geringer. Deze laatste factor is echter dikwijls juist een aanleiding voor ouders, om ze niet op een ambacht te doen, doch ze loopjongen of -meisje te laten worden. Na een jaar of wat ontgroeien ze deze functie; ze worden dan aan de maatschappij teruggegeven onbekwaam voor welken geregelden arbeid ook, en niet bij machte om voor zich, en eventueel een gezin behoorlijk den kost te verdienen. Zij vormen het straatslijpend, onmaatschappelijk element, dat voor driekwart op overheidssteun is aangewezen en dat voor het rustige gezag van diezelfde overheid een permanent gevaar is;
3°. zeer vele meisjes leren geen huishouding, en vervreemden van het huiselijk leven. Toch trouwen ze, vaak zelfs zeer jong, en zijn dan volslagen onbekwame huisvrouwen en -moeders die niet in staat zijn met bescheiden middelen rond te komen en het huishouden op peil te houden. Van een huiselijken band, het krachtigste verweermiddel tegen openbare bandeloosheid, is in die gevallen geen sprake;
4°. de uithuizigheid, speelzucht en wuftheid van vele ouders. Dit euvel heerst vooral ook in de meer welgestelde en z.g. ontwikkelde kringen."
Ik heb deze diagnose van het proces onverkort overgenomen omdat zij typerend is voor het platteland en voor de kleine stedelijke kernen.
Zo is het onder 3°. gesignaleerde euvel reeds jaren lang een zieke plek

in de gemeente Gorkum, waarop ik herhaaldelijk in mijn jaarverslagen de aandacht heb gevestigd, omdat het de fundamenten raakt van onze volkshuishouding en in nauw verband staat met de vorming van het opgroeiend geslacht.
Voorts is uit de enquête komen vast te staan, dat de scholen zelf ten aanzien van de plaatselijke tucht niet overal vrij uit gaan.
Bij herhaling verneem ik de klacht, zowel van de zijde der burgemeesters als van de zijde der scholen, dat voor sommige hoofden leerlingen-winst boven de handhaving van gezag en tucht uitgaat, wanneer een onhandelbare leerling de wijk neemt naar een naburige school.
Dit verschijnsel zullen de gemeente- en schoolbesturen en niet in de laatste plaats de hoofden van scholen, ernstig onder het oog moeten zien, als zij niet zelf aanleiding willen geven tot ondermijning van de grondslagen der plaatselijke tucht en hun scholen niet tot een „concurrerende zaak" gedegradeerd wensen te zien.
Het zou reeds een stap in de goede richting zijn, indien de besturen tussentijdse toelating van leerlingen slechts toestonden in geval van verhuizing, of om buitengewone redenen te hunner goedkeuring. Zelfs indien de hoofden van scholen bij onderlinge afspraak besloten tot zodanige regeling, zou reeds veel zijn gewonnen.
De enquête, die gelijktijdig op de openbare en bijzondere scholen werd gehouden, liep over de volgende punten:
1. Is er aan Uw school de laatste jaren meer dan vroeger behoefte aan krachtige straffen?
2. Komen conflicten met leerlingen en ouders de laatste jaren meer voor dan vroeger?
3. Is één van de leden van het personeel na 1930 tengevolge van een conflict in aanraking gekomen met den strafrechter? Zo ja, met welk gevolg?
4. Acht U een wettelijke regeling van het tuchtrecht noodzakelijk?
Het resultaat was als volgt:
1. Ruim 20 % van alle scholen, vrijwel gelijkelijk over openbaar en bijzonder onderwijs verdeeld, gevoelt meer dan vroeger behoefte aan krachtige tuchtmaatregelen. De overige beantwoorden de vraag ontkennend, al constateren vele, dat de jeugd vrijer, ongezeglijker, maar ook opener, minder achterbaks is geworden, zonder onhandelbaarder te zijn dan voorheen.
2. Circa 15 % van de scholen, merkwaardig gelijk over beide takken van onderwijs verdeeld, rapporteert, dat er meer conflicten met leerlingen en ouders voorkomen. De overige, ver in de meerderheid, noemen de toestand in dezen even gunstig of gunstiger dan vroeger, mede tengevolge van de mildere tucht.
3. Sinds 1930 werd in de 45 gemeenten dezer inspectie volgens de opgaven van de hoofden driemaal een proces-verbaal opgemaakt tengevolge van een conflict en werden de betrokken onderwijzers veroordeeld tot respectievelijk 1, 10 en 15 gulden boete.

In een vierde geval keerde het hoofd de rollen om en liet proces-verbaal opmaken tegen een volwassene, die de school binnendrong en een leerling, die moest nablijven, uit de klas van de onderwijzeres haalde. De „grote broer" werd veroordeeld wegens huisvredebreuk en de onderwijzeres kreeg van den kantonrechter een woord van waardering wegens betoonde dienstijver. Deze vier gevallen in 7 jaar, over openbaar en bijzonder onderwijs gelijk verdeeld, zijn een bevestiging van de uitspraak, dat het aantal ernstige conflicten gering is.

4. Niettemin heeft de meerderheid van de hoofden en personelen, nl. ruim 50 %, zich uitgesproken vóór een wettelijke regeling van het tuchtrecht, zeer velen met de opmerking, dat zij er persoonlijk geen behoefte aan gevoelen, maar een regeling om zijn preventieve werking gewenst achten.

Er is bij de onderwijzers ten aanzien van tucht en tuchtbevoegdheid een merkbare onrust, die naar mijn mening haar oorzaak vindt in enkele verontrustende vonnissen van de laatste jaren, en door een enigszins sensationele berichtgeving in de pers, althans in enkele bladen.

Ter typering daarvan wordt o.a. aangehaald het geval van een dorpshoofd, die een jongen voor de klas een afstraffing toediende, omdat deze opzettelijk een touw had gespannen over een voetpad, waar de onderwijzeres van de school moest passeren, — voor welk feit het betrokken dorpshoofd naast een boete van f 40,— een flinke schrobbering kreeg van den politierechter. Dit proces en enkele soortgelijke gevallen, die door een deel van de pers op Amerikaanse wijze ter kennis van het oudere en jongere publiek werden gebracht, hebben in onderwijskringen veel onrust gewekt.

Zelfs rehabilitatie in hoger beroep, zoals in het geciteerde geval, waarin het gerechtshof het betrokken hoofd vrijsprak, kan de voor orde en tucht ondermijnende invloed van zodanige berichtgeving niet te niet doen. Het zijn gevallen als deze geweest, die een met het onderwijs meelevend burgemeester in deze inspectie deden opmerken: „Dit oordeel (nl. een principiële afwijzing van lichamelijke straf in de school) neemt niet weg, dat ik aan menigen rechter meer wijsheid en diep-menselijk begrip van de positie der onderwijzers toewens dan in sommige procedures aan den dag treedt."

Van gelijke strekking zijn de opmerkingen van vele hoofden van scholen, die verklaren, dat zij boven een wettelijke regeling van het tuchtrecht de voorkeur geven en in het belang van de opvoeding van het volkskind ook meer waarde hechten aan een juist begrip bij autoriteiten en pers van de moeilijkheden, die de onderwijzers bij de handhaving van orde en tucht in de school ontmoeten.

Voor het handhaven van de milde en blijde sfeer, die over het algemeen in de Nederlandse school heerst, is inderdaad een gezonde samenwerking van allen onontbeerlijk."

Wij hebben dit onderzoek in zijn geheel hier overgenomen, omdat er uit blijkt, dat bij het personeel der scholen enige gemotiveerde onrust

heerst, in verband met enkele geruchtmakende kwesties, die in den laatsten tijd in de grote pers aanleiding hebben gegeven tot uitgebreide verslagen van gerechtszittingen.
Reeds in ons vorig jaarverslag hebben wij hieromtrent het volgende gezegd:
„In dat opzicht zijn publieke rechtsgedingen, waarvan ellenlange verslagen in de bladen komen en waarin niet zelden allerlei opmerkingen in het publiek worden gemaakt, die ook weer haar weg in de pers vinden, niet bevorderlijk aan de versterking van het gezag der onderwijzers."
Wij hadden gehoopt, dat men dezen wenk zou hebben opgevolgd en dat men, in het belang van het kind en van de opvoeding, in het vervolg hier òf geen verslag zou geven òf de uiterste soberheid zou betrachten.
Wij zijn echter in onze verwachtingen teleurgesteld en ten opzichte van één geval vonden we zelfs in de plaatselijke pers een bijna stenografisch verslag van hetgeen ter terechtzitting was gezegd. Op deze manier werkt ook de pers mede om het gezag van den onderwijzer te ondermijnen, omdat de lezers geneigd zijn, wat voor één onderwijzer geldt, ook voor anderen toe te passen en we kunnen ons dan ook volkomen begrijpen, dat de onderwijzer zich tegen zulke gezagsondermijning wapenen wil.
Veel beter zou het echter zijn, wanneer voortaan dergelijke rechtszaken, waarbij kinderen tegen hun onderwijzers als getuigen optreden, niet in het openbaar werden behandeld, waardoor dan vanzelf ook de uitgebreide verslagen, die alleen gegeven worden om aan de sensatiezucht van de massa te voldoen, uit de nieuwsbladen zouden verdwijnen.

DE SPELLING

De inspecteur in de inspectie Hilversum wijst op de volgende uitspraak van een bepaald blad: „De spellingskwestie is een voorwerp van agitatie en onzekerheid geworden in onze culturele politiek, en heeft daar een betekenis, die onevenredig groot is."
In die uitspraak zit veel waars en de spellingsstrijd van de laatste jaren is vrijwel geheel buiten de lagere school om gegaan. Die school heeft de spelling in 1934 onmiddellijk aanvaard en ze is daar ook tot op heden in gebruik gebleven in afwachting van een definitieve beslissing, die wel zeer noodzakelijk is geworden, omdat er op den duur geen verschil mag blijven bestaan tussen de geschreven taal op de school en in de maatschappij.
Ik geloof wel, dat de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Gorkum de mening weergeeft van schier alle leerkrachten bij het lager onderwijs, wanneer hij het volgende schrijft:
„Als het waar is, dat „the proof of the pudding is in the eating", heeft de vierjarige proef met de spelling 1934 zijn practische bruikbaarheid in de school bewezen.
Evenals bij het middelbaar onderwijs heeft zij hier zo volledig burgerrecht verkregen, dat een stap terug in de richting van De Vries en Te Winkel

ongetwijfeld bij alle takken van onderwijs een revolutie in zakformaat zou betekenen.
Indien de Regering in de uitspraak van de Tweede Kamer bij de algemene beschouwingen „dat de algemene doorvoering van de spelling 1934 ook voor de Regeringsstukken als de enige aanvaardbare oplossing van het spellingvraagstuk moet worden beschouwd", aanleiding mocht vinden, de meer dan 40-jarige spellingstrijd te beëindigen, zou zodanig besluit door alle scholen en onderwijsorganisaties met blijdschap worden ontvangen."

SAMENWERKING DER GEMEENTEN

Het vraagstuk van de regelingen als bedoeld in artikel 19, vierde lid, der Lager-onderwijswet 1920 geeft gewoonlijk weinig aanleiding tot moeilijkheden.
Thans is echter een moeilijkheid gerezen in de gemeente Velsen, waar een aantal ouders voor hun kinderen gaarne gebruik willen maken van een openbare lagere school in de gemeente Beverwijk.
De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Alkmaar schrijft daarover in zijn rapport het volgende:
„Het gedeelte van Velsen ten Noorden van het Noordzeekanaal is van het overige gedeelte der gemeente door dit kanaal gescheiden, terwijl het met Beverwijk tot een geheel is samengegroeid. In Velsen-Noord bevinden zich de grootindustrieën, het hoogovenbedrijf en de papierfabriek met een staf van intellectueel personeel. Nu bevindt zich te Beverwijk een zgn. opleidingsschool, die in 6 jaar voorbereidt voor inrichtingen van voortgezet onderwijs. Verscheidene ingenieurs begeren deze school voor hun kinderen, enerzijds omdat de gemeente Velsen geen 6-jarige opleidingsscholen bezit, en anderzijds omdat Beverwijk gunstiger gelegen is. Door het ontbreken van een regeling tussen beide gemeenten werd het bezoeken der Beverwijkse opleidingsschool door inwoners van Velsen onmogelijk gemaakt. Beverwijk wilde gaarne medewerken, Velsen echter weigerde. De betrokken ouders zijn bij Gedeputeerde Staten in beroep gegaan en juist dezer dagen is de gevraagde gemeenschappelijke regeling door genoemd college aan het gemeentebestuur van Velsen bevolen."
Intussen is door de gemeente Velsen beroep ingesteld, zodat over deze aangelegenheid in hoogste instantie een beslissing wordt gevraagd. In het beroepschrift der gemeente Velsen wordt vooral de vraag naar voren gebracht, of een regeling, als bedoeld in art. 19, vierde lid, der Lager-onderwijswet, met toepassing van het vijfde lid dier wet kan worden bevolen, indien de gemeente aan den eis van art. 19, eerste lid, der Lager-onderwijswet 1920 heeft voldaan.
Op dit beroep is nog geen beslissing genomen.

§ 2. DE LAGERE SCHOLEN EN DE CURSUSSEN VOOR VERVOLGONDERWIJS, HAAR WERKWIJZE EN HAAR RESULTATEN

AANTAL SCHOLEN

Het feit, dat in het jaar 1937 de z.g. concentratiewet werd aangenomen, levert wel het bewijs, dat er in ons land voor de jeugd een genoegzaam aantal scholen beschikbaar is en dat eerder op beperking dan op uitbreiding moet worden aangestuurd.
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Amersfoort lezen we omtrent de concentratiewet het volgende:
„De Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 322) zoekt de bezuiniging juist daar, waar ze te vinden is, nl. in de exploitatie van te kleine scholen. We weten uit de geschiedenis, dat opheffing van kleine schooltjes in plaatselijke persblaadjes en soms ook in de onderwijspers aanleiding gegeven heeft tot jeremiaden, die op zijn zachtst uitgedrukt, deze kleine plaatselijke belangen veel te zwaarwichtig behandelen. In deze zaken moet men zich ook laten leiden door het dichterlijke advies: „'t Belang van het gemeen gaat boven eigen baat".
Energieke doorvoering van deze wet zie ik niet anders dan in het voordeel van onze scholen in het algemeen, al zal het hier en daar aanleiding geven tot opwachtgeldstelling en tot opoffering van wat soms genoemd wordt: „een historisch gegroeide instelling van cultuur".
De ervaring leert echter wel, dat men deze uitspraak van den inspecteur in Amersfoort niet algemeen als juist erkent. Zo lezen we bijv. in het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar het volgende:
„In de „Schermer" met aangrenzende gemeenten Oterleek, Graft en Akersloot is de in het vorig verslag beschreven toestand nog dezelfde gebleven. Daar bevinden zich op betrekkelijk kleinen onderlingen afstand zeven éénmansscholen. Aan vijf dezer schooltjes is een kwekeling met akte verbonden, zodat deze in wezen tweemansscholen gebleven zijn. Nu de gewijzigde Lager-onderwijswet in art. 22*bis* de gemeentebesturen verplicht vóór 1 Februari een beslissing te nemen over eventuele opheffing, zal in den loop van 1938 wel een verandering komen in dezen ongewensten toestand. Of hier vrijwillig door de gemeenten zelve iets in deze richting zal worden gedaan, waag ik te betwijfelen. Het zal mij niet verwonderen of het beslissende woord zal wel door hogere instanties moeten worden gesproken."
In hetzelfde verslag lezen we het volgende over 2 elkander beconcurrerende R. K. scholen te Egmond aan Zee en Egmond a/d Hoef:
„De R. K. scholen te Egmond aan Zee en Egmond a/d Hoef, op ongeveer 2 km afstand van elkaar gelegen, doen elkaar minder juiste concurrentie aan. Dit heeft geleid tot onaangename verhoudingen. De parochiale grenzen zijn een belemmering voor een oplossing der gerezen moeilijkheden. De school te Egmond aan Zee telt 58, die te Egmond a/d Hoef 196 leerlingen. Deze laatste beschikt over twee gebouwen, één met 4

en één met 3 lokalen. Het lag enige jaren geleden in de bedoeling van het bestuur dier school deze te splitsen in een afzonderlijke jongens- en meisjesschool. Voor deze laatste werd een nieuw gebouw aangevraagd en verkregen. Toen echter de bouw voltooid was, kon van de splitsing niets komen en stond het splinternieuwe schoolgebouw ongebruikt. Later is door toename van het aantal leerlingen één lokaal er van als hulplokaal in gebruik genomen en een ander voor bewaarschool. Daar vermeerdering van het aantal leerlingen het schoolbestuur welgevallig zou zijn, is aan de ouders van die leerlingen, welke de R. K. school te Egmond aan Zee bezochten, doch behoren tot de parochie Egmond a/d Hoef, bevolen hun kinderen voortaan naar de school der eigen parochie te zenden. Zeer tegen hun zin hebben de meeste ouders aan dit bevel voldaan, hoewel een enkele geweigerd heeft. Op bevel der hoge geestelijkheid mochten deze kinderen ook niet langer de school te Egmond aan Zee bezoeken. Deze kinderen „genieten" nu huisonderwijs. Door genoemde maatregel liep het aantal leerlingen der school te Egmond aan Zee terug van 80 tot 52. De hele geste heeft een onaangename indruk achtergelaten."

Het verschijnsel van de verplaatsing der bevolking naar nieuw bijgebouwde woonwijken, blijft aanhouden en geeft zowel aan gemeente- als schoolbesturen veel zorg.

Wie meent, dat alleen de grote steden daaronder te lijden hebben, vergist zich; ook in de kleinere plaatsen wordt men soms voor grote moeilijkheden geplaatst.

Zo kan van de gemeente Velsen het volgende worden gerapporteerd: „Het is in de gemeente Velsen een opvallend verschijnsel, dat de bevolking van het zgn. oude IJmuiden sterk achteruitgaat. Door den belangrijken aanbouw van nieuwe, moderne woonhuizen ontvolkt IJmuiden, waar de woningtoestanden verre van ideaal zijn. Hierdoor is op bijna alle scholen van IJmuiden een gestadige achteruitgang van het leerlingenaantal te constateren. Het sterkst is dit het geval geweest bij het openbaar onderwijs. Voorheen telde IJmuiden drie openbare scholen, de scholen A, B en C. Eerst werd school B opgeheven, in 1935 school C. Thans is alleen school A overgebleven. De Protestants-Christelijke school aan het Koningsplein loopt ook belangrijk achteruit. Slechts doordat het bestuur dezer school nog een tweede school exploiteert in het nieuwe IJmuiden, kan door overplaatsing de school aan het Koningsplein enigszins op peil worden gehouden. De onder hetzelfde bestuur staande u.l.o.-school neemt ook in leerlingenaantal af.

De neutrale school, die haar leerlingen uit geheel Velsen en ook uit Beverwijk betrekt, heeft grote moeite door haar ongunstige excentrische ligging in oud IJmuiden haar aantal op ruim 131 te houden, het grensgetal voor een 4de leerkracht.

De Rooms-Katholieke meisjesschool verkeert in eenzelfde geval. Slechts de Comité-school, een Protestants-Christelijke school, heeft geen leerlingengebrek. Dit vindt waarschijnlijk zijn oorzaak in de opheffing van

twee openbare scholen. Dit heeft wel invloed gehad op het leerlingenaantal dezer school."

De inspecteur in de inspectie Amsterdam rapporteert hieromtrent het volgende:

„Terwijl aan den enen kant talrijke schoolgebouwen leeg staan, dreigt er aan den anderen kant een tekort. Dit laatste is vooral het geval in de nieuwste stadsgedeelten, meer in het bijzonder in het nieuwe Westen. De openbare scholen zijn hier bijna vol, de bijzondere overvol. Men maakt zich ongerust over de vraag, hoe, bij de snelle bevolkingsvermeerdering, in de eerstvolgende jaren ieder schoolkind een plaats zal vinden, vooral wanneer de leerlingenschaal weer eens wat verlaagd zou worden. Bij de behandeling van de begroting voor 1938 werd namens het gemeentebestuur verklaard, dat maatregelen overwogen worden om den toestand meester te blijven. De gemeente beschikt over een paar houten, verplaatsbare, hulpschoolgebouwen, die kunnen overgebracht worden naar het stadgedeelte, waar zij het meest nodig zijn. Eén daarvan is niet in gebruik en zal in West geplaatst worden, waar het de leerlingen zal kunnen opnemen, die op de bestaande scholen in die buurt geen plaats meer kunnen vinden. Voor definitieve gebouwen acht men den tijd nog niet gekomen, daar de ondervinding leert, dat na een eerste sterke stijging in een nieuwe wijk het aantal leerlingen der openbare scholen spoedig weer terugloopt. Voor het bijzonder (Protestants-Christelijk) onderwijs in deze buurt is een nieuwe school in aanbouw. Zelfs bij verlaging van de leerlingenschaal zal het bijzonder onderwijs niet zó spoedig aan meer ruimte behoefte krijgen als het openbaar, omdat de klassebezetting, door de aanstelling van kwekelingen, er minder hoog is. In ieder geval zal men, na de plaatsing van het hulpgebouw en na de voltooiing van de in aanbouw zijnde bijzondere school, den toestand weer even kunnen aanzien."

Al het mogelijke wordt gedaan om onnodige schoolbouw zoveel mogelijk te vermijden, maar het gevolg daarvan is, dat allerlei tijdelijke voorzieningen moeten worden getroffen om te kunnen nagaan of op den duur nieuwbouw al of niet gewettigd is.

We lezen dienaangaande in het Amsterdamse verslag: „Overigens moet men zich in enkele gevallen behelpen met noodlokalen in verschillenden vorm. In de eerste plaats komen daarvoor de handenarbeidlokalen in aanmerking, die met weinig kostbare voorzieningen in behoorlijke schoollokalen te veranderen zijn, al voldoen deze dan niet aan alle bepalingen van het Bouwbesluit. Het is opvallend, met hoe weinig spijt soms het handenarbeidlokaal wordt opgeofferd: een bewijs, dat de behoefte aan deze lokalen niet zeer groot is. Dikwijls zijn zij dan ook maar gedurende enkele uren per week in gebruik en dus weinig productief. Waar geen gelegenheid was voor handenarbeid, komt soms bij gebrek aan ruimte het gymnastieklokaal aan de beurt om opgeofferd te worden. Dat kan echter alleen gebeuren, als van een ander gymnastieklokaal in de nabijheid der school gebruik gemaakt kan worden. Ook dan zijn er nog

bezwaren aan verbonden, omdat de klassen gedurende den schooltijd naar de gymnastiek gebracht en daar vandaan gehaald moeten worden, waarbij niet altijd drukke verkeerswegen kunnen worden vermeden."
In de Wieringermeer, waar tot op heden drie bijzondere neutrale scholen bestonden, zullen in den loop van 1938 een tweetal Protestants-Christelijke scholen worden geopend. Blijkbaar is men daar van oordeel, dat de overgangstoestand nu voorbij is, zodat het moment is aangebroken, dat iedere richting een eigen school mag hebben, waardoor het ook niet langer nodig is, dat een aantal leerlingen per autobus naar de Protestants-Christelijke school te Schagen wordt vervoerd.

Over de resultaten van de toepassing der Concentratiewet zal eerst in het volgend jaarverslag iets meer kunnen worden gezegd.

MONTESSORISCHOLEN

Het Montessori-onderwijs trekt in deze dagen, nu Dr. Maria Montessori zich metterwoon in Nederland gevestigd heeft, en nu men vrij algemeen de gedachte koestert, dat er iets in ons onderwijs zal moeten gebeuren, wel de bijzondere aandacht.
Daar komt nog bij, dat vooral ook voor de Montessorischolen het aansluitingsprobleem voor het volgend onderwijs van zeer groot belang is.
De inspecteur in de inspectie Amsterdam schrijft over deze scholen in zijn verslag het volgende:
„Het Montessori-onderwijs verheugt zich in grote belangstelling en geregelden groei. Naast de zeven openbare Montessorischolen is nu ook een Rooms-Katholieke ontstaan. Het gemeentebestuur overweegt verdere uitbreiding, benevens de stichting van een school voor uitgebreid lager onderwijs. De moeilijkheid bestaat echter in het vinden van geschikt personeel. Men staat hier voor de vraag: wie maakt uit, wat voor de Montessorischolen geschikt personeel is? Tot nu toe ligt de beslissing hierover in handen van de Amsterdamse Montessori-Vereniging, die een tweejarigen opleidingscursus onderhoudt. Het is echter in den tegenwoordigen tijd te begrijpen, dat niet velen zich na het behalen van de onderwijsbevoegdheid nog de weelde kunnen veroorloven van het volgen van een tweejarigen cursus, tegen twee honderd gulden per jaar, voor het verkrijgen van een Montessori-diploma. De gemeente heeft dan ook voor haar rekening een tiental jonge leerkrachten naar dien cursus toegezonden, om te zijner tijd over het nodige personeel te kunnen beschikken. De cursus wordt overdag gegeven, zodat de cursisten niet in de gelegenheid zijn bezoldigde betrekkingen waar te nemen. Zij hebben zich moeten verbinden, na het behalen van het diploma zich beschikbaar te stellen voor een benoeming tot bezoldigd kwekeling, of tot onderwijzer(es) bij het openbaar Montessori-onderwijs.
Leerplan en inrichting van den cursus zijn geheel aan de vereniging overgelaten en men vraagt zich af, of er niet een gevaar in schuilt, dat

een bijzondere vereniging zulk een invloed krijgt op de eisen van benoembaarheid voor de leerkrachten van openbare scholen.
Ook de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Utrecht wijst op de dure opleiding voor het Montessori-onderwijs, wanneer hij zegt: „De tijden zijn voor talrijke betrekkingloze onderwijzers(essen) ongunstg. Daarom deed wel enigszins eigenaardig aan het in December j.l. door mij ontvangen programma voor den van Januari tot Juni 1938 door Dr. Maria Montessori te Amsterdam te houden internationalen Montessori-opleidingscursus, waarvan het volledig cursusgeld niet minder dan f 200,— bedraagt. Dat is dus — de cursus duurt een half jaar — een lesgeld, dat relatief niet lager is dan het collegegeld (f 3000,— per jaar) van de universiteit."

HET DALTON-ONDERWIJS

Indien we de kennis van het lager onderwijs uitsluitend moesten ontlenen aan de onderwijsbladen, dan zou de gedachte kunnen bestaan, dat het Dalton-onderwijs buiten de belangstellingssfeer van ons onderwijzend personeel gekomen was. Toch is dit allerminst het geval, want van de propaganda voor dit stelsel is wel degelijk iets goeds achtergebleven en in verschillende scholen, die er geen prijs op stellen, zich te tooien met een mooier naam ter onderscheiding van andere scholen, wordt dit stelsel op beperkte schaal toegepast, maar dan zó, dat het onderwijs er door wordt gebaat. We lezen dienaangaande in het verslag der inspectie Amsterdam:
„Een schoolopziener wijst op een toepassing, die vooral aan grote scholen mogelijk is. Mede naar aanleiding van een dagbladartikel, geschreven door het hoofd van een bekende bijzondere school in zijn ressort, merkt hij op, dat daltoniseren niet iets is voor alle leerlingen, maar dat men vanaf het 5e leerjaar, als geen nieuwe vakken meer aan de orde komen, de leerlingen kan verdelen in dezulken, die na korte instructie zelf verder kunnen, en anderen die voortdurend klassikale leiding nodig hebben. Zulk een indeling behoeft niet eens voor al te geschieden, maar gedurende den gehelen verderen cursus kan gelegenheid gegeven worden om van de klassikale naar de Daltonafdeling en omgekeerd over te gaan. Van een minderwaardigheid van een der afdelingen ten opzichte van de andere behoeft daarbij geen sprake te zijn. Dit vormt een diepgaand verschil met die scholen, welke uitgesproken Montessori- of Daltonscholen zijn en waarbij ieder kind òf volgens het ene òf volgens het andere stelsel onderwezen wordt, geheel onafhankelijk van de vraag, of het daarvoor al dan niet geschikt is."

PERSOONLIJKHEIDSONDERWIJS

Over het persoonlijkheidsonderwijs lopen de meningen uiteen. In Haarlem wordt daarvoor propaganda gemaakt en de inspecteur rapporteert daarover in zijn verslag het volgende:
„Voor het persoonlijkheidsonderwijs volgens de inzichten van den heer

L. Groeneweg te Amsterdam wordt in Haarlem door een groep van onderwijzers onder leiding van den heer W. Hogeveen propaganda en een bijzondere studie gemaakt. Als gevolg daarvan wordt nu al gedurende 4 jaar aan de openbare school n°. 16 aan de Linschotenstraat te Haarlem door Mej. Jansen Heijtmajer een proef genomen. Er wordt onderwijs gegeven volgens het gewone leerplan. Op de borden wordt het werk geschreven, dat gedaan moet worden, met verwijzing naar de boeken. Deze boeken staan niet in de kast buiten het bereik der leerlingen, maar ze zijn, evenals al het andere onderwijsmateriaal, op tafels uitgezet; de leerling mag zelf halen wat hij nodig heeft. De vlugge leerlingen, die eerder klaar zijn, krijgen een extra-taak. Zij doen dus meer dan de anderen. Als ook die extra-taak volbracht is, kunnen zij aan vrijen arbeid naar keuze gaan. Zij mogen hun werk met elkaar bespreken; zij mogen ook samen dat vrije werk doen. Over het algemeen doen zij dat bij voorkeur. Het blijkt, dat gemeenschappelijk werken de kameraadschappelijkheid in de hand werkt en bevordert. De zwakken hebben nu meer mogelijkheden. Als ze teveel achtergekomen zijn, neemt de onderwijzeres hen enigen tijd afzonderlijk, om ze bij te werken, zonder dat dit voor de anderen storend is.

Dit persoonlijkheidsstelsel heeft iets van de Montessori- en Daltonmethode. Er is evenwel meer gebondenheid dan bij Montessori. Zolang de kinderen zichzelf op de juiste wijze helpen, laat de onderwijzeres hen zelfstandig hun gang gaan. Zitten ze ergens mee vast, dan mogen ze hulp vragen. Maar dat wordt niet in de hand gewerkt in het welbegrepen belang der kinderen zelf. Verveling, een gevaar, dat bij klassikaal onderwijs de vluggen bedreigt, is hier uitgesloten, omdat er altijd werk te vinden is.

De proef met het persoonlijkheidsonderwijs te Haarlem is tot dusver goed geslaagd. De toewijding en de grote deskundigheid van het hoofd der school en van de leidster dezer klasse heeft bewezen, dat op deze wijze voor het onderwijs en voor de leerlingen grote voordelen zijn te behalen.

Zoals bij zoveel andere nieuwe gedachten, die bij de didactiek naar verwezenlijking streven, staat of valt deze proef met de persoonlijkheid van dengene, aan wien het nemen van deze proef wordt toevertrouwd. Zo gezien is de tijd om het klassikale onderwijssysteem te verlaten, zeker nog niet gekomen."

De grondlegger van dit onderwijs, de heer L. Groeneweg te Amsterdam, is als hoofd der school te Amsterdam afgetreden. De inspecteur in de inspectie Amsterdam schrijft daarover:

„Bij het aftreden als hoofd dezer school ondervond de heer Groeneweg, haar stichter, hoezeer zijn werk door de oudercommissie op prijs werd gesteld. In een gedenkboekje, dat te zijner eer werd uitgegeven, doen verschillende schrijvers en schrijfsters kond van hun verering voor zijn persoon. Het gaat in de verdediging van het stelsel-Groeneweg zover, dat het een karikatuur maakt van het klassikale onderwijs:

„Het klassikale onderwijs maakte van een klas kinderen een stel trekpoppetjes, waarvan de gezamenlijke touwtjes bij den lessenaar van den meester uitkwamen. Eén ruk: alle poppetjes zaten rechtop, — weer een ruk: allen hadden de armen over elkaar — nog een ruk: zij schreven schone letters in schone schriften. En even hard en drastisch rukte de meester aan onze zielen."
De beste verdediging is de aanval, en zo kan deze aanval op het klassikale onderwijs een verdediging zijn van het persoonlijkheidsonderwijs. Wat ik van dat laatste gezien heb, laat mij niet de vrijheid, aan een toekomst van het stelsel te geloven. Maar op één ding dient met nadruk gewezen te worden: de band tussen de school en de ouders is er hecht en sterk. De oudercommissie is er in den besten zin een steun voor de school."

OPENLUCHTSCHOLEN

Ook in 1937 is er in de openluchtscholen voor het zwakkere kind zeer veel gedaan. De inspecteur in de inspectie Haarlem zegt er het volgende van:
„Kinderen, die in de gewone school moe, hangerig en lusteloos aan het onderwijs deelnemen, kunnen op de openluchtschool nieuwe krachten verzamelen. Ook voor kinderen, die wel zwak en spoedig schoolmoe zijn, doch overigens niet zo ziek, dat ze op een herstellingsoord thuis behoren, is de openluchtschool een uitkomst. De medische deskundigen roemen de resultaten, die voor den algemenen gezondheidstoestand aldaar worden verkregen; de kinderen gaan er veel beter uitzien, hun lichaamsgewicht neemt belangrijk toe en zij zijn later beter tegen de dagelijkse vermoeienissen opgewassen. Arbeid en rust, onderwijs en spel wisselen elkaar naar een weloverwogen plan af; er wordt voor gewaakt, dat het kind zich in het algemeen lichamelijk noch geestelijk vermoeit; tussen de lessen, die 3 kwartier duren, is steeds een kwartier pauze. Hoofdzaak voor de leerlingen is, dat zij zolang het maar even mogelijk is, buiten en in het volle daglicht bezig kunnen zijn. Geven op een gewone school de onderwijsaangelegenheden den doorslag, hier richt men zich meer naar medische overwegingen. Belofte dus van gesterkte levensvreugde en van vernieuwde veerkracht. De ervaring in Haarlem heeft aangetoond, dat de kinderen, wanneer zij op de eigen school terugkeren, zich beter dan voorheen kunnen concentreren en rustiger en actiever aan het onderwijs deelnemen."
De ervaringen in andere inspecties zijn van denzelfden aard.

CENTRALE SCHOLEN VOOR 7DE EN 8STE LEERJAAR.

In de practijk blijkt duidelijk, dat men nog steeds zoekende is naar een goede organisatie van de centrale scholen voor 7de en 8ste leerjaar. Door de verlaging van de leerlingenschaal voor deze scholen is het mogelijk daar heel goed werk te doen, maar dan zal het zeker noodzakelijk

zijn, het onderwijs zó in te richten, dat het de volle belangstelling heeft van de jongens en meisjes van 12—14 jaar.
De inspecteur in de inspectie Zaandam schrijft dienaangaande:
„Sommige leerkrachten hebben een afzonderlijke gave voor dit onderwijs en passen beter aan zo'n school dan aan een school voor jongere kinderen; zo is het ook wat de leiding betreft. Het zou mij verheugen zo in de organisatie meer tot zijn recht zou kunnen komen het verschil in bestemming der leerlingen naar hun geslacht."
Aan het verslag der inspectie Amsterdam ontlenen wij het volgende:
„Dringend nodig is naar mijn mening de verandering van het leerplan der v.g.l.o.-scholen (voortgezet gewoon lager onderwijs, centrale zevende leerjaren). Willen deze scholen aan haar doel beantwoorden, dan moeten zij meer op de practijk van het leven gericht zijn, dan nu nog wettelijk mogelijk is. Op verschillende wijzen tracht men in dezen iets te doen. Zo trof een schoolopziener op een bijzondere meisjesschool een zevende klas aan, die werd klaargemaakt voor de tweede klas van een linnennaaischool. Daartoe werd van de anderhalf uur, uitgetrokken voor kennis der natuur, een uur besteed aan „eenvoudige textielwarenkennis"; dit vak werd aan de hand van een boekje voor het nijverheidsonderwijs behandeld door de onderwijzeres voor nuttige handwerken.
Zoals in mijn vorig rapport gemeld werd, zijn bij de openbare v.g.l.o.-scholen afzonderlijke meisjesklassen ingericht met de bedoeling, ook hier iets meer practisch bruikbare kennis aan te brengen, dan in gemengde klassen mogelijk is. Het vorige jaar was er één, nu zijn er reeds vier dergelijke meisjesklassen. Zij schijnen dus enigszins aan een behoefte tegemoet te komen. Dit valt te meer op, als men in aanmerking neemt, dat het aantal meisjesscholen voor de zes eerste leerjaren sterk vermindert: van de 15 in 1933 zijn er nog maar 4 over, omdat de aanmelding van nieuwe leerlingen voor deze scholen in zeer sterke mate verminderd is. De toename van het aantal meisjesklassen voor het zevende leerjaar vormt hiermede een groot contrast. Men zal in deze klassen iets anders moeten doen dan herhalen en wat uitbreiding van de leerstof der voorafgaande jaren. Voor den onderwijzer, die onafhankelijk staat tegenover de gebruikelijke methoden, geven verschillende gebeurtenissen in en buiten de school, berichten uit de dagbladen en andere lectuur leerstof in overvloed. Overigens zal aan de jongens wat anders geboden moeten worden dan aan de meisjes. De jongens kunnen op uitgebreider schaal aan handenarbeid doen, moeten een eenvoudige constructietekening leren lezen, een zakelijken brief schrijven, uitgaven en inkomsten noteren — voor de meisjes staan het maken en verstellen van kleding, het allereerste koken, begrippen omtrent voedingswaarde, het bijhouden van een huishoudboekje op den voorgrond. Een noodzakelijk gevolg van deze aanpassing aan het leven zal een volledige splitsing in jongens- en meisjesklassen zijn. Niet ieder wenst dit te aanvaarden; ook hoort men de vrees uiten, dat de lagere school zich hier op het gebied van ambachts- en huishoudonderwijs begeeft, zonder de nijverheidsscholen waar dat thuis

behoort, in enigszins voldoende mate te kunnen vervangen. Aan de andere zijde zal men moeten toegeven, dat de zevende klassen, althans op de v.g.l.o.-scholen, bevolkt worden door leerlingen, die in den regel niet naar ambachts- of huishoudscholen toe gaan. Hoe dit zij, de Staatscommissie, die is ingesteld om de plaats van het zevende leerjaar in het stelsel van het lager onderwijs in beschouwing te nemen, zal aan verschillende facetten van dit vraagstuk aandacht moeten wijden; zij kan er zeker van zijn, dat haar rapport met belangstelling tegemoet wordt gezien."

In het algemeen laat de inspecteur in de inspectie Alkmaar zich aldus uit over het onderwijs in het zevende leerjaar:

„De inrichting van het 7de leerjaar bevredigt ons nog allerminst. In de kleinere scholen, waarin dit leerjaar steeds gecombineerd moet worden met andere klassen, is dit vrijwel een doublure van het 6de. Slechts met taal en rekenen wordt nieuwe leerstof verwerkt, al wordt zelfs ook bij deze vakken nog menige les gecombineerd met die voor het 6de jaar. De leerstof der overige vakken is meestal geheel dezelfde. Zodoende is er van voortschrijdend onderwijs weinig sprake. Slechts daar, waar een 7de leerjaar een zelfstandige klas vormt onder een eigen leerkracht, wordt van dit leerjaar iets meer gemaakt, al beantwoordt het ook hier nog bij lange na niet aan wat de wetgever er zich van heeft voorgesteld. Er dient gebroken met de werkwijze en de behandeling der stof in de lagere leerjaren. Als voorbeelden mogen dienen de vakken aardrijkskunde en geschiedenis. Men moet den moed hebben geheel nieuwe stof te behandelen of aan de reeds behandelde stof nieuwen inhoud te geven. Niet meer de regelmatige herhaling van de provincies van Nederland en de landen van Europa, doch b.v. de eenvoudigste onderwerpen der cosmografie, der natuurkundige, oeconomische en sociale geografie, waarbij dan als vanzelfsprekend een herhaling is in te vlechten van wat vroeger onderwezen werd. Voor geschiedenis worde aan de staatsinrichting een ruimere plaats gegeven, terwijl die onderwerpen uit de algemene geschiedenis, welke verband houden met de vaderlandse, uitvoerig worden besproken. Minder worde in dit leerjaar gelet op het aanbrengen van parate kennis, meer op begripsvorming en algemene ontwikkeling."

BIJZONDERE VOORZIENINGEN

Omtrent het onderwijs aan zieke kinderen rapporteert de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Rotterdam aldus:

„De Vereniging „Onderwijs aan zieke kinderen" te Rotterdam heeft ook in 1937 aan een 75-tal kinderen van openbare en bijzondere scholen, gedeeltelijk gedurende het gehele jaar, gedeeltelijk gedurende korteren of langeren tijd, lessen aan huis of in het ziekenhuis doen geven.

Over het algemeen zijn de resultaten bevredigend, dank zij de grote toewijding der lesgeefsters.

Als regel gaven de onderwijzeressen 3 keer per week gedurende 40 minuten

les in de hoofdvakken van het lager onderwijs en bij vlugge leerlingen werd ook wat tijd aan aardrijkskunde en geschiedenis besteed.
Het tekort der vereniging werd door het gemeentelijk subsidie gedekt."

AANSLUITING G.L.O. EN M.O. EN V.H.O.

De inspecteur in de inspectie Amsterdam rapporteert het volgende over de aansluiting van het lager en het middelbaar en het voorbereidend hoger onderwijs:
„Voor het toelatingsexamen is een nieuwe regeling in werking getreden, waarbij zowel tussen opnemende en afleverende school, als tussen openbaar en bijzonder onderwijs, samenwerking gezocht is. Een commissie, die uit onderwijzers en leraren is samengesteld, maakt de opgaven voor het schriftelijk examen, gelijkluidend voor alle scholen. Bij het mondeling examen zijn leerkrachten van het lager onderwijs aanwezig, en bovendien worden in uitvoerige vragenlijsten inlichtingen over de candidaten gevraagd. Op deze wijze hoopt men te bereiken, dat een juiste schifting tot stand zal komen. Deze regeling heeft voor het eerst in 1937 gewerkt; klachten zijn mij niet ter ore gekomen."
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle lezen we daarover het volgende:
„De directeur der hogere burgerschool te Brielle hield voor veel leerkrachten uit mijn inspectie een inleiding over n.v. onderwerp. Hij ontwikkelde daarbij een tiental stellingen, waarvan ik er enkele zal noemen:
1. De aansluiting tussen het l.o. en het m.o. moet in hoofdzaak verkregen worden, doordat het m.o. zich bij het l.o. aanpast.
2. De toelating tot het m.o. behoort te geschieden van af de gewone lagere school naar de gegevens verstrekt door de hoofden, desnoods met daarnaast een eenvoudig examen. Alle speciale opleiding aan voorbereidingsscholen of in voorbereidingsklassen sluit de kinderen van eenvoudigen huize en van het platteland van de middelbare scholen uit.
3. De voornaamste taak van het l.o. is de kinderen te leren werken en aan zichzelve hoge eisen stellen.
Met deze stellingen van een in-den-dienst-vergrijsden paedagoog, kan ik mij van harte verenigen. Vooral de laatste stelling — de kinderen te leren werken — acht ik van zeer groot belang.
Ook het bijwerken der leerlingen gedurende de laatste maanden om ze „klaar te stomen" voor het toelatingsexamen acht ik uit den boze. Een lekke fietsband kan men door gedurende korten tijd hard te pompen, stijf krijgen. Even daarna is het ding echter weer slap. Zo kan men ook leerlingen zonder aanleg door bijzondere opleiding met succes door het toelatingsexamen werken. Ze lopen echter nauwelijks mee, of ze vallen uit."
Na de verschijning van het rapport der commissie-Bolkestein is hier en daar bij de samenstelling van het examenwerk daarmee wel enigszins rekening gehouden, maar we kunnen toch niet zeggen, dat men sterk

in die richting heeft gewerkt. In het verslag van den inspecteur in de inspectie Haarlem lezen we daarover:
„Bij een nauwkeurig onderzoek van de opgaven, welke door de zg. „verbandscommissie" te Haarlem voor het toelatingsexamen van alle gymnasia en middelbare scholen zijn opgegeven, is mij gebleken, dat de gedachten, neergelegd in het bekende rapport-Bolkestein, op de samenstelling van dit schriftelijk werk niet van groten invloed zijn geweest. De 20 testsommetjes, waarvoor 20 minuten waren uitgetrokken, wijzen in bedoelde richting. Hier was het er om te doen, te zien wat er in de kinderen zat, wie van hen vlug en toch accuraat kon denken en werken en door inzicht tijd wist te besparen, zodat hij alle sommen klaar kreeg. Hier betrof het zuiver een onderzoek naar parate kennis in den geest van de door het rapport-Bolkestein bedoelde schoolvorderingen-tests.
Hoewel de bedoeling welke bij het opgeven van deze vraagstukjes voorzat, prijzenswaardig is geweest, bleek de practische uitwerking verre van gelukkig. Het was te veel. Ik had zelf voor de uitwerking ruim een kwartier nodig; hoe kan men dan verlangen, dat een schoolkind van 11 à 12 jaar het onder examendruk in 20 minuten klaarspeelt? Het examen heeft dit trouwens bewezen; op één der scholen heeft men voor 8 antwoorden goed al voldoende moeten geven.
Ziet men van deze testsommetjes af, dan is bij het overige werk van den invloed van het rapport-Bolkestein bij de Haarlemse toelatingsexamens nog weinig te bespeuren. Wellicht spruit dit voort uit de omstandigheid, dat werk in den geest van het rapport-Bolkestein veel tijd van beoordeling vraagt en dat men er op bedacht is geweest, dat het werk snel en gemakkelijk moet kunnen worden nagezien."
Wanneer dit verslag verschijnt, zijn de nieuwe toelatingseisen voor de hogere burgerschool bekend, en we zijn ervan overtuigd, dat de richting, waarin het onderwijs gegeven wordt, speciaal aan zogenaamde opleidingsscholen, een grondige wijziging zal moeten ondergaan.
De stelling is wel eens uitgesproken: Hoe beter een school is als opleidingsschool, des te slechter is zij als school; misschien is die stelling wat overdreven, maar er schuilt toch veel waars in.
We hopen zeer, dat in de toekomst het karakter van school ook in deze onderwijsinrichtingen volkomen kan worden gehandhaafd, ook al vrezen we, dat ook voor het nieuwe stelsel weer een „africhtingsmethode" zal worden gezocht.

HET LEERPLAN

Bij de bemoeienissen, die de inspecteurs hebben met de leerplannen der verschillende scholen, komen herhaaldelijk punten van technisch-onderwijskundigen aard aan de orde. Zo rapporteert de inspecteur in de inspectie Hilversum het volgende over de vraag, of in de school lessen van ¾ uur of een uur te verkiezen zijn:
„Onder de hoofden van scholen tref ik weer enkelen aan, die voorstanders

zijn van uurlessen: elke les duurt van 9—10 of 10—11 enz. Ik meen, dat voor vele lessen een uur te lang is. Allereerst leert de psychologie op empirische gronden toch, dat men niet langer dan 40 à 45 minuten zijn volle opmerkzaamheid geven kan aan eenzelfde onderwerp (ongeacht de schommeling in aandachtsconcentratie, die zich natuurlijk aanhoudend voordoet). Reeds daardoor zal men in 4 lessen van drie kwartier meer leren dan in 3 lessen van een uur. Maar ook voor de repetitie is het veel beter. En verder zal men in vier taallessen b.v. meer doen dan in drie, ook al duren de eerste langer. Met enige overreding besloot een hoofd der school, die bijna uitsluitend uurlessen had genoteerd, op mijn verzoek om een eerlijke proef te nemen; het resultaat was na ruim een half jaar, dat het conservatieve standpunt van „altoos zo gedaan te hebben" gaarne werd verlaten. Natuurlijk kan men elke les van een uur „volmaken". Een hoofd der school b.v. las in de geschiedenisles in plaats van les te geven, een geschiedkundigen roman voor, die nogal boeide: het werd zelfs over den tijd, dien de rooster aangaf. Bij aardrijkskunde kan men eerst „overhoren" (wat noodzakelijk is!), dan „laten instuderen", dan lesgeven, en dan „laten leren" of schriftelijke vragen beantwoorden. Wie zich een zekeren gang heeft aangewend, komt na 10 of 20 jaar soms moeilijk uit den gang, die sleur werd, vandaan. Fris te blijven, zijn gewoonte ook te kunnen veranderen, is steeds moeilijk — maar voor het onderwijs even noodzakelijk als moeilijk. Ook daarom moet het schooltoezicht meer tijd hebben voor schoolbezoek."

De inspecteur in de inspectie Gorkum ziet gaarne goed uitgewerkte leerplannen, maar in dit opzicht wordt hij nog wel eens teleurgesteld. In zijn verslag lezen we het volgende:

„Er is in de laatste jaren een tendenz — waaraan de uitgave van een handige firma niet vreemd is — om in het leerplan weinig meer te zetten dan wat algemeenheden en de namen van de gebruikte leerboeken.

Hoewel een dergelijke inventarislijst als Nachschlagebuch goede diensten kan bewijzen, is zij als leerplan niet meer dan een geraamte, waaraan het vlees: de uitgewerkte stof voor alle vakken en klassen, ontbreekt."

Als tegenstelling zegt hij dan van een leerplan, dat wèl behoorlijk is uitgewerkt:

„Daar ontbreken de concrete aanwijzingen niet, om bij een geschiedenisles over Oldenbarneveldt van een hekeldicht van Vondel uit te gaan, of een les over de Franse tijd te illustreren met Bilderdijks: „Holland groeit weer, Holland bloeit weer".

Zo komt een gezonde concentratie tot stand en komt ook in den letterlijken zin meer poëzie in de school."

Ik geloof, dat hij hier wijst op een wondeplek in ons schoolleven, die oorzaak is van veel klacht. We mogen niet vergeten, dat menige jonge leerkracht, wanneer hij de school binnentreedt, het eigenlijke werk nog leren moet.

Vindt hij nu een behoorlijk uitgewerkt leerplan, dat de nodige aanwijzingen bevat om bij het onderwijs steeds weer te verwijzen naar hetgeen

vroeger of bij een ander leervak reeds is geleerd, dan begint men de kennis, die op school wordt aangeboden, te beschouwen als een geheel, waarvan de verschillende delen met elkander in het nauwste verband staan en men breekt met de noodlottige gewoonte, om bij aardrijkskunde schier uitsluitend te spreken over hetgeen tot dat leervak behoort, enz.

Een klein uitstapje buiten het terrein frist oude kennis op en geeft associaties, die aan het onderwijs zijn ontwikkelend karakter geven.

We hebben in onze scholen nog heel wat leerkrachten, die zich met buitengewone toewijding geven aan hun taak, maar die te weinig gelegenheid hebben gehad om bij een collega, die de kunst verstaat om zulk ontwikkelend onderwijs te geven, de kunst eens af te kijken; zij worden veel te veel aan hun lot overgelaten en zo bouwen ze zich een eigen wijze van lesgeven op, die niet altijd beantwoordt aan de eisen, die mogen worden gesteld.

Wanneer het mogelijk was aan jonge leerkrachten wat meer leiding te geven, zou de school er wel bij varen.

En aangezien de gelegenheid voor het bekwamen van lessen door de hoofden van scholen niet groot kan worden genoemd, doordat zij belast zijn met het onderwijs in eigen klasse, is het heel goed, wanneer een uitgewerkt leerplan in dit opzicht de nodige aanwijzingen geeft.

Daarbij gaan we dan uit van de veronderstelling, dat de leden van het personeel het leerplan der school ook kennen, maar zelfs in dat opzicht is de ervaring nog wel teleurstellend.

Zo lezen we in het verslag van de inspectie Den Helder: „Aan de samenstelling van het leerplan hebben de leden van het personeel over het algemeen te weinig actief deelgenomen, wat in schoolvergaderingen zo goed zou kunnen gebeuren. Ik vrees zelfs, dat velen het leerplan nauwelijks eens hebben ingezien, laat staan nauwkeurig bestudeerd. Verder lijkt het mij noodzakelijk, dat in elke klas een uittreksel van het leerplan, de stof van dat leerjaar bevattende, aanwezig is, waaraan een opgave van de leermiddelen, die bij de behandeling van de stof dienst kunnen doen en op school aanwezig zijn, toegevoegd dient te zijn. Een nauwkeurige opgave van de vindplaatsen van deze leermiddelen is evenzeer nodig. Misschien zou hierdoor meteen worden bereikt, dat de leermiddelen eens nauwkeurig worden gecatalogiseerd, ordelijk worden opgeborgen en meer gebruikt dan thans het geval is."

Het leerplan moet precies aansluiten bij een bepaalde school en wij zijn het volkomen eens met den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Middelburg, wanneer hij zegt:

„Ik tracht bij de herziening der leerplans te bereiken, dat zij een beschrijving worden van wat er werkelijk op de scholen gebeurt, of, zo men wil, dat zij slechts voorschrijven, wat werkelijk uitvoerbaar is en wat men dan ook mag eisen. En dat zij bijv. niet voor een tweemansschool een regeling aangeven, die alleen voor een volkomen uitgegroeide school met zeven leerkrachten mogelijk is."

WIJZIGING ART. 25 LAGER-ONDERWIJSWET 1920.

Door de wijziging van artikel 25 der Lager-onderwijswet 1920 zal vooral in de gemeente Amsterdam het een en ander met betrekking tot het leerplan moeten veranderen. We lezen daarover in het verslag van de inspectie Amsterdam:

„De Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323) heeft een paar belangrijke wijzigingen gebracht in artikel 25 der Lager-onderwijswet, betreffende de vaststelling van het leerplan, van de lijst van leerboeken, en wat daarmede in verband staat. In de eerste plaats worden naast de leerboeken nu ook „de daarmede verband houdende andere leer- en hulpmiddelen" uitdrukkelijk vermeld; vervolgens kunnen burgemeester en wethouders in overeenstemming met den inspecteur, wijzigingen invoeren, indien het hoofd der school in gebreke blijft, daartoe het initiatief te nemen. De wijze, waarop dit alles voor meer dan één school tegelijk kan geschieden, is laatstelijk geregeld bij Koninklijk besluit van 13 Maart 1933, n°. 13. Naast de vergadering van hoofden van scholen en secretarissen van schoolvergaderingen, die volgens het Koninklijk besluit deze zaken moest bespreken (de zogenaamde K.B.-vergadering), bestaat in Amsterdam nog een „schoolparlement", door het gemeentebestuur ingesteld ter bespreking van ongeveer dezelfde onderwerpen. Wat binnen de grenzen der wet aan de K.B.-vergadering kon onttrokken worden, vooral toen artikel 25 nog alleen van „leerboeken" sprak, passeerde het „schoolparlement". Naarmate de opsomming van art. 25 echter vollediger, en de wijze van behandeling in het Koninklijk besluit nauwkeuriger voorgeschreven werd, bleef er voor het „schoolparlement" hoe langer hoe minder ter behandeling over. Men zou dan ook menen, dat er voor dit lichaam geen plaats meer was. Van de hoofden en secretarissen kan niet verwacht worden, dat zij eerst de vergadering van het „schoolparlement", en dan nog eens, ter bespreking van dezelfde onderwerpen, de K.B.-vergadering zullen bezoeken. Maar ook hier treedt de zuiver plaatselijke instelling niet terug voor de algemene wettelijke regeling. Het „schoolparlement" zoekt dus naar een nieuwen inhoud. Het wil „de K.B.-vergadering van voorlichting dienen", het wil „een adviseerend lichaam in de ruimste betekenis des woords", een „nieuw paedagogisch instituut" worden, en vraagt daartoe van het gemeentebestuur een verordening, die het de bevoegdheid geeft: *a.* tot het uitbrengen van adviezen (gevraagd en ongevraagd), *b.* tot het uitnodigen van sprekers, *c.* tot het vragen van inlichtingen aan de schoolvergaderingen. Of een dergelijke verordening werkelijk tot stand zal komen, is niet te voorzien, maar dat er aan dat nieuwe instituut met zijn gevraagde en ongevraagde adviezen nog behoefte zou bestaan, wordt ten zeerste betwijfeld."

De wijziging van het vierde lid van art. 25 der Lager-onderwijswet heeft in de schoolpers tot enig commentaar aanleiding gegeven. Blijkbaar had men er zich geen rekenschap van gegeven, dat een dergelijke be-

paling voor het bijzonder onderwijs reeds sinds 1920 bestaat en weinig aanleiding tot moeilijkheden heeft gegeven.
De inspecteur in de inspectie Haarlem merkt in zijn verslag op:
„Het is niet gebleken, dat het gewijzigde vierde lid van art. 25 der Lageronderwijswet, waarbij voor de openbare scholen is bepaald, dat afwijking van den rooster kan plaats hebben met toestemming van den inspecteur, tot enige moeilijkheid aanleiding heeft gegeven. Wel is in een onderwijsblad beweerd, „dat bij stricte toepassing de leiding der school ten dele in handen van die instantie zou overgaan, die krachtens wet en voorschrift alleen met het toezicht is belast." Deze uitspraak getuigt niet van een juist inzicht van de taak van het Rijksschooltoezicht, noch van de wijze, waarop dit toezicht gewoon is, zijn taak te vervullen. Sedert de invoering van de Lager-onderwijswet 1920 bestaat dezelfde regeling al voor de bijzondere scholen. Nooit is de klacht gehoord, dat de hoofden dezer scholen door het voorschrift bemoeilijkt zijn in hun leiding, noch dat hieruit ongewenste consequenties zijn ontstaan."
Terwijl we in het verslag van de inspectie Amsterdam lezen:
„Op de openbare scholen was iets van schrik te bespeuren, toen in art. 25 de nieuwe bepaling werd opgenomen, dat ook hier afwijking van den lesrooster alleen met toestemming van den inspecteur mocht plaats hebben. Men kon zich niet voorstellen, hoe die toestemming bij plotseling voorkomende moeilijkheden te verkrijgen zou zijn. Een kleine bespreking en een verwijzing naar de bijzondere scholen, waar de overeenkomstige bepaling zelden of nooit bezwaar oplevert, brachten weer rust."

DELFTSE PROEFNEMING

De nieuwere ideeën op paedagogisch en psychologisch gebied oefenen ook invloed uit op de lagere scholen en verschillende proeven, die genomen worden, hebben recht op onze bijzondere belangstelling, hoewel we onmiddellijk toegeven, dat we daarmede nog volstrekt niet het volmaakte hebben bereikt.
Zo is in de gemeente Delft aan den heer Van Overbeeke aldaar, hoofd ener openbare lagere school, verlof verleend, een proef te nemen met de zgn. „paedagogische concentratie", mits het experiment blijft binnen het kader van het vigerende, uniforme leerplan.
In het verslag der inspectie Delft lezen we omtrent die proefneming het volgende:

„Achtereenvolgens zal ik U iets mededelen over:

a. de proefneming in het eerste en tweede leerjaar,
b. de proefneming in het derde en vierde leerjaar,
c. de proefneming in het vijfde en zesde leerjaar.

a. In het *eerste* en *tweede* leerjaar wordt regelmatig en zo rigoureus mogelijk het zaakonderwijs met de vakken tekenen en handenarbeid verbonden.

Prijzenswaardig en leerzaam is hierbij, dat schier van meet af hetgeen de leerling bij name bekend is, in drukletters — à la Décroly — bij de tekeningen wordt aangetekend. Bijzonder trof me, hoe vrij snel in deze cahiers, de aanvankelijke losse woordenritsen bij de tekeningetjes uitdijen tot leuke lesjes, klassikale opstelletjes in den dop, over allerlei dingen: bloemen, vlinders, vruchten, dieren enz., vooral bij het zaakonderwijs ter sprake gekomen.
De onderwijzeres vertelt, vult aan, geeft leiding, terwijl de kinderen ieder naar zijn eigen smaak hun opstelletje zelf illustreren. Zo wordt reeds ongezocht en vroegtijdig een flinke fundering gelegd voor het latere stelonderwijs, waarvan ook het onderwijs in de moedertaal in het algemeen niet anders dan profiteren kan.
In het *tweede* leerjaar wordt op analoge wijze gewerkt. De drukletters der aantekeningen worden door schrijfletters vervangen. Het vers doet zijn intrede en de tekeningen en illustraties zijn uiteraard al minder naïef, daar het kind zelf gaandeweg er hogere eisen aan stelt. Ik merkte, hoe een der leerlingen er zelf toe kwam, het etiket van zijn schrift te versieren. Natuurlijk werden het bloem- en diermotieven en viel de keuze op wat het uit eigen omgeving kende: tulp en poes werden favoriet.
b. In het *derde* leerjaar is het vak aardrijkskunde het centrum. De woonplaats Delft, het Westlandse tuinbouwgebied, de nabije havenstad Rotterdam, leveren een schat van geschikte onderwerpen, zodat met de aardrijkskunde als vanzelf de plant- en dierkunde, het tekenen, handenarbeid en schrijven (aantekeningen en opstelletjes) worden gecombineerd. Ook hier doen de klassikale en individuele verzamelingen het beeld van stad en omgeving levendig worden, terwijl de scheepvaart en handel van Rotterdam als vanzelf naar de omliggende landen voeren en die alvast in de belangstellingssfeer betrekken.
Ook in dit leerjaar wordt een groot deel der verwerkte leerstof in prent, tekening en bijschrift bijeengegaard. De onderwijzer kan zich hier uitleven en originele vindingen toetsen, terwijl in de verzamelingen en illustraties de kinderen gelegenheid te over hebben om eigen initiatief en smaak te demonstreren. Een en ander maakt deze klassecahiers tot een waardevol bezit en geeft er een ongemene fleur en charme aan.
In het *vierde* leerjaar is de aardrijkskunde van Nederland aan de orde, wat in de aantekeningen natuurlijk zijn weerklank vindt. Verband wordt als vanzelf gelegd tussen de aardrijkskundige leerstof en het leven van planten en dieren.
Op prettige wijze wordt getracht aardrijkskundige namen van plaatsen, kanalen enz. vast te leggen.
De klasse-albums vormen inderdaad een aantrekkelijk geheel, een stukje „eigen" werk, dat stellig ook later met genoegen zal worden nageslagen en een prettige herinnering aan den schooltijd zal wakker roepen.
Treffend is, met hoeveel animo de leerlingen krantenknipsels, meest van de fotopagina, reclameplaatjes, ansichtkaarten etc. verzamelen, zodat het samenstellen van dergelijke cahiers of albums — in klasse 1 en 2

zijn het gewone schriften, in de hogere leerjaren is het gebruikt papier van folioformaat — geen onoverkomelijke bezwaren meebrengt, integendeel, het blijkt een dankbaar werk.

c. Voor het *vijfde* en *zesde* leerjaar is vaderlandse geschiedenis het centre d'intérêt. Dit vak leent er zich bij uitstek toe, zeker voor een stad als Delft, waar zovele herinneringen uit lang vervlogen tijden en nauw met Vorstenhuis en volksbestaan verbonden, nog schier ongerept bewaard bleven.

De onderwijzeres der vijfde klasse, Mej. Damstra, gaat, naar zij mededeelt, als volgt te werk.

Van de vroegste tijden af wordt de ontwikkeling vergeleken met de hedendaagse toestanden. Tevens wordt getracht, om de geschiedenis heen, de andere vakken zó te groeperen, dat het onderwijs een geheel wordt en de aandacht der leerlingen niet wordt versnipperd door gebrek aan samenhang. Als voorbeeld diene het opstel over de Middeleeuwen, dat als volgt is ontstaan:

De kinderen lezen over de Middeleeuwen (verbinding geschiedenis — Nederlandse taal). Tijdens dit lezen en vertellen maken de kinderen aantekeningen, die uitgewerkt worden tot een opstel. Bespreking volgt van taal- en stijlfouten (verbinding geschiedenis—Nederlandse taal). Zo nodig worden aparte oefeningen gegeven naar aanleiding van veel voorkomende taalfouten. Tegelijkertijd wordt de aandacht gevestigd op het technisch schrijven van het werk (verbinding geschiedenis—schrijven).

Bij de behandeling der Middeleeuwen komen onder meer de invallen der Noormannen ter sprake en de Kruistochten. Dit is aanleiding tot bestudering van de betreffende landen, zodat hiermede het terrein der aardrijkskunde wordt betreden. Behalve de geografische ligging wordt ook de flora en fauna dezer streken besproken, verschil in temperatuur etc. (verbinding geschiedenis—natuurkunde). Afstanden van plaats en tijd worden berekend (verbinding geschiedenis—rekenen) maar hiernaast is voor dit laatste vak nog veel meer oefenstof nodig. Zoveel mogelijk wordt bij de behandelde onderwerpen getekend, het opstel geïllustreerd (verbinding dus van geschiedenis—tekenen). Ook op de handenarbeidles wordt het een of ander in klei of hout uitgevoerd.

In de *zesde* klasse wordt het werk op ongeveer gelijke wijze aangepakt en wordt een album van de 17e eeuw en een van de 19e en 20e eeuw samengesteld. Ik heb beide albums met aandacht bekeken. Ze zijn inderdaad de moeite van een aandachtige beschouwing overwaard.

In deze klasse heeft de ontwerper zelf de leiding. Over het ontstaan laat ik hem hier zelf even aan het woord:

„De opstellen die betrekking hebben op de 17e eeuw, vinden hun onderwerp in de algemeen gebruikte historieplaten, bibliotheekboeken, verhalen over reizen en ontdekkingstochten, de levens onzer grote historische figuren, een bezoek aan een museum. Er wordt door velen getekend en de klas verzamelt plaatjes.

In de handenarbeidles ontstaat een verzameling gevels, de modellen gedeeltelijk door de leerlingen zelf in hun woonplaats opgezocht, waarmee een 17e-eeuws stadsbeeld wordt opgebouwd; de historie-platen leveren modellen voor de stoffering (vervoermiddelen, mensen met hun klederdrachten).
De 19e en 20e eeuw wordt in hoofdzaak gezien als de tijd van technischen en culturelen vooruitgang.
Er worden opstellen over grote uitvinders gemaakt, terwijl de culturele vooruitgang aan de hand van levensbeschrijvingen wordt behandeld.
De individuele en klassikale verzamelingen (grote mannen, verkeer en techniek, wetenschap en kunst, zorg voor de hygiëne enz.) leveren een leerzaam pendant van de 17e eeuw, evenals bijv. een model van de haven van NewYork met op den achtergrond de wolkenkrabbers een sterke tegenstelling vormt met de 17e-eeuwse stad (beide in groepsverband in de handenarbeidles gemaakt).
Van actuele gebeurtenissen wordt steeds goed nota genomen. Ze worden in verband met de historie besproken."
Ten slotte zij hier nog gereleveerd, dat in tegenstelling met de Décroly-proefneming, de Delftse niet in een klasse met 12 à 15 leerlingen plaats heeft, doch in normaal bezette klassen van ongeveer 40 leerlingen van een gewone zesklassige volksschool, terwijl ook niet een bepaald onderwerp tot „centre d'intérêt" wordt gemaakt, doch een vak in zijn geheel.
Deze proeve inzake paedagogische concentratie van leervakken achtte ik belangrijk genoeg om er in dit verslag enige regels aan te wijden. Immers, hier wordt een poging gedaan om in de bonte mengeling der leervakken meer uniformiteit en samenhang te brengen, waardoor de overgang van de ene „attitude" naar de andere de leerlingen minder moeilijk moet vallen, terwijl tevens wordt getracht de activiteit en het eigen initiatief der kinderen zoveel mogelijk te bevorderen, wat hun belangstelling in sterke mate stimuleren zal. Mijn aanvankelijke indruk is dan ook, dat hier iets goeds en belangwekkends wordt getoetst."

GLOBALISATIE

Ook de proeven met de globalisatie-methode worden nog steeds voortgezet.
De inspecteur in de inspectie Gorkum schrijft hierover het volgende: „Gelukkig heeft het gemeentebestuur van Gorkum in 1936 op verzoek van het hoofd ener openbare school een extra-crediet van f 200,— toegestaan om een proef te nemen met de methode voor het aanvankelijk leesonderwijs: „Van kindertaal tot moedertaal", die na grondige voorstudie van het personeel in den cursus September 1937/1938 kon worden ingevoerd.
Die voorbereiding is niet overbodig. De overgang van de methode Hoogeveen naar die van Evers c.s. is niet zo eenvoudig, dat het welslagen van een proef zonder voorafgaande studie van de beginselen der Gestaltpsychologie bij voorbaat verzekerd is.

Gedurende den korten tijd, die sinds de invoering verliep, heb ik mij bij herhaling van de vorderingen op de hoogte gesteld, en hoewel de proef werd begonnen in een aanvangsklasse met 52 leerlingen, is het verloop zeer bevredigend.

De onderwijzeres, die vooraf de toepassing in een andere school had bekeken, was zelfs enthousiast, niet zozeer om het resultaat van lezen en schrijven, dat na vier maanden bij de gehele klas (en dat zegt wel iets bij 52 leerlingen) aanmerkelijk gunstiger was dan voorheen, maar vooral ook om de actieve deelneming van alle kinderen aan het onderwijs, het ideaal van de „doe-school".

Deze activering van de klas is inderdaad een fundamenteel element van de methode, die lezen en schrijven niet als twee afzonderlijke grootheden behandelt, maar het taal-lees-schrijf-onderwijs als één geheel ziet, zodat reeds op den eersten schooldag — na de vertelling over de eerste leesplaat — het daarop voorkomende vierregelige lesje op doorzichtig vloeipapier wordt overgetrokken en de kinderen na een week tot tien dagen zelfstandig het lesje overschrijven op gewoon papier.

Vroeger begon men na tien dagen nauwelijks met het aanleren van den ophaal en begon het overschrijven van een les eerst na drie à vier maanden. Deze activering bepaalt zich niet tot schrijven alleen.

Van niet minder betekenis is het spreken, dat als een integrerend deel van de methode van meet af wordt beoefend. Het gearticuleerde voor- en nazeggen van zinnen, het maken van nieuwe zinnen met bepaalde woorden door de leerlingen heeft tot gevolg, dat de aanwezige taalschat, het materiaal, waarmede de kinderen op school komen, en dat tot heden vaak als dood kapitaal werd behandeld, wordt gebruikt, móet worden gebruikt om het doel van de methode te bereiken.

Immers, na het verhaal over de grote leesplaat en het lezen van de daarop voorkomende zinnen, die de leerlingen spoedig van buiten kennen, komt de analyse van de zinnen in woorden, het gebruik en de onderlinge vergelijking met de synthese tot nieuwe zinnen. Hier is het, dat het gearticuleerd spreken en het werken met den woordenschat van de klas tot een stukje levend taalonderwijs wordt, en de aandacht van de leerlingen zich direct en geheel richt op het gebruik van de moedertaal.

Hier kan de onderwijzeres putten uit het volle leven van iederen leerling en bij deze beslissende phase wordt niet alleen de klas, maar vooral de onderwijzeres geactiveerd, ook omdat zij bij het verwerken van het materiaal zorgen moet voor het schrijven van de letterkaarten met de woordenrijen en de etiketten.

Wat mij bij het lezen van de klas trof, was de frisse toon en de volkomen afwezigheid van het monotone staccato-lezen, dat in het begin van de aanvangsklasse bij de klankmethode zo vaak onvermijdelijk scheen. Het globaal opvatten van woorden en zinnen en de spreekoefeningen geven aan den beruchten klassedreun weinig kans op levensvatbaarheid.

Wat bij de correctie van de leesfouten mijn aandacht trok, was de conse-

quente toepassing van het beginsel der methode op het punt van de analyse.

De methode gaat nl. niet verder dan het ontleden van den zin in woorden; de analyse van het woord in klanken is contrabande.

Wanneer een leerling na enkele maanden leest: „Zus eet was soep" in plaats van „Zus eet wat koek", of bijv. rok en roe met hok en hoe verwart, is afzonderlijke behandeling — ook terloops — van de klank r of h uitgesloten.

Ook toen in een concreet geval enkele leerlingen een duidelijk r-geluid lieten horen, wist de klasse-onderwijzeres door vergelijking met vroegere woordenrijen en teruggrijpen naar de grote leesplaat het doel „globaal" te bereiken.

Men kan zich afvragen of deze consequentie noodzakelijk is om het doel van de methode te bereiken, zonder te ontkennen, dat „Van kindertaal tot moedertaal" een weldoordacht en mooi stuk werk is, dat aan Décroly's globalisatie-gedachte een practischen vorm heeft gegeven en voor het taal-onderwijs in onze scholen van betekenis kan worden.
Het begin van de proef, dat ik hier heb gezien, is althans volkomen geslaagd."

De inspecteur in de inspectie Amsterdam is minder enthousiast. We lezen in zijn verslag:

„De proeven met verschillende globalisatie-methoden voor het lezen schijnen geen uitbreiding te ondergaan. „De meesten, die er mee begonnen zijn, blijven, wat het eerste leerjaar betreft, enthousiast, maar reeds in het tweede jaar komt de kentering", volgens een der rapporten. De jonge Rooms-Katholieke leerkrachten, die in het Zuiden des lands zijn opgeleid, bevorderen meermalen de invoering van een globaalmethode in het eerste leerjaar. Ik bezocht zulk een klasse, nadat het onderwijs ruim twee maanden aan den gang was. In de klas hingen veel étiketten aan allerhande voorwerpen. Gelukkig was daarbij een zekere ordelijkheid bewaard, in tegenstelling tot andere globaliserende klassen, die ik wel gezien heb, en die veel weg hadden van een uitdragerswinkel. De onderwijzer liet vele woorden met een p opnoemen, schreef ze op, liet ze nazeggen, en maakte tenslotte de letter p uit de woorden los. Voor de klas werd toen een plaat gehangen met deze letter in druk- en schrijfvorm, klein en hoofdletter, dat zijn vier verschillende vormen, wat ik na 2½ maand onderwijs rijkelijk veel vind. Sommige leerlingen herkenden alle woorden, maar velen ook niet. In de schriften werd al met inkt geschreven, nog niet netjes maar reeds herkenbaar. Een jongen kon in zijn eigen schrift niet lezen wat er stond, maar toen ik den eersten zin voorzei, rolde de rest er glad uit. In de tweede klasse liet ik een lesje lezen, dat een maand geleden aan de beurt was. Dezelfde fouten werden gemaakt als bij een andere methode; de leestoon was zeker niet beter, dan in klassen, die volgens een lettermethode lezen hebben geleerd. Over het algemeen kon ik de resultaten niet bewonderen."

De inspecteur in de inspectie Hilversum geeft een critische beschouwing die tot voorzichtigheid maant, wanneer hij het volgende schrijft:
„Allereerst moet men bij de beoordeling van deze richting alle aardigheden, die geen wezenlijk kenmerk van den nieuwen psychologischen koers zijn, buiten beschouwing laten. Dit geldt ook in zekeren zin van het knippen enz., om de zelfwerkzaamheid te bevorderen: Hoogeveen gaf zijn leesplankjes en letterdoosjes daarvoor — wat meer aanleiding tot associatie van beeld en klank biedt dan het losknippen van stroken. Evenzo geldt het van het groeperen der stof om een belangstellingscentrum: ook Hoogeveen, en vooral Ligthart, wisten daarvan.
Voorts meen ik, dat er ook bij de pioniers dezer richting in ons land reeds een kentering is te bespeuren, die meer het elementaire naar voren brengt, en van den zin naar het woord en vandaar naar de letter keert. Bij de methode-schrijvers verscheen een aanvulling: woordenrijen uit de boekjes, om de aandacht te vestigen op de overeenkomstige klank — als Hoogeveen gaf in zijn handleiding. En in het voorbericht zeggen de „schrijvers": „Daarom stellen wij in de bordoefeningen de analyse zelf aan de orde .....". Dat deed Hoogeveen ook — misschien wat te vroeg. Ik prijs de uitgave ervan: wie een tekort in eigen werk constateert, bezitte den moed bij alle vooruitstrevendheid enkele schreden terug te keren naar het oude pad. En ook naar mijn ervaring is er toch wel een tekort, indien men het kind niet expresselijk oefent, traint, in het ontbinden en het samenstellen. Voor het laatste toch is het eerste noodzakelijk. En bij samenstellen geldt niet het vroeger geleerde woordbeeld als totaliteit, maar de letter (teken en klank) als samenstellend element. Ik noteerde tijdens mijn bezoeken o.a.: 1°. de eerste klas leest globaal: Barten en Van Rooy IV. Het 3de stukje van Reynders en Doumen (als proef weer te voorschijn gehaald) geeft veel moeilijkheid, vooral bij eenvoudige woorden als: wat, zou, enz., terwijl in eigen boek woorden als „gemakkelijk" direct worden gezegd. Dit was in Februari, terwijl de cursus 1 September begonnen was.
2°. In Maart: synthese van eenvoudige woorden blijkt soms moeilijk (in eigen globaal leesboek!), terwijl lange vormen globaal worden herkend. (De klas toen toch reeds 7 maanden op het pad.)
3°. In September: onderzoek in de pas bevorderde 2de klas; leest Wilschut: „Fris en Fraai" II. Moeilijkheid openbaart zich bij de woorden: jagersmutsje, huzaren, bloempjes (gezegd wordt, gevolg van het globale zien,: bloemetjes), lelijk, beloofde, worden (gezegd wordt: morgen), glijden, beet, enz.
4°. Idem September, 2de klas: leest uit: „Rooms kinderleven" I van Kloostermans. Moeite geven de woorden: hadden (wordt: hebben), prinses (blijkbaar „niet gehad", want „prins" is onmiddellijk goed), enz.
5°. Idem September, 2de klas; leest nu de woordenrijen van schrijvers. Buiten het verband blijkt de moeilijkheid van de herkenning en vooral van het juiste, nauwkeurige, d.i. geanalyseerde herkennen en den invloed van globale herinnering, terwijl synthetisch lezen niet gaat. Voor zusters

wordt gezegd: zuster; voor lepels: leest; voor suft: juist; voor kijft: hij; voor brengt: breng; voor hart: kaart; voor vaart: vast. Bij een proef met „Alleen op weg" zegt men voor hun: nu; voor zaad: zand, enz. In alle gevallen is de associatie door overeenkomst duidelijk. Beter uitgedrukt: men meent een woord globaal te herkennen — de vergelijking en analyse blijft achterwege — en het is fout.

Ik acht op grond van deze ervaring niet, dat men terug moet keren tot het oude: een eerlijke, maar grondige proef kan ook hier de synthese tussen oud en nieuw brengen. Maar veel voordeel, in eindresultaat van het eerste jaar, in vaardigheid of in toon en rhythme, heb ik niet kunnen vinden."

Ook de inspecteur in de inspectie Haarlem is nog voorzichtig in zijn oordeel, wanneer hij opmerkt:

Ten aanzien van het lezen en schrijven zou ik willen vermelden, dat op een 6-tal scholen in mijn ambtsgebied volgens de globale methode wordt gewerkt. Op een dezer scholen wordt alleen het lezen globaal onderwezen, het schrijven niet. De resultaten van dit globale leesonderwijs zijn zeer goed.

Op een andere school geven de resultaten van het globale lezen reden tot tevredenheid. Minder echter die van het globale schrijven. Wat aan het eind van het 1ste leerjaar is geschreven kan de vergelijking met wat volgens de gewone leerwijze is bereikt, wat regelmaat en netheid betreft, niet doorstaan. Het is beslist minder. Dezelfde opmerking omtrent het globaalschrijven op de nevenschool.

Ook op een school in Haarlem (N.) kunnen de globale schrijfresultaten niet volkomen bevredigen. Erkend moet worden, dat de bereikte resultaten daar het best zijn.

„In Heemstede wordt op de 4 Broederscholen telken jare een vergelijkend onderzoek ingesteld naar de bereikte resultaten in elk leerjaar. Op de school waar de globale methode wordt gevolgd, zijn de resultaten in het schrijven m. i. beslist minder dan op de 3 andere.

Het moge waar zijn, dat de globale methode zich meer aanpast aan de psychologische verrichtingen van den kinderlijken geest, het is nog niet gebleken, dat de resultaten van het onderwijs in lezen en schrijven er door vooruitgebracht zijn. Het is zeker niet het gevoel van onvoldaanheid met het tot dusver bereikte geweest, dat men de behoefte gevoeld heeft nieuwe wegen te gaan volgen. Afgewacht moet worden, of het taalonderwijs er vruchten van zal plukken; waarschijnlijk lijkt mij dit wel, daar langs den globalen weg een juister taalbeeld wordt verkregen.

Met conclusies omtrent het globalisatieprincipe moet men voorlopig nog erg voorzichtig wezen, daar het aantal scholen, waar volgens deze methode onderwezen wordt, in mijn inspectie althans nog erg klein is. Bovendien is men nog in het stadium van zoeken en experimenteren. Men kan overigens niet zeggen, dat de nieuwe gedachte op de scholen een ongunstige kans heeft, want het zijn de overtuigde en enthousiaste

aanhangers, die ze in practijk brengen. Het is zeker goed, dat deze zoekers er zijn; anders zou de methodiek gevaar lopen te verstarren."
De inspecteur in de inspectie Rotterdam constateert ook een uiteenlopend resultaat; hij schrijft:
„Van de proef met een globalisatiemethode op een 8-tal scholen valt nog niets definitiefs te vermelden. Wel kon geconstateerd worden, dat de betreffende leerkrachten met grote toewijding en energie zich alle moeite gegeven hadden de nieuwe leerwijze tot haar recht te doen komen, doch de resultaten liepen onderling nog te veel uiteen en onderscheidden zich nog te weinig in gunstigen zin van die, door vele aanhangers der andere methoden verkregen."
De inspecteur in de inspectie Dordrecht heeft zijn eigen visie op dit probleem, wanneer hij opmerkt:
„Onze tijd is rijp voor ingrijpende veranderingen. Het ware te wensen, dat het onderwijs op de lagere school grondig werd herzien.
De pogingen, die worden aangewend door combinatie van lezen, schrijven en taal in de globalisatiemethode, zijn een eerste stap. Zij zullen echter naar mijn persoonlijke mening niet voldoen aan de hoge verwachting, die sommige onderwijsmannen hiervan hebben.
Dit komt, omdat globaal lezen, schrijven en taalonderricht thuis behoort in een school, die als geheel het globalisatieprincipe doorvoert. Een partiële proef voor enkele vakken kan nimmer voldoen. Beter zou het zijn, wanneer een proef genomen werd in enkele scholen van het eerste tot en met het vierde leerjaar voor het gehele onderwijs."
Hij stelt hiermede een vraagstuk aan de orde, dat waard is te worden overdacht, nl. of de verschillende proefnemingen niet te veel een particulier karakter dragen en daardoor niet steeds bevredigend verlopen.
Tenslotte ontlenen we aan het verslag van den inspecteur in de inspectie Hoorn het volgende:
„Een toevallige omstandigheid, die den bloei van het onderwijs kan bevorderen, is het persoonlijk initiatief van een nieuw benoemd hoofd der school.
Men kan met de meeste zorg de nieuwe hoofden bij het openbaar onderwijs helpen uitzoeken, gelijk hier steeds gewoonte is, toch kan het altijd nog mee- en tegenvallen.
Zo is het gebeurd, dat de keuze van de hoofden te Warder en te Middelie zeer goed is uitgevallen. Niet alleen hebben zij in onderling overleg zich beijverd in het herzien van de leerwijze op hun scholen. Zo is te Warder een kaart van Nederland in gebruik, die geïnspireerd is op de kaart van „Kaart en Actie", uitgave Samson, die plm. f 70,— kost. Hier heeft het hoofd de kaart zelf gemaakt van triplex en de leerlingen hebben een menigte kaartjes getekend, met land- en tuinbouwproducten en andere bijzonderheden, die in de les op de kaart gehangen worden.
Verder werken beiden aan een methode voor aardrijkskunde, waarbij kaartjes tekenen een ruime plaats krijgt.
Het nieuwe gemeenschappelijke leerplan van Kwadijk, Middelie en

Warder is in 1937 vastgesteld. Het kan beschouwd worden als een minimum-leerplan, waarbinnen en waarboven ruimte is voor allerlei extra's. Het hoofd te Warder heeft een nieuw soort schoolrapporten ingesteld. Naast een korte mededeling aan de ouders over gedrag en vorderingen van den leerling, staat aangegeven het leerjaar, waarin deze geplaatst is en de leerstof, die hij in de hoofdvakken heeft doorgewerkt en waarover hij een voldoende proef heeft afgelegd.
De leerstof is verdeeld in 7 graden, die samenvallen met de 7 leerjaren. Zo kan het voorkomen, dat een leerling met geschiedenis en aardrijkskunde in het midden van den cursus van het 7de leerjaar al „af" is, maar achter met rekenen. Hij kan dan iets meer van den tijd van het schriftelijk werk besteden aan rekenen. Een vernuftig ingericht stelsel van contrôle op het zelf-leren zorgt voor de nodige objectiviteit. In ieder geval heeft zo een nieuwe organisatie-vorm het voordeel, dat de leerlingen met grote animo werken en ook is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat in de toekomst ook voor andere scholen er enig nut uit resulteert."

RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Breukelen zegt daarover in zijn verslag het volgende:
„De resultaten van ons lager onderwijs geven over het algemeen niet de gewenste voldoening. Opmerkelijk is daarbij, hoe de leerkrachten het menigmaal uitsluitend bij de te volgen methode zoeken. Boven die methoden staat toch de leerkracht en deze moet bij herhaling ervaren, dat het met de meest elementaire kennis niet in orde is, zodat het accent hierbij meer op de te behandelen leerstof, dan op de te volgen weg bij de aanbieding hiervan, zou moeten vallen.
Regelmatig worden de oefeningboekjes doorgewerkt en vooral bij rekenen beschikt men daarbij over een zee van oefenstof, doch wordt de parate kennis eens gepeild, waartoe het bezoek van den inspecteur een gerede aanleiding biedt, dan zijn de resultaten meermalen wat al te pover.
In 17 scholen gaf ik in de hoogste afdeling eenvoudig proefwerk op, lopende over: rekenen, aardrijkskunde en geschiedenis. Na correctie waardeerde ik het gepresteerde met een becijfering van 1 tot 10. Zo kwam ik tot schoolgemiddelden, die bij rekenen varieerden van 2 tot 8, waarbij 8 scholen een voldoend cijfer (boven 5) konden behalen.
Bij aardrijkskunde liepen de gemiddelde cijfers van 3 tot 8 en waren er 9 scholen, die boven een gemiddelde 5 uitkwamen.
Bij geschiedenis was het laagste gemiddelde cijfer een 2 en het hoogste 7. Hierbij konden slechts twee scholen boven een gemiddelde 5 uit komen.
Over de gehele linie kon een driemansschool een uitstekend resultaat behalen, terwijl grotere dorpsscholen, onder gunstiger omstandigheden werkende, nog niet de helft van dit resultaat konden beanderen. Bij het

overzien van deze vergelijkingen moet ik het betreuren, dat de leerkrachten van de verschillende scholen zo ontstellend weinig van elkaars werk kunnen zien en bespreken. Hierbij zouden periodieke bijeenkomsten van het onderwijzend personeel, onder leiding van het schooltoezicht, bijzonder goede diensten kunnen verrichten, doch in welke inspectie kan daartoe de tijd gevonden worden!"
Gelukkig worden er ook andere klanken gehoord. Zo zegt de inspecteur in de inspectie Hilversum:
„Of de resultaten minder worden? Het is wel als een groot bezwaar te voelen, dat men, dat ook het Rijksschooltoezicht, niet beschikt over objectieve maatstaven. Er is wel vergelijkbaar materiaal, bijv. al het schriftelijk werk. En dan meen ik te mogen zeggen, dat de conclusie, dat dit werk achteruit gegaan is, ongegrond is. Dit geldt bijv. voor een gemeente als Hilversum, die voor haar openbaar gewoon lager onderwijs enkele jaren geleden veertien boventallige leerkrachten had en nu geen enkele. Van verschillende onderwijzers en onderwijzeressen wordt meer gevraagd dan vroeger: zij geven zich met denzelfden ijver, die niet afhankelijk is van een zeker percentage meer arbeid; en het peil van het werk, als taal en rekenen, van netheid en correctie is in het algemeen zeker niet verminderd. Ook al is de correctie bij een grote klas een onvermijdelijk kwaad. Maar het zou wenselijk zijn, dat voortgezette proefnemingen over jaren een in cijfers vergelijkbaar materiaal konden leveren, ook over andere vakken."

LEZEN

Vrijwel algemeen is de klacht, dat het voortgezet lezen in de school zeer veel te wensen overlaat en die klacht staat feitelijk in verband met een algemene klacht, dat in de lagere klassen der school het tempo van het onderwijs belangrijk is versneld, maar dat de resultaten in de hogere leerjaren daaraan niet beantwoorden.
Omtrent het voortgezet lezen zegt de inspecteur in de inspectie Rotterdam in zijn verslag:
„De resultaten van het voortgezet lezen zijn wel bevredigend voor zover het de vaardigheid aangaat, minder wat den leestoon en niet voor zover het het verstaan van het gelezene betreft. Eensdeels is dit te wijten aan het leesboek, anderdeels aan den gang van zaken bij de leesles.
Maar al te vaak laat men zich bij de keuze van een serie leesboeken leiden door de vraag, of ze prettige, „gezellige" leesstof geven. Daar is natuurlijk niets tegen — integendeel, daar is zelfs alles vóór — maar het mag toch niet de enige kwaliteit van het leesboek zijn. Het romantische element mag toch niet zo zwaar wegen als zuiverheid van taal en een inhoud, die naast de vorming van het gemoed ook ontwikkeling van de verstandelijke vermogens beoogt.
Den leestoon kan men verzorgen met elk leesboek, dat in behoorlijke, doch niet te moeilijke taal is geschreven; dit hangt dus grotendeels van

de leerkracht af, maar inzake begrijpend lezen speelt de leesstof de voornaamste rol.

Het staat naar onze mening vast, dat de school heden ten dage te weinig aan verstandelijk lezen doet. En toch is juist dit onderdeel van het lezen van de grootste betekenis, zowel voor het verdere schoolonderwijs als voor het latere leven.

Immers, hoe zal de leerling den inhoud van zijn aardrijkskunde-, van zijn geschiedenisboek, van zijn boeken voor godsdienstonderricht enz. behoorlijk in zich kunnen opnemen, wanneer hij niet voldoende geoefend is in begrijpend lezen? En komen de moeilijkheden bij het oplossen van rekenkundige vraagstukjes niet grotendeels hieruit voort, dat veel leerlingen niet in staat zijn om de opgaven behoorlijk te lezen en de gegevens te overzien?

Meer nog dan voor de school heeft het verstandelijk lezen betekenis voor het practische leven. Want dat vraagt van slechts zeer weinig volwassenen, dat ze „fraai" kunnen lezen, maar het eist van ieder, dat hij kan begrijpen, wat hij voor zijn staat of stand moet lezen.

Zou men dus mogen verwachten, dat de oefening in het verstandelijk lezen alle aandacht van de leerkrachten had, de practijk leert anders. In maar al te veel gevallen menen de leerkrachten te kunnen volstaan met het maar-laten-lezen, al of niet gevolgd door het toekennen van een cijfer.

In vakkringen is bereids reactie ontstaan tegen deze verwaarlozing van het voornaamste deel van ons leesonderwijs, hetgeen blijkt uit de verschijning van leestests en van leesboeken voor het z.g. stillezen. Maar geen van beide hebben nog terrein van betekenis kunnen veroveren.

Met voldoening constaterend, dat er klassen en zelfs scholen zijn, die behalve aan het technisch ook aan het verstandelijk lezen voldoende aandacht wijden, menen we toch ook te moeten vermelden, dat het aantal, jammer genoeg, niet groot is, evenmin als het aantal klassen, waar de onderwijzer aan de leerlingen gelegenheid geeft, het gelezene na te vertellen."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar lezen we:

„De resultaten van dit hoofdvak in de lagere school bevredigen ons steeds minder. Het behoort tot de uitzonderingen, wanneer wij bij onze vele schoolbezoeken eens echt goed horen lezen. De algemene fout, waartegen niet krachtig genoeg kan worden opgekomen en die lang niet altijd intensief bestreden wordt door den onderwijzer, is het herhalen van reeds gelezen woorden. De gulden regel „eerst kijken, dan lezen", „eerst het oog, dan de mond", waarmede men steeds goede resultaten bereikt, mits consequent volgehouden, wordt veel te weinig betracht; vandaar het gestumper bij ietwat pittiger leesstof. De nadelige invloed der doorrenboekjes werkt nog na. Het kind behoefde zich bij dergelijke lectuur nauwelijks in te spannen èn de aandacht van den onderwijzer verflauwde onwillekeurig. Het lezen ging in den regel goed, men kon nauwelijks fouten maken. Nu vrij algemeen wordt

ingezien, dat deze fout moet worden hersteld en aan degelijker lectuur langzamerhand groter plaats wordt ingeruimd, komen de tekortkomingen aan het licht. De houding van kind en onderwijzer ten opzichte van dit vak, het hoofdvak bij uitnemendheid, moet gewijzigd. Het leesuurtje is niet een der gemakkelijkste op den rooster van lesuren, integendeel, lezen eist evenzeer inspanning als taal en rekenen en zodra dit weer wordt ingezien zullen de resultaten verbeteren. Natuurlijk zijn ook andere oorzaken aan te wijzen, die het lezen nadelig beïnvloeden. Ik denk hier heel in het bijzonder aan de grote klassen, waardoor het aantal individuele beurten zoveel geringer is. Aan de zwakkeren kan lang niet meer die zorg besteed worden, die zij zo dringend behoeven. Het weer in ere herstellen van het vroeger zo algemeen gebruikelijke klassikale lezen is verre van te versmaden, mits dit lezen in koor dan geschiedt op den meest natuurlijken leestoon en alle dreun krachtig worde geweerd. Hier ligt nog een belangrijke taak voor den onderwijzer en vooral voor de onderwijzeres der lagere leerjaren. Het op onnatuurlijken galmenden toon laten opdreunen van leeslesjes, tafels en vooral ook, speciaal in de Rooms-Katholieke scholen, van gemeenschappelijke gebeden, heeft een funesten invloed op het lezen. Veel te weinig wordt dit nog door het onderwijzend personeel beseft."

Omtrent de bestrijding van het dialect vonden we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Goes het volgende:

„Het dialect, de vele dialecten, worden in de scholen krachtig bestreden. Jammer, dat niet alle leerkrachten daartoe in staat zijn. Er zijn in Zeeland verschillende dialecten die opvallen door uitspraak en intonatie, maar naast de streektaal moet het algemeen beschaafd Nederlands toch ook goed worden gekend. Het is verblijdend te bemerken, dat daaraan grote zorg wordt besteed.

Van grote betekenis is in dit verband de goede voorbereidende school. Merkwaardig is het volgende geval. Ergens zijn twee bewaarscholen. In de ene bewaarschool wordt de omwisseling van de g en de h niet geduld. In de andere maakt het personeel er zich hevig aan schuldig. Deze voorbereidende scholen leveren hun kinderen af aan twee lagere scholen. Op de ene lagere school bemerkt men van de omwisseling der genoemde medeklinkers niets en op de andere school wordt bijna elk woord dat met een g of h begint, verkeerd uitgesproken.

Bij krachtige bestrijding van deze hinderlijke uitspraakfout zal er ten slotte een periode aanbreken, waarin iedere Zeeuw naast zijn beminde dialect toch ook verstaanbaar Nederlands kan spreken."

STILLEZEN

Volgens den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Zaandam vindt het „stillezen" allengs meer ingang en hij zegt er het volgende van:

„In dezen leervorm, wellicht voor het lezen meer in het bijzonder als hulp voor de Dalton-practijk aangegrepen, van waar hij zich uitbreidt

ook tot scholen waar men aan daltoniseren niet doet, is eigenlijk slechts een overgenomen werkwijze, die al lang — veertig jaar ongeveer — geleden in zwang kwam vooral voor aardrijkskunde, en ook voor geschiedenis; bij eerstgenoemd vak met invul- of beantwoordingsopgaven in aansluiting aan ter bestudering voorgelegde kaart met tekst, bij het laatstgenoemde met dergelijke oefening en na zorgvuldig lezen van een historische les. Deze manier van tekstopnemen en -verwerken beviel goed en is nog wel in ere, m. i. terecht. Sommige onderwijzers waren te bang, de leerlingen zonder voorafgaande behandeling de lessen te laten onderhanden nemen; maar veelal kon en gebeurde het beter, en de kleine scholen met gecombineerde klassen hadden er een uitstekend middel in, de genoemde vakken ook tot hun recht te laten komen.
Het stil-lezen, goed toegepast, is dezelfde werkwijze ten dienste van het taalbegrip, en een aanwijzing te meer van het innig bijeenbehoren van lees- en taalonderwijs, waarvan — voor meer dan veertig jaren al — De Raaf en Zijlstra door hun boekjes „de Moedertaal" den Nederlandsen onderwijzer trachtten te overtuigen, maar, naar ik meen, te radicaal in den principieel juisten opzet, of door de meesten, die de boekjes invoerden daarvoor aangezien, slaagden zij er niet in, oefeningen te geven met genoegzaam systematische recapitulatie en genoegzaam herhaalde toepassing. Wellicht zijn zij hun tijd vooruit geweest en staat de gemiddelde onderwijzer van thans meer begrijpend tegenover de stil-lees-oefeningen."
Jammer, dat ook hier een averechtse toepassing van de goede gedachte, die eraan ten grondslag ligt, moet worden geconstateerd. Immers, we lezen in het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar:
„Het stil-lezen bevredigt ons minder. Eerstens bestaat hieromtrent nog belangrijk verschil van opvatting. Wij hebben het aangetroffen, dat een gehele klas bezig was met het voor zichzelf lezen van een boek uit de schoolbibliotheek. De onderwijzer zat rustig te corrigeren, want het was stil-lezen. Het komt mij voor, dat wij dezen weg allerminst op moeten. Zulk stil-lezen is geheel iets anders dan de voormannen dezer beweging er mede bedoelen."
De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Goes zegt ervan:
„Het stil-lezen moet niet ontaarden in de klas in de box zetten: vermaak je maar, ik heb wel wat anders te doen. Wil men resultaten bereiken, dan moet men er tijd aan besteden. Maar de aandacht-, denk-, invul- en opsteloefeningen vragen tijd en veel arbeid."
Te weinig wordt er aan gedacht, dat in het latere leven het „stil-lezen" verreweg de voornaamste vorm is voor het verkrijgen van nieuwe kennis. Hield men dat beter voor ogen, dan zou men ervan overtuigd zijn, dat het belang der leerlingen eist, dat strenge contrôle wordt geoefend over de wijze, waarop het kind „stil leest".

SCHRIJVEN

Het schijnt wel, alsof de bijzondere voorliefde voor blokschrift, koord-

schrift enz. enigermate afneemt. In het verslag van de inspectie Rotterdam lezen we:

„Op verreweg de meeste scholen wordt lopend, schuin schrift onderwezen. Voor blokschrift schijnt geen belangstelling meer te bestaan. Wel zijn er enkele scholen, die van schuinschrift zijn overgegaan op steil koordschrift, welk schrift zich blijkens de uitkomsten uitstekend leent om te voldoen aan den voornaamsten eis, die aan handschrift gesteld moet worden, nl. duidelijkheid. In veel gevallen, dat het handschrift van de leerlingen in duidelijkheid te kort schiet, moet dit geweten worden aan de omstandigheid, dat de lettervormen te spits gemaakt worden.

Lang niet alle leerkrachten schijnen er van doordrongen te zijn, dat een goede handhouding grote betekenis heeft voor het verwerven van vaardigheid in het schrijven. Het blijkt althans nodig om voortdurend de aandacht van de leerkrachten hierop te vestigen.

Over het algemeen mogen de resultaten van het schrijfonderwijs zeer bevredigend genoemd worden, niet zozeer tengevolge van de opzettelijke schrijfoefeningen, als wel doordat de leerkrachten er als regel naar streven om de leerlingen te gewennen aan het maken van net werk, hetgeen trouwens ook meer bevorderlijk is aan het ontwikkelen van het eigene in het handschrift."

Ook de inspecteur in de inspectie Alkmaar wijst op hetzelfde verschijnsel. Hij zegt:

„Ondanks de vele pogingen het lopend schrift in de lagere school te vervangen door andersoortig schrift, handhaaft het eerste zich. Slechts op een enkele school handhaaft het blokschrift zich moeizaam en dan nog in gezelschap van het lopend schrift. In de Rooms-Katholieke meisjesscholen te Alkmaar is het koordschrift ingevoerd. Hoewel de resultaten goed zijn, speciaal wat het schrijven der cijfers betreft, twijfelen wij toch of dit schrift ooit de plaats zal innemen van het lopend schrift. Het blijkt, ondanks den eenvoud der lettervormen, onnatuurlijk."

De inspecteur in de inspectie Goes heeft over het schrijven o.m. de volgende opmerkingen:

„Over de schrijfhouding zou veel op te merken vallen. Meermalen valt daaraan niets te verbeteren vanwege het dwaze stel banken dat in zo'n school wordt aangetroffen. De oude, gebarsten en vette leien werden hier en daar van de schoolzolders gehaald. Erg genoeg. Daarop werden dan met griffeltjes van een paar cm lengte niet te ontcijferen becijferingen gemaakt. De griffelpunt meestal een bolknak model, zeer modern.

Mooi en net werk zag ik op de leien zelden. Van transpirerende vingertoppen werd een dankbaar gebruik gemaakt.

Er zit iets bijzonder troostvols in het leiengebruik. Na het gebruik een weinig vocht en de armoede is weer in een rijkdom van mogelijkheden omgetoverd."

De inspecteur in de inspectie Zaandam vermeldt het volgende over het onderwijs in machineschrijven:

„In een meisjesschool werd onder het schrijfonderwijs voor de hoogste

klasse opgenomen het leren van machineschrijven; het hoofd der school, het diploma van lerares behaald hebbend, weet de kinderen goed te oefenen zó goed, dat, naar zij mij mededeelde, enkelen in hetzelfde jaar, waarin ze de school verlieten (welker hoogste klasse zij tweemaal hadden doorgemaakt), het practijkdiploma der Rooms-Katholieke Vereniging van leraren tot bevordering van het handelsonderwijs hadden weten te behalen. Voor zulke leerlingen mag de schrijfmachine, al gaat dat leermiddel de strikte eisen van het gewoon lager onderwijs te boven, en al is het schrijfmachine-onderwijs zelfs bij het u.l.o. nog ver van algemeen, van groot nut geacht worden, en daar de school er is ten nutte der leerlingen, meen ik zo'n initiatief te moeten toejuichen; voor allerlei practijkmensen is vaardigheid in het schrijven met de machine meer waard dan in het schrijven met de pen."

REKENEN

Men klaagt er wel eens over, dat bijna altijd de klachten over het resultaat van het onderwijs worden gedemonstreerd met de onvolkomenheden van het rekenonderwijs en betoogt daartegenover, dat het rekenen nu eenmaal een vak is, waarin nu eenmaal een aantal leerlingen der lagere school het nooit ver brengen zal, omdat ze nu eenmaal niet in staat zijn om uit bepaalde gegevens af te leiden, wat moet worden gezocht.
't Is niet onmogelijk, dat er in die klacht een kern van waarheid zit, maar toch is de algemeene klacht van de inspecteurs, dat het rekenonderwijs niet is, wat het behoort te zijn.
Vooral het hoofdrekenen heeft veel te weinig de aandacht van het onderwijzend personeel. Daarover schrijft de inspecteur in de inspectie Den Helder in zijn verslag:
„Bij het rekenonderwijs blijkt mij steeds weer, dat hoofdrekenen zeer wordt verwaarloosd. Ook bij klassebezoek aan sollicitanten of bij proeflessen trad dit duidelijk aan het licht. Menige sollicitant toonde een buitengewone onhandigheid in het bedenken van enige hoofdrekensommetjes. Velen schreven een gewone som op bord en rekenden die dan met de kinderen uit zonder de getallen op te schrijven. De berekeningen werden door de kinderen, soms braaf onder leiding van den onderwijzer, al uit het hoofd cijferende, gemaakt. Het hoofdrekenen bestond in het onthouden van cijfers en getallen, die anders op het papier onthouden worden. Van het handig groeperen van getallen, het zoeken van „mooie" veelvouden etc. hadden noch de kinderen, noch de onderwijzer enig benul, een dubbel bewijs, dat aan het hoofdrekenen nooit aandacht was besteed."
De inspecteur in de inspectie Brielle maakt de volgende opmerkingen:
„Hoofdrekenen moest hoofdzaak zijn, maar is nog al te vaak bijzaak. Daarbij bestaat nog vaak de verkeerde mening, dat hierbij alle papier contrabande is. Men geeft een sommetje op. Een leerling rekent het uit en de andere 40 kinderen zitten misschien wel stil, maar ze doen niet mee.
Vooral bij de tegenwoordige grote klassen verdient aanbeveling, wat tal van onderwijzers in mijn inspectie reeds doen, nl. iedere leerling krijgt

een stukje papier en een potlood. De onderwijzer geeft het vraagstuk; enige ogenblikken van stilte volgen en daarna moeten de kinderen het antwoord opschrijven. Ieder kind is nu gedwongen mee te doen."
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Zaandam lezen we: „Ik blijf ten opzichte van het rekenen menen, dat meer vaardigheid in het rekenen uit het hoofd zou kunnen worden aangekweekt. Wanneer, zoals mij gebeurd is, een in de paedagogiek doorstuderend onderwijzer, in de verdediging gedrongen, fraai oreert over de reproductieve functie der leerlingen bij 't rekenen, maar dezen de grote getallen, waarmee ze cijferen, helemaal niet kunnen uitspreken en niet het minste inzicht hebben, dat, wijl b.v. bij 75/3375 het deeltal tussen 10 × 75 en 100 × 75 ligt, het quotiënt een getal van 2 cijfers is en de 4 die zij als eerste cijfer er van opschrijven (zo ze 't niet fout doen), dus 40 betekent, dan is het toch maar beter, dat de man van een eenvoudig collega of van het hoofd der school, mensen met verantwoordelijkheidsgevoel en doordachte routine, de kunst afkijkt, de kinderen denkend rekenen te leren, waar het rekenen uit het hoofd ook bij tot zijn recht komt."
Ik ben van mening, dat hier precies de wondeplek wordt aangewezen. Men verliest zich in allerlei geleerdheid, maar let niet meer op het simpele, dat het onderwijs aan kinderen moet blijven kenmerken.
En doordat op de kweekscholen aan het gewone rekenen, zoals dat op de lagere school voorkomt, bijna niets meer gedaan wordt, zijn er tal van onderwijzers en onderwijzeressen, die zèlf papier en potlood nodig hebben om 36 × 75 uit te rekenen, omdat ze er niet aan denken, dat 36 × 75 gelijk is aan 18 × 150 en 9 × 300 of 2700.
De inspecteur in de inspectie Rotterdam is van oordeel, dat het geringe resultaat van het rekenonderwijs mede zijn oorzaak vindt in een verkeerd toegepaste telmethodiek. Hij schrijft daarover in zijn verslag het volgende: „In het rekenonderwijs volgen de scholen als regel de zgn. telmethodiek. Deze leerwijze zou veel betere uitkomsten geven, dan ze nu doet, indien aan den gegronden eis der aanschouwelijkheid recht werd gedaan. Maar dit gebeurt helaas niet.
Maar al te vaak bestaat de telbezigheid niet in het tellend leren overzien van doelmatig ingedeelde hoeveelheden, doch enkel in het opnoemen der getallennamen.
Het behoeft geen betoog, dat een zodanige werkwijze geen inzicht bijbrengt en het rekenproces veel te spoedig mechaniseert, hetgeen te betreuren is met het oog op het hoofdrekenen in de hogere klassen."
Verder schrijft hij daarover nog het volgende:
„Voor een vrij groot aantal leerlingen culmineert het vak rekenen in het cijferen, d.w.z. in het maken van de vier hoofdbewerkingen met gehele en gebroken getallen, aanvankelijk als training ter verwerving van de nodige accuratesse, later toegepast in zeer eenvoudige vraagstukjes. Werkelijke nauwkeurigheid blijkt niet gemakkelijk en dan ook lang niet door alle leerlingen bereikt te kunnen worden.
Als regel besteden de scholen vrij veel tijd aan de moeilijkheden, die het

metriek stelsel voor de leerlingen biedt. Over het algemeen zijn de uitkomsten matig te noemen, ongetwijfeld mede ten gevolge van het feit, dat het onderwijs te weinig practisch gegeven wordt. Dat leerlingen zelfstandig een schoolgang opmeten en de maten noteren, zoals we onlangs op een school mochten constateren, zou ongetwijfeld vaker voorkomen, indien men er meer op bedacht was om het onderwijs in meten en wegen aantrekkelijk te maken door groter activiteit van het kind te vragen.

Boven werd er reeds op gewezen, dat het te spoedig aanvangen met het cijferend rekenen een ongunstigen invloed uitoefent op de ontwikkeling van het hoofdrekenen. Met betrekking tot de hogere leerjaren moge daaraan worden toegevoegd, dat het hoofdrekenen in veel klassen het stiefkind schijnt te zijn. Immers, het blijkt vaak zeer moeilijk gedaan te krijgen, dat de klas zich regelmatig in het hoofdrekenen oefent, vooral wanneer het rekenboek geen opzettelijke oefeningen daarvoor geeft. En de meeste methodes schieten in dit opzicht te kort. Onderzoekingen naar den stand van dit onderdeel gaven dan ook maar zelden een bevredigend resultaat. Inzake het beredeneerd oplossen van eenvoudige vraagstukjes mogen de uitkomsten evenmin gunstig genoemd worden.

In aanmerking genomen, dat de aanleg van de leerlingen hier een rol van betekenis speelt, mag het niet verbazen, dat het gros van de leerlingen het niet verder brengt, dan tot de vraagstukjes, die berusten op het maken van een enkele hoofdbewerking. Toch zou dat resultaat in meerdere gevallen beter kunnen zijn, wanneer de leerkracht bij de „behandeling", en het rekenboek bij de inrichting van de opgaven zich beiden minder richtten tot het geheugen van de leerlingen en meer gelegenheid gaven tot oefening van het denkvermogen."

Ook de inspecteur in de inspectie Delft is van mening, dat de denkfunctie te weinig wordt ingeschakeld, als hij schrijft:

„Wat het rekenonderwijs aangaat, wordt er op onze scholen naar mijn mening nog veel te veel gewerkt op rekenroutine, en te weinig gelegenheid geboden tot denken. Deze fout kan men al in de aanvangsklassen opmerken. Hele rijen sommen van precies dezelfde soort, soms dagen lang, zonder afwisseling in de hoofdbewerkingen, verdienen geen aanbeveling. Zij stompen het denken en de oplettendheid af in plaats van deze te stimuleren. Daarom dus m.i. van meet af geen mechanisering maar een rijke afwisseling in de opgaven, waarin het verrassende element niet ontbreekt, ja vooral als het zuivere cijferoefeningen betreft.

Maar ook in de hogere klassen hoede men zich voor overmechanisering en schenke men volle aandacht aan de denknauwkeurigheid. Ik ontkom in dit verband niet aan de idee, dat men het den leerlingen bij het practisch rekenen in de hogere leerjaren de laatste twintig jaren heel wat gemakkelijker heeft gemaakt en dat het soms wel schijnt, of men schuwt, den leerlingen de volle gelegenheid te geven tot denken, wat toch speciaal voor de leerlingen, die later verder studeren, funest is en zich moet wreken."

De inspecteur in de inspectie Haarlem is van mening, dat vooral het

lezen van de rekenopgaven zeer veel te wensen overlaat. Wij lezen daarover in zijn verslag:

„Ten aanzien van het rekenen zou ik de opmerking willen maken, dat de oorzaak, waarom vele kinderen der hogere klassen zoveel moeite hebben met het oplossen van rekenkundige vraagstukken, geenszins gelegen is in hun gemis aan rekenvaardigheid, maar in hun onvermogen om te begrijpen wat zij lezen. Cijferen kunnen onze leerlingen wel. Er wordt zelfs te veel gecijferd, waardoor gedachtenloosheid en mechanisatie maar in de hand wordt gewerkt. De leerlingen zijn niet in staat een som behoorlijk te lezen. Zij realiseren zich niet wat er staat en trekken dientengevolge foute conclusies. Soms trekken zij helemaal geen conclusies. Om goed te leren rekenen is feitelijk oefening in het stil-lezen nodig. De onderwijzer, die zijn kinderen leert verstaan, wat zij lezen, zal zeker goede rekenaars vormen."

Over dit alles zal het laatste woord nog wel niet gesproken zijn, vooral omdat het rekenonderwijs tegenwoordig de volle aandacht heeft van de mannen der wetenschap op het terrein der psychologie. Wij besluiten daarom met hetgeen de inspecteur in de inspectie Hilversum in zijn verslag schrijft:

„Het rekenen heeft tegenwoordig wel de aandacht der psychologen. Toch verandert er binnen de schoolmuren nog weinig. Ik maak een uitzondering voor de rekenwerkboeken van Diels, die wel iets nieuws brachten, waar de school aan wilde. De zelfstandigheid in het aanpakken, het zelfstandig denken, het zich telkens weer op een andersoortig vraagstuk oriënteren werd hierdoor bevorderd. Maar heel vaak treft men nog aan, dat „het rekenboekje" maar wordt doorgewerkt, dat som 195 wordt besproken, als som 194 af is, dat er gewerkt wordt zonder psychologische of methodische onderscheiding. Zo trof ik in een klas, dat opgaven als 126 — 85 werden behandeld, en uitentreuren gemaakt, zonder dat met de getallen beneden 20 werktuiglijk kon worden gemanoeuvreerd. Hier zal een voorgenomen uitbreiding van de opleiding en vooral practische opleiding, onder psychologisch geschoolde onderwijzers toch wel uitkomst kùnnen — en mòeten brengen.

Maar evenzeer en groter is de fout, dat men niet zelfstandig laat denken. Als een jongen of een meisje een som niet kan maken, d.w.z. de redenering, de aaneenschakeling van gegevens en logische conclusies niet kan vinden, dan is zo vaak het antwoord van den welwillenden meester: dan zal ik die wel even vertellen. En daarmee spreekt hij onbewust uit, wat zijn methode is. Laten we niet praten over het invoeren van abstracte letters voor abstracte getallen, zolang de kinderen niet zelfstandig kunnen uitrekenen: Winst = 1/5 inkoop = ... % verkoop. Sommige klassen worden eenvoudig schuw, als men ze voor een zeer eenvoudig vraagstukje zet, buiten het kader van de behandelde, of in andere redactie, en dat ze nu eens moeten oplossen. En: het euvel zit hier vrij diep. Bleef zeer onlangs een sollicitant als hoofd der school niet in een dergelijk vraagstuk (Bouman en Van Zelm X) steken? En naast de onderwijzers-

opleiding dragen de methodes hier de schuld. Worden niet vaak de denksommen tot typen teruggebracht? Alsof logisch denken eenvoudig was hanteren van den sleutel van het geheugen. En alsof men met de begrippen inkoop, verkoop, winst en verlies niet elf verschillende, totaal verschillende, denkvraagstukken maken kan. Erger dan op één bepaalde school, anders nogal modern en paedagogisch georiënteerd, trof ik het niet: hier werden de oplossingen van de verschillende typen naar het oude model van Benthem en Nijenhuis gedicteerd — en van buiten geleerd. Voor de hogere burgerschool-candidaten, weet U! Men heeft goede resultaten hiermee!
Ik acht de oplossing niet te liggen in de richting van de „romansommen" (ik gebruik dezen naam enkel ter typering); denkend lezen kan men ook nu, al zullen de getallen veel eenvoudiger moeten zijn en al zal men de methode der methode grondig moeten wijzigen."

NEDERLANDSE TAAL.

We hebben reeds opgemerkt, dat het spellingvraagstuk over 1937 buiten de school stond. In de school hield men zich aan de spelling 1934, maar ook thans moet worden geconstateerd, dat wèl het zuiver schrijven gemakkelijker is geworden, maar dat tòch het taalonderwijs zich voor een zeer groot deel is blijven richten op het schrijven zonder taalfouten.
De inspecteur in de inspectie Dordrecht schrijft daarover:
„Bijna alle scholen menen nog, dat de voornaamste taaloefeningen zijn de oefeningen, waarin een woord in den juisten spelvorm moet worden ingevuld. Deze mening is onjuist.
In zo'n oefening is één moeilijkheid gecomprimeerd. De waarde van die oefening ligt enkel in de directe toepassing van het geleerde na een voorafgaande behandeling. Als ik dan bij mijn schoolbezoek een les bijwoon, waarin iedere zin door den onderwijzer wordt besproken en direct door de leerlingen in het taalschrift zin na zin wordt ingeschreven, dan zal een vol schrift door deze onderwijskunstenmakerij het vaderhart op een ouderavond met blijdschap vervullen, maar de insider noemt dit resultaat belachelijk en de manier van onderwijsgeven onverantwoordelijk.
Natuurlijk, de spelling moet worden geleerd. Niet op dèze manier."
En in het verslag van den inspecteur in de inspectie Rotterdam lezen we:
„Op verreweg de meeste scholen wordt in de middel- en hogere klassen het grootste deel van den tijd, die voor het onderwijs in de moedertaal beschikbaar is, gebruikt voor het zogenaamd zuiver schrijven. En dan is het resultaat in veel gevallen nog maar matig bevredigend, soms zelfs zeer onbevredigend.
In het voorjaar van 1937 hebben de leden der inspectie aan 52 zesde klassen (en 8 zevende klassen) aan het eind van den cursus het onderstaande, tamelijk grote, dictee opgegeven, waarvan de uitkomsten hieronder zijn vermeld.
„De 7de Januari van het pas begonnen jaar zal voor het Nederlandse volk een onvergetelijke dag blijven. In volgeladen electrische treinen,

bussen, auto's enz. spoedden ontelbare scharen zich op die gedenkwaardige dag naar de residentie om tegenwoordig te zijn bij de plechtigheid, die ons hele land in een feeststemming had gebracht. Wel liet het weer zich de vorige dag nog dreigend aanzien, maar 's nachts klaarde de hemel op en de volgende morgen baadden de met guirlandes, lampions en nationale vlaggen versierde straten zich in het vrolijke zonlicht.
Niet alle nieuwsgierige en belangstellende landgenoten hadden een plaatsje besproken op een tribune of in een der vele daartoe opzettelijk ingerichte etalages van grote magazijnen. Reeds vroeg haastten velen zich dan ook naar een punt, vanwaar ze meenden de gouden en glazen koetsen met vorstelijke personen te kunnen zien. En wanneer na uren wachten de koninklijke stoet in het zicht kwam, verkondigden onmiddellijk luide hoera's en een oorverdovend gejubel, dat door de radio naar de verste uithoeken der wereld werd overgebracht, hoe het volk meeleefde met het sympathieke prinselijke paar."

Uitslag van het dictee, opgegeven in het voorjaar 1937

1503 leerl. van het 6de leerj. maakten 15128 fouten, d.i. gem. 10,06.
136 leerl. van het 7de leerj. maakten 1031 fouten, d.i. gem. 7,58.

N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld
	Leerjaar VI		
1	37	125	3,40
2	36	143	4,—
3	42	183	4,30
4	34	193	5,70
5	39	223	5,72
6	27	158	5,85
7	21	134	6,38
8	22	142	6,45
9	44	284	6,45
10	34	222	6,53
11	33	217	6,57
12	24	162	6,75
13	40	285	7,1
14	22	173	7,86
15	40	318	8,—
16	10	80	8,—
17	19	154	8,10
18	39	345	8,85
19	35	312	8,91
20	32	288	8,—
21	30	275	9,17
22	34	312	9,17
23	17	156	9,18
24	28	270	9,64
25	34	334	9,80
26	30	299	10,—
27	37	387	10,45
28	30	318	10,60
29	26	278	10,69
30	31	336	10,84
31	29	317	10,93
32	6	66	11,—
33	31	347	11,12
34	33	368	11,17
35	33	369	11,18
36	27	317	11,70
37	13	152	11,70
38	10	121	12,10
39	31	378	12,19
40	28	349	12,50
41	30	496	13,20
42	17	234	13,70
43	30	413	13,77
44	31	436	14,07
45	31	443	12,29
46	31	445	14,35
47	19	275	14,47
48	37	542	14,65
49	26	391	15,03
50	25	390	15,60
51	33	666	20,18
52	25	507	20,28

N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld	N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld
Leerjaar VII				4	8	57	7,1
				5	5	40	8,0
1	32	169	5,3	6	23	208	9,0
2	15	96	6,4	7	11	111	10,0
3	25	175	7,0	8	17	175	10,29

In September werd aan de pas op school gekomen leerlingen van 101 eerste klassen der u.l.o.-scholen het onderstaande dictee opgegeven, dat weliswaar meer moeilijkheden bevatte dan het vorige, maar dan ook bestemd was voor leerlingen, die geschikt geoordeeld waren om met vrucht het u.l.o. te kunnen volgen.
De uitslag er van is eveneens vermeld.
„Het lijdt geen twijfel, of de band, die Neerland en Oranje bindt, is door de feestviering op 7 Januari ongemeen versterkt.
Alom in den lande uitte men zijn vreugde over het huwelijk van Prinses Juliana en Prins Bernhard. Straten en pleinen prijkten in feestdos. Er werden aubades gebracht, men luisterde naar de vrolijke wijsjes, die de stadsbeiaardiers op de carillons ten gehore brachten, men bewonderde de feestelijke optochten en genoot van rondtrekkende muziekcorpsen. Maar het hoogtepunt van de feestviering werd ongetwijfeld bereikt in 's-Gravenhage, de residentie der Koninklijke Familie.
Overheid en burgerij hadden daar a.h.w. gewedijverd in het aanbrengen van versiering en illuminatie. Avond aan avond schuifelden dichte drommen door de verlichte binnenstad.
En toen eindelijk de met zoveel ongeduld verbeide dag dáár was, togen tienduizenden uit alle oorden des lands naar Den Haag.
Treinen, auto's en trams brachten voortdurend nieuwe feestgangers aan, die zich met de vele Hagenaars langs den weg schaarden om het Vorstelijk Bruidspaar hun verknochtheid te tonen."

Uitslag van het dictee, in September 1937 opgegeven aan de pas op school gekomen leerlingen der u.l.o.scholen in de inspectie Rotterdam

2977 leerlingen maakten 33661 fouten, d.i. gemiddeld 11,13.

N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld	N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld
1	30	186	6,20	7	32	266	8,31
2	28	186	6,24	8	39	334	8,56
3	32	214	6,68	9	28	243	8,67
4	40	300	7,50	10	29	254	8,75
5	26	201	7,73	11	25	219	8,76
6	23	190	8,24	12	26	228	8,76

N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld	N°.	Leerlingen	Fouten	Gemiddeld
13	21	185	8,80	58	23	268	11,65
14	36	321	8,91	59	27	316	11,70
15	26	237	9,11	60	29	342	11,79
16	37	340	9,18	61	19	224	11,79
17	27	251	9,26	62	41	488	11,90
18	28	261	9,32	63	28	355	11,91
19	37	345	9,32	64	29	347	11,96
20	48	448	9,33	65	40	480	12,—
21	35	328	9,37	66	16	193	12,06
22	22	210	9,54	67	33	399	12,09
23	20	193	9,65	68	31	376	12,12
24	33	319	9,66	69	36	437	12,14
25	32	313	9,78	70	32	391	12,21
26	26	255	9,80	71	32	393	12,28
27	24	236	9,83	72	33	406	12,30
28	25	246	9,84	73	13	160	12,30
29	22	219	9,95	74	19	234	12,31
30	28	282	10,07	75	27	335	12,40
31	29	295	10,17	76	13	162	12,46
32	25	255	10,20	77	36	450	12,50
33	26	266	10,23	78	34	427	12,55
34	41	421	10,27	79	35	442	12,62
35	22	228	10,36	80	40	513	12,82
36	37	386	10,43	81	34	443	13,03
37	38	397	10,45	82	35	460	13,16
38	33	348	10,54	83	22	290	13,18
39	21	225	10,71	84	24	318	13,25
40	25	269	10,76	85	31	414	13,35
41	34	366	10,76	86	25	338	13,52
42	22	238	10,81	87	27	366	13,55
43	28	303	10,82	88	41	557	13,58
44	26	285	10,96	89	26	354	13,61
45	28	310	11,07	90	32	443	13,84
46	23	255	11,08	91	37	520	14,05
47	35	389	11,11	92	35	493	14,08
48	23	256	11,13	93	37	524	14,16
49	19	212	11,15	94	31	450	14,51
50	38	428	11,26	95	21	311	14,81
51	31	351	11,32	96	21	312	14,85
52	29	331	11,41	97	24	367	15,28
53	27	309	11,44	98	25	382	15,28
54	38	436	11,47	99	41	648	15,80
55	24	278	11,58	100	26	421	16,19
56	39	452	11,58	101	34	614	18,05
57	36	419	11,64				

De povere resultaten van het onderwijs in zuiver schrijven zijn, behalve aan milieufactoren, ook te wijten aan de gevolgde methodiek. Immers, het maar laten copiëren van woorden en het eindeloos maken van invul-

oefeningen zullen toch niet tot het gehoopte resultaat voeren, wanneer niet tevens gestreefd wordt naar het verwerven van accuratesse, naar het nauwkeurig toepassen van de geleerde taalregels, naar het uitoefenen van zelf-contrôle.
Het valt dan ook op, dat dit onderdeel van het taalonderwijs beter resultaten geeft in de gevallen, dat er naar zelfstandigheid van de leerlingen gestreefd wordt door hun veel dictee's op te geven en door hen zoveel mogelijk zelf de gemaakte fouten te laten verbeteren."
De leerlingen moeten een beperkt aantal grammaticale regels leren kennen en leren toepassen en daaraan ontbreekt nog heel wat. We zijn het eens met de volgende uitspraak van den inspecteur in de inspectie Dordrecht: „Het zuiver schrijven is naar mijn mening in onze school achteruitgegaan door het éénzijdig propageren van slagzinnen als deze: „Taal is klank" en „Het visueele beeld hoofdzaak", met verwaarlozing van het onderwijs in grammatica."
Wat het stelonderwijs betreft, willen we er allereerst op wijzen, dat het spreken in de lagere klassen nog zeer veel te wensen overlaat. De inspecteur in de inspectie Gorkum zegt daarover:
„Wie onze volksschool kent, weet bij ervaring, dat ons moedertaalonderwijs niet ontkomen is aan de ban, dat het een leervak is geworden, dat zijn begrenzing vindt binnen enkele uren van den lesrooster en in een paar boekjes met oefeningen, die in het tweede leerjaar beginnen en in het zevende eindigen.
Alsof niet het moedertaal-onderwijs op den eersten schooldag begint, als de kinderen zuiver en goed gearticuleerd leren spreken, geoefend worden in het opzeggen, mooi zeggen met goede intonatie en passende gebaren van eenvoudige verzen en geschikt proza.
In de leerplans is nog te weinig te vinden van de opvatting, dat spreekonderwijs en reciteren door de gehele school heen als een stuk levend taal-onderwijs niet minder recht hebben op een plaats in het leerplan dan de honderden „oefeningen", die zich bij voorkeur met den naam van „taal"-oefeningen sieren.
Juist bij spreken en reciteren ervaart de taalgevoelige kleuter, dat taal rhythme is. Hier is een stuk taal-onderwijs, dat ruimte laat voor persoonlijken smaak en inzicht, maar dat niettemin in het leerplan van iedere school moet worden uitgewerkt."
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Goes lezen we:
„Bijna alle kinderen in mijn inspectie leven tweetalig. Eigenlijk leven ze in het Zeeuws. De school eist en gebruikt het Nederlands. Hier begint de moeilijkheid. Het Zeeuws komt er fris en krachtig en vlot uit. De monden zijn daarop gebouwd. Het Nederlands gaat ze heel wat minder gemakkelijk af. Dit is duidelijk te merken aan den toon, de fleur, het tempo. Daarom is het gewenst, dat de onderwijzers de kinderen veel laten spreken, veel laten terugvertellen, antwoord laten geven in volledige zinnen. Dit werd heel goed ingezien door den heer Vijverberg te Noordgouwe. De kinderen zijn daar gewend op elke vraag een volledig antwoord te geven.

Deze consequente wijze van handelen bevordert in sterke mate het levendig spreken en komt het opstel zeer ten goede."
De inspecteur in de inspectie Rotterdam is van dezelfde mening en maakt over het stelonderwijs de volgende opmerkingen:
„Het voornaamste onderdeel van ons taalonderwijs, nl. het mondeling en het schriftelijk stellen, geniet over het algemeen niet de belangstelling, waarop het uit hoofde van zijn betekenis aanspraak zou kunnen maken. Dat blijkt o.m. duidelijk uit de omstandigheid, dat er als regel te weinig tijd aan besteed wordt.
Met betrekking tot het onderwijs in het mondeling stellen valt op te merken, dat vele leerkrachten blijkbaar de grote waarde inzien van het opzeggen van versjes met goede articulatie en juiste voordracht, van het met eigen woorden weergeven van een pas verteld of een gelezen verhaal. Maar daarnaast valt nog menigmaal te constateren, dat men aan deze zaken te weinig aandacht schenkt. Het kan dan ook niet verwonderen, dat op sommige scholen tot in de hoogste leerjaren door meerdere leerlingen onder de les antwoorden worden gegeven in een zeer onbeholpen vorm.
Waar stijlboeken gebruikt worden, oefenen de leerlingen zich vrij regelmatig in het geven van synoniemen, tegenstellingen, enz. Maar men vergeet daarbij wel eens, dat de juiste betekenis van zulke woorden pas goed kan worden aangevoeld, wanneer ze in overigens behoorlijk gevormde zinnen worden aangewend.
Gebiedt de objectiviteit te erkennen, dat milieufactoren in dezen een grote rol van betekenis spelen, het valt ook niet te ontkennen, dat veel scholen meer systematisch werk dienden te maken van het onderwijs in het mondeling stellen om hun leerlingen te brengen tot een vlot en vaardig uitdrukken van hun gedachten.
Ook de resultaten van het onderwijs in het schriftelijk stellen geven lang niet algemeen reden tot tevredenheid. Vaak is het zo, dat men weinig opstellen maakt, omdat het zo slecht gaat en het gaat natuurlijk zo slecht, omdat men het zo weinig doet — de bekende cirkel! En meestal is men daarin geraakt, doordat er te laat met het schrijven van opstelletjes werd begonnen.
Toch is het aangenaam te kunnen vermelden, dat er meerdere klassen en zelfs scholen in mijn inspectie zijn, waar de uitkomsten van het onderwijs in het schriftelijk stellen, mede als gevolg van een goede methodiek, zeer bevredigend genoemd mogen worden. Hier en daar laat men den leerling zijn opstel met gekleurde schetsjes illustreren, terwijl op andere scholen belangstelling gewekt wordt door de leerlingen te laten corresponderen met overeenkomstige klassen in buitengemeenten."
In verband hiermede oefent de inspecteur in de inspectie Dordrecht de volgende critiek op bestaande boekjes voor het stelonderwijs op de lagere school:
„De lagere school is op de stelboekjes bijzonder gesteld. Eens in de maand een klein opstelletje en de rest van den tijd verknoeien met oefeningen als:

rode en — wijn; rode en — druiven; met overschrijven van hele zinnen, waarin een enkel woordje wordt ingevuld. En dan worden die steloefeningen nog eerst mondeling behandeld. Tijdvulling!
Enige maanden geleden kreeg ik het verzoek van een hoofd ener openbare school voor invoering van een stelmethode. Ik heb hem geantwoord, dat alleen een stelmethode kon worden ingevoerd, wanneer die invoering niet tot gevolg heeft, dat het vrije opstel werd verdrongen en dat in het leerplan uitdrukkelijk werd aangegeven, welke steloefeningen voor mondelinge en welke voor schriftelijke toepassing in aanmerking komen."
De inspecteur in de inspectie Den Helder meent enigen vooruitgang op te merken en rapporteert daarover het volgende:
„Tot mijn blijdschap kan ik hier en daar, misschien onder invloed van de methoden Evers, Kuitert en v. d. Velde, constateren, dat er meer durf begint te komen bij het maken van opstellen, durf dan bij de leerkrachten. Vrije opstellen in groter aantal gemaakt, dan de klassieke navertelverhaaltjes om de veertien dagen, leveren op meer dan één plaats goede resultaten op. Met ingenomenheid werd mij op verschillende scholen van het goede en onverwachte resultaat van deze door mij aanbevolen proef mededeling gedaan. Zo gaan we toch langzaam vooruit."
Daar staat echter tegenover, dat de inspecteur in de inspectie Brielle klaagt:
„Opstellen zien er in het algemeen nog treurig uit. Dit komt m.i. ook hierdoor, dat het maken van opstellen nog steeds als een nieuw vak wordt beschouwd.
En met dat nieuwe vak begint men dan zo ongeveer in het zesde leerjaar. Telkens en telkens moet ik er dan op wijzen, dat de leerlingen reeds in de eerste klasse moeten vertellen, wat ze weten. Dat ze dit, zodra ze kunnen schrijven, op papier moeten doen, al geschiedt dat dan ook nog zo gebrekkig, en dat ze al heel vroeg geoefend moeten worden in het navertellen van verhaaltjes."
Uit alles blijkt wel, dat we met ons stelonderwijs nog lang niet zijn, waar we moeten komen. Er is echter een begin van verandering te constateren en we hopen zeer, dat aan het vrije opstel een steeds groter plaats zal worden gegeven; dat zal ook aan het zuiver schrijven ten goede komen.

AARDRIJKSKUNDE

De inspecteur in de inspectie Rotterdam meent te moeten klagen over het inleidend onderwijs in de aardrijkskunde. Hij schrijft daarover het volgende:
„Het aanvankelijk aardrijkskundig onderwijs geniet niet meer dezelfde belangstelling als voorheen. In veel gevallen geeft men zich niet meer behoorlijk den tijd om de elementaire begrippen door een grondige behandeling te doen ontstaan. Of dit het gevolg is van het feit, dat in veel lagere klassen te weinig continuïteit is door de voortdurende mutaties van den kwekeling met akte, dan wel of ook hier vervlakking in de methodische behandeling is ontstaan ten gevolge

van het streven om vlugger met de provincies te beginnen — zeker is, dat het inleidend onderwijs, dat speciaal ten doel heeft het kaartbegrip te doen ontstaan, als regel te weinig bezonken is."
Het is niet onmogelijk, dat de oorzaak moet worden gezocht in de grote fout, dat het onderwijs in de aardrijkskunde veel te veel beperkt blijft tot de topografie en zodoende van het leven geïsoleerd wordt.
De inspecteur in de inspectie Brielle wijst hier ook op, wanneer hij het volgende schrijft:
„Nog veel te veel verdwaalt de onderwijzer in détails. De kinderen kennen alle mogelijke en onmogelijke kleine plaatsjes, rivieren en gebergten. Maar daardoor blijft er geen tijd over voor economische en natuurkundige aardrijkskunde.
De school staat nog zo vaak buiten het werkelijke leven. Het is me gebleken, dat op enkele scholen de kinderen heel veel wisten van Spanje, maar dat ze niet wisten, dat dit arme land verscheurd wordt door de ellendigste van alle oorlogen.
Gelukkig zijn er ook scholen, waar men de belangstelling weet te wekken door de aardrijkskunde midden in het leven te plaatsen. Zo konden op tal van scholen de leerlingen me duidelijk maken, dat Engeland in het Oosten niet kan ingrijpen en tal van vernederingen moet verduren, omdat een geduchte vijand aan de Middellandse Zee klaar ligt om toe te springen."

VERKEERSONDERWIJS

De ontwikkeling van het maatschappelijk leven heeft aan de school de zedelijke verplichting opgelegd om aan het verkeersonderwijs voldoende aandacht te besteden. Een wettelijke verplichting om dit onderwijs te geven, bestaat er niet, maar die is ook niet nodig, omdat de school begrepen heeft, dat verkeersonderwijs beslist noodzakelijk is.
De inspecteur in de inspectie Hilversum schrijft er het volgende over: „Het is een nieuwe eis voor ons lager onderwijs, maar een eis, door de practijk van het leven gesteld; niet een bevlieging, die overgaat: het toenemend verkeer, de techniek van auto- en van wegenbouw maakte het probleem met elk jaar dringender. In Hilversum werd in 1937 voor het eerst verkeersexamen afgenomen onder de auspiciën van de verkeersonderwijscommissie, die de samenwerking van onderwijzers en politie beoogt. De eersten geven het theoretisch onderwijs op de scholen, de laatste geeft het practisch onderwijs op de straat. Straks wordt in een afzonderlijk verkeerslokaal de brug gelegd tussen theorie en practijk. Van 14 scholen namen 340 leerlingen aan het examen deel: 292 aan het fiets- en voetgangers-examen, 56 alleen aan het laatstgenoemde: voor het volledig examen slaagden 261 kinderen, voor het laatste 50. De samenwerking was uitstekend. Een diploma werd gratis, een insigne tegen betaling uitgereikt. Ook hier zijn er, die nog afzijdig staan, al is de aanmelding voor 1938 ook groter dan die voor 1937. Zou er wel iets zijn, waartegen men geen reëel of denkbeeldig bezwaar kan inbrengen?"

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Dordrecht rapporteert: „De „Veilig-Verkeer-Commissie", op 22 Mei 1931 door den burgemeester van Dordrecht geïnstalleerd, heeft, gedreven door de activiteit van den heer G. J. van Zeben te Dordrecht, op diverse wijzen getracht het geven van verkeersonderwijs te bevorderen, o.m. door:
het verschaffen van platen met voorschriften op alle scholen;
het geven van platen voor de laagste klassen;
het verspreiden van een brochure aan de leerkrachten;
het beschikbaarstellen van vloeibladen, spreuken, verkeersverhaaltjes;
het organiseren van een kleur-wedstrijd;
het verspreiden van een V.V.-lied;
het vertonen van een Dordtse verkeersfilm;
het houden van een Veilig-Verkeers-week;
het verspreiden van statistieken over ongelukken, waarbij een schoolkind was betrokken;
het afnemen van het verkeersexamen;
het beschikbaarstellen van schoolborden, systeem „Heroma";
het organiseren van een cursus voor de leerkrachten, enz. enz.
Een en ander werd oorzaak van occasioneel verkeersonderwijs en op enkele scholen voorbereiding voor het examen.
Resultaat (voor zover de politie er kennis van kreeg):
in 1931: 30 ongevallen, waarbij schoolkinderen betrokken waren.
in 1932: 30 „ „ „ „ „
in 1933: 27 „ „ „ „ „
in 1934: 18 „ „ „ „ „
in 1935: 17 „ „ „ „ „
in 1936: 42 „ „ „ „ „
1936 is vermoedelijk een „ongeluksjaar" in dit opzicht.

Het Veilig-Verkeer-lied luidt (wijze: Het Vacantiekinderfeest: „Hoezee, de dag is aangebroken"):

Loopt altijd aan de rechterzijde
En bovendien op het trottoir,
Want op den weg, waar auto's rijden,
Daar dreigt een groot gevaar (*bis*).
Wanneer iedereen,
Per fiets of ter been,
Toch altijd denkt hieraan,
Dan zal 't verkeer
Altijd voorbeeldig gaan.

Als je een straat moet oversteken,
Kijkt links en daarna rechts goed uit.
Doet men dat niet, 't is vaak gebleken,
Dat het een ramp beduidt (*bis*).
Een praatje op straat

Doet vaak heel veel kwaad.
't Is geen vergaderzaal,
En let steeds goed
Op elk verkeerssignaal.

Gevaarlijk is 't op straat te spelen,
De rijweg is geen speelterrein.
Wie logisch denkt, kan met zo velen
'n Goed weggebruiker zijn (*bis*).
Dus denkt telkens weer
Aan veilig verkeer;
Dat blijft toch ieders plicht,
En daarmee wordt
Een nuttig werk verricht."

In dit verband vragen we wel de bijzondere aandacht voor hetgeen de inspecteur in de inspectie Haarlem opmerkt over de verhouding politie—schoolkind en politie—publiek. Wij lezen in zijn verslag:
„Een ongewild voordeel hebben de verkeersexamens gebracht. Zijn politie en schoolkind in het openbare leven vaak twee elkaar afstotende polen, bij de verkeersexamens zijn zij „dikke vrienden". De politie licht de jeugd in — de jeugd laat zich vol vertrouwen leiden en voorlichten. De jeugd krijgt een anderen, een beteren kijk op de geuniformde handhavers der openbare orde — dezen op hun beurt leren de jeugd geheel anders kennen. Er is een sfeer van wederzijds vertrouwen, van sympathie. Het echt-Haarlemse scheldwoord voor een politie-agent „pikkert", het wordt tijdens de examens niet gehoord.
Ook is er een geheel andere sfeer tussen straatpubliek en politie. Geen partijtrekken van het publiek in een conflict met de openbare macht, maar belangstelling en waardering voor wat de politie doet in het belang der jeugd, getuige het brengen van verwarmde dranken — koffie, chocolade — met brood door de omwonenden aan politie en posten, die weken achtereen (in 1937 drie volle weken!) vaak bij ongunstige weersgesteldheid bij deze examens dienst moeten doen. Het is een sympathiek gebaar en een spontane hulde, die van onschatbare waarde is."
In verband met het vak aardrijkskunde kunnen ook worden genoemd de vlieglessen, die in enkele gemeenten gegeven zijn door de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij. We lezen daarover in het verslag van de inspectie Delft het volgende:
„Op de openbare u.l.o.-school te Delft werden met veel succes door een „eigen leraar" van de K. L. M. enkele lessen gegeven betreffende de luchtvaart in het algemeen en het nationale vliegwezen meer in bijzonderheden, met het doel de jeugd vertrouwd te maken met een bedrijf, waarmede velen van hen later, wellicht als passagier of employé, te maken kunnen krijgen, zodat een en ander van niet geringe practische betekenis voor de leerlingen kan zijn.
Besproken werden: de nationale en internationale luchtlijnen, de Mel-

bourne-race, de oceaanvlucht naar West-Indië, bekende vliegtuigen: Uiver, Pelikaan, Snip, vermaarde bemanningen, enz.
Verder de inrichting der vliegtuigen van binnen en van buiten, enz. enz.
Voor veraanschouwelijking van het onderwijs dienden enkele vliegtuigmodelletjes — 'n Douglas, 'n Fokker — en een paar wandplaten.
Verrassend goed bleken vele leerlingen, speciaal de jongens, soms al met het vliegwezen vertrouwd te zijn en namen van beroemde piloten werden gereproduceerd met een gemak en vlotheid, waarop menig geschiedenis-leraar jaloers had kunnen worden.
Het waren voor de u.l.o.-leerlingen enkele zeer aangename èn . . . leerzame uurtjes."

ZINGEN.

Bij het zangonderwijs zet de Ward-methode haar zegetocht door ons land voort. De inspecteur in de inspectie Breukelen schrijft:
„De Ward-methode voor het zangonderwijs heeft in mijn ressort een goede kans gekregen. Nadat op een tweetal jaarlijkse inspectievergaderingen de leerkrachten van het openbaar en het Protestants-Christelijk onderwijs deze methode en enige resultaten hadden leren kennen, kon in Februari een cursus voor leerkrachten geopend worden met 45 deelnemers(sters). In Juli van dit verslagjaar kon aan 32 dames en heren het getuigschrift van den eersten cursus worden uitgereikt en in September begonnen wederom 24 cursisten aan een voortgezetten cursus.
Aan meerdere scholen vindt nu de genoemde methode toepassing. Er gaat een beschavende invloed van uit en de resultaten van het zangonderwijs winnen ook door betere stemvorming en zuiver treffen. Het Ward-Instituut heeft ons onderwijs met het propageren van zijn methode ongetwijfeld diensten bewezen."
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Rotterdam lezen we:
„Dat men meer en meer oog begint te krijgen voor het tekort in de resultaten van ons zangonderwijs, moet zonder twijfel voor een groot deel worden toegeschreven aan de gunstige uitkomsten, die thans op verschillende scholen worden verkregen met de Ward-methode.
Het staat naar mijn oordeel vast, dat het aantal klassen, waar op werkelijk deskundige wijze zangonderwijs wordt gegeven, betrekkelijk zeer gering is en dat dientengevolge van geen enkel leervak op de lagere school de resultaten zo pover zijn als die van het vak zingen.
De oorzaken, die tot het ontstaan van dezen toestand aanleiding hebben gegeven, laten zich gemakkelijk aanwijzen. Om goed zangonderwijs te kunnen geven moet men in de eerste plaats begiftigd zijn met een voldoenden muzikalen aanleg en ten tweede zich een behoorlijke methodiek hebben eigen gemaakt.
Het aantal dergenen, die ten opzichte van den eersten eis tekort schieten, is niet zo groot, maar het getal van hen, die weinig of niets van de methodiek van het zangonderwijs weten, is aanzienlijk. Valt niet vaak een

grote onwetendheid te constateren bij hen, die menen, dat ze het heel goed doen, omdat ze een of ander instrument (met meer of minder succes!) kunnen bespelen? Hier manifesteert zich naar mijn mening heel duidelijk ook een tekort in de opleiding van den onderwijzer.
In scholen, waar het zangonderwijs op de juiste wijze wordt gegeven, vangt men aan met oefeningen, die ten doel hebben het muzikaal gehoor, het rhythmisch gevoel en de zangstem te ontwikkelen. Hun aantal is nog veel te klein. In verreweg de meeste scholen begint men maar opeens met het aanleren van liedjes „op het gehoor" en wanneer men al eens een instrument gebruikt, dan geschiedt dit helaas niet om er gehoor-oefeningen mee te geven, maar alleen om het zgn. „zakken" tegen te gaan of althans te voorkomen. Veelal weet de leerkracht niet, waar de oorzaak van het „zakken" schuilt, en doet dus ook geen enkele poging om het gebrek te verhelpen.
Trouwens, men neemt het met de toonzuiverheid vaak niet zo nauw. Als het éénstemmig zingen nog niet behoorlijk gaat, neemt men soms zijn toevlucht tot twee- en zelfs tot driestemmig zingen! Velen zijn nu eenmaal totaal onkundig van het wezen en de ontwikkeling der kinderstem. Dat blijkt een keer te meer in die klassen, waar men de meisjes de eerste en de jongens de tweede stem laat zingen!
Dat er verder oefeningen nodig zijn om het kind te leren een welluidenden toon voort te brengen, is velen al even onbekend. Van ademhaling, resonans, mondstand en uitspraak wordt eenvoudig niet het minste werk gemaakt.
Zo haspelt men voort, tot men, al naar het leerplan zulks voorschrijft, in de tweede, derde of vierde klas met het notenschrift begint.
Dan wordt er vaak met groten ijver naar gestreefd om de leerlingen vertrouwd te maken met de moeilijkheden van den notenbalk en het eerste, ofschoon natuurlijk niet gewilde gevolg is, dat een zeer groot gedeelte van de voor zingen op den lesrooster uitgetrokken tijd moet besteed worden aan het leren van de notennamen en het noten-lezen en er voor het zingen zelf zo goed als geen tijd meer overblijft.
Tot welke excessen men daarbij soms komt, willen we illustreren met het volgende:
In de 6de klas van een gewone lagere school zagen we op het bord de notennamen geschreven van alle toonladders, tot die met 7 kruisen en 7 mollen toe!
Die moesten door de leerlingen „van buiten gekend worden". Op onze vraag, welk nut men daar nu in zag, antwoordde het hoofd van de school: „Och, de onderwijzer, die in deze klas zangles geeft, houdt nog al van het vak en leert ze er dat voor de aardigheid maar bij"!
Men denke zich slechts even in, wat er zou gebeuren, wanneer men op de scholen ook ten opzichte van de andere leervakken tot zulke „aardigheden" kwam!
We herhalen het — onkunde en nog eens onkunde heerst er op onze scholen bij velen ten opzichte van de methodiek van het zingen. En dat

terwijl we hier te doen hebben met een leervak, dat niet alleen materieel maar ook formeel van zo grote waarde kan zijn.
Maar — al is het getal van de scholen, waar men bevredigende of zelfs goede resultaten met betrekking tot het vak zingen weet te bereiken, betrekkelijk nog klein, het is gelukkig toch groeiende, dank zij mede de door het Ward-Instituut georganiseerde cursussen. Het valt dan ook toe te juichen, dat in onderwijzerskringen meer en meer het besef levendig wordt, dat het tekort in de opleiding tot het leren geven van zangonderwijs is aan te vullen door het volgen van cursussen, als door bovengenoemd instituut in het leven geroepen, waar door zeer bekwame zangpaedagogen een goede methodiek wordt gedemonstreerd en de leerkrachten gelegenheid krijgen om zich onder deskundige leiding in het geven van goed zangonderwijs te oefenen."
We voegen daaraan nog toe de volgende opmerkingen van den inspecteur in de inspectie Amersfoort:
„De Ward-methode, welke eigenlijk bedoeld was voor verbetering van de liturgische details, kan, door verspreiding in algemenen zin, van onberekenbaren invloed zijn op ons zangonderwijs. Een paar dingen mogen hier genoemd worden. Ten eerste: de invoering van den verplaatsbaren C-sleutel. De verstarring, veroorzaakt door het uitsluitend gebruik van den sol-sleutel, heeft de ontwikkeling van het muzieklezen sterk belemmerd. Ten tweede: het voorkomen van melodieën, ontleend aan de oude Griekse tonen, waarvan het wezen bepaald wordt door de tonale drieklanken. Ten derde: het laten zingen van een sol-si-re-melodie (1 kruis) en een fa-la-do-melodie (1 mol) zonder transpositie. Vooral dit beschouw ik als een van de beste verbeteringen ter verkrijging van een grote zekerheid in het toontreffen. Als ik ten slotte nog spreek over de grote zorg voor behoorlijke toonvorming, voor een goede lichaamshouding, die bij het zingen van primaire betekenis is, en voor een soepel rhythme, dan meen ik de voornaamste elementen genoemd te hebben, waarop de Ward-methode berust. Rest nog de vraag, of onze scholen — en vooral onze jonge onderwijzers — rijp zijn voor het opnemen en verwerken van deze technische wenken. Iets meer dan gewone ervaring op het gebied van zang geeft mij het recht te zeggen, dat ik op dit punt goede verwachtingen heb om de volgende redenen: De jongeren zijn beter onderlegd in de phonetiek, hetgeen bij het beluisteren naar de juiste localisatie van de klinkers en medeklinkers van onschatbare betekenis is. Zij begrijpen door hun psychologische studie de Gestaltbildung van rhythme, melodie en harmonie, waardoor zij bij het corrigeren van fouten beter weten te beoordelen, hoe zij de correctie het gemakkelijkst aanbrengen. Zij zijn door de radio in de gelegenheid zich te oefenen in het beluisteren van muziek."

TEKENEN

Omtrent het tekenonderwijs is, na onze uitvoerige beschouwingen over dit leervak in een der vorige verslagen, nog weinig nieuws te zeggen.

De inspecteur in de inspectie Rotterdam typeert den huidigen toestand nauwkeurig, wanneer hij schrijft:
„De twee stromingen, die zich thans het sterkst doen gelden, zijn de reformbeweging en de copieermethode.
Als gevolg van den invloed der reformbeweging begint men vrijwel algemeen met de gebogen lijn en gebruikt men als materiaal potlood, pastel en penseel met vloeibare kleurstof. Vooral van het kleuren der tekeningen wordt veel werk gemaakt en hoe groot de waarde daarvan nu ook moge zijn, zowel voor de vaardigheid van de hand als voor de ontwikkeling van den smaak, het aantal gevallen, dat het eigenlijke tekenen in de verdrukking komt door het verlangen naar het kleuren, is vrij groot. Ik zie in de m. i. overmatige sympathie voor het kleuren een gevaar voor de eigenlijke oefening in het tekenen.
Naast dit beginsel van de reformbeweging schijnt haar eis om het kind te leren tekenen naar de natuur maar weinig enthousiasme te kunnen wekken. Deze vorm van tekenonderwijs schijnt mij, vermoedelijk mede door het verminderen van de uren der vakleraren, in het gedrang te komen.
Meer en meer ziet men den oudsten vorm van de tekenmethodiek, het copiëren, weer terrein winnen, iets wat ik meer te verklaren dan toe te juichen vind. Bij de hedendaagse tekenmethodes zijn er meerdere, die speciaal voor hoofdelijk gebruik series aantrekkelijke voorbeelden brengen. En nu mag men over de doelmatigheid van tekenvoorbeelden als landschapjes, dieren en planten een minder gunstig oordeel hebben, omdat ze meestal veel te moeilijk zijn, zeker is, dat juist die grote verscheidenheid het meest gewaardeerd wordt, omdat ze door de overvloedige keuze gemakkelijk een tekenvoorbeeld geeft, waarvoor het kind speciaal belangstelling toont.
Hoezeer de methodische inzichten van de leerkrachten ook uiteenlopen, het vak tekenen geniet ongetwijfeld wel de waardering, die het verdient en de uitkomsten mogen naar mijn oordeel stellig zeer bevredigend genoemd worden.
Als bijzonderheid moge hier nog vermeld worden, dat de nationale jury, benoemd door het bestuur der Nederlandse vereniging voor tekenonderwijs, voor het internationaal tekenconcours in 1937, uitgeschreven door de Fédération française de l'enseignement du dessin te Parijs, uit 375 inzendingen heeft toegekend aan leerlingen van de Duitse school voor gewoon lager onderwijs, Gedempte Vest 18, te Rotterdam, een 1en, een 4en, een 5en prijs, 2 diploma's en een extradiploma buiten mededinging."

LICHAMELIJKE OEFENING

De streng doorgevoerde bezuinigingen, waardoor het aantal vakonderwijzers voor lichamelijke oefening sterk is verminderd, is oorzaak geweest, dat de resultaten van dit leervak niet vooruit gaan. Er is trouwens

op veel plaatsen voor dit onderwijs nog zeer weinig belangstelling en slechts zelden wordt gerapporteerd, dat aan dit vak enige bijzondere zorg wordt besteed.

In Rotterdam werd aan een aantal leerkrachten van het openbaar lager onderwijs de gelegenheid gegeven een cursus te volgen van den gemeentelijken ambtenaar voor de lichamelijke oefening te Rotterdam. De inspecteur rapporteert als resultaat daarvan het volgende:

„Vertonen de lessen, door de klasse-onderwijzers gegeven, veelal een tekort, zowel in technisch als in paedagogisch opzicht, en zijn de resultaten maar zelden van werkelijke betekenis, de lessen van die leerkrachten, welke de speciale cursussen van den gemeentelijken ambtenaar voor de lichamelijke oefening te Rotterdam hebben gevolgd, vormen een zeer gunstige uitzondering.

Blijkbaar hebben de onderwijzers zich op die cursussen een goede methodiek eigen gemaakt, waardoor hun onderwijs aan degelijkheid heeft gewonnen."

De inspecteur in de inspectie Hilversum rapporteert:

„Bij de lichamelijke oefening is er vrijwel stilstand. Reeds werden voor de periode na 1 Januari 1938 vrijstellingen verleend van de verplichting tot het geven van onderwijs in dit vak aan de gemeenten Ankeveen, Kortenhoef, Muiden en Nederhorst den Berg, terwijl de aanvrage door Diemen is geschied. De overige gemeenten behoeven deze vrijstelling niet meer. In Kortenhoef is een plan in ontwerp tot inrichting van een speelterrein, dat tevens voor de openbare en voor de bijzondere scholen in de kom dienst kan doen als terrein voor de lichamelijke oefening. In Diemen zijn we wel eens dichter bij het ideaal van òf terrein òf lokaal te verkrijgen geweest dan thans. De kleine kans, in Muiderberg een goed lokaal goed in te richten, is voorlopig weer verdwenen: Raad en waarschijnlijk Gedeputeerde Staten zullen in de naaste toekomst moeten beslissen over het voortbestaan der openbare school aldaar.

Bij het bijzonder onderwijs is het evenzo; wie het vak heeft ingevoerd, doet het — laten we zeggen: met animo; de overigen verlangen er niet naar."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar lezen we: „Speciaal in de u.l.o.-scholen is het te betreuren, dat de vakonderwijzers door den precairen toestand, waarin de gemeentefinanciën verkeren, moesten worden afgeschaft. De wettelijke bevoegdheid voor vak *j* is ten enenmale ontoereikend voor het onderwijs in dit vak aan leerlingen van u.l.o.-scholen. Dit klemt te meer, omdat aan de u.l.o.-scholen meestal personeel verbonden is, waarin het jongere element ver in de minderheid blijft en dus, afgescheiden van de leeftijdsbezwaren, de bevoegdheid in den regel die der oude akte *j* is. Het is onverantwoordelijk dit onderwijs aan bezitters van die akte toe te vertrouwen. Hoewel wij allerminst voorstanders zijn van het vaklerarenstelsel in de lagere school, zijn wij stellig overtuigd, dat het vak lichamelijke oefening in de u.l.o.-school

vakleraren eist. Hierin staan de leerlingen der u.l.o.-scholen wel ver achter bij hun jaargenoten op de middelbare scholen."

Verder geeft de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Hoorn de volgende uiteenzetting:

„Over lichamelijke oefening is het laatste woord nog niet gesproken. In een beschouwing over het jaarverslag las ik het volgende: „Lichamelijke opvoeding stiefkind. De lichamelijke opvoeding op de lagere scholen wordt nog steeds als stiefkindje behandeld. Ofschoon in het verslagjaar de verplichte invoering van dit vak wederom tot 1941 werd uitgesteld, zou er toch nog heel wat bereikt kunnen worden, indien de onderwijzers wilden meewerken. De leerlingen in ieder geval zijn er wel voor te vinden. Ofschoon er van hogerhand meermalen op aangedrongen is, is het echter nog niet gelukt om bij de leerkrachten enige belangstelling voor dit vak op te wekken. De veelal primitieve hulpmiddelen, waarover men beschikt, behoeven zeer zeker geen bezwaar te zijn, maar de wil ontbreekt ten enenmale."

Zo staan de zaken niet in de inspectie Hoorn. Het ligt niet aan de leerlingen en ook niet aan de leerkrachten. Het zit uitsluitend in het ontbreken van leiding. En zonder extra-geld geen leiders. De tijd van de vakonderwijzers, der gymnastiekmeesters is voorbij. Of dit te betreuren valt? Laten we op deze vraag geen antwoord geven, om niet een samenwerking in de toekomst onmogelijk te maken tussen hen, die tot nu toe voor de vakonderwijzers opkwamen, en de gewone leerkrachten.

De lagere school heeft de vakmensen nodig om het vak er in te krijgen. En dan op de goede wijze. Van alle onderwijs kan nog op zekere hoogte gezegd worden, dat het er niet op aan komt, of het modern is of niet. „Ook de ouderwetse schoolmeester kan goede resultaten bereiken." Deze uitspraak moge waar wezen voor alle andere gebieden, alleen voor de lichamelijke oefening is alleen het nieuwe voorbeschikt tot nieuw leven.

Dat houdt in, dat de vroegere zogenaamde vrije- en orde-oefeningen waarbij de leerling zelf uitgeschakeld was en zijn lichaam enige bevelen opvolgde, nooit iets van betekenis geweest zijn en het ook nooit zullen worden.

De onderwijzer, die nooit iets anders onderwezen heeft gekregen in zijn opleiding — en zo zijn er nog enigen — kan onmogelijk iets van dit vak maken. Hij moet een weg gewezen krijgen. In een applicatie-cursus, die telkens om de 3 of 4 jaar gedurende een korten tijd herhaald moet worden, óf hij moet geregeld aanwijzingen krijgen van een volledig bevoegde. In dit opzicht is de proef van de Rooms-Katholieke meisjesscholen te Volendam en van de Rooms-Katholieke school te Monnikendam leerzaam. Daar ziet men, dat het heus niet ligt aan de kinderen en ook niet aan de leerkrachten! Als er maar leiding is, dan begint men te zien, dat men bij zijn leerlingen wat uitricht en dat geeft moed!"

Als onderdeel van het vak lichamelijke oefening komt ook het zwem-

onderricht meer naar voren. Het verslag van de inspectie Hilversum vermeldt dienaangaande:
„In Hilversum wordt weer een poging ondernomen om het schoolzwemmen in te voeren. Met medewerking van burgemeester en wethouders en den inspecteur wordt een proef genomen, om gedurende drie maanden op 4 openbare scholen den leerlingen van de 5de en 6de klasse zwemonderwijs te geven in de nieuwe overdekte zweminrichting. Dit is een gevolg van twee andere feiten. Het eerste is de oprichting van het „Comité ter bevordering van het zwemonderwijs aan de Hilversumse schooljeugd", op initiatief van den Koninklijken Nederlandsen Zwembond. Aan dit comité bleek bij onderzoek, dat 80 % van de jeugd niet zwemmen kon. In den zomer van 1937 werd in het open zwembad door de medewerking van autoriteiten (de gemeente exploiteert dit bad) en ouders aan 400 kinderen (lager en middelbaar onderwijs) zwemonderwijs gegeven. Dit door te zetten, ook in den winter, en zo mogelijk alle scholen in dit onderwijs te betrekken, is het doel van het comité. Het is niet onmogelijk, dat op deze wijze door particulier initiatief weer wordt aangevuld, wat door de gemeente in 1931 nogal luxueus op touw werd gezet en bij de crisismoeilijkheden in 1933 weer moest worden afgeschaft."

ESPERANTO

De inspecteur in de inspectie Amersfoort zegt in zijn jaarverslag over het Esperanto het volgende:
„Toen bij de Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323) art. 2 der Lager onderwijswet 1920 is aangevuld met de alinea: „Daar, waar naast de Nederlandse taal een streektaal in levend gebruik is, kan onder lezen en Nederlandse taal enige kennis van die streektaal begrepen zijn", toen hebben alle rechtgeaarde niet-Friese paedagogen aan de Friese school gaarne dit voordeeltje gegund. We wisten, waar het om ging, en waar het heenging. Hier ging het om regionale belangen.
Bij de behandeling van deze wet is terloops gesproken over de mogelijkheid van invoering van Esperanto. Het komt mij voor, dat met deze toekomstige wereldtaal hogere belangen van internationale betekenis gemoeid zullen zijn. Steeds duidelijker wordt het, dat Esperanto een goede toekomst heeft. Het Frans moge blijven de taal van de diplomatie, het Engels de taal van den internationalen handel, geen van deze twee talen heeft kans ooit de taal van het internationale verkeer der volkeren te worden. Dat voorrecht schijnt voorbehouden aan de wereldhulptaal Esperanto. In de overtuiging, dat binnen afzienbaren tijd — mede onder invloed van de radio — Esperantotijd zal aanbreken, en doordrongen van de waarheid, opgesloten in het gezegde: „gouverner c'est prévoir", heb ik mij dit jaar gaarne laten vinden tot krachtdadige medewerking bij de poging, die in Amersfoort is gedaan, om het Esperanto te introduceren bij het onderwijzend personeel. Onze onderwijzers, vooral de jongeren, behoren paraat

te zijn, om de wereldhulptaal te gaan onderwijzen, wanneer eenmaal de gelegenheid is geschapen, dat Esperanto mag onderwezen worden in het 7de en 8ste leerjaar en in de u.l.o.-klassen. Wanneer in het begin van 1937 de Esperantisten wat energieker propaganda gemaakt hadden voor „Esperanto als leervak", dan was misschien enige mogelijkheid van introductie er toen al wel geweest, omdat art. 2 van de Lager-onderwijswet 1920 toch op de helling kwam. Nu art. 2 weer in de vaart is, zal het wel een tiental jaren duren, voordat het weer opgekalefaterd moet worden. Maar dan is het woord aan de Esperantisten.
Trouwens, dat ligt ook in de psychologische lijn. Jaren reeds hebben onze scholen meegedaan aan de „internationale schoolcorrespondentie" waarbij dan in vele gevallen het intermediair gebruikt moest worden van een vertaal- en verzendinstituut. Het Esperanto zou de taal der „doeschool" zijn. Daardoor zouden de scholen in onmiddellijk contact kunnen komen met elkaar, hetgeen voor de verbroederings-idee toch heel wat anders zou zijn dan door een kunstmatig contact van het vertaal-instituut."

BIJBELKENNIS OP DE OPENBARE SCHOOL

Het schijnt, dat de belangstelling voor dit onderwerp sterk is teruggelopen, nadat enkele onderwijsorganisaties zich erover hebben uitgesproken. We lezen dienaangaande in het verslag van den inspecteur in de inspectie Haarlem nog:
„De belangstelling, waarin dit vraagstuk zich in het vorige verslagjaar heeft verheugd, is veel verminderd. Trouwens in Haarlem is men van de zijde van het openbaar onderwijs voor invoering van Bijbels onderwijs nooit warmgelopen. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat er over Bijbelse onderwerpen angstvallig gezwegen wordt; integendeel, waar de les er aanleiding toe geeft, wordt gesproken over personen uit het Oude en Nieuwe Testament, over Bijbelse uitdrukkingen in onze taal. Dit alles behoort tot de algemene ontwikkeling, die de school is geroepen aan te brengen. Het is kenschetsend, dat het voorstel van een der openbare schoolhoofden om de boekjes „Bijbelfragmenten" van Flipse op de boekenlijst geplaatst te krijgen, door alle andere scholen zonder uitzondering werd afgewezen. Men achtte vorm en inhoud dezer boekjes te gaan boven het begrip van 11- en 12-jarige kinderen. Hoewel het nuttig en nodig is — maar dan occasioneel — met kinderen het een of ander den godsdienst betreffende te bespreken, achtte men het gebruik van deze boekjes ongewenst, daar ze gemakkelijk aanleiding geven tot godsdienstonderwijs. Dit moet volgens de algemene opinie aan de godsdienstleraren voorbehouden blijven.
Van opzettelijk onderwijs in den Bijbel zal op de openbare school naar mijn overtuiging nooit iets terecht komen. Het is immers niet mogelijk den Bijbel uitsluitend te waarderen om zijn culturele betekenis; de Bijbel is het Boek der Waarheid voor den gelovigen godsdienstigen mens. En deze Waarheid zou in gevaar komen, als zij vrij en individueel ge-

interpreteerd kon worden door den onderwijzer der openbare school. Deze zou daarbij nooit objectief kunnen blijven en door zijn subjectieve visie oorzaak zijn, dat hij verdeeldheid brengt, ja nog erger, dat hij de godsdienstige gevoelens van anderen kwetst, misschien zonder het te willen."

BIJBELSE GESCHIEDENIS

Omtrent dit leervak lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle het volgende:
„Dit vak wordt niet genoemd onder de vakken in art. 2 van de Lageronderwijswet 1920, maar het wordt op het merendeel der scholen in mijn inspectie onderwezen en daarom wil ik er iets van zeggen. Er wordt wel eens over geklaagd, dat de wet te weinig tijd toestaat aan dit vak, omdat er minstens 22 uren in de andere vakken onderwijs moet worden gegeven. En ik sta op het standpunt, dat er oorzaak is voor die klacht. Ook ik zou graag zien, dat er meer tijd kon overschieten voor dit allerbelangrijkste vak. Maar te meer erger ik me dan ook, dat de weinige tijd, die overschiet, nog meermalen zo verknoeid wordt. De kinderen moeten meestal éénmaal in de week een psalm- of gezangvers leren. Dit moet worden overhoord. Natuurlijk. Maar wat geschiedt nu meermalen? Dat van 9 tot 9.45 (de tijd, uitgetrokken voor Bijbelse geschiedenis), dit vers wordt overhoord. Dat alle leerlingen, één voor één, het moeten opzeggen. Terwijl één kind een beurt krijgt, zit de rest zich te vervelen! Kan dat nu niet anders? Kan dat niet vóór of na schooltijd geschieden? Of kan men den kinderen niet een blaadje papier geven, waarop het vers wordt opgeschreven? Men is dan in 5 minuten klaar en de rest van den tijd blijft disponibel voor vertellen. Natuurlijk, dat kost enige opoffering van den onderwijzer. In zijn vrijen tijd zal hij moeten overhoren of corrigeren. Maar als men dat niet meer over heeft voor wat men op de bijzondere scholen *het* vak noemt, laat men dan ook ophouden met klagen over Regeringsvoorschriften."

TELEFONEREN OP SCHOOL

In verschillende verslagen vonden we bijzonderheden over het onderwijs in telefoneren op de lagere school. De inspecteur in de inspectie Hilversum zegt daarover in zijn verslag:
„Als buitenschools-onderwijs kan worden genoemd het onderwijs in het telefoneren. Op verzoek van het hoofd van het telefoondistrict Amsterdam werden door mij een tiental scholen aangewezen, die allereerst in aanmerking kwamen voor dit onderricht, liggende in de gemeenten Bussum, Hilversum, Huizen en Naarden. Het onderwijs beperkt zich tot de hoogste twee klassen en bestaat voornamelijk in het voeren van automatische locale en interlocale gesprekken, de laatste door de kinderen gevoerd met een telefoonjuffrouw in Amsterdam, die het gesprek met kinderen goed

weet gaande te houden en te leiden. Kinderen en naar ik meen ook de onderwijzers, vinden het zeer interessant. Reclame? Aan den enen kant (dien van de P.T.T.): ja. Maar aan de andere zijde moet men toch ook niet uit het oog verliezen, dat de school zich naar het leven heeft te oriënteren. Er wordt nogal eens de klacht geuit, dat de school overbelast wordt en het onderwijs teveel gestoord door allerlei, dat den gewonen gang van het onderwijs onderbreekt: zwemmen, telefoneren, lichtlessen, K.L.M.-lessen, tentoonstelling, film, schoolarts, enz. En voor de laagste klassen moet men wel eens oppassen voor een teveel van deze dingen (behalve voor den schoolarts!). Maar in de hoogste klassen, speciaal in het zevende leerjaar, is toch het leren om het leven en mag het leven niet uit de school gebannen om te leren. Want dan houdt dit leren vaak — en nog steeds te veel — opname van abstracte, levensvreemde kennis in. De klacht over intellectualisme is al zo oud. De ombuiging van het zevende leerjaar als eindonderwijs naar het leven toe kon en moest veel sterker zijn. Hier is de afwisseling, die ruimer perspectieven biedt en belangstelling wekt voor een breder kring dan de schoolmuren en het rekenboek, paedagogisch een groot voordeel — mits natuurlijk de zaak op zichzelf goed is. Het ligt in de bedoeling, zo mogelijk volgende jaren het aantal scholen, waarop telefoon-onderricht gegeven wordt, geleidelijk uit te breiden."

De inspecteur in de inspectie Amersfoort geeft van die lessen de volgende beschrijving: „Het telefoondistrict Utrecht stelde zich begin Mei 1937 met mij in verbinding om te spreken over telefoononderricht op de gewone lagere school. Bedoeling van dit onderricht is, reeds de jeugd vertrouwd te maken met de telefoon, niet alleen met de wijze om de telefoon te hanteren, maar vooral met de gevallen waarin de maatschappij gebruik kan maken van de telefoon. Ik was onmiddellijk overtuigd, dat hier iets werd aangeboden, dat niet alleen een nieuwtje is, maar waarvan de proefneming alleszins de moeite beloofde te lonen. In overleg met mij zijn toen in Zeist, waar automatisch telefoonverkeer is, 3 scholen uitgezocht, die in aanmerking zouden komen voor de proefneming. Mijn keuze is gevallen op scholen met een schoolbevolking uit den kleinen middenstand, voor wie thuis geen gelegenheid is, geleidelijk met de telefoon vertrouwd te raken. Het practisch onderricht loopt over 11 punten:

1. zich kunnen melden (op spreken letten);
2. woorden kunnen spellen (vervangwoorden);
3. zelf een nummer kunnen kiezen;
4. bekend zijn met de verschillende toontjes;
5. opzoeken in gids en naamlijst (gebruik van ken-getallen);
6. goed uitspreken van telefoonnummers;
7. interlocale gesprekken kunnen aanvragen;
8. telefonische oproepberichten en vóór-berichten;
9. vragen van inlichtingen;
10. opgeven van telegrammen;
11. behandeling van het 3-munts-apparaat.

De wijze van inrichting der les is zeer eenvoudig. De telefoon verstrekt aan de scholen, waar de proef genomen wordt, een gratis aansluiting aan het automatisch telefoonverkeer voor den tijd van een jaar. In overleg met het bestuur der school worden per week 2 halve uren bepaald, waarin de school met het kantoor te Utrecht wordt aangesloten. Gedurende die halve uren zorgt de leerkracht, dat de klas rustig schriftelijk werk heeft. Nadat de proef een paar maanden geduurd had, ben ik zonder voorafgaande waarschuwing naar een der scholen gegaan ter contrôle. Ik wilde mij overtuigen van eventueel practisch voordeel of nadeel. Enkele kinderen werden beurt om beurt opgeroepen en begonnen een telefonisch gesprek met de juffrouw in Utrecht over de behandeling van de telefoon. Ik woonde b.v. een les bij over de verschillende tonen. Een tweede luisterapparaat stelde mij in staat, om, zonder dat de juffrouw uit Utrecht het wist, woord voor woord de les te volgen. Toen na een paar beurten een derde kind werd opgeroepen, heb ik de juffrouw mijn compliment gemaakt over de manier, waarop deze uiterst practische les zonder enige stoornis voor den gang van het schriftelijk werk der gehele klas verliep. In verklaarde mijzelf voor „vaincu du premier moment"."

In verband met de komende automatisering van het telefoonbedrijf is dit onderwijs zeer zeker van belang, terwijl alles wordt gedaan wat mogelijk is, om den tijdduur der lessen zoveel mogelijk te beperken.

Een schoolhoofd in de inspectie Haarlem geeft zijn ervaringen als volgt weer:

„De telefoonjuffrouw, daartoe door het districtshoofd der P.T.T. aangewezen, bezocht de school om maatregelen van tijd enz. te bespreken. Haar kennismaking met de klas was zeer vlot en prettig. Voor mijn school werd de wekelijkse les vastgesteld op Vrijdag half drie. Dit valt onder een taalles: de leerlingen zijn dan meest bezig met schriftelijk werk, dat zij zo nodig kunnen onderbreken.

Precies om half 3 gaat het bekende belletje; een van de leerlingen neemt de hoorn, een ander de kleine hoorn om mee te luisteren. Volgens een lijst, bij de Centrale aanwezig, worden de leerlingen gevraagd aan het toestel te komen. De les duurt een kwartier; gewoonlijk komen er 3 aan de beurt. (Zie de foto op blz. 360 van een telefoonles in een bijzondere school te Bloemendaal.)

Waren in het begin de antwoorden van sommigen onbeleefd (hè, wat zeg je?) of aarzelend (wablief juffrouw?), dit werd gaandeweg beter. Telkens moet de leerling zelf opbellen, vertellen waar hij op te letten heeft en mededelingen doen. Er zijn er, die dit bepaald op geestige wijze doen (er schuilt nogal humor in de klas).

Een enkele maal is intercommunaal opgebeld met kengetal. Wij zijn nu zover, dat geen der leerlingen meer verlegen staat tegenover het telefoneren.

't Spreekt vanzelf, dat ook buiten het speciaal kwartiertje de leerlingen al eens de hoorn moeten opnemen. Worden wij opgebeld door derden, dan moet een der leerlingen de mededeling of vraag opnemen. Alleen als

het bepaald gevraagd wordt, neem ik de hoorn over. Heb ik een vraag of mededeling aan anderen, bijv. aan de schoolartsendienst, dan deel ik dat

Telefoonles bijzondere school te Bloemendaal

aan de leerlingen mee en een van hen moet dan zelfstandig dat zaakje opknappen.
In het zoeken van nrs. in de telefoongids worden ze al beduidend vlugger. Een enkele keer houd ik een wedstrijd: Ik schrijf 5 namen op; daar ik over slechts twee gidsen beschik, kan ik maar 2 jongens elk een gids geven. En nu is het een lust te zien met hoeveel spanning de anderen aanzien, wie het eerst klaar is; de uitslag wordt met hoera begroet!
Allen krijgen gelegenheid om belangrijke nrs. op te zoeken en te noteren, o.a. ongevallendienst, politie, brandweer, tijdsein, enz. Deze nummers worden van buiten geleerd om in mogelijk voorkomende omstandigheden direct zèlf op te kunnen bellen.
Ik ben ook begonnen een enkele maal enige leerlingen mee te nemen om ze de inrichting en werking van de publieke telefooncel te leren kennen."

HET UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Na de uitvoerige beschouwingen over de u.l.o.-school in ons vorig jaarverslag kunnen we thans kort zijn.
De inspecteur in de inspectie Alkmaar schrijft:
„Verscheidene u.l.o.-scholen zijn ernstig gehandicapt door de grootte der klassen. Hoewel voor deze scholen de zgn. 30-schaal geldt, is een

enigszins evenredige verdeling der leerlingen volgens dit aantal onmogelijk. De hoogste leerjaren zijn belangrijk minder bezet dan de lagere. Zodoende ontstaat vaak een ongelijke verdeling. Het gaat toch ook niet aan, een deel van een eerste leerjaar te plaatsen bij een examenklas. Men geeft dan gaarne de voorkeur aan een grotere eerste klas boven een gecombineerde eerste en vierde. Zodoende ontstaan er zeer eigenaardige toestanden. In een u.l.o.-school trof ik aan een eerste klas van 58 leerlingen en een vierde van 14. Toen ik bij de bespreking met het hoofd der school ernstig bezwaar maakte tegen een dergelijke ongelijke klassebezetting, werd mij letterlijk gesmeekt er geen wijziging in te brengen, daar het gehele personeel, waarvan elk der leden uitstekend voor zijn taak berekend was, verre de voorkeur gaf aan deze indeling, boven een combinatie van een deel der eerste klas met de vierde."

Over de combinatie van het hoofdschap ener school voor g.l.o. met het hoofdschap ener u.l.o.-school maakt hij de volgende opmerkingen:

„De combinatie lagere school en u.l.o.-school onder één hoofd bevredigt steeds minder. Waar enigszins mogelijk, heb ik bevorderd, dat elke school haar eigen hoofd heeft. Het is mij opgevallen, dat het hoofd van zulke gecombineerde scholen aan de lagere school weinig of geen leiding geeft. Dit vindt natuurlijk zijn oorzaak in het feit, dat het hoofd den gehelen dag in de u.l.o.-school werkzaam is. Door vermindering of gehele afschaffing van de vakleraren is hij geen enkel uur meer vrij. De u.l.o.-school neemt hem geheel in beslag, de lagere wordt aan haar lot overgelaten. Ook vermindert bij het hoofd de belangstelling voor de lagere school; deze is voor hem een blok aan het been. Het zou te wensen zijn, dat de wettelijke bepaling, die deze combinatie mogelijk maakt, werd ingetrokken."

De inspecteur in de inspectie Haarlem schrijft het volgende over een aandrang, die op hem werd uitgeoefend om goed te keuren, dat op een der openbare u.l.o.-scholen te Haarlem een derde klas zonder wiskunde zou worden gevormd:

„Hieraan kon ik niet voldoen. Aan het eind van het 2de u.l.o.-jaar hebben de leerlingen 2 jaar les gehad in algebra en slechts 1 jaar in meetkunde gedurende 2 uur per week. Ik achtte toen het tijdstip nog niet gekomen om reeds uit te maken, of een leerling al dan niet aanleg voor wiskunde heeft. Het komt toch voor, dat leerlingen, die in den aanvang van den cursus moeite hebben om het onderwijs te volgen, later beter mee kunnen. Het staat voor mij nog geenszins vast, dat een leerling, die in het 2de jaar moeite heeft met meetkunde, later van dit vak niets terecht zal brengen. Het omgekeerde kon wel eens het geval zijn. Het zou dan niet in het welbegrepen belang van dezen leerling zijn, als hij voortijdig voor de keuze werd gesteld: wiskunde of geen wiskunde. Misschien zou hij het laatste kiezen en zich daardoor bij de keuze van een levenspositie of volgend onderwijs nadeel bezorgen.

Trouwens, het facultatiefstellen van een vak dient naar mijn overtuiging zoveel mogelijk beperkt te blijven. De ervaring heeft geleerd, dat het

laten schieten van een vak in hogere leerjaren niet bevorderlijk is aan de belangstelling voor dat vak in de lagere leerjaren. Indien de leerlingen weten, dat zij later in een klas zullen worden geplaatst, waarin het vak, waarvoor zij zeggen weinig te voelen, niet wordt onderwezen, zal hun belangstelling voor dat vak in lagere leerjaren aanmerkelijk dalen en daarmee hun onverschilligheid en gemis aan ijver toenemen. Dat het laten schieten van een vak een gunstige uitwerking heeft op de resultaten van de studie in andere vakken wordt wel beweerd, maar is in de practijk niet gebleken."

De inspecteur in de inspectie Hilversum zegt over het m.u.l.o.-examen het volgende:

„Het is voor mij, die dit jaar de examens weer meemaakte, wel eens een vraag, of sommige vakken niet al te veel zijn uitgepunt, of er voor vrije beweging nog wat ruimte overblijft. Zo las ik in een m.u.l.o.-blad de vraag van een welwillend examinator of van een in zijn wiek geschoten hoofd der school: „Mag op 't mondeling m.u.l.o.-examen gevraagd worden: *a.* Welke is de voortplantingssnelheid van 't geluid in water? En in ijzer? *b.* Als een lichtstraal door een glasplaat gaat, breekt ze dan naar de normaal toe of van de normaal af?", en het antwoord van de redactie: „het antwoord moet op beide vragen luiden: neen". Zo werd er gevraagd, of over den Krim-oorlog gesproken mag worden. En op alles weet men op den duur precies bescheid. Maar dan komen ook de euvelen: dan komen er boekjes, vragenboekjes over de verschillende leervakken met den ondertitel van „Het nieuwe examenprogramma in vraag en antwoord", die een inzender doen uitroepen: „We zijn goed in de richting, om aan ons m.u.l.o.-examen z'n goede naam te ontnemen." Boekjes voor den onderwijzer en voor de leerlingen te zamen; geen van beiden heeft dan veel te doen, de laatste nog het meest, maar die pompt dan ook alleen maar zijn geheugen vol en stelt het verstand op non-activiteit. Zo is het examen nog niet, maar het doet goed, te zien, dat in den kring van het u.l.o. zelf gezien wordt, dat het gevaar bestààt. Verstarring leidt tot dressuur; van dressuur geldt het: onderwijs maakt onder-wijs."

Over 't gehalte der leerlingen, die de u.l.o.-school bezoeken, zegt de inspecteur in de inspectie Den Helder het volgende: „Aan de u.l.o.-scholen hoor ik de klacht, dat de leerlingen zo moeilijk aan het werk te krijgen zijn. Het schijnt, dat het voor de jeugd zo drukke leven op den werklust en werkijver geen gunstigen invloed heeft. Het kan ook zijn, dat aan de leerlingen van deze scholen, die vooral in grote plaatsen, waar zoveel andere inrichtingen van onderwijs zijn, niet tot de meest intellectuele groep behoren, te hoge eisen worden gesteld. 't Zou wel eens kunnen zijn, dat vele leerlingen, „die dan toch nog een u.l.o.-diploma willen halen", op deze scholen eigenlijk niet thuis horen en zich met minder zouden moeten tevreden stellen."

Omtrent de toelating tot de u.l.o.-school schrijft de inspecteur in de inspectie Amsterdam het volgende:

„Volgens het derde lid van art. 11 der Lager-onderwijswet mogen tot de

u.l.o.-school alleen worden toegelaten leerlingen uit de 6de klasse, van wie met grond mag worden verwacht, dat zij het onderwijs zonder bezwaar zullen kunnen volgen. Deze bepaling heeft aan al te lichtvaardige toelating wel een eind gemaakt en toelating uit de vijfde klasse der lagere school geheel uitgesloten. Toch klaagt een schoolopziener nog over het gedaalde klassepeil, omdat leerlingen, die vroeger na de lagere school het leven in gingen, nu geen werk kunnen vinden en op de u.l.o.-school hun kansen zitten af te wachten.

Een andere reden om bij de toelating enige voorzichtigheid te betrachten, is gelegen in de verhoudingsgetallen van de opeenvolgende leerjaren, die in 1938 voor het eerst ten volle toepassing zullen vinden. In dit verband moet er echter op gewezen worden, dat men nu op enkele scholen leerlingen uit de zesde klasse direct in het tweede leerjaar der u.l.o.-school plaatst; dit verschilt niet zoveel van wat vroeger gebeurde, toen de sprong gemaakt werd van de vijfde klasse der lagere school naar de eerste u.l.o.-klasse. Het is in ieder geval een gemakkelijk middel om aan de voorgeschreven verhoudingen te komen; of het in verband met het leerplan ook toelaatbaar is, zal nader moeten blijken."

Omtrent de aanvallen op het u.l.o.-onderwijs zegt hij:

„Van 431 leerlingen der openbare scholen, die het school-eindexamen aflegden, verwierven 381 het schooldiploma en werden 50 (12 %) afgewezen. Van deze zelfde leerlingen namen 324 deel aan het landelijk examen, waarbij 60 (19 %) werden afgewezen. Bovendien legden 666 leerlingen van de openbare driejarige scholen, die niet op hetzelfde niveau staan, alleen een schoolexamen af; hiervan werden 90 (14 %) afgewezen.

Op de bijzondere scholen is de toestand anders. Deze leiden, met zeer weinig uitzonderingen, voor het landelijk m.u.l.o.-examen op en een schoolexamen komt er weinig voor. Volgens mij ter beschikking staande gegevens legden 640 candidaten het algemeen examen af; 516 slaagden en 124 (19 %) werden afgewezen. Bovendien zijn er dan nog drie scholen, waarvan de leerlingen slechts een schoolexamen afleggen; van 25 dezer leerlingen werden 2 afgewezen. De vijfjarige meisjes-u.l.o.-school, waarvan boven sprake was, maakt haar leerlingen in 4 jaar voor het algemene examen klaar; de weinigen, die daarna nog het vijfde schooljaar doorlopen, kunnen na het afleggen van een schoolexamen een waardevol schooldiploma verkrijgen. Het is het enige mij bekende geval, dat het schooldiploma hoger moet worden aangeschreven, dan het algemene diploma.

In het begin van deze bespreking der examenresultaten is gebleken, dat enige honderden leerlingen der openbare scholen zowel voor het schooldiploma, als voor het landelijk diploma examen doen. De uitslagen lopen weinig uiteen; de percentages van afwijzing, die nu 12 % en 19 % bedragen, en die in andere jaren nog wel eens minder van elkaar kunnen verschillen, tonen voldoende overeenkomst om te besluiten, dat de examens elkaar niet veel ontlopen in moeilijkheid. Het is een toestand,

die door ieder betreurd wordt, dat dezelfde leerlingen van 16- à 17-jarigen leeftijd tweemaal, soms in dezelfde maand, een vrij zwaar examen moeten afleggen. Geen jaar gaat voorbij, of in vakbladen en gemeenteraad wordt over dezen toestand geklaagd. Meermalen heeft het gemeentebestuur zich tot de Regering gewend, om gedaan te krijgen, dat aan het door de gemeente uitgereikte einddiploma dezelfde voorrechten zouden worden toegekend, als aan het landelijk diploma. Ook zijn burgemeester en wethouders met hun ambtgenoten in andere grote gemeenten in overleg getreden, ten einde gezamenlijk in deze richting stappen te doen. Terecht wordt daar tegenover gesteld, dat, wanneer Amsterdam, alleen of met andere gemeenten samen, een dergelijk voorrecht zou kunnen verkrijgen, de consequentie zou meebrengen het ook aan de bijzondere schoolbesturen en aan de kleine gemeenten te verlenen. Examens in alle graden van moeilijkheid en devaluatie van het diploma zouden daarvan het onvermijdelijk gevolg zijn. Juist door zijn grote algemeenheid en zijn constante waarde is het landelijk diploma van algemeen sociale betekenis geworden. Het heeft richting gegeven aan het uitgebreid lager onderwijs en dit voor verwarring behoed.

Het dubbele examen wil niemand en de enige natuurlijke oplossing schijnt wel deze, dat het plaatselijk Amsterdamse examen, hoe verdienstelijk dit overigens georganiseerd moge zijn, wordt afgeschaft. Men denke zich maar eens den toestand in, dat de gemeentelijke kweekschool een diploma zou uitreiken, dat alleen voor Amsterdam geldig zou zijn. Ook dan zou men immers onmiddellijk alle candidaten tevens aan het staatsexamen voor de onderwijzersakte zien deelnemen. En ook dan zou het niet goed mogelijk zijn, al ware het alleen met het oog op consequenties, dat aan de Amsterdamse akte van bekwaamheid landelijke betekenis werd toegekend. Hoe dit ook zij, men heeft er in de hoofdstad nog niet toe kunnen besluiten, de plaatselijke regeling voor de algemene te doen wijken."

Als een staaltje, hoe een schoolhoofd, dat wegens het bereiken van den pensioengerechtigden leeftijd de school moest vaarwel zeggen, tòch haar leerlingen tot het examen wilde brengen, citeren we nog het volgende uit het verslag der inspectie Amsterdam:

„Het hoofd van een voortreffelijke meisjes-u.l.o.-school moest, wegens het bereiken van de leeftijdsgrens, aftreden enige maanden voor het einde van den cursus. Zij gaf Duits, o.a. in de examenklas, en was voor den korten duur van den cursus niet door een gelijkwaardige kracht te vervangen; bevoegdheden voor Duits zijn er zelfs in Amsterdam niet in overvloed. Wat te doen, om haar leerlingen niet te duperen? Wel, zij stelde zich als kwekeling met akte, zonder beloning, tot het einde van den cursus ter beschikking van het nieuwe hoofd der school. Ingevolge de kwekelingenregeling mocht zij zelfstandig voor de klasse staan, en ieder was gered. Dit is een prachtig staaltje van medeleven met de leerlingen en met de school. Ik heb deze onderwijzeres gecomplimenteerd met de wijze, waarop ze zich aan haar school gaf — en niet aangedrongen

op de kwekelingenverklaring na drie maanden van goed gedrag en voldoende vorderingen."

§ 3. DE LEERLINGEN EN DE OUDERS

OUDERCOMMISSIES

Over het algemeen wordt geconstateerd, dat de samenwerking met de ouders der leerlingen normaal is en geen aanleiding geeft tot moeilijkheden.

Zo lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Zaandam: „Aangaande de leerlingen en de ouders is wel te zeggen, dat het snoer der successieve generatiën zich telkens maar een span verlengt en dat de kleinheid en grootheid van het leven der oudere generatie in dat der jongere meegaan, en inderdaad, de medewerking en de onverschilligheid, of tegenwerking soms, zij zijn er nu als vroeger, maar de medewerking is, zij het doordat goede onderwezenheid zoveel ernstiger levensvoorwaarde is geworden, in de laatste decenniën duidelijk toegenomen. Dat een ouder den onderwijzer, die op trouwer schoolbezoek aandringt, bitter toevoegt: „'t Is genoeg, als ze maar d'r naam kunnen zetten voor de steun", is wel heel zeldzaam. De gezinnen hebben toch goeddeels een gevoeligen achteruitgang met geestkracht uitgehouden. In een klasse van een arbeiderskwartier merkte ik het nette uitzien van de kinderen op en vroeg ik, of er veel werkgelegenheid was. „Twee derden hebben werk, een derde leeft van de steun", werd mij geantwoord. Dit antwoord betekende, dat er vooruitgang was nu.

Wat de school betreft, is het merkwaardig, hoe de plaatsgenoten-bestuursleden of leden der oudercommissie, of van „Volksonderwijs" of van een commissie ad hoc of slechts eenvoudig contribuanten voor een zaak, die hun goed voorkomt, hier en daar de moeilijkheden, door de personeelsinkrimping ontstaande, trachten op te vangen. Hiermee doel ik op de bezoldiging van „kwekelingen met akte", die maar zelden van het gemeentebestuur komt. Zaandam heeft er 5 met een gemeentelijke wedde naar f 450,— 's jaars, de collega's daar en elders, die van andere zijde worden bezoldigd, ontvangen verschillende, wisselvallige, lage maandlonen. Ook de onderwijzers dragen daar wel in bij. Maar er zijn nog steeds „volontairs" en onder dezen gratis-klasse-onderwijzers.

Dat de ouders schik hebben in hun school, blijkt ook wel bij restauratie: als er dan een feestavond op touw gezet wordt bij wijze van openlijke dankbetuiging."

Ook de Rotterdamse inspecteur roemt het instituut der oudercommissies als hij schrijft:

„Kon men vóór de crisis constateren, dat het aantal oudercommissies, slechts heel geleidelijk vermeerderde, het wereldgebeuren met zijn voor het onderwijs vaak zo diep ingrijpende gevolgen heeft hierin verandering gebracht. De sanering van het openbaar onderwijs te Rotterdam, waardoor menige school met opheffing werd bedreigd, deed de voor het voort-

bestaan hunner school strijdende onderwijzers omzien naar alle mogelijke middelen om te redden, wat te redden zou zijn. Wat was natuurlijker dan dat men nu den steun der ouders zocht, die óók belanghebbenden waren.

Het gevolg is dan ook geweest, dat behoudens een paar uitzonderingen, aan alle openbare scholen een oudercommissie bestaat en dat meer of minder regelmatig ouderavonden gehouden worden, waar verschillende onderwerpen als: Een gevaarlijke leeftijd, De rijpere jeugd in onzen tijd, Wij en onze kinderen, De jeugd van heden in het huiselijk milieu, Een kijkje in het schoolleven, Beroepskeuze enz. besproken worden.

Waren deze onderwerpen vroeger in staat de ouders af te schrikken, nu schenen meermalen de ouders er door aangetrokken te zijn blijkens het grote getal, dat ter vergadering verscheen.

Het aantal ouderavonden, waarop gelegenheid geboden wordt om het door de leerlingen gemaakte werk te zien en over de vorderingen, het gedrag enz. met de leerkrachten te spreken, neemt in de inspectie zienderogen toe, en bij het organiseren van St.-Nicolaasfeestjes, schoolreizen enz. bewijzen de oudercommissies hun gaarne aangeboden diensten, zodat men hier kan constateren: de samenwerking tussen school en huis is veel groter dan vroeger.

Voor zulk een samenwerking gaf de burgemeester van Schiedam in zijn gemeente een prachtig voorbeeld, door op een paar ouderavonden een boeiende causerie te houden over Suriname, het land, waar hij een deel van zijn leven doorbracht. Het feit, dat het hoofd der gemeente zelf op een doodgewonen ouderavond een interessante rede houdt, draagt er ongetwijfeld zeer veel toe bij om de ouders de betekenis van het instituut oudercommissie meer en meer te doen beseffen en waarderen."

Toch gebeurt het nog wel eens, dat men bij allen goeden wil, tòch verkeerd optreedt. Zo lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle:

„Er zijn commissies, die hun taak zeer serieus opvatten; die de onderwijzers gaarne willen helpen in het zware werk der opvoeding. Zo hoorde ik op een ouderavond een voorzitter fulmineren tegen het toedienen — door het onderwijzend personeel — van lichamelijke straffen. En om zijn beweringen met bewijzen te staven, voegde hij er aan toe, dat Lichtstoet ook nooit sloeg. Hij had misschien den naam van Ligthart wel eens gehoord, maar als bakker speelde het woord „stoet" hem door het hoofd, vandaar de „contaminatie".

Een andere voorzitter sprak — bij een feestelijke gelegenheid — de jeugd toe. Hij wekte op tot gehoorzaamheid: „Wanneer vader of moeder iets van je „verlange", dan moet je ze maar niet laten „klesse". Ook moet je bij 't eten niet de „korsjes late legge".

Wanneer huisgezin en school op deze manier gaan samenwerken, kan de politie spoedig worden afgeschaft."

De inspecteur in de inspectie Amsterdam wijst er in zijn verslag op, dat de ouders vaak tonen, heel weinig oog er voor te hebben, dat verandering

van school over het algemeen niet bevorderlijk is aan het resultaat van het onderwijs. We lezen daar:
„Bij de oorzaken, die het onderwijs moeilijk maken, moet ook gewezen worden op de vele verhuizingen. Het hoofd van een grote bijzondere school verzekerde den bezoekenden schoolopziener, dat zijn leerlingenmateriaal twee maal in de zes jaar geheel vernieuwd wordt. Geen dag gaat voorbij zonder in- en afschrijvingen. Men moet daarbij in acht nemen, dat iedere overgang naar een andere school den leerling en den onderwijzer moeite geeft om elkaar te vinden. Dat is zelfs het geval op scholen, die naast elkaar staan, dus hun leerlingen uit hetzelfde milieu betrekken. Toen van zulk een tweetal scholen één werd opgeheven en de leerlingen naar de andere werden overgeplaatst, bleven in de eerste klasse 13 kinderen zitten en werden 18 bevorderd, in de tweede klasse waren 11 blijvers tegen 23 bevorderden, enz., in totaal 62 blijvers en 74 bevorderden. In dit geval komt echter ook duidelijk uit, dat het onderwijspeil op de ene school heel anders is dan op een andere, ook al werken ze met gelijksoortige leerlingen en hetzelfde leerplan."

GEWOON LAGER ONDERWIJS EN BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

De ervaring leert, dat het ook zeer moeilijk blijkt, om kinderen, die onmogelijk het gewoon lager onderwijs kunnen volgen, naar een school voor buitengewoon lager onderwijs te zenden. We lezen daarover in het verslag van de inspectie Amsterdam:
„Veel zou gewonnen kunnen worden, als er een middel bestond om vroegtijdig de leerlingen te verwijderen, wier verstandelijke vermogens te gering zijn om normaal lager onderwijs met succes te verwerken. Onderkend worden deze stumperds spoedig genoeg; na twee maanden weet de juffrouw uit de eerste klas al vrij juist, wie niet mee kan komen. Krijgt zulk een kind nog een tweede jaar het allereerste lees-, schrijf- en rekenonderricht, en gaat het dan nog niet, dan is er geen twijfel meer, of men heeft te doen met een leerling, die naar een school voor buitengewoon onderwijs zou moeten overgeplaatst worden. Maar het is dikwijls onmogelijk een advies in deze richting bij de ouders ingang te doen vinden. Men mag nog zo zorgvuldig vermijden om van een „achterlijk kind" te spreken, geen moeder aanvaardt gemakkelijk, dat haar kind niet met de anderen mee kan. Ook liggen de scholen voor buitengewoon onderwijs van een bepaalde godsdienstige richting dikwijls zo ver van de woning verwijderd, dat er eigenlijk practisch geen mogelijkheid bestaat om daarheen te gaan. Juist deze kinderen kunnen niet zonder geleide ver van huis gezonden worden en welke moeder heeft den tijd om twee maal per dag een uur van huis te gaan om een kind naar school te brengen of daarvandaan te halen? Zo kon het gebeuren, dat ik in een eerste leerjaar een kind aantrof, dat daar al voor de vierde maal zat. De klasse-onderwijzeres, het hoofd der school, het schoolbestuur, misschien zelfs de moeder, waren er van overtuigd, dat het kind naar het buitengewoon onderwijs moest, maar dat stuitte af op de practische

onmogelijkheid wegens den groten afstand. En ook hier kwam een school in de nabijheid, maar niet van gelijke richting, niet in aanmerking. Het is jammer, dat het nog wel eens voorkomt, dat een kind tot een lagere school wordt toegelaten, nadat het van een andere school, met wat aandrang op de ouders, naar het buitengewoon onderwijs gezonden is. Het gemeentebestuur heeft zich met een circulaire tot de openbare en bijzondere scholen gericht, om dit toch vooral, in het belang van de kinderen, na te laten. Toch komt het nog voor. Toen naar aanleiding van een klacht geïnformeerd werd naar de reden, waarom een jongen van ruim twaalf jaar van een school verwijderd was, schreef het hoofd: „Ik heb het ruim drie jaar met hem geprobeerd. De jongen was geplaatst op een school voor buitengewoon lager onderwijs en daar hoort hij thuis. Wegens leeftijd en plaatsgebrek moest ik hem overzetten naar de vijfde klasse. Ik heb den ouders aangeraden, hem weer terug te brengen naar de school voor buitengewoon lager onderwijs. De ouders willen dit onder geen voorwaarde. Enz."
Naar mijn mening had dit hoofd den jongen nooit moeten toelaten; misschien zouden de ouders hem dan gelaten hebben waar hij was en waar hij hoorde: op de school voor buitengewoon lager onderwijs."
In het verslag van de inspectie Brielle wordt vermeld:
„Vrijwel elke klasse telt er een of meer van die stumperds, die wel wilden, maar niet konden, en omdat ze niet konden, nu ook niet meer willen; die daar jaar in, jaar uit in dezelfde klasse in dezelfde bank hangen met een verveeld gezicht, omdat ze niet meekunnen; die, omdat ze zich vervelen, ten slotte lastig worden en den goeden geest in de klasse verstoren. Ze zijn zichzelven en anderen tot last. Gelukkig, dat ook op het platteland meer en meer pogingen worden aangewend om zich over hun lot te ontfermen. Zo vernam ik met grote verheugenis, dat er besloten is in Oud-Beierland een school voor buitengewoon lager onderwijs op te richten. De bedoeling is, de leerlingen uit de gehele Hoekse Waard te betrekken."
In Zeeland schijnt men zowel op Walcheren als op Zuid-Beveland pogingen aan te wenden om tot stichting ener school voor buitengewoon lager onderwijs te geraken.
Omtrent den toestand in het Noorden van Noord-Holland ontleent de inspecteur in de inspectie Den Helder het volgende aan een rapport van een districts-schoolarts:
„In de scholen van enige aangesloten gemeenten zijn nog ettelijke kinderen, die voor een plaatsing op de school voor buitengewoon lager onderwijs in aanmerking komen, o.a. te Hypolitushoef, Westerland, Oosterland, misschien ook te Kleine Sluis, gem. Anna Paulowna. Hoewel het zenden van genoemde kinderen naar Den Helder van de betrokken gemeenten financiële offers zal eisen, zou ik in overweging willen geven dit vraagstuk aan de orde te stellen. 1 September 1936 werd de nieuwe school voor buitengewoon lager onderwijs te Den Helder in gebruik genomen. Ik behoef niet te vermelden, dat deze school een mooie aanwinst

is en ook als streekschool dienst moet doen. Het zou jammer zijn, indien de naburige gemeenten niet méér konden profiteren van deze instelling."

LEERPLICHT

De handhaving der Leerplichtwet geeft altijd nieuwe zorgen.
Zo klaagt bijv. de inspecteur in de inspectie Haarlem, dat hij de woonwagenkinderen niet naar school heeft kunnen krijgen. We lezen in zijn verslag:
„De Leerplichtwet blijkt tegenover kinderen, die in een woonwagenkamp vertoeven, moeilijk toe te passen. Wel zegt art. 8 dezer wet, dat zij, die langer dan 8 dagen in een gemeente vertoeven, voor de toepassing dezer wet geacht worden in de gemeente een vaste woonplaats te hebben en dus, als zij leerplichtige kinderen of pupillen hebben, onder de bepalingen der wet vallen.
Doch dit is vrijwel een dode letter. Immers, de meeste woonwagenbewoners wachten zich er wel voor, zich bij het bevolkingsbureau aan te geven. Zij krijgen dan natuurlijk te maken met allerlei voorschriften en daar blijven zij liever buiten. Het gevolg is, dat zij als bewoners niet ingeschreven staan. Zij zijn ten stadhuize onbekend en weten zich aldus aan de opsporing van het absoluut schoolverzuim van gemeentewege te onttrekken.
Contrôle op de naleving van de leerverplichting van kinderen uit het woonwagenkamp is uiterst moeilijk, daar niet bekend is welke kinderen er zijn, welke kinderen in het kamp komen en welke het kamp verlaten. Ook de in het kamp gevestigde politiepost kan deze gegevens niet verstrekken.
Daarom ware het gewenst, dat in de verordening, regelend de vergunning tot toelating van woonwagens in een kamp, een bepaling werd opgenomen, waarbij aan eigenaars van woonwagens de verplichting werd opgelegd hun leerplichtige kinderen en pupillen naar een school te zenden op straffe van het kamp te moeten verlaten. Als aan deze bedreiging onverbiddelijk de hand werd gehouden, zou het met het schoolbezoek van deze kinderen, die toch al zoveel in hun onderwijs moeten missen, niet zo droevig gesteld zijn."
De inspecteur in de inspectie Amsterdam rapporteert het volgende:
„Over het algemeen wordt op de scholen de handhaving van den leerplicht in voldoende mate betracht. Voor de hoofden is dat niet altijd een gemakkelijke taak. Te dikwijls gaan de ouders tot bedreiging over, als een onwettig schoolverzuim aan mij gerapporteerd wordt, en ook bij meer kalme ouders komt het voor, dat zij in zulk een geval hun kind eenvoudig van school nemen. Veel overgangen van het bijzonder naar het openbaar onderwijs, en omgekeerd, hebben geen andere reden dan deze. Overigens komt de schoolvoeding het geregelde schoolbezoek zeer ten goede. Ofschoon wel eens stilzwijgend wordt toegelaten, dat een kind, dat de lessen verzuimd heeft, toch zijn maaltijd op school komt halen, is de algemene nuttige regel, dat willekeurige wegblijvers

ook niet tot de eetzaal worden toegelaten. Maar ook daarbij wordt het den onderwijzers moeilijk gemaakt. Op een school maakten enige bengels er op zonnige dagen een spelletje van, om geregeld te laat op school te komen. Eerst werden zij nog toegelaten, maar daarna teruggezonden met bericht aan de ouders. Ook tot de eetzaal werden zij toen niet toegelaten, en terecht. Het hoofd ontving toen het volgende vriendelijke briefje: „Meester, Dirk moet naar de eetzaal. Zo niet, dan kom ik wel even bij U. Eet U ook niet? Dus mijn kind moet ook eten. Anders zal ik met U afrekenen". Men kan zich indenken, dat het hoofd in een buurt, waar zulke briefjes geschreven worden, wel eens aarzelt, wat hij doen moet. De politie is dan de enige toevlucht. De moeder werd opgeroepen voor een onderhoud op het bureau; zij schrijft geen briefjes meer, Dirk gaat naar de eetzaal en komt op tijd op school."

Vooral in plaatsen met vissersbevolking schijnt het ongeoorloofd schoolverzuim zeer hoog te zijn. We hoorden daarover het een en ander te Katwijk aan Zee en de inspecteur in de inspectie Amersfoort schrijft het volgende over Spakenburg:

„Over het algemeen verloopt de uitvoering der Leerplichtwet heel gewoon. Maar, toen in Mei 1937 aan een school van 299 leerlingen te Spakenburg 665 geoorloofde en 571 ongeoorloofde verzuimen werden opgegeven, terwijl aan een tweede school van 313 leerlingen resp. 590 geoorloofde en 294 ongeoorloofde verzuimen voorkwamen, toen was persoonlijk ingrijpen dringend geboden. In een vergadering met de commissie tot wering van schoolverzuim, waarbij ook de burgemeester aanwezig was, heb ik toen allereerst geconstateerd, dat het ongeoorloofde schoolverzuim schrikbarend was toegenomen. De voornaamste redenen van dit euvel, dat geregeld schoolonderwijs aanmerkelijk begon te belemmeren, was voorgewende armoede, maar meer nog willekeur en het allermeest gebrek aan eerbied voor de Leerplichtwet. Om duidelijk te maken, dat het zo niet kan blijven gaan, heb ik verder met cijfers aangetoond, dat de scholen in de gemeente Bunschoten (samen met ruim 4 % van de totale schoolbevolking in de inspectie) voor zich opeisten 33 % van het totale aantal aanzeggingen en 37 % van het totale aantal processen-verbaal.

Een communiqué, dat van deze vergadering in de plaatselijke pers onder officieel nieuws is opgenomen, liet duidelijk uitkomen, dat deze vergadering de inzet zou zijn van een nog krachtdadiger bestrijding van het ongeoorloofde schoolverzuim. Wanneer nu de hoofden van scholen kans zien, kracht en soepelheid in hun bestrijding van het schoolverzuim te combineren, dan verwacht ik voor de toekomst wel een verbetering."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie Utrecht troffen we nog het volgende aan:

„Het hoofd ener bijzondere school zond mij opgave van ongeoorloofd schoolverzuim betreffende een leerling en deelde mij o. m. mede, dat de ouders hem hadden „gestraft" door den jongen van school te nemen. Het afnemen van school na opgave van ongeoorloofd schoolverzuim

leek volgens het hoofd der betrokken school, wel „op een soort hinderen van een ambtenaar in de uitoefening van zijn plichten" en hij was van mening, dat hiertegen wel een maatregel mocht bestaan. Het zou m. i. zeker gewenst zijn, dat dergelijke verzuimers maar niet dadelijk met open armen op een andere school werden ontvangen. Maar deze materie is bezwaarlijk wettelijk te regelen. Beter ware een stevige afspraak van de scholen onderling om dergelijke recalcitrante klanten niet van elkaar over te nemen, maar . . . . het leerlingental is vaak een factor van betekenis en waar is de sanctie op zo'n onderlinge afspraak? Overleg, bespreking met de ouders zal wel het enige zijn, dus alweer: opvoeding van de opvoeders."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar wordt over de commissie tot wering van schoolverzuim het volgende opgemerkt:

„Met bijzondere waardering kan gesproken worden over de wijze, waarop bijna alle commissiën tot wering van schoolverzuim haar taak opvatten. Door samenspreking met de ouders wordt veel goeds bereikt."

Er zijn echter ook wel commissies, die door weinig krachtig optreden het schoolverzuim eerder bevorderen, dan tegengaan.

LANDBOUWVERLOVEN

De waardering van het landbouwverlof hangt heel vaak samen met de houding, die door het hoofd der school daartegenover wordt aangenomen. Het gebeurt meermalen, dat in twee aan elkaar grenzende dorpen, waar de bevolking in precies dezelfde omstandigheden verkeert, het aantal aanvragen sterk uiteenloopt.

Hoe het bij het aanvragen van landbouwverlof soms toegaat, blijkt heel duidelijk uit een schrijven van het hoofd ener openbare lagere school te Grootebroek, dat de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Hoorn aanhaalt. Het luidt aldus:

„De zinsnede in Uw schrijven aangaande het tulpenpellen door kinderen is voor mij aanleiding, het volgende op te merken: het tulpenpellen wordt door veel schoolkinderen bedreven voor de vaders, in een schuurtje, in de keuken, desnoods op den huiszolder, maar dan slechts als regel één of een paar uren per dag, buiten de schooltijden en niet in loondienst. Dat is regel in de kleine bedrijfjes van Grootebroek. Daar is misschien niets tegen te doen en ik vind het niet zo erg. Erger is het m. i. dat het pellen alleen nogal eens oorzaak is van het aanvragen van veldverlof voor meisjes. Moeder en grote zuster(s) gaan eind Juni en Juli tulpenpellen, of in eigen bedrijf of in loondienst bij anderen. Voor kleine zus, die nog op school is, wordt veldverlof aangevraagd en zij wordt belast met het huishoudinkje. Dat huiswerk vraagt van het kind niet veel tijd en waarmee moet het zich nu de rest van den dag bezighouden? Teelt vader zelf tulpenbollen, dan is het meisje den gansen verderen dag bezig met het pellen, wat — naar ik meen en ook de ouders menen dat — volgens de Arbeidswet niet mag en daarom vaak op bijzondere

plaatsen als bijv. de huiszolder wordt gedaan. En is vader geen bollenkweker, dan loopt en fietst het kind langs de straat, gaat „naar de stad", haalt vriendinnetjes af van school en moeder van de bollenschuur. Vader is wel tuinder, al heeft hij soms een klein bedrijfje. Op het aanvrageformulier wordt ook steeds veldverlof aangevraagd voor werkzaamheden in dat bedrijfje, doch in feite is het verlof vaak een voorschot op de a.s. zomervacantie of een periode van arbeid, identiek aan schuurwerkzaamheden. Ik ben van mening, dat de aanvrage van den vader formeel wel in orde is, doch ik geloof het te mogen betwijfelen, of het de bedoeling van den wetgever is geweest om het verlof te besteden als door mijn meisjesleerlingen soms wordt gedaan."
Ik geloof met den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Goes, dat het onderwijs door het landbouwverlof vaak hinderlijk wordt onderbroken, zonder dat het noodzakelijk is.

SCHOOLVOEDING EN SCHOOLKLEDING

De inspecteur in de inspectie Alkmaar zegt in zijn verslag het volgende:
„De betekenis van het instituut schoolvoeding en -kleding wordt door den langdurigen slechten oeconomischen toestand steeds groter. Het aantal kinderen, dat voor schoolvoeding in aanmerking komt, vermeerdert met het jaar. Met grote waardering mag hier worden gesproken over allen, die zich te dezen opzichte verdienstelijk maken en met dankbaarheid mag worden gewaagd van de vrijwillige hulp, die door het onderwijzend personeel wordt verstrekt bij het dagelijks toezicht houden tijdens de maaltijden."
Op verschillende plaatsen werd een onderzoek ingesteld naar den voedingstoestand der schoolgaande kinderen. We lezen daarover in het verslag van de inspectie 's-Gravenhage:
„In het begin van 1937 werd door den gemeentelijken schoolartsendienst een onderzoek ingesteld naar den voedingstoestand der kinderen. Onrustbarende verschijnselen kwamen hierbij niet aan het licht. Hoewel ik opkwam tegen het al maar weer aan den leertijd onttrekken van schooluren, wat nog steeds een geweldigen omvang heeft, heb ik ook hier maar weer toegegeven; men kan deze zaken toch niet keren."
De inspecteur in de inspectie Amsterdam geeft over schoolvoeding en schoolkleding de volgende bijzonderheden:
„De verordening op de gemeentelijke kindervoeding bepaalt, dat aan leerlingen uit financieel onvermogende gezinnen van gemeentewege voedsel verstrekt wordt, indien te verwachten is, dat zij anders niet geregeld de school zullen kunnen bezoeken of niet voldoende het onderwijs zullen kunnen volgen. In den regel bepaalt zich de voedselverstrekking tot één warmen maaltijd per dag, maar bij uitzondering kan ook een ontbijt gegeven worden, wanneer de kinderen kennelijk uit armoede zonder ontbijt op school komen. Met uitzondering van Zon- en feestdagen gaat de schoolvoeding het gehele jaar door. Hoe groot

de weldaad is, die hiermede aan een belangrijk deel der bevolking wordt bewezen, blijkt uit enkele getallen. Voor 1938 wordt gerekend op 3½ millioen porties, nadat het vorig jaar ook reeds over de 3 millioen waren verstrekt. De stijging van het aantal is helaas een bewijs, dat de welstand in de onderste bevolkingslagen nog niet is toegenomen. In 1936 werden per dag 10 à 11 000 porties uitgereikt; alleen in de maanden Juli en Augustus daalde het aantal daar beneden. In de crisisjaren van 1929 tot heden is het aantal deelnemende kinderen gestegen van 5 tot 14 000. Toch wordt nog het vermoeden uitgesproken, dat niet de helft van de kinderen, die voor voeding in aanmerking zouden kunnen komen, daaraan werkelijk deelneemt. Er zijn nog altijd talrijke gezinnen, die het vroeger beter gewend waren, en die er niet toe kunnen komen, hun kinderen naar de eetzalen te zenden. Zo verklaarde een commissie van onderzoek naar den toestand van ondersteunde werklozen en hun gezinnen, voor verschillende gezinnen, dat de toestand beter zou kunnen zijn, als de ouders er toe besluiten konden, hun kinderen naar de schoolvoeding te zenden.

Dergelijke mededelingen als over de kindervoeding, kunnen gedaan worden over het verstrekken van kinderkleding. Ook hier is het aantal aanvragen nog stijgende. In 1936 werd aan ruim 11 000 gezinnen voor 22 000 kinderen kleding verstrekt en wel 123 000 stuks onderkleding, 30 000 stuks bovenkleding, 38 000 paar kousen, 4000 capes, 34 000 paar klompen en 255 paar schoolpantoffels.

Het is duidelijk, dat met dit alles zeer grote bedragen gemoeid zijn. Door het gebruik van een grote centrale keuken — die echter reeds te klein geworden is — slaagt men er in de kosten der voedselverstrekking tot ongeveer 10 cent per portie terug te brengen, maar toch wordt op de begroting voor 1938 uitgetrokken voor voeding ongeveer f 300 000,—, voor kleding f 170 000,—. Met de algemene onkosten ad f 90 000,— wordt dit een groot half millioen, dat op de begroting drukt.

De medewerking van het onderwijzend personeel wordt in ieder verslag van den dienst der voedsel- en kledingverstrekking weer geprezen. De onderwijzers nemen de aanvragen in ontvangst, houden een oogje op het gebruik der nieuwe kleren, bevorderen de ordelijkheid in de eetzalen en bewijzen talrijke stille diensten, zonder welke alles niet zo vlot zou lopen als nu mogelijk is. Des te meer moet het dan ook betreurd worden, dat in het verslag van den dienst over 1936 vermeld staat, dat een eetzaal van een bepaalde bijzondere school naar een openbare school moest worden overgebracht, omdat het hoofd der eerste school, ondanks herhaalde waarschuwingen, voortging met het negeren der bepalingen betreffende de schoolvoeding.

Het verlenen van deze diensten is voor de onderwijzers verre van aangenaam. Alles brengt zijn eigen administratie, zijn eigen beslommeringen, zijn eigen onrust, zijn wrijving met de ouders mede. Maar de schoolkinderen en de schoolgebouwen zijn er zo nauw bij betrokken, dat de onderwijzer zich er niet aan onttrekken wil en mag. Toch rijst wel eens

de vraag, of er niet te veel van de school geëist wordt. In een vakblad las ik de volgende persiflage:
„De school moet de taak der ouders niet geheel overnemen. Schoolbaden zijn nuttig; schoolzwemmen is nuttig; schoolartsen zijn nuttig; schooltandverzorgen is nuttig; schoolbioscopen zijn nuttig; schoolkleding is evenzeer nuttig als schoolvoeding; schooltandborstelen komt ook al voor. Vruchten eten op school zou ook niet kwaad zijn met het oog op den rijkdom aan vitaminen; schoolverschonen komt nog niet zo voor, al is er iets voor te zeggen. En wie al deze dingen heeft ingevoerd, zal misschien ook behoefte gevoelen om het leren op school te introduceren. Waarvoor ook iets pleit."
In zijn overdrijving is dit stukje volkomen juist. Het werd geschreven naar aanleiding van de — moet ik zeggen: dreigende? — melkverstrekking op school. Of de geneeskundige dienst daar onverdeeld vóór is, weet ik niet. Dat de onderwijswereld onverdeeld tegen is, weet ik beter. Men moet er zich wel voor wachten, de school àlles te willen laten doen; dan doet ze níets meer naar behoren."

MELKVERSTREKKING OP DE SCHOOL

De inspecteur in de inspectie Gorkum schrijft daarover in zijn verslag het volgende:
„Een regeling voor melkverstrekking aan leerlingen van openbare en bijzondere scholen kwam in April 1937 te Gorkum tot stand. Op een voorbereidende vergadering, die voor dit doel was belegd, bleek van de zijde der ouders grote belangstelling te bestaan.
Mede door de krachtige leiding van den burgemeester werd hier voorkomen, dat de regeling het karakter van armenzorg verkreeg.
Het aantal melkdrinkers, dat aanvankelijk 1700 bedroeg, beweegt zich thans na enkele schommelingen om de 1300. Op een totaal van 2259 leerlingen een vrij hoog percent.
Zij ontvangen viermaal per week ¼ liter gepasteuriseerde melk van de fabriek „De Linge" te Arkel voor den prijs van 4, 8 of 11 cent per week, naar gelang van de klasse, waarin de ouders zich met goedvinden van de commissie hebben ingedeeld.
In het begin kon de voorziening zichzelf bedruipen; sinds enkele maanden is het tekort aangegroeid tot een bedrag van thans f 40,— per week.
De hoofden van scholen zijn in grote meerderheid voorstanders van melkverstrekking, die als sociale maatregel goed schijnt te werken.
Van de 11 hoofden zijn er 2, die de voorziening in de pauze storend vinden voor den geregelden gang van het onderwijs.
De overigen zijn allen tevreden over de wijze, waarop een en ander — ook administratief — geregeld is, en zouden het jammer vinden, als de melkverstrekking werd gestaakt."
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Rotterdam lezen we daarover het volgende:
„Sinds 27 September 1937 wordt in het gedeelte van Rotterdam Spangen

en Tussendijken op verschillende scholen een proef genomen met het verstrekken van melk tot een gereduceerden prijs.
Met medewerking van het zuivelbureau en de grote melkinrichtingen kon de prijs voor 4 flesjes à ¼ liter gesteld worden op 10 cent per week en voor een 2de kind uit hetzelfde gezin 6 cent en voor een 3de kind 4 cent.
De kinderen van werklozen krijgen de melk gratis. Op Maandag-, Dinsdag-, Donderdag- en Vrijdagmorgen ontvangen de leerlingen, die in het bezit zijn van een melkkaart, ¼ literflesje melk met een hygiënisch verpakt rietje. De melk is door de leveranciers op een voor de consumptie geschikte temperatuur gebracht en wordt tussen 10 en 10½ uur in flessenrekjes aan de school afgeleverd.
Van de gelegenheid werd gebruik gemaakt op

13 openbare scholen	door	2802	leerlingen	wèl	en	263	niet
7 bijzondere scholen	„	1344	„	„	„	361	„
4 openbare bewaarscholen	„	560	„	„	„	66	„
2 bijzondere bewaarscholen	„	199	„	„	„	74	„
26 scholen totaal	„	4905	„	„	„	764	„

Het aantal deelnemers is toegenomen, want in December namen op de openbare scholen 3737 en op de bijzondere scholen 2021 leerlingen aan het melkdrinken deel.
Op de openbare scholen zorgen de oudercommissies voor het bezorgen der melkkaarten aan de gezinnen en innen zij de verschuldigde bedragen. De bijzondere scholen hebben voor zich zelf een regeling getroffen.
De kosten van de proef worden voor het grootste deel gedekt door de van de ouders ontvangen bijdragen en voorts door den toeslag, welke uit het landbouwcrisisfonds wordt uitgekeerd.
Het tekort wordt wekelijks betaald uit een bedrag, hetwelk van belangstellende zijde beschikbaar is gesteld."
De inspecteur in de inspectie Den Helder was van mening, dat de melkverstrekking een taak van het gezin is en niet van de school. Hij schrijft in zijn verslag:
„20 April had ik de eer het gemeentebestuur van Den Helder advies te mogen geven in zake verstrekking van goedkope melk op de scholen, naar aanleiding van een propaganda-circulaire van den Noord-Hollandsen Zuivelbond, waarbij ik deed uitkomen, dat het niet wenselijk is tot propaganda van bepaalde industrie-producten, van welke betekenis ook, op de scholen over te gaan; dat, hoewel er van ondervoeding der kinderen geen sprake was, men bepaalde categorieën van mensen met weinig inkomsten, die hiervoor in aanmerking kwamen wel van goedkope melk mocht voorzien, maar dan minstens ¼ liter per kind per dag en dan thuis. De school blijve m. i. van elke distributie verschoond."
Deze inspecteur staat hier in zijn mening niet alleen; dat blijkt reeds uit hetgeen we hierboven aanhaalden uit het verslag van de inspectie

Amsterdam, maar ook de inspecteur in de inspectie Middelburg zegt in zijn verslag, dat in Middelburg alleen de openbare en Rooms-Katholieke scholen aan de melkverstrekking meewerken, terwijl de Protestants-Christelijke scholen om principiële redenen zich afzijdig houden.

§ 4. HET ONDERWIJZEND PERSONEEL

TOEWIJDING EN GESCHIKTHEID

Ook over het jaar 1937 wordt over 't geheel met lof gesproken over de grote toewijding, door het onderwijzend personeel getoond, bij den dagelijksen schoolarbeid.
Ook de interne verhoudingen in de school zijn verbeterd. In het verslag van den inspecteur in de inspectie Amsterdam staat vermeld, nadat gezegd is, dat het aantal leerlingen der openbare scholen in de jaren 1933—1937 terugliep van 60 400—52 500:
„Men heeft de ernstige betekenis van dit verschijnsel aan de zijde der openbare school ongetwijfeld begrepen en met ijver en toewijding legt men zich er op toe, meer met elkaar vóór de school te vechten, dan tegen elkaar in de school, zoals te vaak gebeurd is. Daaraan schrijf ik het toe, dat men minder hoort van allerlei persoonlijke onaangename verhoudingen, overbelicht door lange artikelen in de vakbladen. Nog zijn de verhoudingen lang niet overal ideaal te noemen, maar men draagt de moeilijkheden niet meer met veel vertoon naar buiten uit, en daarmee is al veel gewonnen."
Toch komen er op een groot corps wel eens dingen voor, die onaangenaam aandoen, wanneer men ze hoort. De inspecteur in de inspectie Brielle wijst bijv. in zijn verslag op het volgende: „Een hoofd kwam bij mij zich beklagen over de houding van een onderwijzer. Deze laatste zou niet hard genoeg werken en verdroeg de contrôle van het hoofd maar heel slecht. Dit alles verwonderde me. Ik kende den onderwijzer als een niet al te gemakkelijk mens, maar ook als een stoeren werker.
Onverwachts bezocht ik de school en wel op een tijd, dat men mij, vanwege de aankomst van openbare vervoermiddelen, niet verwachtte. Ik kwam om half tien. Het hoofd was niet in de klasse; de leerlingen hadden hun rekenboekjes en een velletje papier voor zich, maar, ze konden de vrijheid vermoedelijk niet verdragen en maakten een hevig spektakel. Daar naast stond, ijverig bezig, de aangeklaagde onderwijzer. Bij onderzoek bleek mij, dat het hoofd in zijn tuin bezig was. Een onderzoek leverde op — wat ik reeds vermoed had — dat het werk van den onderwijzer veel beter was dan dat van het hoofd. Dat in dergelijke gevallen een onderwijzer niet bepaald op contrôle van zijn chef gesteld is, is toch ook wel een beetje te begrijpen."
En in het verslag van den inspecteur in de inspectie Amersfoort lezen we: „Ondanks alles kan men soms tegen iets aanlopen, waarvan men het bestaan niet had kunnen vermoeden. Zo trof ik dit jaar in een 2-mans-

school het hoofd der school studerende aan op zijn kamer. Zijn eigen klassen werden waargenomen door een onbetaalden kwekeling met akte, en in de laagste klassen stond ook nog een onbetaalde kwekelinge. De klassen van deze beide kwekelingen leden zichtbaar onder het ontbreken van elke adviserende leiding van boven. Mijn onderzoek wees uit, dat het hoofd wekelijks maar een paar uren zelf werkzaam was in zijn klas. Mijn ergernis was groot, en toch was mijn teleurstelling veel groter. Het misbruik van vertrouwen, dat aan het ongehoorde plichtsverzuim ten grondslag lag, vond ik eigenlijk nog erger dan de kosteloze uitbuiting van de beide kwekelingen. Maar het allerergste vond ik het slechte voorbeeld van hem, die de leider moest zijn, tegenover deze jongere mensen, die eigenlijk in de plichtsbetrachting van hoofd en vaste leerkrachten een stimulans moeten vinden om door eigen ijver en toewijding het zover te brengen, dat ook zij eens aan de beurt komen. Het is onnodig te zeggen, dat er onmiddellijk maatregelen genomen zijn, om aan dit ergerlijke plichtsverzuim een einde te maken.
Ik heb dit staaltje opzettelijk enigszins uitvoerig willen vermelden, om daarmee aan te tonen, dat toezicht op onze scholen wel degelijk nodig is, om sporadische gevallen van plichtsverzuim te constateren en uit de wereld te helpen."
Omtrent een onderwijzer aan een bijzondere school te Rotterdam lezen we in het verslag van den inspecteur aldaar: „Omtrent de geschiktheid en het gedrag der onderwijzers kan dit jaar niets afwijkends van het vorige jaar gemeld worden, dan het volgende:
Toen het schooltoezicht, niet dadelijk proces-verbaal willende opmaken, het bestuur ener bijzondere school er van in kennis stelde, dat een onderwijzer moedwillig van het leerplan en den lesrooster was afgeweken en dat de correctie van diens schoolwerk veel te wensen overliet, heeft het bestuur hem een ernstige waarschuwing doen toekomen."
Dezelfde inspecteur wijst met voldoening op een applicatiecursus, die ten doel heeft het onderwijzend personeel van de openbare lagere scholen voor het 7de en 8ste leerjaar nader inzicht bij te brengen in den aard van het werk, dat aan die scholen moet worden verricht. Hij schrijft:
„Het leerplan der openbare scholen voor het 7de en 8ste leerjaar, dat meer op aansluiting bij het practische leven gericht is dan het vorige, deed de behoefte gevoelen aan voorlichting aan de pas aan deze scholen verbonden onderwijzeressen.
De gemeente kwam daaraan tegemoet en applicatiecursussen onder zeer bevoegde leiders werden gegeven, over:

hygiëne en voedingsleer	aan	8	deelneemsters,
handwerken, behandeling v/h leerplan	„	10	„ „
natuurkunde	„	5	„ „
tekenen in verband met stofversieren.	„	10	„ „
warenkennis	„	12	„ .

De „Vereniging voor muzikale ontwikkeling der schooljeugd, afdeling

Rotterdam" organiseerde voor het onderwijzend personeel een applicatiecursus van 20 lessen met ongeveer 50 deelnemers om de nieuwe stromingen op het gebied van het zangonderwijs ingang te doen vinden.
Het past hier, hulde te brengen aan al diegenen, die met opoffering van veel tijd en moeite zich verder hebben willen bekwamen om hun lessen tot heil der leerlingen zo vruchtdragend mogelijk te kunnen geven."
Verder vermeldt hetzelfde verslag nog het volgende over een gehouden studie-conferentie:
„Tijdens de herfstvacantie hebben burgemeester en wethouders van Rotterdam samenkomsten doen houden van een 30-tal onderwijzeressen, die de zgn. globalisatie-methode voor het aanvankelijk leesonderwijs toepassen, respectievelijk haar wellicht binnenkort zullen gaan toepassen. Op die conferentie hadden de deelneemsters gelegenheid op ongedwongen wijze over haar werk en haar ervaringen van gedachten te wisselen en zijn lezingen gehouden over: „Woordenschat. Woordenschatonderzoek. Het nut daarvan speciaal bij globaal-onderwijs-methoden", „Globalisatie. Theoretische grondslagen. Proeve van uitwerking", „De toepassing van de idee van het globaal onderwijs op de lagere scholen in België".
De deelneemsters betuigden na afloop haar dankbaarheid aan het gemeentebestuur, dat haar de gelegenheid bood, zoveel nieuwe indrukken op te doen, haar blik te verruimen en daardoor met nog meer liefde haar werk te verrichten."
De inspecteur in de inspectie Haarlem pleit voor beter toezicht gedurende de schoolpauzes. Hij schrijft:
„Het is mij gebleken, dat niet alles wat er onder kinderen tijdens het speelkwartiertje „gezegd" en „gedaan" wordt, van onschuldigen aard is. Het zal op de ene school in dit opzicht gevaarlijker zijn dan op de andere; het staat echter wel vast, dat men er op alle scholen rekening mee moet houden, dat onder de kinderen elementen kunnen schuilen, die voor hun omgeving een gevaar zijn. Men hoede zich toch voor de naïeve mening, dat er onder spelende kinderen niets gebeurt, wat verkeerd is. Daarom is scherp en voortdurend toezicht nodig; dat kan alleen een waarborg zijn, dat er geen verkeerde dingen gebeuren. Als de leerkrachten tijdens de speelpauze in de lokalen blijven of in de gang heen en weer lopen, kan men moeilijk zeggen, dat er voldoende toezicht is. Als zij op de mat in de gang een gezellig praatje houden en onder de hand zo nu en dan een blik werpen op de ravottende jeugd, is dit toezicht evenmin voldoende. Een veel voorkomende klacht is, dat er door de groteren te ruw wordt gespeeld. Dit is voor sommige ouders zelfs een reden om hun kinderen niet aan een bepaalde school toe te vertrouwen.
Het is de taak van het hoofd met zijn personeel, zodanige ordemaatregelen te bespreken en ten uitvoer te brengen, dat de ouders in dit opzicht geen zorgen behoeven te hebben."
De inspecteur in de inspectie Hilversum is er niet zeker van, dat de onderwijzer ook na het volbrengen van zijn examens wel voldoende blijft studeren. We lezen daarover in zijn jaarverslag:

„In mijn laatste jaarverslag maakte ik de opmerking, dat onder de sollicitanten als hoofd der school voor gewoon lager onderwijs zo weinige voorkomen, die in het bezit zijn van de een of andere bijakte of uitmunten door studie of algemene ontwikkeling. Ik ben het eens met het blad, dat hieraan een beschouwing verbond, dat men op een dorp een voortreffelijk hoofd kan zijn, zònder dit: dat tonel- of jeugdverenigingen socialen arbeid meebrengen. Toch vergete men niet, dat alle sociale arbeid nog geen culturele waarde heeft, en dat, wie promotie wil maken, zich ook heeft in te stellen op de eisen, die een andere omgeving vraagt. Anders toch zal men, de voortreffelijkheid van den sollicitant voor zijn tegenwoordige omgeving erkennende, hem dan ook gaarne in die omgeving laten. Ik meen, dat de uniforme salarisregeling, die de vroegere grotere verschillen, en daarmee de kans op grotere promotie wegnam, tevens een stimulans voor verdere studie wegnam. Ik meen ook, dat een omgeving als Hilversum andere eisen stelt aan persoonlijkheid en omgang, aan kennis en beschaving, aan leidingskunst en overwicht, dan b.v. Babyloniënbroek (waar ik ook toezicht heb uitgeoefend). Het vroegere vergelijkend examen legde te veel den nadruk op kennis en studie, maar ik heb ze ook hier nog gekend, die daardoor in hun positie en omgeving mannen van betekenis geacht werden, van wie een stimulerende invloed uitging op een jongere generatie. Niet geleerdheid is de eerste eis voor een goed hoofd; maar een grote factor in de persoonlijkheidsvorming en in den persoonlijken invloed is de meerdere studie toch zeer zeker. En ik acht het van belang, daarop te wijzen, nu de studie naar mijn mening wel wat verslapt, behalve voor wie dan speciaal den overgang naar het u.l.o. of naar het middelbaar onderwijs op het oog heeft.

Mede daarom blijf ik een groot bezwaar zien in het streven, de hoofdakte als de meerdere akte, als criterium voor het hoofdschap en als selectiemiddel te doen vervallen, en alle leerkrachten te doen delen in de zegening van de „volledige bevoegdheid". Niet iedere onderwijzer en onderwijzeres is intellectueel tot de hoogste prestatie in staat; maar daarvan hangt niet zijn of haar practische bruikbaarheid af op een bepaalde plaats, in een bepaalde functie, speciaal in de lagere klassen. Hier doen eenvoudige kennis met psychologisch inzicht, intuïtie en tact, naast toewijding, heel veel goeds. Maar het corps van onderwijzers heeft meer differentiatie nodig, eist ook studie en ontwikkeling naast den schoolarbeid, in plaats dat elk jongmens op zijn 20sten of 21sten verjaardag zou zijn „afgestudeerd" en op zijn „lauweren" zou kunnen gaan rusten. Die studie aan te wakkeren, is heel iets anders dan „aktenjagerij te bevorderen". Ook ik meen, dat dit kwaad zeer sporadisch voorkomt — en zelden bij de besten."

De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage vermeldt het volgende geval van slordigheid in de schooladministratie:

„Aan de Rooms-Katholieke jongensschool te Rijswijk was een boventallige onderwijzeres in functie getreden, die vergeten had het bekende stuk art. 107*c* Lager-onderwijswet 1920 aan te vragen. Het hoofd der school vergewiste zich er niet van, of zij dit wel bezat, evenmin het school-

bestuur. Gevolg was, dat de gemeente Rijswijk haar salaris niet vergoedde, wat in hoogste instantie bevestigd werd. Het schoolbestuur verhaalt nu de geleden schade op het salaris der onderwijzeres en houdt iedere maand een gedeelte van haar salaris in. Het ware beter geweest, het financieel verlies tenminste ook gedeeltelijk te verhalen op de instanties, die verzuimd hebben na te gaan, of zij het bedoelde stuk bezat."

Verschillende inspecteurs wijzen er op, dat het aantal gevallen, waarbij de schoolbesturen van bijzondere scholen het advies van het Rijksschooltoezicht vragen, geleidelijk toeneemt. Er wordt steeds voor gezorgd, dat de vrijheid der schoolbesturen in de keuze volledig wordt gewaarborgd, terwijl in verschillende gevallen bleek, dat de adviezen van het schooltoezicht aan de schoolbesturen een teleurstelling hebben bespaard.

Soms ontvangt de inspectie ook klachten over de wijze waarop in een vacature voor de betrekking van hoofd der school bij het bijzonder onderwijs wordt voorzien. De inspecteur in de inspectie Den Helder schrijft:

„Aan een der bijzondere lagere scholen ontstond in Augustus een vacature. Een oproeping werd niet geplaatst. Het waarnemend hoofd, een schoonzoon van een der bestuursleden, wilde men blijkbaar niet benoemen; in elk geval, de benoeming werd slepende gehouden. Eind November verscheen een oproeping en ruim 100 sollicitanten meldden zich aan. Spoedig hierna werd toch het bovenbedoelde waarnemend hoofd benoemd.

Een sollicitant van elders, die mijn hulp had gevraagd en deze stellig verdiende, schreef mij na deze benoeming en uitte zijn grote teleurstelling over het feit, dat aan zijn sollicitatie helemaal geen aandacht was besteed, terwijl hij verder, misschien niet geheel ten onrechte, de oproeping als niet-serieus bedoeld wilde kwalificeren: „'t Is toch wel indroef, dat zulke dingen in onze scholen kunnen gebeuren".

Omtrent een vacature voor hoofd ener openbare lagere school te Krimpen aan de Lek rapporteert de inspecteur in de inspectie Gorkum in zijn verslag het volgende:

„In een vacature voor hoofd, te Krimpen aan de Lek, die op 13 Augustus 1937 door het plotseling overlijden van den toenmaligen functionaris ontstond, doen zich moeilijkheden voor, die het waarschijnlijk maken, dat de in art. 59, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 genoemde termijn zal worden overschreden. Bij eerste oproeping meldden zich 14 gegadigden aan, van wie verschillende zich tijdens het onderzoek en twee bij het opmaken van de voordracht terugtrokken. De staat van de ambtswoning en de naar verhouding hoge huurprijs waren daarvan de oorzaak.

Bij tweeden oproep meldden zich 69 sollicitanten aan, en bleek een normale voordracht van drie mogelijk. Deze werd echter in de raadszitting van 24 Januari 1938 geamendeerd met een voorstel om de namen van twee ter plaatse werkzame onderwijzers aan de voordracht toe te voegen.

Daar de raad weigerde uit de aangeboden voordracht een keus te doen, zal langs den weg van artikel 151 der Gemeentewet een oplossing kunnen

worden gevonden, of door toepassing van art. 36, 7*bis*, der Lager-onderwijswet 1920."

WACHTGELDERS

Nu de wet de mogelijkheid heeft geopend, dat gemeente- en schoolbesturen, die geen eigen wachtgelders hebben, vrijheid van benoeming hebben verkregen, is de toestand voor de wachtgelders niet verbeterd. We lezen daarover in het verslag van den inspecteur in de inspectie Amersfoort het volgende: „Na de inwerkingtreding dezer wet voelen de gemeentebesturen en schoolbesturen, die geen eigen wachtgelders gekweekt hebben, zich absoluut vrij van de wachtgelderslijst. Het gevolg daarvan is, dat het er voor de wachtgelders na dien tijd veel donkerder uitziet. Zij zullen geduldig moeten wachten, tot zich in hun eigen gemeente of bij hun oude schoolbestuur een vacature voordoet. Vooral voor de wachtgelders bij het openbaar onderwijs, dat bijna overal een tendenz in dalende richting vertoont, betekent deze wet dus een dreiging van blijvende vermindering van het wachtgeld. En voor de gemeenten, die wel wachtgelders hebben, maar zonder u.l.o.-bekwaamheden, en die aan u.l.o.-scholen door ziekte van personeel behoefte hebben aan tijdelijke vervanging, is dit een bron van onoverkomelijke moeilijkheden, die leiden kunnen tot echte desorganisatie van behoorlijk ingerichte u.l.o.-scholen. Een dreigende en droevige ervaring van de laatste maanden van 1937 heeft dit voor Amersfoort zeer duidelijk aangetoond. Iets meer soepelheid bij de vervulling van tijdelijke functies bleek bij die gelegenheid absoluut noodzakelijk te zijn."
Het is zeker noodzakelijk hierop nog eens de aandacht te vestigen, omdat deze wachtgelders toch als regel geheel buiten hun schuld in deze moeilijke situatie zijn gekomen en er is zeker geen reden voor de gedachte, dat een wachtgelder steeds iemand is, die voor zijn betrekking minder goed geschikt is.

BESMETTINGSGEVAAR

Ook in het jaar 1937 is te Hilversum een geval van tuberculose-besmetting geconstateerd. We lezen daarover in het verslag van den inspecteur in de inspectie Hilversum:
„In het kort zijn de feiten de volgende: Een onderwijzer aan een der openbare lagere scholen, die te voren steeds gezond was en niet hoestte, krijgt kinkhoest. Hiervoor krijgt hij ziekteverlof en is ruim vier weken uit de school verwijderd gebleven. Op 10 October 1936 hoestte hij niet meer en gaf zijn huisarts hem verlof weer naar school te gaan. De directeur van den Gemeentelijken Geneeskundigen en Gezondheidsdienst maakte daartegen geen bezwaar, en de onderwijzer aanvaardt weer zijn werk. Na vijf dagen wordt hij plotseling ziek en terstond in het ziekenhuis opgenomen, waar zijn huisarts tubercelbacillen in het sputum vindt. Deze heeft toen terstond advies gevraagd van het districtsconsultatiebureau voor tuber-

culose-bestrijding te Hilversum; de onderwijzer werd gekeurd ingevolge art. 12 van de Wet van 7 December 1934 (*Staatsblad* n°. 642), met als gevolg, dat de gezondheidsverklaring moest geweigerd worden. Aan hem werd, overeenkomstig de desbetreffende besluiten, verlof verleend tot behoud van gezondheid; hij wordt ook thans nog, schoon beterend, verpleegd in het sanatorium „Zonnestraal."

Intussen had de leider van het consultatiebureau reeds bevorderd, dat op 24 October 1936 een onderzoek met de tuberculine-reactie volgens Von Priquet bij de kinderen uit de klasse van den ziek geworden onderwijzer werd ingesteld. Drie vertoonden een positieve reactie; zij werden doorgelicht, waarbij geen afwijkingen van betekenis werden gevonden. Op 31 October werd dit onderzoek naar dezelfde methode herhaald: dezelfde kinderen vertoonden weer een positieve reactie. Op 27 Februari 1937 volgde een herhaald onderzoek. Elf vertoonden een positieve reactie. Tien kinderen werden daarna nog doorgelicht. Bij zeven werden lichte afwijkingen gevonden. De leider van het consultatiebureau bracht de huisartsen op de hoogte en heeft hun geadviseerd omtrent een in te stellen behandeling. Nog één kind, eerst afwezig, vertoonde lichte afwijking, maar kon na een kuur spoedig weer de school bezoeken. Gevolg was, dat dit zevental een min of meer ernstige kuur diende te ondergaan. Na den gehouden ouderavond zijn alle leerlingen van de gehele school onderzocht. Het onderzoek van de onderwijzers had toen reeds, maar nog niet bij het eerste constateren van de verschijnselen, plaats gevonden: dezen werden allen goedgekeurd. Ook bij het onderzoek der overige leerlingen vond men geen afwijkingen. Het vertrouwen keerde terug. Een woord van deelneming in het lot van de betrokkenen, onderwijzer en leerlingen, moge hier plaats vinden. Geen wettelijke maatregel of nauwgezette contrôle zal een dergelijken samenloop van omstandigheden kunnen voorkomen, al wordt ook hierdoor de noodzaak zooveel mogelijk te voorkomen, wel op ernstige wijze gedemonstreerd."

De keuring volgens art. 12 van de Wet van 7 December 1934 (*Staatsblad* n°. 642) is in den loop van 1937 beëindigd, zodat thans van alle leerkrachten mag worden geëist, dat zij de bij die wet vereiste verklaring bezitten.

§ 5. SCHOOLGEBOUWEN

De inspecteur in de inspectie Zaandam constateert in zijn verslag, dat er wel 't een en ander zich gewijzigd heeft sinds den tijd, dat de architect ener nieuwgebouwde school na de officiële opening van het gebouw, tot den inspecteur zeide: „'t Is wel mooi, maar of het nu zo behoefde?" Thans is de toestand zo, dat men het bestaande gebouw zo lang mogelijk blijft gebruiken, zodat in verschillende plaatsen nieuwbouw urgent wordt. Zo lezen we bijv. in het verslag der inspectie Delft: „Op een dezer oudere schoolgebouwen, nl. de Rooms-Katholieke jongensschool te Schipluiden, is de toestand echter zodanig, dat bij bestendiging ernstig nadeel voor de gezondheid der leerlingen gevreesd moet worden, terwijl ook het gevaar

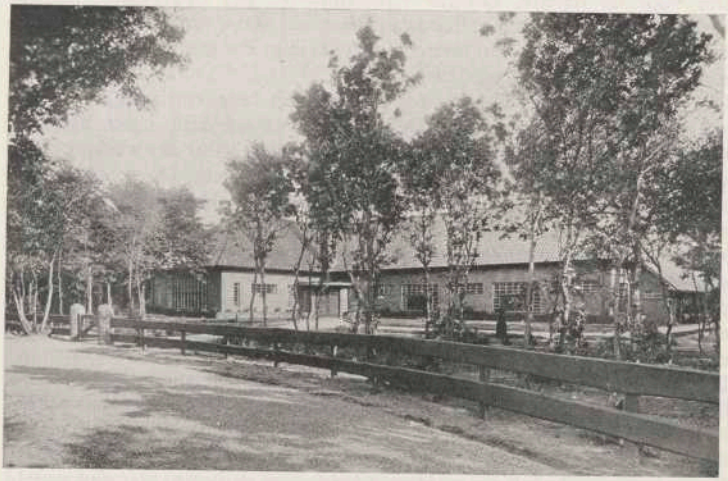
van instorting niet geheel denkbeeldig mag worden geacht. Toen mij een en ander bij mijn schoolbezoek bleek, heb ik mij onverwijld met den inspecteur van de Volksgezondheid en den bouwkundig inspecteur in verbinding gesteld en hebben wij dit schoolgebouw gezamenlijk terdege onder de loupe genomen. Daarna heb ik bij het schoolbestuur op spoedige en afdoende voorziening met klem aangedrongen. Plannen ter verbetering zullen met bekwamen spoed worden ontworpen en ingediend."

ONDERHOUD

Ook het onderhoud der gebouwen laat meermalen te wensen over. Zo lezen we in het verslag der inspectie Middelburg:
„Wat over de leermiddelen en de leerboeken is gezegd, kan ten aanzien van de schoolgebouwen worden herhaald: de stilstand dreigt achterstand te worden. Hier en daar behoeft de toestand, waarin de gebouwen en de lokalen verkeren, langzamerhand dringend voorziening. Maar het wachten blijft op betere tijden. Bepaald onvoldoende is de toestand thans aan de openbare scholen te Koudekerke, Oostkapelle, Schoondijke en Waterlandkerkje. In deze gevallen is dan echter ook de nodige verbetering „in voorbereiding", hetzij in den vorm van een verbouwing, hetzij in den vorm van de stichting van een nieuw gebouw. Bovendien zijn er nog wel 34 scholen, die grotere of kleinere gebreken vertonen, of waar in een of ander opzicht van de voorschriften van het Bouwbesluit moet worden afgeweken. En aan vele der overige, overigens wel geschikte, gebouwen, zowel van openbare als van bijzondere scholen, zou enige werkzaamheid van den timmerman en vooral van den schilder geen overbodige weelde zijn."
Een afdoende verbetering tegen het bladderen van muren geeft de inspecteur in de inspectie Dordrecht. Hij schrijft:
„Een goede oplossing voor het opknappen van de schoollokalen heeft men te Zuid-Beijerland gevonden. De muren „bladderden" voortdurend. Een afdoende verbetering werd gevonden door een laag „Upson-board" of „Elwee" aan te brengen, dat voor dit doel in den handel is. Eerst werden tegen de muren schroten aangebracht. De schroten — 2 maal 8 cm — werden vlak tegen den muur aangebracht, na tweemaal gemenied te zijn. De platen van „Upson-board" of „Elwee" worden hier tegen aangebracht. Op de naden komen latjes.
Het „Elwee" verschiet, waarom het bestuur der school het liet verven.
Het plafond met den bovenwand (tot 1,25 m uit het plafond) kreeg als kleur gebroken wit, ietwat cream-tint (wit met iets geel oker met iets zwart).
De lijsten werden geschilderd met hoog kanariegeel, glanzend (wit met iets geel oker, met donker chromaatgeel).
De harmonicadeuren, lambrizering, raam en deuren werden met lakverf geschilderd: lichtgrijs-getint zeegroen (wit met chem. zuiver zinkgroen met iets geel oker met iets zwart) alles één kleur.
Het lokaal maakte op mij een prettigen indruk."

De inspecteur in de inspectie Haarlem rapporteert:
„Wat de dagelijkse reparaties betreft, daaraan mankeert veel. Kapotte ruiten en banken ziet men herhaaldelijk. Als men de hoofden der openbare scholen daarover een opmerking maakt, verontschuldigen zij zich met te zeggen, dat de voorziening over te veel schijven gaat. Is er een ruit kapot, dan rapporteert het hoofd dit aan de afd. Onderwijs — deze geeft dat door aan Publieke Werken — deze sturen een opzichter. De opzichter brengt rapport uit aan zijn chef. Het is te begrijpen, dat het zo lang duurt voor de ruit gemaakt — of het ongemak verholpen is. Gelukkig, als deze gemeentediensten elkaar onderling verstaan; is dit niet het geval, dan blijft de ruit nog langer stuk.
De hoofden der bijzondere scholen weten zich vlugger te helpen. Gewoonlijk hebben zij voor dergelijke kleine karweitjes (in Haarlem heten dat „klusjes") machtiging om ze te doen opknappen. Is daar een ruit stuk, dan wordt eenvoudig een boodschap aan den schilder gestuurd en de kwaal is verholpen.
Bijzonder handig heeft een bestuur het aangelegd, dat meer scholen onder zich heeft. Aan elke school is een concierge, die tevens vakman moet zijn. De concierge-schilder knapt de schilderkarweitjes aan alle scholen van het bestuur op; de concierge-timmerman de timmerkarweitjes enz. Is er iets te herstellen, de concierge is direct bij de hand. Ook voor de grote karweien in de grote vacantie (witten, schilderen) is dit een beproefde methode."
Wanneer men nu weet, dat voor het jaar 1938 door de gemeente Den Haag voor het totaal-onderwijs der openbare lagere scholen een bedrag is uitgetrokken van f 5000,— (het aantal openbare lagere scholen bedraagt 124; gemiddeld is dus per school f 40,— geraamd), dan volgt daaruit noodzakelijk, dat de scholen er kaal, onverzorgd en verveloos gaan uitzien.
In het verslag van den inspecteur in de inspectie Hoorn lezen we:
„Bij het vernieuwen van vloeren wordt meer en meer de riftvloer toegepast. Trouwens ook bij nieuwe scholen, als er geen omstandigheden zijn, die de uiterste zuinigheid eisen, is een riftvloer het degelijkst en op den duur het goedkoopst. Dit jaar is een merkwaardige twistvraag opgeworpen, of de vernieuwing van een vloer, waarbij aan een riftvloer de voorkeur gegeven werd door een gemeentebestuur voor zijn openbare school, als onderhoud moest worden gequalificeerd of niet! Met andere woorden, of hiervoor geleend mocht worden of niet. Het antwoord is niet zo belangrijk als het feit, dat het een vraag is. Trouwens de zaak loopt ongeveer een half jaar en een definitief antwoord is er nog niet en de vloer is nog niet gerepareerd."
Omtrent de speelplaatsen schrijft dezelfde inspecteur het volgende:
„De speelplaats kent maar één verharding, die absoluut goed voldoet en dat is de basaltinetegel-bedekking. Teersintelverharding komt gauw vol gaten, waarin de plassen blijven staan. Beton is te hard en te gevaarlijk bij het spelen. Asphalt ruikt vies, wordt zacht in den zomer en is moeilijk te onderhouden.

Vroeger werd wel eens met grint gewerkt, maar daar valt het zo pijnlijk op en dat voldoet ook overigens niet door het gevaar voor struikelen en den onvermijdelijken modderpoel in deze drassige gronden. Basaltinetegels geven een mooi vlak geheel en het ophalen van verkeerd liggende tegels is een eenvoudig werkje, dat geen geschoolde werklui eist."
Het schijnt echter wel, alsof de buitenlander, die onze scholen bezocht, een zeer gunstige tegenstelling moet constateren tegenover de scholen in eigen land. Zo herinnert bijv. de inspecteur in de inspectie Utrecht aan een uitspraak van Georges Duhamel in de „Suite Hollandaise", die hij ontleent aan „De Vacature" van 5 October 1937 en die aldus luidt:

Openbare u.l.o.-school te Heilo. Men raadplege de beschrijving op bladz. 516.

„Hollandse scholen. Scholieren van Nederland, er steekt weinig verdienste voor U in, geleerde mensen te worden. Jullie scholen zijn zo prettig, ik meen zelfs, dat men zeggen kan: zo echt aanlokkelijk, dat men wel een heel zwarte ziel zou moeten hebben om zoveel goed bedoelde verleiding te weerstaan.
„Innemende" banken, „gedienstige" tafels, welgekozen smakelijke schakering der verftinten, vensters, die, behendig aangebracht, een bekoorlijke mengeling van groen en hemelblauw omlijsten. Erkent, jongelieden, dat de zwarte soep der wetenschap nooit in een mooier versierden beker aangeboden werd. Geeft toe, kleine patiënten, dat men het drankje goed gesuikerd heeft. Blijven jullie knorrig? Pruilen jullie? O, ik begrijp je verlegenheid al: er zijn te veel scholen. Hoe moet men er een uitkiezen?"

HET SCHOONHOUDEN VAN GEBOUWEN EN LEERMIDDELEN

De inspecteur in de inspectie Zaandam maakt in zijn verslag een verge-

lijking tussen de gemeenten Zaandam en Haarlemmermeer. Hij schrijft: „Wat het schoonhouden betreft, bestaan verschillende regelingen. De twee grootste gemeenten der inspectie, Zaandam en Haarlemmermeer, van omstreeks 35 000 inwoners, resp. 30 000 inwoners, de eerste stedelijk gebouwd, de andere veel meer verspreid, geven hierin enkele eigenaardige verschilpunten. Niet alleen dat Zaandam voor het schoonhouden een opzichter heeft, zodat een centrale contrôle verzekerd is, wat in Haarlemmermeer minder gemakkelijk zou gaan door de grotere afstanden, maar men volgt er ook een ander beloningsstelsel, een stelsel, dat het billijkst zou werken, waar de gebouwen geheel gelijk te stellen zouden zijn voor de moeite, aan het schoonhouden per oppervlakte-eenheid verbonden. Het streven te Zaandam naar een gelijk uurloon, voor gelijk werk dan ook, maakt den opzichter wel nodig, die intussen ongetwijfeld een enigszins delicate taak heeft.

Het bedrag der beloning wordt te Zaandam berekend naar f 0,78 per m^2 vloeroppervlak per jaar. De „grote" schoonmaak moet hiervoor óók gedaan worden. Op iedere 250 à 300 m^2 moet 8 uur per week gewerkt worden, het uurloon wordt dus ongeveer 48 cent. De schoonmaakartikelen worden door de gemeente verstrekt. Het kachelaanmaken wordt door dezelfde mensen gedaan, die voor het schoonmaken zijn aangewezen; het wordt betaald met f 0,08[5] per aanmaak. Het gordijnenwassen is onder de grote schoonmaak begrepen, doch niet het glazenwassen, hetwelk ressorteert onder de zorg der afdeling Gemeentewerken en opgedragen is aan een firma te Amsterdam voor een bedrag, waaruit een doorsneeprijs van ongeveer f 6,50 per keer per school volgt.

In sommige scholen is één man of vrouw met de gehele schoonmaak belast, zodat elken dag een deel van het werk gedaan moet worden; in één school is het zo, dat er voor elke 300 m^2 een schoonmaakster is, die er 's Woensdags- en 's Zaterdagsmiddags werkt, 4 uur per middag. De werkrooster wordt voor iedere school door den opzichter vastgesteld in verband met de soort vloer, het geverfd of gewit zijn der wanden en dergelijke van invloed zijnde omstandigheden. In Haarlemmermeer is voor het gewone schoonhouden een beloning per week vastgesteld — met doorbetaling voor de vacantieweken—, afzonderlijk daarnevens een totaalbedrag voor de grote schoonmaak en een ander voor het stoken per winter; de schoonmaakbenodigdheden worden niet door de gemeente verstrekt. Voor de openbare scholen van Haarlemmermeer geldt dan achterstaand staatje.

Voor de scholen met kachelverwarming wisselt het loon, per lokaal berekend, van f 1,25 tot f 1,87[5]; voor de scholen met centrale verwarming is het ten naastenbij f 1,10, waarnevens geen afzonderlijke groteschoonmaakvergoeding."

In deze tegenstelling zien we onmiddellijk de tegenstelling stad—platteland voor het openbaar onderwijs.

In verschillende steden is het schoonhouden der lokalen uitbesteed. Zo lezen we in het verslag der inspectie Dordrecht:

School	Aantal lokalen in gebruik	Vergoeding voor			
		schoonhouden	schoonmaken	aanmaken kachels	
1	3	f 3,75	f 30,—	f 32,50	
2	3	3,75	30,—	32,50	
3	2	3,75	30,—	22,50	(1 lokaal in gebruik voor vergaderingen)
4	9	10,—	niet afz.	100,—	(centrale verwarming)
5	2	3,—	f 30,—	22,50	
6	2	3,75	30,—	22,50	
7	4	5,—	30,—	42,50	
8	2	3,50	30,—	22,50	
9	7 1 gymn.-lokaal	9,—	niet afz.	100,—	(centrale verwarming)
10	4	6,30	niet afz.	42,50	
11	2	4,—	f 30,—	22,50	(1 lokaal in gebruik voor vergaderingen)

„In de stad Dordrecht heeft de gemeente het schoonhouden der schoolgebouwen uitbesteed. De maatschappij, die dit werk heeft aangenomen, betaalt waarschijnlijk aan de mannen en vrouwen, die het werk doen, niet al te veel.
De contrôle van het werk geschiedt door Gemeentewerken."
In het verslag van de inspectie Rotterdam wordt gezegd:
„Toen de Cemsto voor de openbare scholen te Rotterdam het schoonhouden op zich genomen had, bereikten mij wel eens klachten, dat de schoonmaak niet meer zo degelijk was als vroeger, als gevolg van te gering loon en te weinig betaalde uren, maar de hoofden schijnen zich nu bij de bestaande omstandigheden te hebben neergelegd.
Al is de toestand nu niet zó, dat ik bij het gemeentebestuur heb moeten klagen, het heeft toch meermalen mijn aandacht getrokken, dat deuren met den zogenaamden Fransen slag waren afgenomen met een doek, die strepen had achtergelaten tot de hoogte, waarop de arm van de schoonmaakster reikte. In tegenstelling met vroeger beschouwt de schoonmaakster de school niet meer als „haar school"."
Vooral de laatste zin is een factor van betekenis. Verschillende inspecteurs wijzen er op, hoe nodig het is, dat het personeel der school samenwerkt met werkvrouw of concierge om het uiterlijk der school zo goed mogelijk te verzorgen. Men begint er dan een eer in te stellen, dat alles er keurig uitziet en dat is de beste waarborg, dat het schoonhouden goed blijft. Vooral het hoofd der school kan hier heel wat goeds bereiken. Maar ook hij ondervindt niet steeds de medewerking, die nodig is. Zo lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Brielle:
„Bij een schoolbezoek — het was 's morgens vroeg — verliet de werkster

juist de school. Volgens haar zeggen had ze alles weer eens flink aangeveegd. Toen ik binnenkwam, bleek me, dat het stof misschien was verplaatst, maar niet was weggenomen. Alles zag er trouwens smerig uit. Toen ik het hoofd hierover interpelleerde, deelde hij mij mee, dat hij bij het bestuur al dikwijls geklaagd had; maar „dat in kleine plaatsjes de broeders en zusters zozeer met elkaar te maken hebben, dat uitoefening van gezag op grote bezwaren stuit".

En de inspecteur in de inspectie Middelburg schrijft:

„Slechts op zeer weinig scholen vind ik thans nog geregeld reden tot klagen. Hier is het hoofd gewoonlijk de schuldige, omdat hij er niet genoeg achter zit. Maar wat dan ook te denken van den man, die zelf bij het slijpen van de potloden zijner leerlingen het slijpsel maar eenvoudig op den vloer laat vallen! Gelukkig hebben de opmerkingen, die ik hier en daar moest maken, in de meeste gevallen succes gehad en kon ik bij ieder volgend bezoek verbetering bespeuren. Ook is de komst van een nieuw en jong hoofd gewoonlijk voldoende om den toestand afdoende te verbeteren. Keurig zijn in dit opzicht altijd de Rooms-Katholieke meisjesscholen, waar óók het schoonhouden der lokalen aan de Zusters is toevertrouwd. Hier kan men „van den vloer eten", op welken dag van de week men er komt, en ziet alles er altijd helder en blinkend uit. Ook de leerlingen worden in het netjes houden van de school geoefend. Geen meisje zal den koperen deurknop met de blote hand aanvatten: steeds gaat de hand eerst onder de schort en met de door deze schort bedekte hand wordt de deur geopend. Overdreven misschien, maar ik mag dat wel: opvoedende waarde heeft het zeker, als men de leerlingen er aan gewent, het werk van anderen te waarderen en te ontzien."

Over het schoonhouden der lokalen door de Zusters zijn alle inspecteurs het eens.

De inspecteur in de inspectie Utrecht schrijft zelfs:

„Indien eens een wedstrijd zou worden gehouden in reinheid en netheid van schoollokalen, enz., zouden de scholen, waar Zusters de leiding hebben, denkelijk wel den eersten prijs behalen. In de grote vacantie maken de Zusters-onderwijzeressen niet alleen de boekenkasten en de kast met natuurkundige instrumenten schoon, maar helpen soms ook daadwerkelijk bij den verderen schoonmaakarbeid mede."

Op een bijzondere school te Zaandam geldt de volgende schoonmaakregeling:

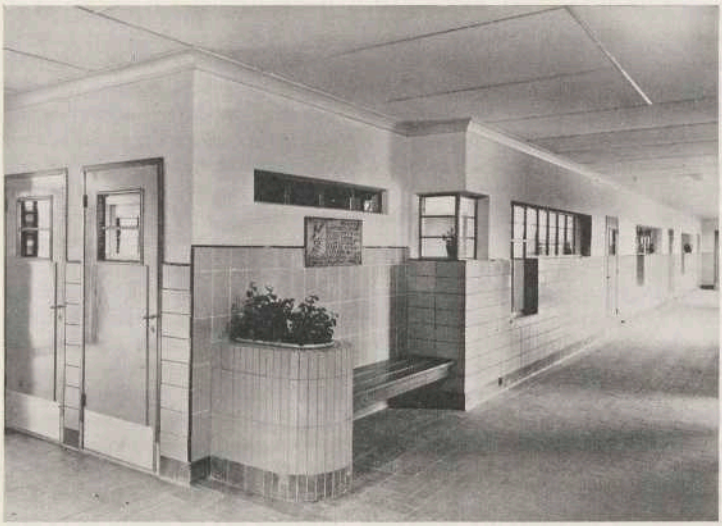
„Elken Woensdag alle schoollokalen droog vegen met verzetten van alle banken om er onder te kunnen vegen; daarna stof afnemen van banken, vensterbanken en richels.

Elken Zaterdag alle lokalen droog vegen tussen de rijen, en de papieren etc. onder de banken oprapen.

Elken Zaterdag de stenen gang, W. C.'s en asbesten trap met water schrobben, de stoep inbegrepen; alle koperen deurknoppen poetsen.

Elke week één lokaal schrobben, of (wat meestal gebeurt) éénmaal per

7 of 8 weken alle lokalen tegelijk schrobben en ook de bovengang (met houten vloer). Enige malen per jaar (naar het nodig blijkt) de ramen van binnen schoonmaken.
In de zomervacantie worden alle muren afgeveegd; alle banken schoongemaakt, alles een extra-beurt gegeven. Twee- of driemaal per jaar worden alle buitenramen gewassen (door een glazenwasser), éénmaal ook het houtwerk afgenomen.
Van ± October tot ± Mei moeten alle kachels elken morgen worden leeggehaald en weer aangemaakt met turf; gestookt wordt met cokes; bij de kachels moet een gevulde bak cokes staan. Bij strengen winter ook de gangkachels (warmwatervoorziening voor 't bevriezen der closets) aanmaken en verzorgen.
De beloning aan de werkvrouw, die met haar dochtertje voor een en ander zorgt, bedraagt per jaar f 729,—, nl. f 81,— per lokaal per jaar,

Openbare u.l.o.-school te Heilo. Men raadplege de beschrijving op bladz. 516.

de gangen enz. samen voor een lokaal gerekend, waarbij voor grote schoonmaak nog f 15,— komt; alle materialen moet de schoonmaakster zelf bijleveren.
Het glazenwassen aan de buitenzij, 2 à 3 maal per jaar, wordt extra betaald aan de glazenwasserij."
In een der instructies voor een schoolwerkster in de inspectie Utrecht komt o. m. het volgende voor:
„Bij alles waarin deze instructie op het stuk van netheid en reinheid niet

voorziet, bedenke de schoolschoonmaakster, dat wie flink is, arbeid ziet en graag prima-werk levert: de instructie maakt de werkster niet."
Een zeer wijs woord, dat in een anderen vorm ook voor anderen zeer toepasselijk mag worden geacht.
De kosten voor het schoonmaken lopen zeer ver uiteen.
De inspectie Delft geeft wel de grootste verschillen. Daar variëren de kosten voor het schoonhouden van f 35,— tot f 100,— per lokaal.

SCHOOLVERSIERING

Wat de schoolversiering betreft, lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Hoorn het volgende:
„De versiering van een schoollokaal moet, in het algemeen gesproken, gevonden worden in een juiste en evenwichtige verdeling van de vlakken. Er moeten schoolborden in den werkwand zijn, op een der zijwanden moeten werkbordjes voor de leerlingen met een triplex- of celotex-rand erboven, voor het opprikken van opstellen, tekeningen, knipwerk, enz. worden aangebracht. Verder kasten met bergruimte. De wand met het kinderwerk is de voornaamste extra-versiering die het sober gehouden lichte schoollokaal een vrolijke noot van kleur en afwisseling schenkt. In de gehele inspectie is veel oranje toegepast in de schoollokalen, en blauw voor de gangen. In een somber klimaat met vaak bedekten hemel, geeft oranje verf een warme sfeer aan de lokalen. Een enkele plaat in een schoollokaal maakt wel een prettigen indruk. Toch blijve het parool: zo weinig mogelijk ophangen in een modern schoollokaal.
Een lijst, waarin platen gewisseld kunnen worden achter glas, is dan het meest aan te bevelen. Alleen de mooiste platen moeten afwisselend opgehangen worden. Het grote voordeel is, dat de platen niet bederven door het zo maar ophangen. In de les, als de plaat behandeld moet worden, dient deze uit de platenkist gehaald en voor de klas opgehangen. Platen, die alleen als versiering bedoeld zijn, vindt men het meest in de lagere klassen, zoals de Franse platen met de sprookjes, diertaferelen, Czicek's kindertekeningen, Bokhorstplaten. Een enkele plaat doet goed; overlading schaadt.
De kindertekeningen vinden een geschikte plaats op de speciaal daarvoor aangebrachte celotex-stroken. Zij worden telkens door nieuwe vervangen.
Leerkrachten, die een tekening voor hun leerlingen willen maken, kunnen dit het beste doen op een der bordvlakken. Zulke tekeningen maken vaak een heel aardig effect in de klasse.
Planten zijn de mooiste extra-versiering voor een schoollokaal. Men kan zelfs zeggen, dat een lokaal zonder planten er saai uitziet. Vooral nu er geen leslokalen meer op het Noorden gebouwd worden en vele scholen centrale verwarming onder de vensterbanken hebben, kunnen er zo goed planten gehouden worden. De leerkrachten moeten ze verzorgen. Zij kunnen den kinderen hierbij ook een taak geven. Ook waar de leerlingen zelf de planten verzorgen, moet toch de onderwijzer er op letten,

of het op de juiste wijze geschiedt. Het moet niet een onderneming alleen van de leerlingen worden, waar de onderwijzer eigenlijk buiten staat. En zo gaat het dan ook in de scholen: de kinderen helpen mee. Losse bloemen komen in het seizoen ook vaak in de school. Leerlingen brengen ze dikwijls mee.
Een schoollokaal is nu eenmaal geen huiskamer. De school is geen huis en moet er ook niet naar streven. De sfeer van thuis is een andere dan van school. Kleedjes en doeken en andere snorrepijperij is goed voor de huiskamer, op de school hoort dat niet.
Toch hebben veel onderwijzeressen, uit een verkeerd opgevat streven naar versiering, hun tafels voorzien van kleedjes, liefst nog in een punt neerhangend! Op een kast leggen ze dan een lapje en zetten er een klokje op, dat er onmogelijk klein en peuterig op doet. Dat zijn goedbedoelde vergissingen. Het is heel moeilijk, daar iets van te zeggen: daar moet men de geschikte gelegenheid voor afwachten.
In het algemeen is het hoofd der school aansprakelijk voor de versiering. Heeft het hoofd een agressieven wansmaak, dan is er weinig te beginnen. Dat de architect na aflevering van een school nog invloed uitoefent, is onjuist. Men kan hem eens raadplegen bij een ingrijpende verandering, maar eenmaal opgeleverd, moet de school volgens de bestemming gebruikt worden.
Gemeente- en schoolbesturen hebben weinig invloed op de versiering. Wanneer de inspecteur de hand gehad heeft in den bouw, zodat zijn denkbeelden in het gebouw verwezenlijkt zijn, heeft hij ook de kans iets ten goede uit te richten ten aanzien van de versiering. Beter gezegd, dan kan hij veel „versiering" tegenhouden.
„In tegenstelling met de lokalen moet de versiering van de gangen geheel aan den architect overgelaten worden. Kleur en lijn en misschien een tegeltableau en een beeld dan is het uit. Platen in een gang is wansmaak. De gang dient voor berging van kleren en als doorloop, meer niet. Dit verhindert niet, dat men niet elke uiting van wansmaak weren kan.
En zo komt het, dat we in gangen en langs trappen wel platen tegenkomen — waarbij de platen er niet beter op worden — evenmin als de gang en de trappen.
Het hoofd van de school moet er voor waken, dat iedere leerkracht niet zijn eigen opvatting van versiering doorvoert. Hij is het die verhinderen moet, dat men prentbriefkaarten met punaises in de verf prikt, dat men allerlei prullaria uitstalt, waar de étagère thuis geen plaats meer voor heeft. En de leerlingen late men hier buiten. Zij moeten in een smaakvol ingericht lokaal komen, en binnen hun ruimte mogen zij hun tekeningen, krantenknipsels, opstellen en opschriften prikken. Er zijn gelukkig veel scholen, waar men opzettelijk te werk gaat met overleg, om een smaakvol geheel te krijgen, waar werkelijk de versiering als zodanig aangemerkt mag worden.
Over het algemeen is men gevoelig voor wenken, en toont men begrip te krijgen voor de eisen, die een goed verzorgd schoolgebouw stelt."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie Zaandam lezen we:
„In een u.l.o.-school, waar de versiering prettig aandoet, bleek de echtgenoot van een onderwijzeres, een kunstschilder, daaraan te hebben geholpen. Daar waren niet alleen onderwijsplaten, maar het personeel had zelf een stuivertje bijgedragen voor aankoop van enkele andere; waar men geen andere heeft en geen andere bekostigen kan, welk een effect is daar nog te bereiken met een enkele plaat als het Scheldegezicht, reproductie van een schilderstuk van Schütz Jr., in de serie van Schuiling en De Feijter, en met sommige Bijbelse taferelen, bijv. van de Nelsonserie."
Omtrent het kinderlijk element in de schoolversiering schrijft dezelfde inspecteur:
„In het voorgaande is noch het kinderlijke element noch kinderlijke hulp genoemd. De laatste wordt geleverd door de best geachte tekeningen of tekeningetjes van de leerlingen, zoals die, van een studentenlijstje voorzien, soms goed gegroepeerd, in verschillende scholen worden aangetroffen. Aardig, voor zover het geen eigenwaan van de aldus bekroonden, geen misdeeldheidsgevoel bij anderen opwekt. Het kinderlijke element is ook in vrijwat platen, die daarom zo sfeerbrengend zijn in een school, vooral in de lagere klassen: voorstellingen van kinderleven, niet te zeer grote-menselijk gestempeld, of van sprookjestaferelen, of van het leven in het algemeen, als door kinderoog gezien; zij slechts ter verduidelijking mevrouw Midderigh-Bokhorst genoemd, aan wier kunst de school veel heeft te danken."
De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage zegt:
„De oude schoolversiering, waarbij aan de kale muren latten met knoppen bevestigd waren, waaraan soms in lagen dik platen voor aanschouwingsonderwijs, voor aardrijkskunde, geschiedenis, plant- en dierkunde, voor Bijbels onderricht gevarieerd met kaarten, hingen, die dan daar geborgen werden en tevens wandversiering waren, is wel voorbij. Zeer zelden ziet men dat meer. De wandversiering in de nieuwere school is veel soberder en veel aesthetischer. Een enkele plaat wordt aan den wand gehangen, de rest wordt in platenkisten of platenkasten opgeborgen. Bovendien zijn deze platen ook veel artistieker geworden; er zijn er onder de aardrijkskundige platen van Schuiling en De Feyter, uit de geschiedkundige serie van De Jongh en Wagenvoort en uit sommige Duitse series, die men in eigen huis gerust zou kunnen gebruiken als wandversiering.
Boerman en Knip's platen, hoe verdienstelijk ook voor het onderwijs, zijn te gezocht bij elkaar gebracht, om het geoefend oog te kunnen boeien. Vroeger, toen de gemeente 's-Gravenhage ruimer in haar geldmiddelen zat, werd uit artistiek oogpunt uitnemend voor de versiering met platen van de wanden der schoollokalen en gangen gezorgd. De prachtigste afbeeldingen van de grootste kunstwerken der mensheid, van beroemde Hollandse, Italiaanse schilders zijn nog in de schoollokalen, uit dat tijdperk afkomstig, aanwezig. Ook de vaak heel goede reclame-

platen van Verenigingen van vreemdelingenverkeer uit het buitenland zijn ingelijst, een prachtversiering van lokalen en gangen in verscheidene scholen.
Ook sommige bijzondere scholen in de stad hebben een dergelijke artistieke wandversiering.
Dit alles is voornamelijk in de gemeente 's-Gravenhage te vinden, niet

Openbare u.l.o.-school te Heilo. Men raadplege de beschrijving op bladz. 516.

daarbuiten. Op de scholen in de overige gemeenten treft men als wandversiering de bovengenoemde series aan, maar dan toch meestal niet als soldaten aan den wand in lange gelederen.
Deze wandversiering behoeft niet veel geld te kosten; wie de Kerstnummers onzer grote tijdschriften en van enkele buitenlandse: de Figaro illustré, de Illustrierte Zeitung, de Studio, aankoopt, kan daarin zeer geschikt materiaal vinden, terwijl een handig lid van het personeel er voor weinig geld een lijstje om heen maakt. Verkade's albums geven ook al een aardige wandversiering evenals de platen van Rie Cramer in de lagere klassen der school.
In vele hoogste klassen der lagere school en in u.l.o.-scholen is ook een hoekje aan den muur gereserveerd voor merkwaardige platen uit kranten en prentbriefkaarten, afbeeldende gebeurtenissen van den dag. De leerlingen blijven zo al ziende enigszins op de hoogte van het wereld-, lands- en stadsgebeuren.

In de aanvangsklassen treft men veelal een aardigen kalender voor verjaardagen aan, die tevens een goede versiering is.
Ook zag ik eens op den bovenloop der hal van een onzer mooiste scholen, thans helaas door de geringe afmetingen der lokalen onbruikbaar geworden en verlaten, een levensgrote afbeelding van het beroemde oud-Egyptische beeld, „de dorpsschout".
Zo nu en dan moet voor leerkrachten, die jaren achtereen in hetzelfde lokaal staan, de wandversiering gewijzigd worden. Van een aankleding, waar men jaren lang tegen aan kijkt, geeft men zich geen rekenschap meer of ze vernieuwing behoeft. Men ziet ze niet meer als versiering. Vandaar, dat men herhaalde malen een kalender, een thermometer, of enig ander gebruiksvoorwerp boven op een plaat ziet hangen.
Planten ziet men ook veel in lokalen. Als ze er zijn, staan ze meestal te veel met dorre blaadjes en geplaatst op schoteltjes, die niet geheel en al zuiver zijn. Vaak hebben ze gediend als verjaardagsgeschenk van de klasse voor den onderwijzer. De verzorging geschiedt meestal door een of meer leerlingen.
In de aanvangsklassen treft men op de lessenaars der leerlingen nog wel eens plantjes of vaasjes met bloemen aan, een gebruik, dat overgenomen is uit de voorbereidende school, waar de horizontale tafelbladen zich er over het algemeen beter toe lenen, dan die der lagere school met haar schuine helling.
In Montessorischolen, of die er voor door willen gaan, vindt men ze meestal ook; daar zijn de tafeltjes geen beletsel. Als ze er zijn, moet men de planten vooral niet de afmeting van halve struiken laten aannemen en er zorg voor dragen, dat een gebruikt jampotje niet ontsierd wordt door overblijfselen van etiketten.
Tekeningen van leerlingen versieren veelal de tekenlokalen der stadsscholen. Hier mag wel eens gezegd worden: niet te veel!"
Over het geheel treft men in heel wat scholen de warme sfeer van samenwerking aan, waardoor onderwijzer en leerling prettig op elkander inwerken. Want dit alles staat niet los van de school en van het onderwijs, maar oefent er een groten invloed op uit. De inspecteur in de inspectie Den Helder legt hier verband tussen den bouwstijl der verouderde scholen en dien der meer moderne gebouwen, en zegt:
„Het is toch een opmerkelijk verschijnsel, hoe gemakkelijk de leerkrachten zich, wat deze punten betreft, bij de schoolomgeving aansluiten. Zo vond ik in een der lokalen van een der bovenvermelde scholen, een ramenrij, waar geen bloempot de vensterbank versierde, doch alleen een half gevulde inktfles met een met inkt belopen etiket, de aanblik nog meer trachtte te bederven. Voor de klas een tafeltje, waarop in slordige verwardheid boeken en nog veel meer verspreid lagen. Aan de wand een paar platen scheef opgehangen, één met een kapot lusje, zodat deze noodwendig erg uit het lood moest hangen. In de hoek van het lokaal bij de deur slingerde een voetpomp, in een andere hoek stonden een paar platen en een half opgerolde kaart. Een harmonisch geheel,

maar een van slordigheid. Natuurlijk sloten de kastjes der leerlingen zich hierbij volkomen aan.
Het zou een misvatting zijn te denken, dat de hier werkende leerkracht een slordig type zou zijn; integendeel, de man ziet er zeer verzorgd uit, en is op zichzelf en in zijn werk keurig netjes. De hele schoolomgeving schijnt mee te werken, dat in een dergelijk lokaal de ongezelligheid en slordigheid niet meer worden gevoeld en van hand over hand erger worden, althans niet bewust worden bestreden. Het feit, dat een mens zich gemakkelijk aanpast aan zijn omgeving, bleek in dit geval, dat niet op zichzelf staat, tot schade van het geheel, zeer duidelijk.
Als ik hier tegenover stel de behaaglijke sfeer, die in zo menige nieuwe school heerst: de ruime frisheid van de lokalen, met de brede glasramen, waar zon en licht zo vrolijk door naar binnen komen, de moderne lichte kleuren, die muren en deuren in dit licht zo prettig doen uitkomen, de royale, keurige gangen, die dadelijk bij het binnenkomen al sfeer geven, de nette, glanzende bankenrijen in de lokalen, met de practische kasten achterin, dan komt de waarde van een modern gebouw wel duidelijk uit. In deze scholen staat in de vensterbanken natuurlijk een frisse rij van planten, die de zich hieronder bevindende radiators van de centrale verwarming ook 's winters doen bloeien en weelderig staan. Hier stimuleert heel de omgeving tot netheid en ordelijkheid. Slingerende platen aan de wand, of niet opgeborgen kaarten voor de klas, rommelige kastjes, die in de moderne banken zo duidelijk te zien zijn, het zou zo in het oog springen, dat ieder, die niet àl te slordig is, er zich aan zou moeten stoten, de reden, waarom al deze dingen in zo'n school als regel worden voorkomen."
Ten slotte nemen we met instemming over, wat de inspecteur in de inspectie Amersfoort meldt:
„Alvorens te beginnen met een beschouwing over schoolonderhoud en schoolversiering wil ik twee uitersten tekenen, zoals elke inspecteur die in zijn eigen inspectie zien kan. Ik wil daarmee aantonen, dat mooie schoolgebouwen alleen niet voldoende zijn, om de aesthetische vorming van de kinderen te beïnvloeden; dat integendeel veel meer afhangt van de persoonlijkheid van de leerkracht. Weet een leerkracht — hetzij man of vrouw — rondom zich een sfeer te scheppen van warmte, tevredenheid, rust en orde, dan krijgt de aanblik van de klas dat eigenaardig bekoorlijke, dat iederen waren paedagoog weldadig aandoet, en dat haast niet onder woorden te brengen is. Men voelt, dat de opvoeding in zo'n lokaal moet gedijen.
Nu eerst de twee tegenstellingen:
Een mooie nieuwe stadswijk; een prachtige school, die aan hoge eisen van bouwtechniek voldoet, gelegen aan een rustig pleintje; de ramen zijn zo laag, dat de kinderen vanaf hun plaats vrij uitzien op dat pleintje, waar in den voormiddag misschien 3 melkboeren, 2 slagers en 2 bakkers op een afstand van 100 m langs komen. In de klas een 25-tal kinderen, gezeten op aardige nieuwe bankjes. Voor de klas de onderwijzeres.

De onderramen zijn geblindeerd door omkrullende platen, ten einde den kinderen het vrije uitzicht te belemmeren. Borden zijn groezelig grijs in plaats van blinkend zwart. De leertoon is ongemotiveerd bars; nu eens lachen om vrijpostigheden, die een ander zou onderdrukken, dan weer een standje wegens overmaat van vrijmoedigheid. Eindresultaat onrustige sfeer in de klas.
Waarom deze eigenaardige dingen in een eerste klas van een mooie school? De juffrouw heeft bezwaar tegen de lage ramen, maar kan van het schoolbestuur geen gordijntjes krijgen. Uit protest saboteert zij de aesthetische vorming van het kind, niet beseffend, dat zij daardoor haar eigen schoolleven vergalt en verzuurt.
Een andere stadswijk; hoogste klas, uitziende op de speelplaats; aan den overkant heel rustige zijstraat; vrij uitzicht door lage ramen. In de vensterbanken mooie bloemen, keurig verzorgd door de kinderen van de klas zelf; achter op een tafeltje een aquarium, blinkend van de zorg, die er aan besteed wordt; aan de muren op gelijke hoogte mooie tekeningen; borden keurig zwart gewassen; letters en tekeningen op het bord alles even fijn; aan het plafond een kanariekooitje; de inwoner, die maar anderhalven meter van den grond hangt, gevoelt zich blijkbaar uitstekend op zijn gemak. Voor de klas de onderwijzer; geen dandy, maar zeer behoorlijk gekleed; geen ordehouder; is niet nodig (de orde houdt zich zelf); stem duidelijk en vriendelijk. Kinderen antwoorden vrijmoedig. Ik denk: ach, waren alle kinderen zo.
Met deze uiteenzetting heb ik willen aantonen, dat schoolonderhoud slechts één van de factoren is, die aan school en omgeving een prettig uiterlijk geven. De echte sfeer gaat uit van den man of vrouw voor de klas. Toch is het wel eens goed, een afzonderlijke bespreking te wijden aan schoolonderhoud in het jaarverslag."

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

DE SCHOOLARTS

De inspecteur in de inspectie Delft schrijft hierover het volgende:
„De schoolartsendienst, welke in de gemeente Delft met ingang van 1 September 1935 bij wijze van proef voor den tijd van twee jaren werd ingesteld, wordt voortgezet. Voorlopig heeft het geneeskundig toezicht alleen plaats op de openbare scholen en zijn de bijzondere scholen er dus nog niet bij aangesloten.
In den korten tijd van zijn bestaan heeft deze dienst reeds de volle medewerking en sympathie van ouders en onderwijzers weten te verwerven. Het strekt dan ook tot verheugenis, dat de Delftse schoolartsendienst zijn nuttig werk ter bevordering van de schoolhygiëne kan blijven voortzetten."
Vooral de schooltandverzorging heeft thans de bijzondere belangstelling. Het verslag van den inspecteur te Rotterdam bevat het volgende:
„De tandverzorging op de scholen in Spangen en Tussendijken en het

Witte Dorp te Rotterdam, welke aanvankelijk van gemeentewege geschiedde en na de afschaffing om bezuinigingsredenen in 1935 door de Rotterdamse tandartsenvereniging ter hand werd genomen, werd ook in dit schooljaar voortgezet.
Deze wijk omvat ongeveer 4000 kinderen. De tandverzorging strekte zich uit over de zes klassen van de lagere scholen. Aan de schooltandverzorging nemen deel die kinderen, die ten minste één gulden per jaar in de kosten bijdragen en de kinderen van werklozen, die geen bijdrage behoeven te geven.
In September zijn acht scholen in de Boschpolderwijk aan deze wijk toegevoegd, waarvan voorlopig slechts de laagste klassen onder contrôle en behandeling zijn gesteld. Tengevolge van deze uitbreiding zal het scholencomplex met tandverzorging in het Westen in de toekomst 6000 leerlingen tellen.
Het eerste onderzoek in Spangen, Tussendijken en het Witte Dorp strekt zich uit over 4150 scholieren. Hiervan werden er 367 behandeld en 543 herbehandeld. Afwezig tijdens het onderzoek en/of de behandeling waren er 114 en van 22 leerlingen weigerden de ouders de behandeling, weerspannig waren er 5, te laat voor systematische behandeling waren 161, er werden 1042 vullingen gelegd en 103 extracties verricht.
Het tweede onderzoek strekte zich uit over 4000 leerlingen; hiervan werden er 880 behandeld, 666 herbehandeld, afwezig waren 115, het aantal weigeringen bedroeg 17, weerspannig waren 3 kinderen. Te laat voor systematische behandeling waren 150, er waren 1695 vullingen gelegd en 40 extracties verricht.
Tevens is er in 1937 een begin gemaakt met een nieuw centrum, nl. Rotterdam—Zuid. Voorlopig zijn de eerste klassen van 13 scholen hierbij betrokken.
Het totaal aantal leerlingen van de klassen, waar schooltandverzorging ingevoerd was, in Rotterdam—Zuid, bedroeg 564. Hiervan nemen 436 deel aan de tandverzorging. Er werden 98 kinderen behandeld, 10 waren afwezig. Het aantal weigeringen bedroeg 3, terwijl 2 kinderen weerspannig waren. Te laat voor systematische behandeling waren 5 scholieren.
Er werden 121 vullingen gelegd en 5 extracties verricht.
Daar de schooltandverzorging in Zuid eerst geruimen tijd nadat de cursus begonnen was, in verband met de organisatie, een aanvang kon nemen, konden slechts 3 scholen gereviseerd worden.
Van de 144 leerlingen namen 97 deel aan de schooltandverzorging, 14 werden behandeld en 14 werden herbehandeld, 5 waren afwezig, 1 was te laat voor systematische behandeling.
Er werden 18 vullingen gelegd en 9 extracties verricht."
Aan het verslag van den inspecteur in de inspectie Den Helder ontlenen we:
„Hoe de tandverzorging in mijn inspectie werkt, een resultaat van een in 1935 begonnen actie, waartoe men op grond van de geconstateerde

slechte toestand van de gebitten der kinderen was gekomen, en waarbij men zich ten doel stelde, om zonder financiële hulp der gemeentebesturen, hoofdzakelijk uit bijdragen der medewerkende gezinnen, een reizend schoolarts te benoemen, mag uit onderstaande gegevens blijken.
De gegevens over het dienstjaar 1 Mei 1936—30 April 1937 zijn de volgende:

Deelnemende scholen	Openbaar	Bijzonder
Anna Paulowna	3	3
Barsingerhorn	1	—
Callantsoog	1	—
Harenkarspel	1	—
Nieuwe Niedorp	1	—
Schagen	1	—
St. Maarten	1	1
Warmenhuizen	2	—
Wieringen	4	1
Wieringerwaard	1	—
Winkel	2	—
Zijpe	6	2
Totaal	24 plus	7 = 31

	Aantal leerlingen onderzocht	Aantal vullingen	Te slecht	Aantal leerlingen onderzocht	Aantal vullingen	Te slecht
	1ste behandeling			revisie		
1e klas						
Openbare scholen	323	416	9	316	161	7
Bijzondere scholen	104	95	0	103	42	0
2e klas						
Openbare scholen	254	469	16	251	124	4
Bijzondere scholen	76	110	2	72	24	1
Totaal	757	1090	27	742	351	12

Op advies van de Nederlandse Vereniging voor sociale tandverzorging is men begonnen met de eerste en tweede klasse der aangesloten scholen. Jaarlijks komt de nieuwe eerste klas erbij, de andere schuiven op, zodat na 5 jaar alle 7 leerjaren worden behandeld. Noodgedwongen moest deze werkwijze worden gevolgd, omdat het aantal defecten in de hogere klassen reeds zo groot is, dat het werk niet was te overzien.

De kosten worden grotendeels gedragen door de ouders der aangesloten kinderen; de bijdrage is f 1,— per kind per jaar minimaal. Op enkele scholen bedraagt de gemiddelde afdracht per kind meer. Verder zijn er enkele donateurs; de ontvangsten uit donaties zijn echter nog zeer gering."
Ook in verschillende andere plaatsen worden voorbereidingen getroffen om de verzorging van het gebit bij schoolgaande kinderen zo goed mogelijk te maken, maar telkens blijkt, dat men hier voor de vraag komt te staan, of het gewenst is die taak van het gezin over te nemen.
In ieder geval is inschakeling der ouders ten zeerste noodzakelijk.

§ 7. DE KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

De beslissing, dat in gesaneerde gemeenten het bedrag voor de aanschaffing van leermiddelen mocht worden verhoogd tot f 2,60 per leerling, is met vreugde ontvangen.
De bezuinigingen der laatste jaren zijn oorzaak geweest, dat de voorziening met leermiddelen zeer beperkt was, maar op den duur is een ruimere voorziening beslist noodzakelijk.
In het verslag van de inspectie Gorkum wordt omtrent een tweetal nieuwe schoolgebouwen het volgende vermeld:
„Van de bijzondere lagere school aan den Vuilendam te Brandwijk met vier leslokalen, ter vervanging van een oud gebouw met drie lokalen:

Aannemingssom	f 20 520
Centrale verwarming	1 578
Honorarium	1 785
Toezicht	300
Bouwgrond	3 250
Meubilering	2 044
	f 29 477

Van de bijzondere lagere school in de Lingewijk te Gorkum met vier leslokalen, ter vervanging van een houten hulpschool met drie lokalen:

Aannemingssom	f 31 203
Centrale verwarming	1 429
Honorarium en opzichter	2 564
Meubilering	510
	f 35 706

Uit deze cijfers blijkt wel heel duidelijk, dat de bouwkosten sterk zijn verminderd. In de gemeente Schalkwijk werd een school met 4 lokalen gebouwd voor f 20 000.
Omtrent de toepassing van art. 55 *bis* der Lager-onderwijswet 1920 schrijft dezelfde inspecteur het volgende:

„Het imperatieve voorschrift van art. 55*bis* der Lager-onderwijswet 1920 tot vaststelling van het bedrag dat per leerling voor de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs tegelijk met de vaststelling van de begroting wordt beschikbaar gesteld ter bestrijding van de kosten ex art. 55 onder *e* tot en met *h* en *o*, wordt niet in alle gemeenten nageleefd. Een mededeling omtrent dit bedrag overeenkomstig de laatste zinsnede van het eerste lid van dit wetsartikel heb ik althans van de volgende gemeenten niet ontvangen: Arkel, Berkenwoude, Kedichem en Krimpen aan de Lek.
Blijkbaar wordt het aangehaalde voorschrift niet algemeen als imperatief beschouwd.
Zo deelde de burgemeester van Arkel en Kedichem mij mede:
„Daar hier geen bijzondere school is, zou een dergelijk besluit hier geen doel hebben. Bovendien behoeft van dat besluit, gesteld dat het genomen ware, naar ons oordeel aan U geen afschrift te worden gezonden, omdat hier geen bijzondere school is."
Hoewel art. 55*bis* mijns inziens een imperatief voorschrift bevat voor alle gemeentebesturen, onafhankelijk van het al of niet aanwezig zijn van een bijzondere school, moet worden erkend, dat het naastliggende doel daarvan — het gelijktijdig vaststellen van een norm voor de uitkering aan de bijzondere schoolbesturen — ontbreekt in de gemeenten, waar geen bijzondere school aanwezig is. De cijfers zijn als vergelijkingsmateriaal van belang en verliezen bij onvolledigheid veel van hun waarde."
Het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar zegt omtrent de leermiddelen het volgende:
„De verzorging der leer- en hulpmiddelen was voor menige school een moeilijke puzzle. De ontoereikende bedragen van f 2,— en f 3,— per leerling waren oorzaak, dat de inventaris niet met nieuwe boekjes enz. kon worden aangevuld. Men was al heel blij, de lopende uitgaven voor papier enz. en speciaal ook de handwerkbenodigdheden en die voor handenarbeid uit de toegekende bedragen te kunnen bestrijden. Vooral in die scholen, waar reeds enige achterstand was, ontstonden tekorten. De toestand der lees-, reken- en taalboeken was hier en daar onvoldoende tot zeer onvoldoende."

§ 8. HET SCHOOLTOEZICHT

COMMISSIE VAN TOEZICHT

Ook in 1937 zijn in verschillende gemeenten de commissies van toezicht op het lager onderwijs opgeheven.

RIJKSSCHOOLTOEZICHT

In den loop van 1937 heeft Dr. W. J. Goslinga, schoolopziener in de inspectie 's-Gravenhage, een benoeming ontvangen als inspecteur van het onderwijs op Curaçao.

De inspecteur in de inspectie Den Haag schrijft, dat hij in hem een ijverig, scherpzinnig en breed ontwikkeld man heeft verloren.
In de vacature is voorzien door de benoeming van den heer E. H. Bos, die op 1 Maart 1938 zijn benoeming heeft aanvaard.
In de inspectie Rotterdam is de heer J. P. Kruize in den loop van 1937 als schoolopziener in die inspectie in functie getreden. Later is een vacature ontstaan, doordat de heer C. Stolk is opgetreden als inspecteur in de inspectie Heerenveen. De vacature is nog niet vervuld.
Op 1 Maart 1938 heeft de heer J. Baak Jr., wegens het bereiken van den 65-jarigen leeftijd, zijn taak als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Leiden neergelegd. Op denzelfden datum is de heer B. van Julsingha in zijn plaats getreden.
De heer L. van Loon, inspecteur in de inspectie Amersfoort, vierde zijn 40-jarig jubileum en schrijft daarover in zijn verslag het volgende:
„Dit jaar mocht ik het voorrecht genieten, mijn 40-jarig ambtsjubileum bij het onderwijs te vieren. De manier, waarop zowel het Rijksschooltoezicht als gemeente- en schoolbesturen van hun sympathie blijk gegeven hebben, maar vooral de spontane hartelijke algemeene belangstelling van het onderwijzend personeel uit de gehele inspectie heeft mij met grote dankbaarheid vervuld.
Hoewel ik aanvankelijk enigszins weifelend tegenover een huldiging gestaan heb, ben ik naderhand oprecht blij geweest, dat ik de vrijwillige uiting van sympathie niet onderdrukt heb. Zulke hoogtijdagen kunnen een goede verstandhouding consolideren en voor de toekomst verzekeren. De herinnering aan 1 Juli 1937 zal voor mij onvergetelijk zijn."

Wat de werkzaamheden van het Rijksschooltoezicht betreft, moet worden opgemerkt, dat deze in 1937 wel zeer zwaar zijn geweest. In het verslag van den inspecteur in de inspectie Alkmaar lezen we:
„De werkzaamheden van het schooltoezicht nemen gestadig toe. Helaas, dat aan het hoofdonderdeel van onzen arbeid, het bezoeken van scholen, niet zoveel tijd kan worden besteed, als wij zo gaarne zouden willen. Het aantal scholen voor gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs bedraagt 122, het aantal voorbereidende scholen 35. Het aantal onderwijzers, aan de eerstgenoemde scholen werkzaam, is 554. Hieronder zijn niet begrepen de kwekelingen met akte, die aan een zelfstandige klas onderwijs geven. Dit aantal bedraagt 74, zodat het aantal klassen, dat geregeld bezocht moet worden, in totaal 628 beloopt. Het is niet mogelijk in één jaar alle klassen en leerkrachten degelijk te bezoeken. Het aantal leerlingen, waarover het toezicht zich uitstrekt, bedraagt 21730. In de voorbereidende scholen zijn 93 leerkrachten werkzaam die ook op geregelde tijden moeten worden bezocht.
Het aantal conferentie's en besprekingen is groot en neemt een niet onbelangrijk deel van onzen tijd in beslag. Het aantal adviezen, officiële en officieuze, neemt toe, vooral in de onder Rijkscontrôle staande gemeenten.

Zonder overdrijving kan gezegd worden, dat de inspectie maximaal belast is."

De inspecteur in de inspectie Goes, die in 1937 in functie trad, schrijft: „Gaarne schrijf ik een warm woord van dank over de aangename wijze, waarop ik, zowel bij gemeente- als schoolbesturen, als bij het onderwijzend personeel, ontvangen ben.

Wel heeft het lang geduurd, voordat ik met alle leerkrachten had kennis gemaakt, maar het is mij toch gelukt vóór 1 Januari 1938 alle scholen te bezoeken.

De regeling der schoolbezoeken heb ik helaas in deze uitgebreide inspectie niet in mijn hand. Mijn bezoeken hangen af van de „zaakjes", die zich voordoen en die per brief moeilijk te regelen vallen. Dit acht ik verkeerd. Men moet toch in het algemeen een school kunnen bezoeken wanneer men dat wenst.

Om de uitwerking van een advies of het resultaat van een gemeenschappelijk overleg te controleren, bestaat in den regel geen gelegenheid. Dit wordt door mij en het onderwijzend personeel zeer betreurd.

De uitgebreidheid van de inspectie Goes heeft ook tot gevolg, dat het onderwijzend personeel langdurige en kostbare reizen moet maken om met mij iets mondeling af te handelen. Men moet zijn toevlucht wel nemen tot brief of telefoon. Dit heeft tot gevolg, dat ik overladen ben met correspondentie. Ongeveer 5000 brieven hebben in 1937 mijn bureau verlaten. Gemeente- en schoolbesturen maken een druk gebruik van de telefoon, vaak in de avonduren, want dan is de inspecteur vermoedelijk wel thuis.

Het gebeurt meermalen, dat leden van mijn gezin overdag of in de avonduren medehelpen om de lopende zaken af te handelen. Ook bij mijn ambtsvoorganger was dit het geval.

Eén ding betreur ik heel sterk: aan adviseren en stimuleren komt de inspecteur in een grote en moeilijk te bereizen inspectie veel te weinig toe. Het werk van een inspecteur zou zoveel betekenisvoller zijn voor het onderwijs, indien hij meer tijd beschikbaar had voor het actief verkeren in de klassen. Niet om te critiseren, maar om door rustige samenspreking te trachten het peil van het onderwijs te verhogen."

Ten slotte nemen we uit het verslag van den inspecteur in de inspectie Utrecht over, wat Dr. Idenburg schreef omtrent de zesde Internationale Onderwijs-Conferentie te Genève, in verband met de taak van den inspecteur:

„Bij de bespreking van de taak van den inspecteur werd er sterke nadruk op gelegd, dat deze taak niet uitsluitend, zelfs niet in de eerste plaats moet zijn: het uitoefenen van contrôle maar veeleer die van voorlichten en raadgeven. De kennis van de psychologie van het kind ontwikkelt zich en de mogelijkheden van de toepassing van die kennis in de practijk van het onderwijs nemen toe. Maar het is voor den onderwijzer niet doenlijk zich van dit alles op de hoogte te houden. Hem daarbij behulpzaam te zijn werd door de conferentie beschouwd als de hoge roeping

der inspectie. Het werd daarom van bijzondere betekenis geacht, dat niemand tot inspecteur zal worden benoemd, die geen blijk heeft gegeven van belangstelling voor paedagogische en psychologische vragen. Sterke nadruk werd er op gelegd, dat men de inspecteurs niet met administratieven arbeid moet over-belasten opdat zij wetenschappelijk bij kunnen blijven. Met hetzelfde doel werd ook aanbevolen, dat de inspecteurs in staat zouden gesteld worden tot het maken van studiereizen in het buitenland en tot het doormaken van studietijden aan instellingen van onderwijs en onderzoek en het volgen van cursussen over speciale onderwerpen. Ook werd gepleit voor nauwe samenwerking tussen de leden der inspectie en de hoogleraren in paedagogiek en psychologie. Op deze wijze zullen zij op de hoogte kunnen blijven van de ontwikkeling der moderne paedagogiek.
Het komt mij voor, dat ons land er wèl bij zou varen, indien aan deze denkbeelden ook hier gehoor werd gegeven."
Deze aanhaling uit de beschouwingen van Dr. Idenburg heeft ook onze hartelijke instemming. Op veel scholen worden de adviezen van het Rijksschooltoezicht op zeer hogen prijs gesteld en juist bij den practischen arbeid in de scholen kan zo menige nuttige wenk worden gegeven.
Bij volkomen handhaving van de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van richting, kan toch door samenspreking over het werk zoveel goeds tot stand worden gebracht en dat komt niet voldoende tot zijn recht, zolang het aantal scholen der inspecties zo groot blijft.
Vermindering van het aantal scholen per inspecteur zou zeker aan het onderwijs ten goede kunnen komen.

DERDE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: FRIESLAND, OVERIJSSEL, GRONINGEN EN DRENTHE

LAGER ONDERWIJS

§ 1. TOESTAND VAN HET LAGER ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN

ONGUNSTIG WERKENDE FACTOREN

In den algemenen toestand van het onderwijs is in het afgelopen jaar weinig wijziging gekomen. De factoren, die ongunstig werken, en waarop in de vorige jaarverslagen herhaaldelijk gewezen is, deden ook nu weer hun invloed gelden. In de verschillende verslagen der inspecteurs wordt hierop gewezen, zonder dat er meestal nader op in wordt gegaan. Dit is ook te begrijpen, want dat de klassen in veel gevallen te groot zijn, dat het bedrag, hetwelk voor leermiddelen besteed kon worden, in veel gevallen te gering was, wie zou daarvan nog niet overtuigd zijn. Ik zal dezen keer dus volstaan met enkel deze factoren te noemen.

VERDELING DER LEERLINGEN. NADELEN DER KLASSESPLITSING

Hiernaast bestaan echter ook ongunstig werkende factoren, die met de „crisis" niets te maken hebben en die belangrijk genoeg zijn, om er nader aandacht aan te schenken. De inspecteur in de inspectie Winschoten schrijft:

„Het aantal twee- en driemansscholen is in deze inspectie groot. De verdeling der leerlingen over de klassen geeft op déze scholen zeer zelden aanleiding tot moeilijkheden.

Moeilijker wordt de zaak op de vier- en vijfmansscholen, waarvan er respectievelijk 36 en 12 zijn. Hier komt men noodzakelijkerwijze tot splitsing van één of meer klassen. De eis van gelijkmatige verdeling der leerlingen over de leerkrachten bepaalt meestal de klasse, die gesplitst wordt. Soms kan volstaan worden met splitsing van één klas, soms, wanneer de getalverhoudingen ongunstig liggen, dienen twee klassen gesplitst te worden. Soms ook wordt dezelfde klasse in de loop van de leertijd twee malen gesplitst.

De nadelige gevolgen van deze breuk in wat als didactische eenheid beschouwd wordt, zijn bekend. Het gevaar bestaat, dat aan deze groep, die numeriek meestal verreweg de mindere is van de in hetzelfde lokaal aanwezige gehéle klas, minder zorg besteed wordt. Daarenboven bestaat het gevaar van onvoldoende overleg tussen de leerkrachten, die elk een klassehelft onder hun leiding hebben.

Op dit laatste gevaar dient gewezen te worden. Herhaaldelijk bleek bij het schoolbezoek, dat de vorderingen van beide klassehelften uiteenliepen, soms zelfs vrij aanzienlijk. Er waren gevallen, dat vier, vijf maanden na de splitsing nog nooit overleg tussen de leerkrachten had plaats gevonden. Hier ontbreekt iets aan de organisatie van de school, waarvoor het hoofd verantwoordelijk gesteld dient te worden, maar ook aan verantwoordelijkheidsgevoel en initiatief der onderwijzers.

Natuurlijk kan de hoeveelheid leerstof, die men in een bepaalde maand of in een bepaald kwartaal behandelen wil, niet van te voren nauwkeurig worden vastgesteld en zeker kan dat niet ten aanzien van de mate, waarin de leerstof verwerkt wordt. Maar door overleg, dat soms vertragen of aanvullen, soms versnelling of couperen betekent, kunnen de nadelen toch getemperd worden. Buitendien is het toch ook mogelijk de resultaten in de belangrijkste vakken b.v. eens per maand in beide helften op gemeenschappelijk werk te onderzoeken. De uitslag van dit onderzoek geeft dan, na vergelijking, weer vingerwijzingen voor de arbeid in de komende maand(en).

Gemis aan overleg betekent, dat bij hereniging der klassehelften de onderwijzer voor de moeilijke, tijdrovende en voor hem en de leerlingen onaangename taak staat, tot een eenheid te maken, wat feitelijk, voor zover mogelijk althans, eenheid had behoren te blijven. In gevallen als deze worden de totaalresultaten der school geschaad, doordat er bij de arbeid niet genoeg op efficiency is gelet.

Overigens kan worden geconstateerd, dat het personeel steeds streeft naar gelijkmatige verdeling der leerlingen over de leerkrachten. Het aantal ongunstige uitzonderingen is klein.
Eenmaal trof ik aan, dat het hoofd les gaf aan de 6e en 7e klas met te zamen 22 leerlingen, terwijl in het lokaal daarnaast de onderwijzer zwoegde met klasse 3, 4 en 5, met 51 leerlingen. Gelukkig had het hoofd bezwaren tegen het voorstel, de werkzaamheden te ruilen, waarna het gemakkelijk viel tot billijker verhoudingen te komen. In een ander geval vond ik de getallen 17—43. Ook hier kon corrigerend worden opgetreden.

GECOMBINEERDE LAGERE EN U.L.O.-SCHOLEN

Sterker dan de noodzakelijkheid van opheffing dezer school spreekt voor mij de noodzakelijkheid van splitsing van de gecombineerde lagere en u.l.o.-scholen. In vijf gevallen is het hoofd ener u.l.o.-school tegelijkertijd hoofd ener in hetzelfde gebouw gevestigde lagere school. Drie van deze u.l.o.-scholen tellen twee leerkrachten, twee tellen er drie.
De arbeid aan deze kleine u.l.o.-scholen is ongewoon zwaar, door de cumulatie der vakken, de vele voorbereiding en de vele correctie. Het is volkomen begrijpelijk, dat de hoofden van deze gecombineerde scholen, werkend onder de dwang van exameneisen, in de eerste plaats hun taak zien in de verzorging van die tak van onderwijs, waarvoor zij zich speciaal hebben bekwaamd, i. c. het u.l.o. In wezen zijn zij hoofd van een u.l.o.-school, zij beadministreren de lagere school.
De lagere school lijdt onder deze toestand. Er is niemand, die haar als een geheel ziet, die contact brengt tussen de leerkrachten. Fouten en ongerechtigheden in de klassen der lagere school ontgaan hun oog. Wijst men hen er op, dan zeggen zij volmondig toe zorg te zullen dragen voor verbetering, maar aan de klank der stem hoort men, dat het wel bij een voornemen zal blijven. Enkelen erkennen openhartig: „Ik heb er geen tijd voor". Inderdaad neemt de u.l.o.-school hen geheel in beslag, slorpt al hun energie en belangstelling op.
Men mag het feit betreuren, men kan hen zelfs wijzen op hun wettelijke verantwoordelijkheid, beter zou het zijn, de scholen te splitsen en de lagere scholen te stellen onder een eigen hoofd."

OPHEFFING VAN SCHOLEN. LEERLINGENSCHAAL. KLASSEBEZETTING

De inspecteur in de inspectie Zwolle schrijft:
„De hoop, dat de her en der te voorschijn tredende verschijnselen van opleving ook voor de school zouden gaan gloren, is niet in vervulling gegaan. Slechts een paar lichtpuntjes, die echter niet meer dan enigen schemer afgaven, konden worden waargenomen. Het waren de „vrije sollicitatie", welke het vervullen van vacatures gemakkelijker maakte, en de erkenning, dat de bedragen, toegestaan voor leermiddelen, tot beneden peil waren gedaald. Zeker niet verwacht was de terugkeer van

het opheffingsgevaar voor veel kleine scholen in een blijvenden vorm en in een ernstiger vorm, omdat thans de wet begint met opheffing te gebieden. Niet minder dan 17 openbare en 6 bijzondere scholen der inspectie hebben over 1937 een gemiddelde beneden het fatale getal, terwijl 5 openbare en 5 bijzondere scholen minder dan een tiental daarboven zijn en nu reeds met angst en hoop de kansen voor 1938 afwegen. Een nieuwe steeple-chase is aangevangen. Naast den strijd om het behoud of het verkrijgen van een leerkracht zullen we dien om het bestaansgetal aanschouwen en in één opzicht zal deze gemakkelijker te nemen hindernissen bieden, doordat het eigenbelang der ouders eer mee- dan tegenwerkt. Slechts enkele scholen groeiden in 1937 tot een gemiddelde, dat de winst van een nieuwe leerkracht bracht, en wel 1 openbare en 5 bijzondere scholen. Daartegenover staan 4 openbare en 4 bijzondere scholen, die per 1 Januari een leerkracht moesten missen. Betrekkelijk groot is het aantal scholen dat juist op of even boven een grensgetal kwam. In de meeste gevallen was dit te danken aan geslaagde pogingen om leerplichtvrije kinderen nog als leerling te behouden. Aangezien in den loop van het jaar één school wegens sterke daling van het aantal leerlingen een leerkracht verloor door de toepassing van art. 28, 8ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, verminderde het getal leerkrachten in totaal met drie. Bedenkt men daarbij, dat alle vakonderwijs door de gemeenten is afgeschaft, behoudens dan dat in nuttige handwerken op éénmansscholen en een restantje aan enkele u.l.o.-scholen, dan is het duidelijk, dat van een florissant bedrijf niet gesproken kan worden. Het aantal overgrote klassen is in de inspectie zeer gering, maar de kwekeling met akte maakt op menige school den toestand gunstiger, dan deze zonder hulp zou zijn. Het aantal van de kwekelingen, die zelfstandig voor een klasse werken, bedraagt 91, terwijl er 38 zonder klasse in de school aanwezig waren. Ondanks dezen overvloed is het aantal grote klassen nog niet gering. Op 31 December waren er nl. 66 klassen van 40 t/m 45, 23 van 46 t/m 50 en 3 boven 50, waarbij in aanmerking genomen moet worden, dat ruim 40 van de 154 scholen voor gewoon lager onderwijs der inspectie één- of tweemansscholen zijn, waar slechts bij uitzondering een klas tot boven 40 komt. De toestand zou zonder kwekelingen zeker ongunstiger zijn, doch op menige school heeft men zonder noodzaak iemand te werk gesteld en werkt men niet met grote doch juist met kleine klassen."
De inspecteur in de inspectie Deventer schrijft:
„Remmend op het onderwijs werkt ook het betrekkelijk groot aantal leerlingen op sommige scholen, die niet geschikt blijken voor het onderwijs.
Te Deventer zijn van de 36 leerlingen, opgegeven en geschikt bevonden voor de school voor buitengewoon onderwijs, 19, dus ruim de helft, op de gewone school gebleven.
Tengevolge van het grote aantal leerlingen, vooral in de lagere klassen, moest op een groot aantal scholen met het oog op de plaatsruimte een

groter aantal kinderen naar het volgende leerjaar overgaan dan wenselijk was. Dat hierdoor het onderwijs schade ondervindt, is vanzelfsprekend en ik acht het hierdoor veroorzaakte nadeel veel groter dan het nadeel van grote klassen met kinderen van ongeveer dezelfde capaciteiten."

BOVENTALLIGE LEERKRACHTEN. KWEKELINGEN MET AKTE

De inspecteur in de inspectie Groningen schrijft:
„In de stad Groningen verdwenen met 1 September de laatste boventallige leerkrachten bij het openbaar lager onderwijs. Bij het uitgebreid lager onderwijs waren er geen. Door voorzichtig te concentreren gedurende de verlopen jaren is het gelukt dit resultaat te bereiken, zonder dat tot opwachtgeldstelling van personeel moest worden overgegaan. Uiteraard is verhoging van het aantal leerlingen per leerkracht het gevolg van een en ander geweest.
Bij het bijzonder g.l.o. waren op het eind van het verslagjaar nog 16 boventallige leerkrachten werkzaam, voor rekening der gemeente Groningen. Hiervan zijn 12 in vasten en 4 in tijdelijken dienst. Het is te voorzien, dat die tegen 1 September a.s. zullen worden ontslagen. Intussen is, wat de klassebezetting aangaat, de toestand bij het bijzonder onderwijs veel gunstiger dan bij het openbaar. Vooreerst, doordat het bijzonder onderwijs nog over boventallige leerkrachten beschikt, maar verder ook door het ruime gebruik, dat gemaakt wordt van de kwekelingen met akte. Het aantal gesubsidieerde scholen (bijz.) in Groningen, waar geen kwekeling zelfstandig voor de klas staat, is gering, nl. 3 van de 25. Op 1 school staan naast de 8 leerkrachten 3 zelfstandig werkende kwekelingen; 1 school met 6 leerkrachten heeft er 3; 2 scholen met 5 leerkrachten 2; 2 scholen met 4 leerkrachten 3, en 1 school met 4 leerkrachten 2 kwekelingen."

SCHOOLBEVOLKING

De inspecteur in de inspectie Emmen schrijft:
„Allereerst wil ik de inspectie Emmen bezien uit geografisch oogpunt. Dan kan ze verdeeld worden in een zandgedeelte en een veengedeelte, die ieder uit eigen aard der bevolking een stempel drukken op de scholen en op het onderwijs. De mensen van de hogere zandgronden zijn onafscheidelijk verbonden met deze grond. Ze blijven steeds in dezelfde plaats wonen, hun kinderen en kindskinderen vestigen zich er ook. Vandaar, dat hier een gemoedelijke, rustige schoolbevolking wordt gevonden, die meestal zonder verhuizing de gehele school doorloopt. Ook het onderwijzend personeel toont deze „Hang an der Scholle", solliciteert weinig, is met de bevolking vergroeid en vooral de ouderen zijn de leiders en vertrouwensmannen op cultureel, politiek en kerkelijk gebied. Door de tamelijk eenvormige en conservatief-liberale levensopvatting is de openbare school hier regel, de bijzondere school uitzondering (79 % o.l.s.; 21 % b.l.s.). Anders is het in de veenstreken.

De bevolking is hier meer cosmopolitisch (als deze term niet te weids is); men verhuist er eerder en gemakkelijker, daar de woonplaats vaak afhangt van de aard der werkzaamheden. Daardoor is de schoolbevolking wisselender en zijn de gevallen, dat leerlingen in hun 6 à 7-jarige schooltijd drie of vier (in één geval zelfs 7) scholen bezochten, niet zeldzaam. Dat deze omstandigheid en de onrustige, door grote armoede vaak opstandige geest onder deze bevolking, ook de geest in de scholen heel anders stempelt, is te begrijpen. Veel meer schoolverzuim, veel meer kwesties van tucht e. d. doen zich hier juist voor. Ook brengt de gemêleerde bevolking een verschuiving mede naar de bijzondere school van allerlei richting (49 % o.l.s. en 51 % b.l.s.).
Ten tweede kan men de inspectie bezien uit sociaal-economisch oogpunt. Dat de twaalf gemeenten in deze inspectie op twee na gesaneerd zijn, zegt voldoende ten opzichte van de financiële verhoudingen en mogelijkheden, ook op onderwijsgebied. De bevolking is voor het overgrote deel arm en weinig cultureel ontwikkeld. Reeds bij de intrede in het eerste schooljaar treft de weinige milieu-ontwikkeling, die de kleine scholiertjes medebrengen. Ook uit hun houding, hun moeilijk loskomen, hun verlegen zwijgen ziet men de invloed van den steeds onder druk levenden en geleefd hebbenden Drent van deze streken.

HET GEVAAR DER VERSTARRING

Wat het onderwijs in het algemeen aangaat, meen ik te moeten constateren, dat er een zeer groot gevaar dreigt van *verstarring*. Verschillend zijn de oorzaken in deze inspectie.
De grote en gecombineerde klassen maken vaak, dat de nadelen van het klassikaal systeem zeer sterk spreken. Het onderwijzend personeel gunt zich de tijd niet of meent zich die niet te kunnen gunnen om meer speciaal te letten op den enkeling. Men wordt gedreven door de angst, niet klaar te zullen komen met het voorgeschreven gedeelte van de leerstof in het leerplan. Slechts enkelen weten zich te bevrijden van het slaafs volgen van een methode. Gevolg is, dat men „opschiet" ten koste van de zwakken; geen tijd overhoudt om dezen een extra beurt te geven, of aan de meer begaafden extra-werk op te dragen. Afwijking van de „gewone gang" stelt problemen, die men liever ontwijkt en men sust zich in slaap met: „het is zo altijd wel goed gegaan", waarbij men zich van dat „goed gaan" maar geen nadere rekenschap geeft. Dat de roep der „grote klassen" ook wel eens dekmantel is om eigen gemakzucht en soms onkunde op het gebied van de nieuwere ideeën te verbergen, kan ik niet geheel ontkennen.
Een tweede oorzaak, die tot verstarring en sleur leidt, ligt in het feit, dat de jonge onderwijzers zo gemakkelijk de „oude beproefde paden" gaan, die van de ouderen afgekeken worden. Zij beginnen vaak met groot enthousiasme. Het zware werk waar zij voor komen te staan, de leiding van het hoofd, die wel eens geheel ontbreekt, of zelfs wel

remmend werkt, de isolatie van het platteland, waardoor gelegenheid ontbreekt met het werk van collega's kennis te maken of met hen van gedachten te wisselen, de geringe animo in onderwijskringen om vakbladen (geen organisatiebladen) te lezen en te bestuderen en tenslotte de geringe financiële mogelijkheden, waardoor zij bij elke poging tot nieuw experiment te horen krijgen: „Dat zou wel mooi zijn, maar . . . er is geen geld", deprimeren hen vaak spoedig en zij zitten bij de pakken neer. Dat de opleiding, die hun een teveel heeft gegeven aan weetjes en hun vaak te weinig de practische mogelijkheden gewezen heeft, hier ook schuld heeft, is niet te ontkennen. Wat weet de jonge onderwijzer van practische kinderstudie, behalve enkele boekentermen? Wat van de „kindertaal", die het uitgangspunt moet zijn voor de leerstof, voor de opstelletjes, voor de mondelinge uitdrukking van de gedachten? Wat van de vooruitgang der psycho-techniek, van de hulp bij beroepskeuze? Gelukkig komt hier een kentering. De centrale Vereniging „Opbouw van Drenthe" heeft in dit opzicht zeer nuttig werk geleverd. Door het organiseren van een aantal winterlezingen onder zeer bekwame en bevoegde leiding zijn onderwerpen als: Kinderwetten, Reclassering, Begaafdheid op het platteland, De plattelandsonderwijzers e. d., onder grote belangstelling van de onderwijzers behandeld en besproken.
Na één dezer lezingen werd met volle instemming der aanwezige leerkrachten gevraagd, tot oprichting van een cursus tot bestudering van psychologische en paedagogische vraagstukken over te gaan, waartoe ik, in samenwerking met bovengenoemde vereniging, gaarne mijn medewerking zal verlenen en bereids reeds stappen heb gedaan.
Waar van de zijde van het Rijksschooltoezicht ook steeds ernstige pogingen worden gedaan, de practische herziening van de leerstof in goede banen te leiden, zal door deze en andere middelen aan de gevreesde verstarring paal en perk kunnen worden gesteld.
Een derde oorzaak ligt m. i. in de geïsoleerde ligging van deze streek en de weinige gelegenheid tot sollicitatie naar andere „gewesten". Solliciteert men al eens een keer, dan is vaak de verre afstand oorzaak, dat men „niet eens komt luisteren". Ook is de animo uit andere delen van het land schijnbaar niet groot om naar de nog altijd ten onrechte beruchte hei- en veenstreken van Drenthe te trekken. Daardoor wordt het zeer nuttige „uitvliegen" tegengegaan en ziet men vaak jongens en meisjes, uit de dorpsgemeenschap zelf voortgekomen, straks als „meester" of „juf" in de school. De oudere dorpsgenoten en zelfs de jeugd heeft dan moeite met het deftige praedicaat „meester" en ziet de(n) onderwijzer(es) nog steeds als „Grietje" of „Jan". En als „Grietje" of „Jan" dan nog met wat nieuws komen, dan heeft zij of hij heel wat conservatisme en achterdocht van de zijde van belangstellende ouders te overwinnen en verliest het vaak in die strijd. Het dorp kan dan weer gerust zijn.
Naast de vrees voor verstarring en sleur komt ook de belemmerende invloed van de grote klassen, die ik reeds even aanduidde. Op het daarmede samenhangende instituut van den kwekeling met akte hoop

ik nog terug te komen. Dat door de grote klassen de bepalingen van het Bouwbesluit niet stipt gehandhaafd kunnen blijven, is te merken uit het grote aantal aangevraagde ontheffingen van art. 17, sub 5 en 6, van genoemd besluit.
Verder meen ik, dat door de lagere salariëring van het onderwijzend personeel er een sterke tendenz is ontstaan tot het zoeken van gesalarieerde bijbetrekkingen of het zoeken van bijverdiensten, waardoor het gevaar ontstaat, dat de schooltaak niet geheel meer de volle kracht kan krijgen.
Daarnaast mocht ik echter constateren, dat vele onderwijzers zich belangeloos beschikbaar stelden tot het leiden van cursussen, speciaal voor de werkloze jeugd."

§ 2. DE LAGERE SCHOLEN EN DE CURSUSSEN VOOR VERVOLGONDERWIJS, HAAR WERKWIJZE EN HAAR RESULTATEN

REKENEN

In het afgelopen jaar is in de gehele hoofdinspectie een onderzoek ingesteld naar de resultaten van het vak rekenen. Daartoe werden een 8-tal vraagstukjes opgegeven, welke naar onze mening, gezien de verschillende leerplans der scholen, in het 6e leerjaar gemaakt moesten kunnen worden. In elke inspectie werden de vraagstukjes opgegeven in 5 scholen, waarbij één school was met 2 leerkrachten en één met 3. Het onderzoek liep op deze manier over 55 klassen met 1108 leerlingen.
De vraagstukjes, die opgegeven werden, waren de volgende:

1. Hoeveel is het verschil tussen 508 × 4862 en 246 × 7043 ?
2. Van een som geld krijgt A ¼ deel, B ⅓ deel en C de rest. Als A f 60,— ontvangt, hoeveel ontvangt C dan ?
3. f 1800,— staat uit tegen 3½ %; bereken de rente in 3 mnd.
4. Een tuin is 18 m breed en 3 maal zo lang. Hoeveel are is die tuin groot ?
5. Iemand verdient per week f 18,75 en verteert per maand f 56,25. Hoeveel houdt hij in een jaar over ?
6. Als 8,5 m f 4,59 kost, wat kost dan 3¼ m?
7. Hoe groot is de oppervlakte van een kubus, die 3½ dm lang is ?
8. Iemand mengt 95 kg à f 1,30 de kg en 25 kg à f 1,50 de kg. Voor hoeveel moet hij 1 kg van het mengsel verkopen om 20 % te winnen ?

(tijd: 50 min.)

Het aantal goede oplossingen bedroeg:

1ste	vraagstukje	523	of	47,2 %	(jongens	50,1 %,	meisjes	44 %).
2de	„	177	„	16 %	(„	18,3 %,	„	13,6 %).
3de	„	419	„	37,8 %	(„	42,4 %,	„	33,1 %).
4de	„	387	„	34,9 %	(„	39,2 %,	„	30,2 %).
5de	„	383	„	39,6 %	(„	38,7 %,	„	29,8 %).

6de vraagstukje 258 of 23,2 % (jongens 23,5 %, meisjes 23,1 %).
7de „ 38 „ 3,4 % („ 4 %, „ 2,8 %).
8ste „ 62 „ 5,6 % („ 7,4 %, „ 3,6 %).
Van alle vraagstukken te zamen was goed gemaakt 25,4 %.

Hieronder volgen de percentages van de goed gemaakte vraagstukjes naar de grootte der scholen:

scholen met 2 leerkrachten	29,2 %
„ „ 3 „	28,8 %
„ „ 4 „	23,9 %
„ „ 5 „	27,4 %
„ „ 6 „	21,4 %
„ „ 7 „	21,1 %

Nadat de uitslag van dit onderzoek vastgesteld was, is van een aantal stukken werk (108) de foutenanalyse gemaakt. Deze volgt hier:

Vraagstuk 1

Hoeveel is het verschil tussen 508 × 4862 en 246 × 7043?
Algemeen resultaat 47,2 % goed.
Gemaakt door 104 van de onderzochte 107 leerlingen. 27 goed, 77 fout.
Als werkwijze dient te worden gevolgd:

a. Berekend wordt 508 × 4862;
b. „ „ 246 × 7043;
c. „ „ het verschil: *a* — *b*.

Een zeer groot aantal is reeds gestrand op één der vermenigvuldigingen *a* of *b*, of op beide. Een kleine 40 leerlingen hebben òf *a*, òf *b* fout; een kleine 20 *a* èn *b*.
Ruim een tiental heeft de beide vermenigvuldigingen goed, doch strandt op *c*, het berekenen van het verschil. De term „verschil" is door tal van kinderen niet begrepen; herhaaldelijk worden *a* en *b* opgeteld, of eindigt de becijfering na de berekening van *a* en *b*.
Het aantal foutieve aftrekkingen bij *c* en het aantal foutieve optellingen bij *c* is groot. Enkele gevallen zijn geheel onbegrijpelijk.
Een aantal merkwaardige becijferingen volgt hieronder:

1. 508 × 4862 × 7043 is 6,355. Op het kladblaadje stond:

508
4862
7043
6,355

Uit dit kolommetje blijkt, dat deze leerling der 6de klasse drie kleine getallen, die hij (zij) wil optellen (?), nog niet goed onder elkaar kan zetten. Wat er precies gebeurd is, is niet duidelijk.

2. Een leerling vindt: *a* is 491326
b „ 1877850

Hij beseft, dat nu een aftrekking onmogelijk is en maakt er van: 1491326
877850
d. w. z. de 1, die rechtens aan het onderste getal behoort, wordt, om aan de opdracht te kunnen voldoen, omhoog geschoven.

3. Een ander schrijft neer: 1 7 3 1 5 7 8
2 8 0 9 9 6

(men lette op de plaatsing der cijfers van het tweede getal) en vindt als antwoord: 88,50582, de 5 laatste cijfers door aftrekking, maar hoe de twee eerste?

4. Hoe slecht de term „verschil" is begrepen, blijkt uit antwoorden als:

Het verschil is . . . . . × . . . . . is .....
„ „ „ . . . . . × . . . . . „ .....
„ „ „ dus ..... min ..... „ .....

of uit: 4971
506 ×
.....
.....
2515326
234 plus
2515560

of: *a* is 2525326 (fout)
b „ 2877850 („)
5403276 (opgeteld en fout)

5403276 : 2 is 2701638.
Het antwoord is 5403276!

5. Ten slotte enkele voorbeelden van foutieve vermenigvuldigingen:

× 246 × 7043 is 1742578, moet zijn 1732578 (foutief opgeteld).
506 × 4971 is 2525326, moet zijn 2515326 (weer foutief opgeteld).
506 × 4971; eerste gedeeltelijk product : 33826, moet zijn: 29826.
Dit geval is instructief: de leerling hàd eerst 29826, maar heeft het veranderd in 33826. Waarom?

Het volgende overzicht is interessant: Theoretisch bestaan de volgende mogelijkheden:

I. 1. Beide verm. goed en goed afgetrokken.
2. „ „ „ „ fout „ .
3. „ „ „ „ goed opgeteld.
4. „ „ „ „ fout „ .
5. „ „ „ , noch opgeteld, noch afgetrokken.

II. 1. Eén „ „ en goed afgetrokken.
2. „ „ „ „ fout „ .

3. Eén verm. goed en goed opgeteld.
4. „ „ „ „ fout „ .
5. „ „ „ „ noch afgetrokken, noch opgeteld.

III. 1. Geen „ „ en goed afgetrokken.
2. „ „ „ „ fout „ .
3. „ „ „ „ goed opgeteld.
4. „ „ „ „ fout „ .
5. „ „ „ „ noch afgetrokken, noch opgeteld.

Alleen I 1 is goed. Behalve het geval I 4 komen alle andere foutieve voor, soms, b.v. geval II 1, plm. 20 keer!

Vraagstuk II

Van een som geld krijgt A $^1/_4$ deel, B $^1/_3$ deel en C de rest. Als A f 60,— ontvangt, hoeveel ontvangt C dan?
Algemeen resultaat 16 % goed.
Gemaakt door 82 van de onderzochte 107 leerlingen. 1 goed, 81 fout.

Werkwijze:

a. Het berekenen van het totaal bedrag met behulp van de gegevens: A $^1/_4$ deel, A ontvangt f 60,—.
b. Het berekenen van B's aandeel.
c. Het berekenen van de rest is C's aandeel.

Dit vraagstukje kan ook worden opgelost met behulp van verhoudingen: A $^1/_4$, B $^1/_3$, C $^5/_{12}$. 3 : 4 : 5, enz.
Deze werkwijze is slechts door zeer enkele leerlingen gevolgd.
Tot verreweg het overgrote deel der kinderen dringt niet door, dat A $^1/_4$ deel en A ontvangt f 60,— met elkaar in verband moeten worden gebracht. Een vijftigtal gaat er van uit, dat f 60,— het totaal kapitaal is, en verdeelt dan volgens de gegeven aandelen, maar doet ook dit lang niet altijd goed.

a. Voorbeelden van: f 60,— is totaal kapitaal, enz.

1. A $^1/_3$ is 20, B $^1/_4$ is 15, C $^1/_2$ is 30.
C 20 plus 15 plus 30 is 65.
2. A 20, C 20 plus $^1/_4$ is 20 $^1/_4$.
3. Geeft B en C ieder de helft van f 60,—.
4. C $^1/_4$ is f 15,—.
5. A $^1/_4$ is 15, B $^1/_3$ van A is 5. C 15 — 5 is 10. (Moest de rest, is 40, geven.)
6. C $^1/_3 \times ^1/_4$ is $^1/_{12} \times 60$ is f 5,—.
enz.

Bij de groep van plm. 50 kinderen, die f 60,— als totaal kapitaal hebben genomen, is althans nog een redelijk uitgangspunt, al blijkt uit de becijferingen, dat de redelijkheid veelal tot dit uitgangspunt beperkt bleef. Bij de overige plm. 30 kinderen vindt men een chaos.

Enkele voorbeelden:

b.1. A $^1/_3$, B $^1/_4$, C „het 5de deel". Af!

2. C de rest is f 0,00 (geen becijfering).

3. A f 60,— 1,25 7500
   B f $1^1/_4$ 60 125
   7500 7375

Dit kind heeft B (f 1,25) met A (f 60,—) vermenigvuldigd, geen decimaalteken geplaatst, en van het onjuiste antwoord het vermenigvuldigtal, maar nu zonder decimaalteken, afgetrokken.

4. $^1/_3$, $^1/_4$, $^1/_7$, 1600 : 7, maar de deling komt niet uit en vermenigvuldigt daarom maar: 1600
   7 ×
   11200. Dit wordt dan als antwoord gegeven.

5. C 600 : 4 is 150. 600
   150
   450 is f 4,50.

6. A $^1/_4$ deel is f 60,—.
   B $^3/_4$ „ „ f 180,—.
   C $^4/_4$ „ „ f 60,— enz.

Uit dit vraagstukje blijkt ook overduidelijk, hoe onbeholpen vele kinderen omgaan met de gewone breuken, die hun plm. $1^1/_2$ jaar geleden geleerd zijn en waaraan talloze uren zijn besteed:

$60 \times \frac{1}{4}$ is $\frac{\overset{15}{60}}{1} \times \frac{1}{\underset{2}{4}}$ is $\frac{15}{2}$ is $7^1/_2$.

A $^1/_3$, B $^1/_4$, C $^1/_3$. Samen $^1/_{10}$ (telt de noemers op).
$^1/_4$ plus $^1/_3$ is $^{11}/_{12}$. $^1/_{60}$ is $^6/_{60}$ is 20 (?)

Sporadisch vindt men een goede aanloop:

1. Goed berekend: C $^5/_{12}$ deel, maar neemt dan $^5/_{12} \times$ A.

2. Kapitaal wordt goed berekend, maar geeft B daarna $^1/_3$ en C de rest.

Wat is er echter omgegaan in dit hoofdje:
$^1/_4 \times 60$ is 15 $^1/_4 \times 60$ is 25 $^1/_4 \times 60$ is 35.
C f 12,1, welk getal nergens in de becijferingen te vinden is.

Vraagstuk III

f 1800,— staat uit tegen $3^1/_2$ %; bereken de rente in 3 maanden.
Algemeen resultaat 37,8 % goed. Gemaakt door 83 van de onderzochte 107 leerlingen. 11 goed, 72 fout.
Gewoonlijk wordt de oplossing als volgt gevonden:

a. De jaarrente wordt berekend.
b. De rente in 3 maanden wordt berekend.

Slechts 11 hadden de gehele som goed. Een klein aantal kinderen heeft *a*.

goed berekend; toch hebben ze de som fout door de volgende oorzaken:

1. De jaarrente wordt vermenigvuldigd met 3.
2. „ „ „ „ „ het aantal dagen.
3. „ „ „ gedeeld door 3.
4. „ „ „ „ „ 12.
5. „ „ „ „ „ 3 × 12.
6. Na de berekening der jaarrente volgt:

$3 \times {}^{21}/_{4}$ is ${}^{63}/_{4}$ is $1{}^{3}/_{4}$. Verder onbegrijpelijk gecijfer.
${}^{3}/_{12} \times$ f 14,— is f $3{}^{1}/_{2}$.
${}^{2}/_{7} \times$ f 6300,—; onbegrijpelijk gecijfer.
Vele leerlingen hebben de jaarrente niet kunnen berekenen. Het is niet mogelijk van deze gevallen een systematisch overzicht te geven. Er volgen slechts enkele frappante voorbeelden.
Dikwijls komen voor:
Het vermenigvuldigen van het gehele kapitaal met het % of met het aantal maanden;
Het delen van het gehele kapitaal door het % of door het aantal maanden. Ook worden % en aantal maanden vermenigvuldigd, soms het % door het aantal maanden gedeeld; een enkele maal zelfs het kapitaal verminderd met het product van % en tijd.
f 1800 — $3 \times 3{}^{1}/_{2}$ is f 1789,5.
Het aantal verlezingen is vrij groot: 3 jaar in plaats van 3 maanden, enz. In 18 van deze 56 gevallen is moeilijk een „gedachtengang" te ontdekken, b.v. in de volgende becijferingen:
3×12 is 36 plus $4{}^{1}/_{2}$ is $40{}^{1}/_{4}$.
$1400 - 40{}^{1}/_{4}$ is $1354{}^{3}/_{4}$ %, of 1800 : 3 is 600. Dan is dat 60 maanden, of $3{}^{1}/_{2} \times$ f 1800 is f $54{}^{1}/_{2}$; in 3 maanden $3 \times$ f $54{}^{1}/_{2}$ is f $162{}^{1}/_{2}$.
Het aantal cijferfouten is weer legio: $1400 - 40{}^{1}/_{4}$ is niet $1354{}^{3}/_{4}$, maar $1359{}^{3}/_{4}$. Misschien een onduidelijke 9, een fout, die dan voortkomt uit slordig werken.
$3{}^{1}/_{2} \times$ f 1800 is niet f $54{}^{1}/_{2}$, maar f 6300; en $3 \times$ f $54{}^{1}/_{2}$ is niet f $162{}^{1}/_{2}$ maar f $163{}^{1}/_{2}$. Men heeft hier te doen met cijferfouten, die veel bij het werken met gewone breuken voorkomen; eerst is genomen $3 \times$ f 18, daarbij is ${}^{1}/_{2}$ opgeteld; daarna 3×54 plus ${}^{1}/_{2}$ inplaats van $3 \times {}^{1}/_{2}$. Voorts vinden we b.v.: $4{}^{1}/_{2} \times 14$ is f 92; ${}^{3}/_{12} \times 4{}^{1}/_{2}$ is f 142; $3{}^{1}/_{2} \times 1800$ is 14400; $3{}^{1}/_{2} : 3$ is $1{}^{1}/_{4}$ enz.
Het hanteren van het decimaalteken geschiedt evenmin feilloos: b.v. $4{,}5 \times 14$ is 630 enz. Er zijn tal van voorbeelden.

Vraagstuk IV

Een tuin is 18 m breed en 3 maal zo lang. Hoeveel are is die tuin groot? Algemeen resultaat 34,9 % goed. Gemaakt door 99 van de onderzochte 107 leerlingen. 14 goed, 85 fout.
Werkwijze:
a. de lengte wordt berekend;

b. de oppervlakte wordt berekend;
c. de oppervlakte wordt uitgedrukt in ares.

A. Meer dan de helft van de kinderen, die dit vraagstukje fout hebben, struikelt over niet kunnen lezen. Zij berekenen de lengte, al dan niet goed, en drukken die in ares uit. Zo vindt men:
54 m is 540 are; 48 m is 4,8 are.

B. Een groot aantal kinderen komt door *a.* heen, maar struikelt in *b.* door het verwarren van oppervlakte met omtrek.
De volgende gevallen doen zich voor:

1. De omtrek wordt berekend en in are's uitgedrukt.

2. De omtrek wordt in m² uitgedrukt, zoals in het volgende, onbegrijpelijke voorbeeld:
Omtrek 24 m; $^1/_2$ omtrek 12 m, verhouding 2 : 1; tuin is groot $^2/_3 \times 12$ is 8 m².

3. De oppervlakte wordt, herhaaldelijk, uitgedrukt in m of dam. Een typisch voorbeeld van verwarring is ook:
b. 18, l. 54, halve omtrek (bedoeld is opp.) 18 × 54 is 972; hele omtrek 2 × 972 is 1944. Geen maataanduiding.

De omtrek wordt herhaaldelijk foutief berekend:

18	26 (moet zijn 36)
54	108
	134

of: 2 × lengte wordt vermenigvuldigd met de foutieve breedte;
„ : 2 × „ „ „ „ 2 × breedte;
„ : de halve omtrek wordt met de breedte vermenigvuldigd, enz.

De kennis van het metriek stelsel laat te wensen over: het aantal kommafouten is groot en nullen worden geplaatst zonder motivering: 972 m² is 0,0972 a; 72 m is 720 a; 2016 m² is 201,60 a; 48 m is 4,8 a; 48 m is 480 a; 54 m is 5400 a, enz.

Wat te denken van dit geval:

24	48
2	1000
48	48000?

of van: 24
24
96
158
676
2
1352 is 13520 a?

Er wordt, ook met eenvoudige getalletjes, slecht gecijferd:
3 × 18 is 52, 18 × 3 is 51 . . .

$$\begin{array}{r} 24 \\ 48 \times \\ \hline 32 \\ 80 \\ \hline 112 \end{array}$$

Deze leerling neemt: 8 × 4 is 32, 4 × 20 is 80 en telt op.

En wat te denken van een leerling, die het nodig vindt 72 × 100 op papier uit te rekenen:

$$\begin{array}{r} 100 \\ 72 \\ \hline 200 \\ 700. \\ \hline 7200 \end{array}$$

Dit geschiedt in de 6de klasse. Een schromelijk tekort aan vaardigheid in hoofdrekenen moet hier worden geconstateerd.

Vraagstuk V

Iemand verdient per week f 18,75 en verteert per maand f 56,25. Hoeveel houdt hij in een jaar over?
Algemeen resultaat 34,6 % goed. Gemaakt door 97 van de 107 onderzochte leerlingen. 15 goed, 82 fout.

Werkwijze:

a. Het jaarinkomen wordt berekend.
b. De uitgaven per jaar worden berekend.
c. De uitgaven worden van het jaarinkomen afgetrokken.

Hoe meer gegevens, hoe meer verwarring. De leerlingen hebben hier te werken met de getallen 52 — 18,75 — 12 — 56,25 en het verschil te berekenen tussen twee vermenigvuldigingen.
Het aantal mogelijkheden tot onjuiste combinaties, tot toepassing van verkeerde hoofdbewerkingen, tot verkeerde groepering is groot. De leerlingen hebben dan ook vele wegen naar foutieve antwoorden gevonden.
Allereerst dient de aandacht te worden gevestigd op de onvoldoende kennis der tijdsverhoudingen. Een kleine 40 leerlingen kent de verhouding week — maand — jaar niet. Velen stellen de maand op 4 weken en het jaar dus op 48; er zijn er ook die het jaar stellen op 53 weken of op 11 maanden, soms de week verwarren met de dag.
Daarnaast bij velen gemis aan inzicht in de opgave. Deze groep kinderen

begrijpen niet, waar het in dit vraagstukje om gaat. Dit leidt tot de wonderlijkste combinaties, b.v.:

Per week . .	f 19,25	of:	Per maand verteerd	f 57,75
Verteert . . .	57,75		Iemand verdient . .	19,25
Over . .	f 77,—		Over . .	f 38,50

Betrouwbare accountants zullen uit deze leerlingen niet groeien.

a. Berekening van het jaarinkomen:

Velen vermenigvuldigen f 18,75 eerst met 4 en daarna met 12, krijgen dus voor het jaarinkomen 48 × 18,75, in plaats van 52 × f 18,75. Anderen vermenigvuldigen het weekinkomen met 4 of met $4^1/_2$, trekken daar de maanduitgaven af, en vermenigvuldigen vervolgens, goed of fout, met 12. Enkelen vermenigvuldigen het weekinkomen met 12 en achten daarmee hun taak voltooid.

Een groep van plm. 15 leerlingen begrijpt wel, dat het weekinkomen met 52 vermenigvuldigd moet worden, maar voert deze vermenigvuldiging onjuist uit:

B.v.:	f 18,75	of:	19,25	
	52		52	
	f 408,75		f 1061	(moet zijn f 1001).

Deze laatste fout wijst weer op een andere foutenbron: slordigheid. De tweede nul is zo slordig gemaakt, dat de leerling hem bij zijn verdere becijferingen voor een 6 heeft aangezien.

b. Berekening van de jaarlijkse uitgaven.

Dezelfde opmerkingen als onder *a.* kunnen hier worden gemaakt, al is het aantal fouten door onjuist inzicht in de tijdsverhoudingen hier veel geringer. Onnauwkeurigheid in de becijferingen speelt ook hier een grote rol:

f 57,75		of:	57,75	
12			12 ×	
f 1093	(moet zijn f 693)		f 481,25	enz.

f 1075 (overigens foutief, moet zijn f 975), wordt door slordigheid f 1875. De berekening van jaarinkomen en jaaruitgaven biedt dus reeds tal van moeilijkheden, ook aan de leerlingen, die enig begrip hadden van vermenigvuldiging van weekinkomen en maandelijkse uitgaven met — zij het ook — diverse getallen. Deze laatste groep leerlingen behoort reeds tot de intelligenten.

Wat doen de zwakken? Enig systeem is er in de „oplossingen", die zij geven, niet te vinden: er is volslagen anarchie. Nagenoeg iedere leerling houdt er zijn eigen individuele oplossings-„methode" op na. Hier volgt een serie zonder verdere op- en aanmerkingen:

1. Vermindert 52 × weekinkomen met 12 × weekinkomen.
2. Vermindert jaarinkomen met maanduitgaven.
3. Vermindert jaaruitgave met weekinkomen!
4. Vermindert maanduitgave met foutief berekende jaaruitgave:

   f 57,75
   6,93 (moet zijn f 693)
   f 5082 (plaatst geen ,)
5. Vermindert maanduitgave met weekinkomen en vermenigvuldigt, soms goed, soms niet, met 4, enz.
6. Vermeerdert weekinkomen met maanduitgaven.
7. Neemt 12 × de som van weekinkomen en maanduitgaven.
8. Deelt weekinkomen op maanduitgave, en geeft, als de deling niet opgaat, als antwoord: f 3,—.
9. Deelt jaarinkomen door jaaruitgaven.
10. Vermenigvuldigt weekinkomen met maanduitgaven en deelt daarna door 7 (herinnering aan aantal dagen van de week?).

Weer velen zondigen tegen plaatsing van het decimaalteken:

56,25		of:	18,75	of:	19,25
52 ×	(moet zijn 12)		48 ×	(moet zijn 52)	57,75
29,2500			90,000		0,7700

Dit kind telt op en plaatst het decimaalteken volgens de regels der vermenigvuldiging.

Slordig cijferen:

975	f 19,25	57,75	77,00	77	
675	4 ×	19,25	57,75	57,75	
100	f 78,80	2 8,50	20,25	29,25	enz.

Merkwaardig zijn de volgende aftrekkingen:

56,25	18,75
225	56,25
231,25	42,50

en de volgende vermenigvuldigingen:

18,75	18,75
56,25 ×	4 ×
4,33	7,500 (, fout)
	2625
	4,875

Er zijn eindeloze zoekers:

72	56,25	6) 18,75 (3	18,75	25	56
12	12	18	4	12	12
864	112,50	0,75	72,00	380	112
	58,50				560
					675

De getallen 864 en 672 vormen klaarblijkelijk de gegevens voor de conclusie, maar ze verschijnen aan het slot in deze vorm:

814
675
139 Dit is van 1 leerling.

Anderen maken er zich korter af: Een leerling geeft als antwoord f 1,60, zonder becijfering, een ander besluit, na de becijfering:

18,75
30 × is 56250: Hij houdt in een jaar niets over.

Wonderlijk is ook het volgende geval:

4)1925(48¼
12) 57.75 (4,71¼ 4,71¼
52
245,06 (antwoord)

Vraagstuk VI

Als 8,5 m f 4,59 kost, wat kost dan 3¼ m?
Algemeen resultaat 23,2 % goed.
Gemaakt door 90 van de 107 onderzochte leerlingen. 7 goed, 83 fout.

Werkwijze:

a. f 4,59 moet gedeeld worden door 8,5;
b. deze uitkomst te vermenigvuldigen met 3¼.

Behalve de 7 kinderen, die tot het juiste antwoord kwamen, heeft een twintigtal wel begrepen, hoe het antwoord gevonden moest worden, doch het door cijferfouten verkeerd gekregen.
Ook hier, evenals in het 4e vraagstukje, speelt onnauwkeurig lezen den kinderen parten. Meer dan 40 vermenigvuldigen den prijs (f 4,59) met het tweede aantal meters of delen den prijs door het tweede aantal meters. In het eerste geval stellen ze dus den prijs per meter op f 4,59, in het tweede geval berekenen ze den meterprijs door een foutieve deling (f 4,59 : 3¼). Daarnaast komen tal van eigenaardige gevallen voor:

1. De prijs wordt vermenigvuldigd met het eerste aantal meters (8,5 × f 4,59).
2. Het eerste aantal meters wordt vermenigvuldigd met of gedeeld door het tweede aantal meters (8,5 × 3¼ en 8,5 : 3¼).

3. Vermenigvuldigd worden het eerste aantal meters met het tweede aantal meters met den prijs ($8{,}5 \times 3^1/_4 \times$ f 4,59).
4. In een tiental gevallen worden deze getallen opgeteld of afgetrokken. In dit vraagstukje met zijn tiendelige en gewone breuken blijkt weer duidelijk, hoe weinig de kinderen dit onderdeel der leerstof beheersen.

Voorbeelden te over:

1. 4,90 ?
$^1/_4$
490
4 is $122^1/_2$

14,70
$122^1/_2$
$136^7/_{20}$

2. $3^1/_4 \times$ 5,6 c. is f 2,1.

3. $^{13}/_4 \times {}^{459}/_7$ is $^{459}/_4 \times {}^4/_{13}$ is $\frac{1836}{13}$ is 141.

Een opeenstapeling van fouten:

a. De omkering van $^{13}/_4$; *b.* de verschrijving $^{459}/_4$; *c.* het niet vermenigvuldigen der noemers 4 en 13; *d.* de foutieve deling 13) 1836 (

4. 4,59
$3^1/_4$!
700
800
15,00

5. 3,4)9,5(3,1,5
9
05
3
20
20
0 enz.

Antwoord f 3,1⁵.

Bij dit vraagstukje weer het bekende lukrake grijpen naar de gegevens en werken met de gegevens.

Ten bewijze volgen enkele volledige „oplossingen":

1. 8,5 × 3,5 = 29,75 — 8,5 : 3,5 = 5 — 5)4,59(0,91 — 29,75 + 4,59 = 5)25,16(5 — Antwoord 1,2.

2. 4,59 : 3 is 1,53
4,59 : 4 is 1,1485

$3^1/_4$ m kost f 0,3825 (afgetrokken, maar foutief).

3. $\frac{61}{82} \times \frac{71}{13} = \frac{61}{26} = 2\frac{9}{26}$ (fout) $= 2\frac{4}{13}$.

8,5) 4,59 (51,5
45 3,25
—
09 167,375 (is antwoord).

4. 53,2 : 95 is 0,5 $\frac{47}{95}$ is 3 1 : 4 is 0,28

0,55
3,28
3,83

5. 123
325
...
....
39975
40
40015

$123\frac{30}{325}$ is 123 $123\frac{40}{125}$ is 126

Antwoord: 126.

6. 5,32
9,5
50,540

50,540
3
151620

4) 151620 (35405 (Antwoord)
enz.

Vraagstuk VII

Hoe groot is de oppervlakte van een kubus, die $3^1/_2$ dm lang is?
Algemeen resultaat 3,4 % goed.
Gemaakt door 71 van de onderzochte 107 leerlingen. 0 goed, 71 fout

Werkwijze:

a. Het oppervlak van één vlak wordt berekend.
b. Dit product wordt met 6 vermenigvuldigd.

Ter verontschuldiging van de leerlingen moet worden opgemerkt, dat de meesten dit vraagstukje niet zullen kunnen oplossen, als het niet expresselijk behandeld is. Er moet wat speciale zorg aan besteed zijn, anders blijft het een „onoplosbaar vraagstuk". Afgaande op de becijferingen is er toch op de meeste scholen over gesproken, het komt trouwens ook in de meeste der op de scholen gebruikte rekenmethoden voor.

Behoudens een aantal onbegrijpelijke becijferingen vinden we de volgende „oplossingen", variërende tussen 1 en 33 × voorkomend (de ribbe is r):
r — r × 2 — r × 3 — r × 4 — r × 6 —
r × 12 — r × 24 —; r × 10 — r × 100 — r × 1000 —
r × 1000 000 000; r : 2 — r^2 — r^3.

Ten aanzien van de becijferingen weer de gewone opmerkingen: de gewone breuken kennen de kinderen niet, veel onnauwkeurigheden enz. enz.

Vraagstuk VIII

Iemand mengt 95 kg à f 1,30 de kg en 25 kg à f 1,50 de kg. Voor hoeveel moet hij 1 kg van het mengsel verkopen om 20 % te winnen?
Algemeen resultaat 5,6 % goed.
Gemaakt door 57 van de onderzochte 107 leerlingen. 1 goed, 56 fout.

Werkwijze:

a. De totaalprijs van de eerste hoeveelheid wordt berekend.
b. Idem van de tweede partij.
c. *a* en *b* worden opgeteld.
d. *c* wordt vermeerderd met 20 %.
e. *d* wordt door 120 gedeeld.

Ruim 20 leerlingen slagen er in, *c* goed te krijgen, maar de procentrekening geeft onoverkomelijke moeilijkheden, juist als in het 3de vraagstukje.
Een vijftal slaat wel den goeden weg in, komt tot den totaalprijs (goed of fout), en staakt daarna den arbeid.
Weer anderen berekenen de winst of trachten de winst te berekenen, zonder te begrijpen, waarom ze dit doen.
Bij velen weer een algeheel gemis aan systeem, hetgeen moge blijken uit de volgende voorbeelden.
Kortheidshalve noemen we de eerste hoeveelheid h 1, de tweede h 2, den eersten kiloprijs p 1, den tweeden p 2.

We vinden dan o. a.:

p 1 × p 2 is . . . . kg	(h 1 plus h 2) : p 1 of p 1 : (h 1 plus h 2)
h 1 × p 1 : 100	(h 1 plus h 2) : 20
p 1 × p 2 × h 2	(h 1 plus h 2 plus p 1 plus p 2) : 20 is . . kg

Een kind vindt als antwoord f 3,30 langs den volgenden weg:

130 (komma ontbreekt) — 150 (komma!)
95 — 25
650 — 700 (foutief)
1170 — 300
12350 (hier eveneens) — 3700 (komma)
20)12350(617 (foutief) — 20)3700(185

De becijfering levert blijkbaar niets op en een antwoord behoort er toch te komen. Vandaar het korte vastbesloten slot:

25
95
150
330 Verkeerd onder elkaar geschreven en onbegrijpelijk opgeteld.

Het antwoord wordt nu f 3,30.

Een ander komt tot 611. De weg?

1,40
85 !
2,25
3,5
2,60

Wat heeft dit kind ooit begrepen van optellingen met tiendelige breuken?

2,60 + 1,50 = 4,10 ; 4,10 + 2,00 ! = 610 Antwoord 611.

Fraai is ook:

1,30 × 4 = 650 Verklaarbaar doordat de 4 zo slordig was geschreven, dat het kind hem voor een 9 aanzag; dit zelfde geldt voor de laatste o.
11700
123,56

25 : 2 = 50 is 25 kg is 50 p.

123,56 × 50 ×
00000 (6de klas !)
617800
6178,00 Antwoord f 6178,00.

Slordigheid als in het voorbeeld hierboven komt herhaaldelijk voor:

171,50 wordt 71,50
11,9 „ 119 enz.

Onnauwkeurig cijferen:

33,5 × 37,8 = 71,2 ; 1,50 × 35 = 750 ; 350 = 42,50 Decimaalteken vergeten.

20) 161 (805 Herhaaldelijk 5 × 0 is 5 enz. enz.

ALGEMEEN

Over de overige vakken zal in dit jaarverslag niet gesproken worden. Wel hebben de inspecteurs in hun jaarverslagen verschillende opmer-

kingen gemaakt, doch die komen overeen met die, welke vorige jaren gemaakt zijn. Dit kon ook niet anders: men kan enigen achteruitgang of vooruitgang constateren, doch van een grondige wijziging kan in een jaar geen sprake zijn.

INDIVIDUALISERING VAN HET ONDERWIJS

Over pogingen, die in het algemeen gedaan worden, om de resultaten te verbeteren, vind ik in een van de verslagen het volgende:
„Het uiterste Noord-Oosten van ons land is nog niet beroerd door stromingen tot individualisering van het onderwijs. Montessori- noch Daltonscholen vindt men er. Het onderwijs wordt overal in zuiver klassikale vorm gegeven. Slechts bij een drietal vakken komt iets dat naar individuele arbeid zweemt, naar voren, nl. bij het vak rekenen, waar in de 6de en 7de klasse wel eens — maar betrekkelijk zelden — de leerlingen vraagstukjes maken naar persoonlijk kunnen, bij taal, waar het „vrije" opstel langzamerhand begint door te dringen, bij tekenen, waar de vele goedkope series losse tekeningen de individuele arbeid in de hand werken.

PROEF MET DALTON-STELSEL

Met des te meer ingenomenheid maak ik daarom melding van een proef met het Dalton-stelsel in de hogere klassen aan een tweemansschool, een proef, die mij als oud-hoofd der gemeentelijke Dalton-school te Amsterdam, zeer in het bijzonder interesseert. Enkele malen heb ik de klassen bezocht op de zg. Dalton-uren, om een indruk te krijgen van de werkwijze van de leerkracht, van de reactie der kinderen, van de hoeveelheid en kwaliteit van het gemaakte werk.
Van een aantal willekeurig gekozen leerlingen uit de verschillende klassen heb ik genoteerd, welk gedeelte der weektaak zij in het laatste Dalton-uur hadden afgewerkt. Persoonlijk heb ik een gedeelte van dit werk gecorrigeerd en overhoord. Het lijkt me van belang, een overzicht te geven van de resultaten van dit onderzoek.

Klas IV.
Leerling A. Taalles af.
Leerling B. Rekenen: 13 vermenigvuldigingen van het type

$$\frac{435}{31} \times$$

en 8 delingen van het type: 19360 : 20.

Klas V.
Leerling A. 40 sommetjes type $\frac{1}{2} = \frac{2}{4}$. 40 delingen type $12\frac{1}{2} : 5$.
Leerling B. Aardrijkskunde 25 vragen. Geschiedenis les 23 en 24.

Klas VI.
Leerling A. Taaloefening. Rekenen 1 som.

Klas VII.
Leerling A. Alle 7 sommen. Taaloefening half.
Leerling B. Aardrijkskunde: Spanje geleerd. Geschiedenis: De eerste jaren van de 80-jarige oorlog. Taaloefening half.

Klas VIII.
Leerling A. 5 van de 6 sommen. Taaloefening ruim half.

Over de gemaakte hoeveelheid werk in één uur tijd kan men ruimschoots tevreden zijn. De kinderen werken ook onverdroten door, vragen — kenmerk der tweemansschool — weinig, gebruiken hun tijd voor 100 %. Nu de resultaten:

Klas IV.
Leerling B. 6 vermenigv. nagezien, 1 fout: (7 × 0) is 7,6 delingen: 1 fout.

Klas V.
Leerling A. 40 sommetjes $^1/_2$ is $^2/_4$: 6 fout. 40 delingen: alle fout. Bewerking niet begrepen: $12^1/_2$: 5 is 61. Heeft telkens getallen vermenigvuldigd en 1 bij opgeteld. Later bleek dat deze leerling sommen gemaakt had, die nog besproken moesten worden. De overige leerlingen hadden ze nog niet gemaakt.
Leerling B. Gekend 19 van de 25 vragen. Les was goed geleerd. Kaartkennis was minder.
Leerling C. 0 fout in taaloefening.
Leerling D. 4 fouten in werkwoordsoefening.

Klas VII.
Leerling B. Kent geschiedenis half om half. Heeft veel te veel gedaan in een uur tijd.

Ook over de resultaten kan men niet ontevreden zijn. Bedacht dient te worden, dat we hier te doen hebben met kinderen, die zelfstandig werken en zelfstandig studeren nog moeten leren, die hun „maat" nog niet kennen, en dus soms, zoals de laatstgenoemde, eigen kunnen overschatten. Ook het tweede onderzoek gaf bevredigende resultaten, zowel wat hoeveelheid als resultaat betreft.
Enkele voorbeelden: Een willekeurig genomen leerling der 7de klasse had de Verenigde Staten van Noord-Amerika geleerd. Van de 26 vragen kende hij 21. Een ander uit de 4de klasse had in een half uur 5 delingen en 3 vermenigvuldigingen gemaakt, hiervan waren respectievelijk 4 en 3 goed. Daartegenover stond zwak werk van een leerling uit de 5de klas, die de gewone breuken niet begrepen had.
Het leek me toe, dat het zijn nut kon hebben, uitvoerig over dit experiment te rapporteren. De tweemansschool dwingt — gelukkig — de leerkrachten, ruimte te laten aan zelfstandige arbeid der leerlingen. Zonder te kort te willen doen aan de mogelijkheden die het zuivere

klassikale stelsel biedt, geloof ik toch, dat dit, daar het krachtens zijn wezen ingesteld is op gelijktijdige uniforme arbeid, nooit zozeer aan de eis van zelfstandigheid kan voldoen als de meer individeel gerichte moderne stelsels. Men kan daarom vragen, of deze laatste niet eerder vele moeilijkheden van het onderwijs aan een tweemansschool kunnen reduceren dan het klassikale stelsel. Voor de beantwoording van deze vraag die voor ons onderwijs in het algemeen van zeer grote betekenis is, heeft het lopende experiment betekenis." (Inspectie Winschoten.)

NIEUWE WEGEN

Ook in andere inspecties worden hier en daar pogingen gedaan om oude paden te verlaten. Deze pogingen verkeren echter nog te veel in een beginstadium om thans reeds een oordeel uit te spreken. In ieder geval is het verblijdend, dat naar nieuwe wegen gezocht wordt, en het schooltoezicht zal zeker niet nalaten hierbij steunend en raadgevend op te treden.

INTERNATIONALE SCHOOLCORRESPONDENTIE

De inspecteur in de inspectie Winschoten vermeldt in zijn verslag nog iets over internationale schoolcorrespondentie. Hij schrijft:
„Gedurende de Paasvacantie maakte ik kennis met den heer L. Roels, gewestelijk inspecteur van het lager onderwijs in België. Dit contact leidde tot een voorstel zijnerzijds te trachten, schoolcorrespondentie tot stand te brengen tussen enkele Vlaamse scholen en enkele scholen uit de inspectie Winschoten.
Die paar scholen hebben in het afgelopen jaar met elkaar gecorrespondeerd. Ik kan gelukkig zeggen: deze correspondentie is tot een groot succes geworden. Dit moge blijken uit de verslagen, die ik van de betrokken schoolhoofden heb ontvangen.
Een der hoofden schrijft:
„De correspondentie wordt gevoerd met de leerlingen van een jongens- en meisjesschool (7de en 8ste leerjaar) te Saventum bij Brussel. Als resultaat dezer briefwisseling zie ik het volgende:
De kinderen leren zich uiten tegenover vreemden, iets wat voor den gemiddelden Nederlander en speciaal voor den Groninger van grote waarde is. De eerste brieven die van hier verzonden werden, waren min of meer stug van toon; vooral de jongens toonden erg bevreesd te zijn, zich belachelijk te maken door zich een beetje intiem en vertrouwelijk te uiten. Door de meer gulle, openhartige, luchtige en vertrouwelijke manier van schrijven hunner Vlaamse vriendjes en door een zachte drang van de zijde hunner onderwijzers laten reeds vele onzer jongens hun echt-Groningse geslotenheid varen. Zij ondergaan een beetje de invloed van een andere volksaard.
De leerlingen vormen zich een beeld van het leven van mensen uit een

vreemd land, die in eenzelfde maatschappelijk milieu leven als zij en hun ouders (waardoor de vergelijking meer waarde krijgt). Tal van Vlaamse woorden en uitdrukkingen, het beeld van Vlaamse gewoonten, feestelijkheden, van de inrichting en het leven ener Vlaamse dorpsschool, dat alles wordt hun in een prettige vorm aangeboden. Over veel dat in eerste instantie niet wordt begrepen en dat ook de onderwijzer niet voldoende kan verklaren, moet worden nagevraagd. Foto's en ansichten, soms een schetskaartje, tekening of krantenknipsel verduidelijken het geschrevene.

De correspondentie biedt een uitstekende gelegenheid tot gedachtenuiting en heeft als oefening in het stellen grote waarde. Geheel zonder leiding schrijven de kinderen niet, maar de leerkrachten grijpen zo weinig mogelijk, liefst in het geheel niet, in. Iedere brief is vrijwel een geheel vrijwillige, zelfstandige gedachtenuiting met eigen woordenkeus en zinsbouw. De kinderen vinden het veel prettiger dan het maken van een opstel over een onderwerp met min of meer gegeven inhoud (lesje, plaatje, wandplaat, bepaalde gebeurtenis) of het schrijven van briefjes aan gefingeerde persoonlijkheden.

Deze correspondentie is „echt", het internationale karakter geeft er iets interessants aan. Vandaar, dat de leerlingen komen tot een vrije ongedwongen gedachtenuiting met iets eigens in vorm en inhoud. Het lijkt mij de beste steloefening.

Mijn persoonlijke mening blijkt reeds uit wat ik in bovenstaande regelen over de resultaten schrijf. Ik zou er slechts aan willen toevoegen, dat men er niet van moet verwachten, wat boven en buiten de geest van kinderen van 12 tot 14 jaar ligt, internationale verbroedering, het dienen van de wereldvrede, uitwisseling van gedachten over nationale zeden, kunst enz. De geest der kinderen ondergaat een verruiming, hun vermogen om zich te uiten wordt op een prettige wijze vergroot en een weinig internationaal voelen wordt aangebracht. Dit is naar mijn mening reeds zeer te waarderen.

De reactie der kinderen is ook ten dele in het bovenstaande reeds omschreven. De jonge correspondenten vinden het voeren der correspondentie buitengewoon prettig. Vol geestdrift zetten ze zich aan het schrijven en velen komen wel eens tot vier vellen van een gewone brief blocnote, vooral nu ze zo wat door hun Noord-Nederlandse verlegenheid heen zijn. De uitdeling der ontvangen post is een spannende gebeurtenis; elk zondert zich met het ontvangen epistel af en is onmiddellijk in de lectuur verdiept. Later komen de uitwisseling en het voorlezen in de klas en de gesprekken tijdens het voorlezen."

VERVOLGONDERWIJS

Over dit onderwijs valt weinig meer te zeggen. Op een enkelen cursus na is het zo goed als overal verdwenen.

UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Na het uitgebreide verslag over dezen tak van onderwijs in het vorige jaarverslag kan ik dezen keer volstaan met te vermelden, dat in de verschillende verslagen in het algemeen gunstig gesproken wordt over de resultaten van dit onderwijs. Hierbij dient dan echter opgemerkt te worden, dat deze resultaten beoordeeld worden in verband met de m.u.l.o.-examens. Hierbij wordt dus buiten beschouwing gelaten de vraag, of de leerstof der u.l.o.-school, niet met het oog op de examens, maar met het oog op een werkelijke ontwikkeling der leerlingen en ook met het oog op de eisen, die het later leven aan de leerlingen dezer scholen stelt, goed is te noemen. Dit is een vraagstuk, dat m.i. zeker onze aandacht verdient en waarop ik in een volgend jaarverslag hoop terug te komen.

§ 3. DE LEERLINGEN EN DE OUDERS

INVLOED VAN DE TIJDSOMSTANDIGHEDEN

In zo goed als alle verslagen wordt de aandacht gevestigd op den ongunstigen invloed, dien de slechte economische omstandigheden op den lichamelijken en ook dikwijls op den geestelijken toestand der leerlingen hebben. Doch niet alleen de slechte economische omstandigheden, ook de „tijdgeest" en wat daarmede samenhangt, blijken dikwijls remmend te werken. Zo schrijft de inspectrice in de inspectie Assen: „Er zijn hoofden van scholen die menen, dat de kledingtoestand der leerlingen achteruit gaat, er zijn er ook, die menen, dat die toestand beter is dan enige jaren geleden.
Tegenover mededelingen, dat de voedingstoestand goed is te noemen, of geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen geeft, staan berichten over schoolvoeding die zeggen, dat de leerlingen bij den aanvang van het seizoen voor schoolvoeding zich zeer hongerig tonen, wat in den loop van het seizoen beter wordt. Dit wijst dunkt mij op een minder goeden voedingstoestand van de betrokken kinderen.
Die berichten komen uit de kleine steden; op het platteland is uit den aard der zaak — eigen verbouw van aardappelen — de toestand gewoonlijk minder slecht. Enkele hoofden van scholen hebben tegenover mij opmerkingen gemaakt over den slechten invloed van de tegenwoordige tijdsomstandigheden op de houding der jeugd. Het leven is druk en gejaagd, de radio verstoort de rust in vele gezinnen, de kinderen gaan vaak laat naar bed enz.
Getracht wordt, op de ouderavonden de ouders op een en ander te wijzen, soms met enig succes; soms echter staan de ouders er òf vrij onverschillig tegenover òf zij zien geen kans, verandering aan te brengen. Het probleem is meen ik van vrij ernstigen aard. Het euvel zal echter in de grote centra van groteren omvang zijn dan in de inspectie Assen. Het betreft hier een vraagstuk, dat in groter verband moet worden bezien, waarvan de nadelen wel voor iedere school afzonderlijk onder

de ogen kunnen worden gezien en misschien met goeden wil en onderlinge samenwerking enigszins kunnen worden verminderd, maar waartegen niet afdoend kan worden opgetreden."

„De invloed van de tijdsomstandigheden doet zich het sterkst gevoelen in de veenstreken. Eensdeels heeft zich dit gemanifesteerd in een verminderd ongeoorloofd verzuim. Er is voor de ouders geen werk, dus behoeven de oudere broertjes en zusjes niet zo vaak op de kleinere te passen. Ook zijn er niet zoveel aardappels uitgepoot door de beperkende Regeringsmaatregelen. Daardoor kan het grootste deel van den landarbeid door de schooljeugd vallen binnen den toegewezen tijd voor landbouwverlof. Anderdeels hebben de werkloosheid van de ouders en de rijpende jeugd een slechten invloed op de belangstelling, ijver en tuchteloosheid van de schooljeugd. Meestal worden de onaangename ervaringen in de werkverschaffing door vader in den familiekring besproken, waar de kinderen bij zijn, en de uitzichtloosheid van de toekomst drukt een stempel van onverschilligheid en slapheid op de leerlingen. Vele hoofden van scholen klagen hierover in hun jaarverslagen. Ook het omhangen van de rijpere werkloze jeugd heeft in dit

Roomsch-Katholieke school voor jongens te Schalkwijk. Men raadplege de beschrijving op bladz. 518.

opzicht een slechten invloed op de gedragingen der leerlingen. Op ouderavonden, die aan de meeste scholen geregeld gehouden worden, wordt op dit euvel telkens gewezen. De onverschilligheid bij sommige ouders, gepaard aan het feit, dat in vele gezinnen niet de ouders, maar de kinderen

den toon aangeven, maakt, dat er soms weinig verbetering bereikt wordt. Daarbij komt nog het feit, dat men om luttele redenen van school verwisselt, en helaas sommige hoofden uit zucht naar leerlingenwinst zich lenen tot een gemakkelijke toelating tussentijds. Door het vormen van kringen van scholen, die daartoe geëigend zijn, tracht ik dit kwaad te beperken. In deze kringen wordt dan afgesproken, dat men tussentijds geen leerlingen van elkaar zal overnemen, dan na onderling overleg en zo mogelijk wederzijds goedvinden. (Inspectie Emmen.)

„In mijn vorig jaarverslag schreef ik dat de economische omstandigheden nog steeds een slechten invloed blijven oefenen op het onderwijs. Hetzelfde moet ik ook in dit verslag schrijven. Ik bedoel hiermede niet dat in het algemeen door de economische omstandigheden de voeding van de leerlingen te wensen overlaat, maar meer dat vele leerlingen te veel afleiding hebben buiten school en andere leerlingen thuis, tengevolge van de werkloosheid van vader en broers, een voorbeeld krijgen van slapheid en nietsdoen. De gemakzucht neemt toe, de gezinszorg minder. Plichtsbesef en verantwoordelijkheid worden bij ouders en kinderen minder. Enkele hoofden klaagden er over, dat door de jeugdorganisaties de leerlingen dikwijls te laat naar bed gaan en, wat de u.l.o.-scholen betreft, door het bezoek van bijeenkomsten van die jeugdorganisaties te weinig huiswerk kunnen maken.

Evenals verleden jaar is ook dit jaar aan een u.l.o.-school op verzoek van de ouders gelegenheid gegeven huiswerk te maken onder toezicht, omdat de ouders hun kinderen niet aan het werk konden krijgen. Twee onderwijzers, zonder betrekking, hebben een inrichting geopend voor toezicht op het werk en voor privaatonderricht. Het betrekkelijk groot aantal kinderen dat zij 's avonds krijgen, is een bewijs dat de mentaliteit bij ouders en kinderen achteruit gaat." (Inspectie Deventer.)

„De klachten over den invloed van de tijdsomstandigheden op leerlingen en ouders ten aanzien van de school, blijven aanhouden. Ze zijn luider in de stad dan buiten. Het meest komen de klachten van scholen in bepaalde wijken, waar bij verschillende ouders een geest van verzet schijnt te leven tegen alles, wat met gezag is bekleed. Deze mentaliteit schijnt zich ook van de leerlingen meester te maken." (Inspectie Groningen.)

De inspectrice in de inspectie Dokkum vermeldt onder het hoofd: Leerlingen en ouders nog het volgende:

„Behoud van een leerkracht, en tegenwoordig niet minder het behoud van de school, is oorzaak, dat er, ik zou het haast willen noemen een minderwaardige „kinderhandel" ontstaat, waartoe de ouders hun medewerking verlenen. Wanneer op 15 December een leerling op een school met 130 leerlingen wordt overgeheveld van een naburige school, dan verklaren de ouders plechtig, dat dit is, omdat de richting van de nieuwe school de hunne is en wanneer op een school in het in de winter zo kale en gure kleigebied van Noord-Friesland 2 leerlingen uit Noord-Holland op 15 December worden ingeschreven en op 19 Maart weer worden afgeschreven, dan is het nodig, dat die kinderen om gezondheids-

redenen bij familie in het kille Noorden verblijven. In de dorpen, waar het behoud van de school bedenkelijk wordt vanwege het aantal leerlingen, vervangen de vrijzinnige boeren hun rechtzinnige arbeiders door arbeiders met grote gezinnen van eigen richting; omgekeerd gebeurt hetzelfde. Verheffend is dit gesol met leerlingen niet."

SCHOOLVERZUIM

De klachten over het schoolverzuim betreffen voor het grootste deel het „verlengde" landbouwverlof. De ouders hebben de kinderen langer dan 14 dagen nodig en houden ze dan eenvoudig thuis. Deze kwestie heeft op onze vergaderingen al herhaaldelijk een punt van bespreking uitgemaakt. Getracht zal worden door een bespreking met de besturen van de Bonden van werkgevers en werknemers in het landbouwbedrijf het kwaad zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast zal in enkele gevallen door een „zwevende herfstvacantie" (een vacantie, die elk jaar vastgesteld zal worden op een tijdstip, dat aansluit aan den tijd van het oogsten) getracht worden het verzuim te beperken. Ik weet wel, dat daartegen aangevoerd kan worden, dat deze kinderarbeid dan enigszins officieel gesanctionneerd wordt, doch tegen het kwaad van dezen kinderarbeid staan wij machteloos. Mocht door de medewerking van bovengenoemde bonden het verzuim zodanig beperkt worden dat de „zwevende vacantie" niet meer nodig is, dan zal van dézen maatregel zo spoedig mogelijk worden afgezien.

AANTAL LEERLINGEN

De inspecteur in de inspectie Emmen vermeldt nog het volgende: „Statistieken geven soms eigenaardige uitkomsten. Onderstaande gegevens betreffen de aantallen leerlingen gedurende 1934—1937 in de inspectie Emmen:

Toestand 31 Dec.	1934	1935	1936	1937	Verloop
Openbaar	11 244	10 837	10 599	10 003	— 11 %
Protest.	5 201	5 132	5 058	4 918	— 5,44 %
Rooms-Kath. . .	2 319	2 344	2 356	2 396	+ 3,58 %
Totaal.	18 764	18 313	18 013	17 317	— 7,71 %

Hieruit blijkt dus een afname van de totale schoolbevolking met 7,71 % welke het sterkst spreekt bij het openbaar lager onderwijs (11 %) en bij het Protestants-Christelijk onderwijs (5,44%), terwijl het Rooms-Katholiek onderwijs een tamelijke vooruitgang boekte. Gemeentegewijze blijkt, dat in alle gemeenten het openbaar lager onderwijs dalende

is, behalve in Schoonebeek, waar het steeg van 100 op 106. Gasselte daalde zelfs 15 %, Emmen 8,1 %. Het Protestants-Christelijk onderwijs steeg in enkele gemeenten; in Emmen daalde het met 6,6 %. Dat deze daling ook invloed heeft gehad op het aantal leerkrachten, is te begrijpen. De oorzaken liggen grotendeels buiten mijn terrein. Wel is het eigenaardig, dat in een gemeente als Emmen, waar de totale bevolking jaarlijks met 2 à 3 % toeneemt, er een totale daling der schoolbevolking is van bijna 5,4 %."

§ 4. HET ONDERWIJZEND PERSONEEL

TOEWIJDING EN GESCHIKTHEID DER ONDERWIJZERS

„Over het algemeen kan er gesproken worden van een grote ijver bij de leerkrachten, die vaak, door de gecombineerde grote klassen, een zeer zware taak te vervullen hebben. Of deze ijver altijd met even veel inzicht gepaard gaat, meen ik wel eens te mogen betwijfelen. De goede wil is echter aanwezig en het is maar de vraag om die goede wil te leiden in een richting, die voor het onderwijs en de resultaten daarvan gunstige gevolgen zal hebben." Aldus lees ik in een der verslagen en dit oordeel komt vrijwel overeen met wat ik in de andere verslagen vind.
De inspecteur in de inspectie Winschoten gaat wat uitvoeriger hierop in: „Over de ijver en toewijding van het onderwijzend personeel mag zeker niet geklaagd worden, al vallen er begrijpelijkerwijze sterke nuanceringen te ontdekken. Zowel onder de oudere als onder de jongere leerkrachten vindt men er, in wie het heilige vuur brandt, mensen, voor wie het onderwijzen en lesgeven wel een heel integrerend deel van hun leven is. Men vindt bij hen de echte orde, die werkt zonder tuchtmiddelen, een weldadige arbeidslust, ook bij de kinderen, een frisheid van onderwijs, niet het minst door volkomen openstaan voor de kinderlijke inzichten en belangstellingen. Het spreekt vanzelf, dat men een dergelijke overgave aan de taak niet bij alle leerkrachten verwachten mag. Het overgrote gedeelte vervult zijn dagelijkse arbeid, zoals in de aard van den Groninger ligt, rustig, zonder veel ophef, maar in een stage vasthoudendheid en met een zekere vastbeslotenheid, het doel dat gesteld is, te bereiken. Er mankeert aan hun plichtsbetrachting weinig. Er blijven ook gevallen te vermelden, waarin echter inderdaad sprake is van al te lichte plichtsopvatting. Men herkent deze leerkrachten gemakkelijk aan het veelal slordige en slecht-gecorrigeerde schriftelijk werk, aan een zeer ruim gebruik van wat euphemistisch „werkschriften" genoemd wordt, maar waarop de wat rauwer naam „kladschriften" beter past, aan een overmatig gebruik van lees- en leerleesboeken. Het tragi-komische van deze gevallen is veelal, dat zij het onvoldoende van hun arbeid niet inzien en ten sterkste bestrijden dat hun plichtsopvatting ontoereikend zou zijn. Waar de toestand is als boven omschreven, dient geconstateerd te worden dat crisisomstandigheden de moraliteit van het onderwijzerscorps ten

opzichte van hun dagelijkse taak niet hebben aangetast en dat het corps als geheel klaarblijkelijk een zekere immuniteit verkregen heeft tegenover de vele omstandigheden, die ijver en toewijding hadden kúnnen breken.
Wèl schijnen crisis-omstandigheden bij een aantal leerkrachten het openstaan voor wat leeft in de schoolwereld buiten hun enge schoolkring geschaad te hebben.
Er zijn er die redeneren: „Als ik in deze tijd, met deze klassen, met deze leermiddelen er maar in slaag mijn onderwijs op peil te houden of te voorkomen, dat het al te veel zakt, ben ik tevreden en bekommer ik mij niet om denkbeelden, die eerst hun juistheid en doeltreffendheid nog moeten bewijzen." Natuurlijk dient het eerste gedeelte dezer redenering gewaardeerd te worden, maar dit gedeelte levert niet een logische basis voor het tweede. Uit de aard der zaak leiden deze inzichten onvermijdelijk tot een verstarring, die op den duur achterstand bewerkt, omdat het maatschappelijk en geestelijk leven nu eenmaal niet blijft staan voor de poorten der school.

HET GEVAAR VAN VERSTARRING

Het gevaar van verstarring lijkt mij inderdaad niet denkbeeldig. Zonder de bekwaamheid van het personeel in het geding te willen brengen, vooral niet nu er een opleiding op komst is, die èn de intellectuele èn de paedagogische èn de practische vorming der leerkrachten belooft te verbeteren, dienen er enkele opmerkingen gemaakt te worden omtrent toestanden en verhoudingen, die toch wel een gevaar voor de durende bekwaamheid van het corps kunnen vormen.
In de eerste plaats dient dan gewezen te worden op een zekere afgeslotenheid tegenover de arbeid van collega's. Men neemt niet of weinig kennis van de arbeid van andere leerkrachten, hoe nuttig dat ook zij. De afstanden ten plattelande mogen een oorzaak zijn, zó ver liggen de scholen toch niet uit elkaar, dat men elkaar bij een andere mentaliteit niet zou kunnen vinden. Er is te weinig contact tussen de scholen onderling, zelfs tussen de leerkrachten van een en dezelfde school. Het is soms of men kennismaking met anderer werk schuwt en meent, zichzelf en eigen arbeid als minderwaardig te bestempelen, indien men uit anderer werk bruikbare elementen overneemt.
Deze vrees lijkt mij volkomen ongegrond, integendeel: een critisch beoordelen van wat anderen tonen, een critische keuze en een critisch hanteren van de nieuwe elementen getuigen m.i. van heel wat anders dan van minderwaardigheid. Klakkeloos overnemen en klakkeloos inlassen in de eigen arbeid, zeker, die houding siert den overnemer niet. Maar aan critische zin ontbreekt het onze leerkrachten in de regel niet. Daarom zal kennis maken met anderer resultaten nooit kunnen schaden, het zal er veeleer toe leiden, het eigen onderwijs fris en aantrekkelijk te houden. Het opsluiten in het eigen kleine schoolkringetje is op den

duur een gevaar voor de vakbekwaamheid van den onderwijzer. Meer onbevangenheid in dezen ware gewenst!
Ongetwijfeld moet voor een gedeelte aan financiële onmacht worden geweten, dat er zo weinig van nieuwe leermiddelen in de scholen doordringt. Maar daarnaast staat een gemis aan interesse. Een hoofd dat zegt: „We leven hier op een eiland, meneer", en dat o.a. geen enkele der talloze nieuwe series hulpmiddelen voor het tekenonderwijs kent, waarmee de uitgevers de scholen overstromen, voert een excuus aan dat niet aanvaard kan worden. Ik voel niets voor deze „eilandtheorie". Waar vakbelangstelling bestaat, vindt men gemakkelijk de wegen, om op de hoogte te blijven van wat er aan bruikbare hulpmiddelen en methoden verschijnt.

STUDIEZIN

Een tweede gevaar is een duidelijk tekort aan studiezin. Men dient hier wel te onderscheiden. Na het behalen der onderwijzersbevoegdheid studeert een gedeelte der leerkrachten door voor de hoofdakte. Een kleiner deel studeert na het verwerven van déze akte door voor de u.l.o.-bevoegdheden. De studie voor de volledige middelbare bevoegdheden heeft, nu er zulk een overschot is van academisch-gevormden, weinig zin meer en neemt ook af. Ik meen evenwel te mogen zeggen, dat voor een groot, helaas te groot aantal leerkrachten 77*a* of 77*b* het eind van àlle studie vormt. Die indruk is in het afgelopen jaar wel sterk bevestigd. Ik moge dit met het volgende aantonen:
Bij het openbaar lager onderwijs in de inspectie Winschoten kwamen in de loop van 1937 een aantal betrekkingen als hoofd vacant. Voor deze betrekkingen meldden zich in totaal 90 sollicitanten aan, dubbele sollicitaties voor enkele gerekend. Van deze 90 sollicitanten, allen tussen 25 en 48 jaar oud, waren 75 uitsluitend in het bezit der hoofdakte, soms met handenarbeid.
Dit feit sluit natuurlijk niet de mogelijkheid van verdere studie uit. Deze kan zich bewegen in de richting van liefhebberij-studie, waaronder dan de vakstudie zou kunnen vallen. Evenwel is mij uit de gesprekken die ik met zeer vele sollicitanten heb gehad bij de kennismaking op het spreekuur of tijdens het klassebezoek, gebleken, dat ook de liefhebberij-studie sporadisch voorkomt. Wel neemt een groot gedeelte der sollicitanten meer of minder actief deel aan het dorpsleven, hetzij in sociale zin als bestuurslid van organisaties op het gebied der volksgezondheid e.d., hetzij in culturele zin als leider van zang-, toneel- of gymnastiekclubs. Ontegenzeglijk is deze arbeid van grote waarde, en kan men het slechts toejuichen, dat de onderwijzer contact houdt met het maatschappelijk leven. Maar het is toch bedenkelijk, dat een groot gedeelte der leerkrachten klaarblijkelijk hun geestelijke vorming voltooid acht met het behalen van 77*b*.
Er zijn natuurlijk tal van meer of min aannemelijke motieven aan te geven voor deze abstinentie — ze wòrden ook dikwijls aangegeven —

maar voor een corps van intellectuelen kan het feit moeilijk geaccepteerd worden. Het leidt tot steriliteit en schaadt daardoor de vakbekwaamheid. Liefhebberij-studie in het algemeen valt te waarderen, des te meer waardering verdient het, wanneer de liefhebberij-studie zich richt op studie van het eigen vak.
Er gaat zo ontzaglijk veel om op paedagogisch, didactisch en schoolorganisatorisch gebied, al is lang niet alles van directe betekenis voor de lagere school, dat er toch licht iets te ontdekken valt, waarvan de eigen arbeid onmiddellijk of in een nabije toekomst kan profiteren. Ik meen dan ook dat het volkomen gerechtvaardigd is te onderzoeken, of

Roomsch-Katholieke school voor jongens te Schalkwijk. Men raadplege de beschrijving op bladz. 518.

iemand die zich geschikt acht voor het hoofdschap ener school, dus leiding meent te kunnen geven aan de schoolgemeenschap, beseft, dàt er — ik vraag niet wèlke — mogelijkheden liggen in de bestudering der specifieke schoolwetenschappen.
Speciaal ten plattelande klemt deze eis, omdat zovelen hun loopbaan beginnen aan onze twee- en driemansscholen en zo vaak een betrouwbaren èn deskundigen raadgever behoeven. Het resultaat van dit onderzoek? Onder al de sollicitanten, wien ik de vraag of zij ook aan vakstudie deden, voorlegde, waren er geen drie, met wie een kort gesprek over het onderwerp dat ze noemden, kon worden gevoerd. Het is hard, zulks te constateren, maar van verzwijgen komt geen heil. Men doet bij een dergelijk

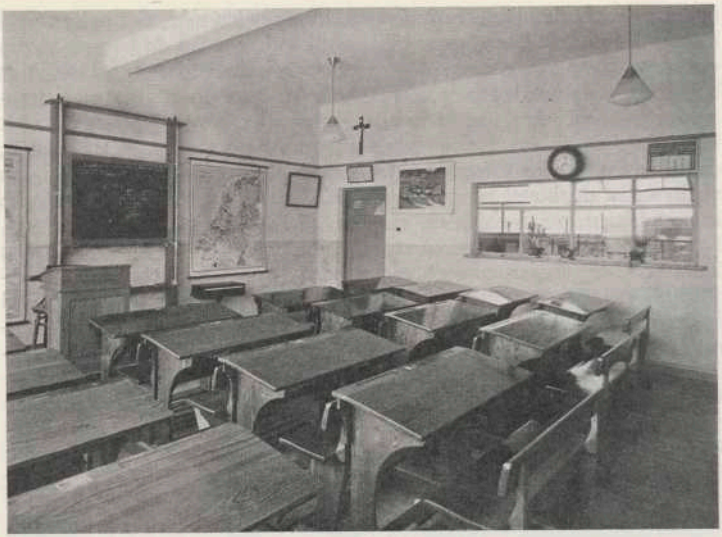
onderzoek wonderlijke ervaringen op. Velen delen mee, dat ze hun vakbladen „geregeld" lezen, maar blijken dikwijls niet op de hoogte te zijn van de — overigens schaarse — onderwerpen, die de laatste weken voor hun sollicitatie werden besproken. Anderen noemen een naam, Décroly komt nogal eens naar voren, maar zwijgen als er gevraagd wordt welke boeken zij van hem hebben gelezen. Nog weer anderen menen, dat onder vakstudie verstaan wordt: studie der leervakken en delen dan mede welke methodes zij in hun klasse(n) gebruiken. Er zijn er ook die kennelijk verlegen worden en vragen: „Wat bedoelt U daarmee?"
Nu staat natuurlijk van te voren vast, dat men de eigenlijke vakstudie links kan laten liggen en toch een goed, zelfs wel een zeer goed onderwijzer, kan zijn. Zo zijn er gelukkig. Maar er is toch een groot aantal leerkrachten wien enige vakstudie niet schaden zou. Doctoren, predikanten, advocaten zonder vakstudie zijn niet denkbaar, waarom onderwijzers dan wel?
Uit het hier omschreven feit zou men ook conclusies kunnen trekken ten aanzien van de paedagogische en didactische opleiding. Het is van hoog belang, dat èn bij de opleiding voor 77*a* èn bij die voor 77*b* de wederzijdse onmisbaarheid van theorie en practijk duidelijk in het licht wordt gesteld."

SOLLICITATIES EN BENOEMINGEN

De voorziening in vacatures leverde in die gemeenten, waar geen wachtgelders meer zijn, geen moeilijkheden op. Het aantal sollicitanten was in de meeste gevallen groot, doch dikwijls weer niet zó groot, als men wel verwacht zou hebben. De kosten, aan een sollicitatie verbonden, en de zeer geringe kans, benoemd te worden, maken het een groot aantal sollicitanten onmogelijk geregeld te solliciteren.
Het wachten is dan op een vacature in de buurt, liefst in eigen gemeente. Een groot bezwaar is, dat dan in bepaalde gevallen een sollicitant naar voren gebracht wordt, niet omdat hij of zij zo bijzonder geschikt is, maar „uit de plaats" komt. Een ander bezwaar is, dat, wanneer aan deze drang toegegeven wordt, vele jongere onderwijzers en onderwijzeressen, die voor hun algemene vorming nodig eens in een andere omgeving geplaatst moesten worden, nu in hun oude omgeving blijven.

KWEKELINGEN MET AKTE

Over den kwekeling zou herhaald kunnen worden, wat in vorige verslagen geschreven is. Het aantal is niet verminderd. In verband met de aanwezigheid van een kwekeling met akte heeft zich het volgende al meermalen voorgedaan: Een school kon met toepassing van art. 56, 2de lid, een extra leerkracht krijgen; de voorwaarde was gesteld, dat de benoemde een wachtgelder moest zijn. Men wilde aan deze voorwaarde niet voldoen en behielp zich dan maar liever met den kwekeling.

Roomsch-Katholieke school voor jongens te Schalkwijk. Men raadplege de beschrijving op bladz. 518.

§ 5. DE SCHOOLGEBOUWEN

ALGEMEEN

Ik heb den indruk, dat we met de schoolgebouwen over het laagste punt der bezuiniging heen zijn. In de verslagen lees ik, dat aan het onderhoud meer zorg is besteed dan in de vorige jaren. In verschillende gemeenten worden scholen verbouwd, in sommige gevallen geheel vernieuwd. Weelde is dit niet; er waren gevallen dat ernstig overwogen moest worden, het gebouw te ontruimen vanwege den slechten toestand, waarin het verkeerde. Laten we hopen, dat op dezen weg voortgegaan kan worden en dat tenminste de grote misstanden op dit gebied kunnen worden weggewerkt.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

MELKVERSTREKKING AAN SCHOOLKINDEREN

De bijzondere voorzieningen geven, vergeleken met het vorige jaar, geen reden tot opmerkingen. Alleen dient vermeld, dat in verschillende gemeenten melk verstrekt wordt aan de schoolkinderen. Waar deze verstrekking niet op principiëlen tegenstand stuit, zijn soms de voorwaarden, die voor het verstrekken van melk gesteld worden, een hinderpaal om algemeen tot invoering over te gaan.

§ 7. HET SCHOOLTOEZICHT

Het schooltoezicht in de derde hoofdinspectie leed een gevoelig verlies door het overlijden van twee inspecteurs, den heer P. K. Dam, inspecteur in de inspectie Sneek, en den heer A. Dijksterhuis, inspecteur in de inspectie Leeuwarden. Ik moge hier met dankbaarheid gedenken de hoge opvatting, die zij hadden van hun taak en de wijze, waarop zij met hun collega's en mij steeds hebben samengewerkt.
Hun plaatsen werden ingenomen door den heer J. Bierling in de inspectie Sneek en den heer L. v. d. Zweep in de inspectie Leeuwarden.

Bijlage: KENNIS DER NATUUR

EERSTE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: NOORD-BRABANT, LIMBURG EN GELDERLAND

ALGEMEEN

De kennis der natuur is naar haar omvang, naar haar waarde voor de verstandelijke en zedelijke vorming en naar haar waarde voor het practische leven een van de belangrijkste leervakken van de lagere school. De plaats, die ze in de practijk inneemt tusschen de andere leervakken, is daarmee niet in overeenstemming. In het leerplan van de lagere school heeft zich door traditie een eenvormig schema vastgezet voor den tijd, die, met geringe schommelingen, aan ieder vak wordt toebedeeld. En die tijd is niet — althans niet in de hoogere leerjaren — afgemeten naar de waarde en het belang van de verschillende vakken maar, historisch gezien, naar de eischen van de toelatingsexamens voor het voortgezet onderwijs. Nu blijft de kennis der natuur buiten de programma's van de toelatingsexamens, al zou ze wellicht een meer betrouwbare graadmeter kunnen zijn voor den aanleg en de ontwikkeling dan een paar andere examenvakken. Deze omstandigheid heeft een nadeeligen invloed gehad op de practische beoefening van de kennis der natuur in de lagere school, óók in scholen, die eindonderwijs geven: de aardrijkskunde en de geschiedenis vinden minstens een gelijke en in de meeste gevallen zelfs een betere bedeeling.
Door de hoeveelheid en de veelsoortigheid van de onderwerpen, die aan de orde komen, door den samenhang van de onderwerpen met de wetenschap, de techniek, of de wisselende seizoenen, vraagt goed onderwijs in kennis der natuur van den onderwijzer een zeer uitgebreide kennis, een meer dan vluchtige voorbereiding en een belangstelling, die bij voortduring een nauwlettende aandacht in actie houdt. Dit zijn zeer zware eischen. Vele leerkrachten zijn dan ook voor het onderwijs in kennis der natuur minder goed berekend dan voor de andere vakken. Wat de latere jaren betreft, komt daar nog een andere minder gunstige

omstandigheid bij. De onderwijskrachten, die zijn opgeleid volgens het examenprogramma, dat in 1925 in werking is getreden, komen voor plant- en dierkunde minder goed voorbereid in de school dan hun voorgangers. Eensdeels is het onderwijs in de plant- en dierkunde aan de kweekscholen aanzienlijk ingekrompen; anderdeels heeft het er een bijna uitsluitend biologisch-wetenschappelijke richting aangenomen; daardoor is de concrete kennis van de eenvoudige onderwerpen die in de lagere school aan de orde zijn, in de opleiding meer en meer op den achtergrond geraakt en wordt er te weinig belangstelling voor gewekt. Volgens de inspectieverslagen slaagt het onderwijs het best in klassen, waar het in handen is van onderwijzers, die studie hebben gemaakt van land- en tuinbouwkunde. Hun voortgezette studie, en de richting, die ze daarbij hebben gevolgd, hebben hun niet alleen een beteren kijk gegeven op het vak, maar ook hun belangstelling gewekt, die ze met gelukkig gevolg op de leerlingen overdragen. De inspecteur van Doetinchem b.v. zegt in dit verband: „Bij schoolbezoek zijn de verwachtingen omtrent de resultaten van het onderwijs in natuurkennis over het algemeen niet hoog gespannen. Een enkele maal valt het mee; dan blijkt inderdaad een ernstig streven, om alles tot zijn recht te doen komen: de voorbereiding, de behandeling en de nabetrachting, en het is verrassend, welk resultaat de lesgever weet te bereiken. Tien tegen één, dat het de bezitter is van een land- of tuinbouwakte, die door studierichting en liefde voor het vak de klasse in dit opzicht tot een ongewoon peil weet op te voeren. Soms ook voorspelt de eerste indruk in het lokaal, verkregen door de welverzorgde planten voor de ramen, de bloemenversiering op de tafel of aan den wand en de eenvoudige kast met uitermate practische verzamelingen, alle goeds in deze richting. Verwonderlijk is het, wat het goede voorbeeld door liefdevolle toewijding en volharding van de zijde van de leerkracht hier op den duur weet te bereiken; zijn warme belangstelling werkt aanstekelijk en is een prikkel tot medewerking van den kant der leerlingen, dikwijls nog jaren nadat de schooldeur zich voorgoed achter hen sloot. Gelukkig de kinderen, die een dergelijke leerschool hebben doorloopen, waar naast de practische — de formeele waarde van het leervak natuurkennis zoo heerlijk naar voren komt; bij hen is een afkeer van noodelooze wreedheid of moedwillige vernieling tegenover dieren en planten, en groote eerbied voor „het eeuwig werkend Leven"." Het onderwijs in plant- en dierkunde heeft in de dorpsscholen over het algemeen meer omvang dan in de stadsscholen. Gewoonlijk wordt er meer tijd voor uitgetrokken en bovendien krijgt men buiten gemakkelijker het noodige materiaal ter beschikking. Als regel blijven plant- en dierkunde beperkt tot inheemsche planten en dieren; uitheemsche dieren en gewassen worden meestal besproken of althans genoemd, als ze bij het aardrijkskundig onderwijs te pas komen. Dit is ook het geval met de delfstoffen. Sinds de electrische netten zich tot over de kleinste dorpen hebben verbreid, is het leerplan voor de natuurkunde in alle scholen uitgebreid met onderwerpen, die betrekking hebben op de opwekking

en voortgeleiding van den electrischen stroom en zijn omzetting in licht, warmte en kracht. Onderwerpen, die verband houden met de leer van het licht en van het geluid, leenen zich maar in enkele gevallen voor behandeling in de lagere school. De gezondheidsleer begint overal met den bouw van het menschelijk lichaam en hieraan worden beschouwingen vastgeknoopt over spijsvertering, ademhaling en bloedsomloop.
Het onderwijs in plant- en dierkunde begint in de overgroote meerderheid van de scholen in het vierde, dat in natuurkunde in het vijfde leerjaar. De gezondheidsleer moet zich als regel met een occasioneele behandeling tevreden stellen en komt daardoor gewoonlijk niet voldoende tot haar recht.

AANTAL LESUREN

De tijd, die aan de kennis der natuur wordt besteed, loopt in de verschillende scholen nogal ver uit elkaar. Als norm kan gelden, dat het aantal wekelijksche lesuren in de middelklassen minimaal ¾ uur en maximaal 2 uur is; voor de hoogere leerjaren kan als norm het minimum gesteld worden op 1 uur, het maximum op 2 uur. Scholen, die in de hoogere leerjaren per week meer dan 2 uur aan het vak besteden, zijn in verhouding tot het totaal zeldzaam en worden alleen gevonden op het platteland. Dat opleidingsscholen de middelklassen ruimer bedeelen dan het vijfde en zesde leerjaar, is verklaarbaar: de vakken van het toelatingsexamen vragen er op de eerste plaats tijd en zorg en tot die vakken behoort de kennis der natuur nog steeds niet. Minder verklaarbaar en moeilijk verdedigbaar is het, dat er ook scholen met eindonderwijs zijn, die in het zesde en zevende leerjaar het natuurhistorisch en natuurkundig onderwijs inkrimpen. Alle inspecteurs vinden den tijd, die aan het vak wordt besteed, zonder voorbehoud te gering.

RESULTATEN

Het oordeel over de resultaten is afhankelijk van de eischen, die men stelt. Volgens de inspectieverslagen zijn de eischen van de scholen zelf over het geheel zéér bescheiden. Daardoor is het te begrijpen, dat ruim de helft van de hoofden zich tevreden verklaart, dat een vierde deel wel niet ontevreden is, maar toch méér zou willen bereiken, en een ander vierde deel volstrekt onvoldaan is. De pessimisten zijn naar het oordeel van de inspecteurs dichter bij de waarheid dan de optimisten. Het aantal scholen, waar inderdaad resultaten bereikt worden, die mogelijk blijken, als de kennis der natuur naar haar waarde wordt gewaardeerd en naar haar eischen wordt onderwezen, is naar hun meening te gering; het aantal scholen, waar de resultaten blijven beneden bescheiden, maar redelijke verwachtingen, achten zij te groot. Dit oordeel geldt minder voor plant- en dierkunde, dan voor natuurkunde en gezondheidsleer. Vele natuurkundige verschijnselen liggen trouwens niet of nauwelijks binnen de bevatting van 12- en 13-jarige kinderen. En de gezondheidsleer — dit

werd boven reeds opgemerkt — komt in vele scholen in het gedrang door gebrek aan tijd.

A. Plant- en Dierkunde

ALGEMEEN

Het „zaakonderwijs" in den trant van Ligthart, dat voor een goede twintig jaar nog in de volle belangstelling stond, heeft zijn plaats in de aanvangsklassen zoo goed als verloren. Het hield zich bezig met planten en dieren, met ambachten en bedrijven en kon gelden als een voorbereiding van, een inleiding tot de kennis der natuur. „Er zijn nog scholen", schrijft de inspecteur van Heerlen, „in hoofdzaak openbare en neutrale, waar de platen van Ligthart, Scheepstra en Walstra „Het volle Leven" behandeld worden, echter niet op de uitvoerige wijze als dit in de handleiding is aangegeven; de handleiding wordt meestal niet eens van verre gevolgd."
Het „aanschouwingsonderwijs", dat in de plaats is gekomen van het zaakonderwijs, bespreekt ook wel onderwerpen uit de omgeving van het kind, maar het heeft het gezinsleven als uitgangspunt en is naar zijn strekking een onderdeel van het taalonderwijs, niet van het natuurhistorisch onderwijs. Deze verandering heeft zich geleidelijk voltrokken, sinds de methode en de platen van Alberts en Martens — en hun navolgers — in zoo goed als alle scholen van het Zuiden werden ingevoerd. Het systematisch onderwijs in plant- en dierkunde begint in de groote meerderheid der scholen in het vierde leerjaar, in een zeer kleine minderheid in het derde. In enkele scholen komt het eerst in het vijfde leerjaar aan de orde. Het wordt in alle scholen voortgezet tot en met het hoogste leerjaar. Regel is, dat de plantkunde meer aan de beurt is in de zomermaanden, de dierkunde in de wintermaanden. In scholen, waar men de platen van Boerman en Knip als uitgangspunt of als samenvatting van de lessen gebruikt — en dat zijn er zeer vele — ,worden planten en dieren als levensgemeenschappen besproken; het spreekt echter vanzelf, dat ook elk individu er meer of minder uitvoerig afzonderlijk wordt behandeld. In de minderheid der scholen bepaalt men zich zoo goed als uitsluitend tot een individueele beschouwing.

AANSCHOUWINGSMATERIAAL

Er is geen school, die voor het onderwijs in plant- en dierkunde geen aanschouwingsmiddelen heeft. In enkele scholen bestaan die uitsluitend uit wandplaten; de andere bezitten daarbij eenige opgezette dieren en vogels; verzamelingen als die van het Koloniaal Instituut; doozen met insecten; modellen van oog, oor en hart; schedels, beenderen, albums, fossielen ed. Verschillende scholen hebben een goed verzorgd aquarium, dat vooral in het voorjaar de belangstelling heeft, als er zich kikkers en salamanders in ontwikkelen en het stekelbaarsje er zijn nest in bouwt.

Een terrarium komt minder vaak voor. Vrij veel bijzondere scholen zijn de laatste jaren in het bezit gekomen van een projectie-apparaat en een collectie projectie-plaatjes. In tal van scholen is het de vaste gewoonte, dat de leerlingen zelf materiaal meebrengen voor de lessen in de plantkunde. Voor de lessen in dierkunde bestaat daartoe uit den aard der zaak minder aanleiding, hoewel àlle aanleiding niet ontbreekt. Zoo schrijft de inspecteur van Helmond: „Vooral daar, waar de onderwijzers belangstelling weten te wekken, brengen de leerlingen zelf dieren en planten voor bespreking mee. Het is soms interessant te zien, wat er dan op den lessenaar ligt en leeft: allerlei planten, rupsen, vlinders, kevers, wormen, slakken, hagedissen, dode vogels, skeletten, meestal te veel voor bespreking. Wij hebben daar soms zeer interessante lessen bijgewoond." Er zijn nog wel scholen, waar de leerlingen plantenalbums aanleggen, maar toch komt dit minder vaak voor dan vroeger.

SCHOOLTUINEN EN SCHOOLWANDELINGEN

Er zijn betrekkelijk weinig scholen, die een schooltuin hebben, waarin de leerlingen zelf gewassen telen en verzorgen. De inspectie Arnhem b.v. heeft er 6, Boxmeer 3, Breda 5, Heerlen 28, Helmond 5, Roermond 10, Tilburg 19. Schoolwandelingen, die de kinderen in direct contact brengen met het natuurleven in hun omgeving, behooren eveneens tot de zeldzaamheden; slechts aan enkele scholen bestaat de gewoonte, dat de leerlingen van de hoogste klasse één- of tweemaal in den zomer met hun onderwijzer op excursie gaan. „De schoolwandelingen, die in 14 scholen op het programma staan, hebben vaak meer de bedoeling om te wandelen, dan om plant en dier in de omgeving te bekijken", merkt de inspectrice van Boxmeer op.

HANDLEIDINGEN, LEERBOEKEN EN LEERLEESBOEKEN

De meest gebruikte handleidingen zijn die van Slempkes, Reynders, Boerman en Knip, en J. H. Smeets. De leerboeken, die worden gebruikt, vormen een bonte verscheidenheid. Naar verhouding komen het meest voor die van Barten-Van Rooy, Dorsman-Van der Klei, Ensink, Nauta, Oepkes, Raaymakers en Slempkes. In verschillende scholen krijgen de leerlingen geen leerboek in handen voor plant- en dierkunde; in afzonderlijke cahiers, die hun eigendom blijven, worden er over de behandelde onderwerpen aanteekeningen gemaakt, al dan niet voorzien van teekeningen.

Meer dan eenig ander onderwijs kan en moet het onderwijs in de natuurlijke historie steunen op directe waarneming door de leerlingen en op hun spontane activiteit. Bij goed gegeven onderwijs is het leerboek dan ook niet het uitgangspunt van de les. Die wordt door den onderwijzer in een vertellend gesprek gegeven aan de hand van het aanschouwingsmateriaal en ze kan besloten worden met het lezen van wat het

leerboekje geeft. Het leerboekje heeft echter dikwijls de hoofdrol en dus een verkeerde rol. Vormen de illustraties in de leerboeken de eenige aanschouwingsmiddelen — wat bij onderwerpen over dierkunde wel eens het geval kan zijn — dan is het te billijken, dat een dierkunde-les het karakter krijgt van een leesles. Maar overigens moest dit niet gebeuren. En toch komt het blijkens de inspectieverslagen nog vrij veel voor. Terecht merkt de inspecteur van Roermond op: „Het onderwijs in natuurlijke historie, waarbij het wekken van liefde en belangstelling voor het schoone in de natuur de voorrang moet hebben op het verwerven van kennis, wordt nog steeds beïnvloed door de studie aan de opleidingsinrichtingen, waar dikwijls het laatste de hoofdzaak is. Wel doet de invloed van Heimans, Thijsse en andere natuurvrienden zich gelden, maar van een algemeene liefde voor dit mooie vak is nog geen sprake. Zoo kan het gebeuren, dat 40 jaar na de oprichting van het tijdschrift „De levende Natuur" en 30 jaren na de voltooiing van de „Handleiding bij het onderwijs in de natuurlijke historie" door Heimans, nog 40 scholen uitsluitend leerleesboekjes gebruiken, waaruit men over planten en dieren leest of voorleest, maar waar van leeren kennen der omringende rijke natuur geen sprake is.
Deze onderwijzers moge ik herinneren aan Pestalozzi: „Wer die Heimat nicht versteht, die er sieht, wie will er die Fremde verstehen, die er nicht sieht". Een uitspraak, die in deze tijden van opbloeiende heemkennis nog altijd actueel is."
Leerleesboekjes komen voor in een dertigtal scholen, in sommige vormen ze een deel van de schoolbibliotheek, in andere worden ze gebruikt als leesboeken, vooral bij het stillezen, dat in de hoogste klassen meer en meer naast klassikaal lezen in gebruik komt.

B. Natuurkunde

ALGEMEEN

Als regel geldt, dat het onderwijs in de natuurkunde een plaats vindt op den lesrooster van het 5de tot en met het 7de leerjaar. Enkele scholen maken in het 4de leerjaar een bescheiden begin met het natuurkundig onderwijs, enkele andere beperken het tot het 6de en 7de.

INSTRUMENTEN EN TOESTELLEN

In alle inspecties beschikt de overgroote meerderheid van de scholen over toestellen en instrumenten, waarmee eenvoudige proeven kunnen worden genomen. Enkele bijzondere scholen zijn zéér ruim voorzien. Meestal echter kon de verzameling wel wat ruimer en dikwijls ook meer practisch zijn. Er zijn ook gevallen, waarin toestellen door verschillende scholen gemeenschappelijk worden gebruikt. Een voorbeeld daarvan geeft de inspectrice van Tilburg: „Het gemeentebestuur van Tilburg

stelt eenige demonstratietoestellen van de Provinciale Electriciteitsmaatschappijen ter beschikking der lagere scholen, die ze gedurende drie weken mogen behouden. Daarna gaan ze terug naar het Lichtbedrijf, worden nagezien en aan een andere school bezorgd. Een en ander geschiedt volgens een vastgestelden rooster". Ofschoon het aantal scholen, die geen toestellen hebben, in de laatste jaren voortdurend kleiner is geworden, telt Helmond er b.v. nog 31 en Roermond 30. Wanneer toestellen aanwezig zijn, om een natuurkundig verschijnsel te laten zien, worden ze in den regel ook wel gebruikt. Toch kan een opmerking als die van den inspecteur van Helmond min of meer voor alle inspecties gelden. „Proeven worden nog steeds te weinig genomen, zelfs wanneer de op de les betrekking hebbende instrumenten aanwezig zijn. Ik heb lessen bijgewoond over den thermometer, zonder dat de behoefte werd gevoeld, het aan den muur hangende instrument er bij te halen." Van algemeene geldigheid is ook de opmerking van den inspecteur van Zutphen, „dat de onderwijzers zich vaak te weinig van te voren oefenen om een proef vlot en goed te doen verlopen, wat op teleurstelling en tijdverlies in de les uitloopt." De zorg voor de toestellen en instrumenten laat in vele scholen te wenschen over. „In sommige kasten vindt men de instrumenten dik onder het stof", schrijft de inspecteur van Roosendaal.

LEERBOEKEN

Een kleine minderheid van scholen heeft geen leerboeken; de leerlingen verwerken de behandelde onderwerpen in aanteekeningen, die in de daarvoor bestemde cahiers worden geschreven. In de overige scholen is een groote verscheidenheid van leerboeken. Het meest komen voor: Barten-Van Rooy, Dorsman-Van der Klei, Janse, Legdeur, Slempkes en Smid. Voor het onderwijs in de electriciteit volgen vele scholen het leerboekje van Van Balen. Onder de handleidingen voor den onderwijzer is die van Slempkes wel het meest verspreid; ook de leerboeken van H. J. Smeets worden als handleiding gebruikt, vooral door onderwijzers, die in het bezit zijn van de bevoegdheid voor landbouwkunde. De goede gang van zaken zou eischen, dat de boekjes eerst werden gebruikt, nadat de proef is genomen en de conclusies zijn getrokken. Uit de inspectieverslagen blijkt, dat deze gang echter in veel gevallen niet wordt gevolgd. Wel moet men ter verklaring in rekening brengen, dat men niet overal en niet altijd in staat is, natuurkundige verschijnselen te laten zien en dat dan de illustraties in het boek, naast de teekeningen op het bord, de eenige middelen zijn, om de werkelijkheid te verduidelijken.

AANSLUITING BIJ HET LEVEN

In het algemeen is er wel een streven, om het onderwijs in natuurkunde in verband te brengen met de toepassingen, die ze vindt in het leven.

Dit geldt met name voor de electriciteit: alles wat betrekking heeft op de opwekking en de voortgeleiding van den stroom, op de omzetting in licht, warmte en kracht, wordt, voor zoover het zich leent voor een elementaire bespreking, behandeld. En de scholen bezitten over het geheel de noodige leermiddelen om deze onderwerpen door proeven te verduidelijken. Ook onderwerpen als: gas, waterleiding, centrale verwarming e.d. komen meer en meer aan de orde. De dingen, die vroeger de hoofdzaken vormden van het natuurkundig onderwijs en die weinig belangstelling wekten, als: hefboomen, slingers, wiggen e.d. worden zelden of nooit meer besproken.
De beschouwingen over de natuurkunde kunnen besloten worden met de volgende aanhaling uit het verslag van de inspectie Roermond: „Evenals de natuurlijke historie wordt ook dit vak op de lagere school nog te „geleerd" gegeven.
Langzamerhand gaat men echter inzien, dat het doel van dit onderwijs moet zijn: aansluiten bij datgene wat het kind in het werkelijke leven practisch ervaart. Aansluiting bij het bekende moet hier de leerstof bepalen: waterleiding, gas, electrisch licht, telefoon, radio enz.
Aanschouwelijkheid en zelfwerkzaamheid bepalen de methode: proeven met eenvoudige toestellen.
Gelukkig houdt het onderwijs in de natuurkunde op de meeste scholen voldoende verband met wat de leerlingen in hun milieu van physische toepassingen waarnemen. Slechts op enkele scholen zijn electriciteit en gas taboe.

METHODE

De methode is helaas op vele scholen nog niet in orde. Men beroept zich op het gemis aan toestellen en instrumenten, maar vergeet, dat juist de eenvoudigste hulpmiddelen, liefst zelf gemaakt, de beste resultaten geven, dat mooie ingewikkelde instrumenten de aandacht der kinderen afleiden.
Slechts een twintigtal trachten in het gemis aan instrumenten te voorzien door zelf eenvoudige toestellen in elkaar te zetten en bewijzen daarmede, dat met eenvoudige hulpmiddelen en weinig geld veel te bereiken is. Met een Trix-electro en een zakbatterij bouwt men zelf: een electrische bel, een zoemer, een telegraaftoestel, een electromotor. Kosten: nog geen gulden ! En het groote voordeel is, dat ook leerlingen het in elkaar kunnen zetten en thuis gaan experimenteeren. Maar ..... het initiatief moet uitgaan van den onderwijzer. Hij moet laten zien, wat met eenvoudige middelen bereikt kan worden, leiding geven, maar ook waarschuwen tegen gewaagde experimenten, b.v. met sterkstroom.
Evenals bij natuurlijke historie kost dit alles tijd, zelfs veel tijd van voorbereiding. Doet men dit echter niet, dan wordt het „Kreidephysik": geteekende of vertelde proeven zonder resultaat."

C. De eenvoudigste kennis van gezondheidsleer

ALGEMEEN

De bouw van het menschelijk lichaam, de voornaamste levensorganen en de hygiënische voorzorgen en maatregelen die daarmee in verband staan, worden behandeld in het 6de en 7de leerjaar. Volgens de inspectieverslagen hebben ze in het algemeen wel de aandacht en zijn er weinig scholen die bepaald in gebreke gesteld moeten worden. Het is echter de vraag, of aan de gezondheidsleer niet méér tijd en zorg moest worden besteed, dan thans in den regel het geval is. Het aantal scholen, die er leerboekjes voor hebben, is vrij gering en de feitelijke toestand is veelal zóó, dat men er occasioneel den tijd voor neemt, die overschiet op de natuur-, plant- en dierkunde. En die tijd is inderdaad te beperkt.

D. Het onderwijs in de kennis der natuur aan de u.l.o.-scholen

EXAMENPROGRAMMA

Het onderwijs in de kennis der natuur staat in de scholen voor uitgebreid lager onderwijs geheel en al onder den invloed van de m.u.l.o.-examens. Het programma van deze examens vormt in de kringen van het u.l.o.-onderwijs sinds jaren een onderwerp van min of meer bewogen discussies. Men heeft het weliswaar op verschillende punten ingekrompen, maar het is ontegenzeglijk nog altijd veel te omvangrijk en te moeilijk in verband met het groote aantal examenvakken en met het doel van het u.l.o.-onderwijs. Voor alle onderdeelen moet de stof in jachtende haast worden doorloopen, geleerd, gerepeteerd, met het eenige doel, op het examen een bevredigend cijfer te behalen. En dit lukt in den regel vrijwel, hetzij door de volhardende repetities, hetzij door een milde waardeering van de examenprestaties. Er is echter geen sprake van, dat het onderwijs aan de u.l.o.-scholen wezenlijke belangstelling kan wekken voor de verschijnselen in de levende en de levenlooze natuur; er is geen tijd voor een rustige, opwekkende beschouwing en bespreking, voor eigen initiatief, voor waarnemingen in de natuur en in het leven. De eenige belangstelling die gewekt wordt, geldt het examen en het begeerde diploma.

LEERMIDDELEN

De u.l.o.-scholen zijn in alle inspecties zonder uitzondering behoorlijk voorzien van leermiddelen, zoowel voor het onderwijs in plant- en dierkunde als dat in de natuurkunde. Dat deze leermiddelen geregeld worden gebruikt, behoeft geen afzonderlijke vermelding: het is een exameneisch. De meest gebruikte leerboeken voor plant- en dierkunde zijn die van Boerman—Knip en Smeets—Zwegers.

AANSLUITING BIJ HET LEVEN

Het nieuwe examenprogramma zoekt meer aansluiting bij het leven, en dit zal uit den aard der zaak aan de richting van het onderwijs ten goede komen.

AANTAL LESUREN

De meeste u.l.o.-scholen moeten, door het groote aantal vakken, den tijd voor het onderwijs in de kennis der natuur tot het uiterste beperken. De wekelijksche lesuren schommelen voor plant- en dierkunde tusschen drie kwartier en twee uur; die voor de natuurkunde tusschen één en en drie uur. In scholen, die met het m.u.l.o.-examen geen rekening behoeven te houden, zou het onderwijs in plant- en dierkunde, evenals dat in de natuurkunde, resultaten kunnen hebben met een wezenlijke waarde voor het leven; dit blijkt echter niet het geval te zijn.

MENSCHKUNDE EN GEZONDHEIDSLEER

Alle u.l.o.-scholen hebben de zgn. „menschkunde" in hun leerplan opgenomen. Het onderwijs in gezondheidsleer komt in de meeste scholen daarbij voldoende tot haar recht.

RESULTATEN

Wanneer men uitsluitend let op de cijfers die bij de m.u.l.o.-examens worden behaald, kunnen de resultaten van het onderwijs in de kennis der natuur aan de u.l.o.-scholen bevredigend worden genoemd.

TWEEDE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: ZUID-HOLLAND, NOORD-HOLLAND, ZEELAND EN UTRECHT

INLEIDING

Bij de Wet van 1857 werd het leervak kennis der natuur als *verplicht* leervak in de Lager-onderwijswet opgenomen.
De natuurwetenschappen vonden steeds meer beoefening en het gevolg was, dat men de noodzakelijkheid begon in te zien, dat het elementaire onderricht in dit vak op de lagere school niet mocht ontbreken.
We mogen daarbij niet vergeten, dat aanvankelijk de meer intense beoefening der natuurwetenschap aanleiding gaf tot veel moeilijkheden, doordat er theorieën naar voren werden gebracht, die niet zelden in strijd waren met de opvattingen van hen, die de Schriftopenbaring onvoorwaardelijk aanvaardden.

Maar geleidelijk hebben de omstandigheden zich gewijzigd, zodat de beoefening der natuurwetenschap, die van zo grote betekenis is voor ons dagelijks leven, steeds breder belangstelling geniet en het onmiddellijk gevolg daarvan is, dat ook voor de lagere school de waarde van dit leervak thans zonder enige reserve wordt erkend.

Omtrent de *waarde* van dit onderwijs zegt de inspecteur in de inspectie Rotterdam in zijn verslag:
„Het onderwijs in de biologie, de leer van al wat leeft in de natuur, plant en dier, moet worden beschouwd als een zeer belangrijk vak voor geheel het lager onderwijs, daar toch het jonge gemoed een natuurlijke belangstelling aan den dag legt voor al wat leeft. Dat het onderwijs in de levende natuur, op de juiste wijze en met liefde gegeven, van grote vormende waarde is voor verstand en hart, vooral van opgroeiende jonge mensen, zal wellicht door niemand ernstig worden bestreden. De leerlingen iets te doen begrijpen van den rijkdom en de grote verscheidenheid van de planten- en dierenwereld, en daardoor liefde tot al wat leeft in de natuur, en eerbied voor den Schepper, bij hen aan te kweken, is echter geen gemakkelijke taak. Het stelt aan degenen, die tot dit onderwijs geroepen zijn, grote eisen. De wijze van behandeling en de resultaten, die bereikt worden, worden geheel bepaald door wat de onderwijzer zelf in de natuur ziet. Wie zelf kan opmerken en waarderen wat de natuur aan schoons ons biedt, zal die waardering en liefde ook bij zijn leerlingen weten op te wekken. Maar wie zelf geen oog heeft voor het vele schone in de natuur, en in het aanschouwen daarvan zelf geen voldoening vindt, zal niet in staat zijn de ogen van zijn leerlingen hiervoor te openen en bij hen liefde tot de planten- en dierenwereld aan te kweken."
En in het verslag der inspectie 's-Gravenhage lezen we: „Het onderwijs in plant- en dierkunde heeft in de eerste plaats vormende waarde. Het moet den leerlingen een brederen kijk geven op het leven rondom hen en daardoor een dieper inzicht in het leven der natuur en dus in het wezen der menselijke gemeenschap. Daardoor zal bij de leerlingen liefde voor de natuur worden gewekt en eerbied voor de Schepping. De meeste andere vakken hebben naast hun vormende waarde ook waarde voor het practische leven, omdat de kennis, daarbij verkregen, in de uitoefening van het beroep toegepast kan worden. Bij plant- en dierkunde is dit niet het geval. De waarde van goed plant- en dierkunde-onderwijs ligt dus vooral op het terrein van de algemene vorming en innerlijke ontwikkeling.
Met tal van biologische problemen komt de mens in de tegenwoordige tijd in aanraking. Zal men niet geheel vreemd daartegenover staan, dan is enige elementaire kennis noodzakelijk. Zo kan men geen begrip van landontginning hebben zonder tenminste iets te weten van kunstmeststoffen en plantenvoeding. Zonder enige kennis van spijsvertering, ademhaling, enz., zijn begrippen als voedingswaarde, vitaminen, niet

te verstaan. Wil men een cursus voor eerste hulp bij ongelukken en dergelijke kunnen volgen, dan zal enige voorkennis van veel nut zijn. Wat oudere leerlingen b.v. van u.l.o.-scholen betreft, enig begrip van immuniteit, symbiose, erfelijkheid, het werk van Pasteur, ze zijn zonder een primitief inzicht in biologie niet te begrijpen."
Natuurlijk is het een andere vraag of het onderwijs in kennis der natuur in de school wel die belangstelling heeft, welke het ongetwijfeld verdient, maar juist daarom is aan dit leervak over het jaar 1937 bijzondere aandacht geschonken.
Dat het noodzakelijk werd om aan de mensheid in dit opzicht wat meer kennis bij te brengen, blijkt wel heel duidelijk uit hetgeen de inspecteur in de inspectie Dordrecht aanhaalt uit een artikel van J. Jaspers Jr. Hij schrijft: „De Middeleeuwen brachten in de opvattingen niet veel verbetering en de zonderlingste fabelen hebben eeuw in eeuw uit geloof gevonden bij degenen, die zich met de kennis der levende natuur inlieten. Wij lezen van mieren, ter grootte van honden, die goud uit de aarde delven; van zeemeerminnen, half vrouw, half vis; van slangen, wier beet het menselijk lichaam deed opzwellen, totdat het barstte; van de hyena werd aangenomen, dat zij naar willekeur van sekse kon veranderen; van den mol, dat hij zich met aarde voedde, gelijk het kameleon met lucht en de salamander met vuur. Een ware betoverde wereld, met allerlei fabelachtige wezens bevolkt, die de wonderbaarlijkste eigenschappen vertoonden!
Al wordt Aristoteles met ere genoemd, hij was op een zonderling dwaalspoor, toen hij eenzelfde natuurwet meende op te merken in het uitvallen van het hoofdhaar en het afvallen der bladeren.
Sinds hem is er nog veel meer van dien aard geleraard en zelfs nog voor een honderd jaar vonden natuurphilosofen genoegen in stellingen als: de plant is een uit de aarde in de lucht naar het licht getrokken magneetnaald; — de punt is een galvanisch waterblaasje en als zodanig aarde, water en lucht; — de dieren zijn gehele wereldlichamen, wachters of manen, die zelfstandig om de aarde zich bewegen; daarentegen gelijken alle planten te zamen één wereldlichaam; een dier is een oneindigheid van planten; een dier is een bloeiblaas, van de aarde losgemaakt."

Het onderzoek naar een leervak als kennis der natuur is niet bijzonder gemakkelijk. De inspecteur in de inspectie Amersfoort schrijft daarover het volgende:
„Het vak kennis der natuur is een moeilijk vak voor de contrôle. Het aantal uitgetrokken lesuren is naar verhouding klein, zodat de mogelijkheid zeer groot is, dat bij het jaarlijkse schoolbezoek aan een bepaalde school jaren achtereen geen les in natuurkunde wordt bijgewoond door den inspecteur. Dan beslaat het vak een zo uitgebreid terrein, dat het zeer moeilijk zou zijn, een lacune in de behandeling aan te wijzen. En ten slotte behoort het vak tot de categorie van vakken, die in aanmerking komen, om iets verwaarloosd te worden, wanneer „ze wat achter zijn

in rekenen", of wanneer „ze zoveel taalfouten gemaakt hebben, dat de les nog eens een keertje behandeld moest worden".

OMVANG

In het algemeen staat men bij het onderwerp op het standpunt, dat het voorbereidend onderwijs voor dit leervak als „*zaakonderwijs*" wordt gegeven in de eerste twee leerjaren; daarna wordt ook over planten en dieren gesproken, terwijl men vanaf het vijfde leerjaar ook aandacht schenkt aan de physische verschijnselen en in verband daarmede ook aan het menschelijk lichaam en de gezondheidsleer.
De delfstoffen komen gewoonlijk slechts occasioneel ter sprake.
In verreweg de meeste scholen worden elke week in de hoogste klassen 2 lessen aan het vak kennis der natuur gewijd. In de klassen 1 en 2 wordt het zaakonderwijs aan een groot aantal scholen niet meer gevonden. Het doel van dit zaakonderwijs in de aanvangsklassen was vooral: de belangstelling der kinderen te wekken voor het leven en ze te leren alles, waarmee ze in aanraking komen, in verband te zetten met het leven. Er zijn nog zo ontzettend veel kinderen, die alles maar aan zich laten voorbijgaan en die zich niet inspannen, om zich in te denken, waarom en waartoe iets gebeurt. Bovendien komen er in de leesboeken heel wat woorden voor, die een nadere verklaring vereisen en een les in zaakonderwijs is een prachtgelegenheid om daar eens wat dieper op in te gaan. Het aanbrengen van nieuwe begrippen van het leggen van het verband met andere begrippen is onmisbaar voor de jeugd.
De belangstelling voor dit leervak is echter zeer sterk afgenomen en we moeten erkennen, dat er bezwaren zijn. De inspecteur in de inspectie Brielle noemt de volgende:
„1. Het is heel moeilijk om de belangstelling te wekken.
2. De beschikbare platen verouderen spoedig.
3. De leer- of vertelstof gaat boven de bevatting der leerlingen.
4. De technische veranderingen in ambachten en bedrijven gaan zo snel, dat de leerkrachten vaak niet voldoende „bij" zijn."
De inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage schrijft:
„Van het oude zaakonderwijs is niet veel meer overgebleven; zoals wij het als jong onderwijzer moesten geven, zag ik het nergens meer in de laatste jaren. Dat dit verdwenen is, is maar goed ook, het was goeddeels een herhalen van wat in het kinderlijk begrip al aanwezig was, deels een aanbrengen van kennis, die vanzelf later verkregen werd. En de vroeger zo hoog geroemde vormende waarde, zo die al in die mate adhaerent was aan leerstof en leerwijze, viel toch in het niet bij de door dit vak opgewekte verveling. Dat het oude zaakonderwijs verdwenen is, behoeven wij niet te betreuren.
Ook de behandeling van ambachten en bedrijven is uit den tijd. Nergens ziet men meer stelselmatig het werk van den schoenmaker, pottenbakker etc. behandelen. Ook dit is niet te betreuren. Dergelijke kennis moet

men niet van platen opdoen, die moet in het bedrijf zelf verkregen worden. Bovendien, waarom zou men ieder kind tot in kleinigheden een huis leren bouwen? Die er later aan arbeiden moeten leren het vanzelf, die het niet doen moeten, hebben die kennis niet van node en weten door een huis te zien bouwen er meer van dan door tien lessen op school. Hoe weinig dergelijk onderwijs om het lijf heeft, gevoelde ik zeer, toen ik een les bijgewoond had van den pottenbakker, die zo nu en dan demonstraties in de Haagse scholen geeft. Aanknopingsbegrippen voor deze buitenschoolse les had ik meer dan de leerlingen en vraagt men mij nu, wat ervan is blijven hangen, dan kom ik tot de conclusie, dat mij niets bijgebleven is dan het gezichtsbeeld van een man, die aan een draaischijf met natte klei experimenteerde. Ik vind het ook niet erg, dat die kennis, zo ze er ooit geweest is, totaal is weggezakt. En vormende waarde is er voor mij tenminste ook al bitter weinig van uitgegaan.

Toch zou ik deze platen niet geheel in de school willen missen en ze komen dan ook nog wel eens voor den dag. Maar dan als verklaringsmiddel, bij de leesles, bij het aardrijkskunde-onderwijs. Komt in een leesles de karnende boerenvrouw — een verdwijnend type — voor, dan komt de plaat der boerderij voor den dag, met surrogaat van den werkelijken karnmolen. Geeft de aardrijkskunde langs den Noord scheepsbouw, dan komt vanzelf de plaat der houtzagerij en die van een scheepshelling voor het bord. Zo ziet men ze occasioneel nog wel gebruiken, als verklaringsmiddel, niet als doel.

Dat in de eerste leerjaren de algemene kennis der leerlingen zo nu en dan eens verhelderd, verbeterd en uitgebreid wordt, liefst terloops en niet opzettelijk, is natuurlijk zeer goed. De kunst dit echter te doen, zó, dat de leerlingen met genoegen dit onderwijs volgen en niet er bij indutten, bezitten lang niet alle onderwijzers en onderwijzeressen. De gevaarlijkste vijand van de leerkracht is en blijft hier: de verveling der leerlingen."

Zijn collega in de inspectie Dordrecht constateert hetzelfde en haalt daarbij aan een brief van het hoofd ener school, die aldus luidt: „Het zaakonderwijs wordt niet gegeven. Wel is het halfuur „vertellen" in de klassen 1 en 2 iets, dat er op lijkt, maar in het algemeen ben ik geen bewonderaar van dit vak. Dikwijls ontaardt het in een goedbedoeld geleuter. Dat stenen uit klei gebakken worden, leren de leerlingen tijdig genoeg bij aardrijkskunde. Vroeger heb ik zelf jarenlang met Van Lummel gewerkt. Kwaad wil ik er niet van zeggen, maar het zijn toch altijd maar de allereerste beginselen. Wie kan de techniek bijhouden in onze gespecialiseerde eeuw? De meeste begrippen, die men bij het zaakonderwijs wil aanbrengen, zijn ervaringsbegrippen, die de kinderen betrekkelijk gauw gebruiken evenals een volwassene het begrip „golflengte" gebruikt, iets waarvan de meeste volwassenen even weinig weten als een kind van de juiste manier van broodbakken. Waarom dan het kind geplaagd met allerlei dingen, die te technisch zijn om uit te leggen."

De inspecteur in de inspectie Amersfoort denkt er iets anders over en

legt terecht de verantwoordelijkheid voor een goed geslaagde aanschouwingsles op den onderwijzer als hij schrijft:

„De algemene volgorde is meestal zo, dat in klassen 1 en 2 van alles wat behandeld wordt bij het zaakonderwijs. Dit hangt geheel af van de handigheid van de leerkracht. Wie niet meer kan dan plaatvertellen, bereikt weinig. Wie op oordeelkundige manier komt tot een vraaggesprek, kan soms tot verbluffende resultaten komen. En dan zijn het niet alleen de kinderen uit de z.g. beschaafde milieus, die blijk geven van algemene kennis. Wel degelijk komt dan het sluimerende intellect en de latente opmerkzaamheid van het kind tot uiting."

De inspecteur in de inspectie Hilversum voert zelfs het pleit voor „zaakonderwijs" in de hogere leerjaren; hij zegt:

„Zo zal men als zelfstandig onderdeel heel weinig aandacht wijden aan de delfstoffen. Het kan ook een onderdeel zijn van zaakonderwijs. Maar dan van zaakonderwijs voor de hogere leerjaren. Te veel toch wordt aan dit woord de beperktheid gegeven, alsof het alleen geschikt zou zijn voor het eerste en tweede leerjaar. Maar zijn er voor de hogere leerjaren niet tal van gebieden, die niet ondergebracht kunnen worden bij de toch al uitgebreide stof van aardrijkskunde en van kennis der natuur; gebieden, die toch even onbekend zijn voor den groteren leerling als het malen van koren of het bouwen van een huis voor de kleineren? Ik noem de ambachten en bedrijven: de suikerfabriek, zoutwinning, hoogovens, enz. Bij de aardrijkskunde komen hoogstens de steenkolenmijnen nog wel eens ter sprake; uiterwaarden worden breed behandeld, maar hebben toch voor menige streek die betekenis niet als verscheidene terreinen uit het economisch leven, die met de natuur in rechtstreeks verband staan. Ik zou willen pleiten voor een uur zaakonderwijs in de hogere leerjaren, waarin al dergelijke onderwerpen, en daarin ook de delfstoffen: olie, kolen, metalen, zout, maar ook de verwerking ervan in fabrieken, ook een klein deel warenkennis en economisch leven ter sprake werden gebracht. Het zaakonderwijs in de lagere klassen zou er bij winnen; de aansluiting van onderwijs en leven zou er door bevorderd worden."

Uit de laatste aanhalingen blijkt wel, dat *goed* zaakonderwijs ook een degelijken *inhoud* heeft.

Het kan niet worden ontkend, dat men in de school er maar iets van gemaakt heeft. De platen heeft men aanvaard, maar de les bleef maar al te vaak beperkt tot een simpel aflezen van hetgeen de plaat te zien gaf. Men heeft er zich veel te weinig rekenschap van gegeven, dat feitelijk elke school haar *eigen* zaakonderwijs behoeft, omdat het onderwijs in onmiddellijk verband moet worden gebracht met de omgeving, waarin het kind leeft, maar dan kunnen we er ook van verzekerd zijn, dat het kind belangstelling toont, zodat van „verveling" geen sprake behoeft te zijn. Wie er iets van maken wil, kan er ook iets góéds van maken.

Het hangt hier niet af van den *duur* der les, maar van het *gehalte* der les.

Nauwkeurig waarnemen en spreken over het waargenomene blijft steeds ontwikkelend.
De inspecteur in de inspectie Amersfoort zegt daarvan:
„Het is jammer, dat in de meeste gevallen de onderwijzer zich te zeer uitput in het vertellen van bijzonderheden, die wel eens over de hoofden van de kinderen heengaan. Een ouderwets interessant vraaggesprek tussen leerkracht en leerling, waarbij men van tevoren niet zeggen kan, wat over vijf minuten aan de orde zal zijn, wordt maar hoogst zelden bijgewoond. En toch was dat de ware ontwikkelende les in kennis der natuur, onmiddellijk bouwende op het aanwezige apperceptiemateriaal bij de klas."

Wat de *plant-* en *dierkunde* betreft, zij opgemerkt, dat vooral de aandacht moet worden gegeven aan hetgeen de leerlingen geregeld rondom zich zien. De kennis van het eigen levensmilieu is van zo grote betekenis. Daardoor is het feitelijk niet mogelijk een programma te geven, dat voor alle scholen aanvaardbaar is. Iedere school moet voor eigen ongeving vaststellen wat behandeling vraagt en een oordeelkundige keus zal er toe leiden, dat slechts die stof wordt gekozen, die de belangstelling der leerlingen heeft.
Er moet op het uitgebreide veld van de kennis der natuur nu eenmaal een keus worden gedaan.

Dat geldt ook voor de *physica*. Ook hier is nauwe aansluiting aan het leven noodzakelijk, en met instemming haal ik aan wat de inspecteur in de inspectie Haarlem in zijn verslag zegt:
„De voornaamste grief welke ik tegen de leerstof heb, die het onderwijs in physica op vele lagere scholen bepaalt, is, dat zij niet voldoende rekening houdt met de eisen van den tegenwoordigen tijd. Er is veel bij wat verouderd is. Tot de gewone lessen behoren: vaste, vloeibare en gasvormige lichamen — overgang van den enen toestand in den anderen — hellende vlakken, hefbomen van de 1ste, 2de en 3de soort — takels; bij de thermometers wordt teveel tijd verknoeid met het overbrengen van Fahrenheit in Celsius- en Réaumurschalen; reeksen van vraagstukjes hierover worden opgegeven. Hoe dikwijls zal het in het dagelijks leven voorkomen, dat men moet weten aan hoeveel graden Celsius een zeker aantal graden Fahrenheit gelijk is! En als men dan een thermometer heeft waarop beide schaalverdelingen zijn aangebracht, kan men het zonder meer aflezen; een enigszins ingewikkelde berekening behoeft men dan niet eens te maken.
Wat de tegenwoordige jeugd meer interesseert, is de machine in haar talrijke vormen; de stoommachine, de electromotor, de benzinemotor, de auto, de stofzuiger, de thermosfles, de gloeilamp, de telefoon, de radio. Het zijn allemaal dingen, waar ieder kind dagelijks mee in aanraking komt, het ziet ze thuis en in de werkplaatsen, op straat; het hanteert ze in menigvuldige electrische apparaten, die in elke huishouding

toepassing vinden. Daar willen de kinderen meer van weten, daarheen gaat hun belangstelling en op deze dingen moet de school — meer dan thans gebeurt — in de physica-les de aandacht vestigen.
Ik weet wel, dat de theorie, die aan de samenstelling van deze vernuftige machines ten grondslag ligt, boven het bevattingsvermogen der leerlingen ligt, maar ik weet ook, dat men er in slagen kan over deze materie eenvoudige en interessante lessen te geven. Zo weten Barten en van Looy in hun 5de deeltje van Natuurkennis een 4-tal lessen te geven over radio bestemd voor leerlingen van het 7de leerjaar. Deze eenvoudige lessen, met tekeningen verduidelijkt, geven een — zij het oppervlakkig — inzicht in deze geheimzinnige wereld van krachten, waar wij elken dag mee in aanraking komen.
Ik wil niet zeggen, dat men op de lagere school verzuimt over deze dingen te spreken; ik constateer alleen het feit, dat men er te weinig over hoort. De verklaring is duidelijk: vele van de oudere leerkrachten hebben voor hun onderwijzersexamen jaren geleden deze dingen niet behoeven te studeren; zij weten er niets — of althans weinig — van. En zich in deze dingen in te werken, daartoe ontbreekt hun vaak de lust. Zij houden zich aan de stof, die zij zelf min of meer goed beheersen."

Voor de *gezondheidsleer* komt allereerst de werking der verschillende organen aan de orde, waardoor de leerlingen bewondering gaan gevoelen voor de schitterende wijze, waarop de Schepper ons lichaam heeft gevormd en daarnaast worde vooral aandacht geschonken aan de verzorging van het lichaam, om den leerlingen te leren hygiënisch te leven.

HET DOEL

De inspecteur in de inspectie Amersfoort omschrijft het doel van het onderwijs in kennis der natuur aldus:
„Als doelstelling zou ik kunnen samenvatten: de kinderen die begrippen bijbrengen die tezamen de noodzakelijke algemene kennis geven, waarop de liefde voor de levende natuur gebouwd kan worden. Bij de bijzondere scholen komt daarbij als een voornaam hoofddoel: de gehele natuur leren beschouwen als een product van Gods wijsheid en liefde."
De inspecteur in de inspectie Den Helder schrijft daarover in zijn verslag: „Bij het stellen van mijn vraag omtrent het doel van dit onderwijs, kwam na het trekken van een bedenkelijk gezicht, wel dikwijls een enigszins vaag, niet scherp omlijnd antwoord, speciaal op die scholen, waar de ware liefde voor het vak niet groot was en meer plichtmatig en zakelijk werd lesgegeven. Een handboekje dient in die gevallen als veilige gids en omtrent het doel heeft men zich het hoofd niet zó gebroken, dat een plotseling daarover gestelde vraag door een paraat antwoord wordt gevolgd.
In de scholen, waar dit vak met animo wordt gegeven, kwam op de

gestelde vraag een weloverwogen, goed omlijnd antwoord. Vat ik samen, wat op mijn vragen werd geantwoord, dan kom ik toch weer tot de algemene omschrijvingen als:

a. men wil liefde wekken voor de natuur, eerbied en respect bijbrengen voor al wat leeft;

b. men wil enig inzicht geven in de verschijnselen, die dagelijks vallen waar te nemen en bekend maken met plant en dier uit de omgeving;

c. men wil waarschuwen voor de gevaren, die heel veel gebruiksvoorwerpen kunnen opleveren (electriciteit);

d. men wil enige kennis bijbrengen van het menselijk lichaam en zo mogelijk practische wenken geven, die bij ongelukken uitstekend te stade kunnen komen;

e. men wil op het terrein van de gezondheidsleer de kinderen nuttige wenken geven, zowel om de gezondheid te bevorderen, als om gevaren (overdreven sport) te voorkomen;

f. men wil het kind er van doordringen, dat al het geschapene door zijn wonderschone samenstelling diepe eerbied afdwingt, evenals het ook de mogelijkheden van de techniek als „geweldige wonderen" heeft te verstaan."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie 's-Gravenhage lezen we daarover:

„Het doel van het onderwijs in de natuurkunde zal dus zijn den leerlingen enig inzicht te geven in de werkingen van instrumenten en werktuigen op technisch gebied en inrichtingen, waarmede zij in het dagelijks leven te maken hebben, zoals motor, stoommachine, vliegtuig, radio, waterleiding, gasfabriek, electriciteit, telegraaf, telefoon. Geldt dit al op primitieve wijze voor de lagere school, veel meer geldt dit nog voor de u.l.o.-school. Om later de vele artikelen over natuurkunde en techniek te kunnen begrijpen, lezingen en cursussen erover te kunnen volgen, zich zelf verder in een of ander onderdeel te bekwamen, zal enige elementaire kennis nodig zijn. De belangstelling der leerlingen gaat voornamelijk uit naar de moderne natuurkunde, waarmede ze dagelijks in aanraking komen. Het interesseert hen veel meer, hoe een motor en een radio werken, dan verschillende toestellen uit de oudere natuurkunde. Bij de keuze der leerstof moet m.i. daarmede rekening gehouden worden. Veel van de vroegere leerstof zal moeten vervallen en vervangen worden door nieuwere, niet alleen voor de u.l.o.-, maar ook voor de lagere school."

De inspecteur in de inspectie Delft omschrijft het aldus: „Het doel van het onderwijs in de natuurkennis is, naast het aanbrengen van enige algemene kennis van planten en dieren en de eenvoudigste physische verschijnselen, vooral ook belangstelling en bewondering te wekken voor het schone in de natuur. Bovendien wordt, zowel bij het onderwijs in de natuurlijke historie als bij het physica-onderricht, getracht den kinderen de gewoonte van goed, scherp waarnemen eigen te maken, zich rekenschap te geven

van datgene, dat ze bijna dagelijks onder de ogen krijgen, en het hoe en waarom ervan te doorgronden.
Op de bijzondere Protestantse en Katholieke scholen stelt men zich tevens vooral ten doel, de ogen der kinderen te openen voor Gods wijsheid en majesteit bij al het geschapene."
In de inspectie Dordrecht was het doel op een eenvoudige dorpsschool aldus omschreven:
„Het doel van het onderwijs in kennis der natuur is, de natuur te leren kennen in haar licht- en schaduwzijde, m.a.w. haar te leren gebruiken tot 's mensen voordeel en den nadeligen invloed te ontgaan. De plantkunde is bovendien zeer bevorderlijk aan de ontwikkeling van het schoonheidsgevoel. De dierkunde geeft aanleiding tot bescherming en vriendelijke behandeling der dieren. De physica geeft overvloedig stof om te wijzen op de wetten in de natuur. Hygiëne kan voornamelijk worden opgevat als gezondheidsbevordering.
Hierbij kan worden verteld van de tuberculose-bestrijding, van sanatoria, zonnebaden, hoogtezon, Groene Kruis, E.H.B.O., tandbederf, sport, drankbestrijding, kwakzalverij, het blijven lopen met natte voeten, het overbrengen van bacteriën door hoesten en niezen, het drinken van slootwater of van ongekookte melk, het reinhouden van melkflessen enz., enz. en vooral over de reinheid van het lichaam.

Voorts leent het vak kennis der natuur er zich uitermate voor om de grootheid van den Schepper te eren en den mens enigszins te doen bevroeden, welk een geheel enige plaats hij in de Schepping als „hoofd van al het geschapene" inneemt en welk een macht eendrachtige samenwerking kan uitoefenen: „Kleine waterdropp'len, Kleine korr'len zand, Vormen saam de trotse zee, En het schone strand."

Millioenen koraaldiertjes vormen gevaarlijke riffen; de macht van het kleine openbaart zich ook, wanneer zware bos- en heidebranden, ernstige watervloeden, geweldige explosies, gifgassen, mijnbrand, enz. het leven van den mens bedreigen."

Uit deze doelomschrijving blijkt wel, dat bij dit leervak het intellectualisme geen hoogtij viert, maar dat het vooral gericht is op levensverrijking voor het opgroeiende kind.

De u.l.o.-scholen mogen in dit opzicht een uitzondering maken, doordat hier wel degelijk examenkennis wordt bijgebracht; dit neemt niet weg, dat in de eerste zes jaren van het gewoon lager onderwijs deze examendressuur het vak natuurkennis niet beheerst.

Stellen we nu de vraag of het gestelde doel op de school inderdaad wordt *bereikt*, dan moeten we onmiddellijk verschil maken tussen de lessen der onderwijzers, die zelf liefde voor de natuur bezitten, en de lessen van hen, die dit onderwijs geven, omdat de wet het nu eenmaal eist, maar die er geen bijzondere voorliefde voor bezitten.
Een der schoolopzieners in de inspectie Amsterdam vermeldt bijv. dat

in een zesde klas ener volksschool het volgende bij een les ter sprake kwam:

„Opbouw van het lichaam (vetten, zuren, zouten, zetmeel, eiwit, phosphorzure kalk). — Aanvoer van stoffen bij groei en slijtage. — Spijsverteringskanaal met onderdelen. — Betekenis van speeksel, maagzuur, gal. — Darmwand, bestaande uit vetwand, spierwand, vlokkenwand. — Samenstelling van het bloed. — Skelet.

Uit de dierenwereld: Tweehoevigen. — Wat is herkauwen? Physica: Zuig- en perspompen, brandspuit. — Het hart met hartkleppen. — Schetsen van verschillende pompen werden door de leerlingen zelf op het bord getekend.

Al deze stof werd in snel ononderbroken vragen en antwoorden in ruim een uur behandeld."

Als tegenstelling geeft hij dan een overzicht van hetgeen hem in een zevende klas overkwam:

„Eerst kwam de mededeling, dat allerlei uit het leerplan niet behandeld was. Vragen, gesteld over olifant, kameel en rendier, konden ook in een derde leerjaar worden beantwoord. Tulp, crocus, hyacint en narcis kan men ook zonder school kennen, zoals ze hier gekend worden. Koffie, thee en oliepalm waren blijkbaar op de aardrijkskundeles behandeld en kwamen er wat beter af. De proef over het soortelijk gewicht ging zo oppervlakkig en langwijlig, dat de bezoeker de les overnam. Op deze school heeft het ongetwijfeld ontbroken aan belangstelling voor deze dingen, misschien ook wel aan de nodige kennis bij de leerkracht."

Later lezen we nog in hetzelfde verslag:

„Het is zeer wel mogelijk, de lessen in natuurkennis zó te geven, dat de leerlingen daarvan wat onthouden en meenemen kunnen. Maar dan moet men zich niet op het standpunt stellen van den onderwijzer, die bij informatie antwoordde: „U begrijpt wel, dat als ik van een plaat moet vertellen, ik geen drie kwartier kan vol kletsen; ik beken dan ook eerlijk, dat ik er wel eens iets anders voor in de plaats doe." Aan dezen onderwijzer is het onderwijs, dat hij ontvangen heeft, even slecht besteed geweest als het zijne vermoedelijk aan zijn klas."

Een groot gebrek is ook, dat heel vaak niet het minste verband wordt gelegd tussen het onderwijs en het leven.

Door het onderwijs moet in de eerste plaats een antwoord gegeven worden op de vragen, die bij het kind rijzen en de belangstellingsrichting van het kind moet de voornaamste gids zijn.

De kinderen stellen vooral belang in de verhouding, waarin al het geschapene staat *tot den mens*.

Daarom moet zowel bij plant- en dierkunde als bij physica, die leerstof worden gekozen, die met het leven der mensen in het nauwste verband staat en daarbij moet telkens weer worden gewezen op het nut, dat de mens daarvan weet te trekken.

Vooral bij de plantkunde worden zo vaak planten en gewassen naar

voren gebracht waar het kind niet de minste belangstelling voor heeft, omdat ze nu eenmaal geen rol spelen in het cultuurleven van den mens. Daarom is het noodzakelijk, dat het onderwijs in dit leervak in onmiddellijk verband gezet wordt met de omgeving waarin het kind leeft.
De inspecteur in de inspectie Amersfoort zegt daarvan het volgende: „De manier, waarop deze doelstelling nagestreefd en bereikt wordt, is sterk uiteenloopend. Duidelijk komt het uit, dat het onderwijs van het vak kennis der natuur verband houdt met de gesteldheid van den bodem en het hoofdmiddel van bestaan. In een school op den zandgrond waren uitstekende begrippen aanwezig omtrent: eekhoorn, sparappels, eikels, kastanjes. De vorm van den eekhoorn werd genoemd: een stoeltje met rugleuning. Er werd gewezen op de betekenis van verschil in lengte der poten (de voorpoten: de klimpoten; de achterpoten: de springpoten) en den groten staart. Verschil tussen de zaadpitjes in een appel en een sparappel werd duidelijk nagegaan (open en verborgen zaadjes).
Op een andere school in een bosrijke streek herkenden de kinderen zeer goed eik en beuk door uitwendigen vorm van de kroon, het uiterlijk van den stam en den vorm van de bladeren. Daar waren bijv. ook tentoonstellingen georganiseesd van paddenstoelen. De kinderen wisten, dat er bij deze planten geen sprake was van zaden, maar dat die zich vermenigvuldigden door sporen, zoals de varens, die uitstekend bekend waren.
„In een landbouwdorp waren duidelijke begrippen aanwezig van melken, emmer, juk, melkblokjes, uier, speen, uitzijgen, roomdoek, boter, kaas, karnemelk, pap, roomboterfabriek, enz. Daar kende men een hoeveelheid namen van groenten, die ten naastenbij volledig genoemd kon worden, terwijl goede antwoorden gegeven worden over het gebruik van groenten. Dat men niet alleen tevreden is met begrippen, maar dat vooral gestreefd wordt naar behoorlijk inzicht, bleek mij bijv. bij het vak physica in een hogere klas. Wanneer bij het hoofdstuk warmte in een repetitieles goede antwoorden gegeven worden op vragen over de dagelijkse toepassingen van geleiding, houten handvatten, zomer- en winterklaren, hooikist, ijs in een zaagselkist, wollen dekens, koortsthermometer, enz., dan stel ik die resultaten hoger dan een verklaring van een metaal-barometer of de herleiding van temperaturen (F.C.R.)."
En in het verslag van den inspecteur in de inspectie Hilversum lezen we: „Over de „physische verschijnselen" kan mijn oordeel niet zo gunstig zijn. De stof is hier vaak veel te abstract, te theoretisch, buiten het kind en buiten het dagelijks leven staande. Een goede methodiek kiest en rangschikt haar stof enerzijds naar het belang voor het leven, anderzijds met het oog op de psychische rijpheid en de belangstelling van het kind. Met andere woorden: de methode dient practisch en psychologisch te zijn, niet een verdunning van de methode, aan een of ander uitgebreid en grondig wetenschappelijk boek ten grondslag liggende. Tussen de methode voor de lagere school en den theoretischen opbouw van een wetenschap ligt een diepe kloof, die voor de meeste vakken overbrugd

is, voor de physica niet altijd. Ik heb er geen bezwaar tegen, dat een leerboek voor onderwijzers begint met de aggregatie-toestanden, dan voortschrijdt naar de wet van Archimedes en zo door het algemeen gedeelte komt tot krachten- en warmteleer. Maar dat deze stof zó op de lagere school gebracht wordt, is m.i. fout. Ik heb meermalen, in de vierde klas, zonder dat nog de kubieke cm bekend was uit de rekenles, zien jongleren met de begrippen: een lichaam, in een vloeistof gedompeld, verliest schijnbaar zoveel aan gewicht als de verplaatste vloeistof weegt. Zoveel schijnbare winst aan geleerdheid is toch eigenlijk slechts tijdverlies. Woorden — en nog eens woorden! Ik heb over cohesie en adhesie gehoord, niet alleen op de m.u.l.o.-school, maar ook op die voor gewoon lager onderwijs. En dan die communicerende vaten! Alsof het goed begrip van den befaamden koffiepot — die komt er altoos bij! — ervan afhing. Ligthart verstond in zijn school reeds de kunst, om het moeilijke eenvoudig te maken, en hij bracht de suikerfabriek in een glas water in de school. Wij maken liever het eenvoudige moeilijk met een sluier van geleerdheid en een pluim van vreemde terminologie, zodat een wijzer woord spreekt: onderwijs maakt onder-wijs.

En niet alleen de stof, die onderwezen wordt, lokt uit tot critiek, maar ook wat *niet* onderwezen wordt. De practijk van het leven kent overal de electriciteit. Maar zij staat in de school ver achter bij de genoemde onderwerpen. Is het, omdat de stof te moeilijk is? Ja, als men het wezen van de electriciteit zou willen behandelen: ook wij, de geleerden in kinderoog en de eenvoudige gebruikers ervan, weten er toch eigenlijk niets van. Maar eenvoudig is de verklaring van het contact in een drukknop, van den weg van den stroom in de electrische bel. Op elke fiets zit een dynamo; de electrische lamp gebruiken wij allen. En toch — de behandeling dezer onderwerpen zie ik zo zelden. Telefoon en telegraaf zijn toch ook physische instrumenten, even goed als areometer en manometer. Men hoede zich voor termen zonder begrippen, maar anderzijds is ons toch ook elk begrip niet in zijn vollen omvang duidelijk en volledig? Wat nodig is? In geen geval een wetenschappelijk opgebouwd overzicht van het geheel. Dit blijve voor het voortgezet onderwijs, zo nodig, bewaard. Het is ook eenvoudig een onmogelijkheid. Dus: lessen in natuurkunde; losse onderwerpen, natuurlijk systematisch gekozen (waar is anders een methode voor?), maar niet steeds samenhangend. En deze onderwerpen dienen te zijn: practisch — en begrijpelijk. Maar het laatste hangt veel van den onderwijzer af. En het eerste — daarvoor is de keus ruim genoeg. Maar waterleiding en electrische schakelaar zijn belangrijker dan communicerende glazen en kattevel. De belangstelling van de leerlingen gaat meer uit naar den accu van een auto dan naar het emmertje van 's-Gravesande."
In dit verband is het ook van de grootste betekenis, dat de „levensgemeenschappen" worden behandeld, waardoor plant, dier en mens als in een eenheid naast elkander worden gesteld.

Hier is ook de arbeid in de school- en werktuinen van groot gewicht, omdat het verband gelegd wordt tussen den mens, die den tuin bewerkt, en de planten, die erin groeien.
Dit verband geldt ook voor de physica. De toepassing der natuurwetten in dagelijkse gebruiksvoorwerpen wekt bij de leerlingen veel meer belangstelling, dan wanneer men op abstracte wijze de natuurwet verklaart, zonder op de practische toepassing in het leven te wijzen.
De inspecteur in de inspectie Gorkum vertelt omtrent een bepaalde school in zijn inspectie het volgende:
„In deze school waren aanwezig: een electrische bel (van de oude school naar de nieuwe); een electrische bel, waarbij één draad vervangen werd door de waterleiding; een telegraaf van eenvoudig model; een camera obscura, gemaakt van een handwerkdoos en meegebrachte brilleglazen; alles eigenhandig uitgevoerd en vervaardigd door de leerlingen, die ook met behulp van twee oude toestellen een telefoon-verbinding tot stand hadden gebracht tussen de school en het woonhuis: een goedkope en doelmatige gelegenheid om den leerlingen te leren telefoneren.
Van denzelfden practischen zin getuigden proeven als: bepaling van de ademcapaciteit van verschillende leerlingen door de uitgeademde lucht onder water op te vangen; ontkiemings-proeven van enkele zaden in verschillende standen: op de zij, op de punt, enz.; een osmoseproef met verschillende zouten; proeven met zuurstof, die werd betrokken uit een naburige smederij, waar voor civielen prijs flessen met zuurstof uit een cylinder werden afgetapt.
De voormiddag, dien ik voor enkele maanden in het hoogste leerjaar van deze school doorbracht, wees uit, dat hier de kennis der natuur ontstaan was uit direct contact met, en waarneming van de omgeving, dat de theorie hier bestudeerd werd aan de hand van de practijk, en de samenstelling van veldboeketten en winterboeketten uit dodden, judaspenning, strobloemen en lampionplanten een bezigheid was, die in school en huis werd toegepast.
Ik ga hier niet in op de proeven, die de leerlingen konden opzetten met de matador-schooldoos, omdat het niet om volledigheid te doen is, maar uitsluitend om het belangwekkende en practische werk van dezen landbouw-onderwijzer te doen uitkomen in zijn „arbeidsschool", ook tegenover de luisterschool met huiswerk en repetities, waartoe de u.l.o.-school zich bij dit vak maar al te vaak bepaalt en waardoor zij eenzijdig het kennen tegenover het kunnen accentueert."
Uit het citaat blijkt reeds, dat we hier te doen hadden met een onderwijzer, die de akte landbouw bezit, maar ook andere onderwijzers geven zich met dezelfde liefde voor dit vak en de inspecteur zegt dan ook verder in zijn verslag: „Ik zou aan menigen onderwijzer, die de landbouw-akte niet bezit, te kort doen, indien mijn verslag den indruk wekte, dat buiten den engen kring van landbouw-onderwijzers niet eveneens op doelmatige en practische wijze werd gewerkt. Dit is wel het geval. Maar het vereist studie en gedegen voorbereiding, waartoe niet iedere onderwijzer komt."

VASTLEGGEN VAN DE LEERSTOF

Wil men werkelijk succes hebben met het onderwijs in kennis der natuur, dan zal het nodig zijn, dat de leerling niet slechts zelf waarneemt, maar dat hij ook noteert, wat hij heeft waargenomen. De inspecteur in de inspectie Hoorn beschrijft dat in zijn verslag aldus:

„In den regel besluiten de lessen met een kort overzicht, dat genoteerd wordt. Deze korte overzichten evenwel worden gemaakt in een notitieboekje, dat de leerlingen steeds bij de hand hebben. Het lijkt zo eenvoudig, maar voor de schoolkinderen is zo'n boekje een waardevol bezit. Voor het beklijven van de leerstof, van de essence dan van het geleerde, is zo'n verzameling aantekeningen van de grootste waarde. De tekeningen verlevendigen het boekje, illustreren het geschreven woord, maar zijn tevens een uitgangspunt van de zelfwerkzaamheid. Wat zelf door de leerlingen getekend is op grond van verstrekte gegevens, of van een schetsje op het bord, wordt meer hun geestelijk eigendom."

De inspecteur in de inspectie Rotterdam zegt daarvan het volgende: „Het is te betreuren, dat men op vele scholen zo dikwijls verzuimt het geleerde in een resumé vast te leggen. Sommige onderwijzers schijnen hieraan geen waarde te hechten, terwijl anderen, die wel het nut hiervan inzien, echter menen hiervoor — terecht of ten onrechte — geen tijd te hebben. Dat echter het maken van een korte samenvatting van de les niet veel tijd behoeft te vorderen en dat daardoor, dikwijls op originele wijze, voor het beklijven van de leerstof wordt zorggedragen, bleek ten duidelijkste op enkele scholen, waar men voor de waarde hiervan wèl oog had. Hier heeft iedere leerling een schrift, waarin op de ene bladzijde korte aantekeningen worden gemaakt, terwijl op de nevenpagina plaatjes, afbeeldingen uit kranten of tijdschriften, op de behandelde dieren betrekking hebbende en door de leerlingen zelf verzameld, worden ingeplakt. Op deze wijze ontstaat, wat het illustreren betreft, veel variatie en was inderdaad belangwekkend materiaal bijeen gebracht. Het is onnodig te zeggen, dat de animo hiervoor bij de leerlingen groot was en dat ze met begrijpelijken trots hun cahiers toonden. Het inschrijven geschiedt op school, het illustreren thuis."

Verschillende inspecteurs hebben bij hun verslagen cahiers overgelegd, waaruit heel duidelijk was af te lezen met hoeveel belangstelling en liefde de leerlingen hun gegevens hadden verzameld, terwijl de vaak mooie schetstekeningen het bewijs leverden van grote belangstelling. Dit is ook een manier, waarop de leerlingen actief bij het onderwijs betrokken worden en de ervaring leert, dat men er succes mee heeft.

UITVOERING

Ook nu is weer gebleken, dat het iets anders is om een mooi plan in elkander te zetten, dan het practisch in de school uit te voeren Het

onderzoek heeft wel aan het licht gebracht, dat naast veel goeds er toch ook nog heel veel verkeerds in de scholen gevonden wordt.
Dat men vaak het onderwijs moet geven met beperkte leermiddelen, is niet het grootste bezwaar, want wie werkelijk het vak kennis der natuur met animo onderwijst, vindt op allerlei manier de gelegenheid om practisch te zijn in zijn onderwijs, ook al beschikt hij niet over een mooie kast met natuurkundige instrumenten. In dit opzicht ben ik het eens met den inspecteur in de inspectie Hoorn, wanneer hij schrijft:
„Over het algemeen staan de mooie verzamelingen, die men in enkele scholen aantreft, van allerlei instrumenten, kolven, apparaten het meest in de belangstelling, als zij in de catalogus uitgezocht worden en als zij uitgepakt worden. Zodra ze in de kast geborgen staan, daalt de belangstelling vaak onder nul."
Ook de inspecteur in de inspectie Amersfoort is van dezelfde mening. In zijn verslag lezen we:
„Ondanks deze zeer primitieve hulpmiddelen bestond er meer belangstelling voor het vak dan in menige school, waar een kostbare voorraad natuurkundige instrumenten zorgvuldig achter slot en grendel is opgeborgen zonder enige regelmaat, zodat het te voorschijn brengen van bol en ring van 's-Gravesande niet kan gebeuren dan na eindeloos zoeken. Vaak is de frequentie van het gebruik omgekeerd evenredig met de aantallen niet-gecatalogiseerde aanwezige leermiddelen."
Gelukkig zijn er ook nog onderwijzers, die bewijs leveren van zelfkennis. De inspecteurs in de inspectie Delft vermeldt:
„Een der leerkrachten, de practische onderwijs-moeilijkheden aanvoelend, drukte zich aldus uit: Men is zelf te weinig doorkneed in ieder onderdeel. Men speelt voor botanicus, bioloog, medicus, ingenieur, etc., terwijl men slechts een doodgewoon dorpsonderwijzer is."
Dat zijn gewoonlijk nog de minsten niet. De inspecteur in de inspectie Haarlem heeft weinig verband gevonden tussen het onderwijs in de scholen en de omgeving. We lezen in zijn verslag: „Het is mij opgevallen, dat in deze bollenstreek aan de kennis der bolgewassen zo weinig gedaan wordt. Kinderen van kwekers zijn er op de scholen verhoudingsgewijs veel minder dan van de arbeiders in het bollenvak. De laatsten hebben wel ervaring van de uiterlijke werkzaamheden, doch weten van de eigenlijke cultuur weinig af. Ook met verreweg de meeste onderwijzers is dat het geval. Hun kennis bepaalt zich tot de uiterlijke kenmerken, niet tot het meer bijzondere. En toch, juist deze dingen maken de les over de tulp, de narcis, de hyacint zo interessant. Ik wijs op enkele dingen, waar men op scholen in de bollenstreek slechts bij hoge uitzondering over hoort praten: het „verklisteren" van de bol, de inrichting van de bollenschuur, het koken van de bol, de strijd tegen de „aaltjes", de poppen van de narcisvlieg, de moeilijkheid om juist gedurende 3 kwartier de warmte van $43\frac{1}{2}$ graad te bereiken, waarbij deze poppen gedood worden, terwijl bij 44 graden de bol zelf zou doodgaan; waarom dit vooral bij de hyacint zo moeilijk is; waarom de kwekers dit niet zelf doen; waarom dit geschiedt

in coöperatieve speciale inrichtingen, zoals te Lisse en te Heemstede; waarom de velden van elkaar zijn gescheiden door heggen van riet, enz. Dit alles zijn bijzonderheden, die aan tal van lessen over de bollen stof geven, als de onderwijzers van al deze dingen maar op de hoogte zijn. Men kan hun dit gemis aan speciale kennis, die zij in deze streek zo hoog nodig hebben, niet verwijten. Bij mijn weten bestaat hierover geen direct voor de lagere school geschikte literatuur. Het zou wenselijk zijn, dat van de hand van een bevoegd onderwijsman over deze materie een publicatie verscheen. Deze leerstof heeft ongetwijfeld de levendige belangstelling der leerlingen in deze streek."

In verschillende verslagen wordt aangedrongen op *museumbezoek* voor de hoogste klassen. We nemen slechts over, wat de inspecteur in de inspectie Den Helder daarover schrijft:

„Behalve de gewone hulpmiddelen, die bij dit vak gebruikt worden, bezit Texel nog een museum, dat voor dit onderwijs heel goede diensten kan bewijzen. Het hoofd der openbare lagere school te Texel, die de beheerder van het Texels museum is, heeft hier reeds 7 van de op Texel voorkomende en broedende vogelsoorten tot biologische groepen verenigd; ook zijn er uitgebreide collecties nesten en eieren. Bovendien komen van de verzamelingen de collecties vissen, manteldieren, wormen, etc. voor dit onderwijs in aanmerking. De Texelse leerkrachten bezoeken met hun klassen dit museum af en toe. De kennis van de zo belangrijke vogelwereld op dit eiland kan er zeer door worden bevorderd. Vanzelfsprekend brengen de Texelse scholen ook aan de bekende broedplaatsen wel een bezoek.

Nog meer dan dit museum wordt het natuurhistorisch museum te Den Helder dienstbaar gemaakt aan het onderwijs in natuurlijke historie. Dit Helderse museum heeft in den korten tijd van zijn bestaan reeds een aanzienlijken omvang gekregen, waar uitgebreide collecties opgezette vogels, eieren en zeedieren worden aangetroffen. Het aardige is, dat geen enkel beest wordt gedood om de collectie eventueel te completeren. Alleen de doodgevonden dieren worden, nadat ze deskundig zijn geprepareerd of opgezet, in het museum tentoongesteld. Op verzoek van het bestuur van dit museum is in overleg met mij door burgemeester en wethouders een regeling getroffen, waardoor het mogelijk zal zijn, in dit museum aan schoolklassen lessen te geven. Een lokaal is daar speciaal voor ingericht. Een projectielantaarn met scherm kan in dit lokaal, dat heel gemakkelijk donker gemaakt kan worden, uitstekende diensten bewijzen. De voorraad lantaarnplaatjes is groot. De lessen kunnen in het museum gegeven worden door den onderwijzer of door iemand, die het museum beschikbaar stelt.

De school kan naar verkiezing besluiten. Een programma van de lessen, die aan de drie hoogste klassen van de openbare scholen zullen worden gegeven (de bijzondere scholen zijn op het aanbod van het museum nog

niet ingegaan), geeft aan, dat van de 21 lessen er 9 door het personeel van de school zullen worden gegeven.
De eerste les heeft tot titel „Over meeuwen en verwante vogels van onze kust".
De bedoeling van deze eerste les is de kinderen bekend te maken met enkele vogels uit hun omgeving en hun iets mede te delen over den bouw van het vederkleed en over de levenswijze van genoemde vogels. Het museum stelt voor deze les het volgende materiaal ter beschikking:

a. een uitgebreide serie meeuwen, welke in het leslokaal in een verlichte kast staan opgesteld;
b. donsveer, dekveer en slagpen, tussen glas geklemd, zodat ze op het scherm geprojecteerd kunnen worden;
c. enkele losse slagpennen;
d. een vleugel, waarvan de dekveren verwijderd zijn, zodat de inplanting van de pennen zichtbaar is;
e. een vleugel met pennen en dekveren;
f. een serie lantaarnplaatjes.

Dit materiaal is in het leslokaal aanwezig en kan desgewenst voor de les worden bekeken.
„Voorts stelt het museum een „Toelichting bij de les" beschikbaar. De toelichting bij deze eerste les geeft stellig een overvloed van stof voor den onderwijzer; ze omvat drie getikte foliovellen.
De keurige verzamelingen, de fraaie opstelling in het museum, de uiterst deskundige leiding, die in elk opzicht alle voorlichting aan de leerkrachten wil geven, al deze omstandigheden hebben mij gaarne doen besluiten mijn medewerking te verlenen om deze lessen voor de leerlingen zo vruchtdragend mogelijk te maken. Ik twijfel niet, of ze zullen dit in hoge mate zijn."

Omtrent de *wijze*, waarop het onderwijs soms gegeven wordt, lezen we in het verslag van de inspectie Amsterdam nog het volgende:
„Ik heb reeds enkele opmerkingen gemaakt over de wijze, waarop het onderwijs in de kennis der natuur gegeven wordt. Daar kan echter nog wel een en ander aan toegevoegd worden.
Zeker moet men het niet doen, als de onderwijzer, die vóórzei, en zijn klas in koor liet názeggen: Al wat ruimte inneemt, is een lichaam. Wanneer dat nog op de eerste bladzijde van het natuurkundeboek staat, zou ik maar op de tweede bladzijde beginnen. Er is in dit vak, voor zover het aan jonge kinderen onderwezen kan worden, niet veel leerstof, die er zich toe leent, letterlijk van buiten geleerd te worden. Daarom kan een vragenles, zoals er in het voorgaande een paar beschreven zijn, beter een indruk van de kennis der leerlingen geven, dan schriftelijk proefwerk zou kunnen doen. Men moet hier leren waarnemen, inzichten bijbrengen, samenhangen doorzien en dat is veelal te moeilijk, dan dat jonge leerlingen

hun kennis op dit gebied behoorlijk zelfstandig onder woorden zouden kunnen brengen. Het levende woord van den goeden verteller kan hier veel doen. Daarnaast moest echter meer de activiteit van de leerlingen ingeschakeld worden overal en altijd, waar dat mogelijk is. Natuurlijk kan men niet in een grote klasse aan ieder kind een bloemknop in handen geven om die te laten uitpluizen (daargelaten, of dat in het algemeen wenselijk is). Maar wèl kan men de leerlingen aansporen, buiten de school om zich heen te zien, bomen en planten in de parken te bekijken, vogels gade te slaan. Het valt dikwijls mee, wat de kinderen buiten zich zelf eigen kunnen maken."

De inspecteur in de inspectie Rotterdam geeft interessante bijzonderheden uit verschillende lessen, die werden bijgewoond. We lezen in zijn verslag:

„Wij woonden in de vijfde klas van een lagere school een les bij over de varens. Vóór schooltijd was op het bord een tekening ontworpen van enkele varenbladeren. Deze vormde voor de les het enige aanschouwingsmateriaal. Of er een plaat op de school aanwezig was, was de onderwijzeres niet bekend. Tijdens de les moest de geopende handleiding voortdurend worden geraadpleegd, waardoor steeds enige stagnatie ontstond. Het onderwerp werd behandeld op een wijze, die aan de vraag of de lesgeefster zich had voorbereid, of ze de stof beheerste, geen twijfel overliet. Op het varenblad zaten sporen; dit waren heel kleine „zaadjes". Kenmerkende verschillen tussen zaad en spoor werden niet genoemd. Vele begrippen in verband met zaadplanten en sporeplanten werden met elkaar verward. Na een kwartier was de les afgelopen; de rest van het plantkunde-uur werd gevuld met het natekenen van wat er op het bord stond. Op mijn vraag, waarom de onderwijzeres niet gezorgd had voor varens, daar de behandeling van dit onderwerp zonder de planten zelve niet vruchtdragend kon zijn, werd mij geantwoord, dat die ter plaatse niet te vinden waren. Dat er echter in de onmiddellijke nabijheid een uitgestrekt bos is, waarin talloze varens voorkomen, scheen deze onderwijzeres echter niet bekend te zijn.

Dat bij de plantkundeles de fantasie wel eens de vrije teugel wordt gelaten en men op die manier tracht, eigen tekort aan kennis en onvoldoende voorbereiding te maskeren, bleek ons o.a. bij een les, waar de onderwijzer wees op de noodzakelijkheid van het omwoelen van den grond voor de goede ontwikkeling van de plant, omdat de zuurstof dan bij de wortels kan komen. „Zonder deze zuurstof is opname van voedsel uit den grond niet mogelijk, want bij dit belangrijke proces vervult de zuurstof dezelfde rol als de jus bij het nuttigen van ons middagmaal".

Gelukkig mogen we echter constateren, dat er ook scholen zijn, waar het onderwijs in de natuurlijke historie gegeven wordt op een wijze, die boven allen lof verheven is. Zo bezochten we een school, in het hartje van Rotterdam gelegen, waar men voor dit vak het standpunt inneemt, dat het vrije veld het terrein van waarneming, en de natuur zelve het leerboek moet zijn. Op vrije middagen trekken de leerlingen onder leiding

van de onderwijzers er op uit, om plant en dier in eigen omgeving te leren kennen. In de vierde klasse van deze school wordt met de plantkunde een aanvang gemaakt en worden behandeld: tulp, speenkruid, kastanje, boterbloem, veldkers en dovenetel. In elk lokaal werden tulpen en hyacinten gekweekt, terwijl voortdurend de ontwikkeling in de verschillende stadia nauwkeurig wordt gevolgd en in tekening gebracht. Een bloeiende tulp wordt ontleed, de verschillende delen van de plant: blad, kroonblad, stamper en meeldraad gedroogd en door elken leerling in een herbarium ingeplakt en van korte onderschriften voorzien. Deze wijze van behandeling wordt in de hogere leerjaren met andere planten, die men op uitstapjes heeft verzameld, voortgezet, zodat het herbarium groeit en voor de leerlingen aan betekenis wint. In het najaar wordt een grote verzameling van sporeplanten bijeen gebracht, die door hun grote verscheidenheid in kleur en vorm sterk tot de verbeelding spreken. Het ontwikkelingsproces wordt nauwlettend gevolg. De namen plaat-, buis- en stekelzwam, spoor, sporenhoopje, voorkiem enz. zijn hier geen holle klanken, maar elke term wekt de juiste voorstelling."

Hoe het met de *voorbereiding* voor de lessen soms staat, bleek duidelijk bij een les, waarvan we in hetzelfde verslag deze beschrijving vonden:

„Dat ook voor een dierkundeles — een goede — degelijke voorbereiding noodzakelijk is, zal niemand betwisten. Fouten en onnauwkeurigheden bij méér dan één les bewezen echter, dat men het met die voorbereiding wel eens niet zo nauw neemt. Zo hoorden we o.a.: „Alle kiezen van den hond zijn scheurkiezen, want hij verscheurt zijn voedsel"; „Paard, koe en hert hebben knobbelkiezen"; „In het hart heeft plaats opname van zuurstof en wordt koolzuur afgegeven"; „Aders zijn zij-kanaaltjes van slagaderen"; „Haarvaten zijn vezels", enz.

„Een onderwijzer wist te vertellen, dat de mol zijn gangen graaft met een snelheid van 1 m per seconde, en dat in onzen stuggen vaderlandsen bodem!

Nog één ervaring moge hier worden vermeld, daar er zo duidelijk door wordt geïllustreerd, hoe groot de belangstelling voor dierkunde bij sommige onderwijzers is. Het ging weer over den mol. De bekende plaat van Boerman en Knip hing voor de klas. Daar de mol hierop slechts levensgroot staat afgebeeld, waren alleen de leerlingen op de voorste banken in staat de bijzonderheden van den lichaamsbouw, waarover de onderwijzer sprak, waar te nemen. Toen we na afloop van de les bij den onderwijzer informeerden, of er geen opgezet exemplaar op school aanwezig was, daar hierdoor toch zijn les aan waarde zou winnen, verzekerde hij ons, dat dit, zeer tot zijn spijt, niet het geval was: er was geen geld. Toen we met het hoofd der school deze zaak bespraken, bracht deze ons aanstonds naar een kast in de schoolgang, waar zich achter het glazen gedeelte van de deur, zó, dat ze door ieder, die daar langs kwam, konden worden opgemerkt, verschillende opgezette dieren be-

vonden, waaronder de mol. Deze onderwijzer was al 15 jaar aan de school verbonden."
Ook het gereedmaken van alles wat voor een les noodig is, laat wel te wensen over. In het verslag van de inspectie Rotterdam lezen we:
„Niet steeds schijnt men het wenselijk te achten alles, wat voor een physica-les nodig is, vóór den aanvang van den schooltijd klaar te zetten. We waren getuige van een les over de wet van Archimedes, aan te tonen met het emmertje en den cilinder van 's-Gravesande. Niets was in gereedheid gebracht, zodat eerst nu met de voorbereiding van de proef een aanvang werd gemaakt. De onderwijzer hield zich daarbij slaafs aan de tekening in zijn handboekje. Deze gaf aan een groten glazen bak: een groot aquarium werd uit de kast te voorschijn gehaald. Bij het vullen bleek echter, dat de plaats van de kraan boven het fonteintje enige moeilijkheid bood; het water kwam slechts enkele cm boven den bodem. De bak werd nu op het tafeltje voor de klas geplaatst en wat er verder aan water nodig was — de tekening gaf aan, dat de bak voor $^3/_4$ gevuld moest zijn — werd per cilinder-glas van kraan naar bak getransporteerd. De onderwijzer was niet handig genoeg om in te zien, dat hij den bak in het geheel niet nodig had, maar met het cilinderglas of een jampotje had kunnen volstaan. Het vullen van den bak, het opstellen van de balans, het bevestigen van emmertje en cilinder, het maken van evenwicht, eisten met elkaar 25 minuten, zodat slechts 20 minuten voor de eigenlijke les overbleef. Hoe het tijdens al deze manipulaties met de orde gesteld was, behoeft geen nadere beschrijving."

Ook een behoorlijke *verwerking* van de stof, die aan een leerboek is ontleend, blijft vaak achterwege. Het Rotterdamse verslag vermeldt daarover:
„Het heeft ons meermalen getroffen, vooral bij jonge onderwijzers, dat de lessen dikwijls zijn een weergave, zij het dan ook beknopt, van wat men zelf vroeger op de kweekschool leerde. Af en toe werden de leerlingen lastig gevallen met theoretische beschouwingen, vooral wanneer de electriciteit aan de orde was. Een onderwijzer vertelde me met enigen ophef, en hij toonde het me aan uit de aantekenschriften van de leerlingen, dat hij vooral veel statische electriciteit behandelde; onder meer „behandelde" hij uitvoerig (!) de electriseermachine van Winter, hoewel het instrument op school niet aanwezig was. Zou deze onderwijzer zelf ooit deze machine, anders dan in een onderwijsmuseum, gezien hebben? We betwijfelen het.
Op de meeste scholen begint men dit belangrijk gedeelte uit de natuurkunde met de wrijvingselectriciteit en niet zonder reden. Proeven met dansende vlierpitballetjes, lakstaaf, kattevel, de knetterende en vonkende electriseermachine van Wimshurst met toebehoren, hebben nog steeds de intense belangstelling van de jeugd, mits ze gelukken. Wat helaas niet altijd het geval is. Men is dan al gauw geneigd deze mislukking toe te schrijven aan de vochtigheid van de lucht, al laat de temperatuur in het lokaal niets te wensen over, terwijl ze toch ook wel eens het gevolg

is, vooral bij de Wimshurst, van een tekort aan handigheid bij den lesgever. Het verwijderen van stof, het verplaatsen van de dwarsconductoren, kan dikwijls in zulke gevallen wonderen doen.
Hoewel de practische waarde van de statische electriciteit niet groot is, heeft ze in zoverre betekenis voor de lagere school, dat ze de belangstelling gaande maakt en een uitnemende inleiding vormt tot dat gedeelte uit de electriciteit, dat meer aansluit bij de practijk van het dagelijkse leven. Men diene er dus niet te lang bij stil te staan, wat men aan de meeste scholen ook wel inziet. Met genoegen constateren we, dat de velerlei toepassingen van electro-magneet en inductiestromen, zoals electrische bel, telefoon, dynamo, electro-motor, transformator, op vele scholen behandeld worden, zij het dan ook — wat natuurlijk vanzelfsprekend is — een zeer oppervlakkige behandeling. Hier vooral moet niet de theorie, maar de practische toepassing op den voorgrond staan. Maar dat er enkele scholen zijn, waar men zich waagt aan hèt wonder van onzen tijd: de radio, maakt ons huiverig. Wij menen, dat voorshands een zo ingewikkelde technische kwestie buiten het bestek van de lagere school ligt."

Vooral op de *u.l.o.-school* dreigt het gevaar, dat de kennis der natuur alleen onderwezen wordt om de *kennis*, waardoor de liefde voor de natuur op den achtergrond gedrongen wordt.
We lezen in het verslag van de inspectie Rotterdam omtrent een u.l.o.-school: „In een tweede klas woonden we een les bij over de vlinderbloemigen. De les werd niet behandeld, maar slechts overhoord, zonder dat een bespreking door den onderwijzer was vooraf gegaan. Het boek vermeldde vele bijzonderheden, typerend voor deze familie, die alleen worden begrepen en gekend, wanneer men ze aan de plant heeft waargenomen. De les beperkte zich tot overhoren, weinig of geen toelichting werd gegeven. Tot viermaal toe — de les duurde drie kwartier — werden dezelfde termen herhaald: penwortel, kruidachtige stengel, vinvormig samengestelde bladeren, ranken, tweezijdig-symmetrische bloemen, eenbroederige en tweebroederige meeldraden, peulen enz. Steeds maar opzeggen. Geen wonder, dat er bij de laatste ronde nog een leerling was, die alle gememoriseerde bijzonderheden nog niet onder de knie bleek te hebben en zich vergiste met de definitie „peul"."
Als tegenstelling lezen we in hetzelfde verslag: „Het was in de 3de klas van een meisjesschool, de eerste schooldag na de herfstvacantie, begin November. De onderwijzeres had blijkbaar de laatste les vóór de vacantie den leerlingen aanbevolen hun ogen goed den kost te geven, wat ik afleidde uit de vraag, waarmede de les begon: „En, hebben jullie nog iets opgemerkt?"
De tongen kwamen los; aardige waarnemingen waren er gedaan. Een der meisjes had deze vrije dagen op de Veluwe doorgebracht en had daar dennekegels in verschillende phasen van ontwikkeling gevonden, allerlei paddenstoelen, waarvan ze enkele had herkend,

had een hert gezien en een vogelnestje ontdekt met vier eitjes (zacht najaar).
Een korte bespreking van wat de leerlingen hadden opgemerkt volgde, terwijl met enkele woorden de hoofdzaken naar voren werden gebracht.
De onderwijzeres had haar leerlingen een goed voorbeeld gegeven en legde op den lessenaar een groot pak met allerlei planten, waaronder: gerst met aar, erwt met bloem en vruchten, rode klaver, wilde peen, een elzetak met allerlei katjes. Dit werd het uitgangspunt van een zeer goede les. Bij de twee eerstgenoemde gewassen werd er door de onderwijzeres op gewezen, dat zij door het zachte najaarsweer voor den tweeden keer in bloei waren gekomen, zodat de leerlingen nu heel goed konden begrijpen, dat men in landen met een zachter klimaat dan het onze, b.v. in Egypte en de Po-vlakte, meer dan éénmaal per jaar kon oogsten.
Aan den elzetak werden meeldraad- en stamperkatjes en elzeproppen opgemerkt, zodat de leerlingen zich hier een duidelijke voorstelling konden vormen van eenslachtigheid en eenhuizigheid.
Van de wilde peen werd de bloeiwijze besproken en op het bord schematisch getekend, terwijl op het verschil in levensduur bij wilde en gekweekte peen werd gewezen.
De families, waartoe deze verschillende gewassen behoren, werden met de kenmerkende eigenschappen gerepeteerd.
De aanwezige planten gingen van hand tot hand, zodat alles waarop gewezen was, door de leerlingen kon worden nagegaan.
Ook de vele kamerplanten, die in het lokaal stonden en door de leerlingen werden verzorgd, passeerden de revue.
Alle leerlingen van deze school hadden een eigen herbarium, wat we slechts op enkele scholen aantroffen. Bij onderzoek bleek mij, dat nagenoeg alle planten, die hierin voorkwamen, met de families, waartoe ze behoorden, werden gekend.
Een zo uitnemend gegeven les kan niet anders dan vruchtdragend zijn, en we behoeven er niet aan te twijfelen, dat deze leerlingen met een uitgebreide kennis van allerlei planten naar het examen gaan en met liefde voor bloem en plant, hetzij gekweekt of uit het vrije veld, de school verlaten."
Uit dit voorbeeld blijkt wel heel duidelijk, dat de voorbereiding voor het m.u.l.o.-examen het niet *noodzakelijk* maakt, dat men alle wijsheid opdoet uit een leerboek; in dit opzicht is het zeker een verbetering, dat thans het examen in plantkunde alleen *mondeling* wordt afgenomen.
Omtrent het onderwijs in *physica* aan de u.l.o.-scholen vermeldt het verslag der inspectie Rotterdam nog:
„Aan de meeste u.l.o.-scholen is het onderwijs in de natuurkunde in één hand, hetzij voor de gehele school, hetzij aan grote scholen voor enkele opeenvolgende klassen. De ervaring heeft geleerd, dat dan deze lessen het best worden gegeven, want verantwoordelijkheidsgevoel, studiezin, vakbekwaamheid, handigheid en vooral de continuïteit van het onderwijs worden daardoor ten zeerste bevorderd. Men zoekt hiernaar dikwijls

tevergeefs, wanneer het in de opeenvolgende leerjaren steeds weer door andere onderwijzers wordt gegeven. Het komt voor, dat men in een hoger leerjaar niet precies weet, wat in een vorige klas is behandeld, vooral wanneer men nog verschillende leerboeken gebruikt. In een tweede leerjaar zouden worden behandeld toestellen berustend op verandering van luchtdruk: centrifugaalpomp, blaasbalg, vogelfonteintjes, enz.

Toen we tegen den onderwijzer zeiden, dat dus de wet van Boyle ter sprake kwam, kregen we ten antwoord, dat dit niet het geval was, daar de leerlingen deze wet nog niet hadden geleerd. We hebben daarop een der leerlingen de werking van den dubbelen blaasbalg laten beschrijven en op de vraag, hoe het kwam, dat de lucht in de onderste kamer een grotere spanning kreeg, werd het juiste antwoord gegeven. En op de vraag, welke wet het verband tussen volume en spanning aangaf, en hoe die wet luidde, kregen we even prompt een correct antwoord. Het bleek me, dat deze wet reeds in het vorige leerjaar was behandeld.

En wat te zeggen van het volgende:

Deze zelfde onderwijzer ging den hevel bespreken, zonder vooraf de werking er van aan zijn leerlingen te laten zien. Trouwens, hij nam, volgens zijn eigen verklaring, nooit proeven. Hier was dit toch zeker op zijn plaats geweest en het had hier met zeer eenvoudige hulpmiddelen kunnen geschieden. De juiste wijze van behandeling zou zijn geweest: 1°. de proef, 2°. waarnemen, 3°. trachten een verklaring van het waargenomene te vinden.

Er werd op het bord getekend: bakje A, bakje B. A hoger dan B; beide bakjes bevatten water. In A een buis van Torricelli van 3 m lengte, in B een van 7 m. (De gekozen lengte der buizen getuigde niet van practischen zin, maar behoefde toch niet tot een foutieve redenering te leiden.) In bakje A drukt op de vloeistof de buitenlucht. Door een bewijsvoering, die we niet geheel hebben kunnen volgen, komt de onderwijzer ten slotte tot de conclusie, dat het water in de buis van 3 m lengte tegen den bovenkant drukt met een kracht van 0,7 atm. En nu volgde letterlijk: „Ga ik daar dus een gaatje maken, dan spuit het water er uit!" (Iedere ingewijde weet, dat dit juist een valletje is, dat men op het examen voor de candidaten nog al eens open zet.) Hier wilden enkele leerlingen dat, wat opgedist werd, niet meer slikken. Er was er dan ook al gauw een, die opmerkte: „Maar dan zakt het water toch?" Waarop de onderwijzer reageerde met: „Dat is een mooie opmerking van je; het blijft ook niet spuiten!" De onderwijzer wil er vlug van afstappen, want hij gevoelt zich niet veilig. Maar een andere leerling waagt ook een schot en zegt: „Als het water daar boven nu tegen de buis drukt met een kracht van 0,7 atm., waarom gaat hij dan niet omhoog?" Waarop de lesgever niet anders weet te zeggen, dan: „Dat kan hij niet, want hij zit vast; men zet hem altijd vast!".....

De onderwijzer gaat haastig naar het vogelfonteintje. De ogen van de jongens tintelden."

Wij willen volstrekt niet ontkennen, dat het onderwijs in kennis der natuur, zal men het werkelijk *goed* onderwijzen, zowel van den onderwijzer als van de leerlingen veel vraagt.
De inspecteur in de inspectie Zaandam zegt daarover: „Het onderwijs in kennis der natuur veroorzaakt, zo men alle middelen zou willen zien aanwenden, voor den onderwijzer, die er geen liefhebberij van wil of mag maken, al te veel werk. Een herbarium aanleggen van de plaatselijke flora bijvoorbeeld, eist tijd voor botaniseren en voor determineren. Dat botaniseren kunnen misschien de kinderen in hoofdzaak doen, maar er moet hulp geboden worden, de onderwijzer moet weten waar dit groeit en waar dat te vinden is. Behalve determineren nu en dan komt het verzorgen, ordenen en etiquetteren van het verzamelde materiaal, nadat het behoorlijk werd gedroogd. Dan, als men met vrij wat werk een aardige collectie heeft bekomen, staat men voor de vraag, of men dit nu eigenlijk niet opnieuw behoort te doen met het volgende leerjaar; want een door anderen verzameld herbarium betekent minder voor een klasse dan dat, waaraan de leerlingen van die klasse zelf hebben meegewerkt. En nu is nog maar gesproken van één middel bij één onderdeel van het vak, waarvoor in het geheel maar weinig schooluren beschikbaar zijn.
Het beste onderwijs in kennis der natuur, physica en gezondheidsleer inbegrepen, is dan ook te verwachten van hen, die aanleg en belang hebben weten te verenigen, en na het behalen van een akte voor land- of tuinbouwkunde, of van beide, in die vakken naar hartelust kunnen blijven werken. Mits dit niet zo wordt, dat het voordeel-najagen op dat gebied de school doet verwaarlozen; maar ik zie niet in, wat in het vak natuurkennis zou liggen, dat hier het genoemde gevaar groter dan elders zou maken. Het komt mij voor, dat de studie in genoemde richting het hart duurzamer verknocht aan de natuurvakken en meer betekenis pleegt te hebben voor de school dan de studie bijv. voor de lagere akte in een van de talen: de eerste is breder en houdt zich dichter aan het leven van rondom, dichter aan de aarde, die het leven voedt."

Dezelfde inspecteur heeft ook een onderzoek ingesteld naar de *resultaten* van het onderwijs en meldt daaromtrent:
„Om de vorderingen na te gaan, liet ik behalve mondeling onderzoek, ook aan 21 scholen een aantal vragen door de leerlingen van het zevende, ook wel van het zesde leerjaar, schriftelijk beantwoorden. In het geheel werden 283 leerlingen van het zesde, 259 van het zevende leerjaar onderzocht; de waardering geschiedde met de gebruikelijke cijfers 1—10.

Voor het zesde leerjaar werd toegekend:

het cijfer	1	4	maal	(1,4 %)
„ „	2	7	„	(2,5 %)
„ „	3	9	„	(3,2 %)
„ „	4	28	„	(9,9 %)
„ „	5	24	„	(8,5 %)

het cijfer	6	44	maal	(15,5 %)
„ „	7	58	„	(20,5 %)
„ „	8	57	„	(20,1 %)
„ „	9	35	„	(12,3 %)
„ „	10	17	„	(6,1 %)

Voor het zevende leerjaar:

het cijfer	1	1	maal	(0,4 %)
„ „	2	5	„	(1,9 %)
„ „	3	8	„	(3,1 %)
„ „	4	8	„	(3,1 %)
„ „	5	26	„	(10,1 %)
„ „	6	33	„	(12,7 %)
„ „	7	49	„	(18,9 %)
„ „	8	44	„	(17,0 %)
„ „	9	63	„	(24,3 %)
„ „	10	22	„	(8,5 %)

Het slechtste resultaat ener zesde klasse was, dat het gemiddelde van de behaalde cijfers bedroeg 2, het slechtste ener zevende klasse, dat het bedroeg 3,4, waartegenover staat als de beste uitslag, wat betreft het zesde leerjaar, een gemiddelde van 9,0 en van het zevende van 9,8.
Het gemiddelde van alle onderzochte scholen was 6,9. Bij de opgaven is niet getreden in hetgeen volgens het leerplan nog niet behandeld was. Het peil van de op de gewone scholen gestelde vragen en der bekomen antwoorden blijke enigszins uit het volgende. De beantwoording is van een kind, dat het cijfer 7 — dus ongeveer het gemiddelde — bekwam. De vragenrij draagt het stempel van aanpassing aan de behandelde leerstof der school. Was het onderzoek zo ingericht, dat van één stel vragen was gebruik gemaakt voor een flink aantal scholen, dan waren verscheidene daarvan door haar op de vragen niet gerichte leerstof zeer onbillijk en onjuist beoordeeld, of de uniformiteit der vragen zou moeten overeenkomen met zulk een onnozel minimum van kennis, ter beantwoording nodig, dat het onderzoek niets betekende. Zo moest er wel gevarieerd worden, waarbij echter is getracht, den maatstaf der vragen in betekenis voor de beoordeling van den stand van het vak van gelijke waarde te maken. Dit was stellig een moeilijkheid.
Voor een goed behartigde gewone school dan, meen ik, met inachtneming van het opgemerkte, het volgende als beeld van den toestand te kunnen geven:

1.	Welke delen kent ge in het oor?	De delen van het oor zijn beugel, hamer, aambeeld, oorschelp, oorvlies.
2.	Uit welke beenderen bestaat de borstkas?	De borstkas bestaat uit .....

3.	Wat zijn communicerende vaten? Noem er enkele.	Communicerende vaten zijn vaten, die onder de vloeistofspiegel met elkaar in verbinding staan. Koffiepot, ketel, waterleiding, sluizen.
4.	Hoe bereiden we waterstofgas, hoe koolzuur?	Waterstofgas wordt uit zink en verdund zoutzuur bereid; lichter dan de lucht, brandbaar. Koolzuur wordt bereid uit marmer en verdund zoutzuur; dooft het vuur en is zwaarder dan de lucht.
5.	Hoe wordt electriciteit opgewekt? (2 manieren.)	Electriciteit wordt opgewekt door wrijving en door een magneet.
6.	Wat is een electromagneet?	Een electromagneet is een week stuk ijzer met geïsoleerd draad.
7.	Een zuigpomp bestaat uit?	Een zuigpomp bestaat uit pompbuis, zuigbuis, zuiger, hartklep, zuigklep.
8.	Als ik de lucht samenpers wordt de ... groter. Omgekeerd wordt de ... kleiner als ik het volume vergroot.	Als ik de lucht samenpers wordt de kracht groter. Omgekeerd wordt de kracht kleiner als ik het volume vergroot.
9.	In de telefoon kan ik 3 verschillende tonen horen, n.l. 1°. ..., 2°. ..., 3°. ...	In de telefoon kan ik 3 verschillende tonen horen, n.l. 1°. wektoon, 2°. afgebroken hogetoon, 3°. informatietoon.
10.	Ik kan telefoneren zonder telefoonjuffrouw als het net ... is. Om b.v. met Utrecht te spreken zoek ik eerst het ... getal en daarna het nummer van den persoon.	Ik kan telefoneren zonder de telefoonjuffrouw als het telefoonnet geautomatiseerd is. Om b.v. met Utrecht te spreken zoek ik eerst het kengetal op en daarna het nummer van den persoon.
11.	Wat is een thermometer? Waarmee is hij gevuld?	Een thermometer is een warmtemeter, en is gevuld met kwik of alcohol.
12.	Wat is een barometer?	Een barometer is een drukmeter.
13.	Hoe sterk is de gewone drukking der lucht?	De lucht kan 10 m water optillen.
14.	De lucht die wij inademen bestaat uit ...., ... en	De lucht die wij inademen bestaat uit zuurstof, stikstof en koolzuur.
15.	Ons voedsel bestaat uit: 1°..., 2°..., 3°..., 4°..., 5°..	.....

Voor een z.g. opleidingsschool ook een kind kiezende, dat het dáár behaalde gemiddelde verwierf, wordt het aldus:

1.	Welke woekerplanten ken je?	De woekerplanten zijn: zonnedauw, bremraap, vogellijm, ratelaar, warkruid.

2. Waarom is de ratelaar een halfparasiet?
   De ratelaar is een half-parasiet omdat het bladgroen heeft.
3. Vertel iets van een van de woekerplanten uit antwoord 1.
   De zonnedauw heeft in het midden een sierlijk rozet van roodachtige ronde blaadjes. Uit het midden van het rozet schieten lange bloemstengels op uit met aan het eind een trosje witte bloemen. Op de blaadjes zitten haartjes met aan het eind een klein knopje waaraan een droppeltje helder vocht hangt. Het op honing gelijkende vocht en de vleeskleur der bladeren lokt de insecten aan. Het insect kleeft er aan vast en de zonnedauw slorpt het op.
4. Wat weet je (kort vertellen) van de voeding en ademhaling van gewone planten en parasieten?
   Een plant heeft bladgroen nodig om uit de lucht voedsel te halen. Dat voedsel is koolzuur. Dat wordt ontleed in koolstof en zuurstof. Koolstof houden ze en zuurstof geven ze terug aan de lucht. Ze ademen ook weer zuurstof in. De wortels halen stikstof uit de grond.
5. Welke paddenstoelen ken je?
   De paddenstoelen zijn: Vliegenzwam, splijtzwam, eekhoorntjesbrood, elfenbankje, zadelzwam, inktzwam, melkzwam, vleeszwam.
6. Hoe kunnen schadelijke bacteriën gedood worden?
   Schadelijke bacteriën kunnen gedood worden door het eten te koken, door hitte en kou en zon en door lucht.
7. Tot welke insectenorden behoren de vlinders, de bijen, de meikevers?
   De vlinders behoren tot de schubvleugelen, de bijen tot de vliesvleugelen en de meikevers tot de schildvleugelen.
8. Waaraan ziet men dat ze tot de insecten behoren?
   Het zijn insecten omdat ze een kopstuk, een borststuk en een achterlijf hebben.
9. Welke vlinders ken je?
   Enige namen van vlinders zijn: Kleine vos, harlekijn, dagpauwoog, koolwitje, ligustervlinder, citroenvlinder, vioolvlinder, zijdevlinder.
10. Hoe is de gedaanteverwisseling bij de vlinders?
    De gedaanteverwisseling van een vlinder is: de vlinder legt eitjes, uit die eitjes komen de larven (rupsen), als de rupsen een tijdje geleefd

hebben veranderen ze in een pop (cocon) uit die pop komt dan de vlinder.

11. Uit welke beenderen bestaat het geraamte der bovenste ledematen van een mens?
De bovenste ledematen bestaan uit opperarmbeen, spaakbeen, ellepijp, handwortelbeentjes, middenhandsbeentjes, 5 vingers met kootjes.

12. Hoe zijn de beenderen in het menselijk lichaam met elkaar verbonden?
De beenderen in het lichaam zijn òf door kraakbeen òf door gewrichten òf door vergroeiing met elkander verbonden.

13. Hoe ziet een kogelgewricht er uit?
.....

14. Hoe luidt de wet van Archimedes?
De wet van Archimedes luidt: een voorwerp verliest evenveel in gewicht als de verplaatste vloeistof weegt.

15. Wat is de inhoud van een voorwerp, dat in de lucht 77 g en onder water 70 g weegt? Wat is het s.g. van de vloeistof, waarin dat voorwerp 71,4 g weegt?
Een voorwerp weegt in de lucht 77 g in water 70 g en in een andere vloeistof 71,4 g. De inhoud van het voorwerp is 77 g — 70 g = 7 g = 7 cm^3.

16. Wat is de opwaartse druk van een luchtballon, die een inhoud heeft van 1500 m^3? Wat moet je dan verder weten, om de stijgkracht te vinden?
.....

17. Waarvoor dient een barometer? Waarom heet hij weerglas?
Een barometer dient om de weersomstandigheden op te nemen. Hij heet weerglas omdat hij het weer voorspelt.

18. Waarheen gaat in een electrische centrale de stoom uit de stoommachine? En hoe wordt daar electriciteit opgewekt? Waarheen gaat de afgewerkte stoom?
De stoom uit de stoommachine gaat eerst naar de turbine. De electriciteit wordt opgewekt doordat de stoom tegen de schoepen van de turbine aanslaat. De magneet, die binnen in de generator zit wordt aan het draaien gemaakt. De magneet is helemaal omwonden door koperdraad. De electriciteit gaat door dat koperdraad naar rails en zo naar de huizen. De afgewerkte stoom gaat naar de condensor, die zich onder de turbo-generator bevindt.

19. Waarin drukt men de spanning uit en waarin de stroomsterkte? Als de spanning 10 000 volt is en de stroomsterkte 600 ampères, wat is dan het vermogen van de electrische machine?

De spanning en de stroomsterkte worden gemeten door klokken of door een schakellessenaar. De spanning is 10 000 volt en de stroomsterkte 600 ampères, 10 000 volt = 6 000 000 v × ampères = 6 000 000 watt = 6 000 kilo watt.

20. Wat bedoelen we met geleidende stoffen? Welke stof b.v. geleidt de electriciteit gemakkelijk? Wat bedoelen we als we zeggen dat een koperdraad geïsoleerd is?

Met geleidende stoffen bedoelen we stoffen die de electriciteit gemakkelijk kan overbrengen van de ene plaats naar de andere. Aarde begeleidt de electriciteit gemakkelijk. Koperdraad is geïsoleerd, als we zeggen, dat het met stoffen, die niet geleidend zijn, is omwonden.

Het peilverschil is duidelijk."

ACTIVITEIT DER LEERLINGEN

Een vraag van groot belang bij het onderwijs in de kennis der natuur is, of de leerlingen *actief* bij het onderwijs worden betrokken of slechts *passief* de les van den onderwijzer aanhoren. Vooral dit vak geeft een prachtige gelegenheid om de leerlingen zelf aan het werk te zetten, maar uit het onderzoek is wel gebleken, dat er nog heel wat scholen zijn, die daarmee veel te weinig rekèning houden.
Zo zegt de inspecteur in de inspectie Delft:
„Juist de inerte passiviteit der leerlingen, welke vrij algemeen tijdens de lessen valt te constateren, is moordend voor hun belangstelling en oplettendheid."
De inspecteur in de inspectie Hoorn zegt: „Vooral de activiteit der leerlingen moet het doen. Niet aanhoren alleen maar, neen, zèlf moeten alle leerlingen geactiveerd worden. Zij moeten leren zien wat ze zien. Zelf aan het werk onder leiding, zoals in de schooltuinen bijvoorbeeld te Wognum (openbare lagere school) en Hauwert (openbare lagere school) waar veel aan tuinieren gedaan wordt, is de beste methode. Daarnaast observeren van de natuur wekt liefde voor de Schepping."

Omtrent het *schooltuin-werk* geeft de inspecteur in de inspectie Zaandam de volgende bijzonderheden:
„De tuintjes zijn bestemd voor leerlingen van de vijfde, zesde en zevende klassen der lagere scholen. Alleen wanneer er zich uit die klassen niet genoeg leerlingen aanmelden, worden er ook kinderen uit de vierde klasse aangenomen.
In het begin van Maart worden oproepingsadvertenties geplaatst in 3 plaatselijke bladen. Tegelijk wordt aan de hoofden der lagere scholen een verzoek gezonden om de aanmeldingen van leerlingen voor de tuin

te verzamelen, de inlegkwartjes te innen, en alles door te zenden aan den secretaris der vereniging. Herhaaldelijk heeft het gemeentebestuur een aanbeveling hiervoor rondgezonden. Door alle hoofden der scholen wordt bereidwillig aan het verzoek voldaan.

De opgegeven kinderen worden in 6 groepen verdeeld, voor elk der leiders 2, waarna eind Maart — begin April het werk op de tuintjes begint. Opgemerkt wordt allereerst, dat al het werk op de tuintjes door den betrokken leerling zelf moet verricht worden. Hij moet dus zelf zijn tuintje verdelen, kunstmest uitstrooien en inwerken, zaaien, planten, wieden, oogsten; hij kan derhalve van verschillende groenten en bloemen de ontwikkeling volgen van zaadje of jong plantje tot volwassen plant. Hij moet leren onderscheiden tussen zijn cultuurplanten en onkruiden. Hoogstens zal de leerling hierbij een extra-aanwijzing van zijn leider of enige hulp van een handigen buurjongen of -meisje mogen verwachten. Er wordt gewerkt naar een vooraf door de leiders voor het gehele jaar vastgesteld plan, dat uit den aard der zaak wijzigingen behoeft nu en dan, doordat men de groeiomstandigheden niet in de hand heeft. De leider verzamelt herhaaldelijk de leerlingen van een groep om zijn tuintje — zijn voorwerktuintje — om te bespreken wàt er gedaan zal worden en hòe, en doet dat voor. Hij deelt daarna zo nodig zaden en planten uit, waarna ieder op eigen tuintje zijn gang gaat.

De werktijd bedraagt voor ieder kind $1^1/_2$ uur elke Woensdag en Zaterdagmiddag. In het begin wordt hier vrij streng de hand aan gehouden; wanneer de kinderen wat langer op de tuin zijn, mogen ze gerust wat langer blijven, als ze daar lust voor gevoelen. Ze mogen verder wat tijd gebruiken om de gehele tuin door te dwalen, zodat ze kennis nemen van wat er groeit buiten hun eigen tuin. Ze hebben verder de vrijheid, om hun ouders, enz. mee te brengen, en hun de gehele tuin te tonen. Van deze vrijheid wordt herhaaldelijk gebruik gemaakt.

In tijden, waarop het niet druk is in de tuin, gaat ook de leider meermalen met een groepje rond, om de landbouwgewassen of andere bijzonderheden te bekijken.

En ten slotte: eigen gekweekte producten, bloemen zowel als groenten, mogen meegenomen worden naar huis."

De inspecteur in de inspectie Den Helder betreurt het, dat van die schoolwerktuinen niet zoveel mogelijk profijt wordt getrokken. Hij schrijft: „Daarom is het ook zo jammer, dat in Den Helder zo weinig kinderen van de particuliere schoolwerktuinen gebruik maken. Deze liggen achter de mooie Tuindorpschool en elke Zaterdagmiddag wordt daar onder de deskundige leiding van den Rijkstuinman getuinierd. Het zijn bijna uitsluitend leerlingen van de Tuindorpschool, die er gebruik van maken. Tot mijn teleurstelling heeft het gemeentebestuur zelfs niet willen meewerken, om de hoogste klassen der lagere scholen onder leiding van de klasseleerkracht hier 's zomers een paar malen „een plantkundeles in de practijk" te laten geven."

Natuurlijk is het ook mogelijk planten en bloemen mee te nemen naar

school en ze daar te bekijken, maar bekend is de uitspraak van Willem Kloos, dat hij zich bij de natuurkundelessen op de hogere burgerschool steeds ergerde, wanneer hij zag, hoe de bloemen werden uiteen gehaald; hij keek er liever naar in de levende natuur.
Wanneer het mogelijk is de levende plant te bekijken, dan hechten we daaraan veel meer waarde en het is volstrekt niet nodig, de plant te ontleden om aan te tonen, dat men er een kelk, een bloemkroon, meeldraden en een stamper aan kan waarnemen.

Echter ook *op andere wijze* kan de leerling actief bij de natuurkundeles worden betrokken. Zo schrijft de inspecteur in de inspectie Amersfoort in zijn verslag:
„In enkele gevallen waren behoorlijk verzorgde terrariums of aquariums in de school aanwezig. Ik zal nu niet spreken over het kwalijk riekende, onsmakelijk uitziende aquarium, dat eer een gedachte aan een vergrote doodkist opwekt dan wel aan een verkleind stukje natuur. Maar de grote zorg van leerkracht en kinderen voor frisse aquariums en heldere terraria geeft aan de gehele klassesfeer een opvoedende kracht, die benijdenswaardig is. Zag ik niet in een paar lokalen een paar kanarievogeltjes, die onder de leesles zo gezellig kwetterden, terwijl er van verstrooiing absoluut geen sprake was.
De aanwezigheid van een aquarium of terrarium eist van de zijde der leerkracht niet alleen enige technische vaardigheid, die trouwens met een beetje goeden wil betrekkelijk spoedig aan te leren is, maar ze veronderstelt nog meer liefde voor de levende natuur, die haar grond vindt in een oordeelkundige opleiding. En nu mag wel eens gewezen worden op den invloed, die uitgaat van verschillende kweekscholen, waar het onderwijs in plant- en dierkunde nog wel iets meer is dan het instampen van een systematiek, waar meer gesproken wordt over aard en karakter van plant en dier tegenover de omringende natuur, dan wel over de botanische of zoölogische merkwaardigheden. Zo heeft de moderne stroming in de opleiding tengevolge gehad, dat de jonge generatie van onderwijzers de natuur meer ziet als één globale structuur, waar doelmatigheid en wederkerige utiliteit tot uiting komt, dan een conglomeraat van deels heterogene, deels homogene schepselen.
Uit zulk een kweekschool komen de onderwijzers, die hun leerlingen nestkastjes leren maken in hun eigen tuintjes, en die door hun leerlingen op de hoogte gehouden worden van den vooruitgang van het jonge broedsel."
Bij deze activiteit echter kan de leiding van den onderwijzer niet worden gemist. Juist de activiteit der leerlingen eist van hem dubbele activiteit. Een schoolwandeling, die slechts een wandeling is, waarbij de leerlingen gezellig met elkaar een praatje maken, maar waarbij men niets waarneemt, is een school*pauze*, meer niet.
Bovendien mogen we hier nog de aandacht vestigen op het aankweken van allerlei liefhebberijen bij de jeugd als: het verzamelen van stenen,

bloemen, platen uit tijdschriften, paddenstoelen, zwammen, verschillende gewassen; het maken van een overzicht van de temperaturen gedurende een reeks van maanden, enz., enz.
Er zijn scholen, waar soms heel goede tentoonstellingen worden gehouden van verzamelingen, die door de leerlingen zijn bijeengebracht.
Op deze wijze wordt de belangstelling der leerlingen in sterke mate bevorderd.
Zelfs het gebruik van de sponzedozen, waarin men erwten laat ontkiemen, moet de belangstelling der onderwijzers hebben, terwijl het overleggen met de leerlingen op welke wijze de bloemen, die het lokaal gezellig maken, goed zullen worden verzorgd, er toe meewerkt, dat de leerlingen daaraan hun beste zorgen wijden.

PLATEN EN BOEKEN

Wanneer we de leerlingen allereerst in aanraking willen brengen met de levende natuur, dan betekent dat nog niet, dat we de platen en boeken bij het onderwijs in kennis der natuur kunnen missen. In geen geval.
Maar de platen en boeken dienen slechts als *aanvulling* te worden gebruikt.

Het gebeurt ook, dat men de natuurkundeles geheel laat opgaan in een *leesles*. Terecht zegt de inspecteur in de inspectie Amersfoort daarvan: „Een enkele maal treft men de bekende boekjes van Ligthart en Scheepstra aan: Zomerhalfjaar en Winterhalfjaar. Dan is de kans groot, dat de boekjes misbruikt worden als leesboek, en dat niet de kern van „kennis der natuur" eruit gedistilleerd wordt. Deze lessen sla ik niet hoger aan dan als tijdverbeuzeling."
Wij willen allerminst vergeten, dat mannen als Heymans en Thijsse door hun mooie boeken: In de duinen, Door het weiland, enz. er veel toe hebben bijgedragen om onderwijzer en leerlingen de kunst te doen verstaan, hoe ze in het boek der natuur konden leren lezen, maar wanneer men dat geleerd heeft, moet men ook de natuur in.
De verschillende Verkade-albums hebben in dat opzicht veel goeds gedaan, omdat als vanzelf de verzamelaars der plaatjes oog kregen voor hetgeen ze in de vrije natuur waarnamen.
We moeten echter vooral met de leerleesboeken voorzichtig zijn.
Allereerst om het verkeerde gebruik dat ervan gemaakt wordt. Zo lezen we in het verslag van de inspectie 's-Gravenhage: „Ik woonde een les bij in de zesde klasse ener lagere school. Op den rooster stond: „Natuurkennis". Zonder enige voorbereiding werd een stapeltje boeken uit de kast gehaald en er werd een les gelezen: „Rijst". Er werd geen rijsthalm getoond, niets werd er verteld. Het was een leesles, die toevallig over „rijst" liep, „natuurkennis" was het niet."
Maar ook, omdat deze boeken het wel eens te mooi willen maken. De inspecteur in de inspectie Zaandam zegt daarvan:
„Het leerleesboek is dan allicht beter, hoewel het type dat tegenwoordig

in zwang is, mij te romantisch verhalend voorkomt. Long en Roberts mogen al genoeg werkelijke kennis hebben of gehad hebben van wildernis of wilde dieren, om romantiek die net als echt aandoet, te kunnen geven bij de door hen ervaren werkelijkheden, en als artistieke inkleding moge dat buitengewoon voldoen, behoorlijk systematisch dierkunde-onderwijs voor de lagere school geven zij niet, en nog veel minder wordt dat gedaan in de navolgingen door Nederlandse schoolmensen. Van hun manier van doen vond ik al een weerspiegeling, waar in een tweede leerjaar de onderwijzeres aan den lesrooster die natuurkennis eiste, aldus quasi voldeed, dat zij vertelde van vader Snorbaard, moeder Fluweel, en de kinderen Grootoor en Ringstaart, een muizenfamilieroman, maar waaruit de kinderen de knaagdiertjes als zodanig niets beter leerden kennen."
Het kan niet worden ontkend, dat we tegenwoordig over zeer mooie verzamelingen van platen beschikken, maar daarbij komt het vooral aan op de les, die gegeven wordt. De platen van Boerman en Knip zijn prachtig mooi, maar de les moet toch weer de plaat laten spreken.
Vooral de boeken, waarin de jeugd gewezen wordt op het bewonderenswaardige der natuur, waardoor de gedachte wordt versterkt om die natuur te beschermen en er niet vernielend op in te werken, zijn voor de lagere school nodig.
In de u.l.o.-school moge het meer systematische leerboek nodig zijn in verband met het examen, in de lagere school hebben we dat niet nodig. Een wetenschappelijke boekindeling moet hier achterwege blijven, maar alle aandacht moet worden gegeven aan hetgeen, waarmee we in ons leven telkens weer in aanraking komen en dan vooral om te laten uitkomen het verband tussen die dingen en het mensenleven, de voor- en nadelen, het nut en de gevaren.

VERBAND MET ANDERE VAKKEN

Als regel beperkt zich het verband tussen het natuurkunde-onderwijs en de andere leervakken tot: Lezen, tekenen, spreken, aardrijkskunde, handenarbeid.
In verschillende scholen worden de vakken *natuurkunde* en *tekenen* feitelijk als een eenheid beschouwd en wordt bijv. een gehele middag aan de twee vakken gegeven, waarbij naar een strenge afscheiding van den tijd niet zozeer wordt gekeken. Over die regeling is men zeer tevreden, terwijl aan de eisen voor beide vakken volledig wordt voldaan.

OP DE U.L.O.-SCHOLEN

Het onderwijs in kennis der natuur op de u.l.o.-scholen wordt vrijwel geheel beheerst door het m.u.l.o.-examen.
Wie kennis heeft genomen van hetgeen de heer A. J. Schurink schreef in zijn werk „Biologie-onderwijs", een critische beschouwing over het plantkunde-onderwijs aan u.l.o.-scholen, weet, dat het grote bezwaar was, dat men veel deed aan de vormleer der planten en de indeling in

families, maar dat men aan de eigenlijke biologie feitelijk niet toekwam. De verandering der exameneisen, waardoor plantkunde alleen mondeling zal worden geëxamineerd, maakt het mogelijk, dat nu een andere weg wordt bewandeld.

De inspecteur in de inspectie Zaandam schrijft hierover het volgende: „Ik acht mogelijk, dat door tijdnood — het geldt immers de fractie van een leervak en een fractie, waarin een overvloedige voorraad van leerstof is — de bedoelde fout wel eens gemaakt wordt. Wat ik zeg, doet mij niet geloven, dat het in bedroevende mate het geval is. En tegenover de vrees voor onrijp „schematiseren" is ook de vrees voor onrijp „biologiseren" niet ongewettigd. Daarenboven — morphologie en systematiek hebben zich hand in hand ontwikkeld vóórdat de biologie grote vorderingen maakte. Hoe betrekkelijk kort geleden heeft de wetenschap de functie van meeldraden en stampers ontdekt. De vorm valt veelal op vóór de functie; en ordening der vormen, morphologie dus, volgt, bij degelijke werkwijze, het leren kennen der vormen op den voet. Er is niets onnatuurlijks in, dat men eerder verzamelaar is, dan zelfs maar dilettantbioloog."

De inspecteur in de inspectie Amersfoort rapporteert over de u.l.o.-scholen het volgende: „Het kenmerkende van dit onderwijs ligt voornamelijk in de systematiek. Aan de hand van leerboeken (Boerman en Knip voor kennis der natuur; Smeets voor physica) worden op regelmatige wijze lessen gegeven, die leiden tot het ontstaan van een systematisch gerangschikt beeld van de voortbrengselen uit de levende natuur. Toen ik ná het bezoek aan die u.l.o.-scholen het gehoorde nog eens goed overwoog, moest ik bekennen, dat ik mezelf heb afgevraagd: A quoi bon? Moeten die 14- tot 16-jarigen op deze manier volgestopt worden met een quasi-wetenschappelijke kennis, die in wezen niet veel meer is dan nomenclatuur? Maar toen heb ik mij herinnerd mijn eigen normaalschooltijd, en ik heb getracht na te gaan, of ik bij deze pubers dezelfde geweldige belangstelling ontdekt had, die nog in mijn herinnering leeft als een openbaring van een nieuw, nog sluimerend maar langzaam ontwakend leven. En inderdaad meen ik bij deze jonge kinderen (mannen en vrouwen in wording) bemerkt te hebben het vol interesse meeleven met al deze dingen. Die leeftijd, waarin zoveel lichamelijke en geestelijke veranderingsprocessen plaatsgrijpen, stelt belang in eigen lichaamssamenstelling en in eigen lichaamsfuncties. Het is de tijd, die zoekt naar het ontsluieren van alle mogelijke geheimen. En geen vak is er, dat op zo delicate wijze antwoord kan geven op de honderden vragen naar het „hoe en waarom", die eigen zieleleven zich stelt, dan juist kennis der natuur.

Ik meen dan ook, dat de systematiek in de u.l.o.-school niet gemist kan worden. Zij brengt orde, waar chaos zou kunnen dreigen; zij geeft richting aan denken en handelen, waar verwarring zou kunnen ontstaan; zij geeft een grondslag van beginselen, waarop het leven der adolescenten kan worden opgebouwd."

In veel opzichten kunnen we met deze beschouwingen accoord gaan, maar ook hier komt zeer veel aan op de *wijze*, waarop het onderwijs wordt gegeven en ook voor de u.l.o.-school vragen we, dat de band tussen de leerlingen en hun onmiddellijke omgeving niet zal worden losgemaakt. Het onderwijs in de kennis der natuur blijve ook op de u.l.o.-school *practisch*.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat de verwachtingen van het schooltoezicht niet hoog gespannen waren, toen besloten werd aan dit vak bijzondere aandacht te geven. De werkelijkheid is niet tegengevallen. Het is gebleken, dat op vele scholen het onderwijs met veel liefde gegeven wordt en dat de jeugd voor het vak warme belangstelling had. Maar daarnaast waren toch ook een aantal scholen, waar van „schromelijke verwaarlozing" moest worden gesproken en waar heel duidelijk bleek, dat men inderdaad dit vak „den nek had omgedraaid".
Deze scholen zullen in dit opzicht in de eerstvolgende jaren de bijzondere belangstelling nodig hebben omdat op die manier aan de leerlingen iets onthouden werd, dat hun zoveel moois en goeds kan geven, indien hun maar de ogen werden geopend.
Het vak kennis der natuur, mits eenvoudig, practisch en met liefde gegeven, is zowel voor het kind als voor het leven van de grootste betekenis.

DERDE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: FRIESLAND, OVERIJSSEL, GRONINGEN EN DRENTHE

Door alle inspecteurs werd nagegaan, wat op de verschillende scholen behandeld wordt van het vak kennis der natuur. Het betrof hier dus niet een onderzoek naar de resultaten, maar naar den feitelijken toestand. De „papieren" toestand (de omschrijving van dit vak in de leerplans) was ons natuurlijk bekend. Hier volgt wat verschillende inspecteurs rapporteren omtrent hun bevindingen:

DIERKUNDE

„Aan dierkunde", schrijft de inspecteur in de inspectie Assen, „wordt nogal wat tijd besteed, speciaal daar, waar de bekende series platen van Boerman en Knip aanwezig zijn, soms aangevuld met de bekende kastjes met insecten, of enige opgezette vogels of wel een aquarium.

MENSKUNDE

Ook aan den mens wordt aandacht besteed, waarbij vaak te veel in details wordt getreden, wat de lessen niet interessanter maakt.

PLANTKUNDE

Ik heb den indruk — ik ken de inspectie Assen nog niet geheel — dat aan plantkunde minder wordt gedaan dan aan dierkunde. Aardappelen en granen worden in de plattelandsscholen wel besproken. Soms wordt het een beetje landbouwonderwijs. Maar het leren kennen van de soorten planten, die alom buiten groeien, heeft niet voldoende aandacht. Lang niet genoeg wordt er op aangedrongen, dat de leerlingen planten mee naar school brengen, waarvan dan de met het oog waarneembare hoofdzaken worden besproken.
Ik vind het zo jammer, dat in het algemeen de onderwijzeressen niet reeds met dit onderwijs aanvangen. Hoeveel namen van planten zouden de kleintjes al niet kunnen leren. En hoe goed kunnen de kleuters al de hoofddelen der bloemen leren onderscheiden. Reeds vroeg gewekte belangstelling geeft voordeel in latere jaren.

PHYSICA

Het onderwijs in physica wordt alleen in de hoogste klassen gegeven. Er zijn scholen, waarin dit onderwijs in het geheel niet tot zijn recht komt. Waar men er zich toe bepaalt lesjes te lezen uit een boekje, die de bevatting der kinderen, zonder voldoende verklaring en toelichting, absoluut te boven gaan. Er zijn scholen, waarin men rustig verklaart, aan het ene half uur of de ene les van drie kwartier in de week voor natuurkunde, in het geheel niet toe te komen. De z.g. hoofdvakken vragen allen tijd. Daarin zijn de kinderen niet bij, enz., enz. Het spreekt vanzelf, dat de leerkrachten, die zo praten, er niet over denken, zich voor de natuurkundelessen voor te bereiden. Deden ze het wel, ze zouden wel zorgen „er aan toe te komen". Juist het feit, dat ze met de stof voor natuurkunde geen weg weten, is er oorzaak van, dat ze niets liever doen, dan een andere les te verlengen ten koste van de natuurkundeles.
Sommigen schijnen niet te beseffen, dat de wetgever welbewust ook het vak kennis der natuur onder de verplichte vakken heeft opgenomen. Zoals ik hiervoor al opmerkte, bijzonder veel hangt voor dit vak af van den onderwijzer. Gevoelt hij voor het onderwijs in natuurkunde, dan staat het in de hoogste leerjaren soms voor $1^1/_2$ of 2 uur op den lesrooster. Dan wordt den leerlingen heel wat bijgebracht zonder dat de school de beschikking heeft over enige natuurkundige instrumenten of althans over een enigszins belangrijke collectie.
Gevoelt hij voor het onderwijs in kennis der natuur niet, beheerst hij de stof niet, dan vindt men op den lesrooster een half uur of drie kwartier uitgetrokken, die lang niet altijd en zeker niet altijd ten volle aan het vak worden besteed; dan komt men er niet aan toe of kan het vak slecht geven, omdat men niet over instrumenten beschikt. Ik heb lessen bijgewoond in natuurkunde, waarbij van intense belangstelling der leerlingen bleek, die zich verdrongen om de eenvoudige proef met het omgekeerde glas te zien of met het bolletje van 's-Gravesande.

Ik heb lessen in kennis der natuur bijgewoond, waarbij ik den leerling heb bewonderd, of niet begrepen, die enige belangstelling toonde.

CONCLUSIE

Mijn conclusie kan deze zijn: aan de meeste scholen wordt het onderdeel *dierkunde* goed of voldoende beoefend. Aan de meeste scholen wordt aan *plantkunde* iets gedaan. Aan vele scholen komt van *physica* weinig of niets terecht. Aan sommige scholen wordt er de voorgeschreven tijd aan besteed, wordt er wel ernstig naar gestreefd iets te bereiken, maar is het succes daaraan niet evenredig. Aan enkele scholen wordt den leerlingen heel wat omtrent physische verschijnselen bijgebracht. Het meest behandeld worden uitzetting en inkrimping, thermometer en barometer, enkele electrische verschijnselen. Daarnaast spreekt men ook over soortelijk gewicht ten behoeve van de sommen, waarin van s.g. sprake is.

NATUURKUNDIGE INSTRUMENTEN

Er zijn scholen met een zg. natuurkundekast, waarin de instrumenten staan, die grotendeels òf niet uit de kast komen, òf stuk zijn en niet worden gerepareerd of niet kunnen worden gerepareerd. Ik geloof trouwens, dat die natuurkundekasten in de inspectie Assen niet zo heel veel voorkomen. Er zijn een aantal scholen, waar men over geen enkel instrument ten behoeve van het natuurkunde-onderwijs beschikt, en er zijn scholen — dat zal wel het grootste aantal zijn — waar men enige eenvoudige instrumenten heeft, die men inderdaad ook wel gebruikt. Voornamelijk zijn dat: een thermometer (aan iedere school), een barometer, weegschaal, bol en ring van 's-Gravesande, communicerende vaten, maatglas, pompjes, magneet. Soms komt daar nog iets bij in den vorm van een doos met onderdelen voor telefoon, electrische bel, enz., enige elementen, zaklantaarn of iets dergelijks.
Iemand, die bij het zangonderwijs een stemvork of stemfluitje gebruikt, kan daarvan natuurlijk ook bij het natuurkunde-onderwijs gebruik maken. Dat gebeurt echter maar sporadisch."

De inspecteur in de inspectie Emmen schrijft:
„Van de vier onderdelen van dit vak: menskunde, dierkunde, plantkunde en physica, komen de eerste drie het best, de laatste het slechtst of soms in het geheel er niet af. Op al de scholen, waar ik een onderzoek instelde, werd slechts op 10 % het vak physica werkelijk goed gegeven.

EIS DER PRACTIJK

Tweeërlei zijn de klachten: Physica betekent niets of zo goed als niets voor het practische leven. Hierbij denken de onderwijzers, meestal de ouderen, aan hun kweekschool- of hoofdaktekennis en menen dan, dat van hen verhandelingen over de wet van Gay-Lussac, de wet der zwaarte-

kracht en dergelijke theoretische onderwerpen geëist worden. Wijst men hen dan op de voor de hand liggende natuurkundige verschijnselen, dan hebben ze daar nooit erg in gehad. Met veel aplomb wordt met tekeningen en andere hulpmiddelen de luchtpomp behandeld. Veel jongens in de klas weten echter niet hoe hun fietspomp werkt, nog veel minder het ventiel van hun fiets. Warmtegeleiding kwam ter sprake, maar op mijn vraag, wie wel eens gezien had, dat hout de warmte niet geleidt, bleef men het antwoord schuldig, totdat ik een lucifer toonde. „Oh ja", zei de onderwijzer, „dat is waar ook" !

Hoe een thermometer gemaakt wordt, behandelt men wel eens. Of men echter bij 80° Fahrenheit of Réaumur vrij kreeg, konden de leerlingen niet zeggen. Nu is dit niet zo belangrijk, dat weet ik wel, maar als het nu behandeld wordt, doe het dan practisch. Vooral de jongeren onder het personeel voelen nog wel wat voor die practische natuurkunde. Meermalen geef ik dan ook de raad aan de oudere hoofden, dit vak aan jongere handen toe te vertrouwen en het is alleraardigst te zien met hoeveel enthousiasme de leerlingen dan mee doen, mee knutselen en mee leren.

NATUURKUNDIGE INSTRUMENTEN

De tweede klacht is: We hebben geen instrumenten ! Nu is het waar, dat door de geringe vergoeding voor leermiddelen de laatste jaren het vak physica het ergste slachtoffer geworden is. Sommige „laboratoria" bevatten nog slechts een gebroken reageerbuisje, een dm^3 en wat blokjes. Met een zekere triomf wordt ons dit schamel overschot getoond. Ik kan me echter niet altijd onttrekken aan de vraag, of, met een behoorlijke verzameling natuurkunde-instrumenten, het physica-onderwijs aan vele scholen beter zou zijn. Bij een onderzoek in de gemeente Emmen naar het tekort aan leermiddelen kwam er ook een opgave van een hoofd ener tweemansschool met een lijst van natuurkunde-instrumenten ten bedrage van f 300,—, waarop verschillende instrumenten voorkwamen, die op een hogere burgerschool of een practicum van een universiteit geen dwaas figuur zouden slaan. Aan de andere kant zijn er, die met zelf knutselen heel wat aardigs en leerrijks weten te maken. Ook, die aan de hand van platen den leerlingen enig idee trachten bij te brengen van verschijnselen en werktuigen. Over het algemeen valt de hoeveelheid kennis en vaak zelfs het inzicht in de verschijnselen in dergelijke klassen heel wat mee, al is er dan geen „natuurkundekast".

LEERSTOF

Mijn onderzoek heeft zich telkens uitgestrekt over de stof, die volgens het klassecahier de laatste maanden behandeld was. Natuurlijk heeft bij dit onderwijs ook het leerleesboek zijn plaats en vervangt in vele gevallen op een onbehoorlijke en onbekoorlijke wijze het levende woord van den onderwijzer. Meer in trek zijn de onderwerpen dierkunde, plantkunde en menskunde. In de meeste leerplans staat, dat dier- en plantkunde

gedurende het zomerhalfjaar behandeld moeten worden en physica in het winterhalfjaar. Het bleek me echter, dat dit zomerhalfjaar niet altijd de helft van een jaar betekende en vaak zeer vroeg in het voorjaar begon en zeer laat in de herfst pas eindigde, terwijl er dan nog zoveel van menskunde over was gebleven, dat hier ruimschoots het korte winterhalfjaar aan besteed werd. Ik spreek er nog niet eens van, dat de leerkrachten in het winterhalfjaar vaak tot de plotselinge ontdekking komen, dat rekenen, Nederlandse taal en schrijven zoveel achter zijn, dat het noodzakelijk is, dat van de drie kwartier natuurkunde aan beide zijden nog een kwartier moet worden afgeknepen om het ene vak wat te verlengen en het andere wat eerder te beginnen. Aan de resultaten merkt men ook, dat dier- en plantkunde meer in trek zijn. In sommige scholen vindt men verzamelingen gedroogde planten en bladeren, door de leerlingen zelf verzameld. Op andere scholen treft men getekende en gekleurde planten aan met een korte beschrijving er bij, waarin de practische waarde of betekenis van de plant naar voren komt. Dat er weinig meeldradenwijsheid of kennis van bladstanden gevonden wordt, zal wel als geen groot gemis gevoeld worden. Vaak wordt de voorkeur gegeven aan cultuurgewassen, zelfs introduceert een onderwijzer met landbouwakte wat bemestingsleer en daarmee samenhangende scheikunde. Op vele scholen wordt de liefde voor het kweken van planten aangekweekt. De leerlingen krijgen in het voorjaar wat bloemplantstekjes mede en in het najaar houdt men een floralia-tentoonstelling. Ook in de scholen zelf vindt men veel gekweekte planten, die door de leerlingen onderhouden worden.

SCHOOLTUINTJES

Schooltuintjes onder leiding van het onderwijzend personeel doen heel veel nut. Een aardig voorbeeld van het nut hiervan is het volgende: In een bepaalde streek was het groentenmenu onder de bevolking zeer eenzijdig en eenvoudig. Het hoofd der school wilde hier verandering in trachten te brengen. Met behulp der leerlingen werden in de speelkwartieren schooltuintjes aangelegd. De hierin gekweekte groenten als: sla, andijvie, spinazie, enz. kregen de kinderen mee naar huis. Het eerste jaar merkte het hoofd echter, dat alles aan de kippen werd gevoerd. Het volgende jaar nam de onderwijzeres de moeite om bij elk pakje groenten het recept van bereiding te schrijven. „Zo lusten we het wel", hoorde het hoofd de volgende dag en nu, na vijf jaar werken, heeft hij de voldoening, dat bijna bij elk arbeidershuisje een klein moestuintje met veel liefde verzorgd wordt. Dat was practische plantkunde.

KENNIS DER OMGEVING

Eigenaardig is, dat, zelfs bij goede plantkundelessen, de leerlingen zo weinig weten van kamerplanten, bomen langs de weg, tuinplanten en tuinbloemen. Trouwens dit zelfde verschijnsel vinden we bij dierkunde.

Veel voorkomende vogels, in de nabijheid in het wild levende dieren en insecten, kent men niet, terwijl men veel aandacht besteedt aan kangeroe's, struisvogels en dergelijke; zelfs hoorde ik een onderwijzer een tijdlang uitweiden over den mammouth, terwijl het bleek, dat de leerlingen nog nooit iets hadden gehoord over de adder en de bijen, die ze bijna dagelijks konden zien.

DIERKUNDE

Dierkunde is meestal een vertelling naar aanleiding van een plaat. Mede door het gebrek aan de benodigde contanten behelpt men zich soms met verouderde platen. Op vele scholen treft men echter de Boerman- en Knip-platen aan. In enkele scholen zag ik een aquarium of voorschriften van de Vereniging tot Dierenbescherming. Ook bleek me vaak, dat het personeel streng toezicht hield op het uithalen van vogelnestjes, het vernielen van plantsoen en op één school in de handenarbeiduurtjes na schooltijd voederhuisjes en broedhuisjes voor vogels gemaakt werden.

MENSKUNDE

Bij menskunde sluit zich meestal gezondheidsleer aan en worden tevens de gevaren van electriciteit besproken. Op één school kwam ik een tamelijk grote kennis van Eerste Hulp bij Ongelukken tegen."

LEERSTOF

„Het vak kennis der natuur", schrijft de inspecteur in de inspectie Zwolle, „biedt een omvangrijke hoeveelheid leerstof van uiteenlopenden aard. De geringe tijd, welke er per week voor beschikbaar is en gemiddeld één uur bedraagt, noopt tot beperking en tot een keuze, waarbij men zich door belangrijkheid en geschiktheid moet laten leiden. Alle leerplans geven getrouw leerstof uit alle onderdelen: physica, plantkunde, dierkunde, menskunde en gezondheidsleer, zonder voor één of meer er van voorkeur te laten blijken. De practijk is echter anders. In vorige verslagen heb ik wel opgemerkt, dat bij dit vak, meer dan bij andere, de persoonlijke voorkeur, liefhebberij en beheersing der stof van invloed zijn op het resultaat. De opzettelijk nauwkeuriger waarneming van dit onderwijs in het afgelopen jaar heeft mij in dat oordeel versterkt. De onderwijzer-liefhebber bepaalt het zwaartepunt en ik acht dit — mits geen onderdeel geheel verwaarloosd wordt — allerminst een bezwaar. Als één onderdeel met enthousiasme onderwezen wordt, is het resultaat daarvan goed en bovendien wordt de belangstelling voor de aanverwante stof van andere onderdelen aangewakkerd. Als regel wordt in het vierde leerjaar met het onderwijs in kennis der natuur aangevangen. Daarvóór zou men van voorbereidend onderwijs kunnen spreken, daar bij het zogenaamde aanschouwingsonderwijs menig dier en ook planten en bloemen ter sprake komen. Daardoor en ook door menige vertelling wordt de kiem gelegd voor belangstelling, liefde, waardering en bewondering. Kan men vaak

in lagere klassen de warmte speuren, welke voor een ontkieming zo noodzakelijk is, niet zelden werkt de verkilling in een volgend leerjaar de verdere ontwikkeling tegen, of gaat zelfs verloren, wat reeds aanwezig was. Ook bij dit vak werkt het funest, dat men elkanders werk en resultaat niet kent, dat geen bespreking en samenwerking plaats vinden, die enerzijds den eenling met liefhebberij kunnen doen volharden en anderzijds de minder of niet-enthousiasten tot wat meer levende belangstelling kunnen opvoeren. Een schooltuin, potbloemen in de lokalen, aquarium of terrarium, verzamelingen en tentoonstellingen zijn niet alleen nuttig voor de leerlingen, maar ook voor het personeel, als er gezamenlijk aan gewerkt en voor gezorgd wordt.

PHYSICA

Het onderdeel physica komt er het slechtst af. De stof is in zijn aard moeilijker; daardoor is een goede behandeling het ook. Van de verschillende lessen, die ik bijwoonde, wil ik er twee tegenover elkaar stellen. Een geroutineerd onderwijzer behandelt de werking van pompen en in verband daarmee druk en spanning van de lucht. Voetbal, fietsband, fietspomp, proppenschieter en nog meer uit het dagelijkse leven, voor de leerlingen bekende zaken, komen er bij te pas met als gevolg een volkomen belangstelling en als slot een werkelijk begrijpen en een vlotte beantwoording van vragen, die ik stelde. Een jong onderwijzer behandelt niet de lucht, maar „gassen", redeneert over volume, spanning, omgekeerde verhouding en meer geleerdheid uit zijn studieboek, die hem misschien een goed cijfer op zijn examen heeft bezord, maar zonder iets tastbaars uit de dagelijkse omgeving van de leerlingen te grijpen. Zij begrijpen er niets van, luisteren, dòen ten minste of zij luisteren, zonder enig teken van meeleven en ten slotte kunnen enkelen zonder zich te vergissen een ontelbare malen herhaalde eigenschap opdreunen. Morgen zijn zij gelukkig alles weer vergeten, maar het is jammer van den verloren tijd. Er is in de physica veel dat, wetenschappelijk behandeld, ongeschikt is voor de lagere school. De kunst is, om tot een voor de leerlingen begrijpelijke verklaring te komen van verschijnselen, welke zich voor de ogen en onder de handen der leerlingen vertonen. Het practische leven moet de stof en het materiaal voor de natuurkundeles geven. De natuurkundige instrumenten, welker niet-aanwezig-zijn zo vaak dankbaar aangegrepen wordt als excuus voor verwaarlozing van het vak, acht ik slechts van enige waarde, omdat zij kunnen dienen tot een extra demonstratie van verschijnselen, die reeds waargenomen en behandeld zijn. Wanneer de lessen alleen op hen gegrond zijn, dan is natuurkunde voor de leerlingen niet meer dan een soort vermaak of vertoning met meer of minder nuttigheid en hun natuurbewondering gaat niet verder dan die voor de kast, waar de buitenissige voorwerpen, waaraan geen van hen ooit raken mag, zorgvuldig worden opgeborgen.

Goed natuurkunde-onderwijs op de lagere school vraagt van den onderwijzer: veel kennis, een goed oordeel inzake de te kiezen leerstof en haar

behandeling en een grondige voorbereiding van elke les. Bij het onderzoek, dat zich over verscheidene klassen uitstrekte, heeft mijn oordeel: slechts bij uitzondering goed, zich niet in meer gunstigen zin kunnen wijzigen.

PLANT- EN DIERKUNDE

De onderdelen dier- en plantkunde krijgen een heel wat groter deel van den beschikbaren tijd, vaak ook nog in de hoogste leerjaren, die toch meer voor physica zijn aangewezen. Ik heb een sterk vermoeden, dat zij het eensdeels danken aan den tegenzin, welke bij vele leerkrachten voor physica aanwezig is, anderdeels aan de meerdere bekendheid met de stof en de gemakkelijker behandeling. Toch proeft men ook hier vaak het leerboek en de examenstof; droge lessen met veel vormleer en weinig interessants zijn niet in staat belangstelling en liefde voor plant en dier te wekken. Zelden treft men den natuurliefhebber, die vertelt van eigen waarnemingen, die den leerlingen het mooie en belangwekkende van plant en dier leert zien in hun milieu, die de prachtige leer-lees-boekjes, welke tegenwoordig bestaan, dankbaar gebruikt in de leesles, maar ze niet nodig heeft in het uur voor natuurlijke historie. Veel leerkrachten bewijzen in hun lessen, dat zij zelf vreemdelingen zijn in het rijk der natuur en zich moeten behelpen met het surrogaat, dat leerboekjes en handleidingen hun bieden. Gunstige uitzonderingen vormen vaak de bezitters van de land- of tuinbouwakte, die niet alleen door uitgebreider studie maar ook, en niet het minst door min of meer practische werkzaamheden, de stof beheersen en voor het vak hoger belangstelling hebben. In den regel is de strekking van hun onderwijs meer gericht op de practische, dan op de idiële waarde. Daarmee is niet gezegd, dat de lessen van anderen steeds zoveel opvoedkundige waarde hebben. Daar ontbreekt juist nogal veel aan, zelfs bij de onderwijzeres, die bij een les over den hond in een laag leerjaar in allen ernst verklaarde, dat zij bezig was een vergelijking tussen hond en mens te maken. Ik kon niet laten haar ook met een ernstig gezicht te vragen, of naar haar mening de mens er bij die vergelijking nogal genadig afkwam.

SCHRIFTELIJKE VERWERKING DER LEERSTOF

De schriftelijke verwerking van de leerstof in den vorm van een dictaat of beantwoording van vragen ontmoet men slechts op weinig scholen. Enig nut zie ik er wel in, maar ik betwijfel of de tijd, dien het vraagt, voldoende productief besteed is. In geen geval acht ik het nodig om, wat ik ook tegenkwam, een schriftelijk proefwerk op te kunnen geven ter verkrijging van gegevens voor rapportcijfers.

MENSKUNDE

De menskunde krijgt op vele scholen een goede beurt, maar naar mijn oordeel ook weer te veel zooals bij de onderwijzersopleiding. Zij moest

in veel nauwer verband met de gezondheidsleer worden behandeld, er eigenlijk een geheel mee vormen. Een betere aanduiding van de leerstof in het leerplan ware daarbij gewenst. Na de Ministeriële aanschrijving, volgens welke ook aan de gezondheidsleer aandacht moet worden gewijd, is in de meeste leerplans alleen een korte aantekening opgenomen zonder leerstof te noemen, of slechts zeer onvolledig. Een aanduiding als: „Het rein houden van het menselijk lichaam en deszelfs stoffelijk omhulsel", klinkt wel deftig, maar is toch wel wat pover".

„Reden voor enthousiasme is er stellig niet", schrijft de inspecteur in de inspectie Hengelo, „zelfs niet voor tevredenheid; dit vak komt er over het algemeen schraal af. Vele scholen, en niet alleen op het platteland, zijn voor het onderdeel natuurkunde matig geoutilleerd; de financiële positie, die voor iedere gemeente moeilijk en voor sommige nog erger is, maakt zulks begrijpelijk.

EIS DER AANSCHOUWELIJKHEID

Jammer is het intussen, want het geldt hier een vak, waarbij de leerling het voornamelijk moet hebben van zien en doen. Overigens — ik heb het ook elders wel opgemerkt — is een goed voorziene instrumentenkast nog geen waarborg, dat er een intensief gebruik van gemaakt wordt. Generaliseren is hier zo min als ooit geoorloofd, maar het komt voor, dat de kast zorgvuldig gesloten wordt gehouden.
De juist genoemde commissie te Enschede geeft — onderstreept — haar mening, die ik deel, als volgt: „Voorwaarde moet zijn, dat hetgeen behandeld wordt, zo enigszins mogelijk, aanwezig is. De samenstelling dient getoond en de werking door den leerkracht gedemonstreerd. Zo mogelijk wordt door enige leerlingen opnieuw gedemonstreerd, eventueel gedemonteerd en weder gemonteerd".
Het geschiedt wel aldus, maar altijd? Ik zou het liever niet beweren. Met het onderwijs in plant- en dierkunde is het eigenlijk juist zo gesteld. Ik heb enkele lessen bijgewoond, die in alle opzichten voortreffelijk waren, waar dit vak, bij uitstek visueel, met liefde werd onderwezen en de levendige interesse der leerlingen had. Waar de plankundeles niet werd gegeven zònder maar mèt planten, door de leerlingen zelf verzameld en meegebracht. Die kant moet het uit, gaat het nog lang niet altijd uit. Met de hulp der leerlingen is zoveel bijeen te brengen dat het onderwijs vruchtdragend kan maken".

„Dit is een van de vakken van de lagere school", schrijft de inspecteur in de inspectie Deventer, „waarvoor de leerkrachten zich het meest moeten inspannen om een voldoend resultaat te bereiken. Zowel voor de physica als voor de plantkunde en de dierkunde is het nodig, dat de leerkracht een schema maakt van de onderwerpen die hij wil behandelen. Dit schema moet natuurlijk zo zijn dat een logisch verband bestaat tussen die onderwerpen.

DOEL

Het spreekt vanzelf, dat het onderwijs in deze vakken gericht moet zijn op het opwekken en aankweken van de liefde voor de natuur en het vertrouwd maken met de eenvoudigste natuurkundige verschijnselen uit het dagelijks leven.

WIJZE VAN BEHANDELING

Gewoonlijk wordt wel behandeld hetgeen de leerplans aangeven, maar de wijze, waarop dit geschiedt, is dikwijls niet de juiste. Bijna steeds wordt de plantkunde in het zomerhalfjaar behandeld, maar het aantal scholen, waar de leerlingen planten en bloemen meebrengen, is nog zeer gering. Bij de drie onderdelen van dit vak worden te behandelen onderwerpen zeer dikwijls slecht gekozen of wordt bij de behandeling te veel in bijzonderheden afgedaald. Gelukkig is er een aantal scholen, waar de leerlingen in de hoogste klasse zo goed als alle planten en bomen uit hun omgeving kennen en de vergiftige planten weten aan te wijzen. Dit wordt bereikt op verschillende wijzen. Ik denk aan een school, waar elke week de leerlingen planten moeten meebrengen; deze worden in jampotjes of flessen gezet, met de namen van de plant op het etiket. Zij blijven een week in het lokaal en daarna moeten de leerlingen de planten kennen en de bijzonderheden weten. Op enkele andere scholen worden de planten in jampotjes in de gang op planken gezet met gekleurde tekeningen van de planten, door het hoofd gemaakt, er boven. Dit gebeurt niet alleen bij de leerkrachten, die land- of tuinbouwakte hebben. Het zou bij àlle leerkrachten kunnen, indien er maar enige liefde voor dit onderwijs bij hen aanwezig was.
Bij dierkunde is de behandeling in het algemeen beter. De mens wordt bijna steeds te gedetailleerd behandeld; ik krijg dikwijls den indruk, dat de leerkrachten dit onderwerp behandelen zoals zij het op de kweekschool gehad hebben. Hoeveel rug- en lendenwervels, welke delen van den schedel er zijn, is toch niet van belang voor leerlingen van de lagere school, terwijl door het behandelen van deze onnodige dingen tijd ontbreekt om den leerlingen de eenvoudige begrippen van hygiëne bij te brengen. Het is zo veelzeggend, dat op scholen, waar de resultaten van rekenen en taal goed zijn, dit ook gezegd kan worden van het vak kennis der natuur. Hier blijkt dus uit, dat de resultaten van een vak in de eerste plaats afhangen van den leerkracht, en het milieu der kinderen zo goed als geen rol speelt, evenmin als de grootte van de klas."

GEBRUIK VAN PLATEN. LEERMIDDELEN

De inspecteur in de inspectie Heerenveen schrijft: „Uit den aard der zaak wordt dit vak als een bijvak beschouwd; het behoort echter de plaats in te nemen, die in de Lager-onderwijswet 1920 is aangegeven. Het begint reeds in het eerste leerjaar in de vorm van zaakonderwijs. Met dit onderwijs is het echter in vele scholen maar matig gesteld. Ver-

scheidene jongeren halen er de schouders over op; vele ouderen doen er aan, maar niet steeds con amore.
„Het volle Leven" heeft vrijwel afgedaan en inderdaad kunnen ook de meer technische platen wel ter zijde worden gesteld. Veelal wordt smalend over „plaatvertellen" gesproken en meent men, dat daarmee het zaakonderwijs voldoende gesignaleerd is. Het zgn. „plaatvertellen" is inderdaad met een schouderophalen te verwerpen; maar ik vraag me af, wie het als nadenkend onderwijzer in zijn hoofd zal halen, een plaat voor de klas te hangen en daar zelf over te gaan praten. Toch gebeurt het nog hier en daar tot verveling van de kinderen. Een plaat behoort niet verteld te worden, ze dient de aandacht van de kinderen te trekken door haar uitvoering, ze dient als vanzelf aanleiding te geven tot het maken van opmerkingen, tot spreken. Hierbij moeten de kinderen actief zijn en de leerkracht zoveel mogelijk op de achtergrond blijven. Welk een prachtmiddel voor het logisch leren denken, voor het spreken, het aanvankelijk stelonderwijs!
Wij geven onzen kinderen thuis prentenboeken. Ze zijn dol op de mooi gekleurde platen, maken hun soms zeer rake opmerkingen tot verwondering, dikwijls bewondering, van hun ouders en in de school maakt men van deze natuurlijke interesse slechts bij uitzondering gebruik.
Zal deze les echter werkelijk goed worden gegeven, dan dient ze grondig te worden voorbereid, zodat de leerkracht de leiding heeft en de les in de vooruit gestelde banen wordt gegeven. Aan deze voorbereiding ontbreekt het evenwel nog maar al te dikwijls. Deed men dat wel, dan zou men tot de verrassende ontdekking komen, dat een dergelijke aanschouwingsles tot een der prettigste en leerzaamste lessen is te maken en zou ze niet zo dikwijls bekort of in het geheel niet gegeven worden. Echter, dan moeten ook goede platen aanwezig zijn en deze ontbreken in vele scholen ten enenmale. Enkele aanschouwingsplaten worden terecht als afgedaan beschouwd en nieuwe zijn er zo goed als niet voor in de plaats gekomen.
Ook ontbreekt het geld voor de aanschaffing; de hoofdvakken verslinden reeds het gehele budget. Voor de middelklassen behandelt men in de regel enkele platen van Boerman en Knip. Heel wat nuttige leerstof wordt zodoende het eigendom der leerlingen. Echter kan tegenwoordig het geld voor de hoognodige aanvulling niet gevonden worden. Een leerleesboekje vervangt dan meestal het levende woord van den onderwijzer. Soms is daarvan maar één exemplaar aanwezig en leest de onderwijzer de les voor of vertelt daaruit, onderwijl in het boek ziende. Van een levendige, de kinderen boeiende behandeling is op deze wijze allerminst sprake. De les verwatert en animeert niet; het vak wordt op deze wijze tot stiefkind gedegradeerd.

PLANTKUNDE

Aan plantkunde wordt over het algemeen genomen maar weinig gedaan. Vele leerkrachten beheersen deze stof niet goed. Te vaak stelt men zich

tevreden met de behandeling van een lesje uit een leerleesboekje en is de plant zelve niet ter aanschouwing aanwezig, terwijl ze toch in de omgeving voorkomt. De bezitters van land- en tuinbouwakte maken hierop steeds een gunstige uitzondering. Zij hebben zelf interesse voor de stof en weten die smakelijk voor te dragen. In aparte cahiers wordt de leerstof vastgelegd, terwijl de tekst door tekeningen wordt toegelicht en versierd.

MENSKUNDE

In de hoogste afdeling der lagere school vraagt de behandeling van het menselijk lichaam vrij veel tijd. Dit onderwijs wordt over het geheel genomen gaarne gegeven. Een plaat voor aanschouwing is meestal wel aanwezig. Uit den aard der zaak neemt de behandeling een eenvoudige vorm aan en is ze vooral gericht op de gezondheidsleer.

PHYSICA

Naast dit onderwijs wordt in de hoogste leerjaren enige tijd voor het physica-onderwijs uitgetrokken. Wat de resultaten betreft, moet men hierbij zijn verwachtingen niet al te hoog spannen. In verschillende scholen is geen enkel instrument aanwezig, of verkeren ze in een dusdanige toestand, dat men evengoed een grondige opruiming zou kunnen houden. Geld voor aanschaffing is niet aanwezig. Men behelpt zich met een leerleesboek, of een tekening op het bord.
Over het geheel genomen geven de leerkrachten dit onderwijs niet gaarne. Het valt den meesten moeilijk de leerlingen bij de les te houden. Vooral de meisjes hebben voor dit onderdeel weinig interesse.
Wat het gehele vak natuurkennis betreft, zou eigenlijk iedere school haar bijzonder leerplan moeten opstellen, waarin dan de leerstof tot in finesses zou moeten zijn uitgewerkt. Deze stof zou dan moeten worden vastgesteld, rekening houdende met de omgeving. Thans wordt het leerplan vaak te algemeen gehouden en heeft de onderwijzer er geen houvast aan. Een degelijke voorbereiding voor iedere les is hier noodzakelijk".

„Het onderwijs in het vak kennis der natuur", schrijft de inspectrice in de inspectie Dokkum, „vangt op sommige scholen in deze inspectie aan in het eerste leerjaar, op meerdere scholen echter in het derde of vierde leerjaar. De tijd, die aan dit onderwijs besteed wordt, varieert in de lagere klassen tussen $^1/_2$ en 1 uur, in de hogere tussen $^1/_2$ en $1^1/_2$ uur per week; bij uitzondering wordt voor het onderwijs in het vak kennis der natuur 2 uur per week uitgetrokken. De weergegeven uren tonen ten volle aan, dat op de lagere school het onderwijs in het vak natuurkunde niet een eerste plaats inneemt onder de vakken *a* t/m *k*. En toch is de kennis van planten en dieren, waarbij we ons tot de omgeving kunnen bepalen, en van eenvoudige natuurkundige verschijnselen van zeer veel nut voor de practijk van het leven. Zeker dient het onderwijs in het vak natuur-

kunde niet achter te staan bij dat in de vakken aardrijkskunde en geschiedenis.
In de aanvangsklassen bepaalt het onderwijs zich tot het vertellen over en bespreken van enkele huisdieren en de meest bekende planten. Is de school in het gelukkig bezit van een schooltuin, dan moeten ook de kleintjes daarvan hun deel hebben; het zaaien en poten heeft hun volle belangstelling, het zelf verzorgen, het zien worden van het tere plantje, het zien groeien en bloeien zijn zovele wonderen, die ook zonder meer hun liefde voor de natuur wakker roepen. Is de schooltuin er niet, dan kan toch elk kind in de klas een eigen plantje hebben om te verzorgen. Houdt de onderwijzer van planten, dan zijn die er ook in het lokaal, zo niet van de kinderen, dan toch van hemzelf. Wat is een lokaal zonder bloemen in de zomer; het tekent dadelijk de leerkracht, die er in staat. Kinderen, zowel jongens als meisjes, vinden het prettig zich de zorg voor de bloemen door den onderwijzer te zien opdragen. De toegewijde verzorging der kinderen van de planten in en bij de school is mij liever dan het verzorgen van uitgereikte plantjes thuis, die na zoveel tijd weer worden meegebracht en tentoongesteld. Zouden de prachtige bloeiende planten op een Floralia-tentoonstelling niet meer het werk zijn van de moeders dan van de kinderen?
Ook in de eerstvolgende klassen moet het onderwijs in de plantkunde zich bepalen tot planten uit de omgeving, waaraan in de hoogste klassen het kennen en bespreken van de lokale land- en tuinbouwgewassen dient te worden toegevoegd; in deze klassen worden tevens de voornaamste plantenfamilies aan de orde gesteld en de kenmerken daarvan besproken, evenals de organen en levensverrichtingen der plant. Aangenomen mag worden, dat de kennis van plantkunde, waarmee het grote deel der leerlingen de school verlaat, niet verder reikt dan het kennen van de delen van plant en bloem, de functies daarvan en de namen van een meer of minder groot aantal planten. Toch ken ik ook enkele scholen, waar ik er steeds weer versteld over sta, hoe goed de kinderen de flora van de omgeving beheersen, waar ze elk plantje, dat ze tegenkomen en niet thuis kunnen brengen, mee naar school nemen en den onderwijzer tonen, die geen gelegenheid voorbij laat gaan om de kinderen op de grote verscheidenheid van planten in de natuur te wijzen en ze op te wekken, buiten de ogen steeds open te houden voor het interessante om hen heen. Dezelfde belangstelling van kinderen heb ik geconstateerd in het paddenstoelenseizoen; de meegebrachte paddenstoelen — een gehele tentoonstelling was ontstaan — kenden ze alle met naam en toenaam. Deze scholen zijn echter uitzondering. Hoeveel onderwijzers maken zich van de plantkundeles af door het lezen in leerleesboekjes; voor een vak als plantkunde moesten deze boekjes niet bestaan. Ik herinner me een les, waarin de kinderen lazen: „Eerstelingen der lente", uit „Uit de Schepping", 3de deeltje, van M. W. Camping. Vele leerlingen hadden moeite de tekst behoorlijk te lezen; er behoeft dan ook niet gevraagd te worden, wat van de inhoud zal zijn blijven

hangen. Dan worden op vele scholen, zowel voor plant- als dierkunde, gebruikt de boekjes van Broos en Meyer „De Natuur in". De leerlingen kleuren de in contour aanwezige planten en dieren, en schrijven een door den onderwijzer gedicteerde tekst in. Het kleuren der plaatjes vinden de kinderen prettig en de boekjes vormen, mee naar huis genomen, een mooi vertoonmateriaal. De behoefte der onderwijzers om de leerlingen maar steeds weer uittreksels te laten opschrijven tijdens de les, is voor mij een aanwijzing, dat zij zelf de stof niet beheersen; zij weten niet te vertellen, de les is dood. De minder gunstige financiële omstandigheden en de lage vergoedingen voor leermiddelen kunnen hier niet dienen als excuus voor het niet slagen van het onderwijs. Het leermateriaal behoeft immers niets te kosten. Laat de onderwijzer eens met de leerlingen de natuur ingaan en gaan wijzen op het mooie rondom; laat hij planten en bloemen met hen gaan zoeken, hun leergierigheid opwekken en aanmoedigen; daarmee verricht hij heel wat dankbaarder werk dan met het dorre lezen in de leerleesboekjes en het saaie opschrijven der leerstof elke les opnieuw.

DIERKUNDE

Het onderwijs in dierkunde wordt meestal gegeven aan de hand van platen. Bijna geen school, of zij is in het bezit van de platen van Boerman en Knip; voor deze mooie duidelijke platen hebben de leerlingen wel belangstelling. De volgorde der leerstof kan gelijk zijn als bij plantkunde; in de eerste leerjaren komen enkele huisdieren aan de orde, in de hogere leerjaren kan dan volgen de behandeling van dieren uit de omgeving en van de meest bekende buitenlandse dieren; ook over de bestrijding van schadelijke dieren dient te worden gesproken. De onderwijzer grijpe daarbij elke gelegenheid aan, de aandacht van de kinderen er op te vestigen, dat en hoe ze kunnen medewerken tot bescherming der dieren in het algemeen en tot het beschermen der vogels in het bijzonder.

MENSKUNDE

In het zesde en zevende leerjaar wordt aan de orde gesteld het behandelen van het menselijk lichaam. Na de behandeling van bloedsomloop en ademhaling bij de mens kan worden gewezen op het verschil dezer verrichtingen bij bekende dieren. Ook heeft de school opdracht, aan de kinderen eenvoudige kennis van gezondheidsleer bij te brengen.

LEERLEESBOEKEN

Ook bij het onderwijs in dierkunde viert het leerleesboek hoogtij; m.i. moet worden toegegeven, dat het hier beter op zijn plaats is dan bij het onderwijs in plantkunde. Op de scholen zijn voor dit onderdeel veelal de volgende boekjes in gebruik:
„Dierenvreugd en -leed", door Dorsman en v. d. Klei.
„Van allerlei dieren", door E. Heimans.

„Dierenwereld in woord en beeld", door E. Heimans.
„Van planten en dieren", door Ligthart en Scheepstra.
„Uit de Schepping", door M. W. Camping.
„In het rijk van vreugde en smart", door H. Pilon.
In deze boekjes staan voortreffelijke lesjes, die door de kinderen met belangstelling worden gelezen. Waar het woord van den onderwijzer ook bij het onderwijs in dierkunde heel dikwijls faalt, vormen deze boekjes tenminste een zekere compensatie. Natuurlijk ontbreken ook voor dit onderwijs weer niet de schriften met de gedicteerde uittreksels.

PRACTISCH ONDERWIJS

Wordt het onderwijs in plant- en dierkunde gegeven door onderwijzers in het bezit van de akte land- en tuinbouwkunde, dan is dit in de resultaten aanstonds merkbaar. Ik heb bij deze onderwijzers aardige lessen bijgewoond, waarbij bleek, dat de gewassen, voor de streek van belang, uitvoerig waren besproken, dat ook de voornaamste voederartikelen voor het vee waren behandeld, waar de kinderen bijv. geheel op de hoogte waren van de werking van een broedmachine, enz. De scholen, waar dit onderwijs op zo practische leest is geschoeid, zijn echter grote uitzonderingen.

LEERMIDDELEN

Behalve platen en leerleesboekjes zijn voor het onderwijs in dierkunde in deze inspectie weinig leermiddelen aanwezig. Een enkele school is in het bezit van de romp van het menselijk lichaam in papier maché, andere hebben enige opgezette vogels, een vlinder- of eierverzameling. De laatste trof ik aan in het waterland, waar de kinderen als vanzelf meer belangstelling hebben voor de vogels en hun eieren dan op de kleilanden in het Noorden. Al de eieren waren door de kinderen bijeengebracht. Ook wordt hier en daar een aquarium aangetroffen; in dit levend hoekje natuur ontgaat de kinderen meestal niets; vol aandacht kunnen ze naar de bedrijvigheid in het water staan kijken. Een aquarium, dat is verworden tot een vieze bak met goor water, is geen aanbeveling voor den klasse-onderwijzer.
Ten slotte wil ik hier nog opmerken, dat meerdere scholen in het bezit zijn van een verzameling Indische waren, meestal geborgen in een soort pronkkastje, ter versiering aan de wand gehangen. Vermoedelijk worden vele kastjes zeer weinig geopend. Meermalen is me ten minste gebleken, dat de kinderen wisten, dat de tentoongestelde producten uit Indië kwamen, maar meer ook niet.

PHYSICA. NATUURKUNDIGE INSTRUMENTEN

Zijn de resultaten van het onderwijs in plant- en dierkunde meestal niet evenredig aan de tijd, aan het onderwijs in deze vakken besteed,

nog minder is dit het geval bij het onderwijs in physica, aangenomen altijd, dat de uren, op de lesrooster voor het onderwijs in deze vakken uitgetrokken, ook werkelijk daaraan worden besteed. Toegegeven moet worden, dat het overgrote deel der scholen in deze inspectie voor behoorlijk natuurkunde-onderwijs zeer slecht, of liever gezegd, in het geheel niet is geoutilleerd. Proeven nemen is uitgesloten, omdat zij geen enkel instrument bezitten. Scholen, waaraan leerkrachten zijn verbonden, die onderwijs geven aan een cursus in land- en tuinbouwkunde en die de voor deze cursus bestemde instrumentenkast herbergen, verkeren ook hier weer in een bevoorrechte positie, omdat gewoonlijk dan ook het lager onderwijs van dit leermateriaal profiteert. Waar we ons op de lagere school er geen illusie van behoeven te maken, dat de kinderen het hoe en waarom der natuurkundige verschijnselen zullen begrijpen, maar we er ons tevreden mee moeten stellen, de leerlingen de verschijnselen te laten waarnemen en te laten zien, hoe het één het gevolg is van het ander, spreekt het vanzelf, dat het ontbreken van elk instrument een grote rem is voor een behoorlijk onderricht in dit onderdeel. Het is, zoals het in het leven steeds gaat, ook hier het geval: wat de één te veel heeft, heeft de ander te weinig. Zo had op de uitgaven van de hieronder volgende schoolinventaris van natuurkundige instrumenten voor het onderwijs aan lagere-schoolkinderen m.i. bezuinigd kunnen worden.

Electriseermachine.
Flikkerbuis en -plaat.
Electrische bel.
Electrisch klokkenspel.
Lampje.
Statief met vlierballetje.
Eboniet-, glas- en lakstaaf.
Leidse fles.
Orgelpijp.
Stemvork.
Bel onder glazen klok.
Hoefijzermagneten.
Staafmagneten.
Kompas.
IJzervijlsel.
Katrollen en takel.
Veerunster.
Bol en ring van 's-Gravesande.
Toestel van Musschenbroek.
Metaalthermometer.
Toestel uitzetting van lucht.
Adhaesie-platen.
Toestel van Hope.
Toestel van Ingenhousz.
Koken in het luchtledige.
Polshamer.
Cryofoor.
Proef van Franklin.
Distillatietoestel.
Waterrad van Segner.
Fonteintje.
Beginsel waterleiding.
Waterpas.
Toestel van drukvoortplanting in het water.
Blaasbalg.
Maagdenburger halve bollen.
Luchtpomp.
Perspomp.
Zuigpomp.
Ring met blaas.
Glas met losse bodem.
Hydrostatische balans met gew.
Emmertjes van 's-Gravesande.
Retorten.
Proeftoestel voor geleiding van warmte.
Stoommachine.
Thermometers.
Barometers.

Toestel voor osmose.
Steekhevels.
Zuighevel.
Schietlood.
Bunsense branders.
Spiritusbranders.
Pneumatische bakken.
Cylinderglazen.
Kookflesjes.
Kookglaasjes.
Woulfse flessen.
Statieven met klemschroeven.
Recipiënten.
Maatglas.
Verbrandingslepel.
Verder nog glazen buisjes, reageerbuisjes en een ruime voorraad chemicaliën, kalkwater, marmer, zink, maten en gewichten, mortier met stamper, tangen, kopergaas.

De volgende minder kostbare inventaris lijkt mij voor het onderwijs in natuurkunde op een lagere school meer dan voldoende:

Balans.
Blok met gewichten.
Zuigpomp.
Perspomp.
Enkele brandspuit.
Thermometer.
Bol en ring van 's-Gravesande.
Emmertje van 's-Gravesande.
Vier maatgl. (2 met schaalverd.).
Zes kolven.
Een nest glazen.
Reageerbuisjes.
Waterpasje.
Spiritusbrander.
Steekhevel.
Thermoscoop.
Pekelweger.
Drie blokjes voor het bepalen van het s.g.
Glazen buizen.
Glazen bakjes.
Waterrad van Segner.
Thermometerbuisjes.
Vogelfonteintje.
Toestel voor zijwaartse druk.
Barometerbuis met bakje en plank met schaal.
Electrische bel.
Twee magneten.

Zeer hinderlijk is het, bij het schoolbezoek kasten met instrumenten aan te treffen, die dik onder het stof zitten, of erger nog, schromelijk verwaarloosd zijn. Op een bijzondere school trof ik een kast met leermiddelen aan, die nimmer waren gebruikt en waarvan niets meer goed was. Tegelijk met deze instrumenten was indertijd door het schoolbestuur een projectielantaarn aangeschaft, die nooit gebruikt had kunnen worden, omdat de school niet van electrisch licht was voorzien en die, nu de school is aangesloten bij het electrisch net, voor oud vuil in de hoek van een leegstaand lokaal lag.
Het onderwijs in physica blijve op de lagere school zeer eenvoudig. Wanneer het leerplan vermeldt: vaste stoffen, vloeistoffen, gassen, poreusheid, veerkracht, smelten, stollen, oplossen, verdampen, communicerende vaten, pompen, brandspuit, uitzetten en inkrimpen, thermometer, geleiding, hefbomen, zwaartekracht, luchtdruk, barometer, spankracht, opwaartse druk van water en lucht, iets over adhaesie, cohaesie en osmose en iets over geluid, licht, magnetisme, electriciteit en de stoommachine,

dan is dit eer een te veel dan een te weinig en meer dan te veel, wanneer de school geen demonstratiemateriaal heeft.

LEERLEESBOEKEN

Leerleesboekjes voor physica komen me misplaatst voor. De meest gebruikelijke leerboekjes zijn:
„Denken, vinden en toepassen", door Dorsman en v. d. Klei.
„Proefondervindelijke natuurkunde", door F. Janse.
„Verschijnselen en toepassingen", door B. Laarman.
„Na de proef", door I. Nauta.
„Natuurkunde voor de volksschool", door Kerst Zwart.
„Electriciteit", door C. L. van Balen.

SLECHTS ENKELE GOEDE LESSEN

In het afgelopen jaar woonde ik slechts een heel enkele goede les in natuurkunde bij; als goed noteerde ik een les, waarin de thermometer werd behandeld, en een les, welke als voorbereiding diende voor het ontwikkelen van zuurstof en koolzuur. Op beide scholen bleken de kinderen goed in de leerstof thuis te zijn.

BEZOEK AAN ZUIVELFABRIEK

Tijdens het verslagjaar brachten de verschillende scholen een bezoek aan een zuivelfabriek. Op mijn verzoek hebben steeds al de leerlingen de volgende dag in een opstel neergeschreven, hetgeen ze bij dat bezoek gezien hebben en ervaren. Uit die mij toegezonden kinderverslagen, waarvan sommige in opgetogen trant waren geschreven, bleek, dat de kinderen de gang van zaken bij het verwerken van melk tot boter en kaas zich goed bewust waren geworden; de verschijnselen hadden ze goed waargenomen; au fond hebben ze de werking der machines en de afscheiding der stoffen natuurlijk niet begrepen, toch zijn deze bezoeken voor deze buitenkinderen van veel nut geweest, omdat ze hen nader hebben gebracht tot de practijk van het leven. Zien en ervaren, meer nog dan begrijpen, sta bij het onderwijs in natuurkunde op de lagere school op de voorgrond.
Voor herziening en verheldering der leerstof kome het onderwijs in het vak kennis der natuur mede het eerst aan de orde."

„Op dertig scholen", schrijft de inspecteur in de inspectie Groningen, „heb ik een opzettelijk onderzoek ingesteld naar het vak kennis der natuur. Het resultaat was zeer verschillend en in sterke mate afhankelijk van de ambitie en de kennis van den betrokken leerkracht. Wat er op *de* scholen aan dit vak wordt gedaan, kan ik ook na het onderzoek nog niet objectief vaststellen. Een voor alle scholen geldend oordeel vermag ik niet uit te spreken.

Op de z.g. opleidingsscholen, welke ik bezocht, kwam van het vak niet veel terecht. In het leerplan van een dier scholen staat: „In het zevende leerjaar wordt de plantkunde in meer wetenschappelijken zin behandeld dan in klasse zes". Ik bezocht de school, welke 1 September begonnen was, op 1 Maart. Aan plant- en dierkunde was toen in de 6de klas nog niets gedaan. In de 7de klas was de dierkunde, volgens de verklaring van het hoofd, „te hooi en te gras behandeld". Van plantkunde wisten de leerlingen iets van den vorm der bladeren. Voor physica vermeldde het leerplan: „Veerkracht, voortplanting warmte, geluid, spiegels, lichtbreking, lenzen, magnetisme, electriciteit, electromagneet, electromotor, klos van Rhumkorff, radio". Het onderzoek leerde, dat de kinderen oppervlakkig iets wisten van het magnetisme, den thermometer en den luchtballon. Ook op „gewone" scholen heb ik echter leerkrachten aangetroffen, die van het vak niets terecht brachten. Zo trof ik een onderwijzer in het 5de leerjaar, die 20 minuten te laat begon en wiens les bestond in het lezen uit: „Bij den boschwachter". Dit laatste overkwam mij in 3 klassen.

Een onderwijzeres vond ik bezig met de behandeling van de communicerende vaten. Zij had het boekje: „Denken, vinden en toepassen", van Dorsman en v. d. Klei in de hand, en gaf zo les, zonder instrumenten of zelfs maar een tekening.

Een onderwijzer, die een verwaarloosde klas had gekregen, bekende, dat hij de uren, voor kennis der natuur bestemd, gebruikt had voor andere vakken, die „het meer nodig hadden".

Weer een ander vertelde een verhaaltje uit het boek: „Verhalen uit het dierenrijk", van Rutgers en Tolman. De les was als vertelling goed, maar stond met kennis der natuur slechts zijdelings in verband.

Het boekje: „Denken, vinden en toepassen" vormt op vele der door mij bezochte scholen de handleiding voor de physica. Het wordt echter zeer verschillend gebruikt: Op sommige scholen wordt het gelezen en onder het lezen wordt hier en daar iets verklaard. Op deze scholen waren geen natuurkundige instrumenten. Op andere scholen werd het boekje wel gelezen, maar pas als de leerstof behandeld was, en door proeven een en ander was verduidelijkt.

De thermometer geniet algemene belangstelling. Verder wordt behandeld: de barometer, communicerende vaten, wet van Archimedes, perspomp, samenstelling van de lucht. Ook electriciteit en magnetisme krijgen wel een beurt. Over het gebruik van electriciteit in het dagelijks leven en de voorzorgen, welke in acht genomen moeten worden, heb ik weinig horen spreken.

Voor dierkunde worden de platen van Boerman en Knip veel gebruikt. Aan plantkunde wordt over het algemeen het minst gedaan. Op enkele scholen brachten de kinderen planten, die ze gevonden hadden en niet kenden, mee naar school. De onderwijzers der betrokken klassen bleken uitstekend op de hoogte te zijn en moedigden deze „kennis der omgeving" zeer aan. De kinderen kenden dan ook veel van wat in de omgeving groeide.

De kennis van het menselijk lichaam viel wel mee. De gezondheidsleer schoot er echter vaak bij in.

LEERSTOF

Op het merendeel der door mij bezochte scholen werd het leerplan wel goed afgewerkt. Waar een zgn. klasse-aantekenboek werd bijgehouden, was dat betrekkelijk eenvoudig vast te stellen. In alle klassen heb ik door den onderwijzer laten vragen. In sommige scholen was het resultaat zeer goed. Ik moge hier laten volgen, wat in twee klassen (7de leerjaren) in plm. 45 minuten als „herhaling" aan de orde kon worden gesteld:
Klas A. Geraamte van den mens: verdeling, beenderen van het hoofd, wervels, ribben, schoudergordel, hand. Organen borstholte. Indeling van het hart. In welke helft bevindt zich koolzuurrijk bloed? Dienst van de longen. Spijsvertering. Huid: samenstelling, zenuwen. Oog. Hersenen: verdeling, taak kleine hersenen, hersenprovinciën. Oor inwendig, evenwicht.
Roofdieren: gebit, kaakbeweging.
Koe, hert, enz. Maagverdeling. Spijsvertering. Das; gang van de das. Zoolgangers, teengangers, telgangers, kameel.
IJsfabriek, condensatie, regenval. Ontstaan Z.O.-Moesson.
Stoommachine: stoomschuif, vliegwiel, veiligheidsklep, manometer. Schimmelplanten. Paddenstoelen. Anorganisch voedsel.
Klas B. Kunstmest: chilisalpeter, salpeterzout, salpeterzuur, zoutzuur, phosforzuur, kali-stikstof, phosforzure kalk. Bewerking van de grond. Koolzuur en koolstof. Ademhaling van de plant.
Plantenfamilies: vlinderbloemigen, lipbloemigen. Organen van de plant. Katjes. Honingklieren. Waarom de katjes vroeg bloeien. Planten, die geen bloemen hebben.
De Mens: wat wij in de voeding nodig hebben. Vetten, eiwit, zouten, koolhydraten, vitaminen, vruchten met schil.
Bacteriën, nuttige en schadelijke bacteriën (stikstof bast). Rottingsbacteriën. Melkzuurbacterie. Wekfles.
Wet van Archimedes. Thermometer. Vaste punten. Barometer. Manometer. Stoom-afkoeling.
In deze klas hadden de kinderen aantekenschriften en een natuuralbum. De onderwijzer der laatstgenoemde klas is in het bezit der akte landbouwkunde. Zijn onderwijs draagt daarvan duidelijk de sporen."

De inspecteur in de inspectie Winschoten schrijft:

„Bij de leerkrachten ontmoet men er:
a. die het vak onderwijzen zonder een bepaald doel;
b. die het vak onderwijzen met zeer bepaalde materiële doelstellingen, voor wie het vak dus vooral moet bijdragen tot de algemene ontwikkeling;
c. die bij dit vak vooral idiële doelstellingen hebben, bij wie het dus gaat om „vorming des gemoeds", om liefde voor plant en dier, voor wie het vak dus in de eerste plaats opvoedende waarde heeft.

DE LEERPLANS

Over het algemeen is de leerstof voor het vak kennis der natuur weinig gedetailleerd gegeven. Wel heel beknopt is het volgende leerplan, dat woordelijk overgenomen is:

4de leerjaar: Behandeling van een aantal planten en dieren.
5de leerjaar: Behandeling van andere bekende planten en dieren.
6de leerjaar: Enkele planten- en dierenfamilies. Eenvoudige natuurkundige verschijnselen en toepassingen.
7de leerjaar: Voortzetting van het 6de leerjaar.
Enige kennis van het menselijk lichaam.
Eenvoudige kennis van gezondheidsleer.

Geheel vrij van vaagheid is dit programma niet, al sluit het degelijkheid van het onderwijs niet noodzakelijk uit. Uit dit leerplan kan niet worden opgemaakt — tenzij indirect — òf en zo ja wèlke persoonlijke inzichten er ten aanzien van dit vak aan de betrokken school bestaan, in tegenstelling met het volgende:

4de leerjaar: Natuurleven in sloot en plas, aan struik en boom.
5de leerjaar: Planten uit de naaste omgeving. In de winter huisdieren en vee.
6de, 7de leerjaar: Plantkunde. Iets over morphologie en levensfuncties der planten. Verschillende cultuurgewassen.
Dierkunde. Bekende inlandse en vreemde dieren. Nuttige en schadelijke insecten.
Natuurkunde. Verschillende physische verschijnselen: s.g., warmte, luchtdruk, electriciteit, enz.
De mens. Bouw en functies van het menselijk lichaam. Gezondheidsleer. Malariabestrijding.

Men is, na lezing van dit leerplan, geneigd te concluderen tot een zekere voorkeur voor dit vak bij het personeel dezer school. Het schijnt te voelen voor direct waarnemen in de natuur, voor binding van de leerstof aan het milieu en het schijnt de leerstof te kiezen mede met het oog op haar practische waarde voor het dagelijks leven. Met opzet geven we deze twee leerplans, omdat ze in hun wezen tegenstellingen zijn en geheel tegenstelde resultaten doen vermoeden. Na lezing van het eerste vreest men, na lezing van het tweede verwacht men.

De uitkomst bleek evenwel juist anders te zijn. Bij den eersten leerkracht lieten de kinderen weinig vragen zitten, planten en dieren der behandelde platen kenden ze grondig, ze hadden enige kennis van de morphologie van de plant en wisten nog iets van de geruime tijd geleden behandelde onderwerpen uit de natuurkunde; in het tweede geval, dat van het mooie program, praatte de leerkracht het halfuurtje vol, omdat al ras bleek, dat de stof òf niet behandeld òf al vergeten was. Nog altijd komt het meer aan op de *uitwerking* van het leerplan dan op de *samenstelling* ervan.

De vier punten, die in deze beide leerplans naar voren komen, plantkunde, dierkunde, natuurkunde, de mens, vindt men overal terug. In

een enkele school komt bij de behandeling van de gezondheidsleer ook enige kennis van E.H.B.O.
Soms is ook het verkeersonderwijs bij het vak natuurkennis en dan speciaal bij het vierde punt ondergebracht.
Veel waarde kennen tal van leerkrachten, te oordelen naar het aantal uren, voor kennis der natuur uitgetrokken, aan dit vak niet toe. Het gehele onderwijs beperkt zich soms tot 3 uur per week, gerekend over 4 leerjaren, d.w.z. in ieder der 4 hoogste leerjaren iedere week ¾ uur. Soms dijt dit aantal uit tot 4 uur, wekelijks 1 uur per leerjaar:
Op scholen als deze is het vak van te voren gedood."

HULPMIDDELEN

Deze bestaan voornamelijk uit *platen*, *leerleesboeken* en *instrumenten*. Over ieder dezer drie meen ik enkele opmerkingen te moeten maken.

PLATEN

Vele scholen zijn in het bezit van series platen, vooral voor dierkunde. Bij deze platen behoren handleidingen. Een plaat zonder handleiding heeft minder waarde dan een handleiding zonder plaat. Daarom doet het zo vreemd aan te constateren, dat soms op een school wel de platen, maar niet de handleidingen aanwezig zijn. Hoe kunnen de onderwijzers dan de bedoelingen der ontwerpers tot hun recht laten komen? Hoe kunnen zij, tenzij geheel in het onderwerp thuis zijnde, het maximum profijt trekken van de dikwijls kostbare platen? Tal van bijzonderheden, tal van interessante wetenswaardigheden moeten hun ontgaan. Hun les moet noodzakelijk lijden door gebrek aan inhoud. Alleen: het bestuderen van handleidingen kost tijd, het maken van schetstekeningetjes kost tijd, het ontwerpen van een behandelingsschema kost tijd. Maar wie zijn platen en handleidingen goed gebruiken wil, moet zich voorbereiden voor zijn les. En we hebben de indruk dat tal van leerkrachten tegen deze moeite opzien, getuige de vlakheid, vaagheid en onbeduidendheid hunner lessen. Stellig geldt dit voor hen, bij wie de platen slechts muurversiering, of erger platenkistvulling blijven.

LEERLEESBOEKEN

Veel leerleesboeken schijnen in het algemeen niet aanwezig te zijn. Het trof mij tenminste herhaaldelijk, dat zelfs veel herdrukte leerleesboekjes als „Dierenvreugd en -leed" niet bekend waren. Nog sterker was de onbekendheid met leerleesboekjes over plantkunde. Herhaaldelijk moeten leerkrachten worden aangespoord, eens present-exemplaren van de verschenen series aan te vragen.
Overigens weet men niet, of men zich over deze onbekendheid verheugen of bedroeven moet. De leerleesboekjes hebben fnuikend gewerkt op de vertelkunst van den onderwijzer, niet alleen bij dit vak.

Zij zijn er ongetwijfeld mede oorzaak van, dat de lesbehandeling ontaardt in lezen van overigens verdienstelijke stukken proza, zoals men die in de hierboven genoemde serie vinden kan.

NATUURKUNDIGE INSTRUMENTEN

Een schrijnend tekort aan hulpmiddelen valt te constateren op het gebied der natuurkunde.
Op tal van scholen heb ik de volledige inventaris van de „physica-kast" opgenomen. Als men de meer dan armzalige lijstjes nagaat, begrijpt men tevens, hoe het komt, dat de resultaten van dit onderwerp zo mager zijn.
Hieronder volgen enige „inventarissen":

a. een glazen spuitje;
een tweetal glazen buisjes van plm. 10 cm lengte;
een verharde gummibuis van plm. 20 cm lengte.

b. enkele maatglazen;
een kookfles;
een steekhevel;
een fonteintje;
een stel communicerende vaten;
een halve brandspuit;
een verharend kattevel.

c. Tantalusbeker;
Heronsfles;
gasbak.

d. bol en ring van 's-Gravesande;
emmertje van 's-Gravesande;
stel communicerende vaten;
steekhevel.

e. in het geheel niets;

f. ballon voor uitzetting der lucht;
spiritusbrander;
hevel;
waterrad;
instrumenten voor zuurstofproef;
enkele potjes kunstmeststoffen;

maar: alles uit eigen beurs betaald, van de school niets !
De gevallen *e* en *f* ontmoet men herhaaldelijk.
Men vraagt zich af, hoe dergelijke toestanden kunnen ontstaan. De schoolhoofden antwoorden steevast: Geen geld. Dit motief kan gelden voor de laatste jaren. Het onttrekt zich aan mijn beoordeling, of het ook vóór de crisis gold. Eén van de oorzaken zal toch ook wel zijn de negatieve houding van veel leerkrachten tegenover dit vak.
De financiële kwestie zal stellig ook in gunstige tijden een rol blijven

spelen. Men kan toch geen volledig instrumentarium toestaan aan de vele twee- en driemansscholen ten plattelande. In hoeverre instrumenten gemeenschappelijk gebruikt zouden kunnen worden, behoorde eens nader te worden onderzocht. Het lijkt mij mogelijk, dat in kleine gemeenten met 2, 3 of 4 scholen, of in kleine stadjes een „centraal depôt" werd gevestigd, waar ieder de instrumenten haalde, die hij nodig had. Bij de kleine afstanden is het halen en terugbezorgen geen overwegend bezwaar.

WERKWIJZE

De leerkrachten, wien men vraagt eens uiteen te zetten, hoe zij dit vak behandelen, blijken in hoofdzaak te behoren tot *twee* typen, die men zou kunnen aanduiden met de woorden: *idealisten* en *utilitaristen*. De eerste groep vertelt, vraagt weinig na, bekommert zich er weinig om of er wat van de stof blijft hangen, en is tevreden, soms zelfs gelukkig, als er bij de kinderen enige liefde of zelfs maar enige belangstelling voor planten en dieren te bespeuren valt. Als zij zelf veel voor het vak voelen en goed vertellen, hun demonstratiemateriaal goed kiezen, komen ze zelden bedrogen uit. Het zijn vooral de meisjes, die iets van hun warmte overnemen.

De andere groep werkt systematischer. Zij zoeken naar de beste middelen, waardoor de kinderen iets van het vak kunnen leren. Sommigen beginnen steeds met vragen naar de stof, die in de vorige les behandeld is, anderen — en dit is een grote groep — geven van de behandelde stof een kort uittreksel, dat in een apart cahier wordt overgeschreven, al dan niet verlucht met de bijbehorende tekeningen. Voor enkelen is daarmee de behandeling voltooid; na het overschrijven worden de schriften zelden of nooit meer ingezien. In dit geval mag men de tijd, aan het copiëren besteed, verloren achten: bij het onderzoek bleek herhaaldelijk, dat de kinderen niets van de behandelde leerstof hadden onthouden.

Bij andere leerkrachten daarentegen worden de aantekeningen van tijd tot tijd, bijv. in de hogere klassen tegen het rapport, opnieuw bestudeerd. Deze wijze van werken heeft, van nuttigheidsstandpunt bekeken, de beste resultaten.

Evenwel: bij te veel leerkrachten blijft het onderwijs woord-onderwijs. Er wordt veel verteld, veel geschreven, weinig gezien, weinig onderzocht. Enerzijds komt dit, doordat veel scholen zo schraal voorzien zijn van materiaal voor demonstratie, uitgezonderd dan wandplaten; anderzijds, doordat een deel van de leerkrachten te verbalistisch is ingesteld en geen behoefte aan demonstratie, experiment en bezoek voelt. Zo is te verklaren, dat het woord-onderwijs zo weinig gesteund wordt door schoolwandelingen, bezoeken aan fabrieken, zelfwerkzaamheid der leerlingen in schooltuinen.

Hier en daar vindt men in de scholen uitgebreide collecties op natuurhistorisch gebied. Natuurlijk bij leerkrachten die voor het vak voelen.

Bij hen vindt men dan de bekende Indische verzameling, verder allerlei hout- en steensoorten, ertsen, chemicaliën, collecties vlinders, kevers en schelpen, soms zelfs schubdieren, schildpadden, slangen, allerlei kleinere uitheemse dieren op sterk water, enz. De kinderen zorgen dikwijls zelfs voor aanvulling; zij brengen allerlei merkwaardigheden, die soms wel, soms niet in de collectie passen, mee naar school.
Bevreemdend is het daarentegen, dat zo weinig de industrieën der naaste omgeving worden bezocht. Zo kan het gebeuren, dat een leerkracht tal van lessen besteedt aan de aardappel, de aardappelmeelfabriek, de bijproducten, enz. maar niet op de gedachte komt, de directie te vragen of hij op een stil uurtje eens met zijn klassen een bezoek mag komen brengen. Voor het levend houden der kennis, voor het beter begrijpen der behandelde stof is een dergelijk bezoek stellig van groot belang. In overeenstemming met deze negatie der levende werkelijkheid is het minimale aantal schooltuinen, naar ik meen, slechts een enkele in de gehele inspectie.
Enkele leerkrachten streven er stelselmatig naar, bij het onderwijs in kennis der natuur aansluiting tot stand te brengen met andere leervakken. Zo met aardrijkskunde, geschiedenis, tekenen en taal. In dit verband herinner ik me een uitstekende les over houtsoorten. Er was een uitgebreide collectie aanwezig, waarvan de kinderen verschillende soorten met hun eigenschappen kenden. Ze wisten tevens, voor welke doeleinden ze waren bestemd. De groeiplaatsen werden nagegaan op de kaart van Europa en de wereldkaart, het vervoer besproken naar de Groninger invoerhaven Delfzijl, en verder naar eigen dorp, herinnerd werd aan de vindplaatsen van kienhout in de venen van eigen omgeving. De invloed van vocht en van zwammen op het hout werd behandeld, alsmede de verschillende middelen, waarmede de schilder het bederf kon tegengaan. Den, spar en lork werden getekend, eveneens de bladeren van verschillende inheemse bomen. Zo groeide deze les uit tot een prachtig afgerond geheel, boeiend door veelzijdigheid. De aandacht der leerlingen verslapte geen ogenblik.
Anderen combineren met taal, door de behandelde stof, vooral waar het dieren betreft, te gebruiken voor opstellen. Een enkele maal waren de leerlingen geoefend in het maken van aantekeningen tijdens de les en het uitwerken dezer aantekeningen in de taalles.
Helaas is deze occasionele concentratie een zeldzaamheid. Voor de meeste leerkrachten is kennis der natuur een apart vak, zoals alle vakken aparte vakken zijn.

RESULTATEN

Wanneer men tracht zich een beeld te vormen van wat de kinderen weten van de behandelde leerstof, niet volgens de leerplans, die immers vooral bij dit vak toch vaak dode dingen blijven, maar blijkens de waarnemingen tijdens het schoolbezoek, dan komt men tot de volgende conclusie:

a. Plantkunde.

Een geliefd onderdeel is de morphologie van de bloem. De kinderen kennen de namen der onderdelen veelal op hun duimpje. Vandaar, dat vele lessen met dit punt beginnen. Een eerste indruk is veel waard. Soms zelfs kunnen de kinderen de dwarsdoorsnede van „de" bloem tekenen, en wijzen ze zonder aarzelen de verschillende delen aan.
Zelden hoort men daarentegen iets over de levensverrichtingen van de plant. Voeding en ademhaling worden blijkbaar slechts door die leerkrachten behandeld, voor wie plantkunde het liefhebberijvak is of door leerkrachten, die in het bezit zijn van een der akten land- of tuinbouwkunde. De doorsnee-onderwijzer waagt er zich liever niet meer aan. Vaker daarentegen wordt gevraagd naar bestuiving en bevruchting. De rol van insecten en de wind wordt dan in het licht gesteld, tekeningen illustreren de les. Ook van dit punt blijft wel weer een en ander hangen.
Buiten deze onderwerpen van algemeen-plantkundig karakter schijnt het een kwestie van toeval zijn, wat door de leerkrachten wordt behandeld. In de veenkoloniën wordt nog al veel aandacht besteed aan de aardappel. Men krijgt de indruk, dat de leerlingen zich voor dit onderwerp wel interesseren. Ze kennen soms verschillende aardappelsoorten, kunnen de bloem beschrijven, weten dat de vrucht een bes is en dat de knollen eigenlijk niet de vruchten zijn, kennen enkele familieleden als tomaat, bitterzoet, e.a. en weten, dat de Colorado-kever een groot gevaar oplevert. Hiermee is tevens een der weinige gevallen genoemd, waarin opzettelijk verband wordt gelegd tussen flora en omgeving (buiten de leerplans dan).
Een ander onderwerp dat binnen dit principe valt, is de paddenstoel. De enkele keren, dat ik dit onderwerp hoorde, bleek de kennis der leerlingen groter dan ik verwachtte. Ze hadden enig idee van de voortplanting, wisten iets van sporen en sporenhouders, kenden zelfs het woord mycelium.
Waar dit verband ontbrak, bleek de kennis vrij gering. Een leerkracht had volgens zijn klasse-aantekenboek behandeld:
Mei: paardenbloem, pinksterbloem, dovenetel, iris;
Juni: madeliefje, verschillende heesters, roos, graansoorten;
Juli: lelie, tuinbloemen, waterlelie;
Augustus: dahlia's, asters;
September: varens.
Een vrij overladen program, vermoedelijk te veel voor grondige behandeling. Op verzoek van den leerkracht zelf werd hij, op een enkel punt na, ontslagen van een nader onderzoek. Hij scheen zijn leerlingen (en zichzelf?) te kennen. Zelfs van de varens, die drie weken geleden behandeld waren, wisten de kinderen zich niets te herinneren. Zou meer genoemd zijn dan de naam?

b. Dierkunde.

Sterker nog dan bij de plantkunde is bij de dierkunde de incidentele behandelingswijze. Slechts een heel enkele maal heb ik horen vragen

naar de bouw van het dier, naar zijn levensverrichtingen, naar de indeling van het dierenrijk. Alle onderwerpen van algemeen karakter worden klaarblijkelijk met opzet vermeden. Er is misschien wat voor te zeggen, omdat het algemene den kinderen vermoedelijk weinig interesseert en ze liever luisteren naar verhalen over bepaalde dieren, vooral wanneer deze toegelicht worden met platen.
Vaker dan bij de plantkunde het geval was, kwam het verband met het milieu ter sprake. In het algemeen bleek dit weer het middel te zijn, waardoor de kennis bleef hangen. Waar de leerkracht de kennis onderzocht met behulp van door mij uitgezochte platen, bleven de leerlingen zelden een vraag schuldig. Zo kenden ze bijv. alle planten en alle dieren van de bekende platen: Weide- en watervogels, Dieren in de winter. Behalve de namen, tal van de bekende bijzonderheden. Hetzelfde gold voor de plaat: In het Braziliaanse oerwoud.
Alleen van de vogels worden klaarblijkelijk enige algemene kenmerken behandeld en dan speciaal: de bouw van het ei. De vogels schijnen voor de kinderen nogal wat aantrekkelijkheid te bezitten: waar er naar gevraagd werd, werd met een zeker enthousiasme geluisterd, vaak meer dan bij de grote zoogdieren. Over het algemeen bleek echter de kennis van vogelsoorten gering: een vogel is ten slotte een vogel. De lagere dieren kwamen slechts zelden aan de orde. Eigenlijk wel vreemd voor een streek als Oostelijk-Groningen, dat hoofdzakelijk van landbouw en veeteelt leeft. Slechts enkele leerkrachten behandelen opzettelijk nuttige en schadelijke insecten. Waar de behandeling berustte op toeval, betekende de kennis weinig: wat ik bijv. over de kevers hoorde, had evengoed niet onderwezen kunnen worden.
Belangstelling bestond wel voor de gedaanteverwisseling. De verschillende stadia waren in de regel goed onthouden.
„Als ik het woord natuurkunde noem, schrikt de klas". Een trieste voorspelling. Erger was, dat de voorspelling juist bleek te zijn. Nog erger was, dat niet alleen in deze klas, maar dat in tal van klassen de leerlingen schrikten. En met hen schrikten vele leerkrachten op het noemen van dit woord.

c. Physica.

Met het vak natuurkunde wil het klaarblijkelijk nog niet ! Er zijn wel oorzaken voor aan te geven. Het aantal uren, voor kennis der natuur uitgetrokken, is veelal gering: er zijn minima van 3 of 4 uur wekelijks over alle leerjaren te zamen. Van de leertijd wordt het grootste gedeelte besteed aan plant- en dierkunde, blijft in de wintermaanden zo nu en dan eens een uurtje over voor physica. De scholen hebben een ontstellend tekort aan instrumenten, we zagen het reeds. Men behelpt zich dan met tekeningen. Vele leerkrachten onderwijzen nog de physica, die zij op de kweekscholen zelf hebben geleerd, natuurkunde, die langzamerhand wel wat „weltfremd" is geworden. Vele anderen gaan van de stelling uit, dat physica niet op de lagere scholen thuishoort en aanvaarden deze stelling als een axioma.

Met de natuurkunde is het veelal droevig gesteld. De meisjes blijken er in de regel niets van te weten; bij het vragen richt de onderwijzer zich haast automatisch tot de jongens. Meer in hoop dan in vertrouwen. Helaas laten ook zij hem vaak in de steek. Het onderwerp luchtdruk schijnt het plechtanker te zijn. Maar ondanks de pompen vergaat het schip. Hartklep en zuigerklep worden in plaats en functie herhaaldelijk met elkaar verward. Zij schijnen zich soms solidair te verklaren: openen en sluiten tegelijk. Wonderlijk, dat er in de meeste gevallen ten slotte toch nog water komt.
Nergens blijkt zo duidelijk als hier, hoe weinig de kinderen in staat zijn, uiteenzettingen te geven. Hun wijze van uitdrukken is onbeholpen, ze spreken zich in hun verklaring herhaaldelijk tegen, zijn dikwijls niet in staat gebruik te maken van de zo geredelijk geboden hulp. Waarschijnlijk is van de gehele uiteenzetting niets begrepen. De thermometers komen er in het algemeen wat beter af. Herleidingen worden vrij vlot en vrij nauwkeurig gemaakt, al geeft Fahrenheit met zijn beruchte 32° nogal eens moeilijkheden. Trouwens het gehele onderdeel: uitzetting bij warmte, inkrimping bij koude, blijft beter hangen.
Archimedes daarentegen blijft, zo vele eeuwen na zijn dood, het de jeugd nog lastig maken. Het berekenen van het gewichtsverlies bezorgt haar nog vele moeilijke momenten en vele lage cijfers. Nog erger als daar de steun-, last- en machtpunten bijkomen. Dan wordt de verwarring hopeloos.
Opvallend weinig kwamen toepassingen uit de moderne natuurkunde ter sprake, ofschoon toch in tal van boekjes voor de lagere school deze worden besproken. Men krijgt de indruk, op enkele uitzonderingen na, met een volkomen verstard onderdeel te doen te hebben.

d. De mens.

Hoewel in bijna alle leerplans een passage gewijd wordt aan kennis van het menselijk lichaam en de gezondheidsleer, werd naar deze onderdelen weinig gevraagd. Misschien levert een onderzoek in het voorjaar gunstiger resultaten op.
Op enkele scholen kenden de leerlingen der 7de klasse wel een en ander van het geraamte en de levensverrichtingen.

ALGEMEEN

De voorkeur van den leerkracht demonstreert zich in de voorkeur van zijn leerlingen. Deze stelling gaat niet geheel door voor de onderdelen van het vak natuurkennis. Voor een bepaald onderdeel bestaat in de regel voorkeur, voor andere onverschilligheid of afkeer. Over het algemeen voelen de leerlingen, zowel jongens als meisjes, voor dierkunde. Zij luisteren met graagte naar het dierenverhaal, lezen met welbehagen de goede leerleesboeken, die er over dit onderdeel bestaan. Het meest schijnt hen te boeien het verhaal over forse, grote, machtige dieren uit onbekende

wildernissen, woestijnen, zeeën. De romantiek van dit leven met zijn gevaarvolle en zijn tedere momenten, pakt hen; de dieren schijnen voor hen wezens te worden, begiftigd met de menselijke sentimenten, die zij zelf ervaren. Voor een goed verteld verhaal over het dierenleven bestaat ten allen tijde belangstelling.

Bij de jongens komt er in de hogere klassen van de plattelandsscholen nog een factor bij, die van nut en schade. Zij ervaren dit verband aan den lijve, omdat de kwestie: nuttige en schadelijke dieren, in het gezin herhaaldelijk onderwerp van gesprek is. In dit geval bepalen dus romantiek en utiliteit hun voorkeur.

Veel minder goed staat de plantkunde aangeschreven. Bij jongens en meisjes in de regel weinig interesse. Wel verzorgen de meisjes over het algemeen graag de planten in het lokaal, doch vermoedelijk komt deze zorg meer voort uit een behoefte aan gezelligheid, dan uit liefde tot het verzorgde object. Bij de jongens bestaat belangstelling voor de landbouwgewassen. Slechts enkele leerkrachten deelden mee, dat de kinderen spontaan planten mee naar school brachten om naam en bijzonderheden te vragen.

Ook ten aanzien van de physica moet omderscheid gemaakt worden tussen jongens en meisjes. De meisjes schijnen in het gunstigste geval zich te interesseren voor de proef òm de proef en het resultaat, bij de jongens bestaat wel belangstelling voor de conclusie. Zij vragen ook meer naar de betekenis voor het dagelijks leven. Een algemene voorkeur bestaat toch ook niet bij de jongens; er zijn er nog, al, die liever taal of rekenen doen dan natuurkunde.

Er is vroeger, en er wordt tegenwoordig nog, veel geschreven over de wreedheid der jeugd tegenover het dier en over haar vernielzucht tegenover de plant. Het leek mij van belang eens na te gaan, hoe het in een plattelandsstreek als Oostelijk Groningen daarmee gesteld was. Tot mijn verheuging verklaarden alle leerkrachten, wien ik er naar vroeg, dat, vergeleken met de ervaringen uit de eigen jeugd, er een sterke keer ten goede is gekomen. Wreedheid tegenover dieren, opzettelijk pijnigen van dieren, komen zo goed als niet voor, ruwe behandeling uiterst zelden. Honden en katten worden nog wel opgejaagd, maar het uithalen van vogelnestjes is sterk afgenomen. Jonge verongelukte vogels worden meestal met zorg binnen gebracht, gevonden dode dieren begraven. Planten langs de weg, bloemen in de tuinen worden ontzien, van opzettelijke vernieling is weinig sprake. Natuurlijk worden de huisdieren goed verzorgd.

Deze keer ten goede is slechts gedeeltelijk aan het onderwijs toe te schrijven, vermoedelijk voor een even groot gedeelte aan de stijging van het algemeen beschavingspeil ten plattelande. Er is ook invloed van de beweging voor dierenbescherming te bespeuren.

Hier en daar bestaan nog de Floralia-verenigingen. Zij schrijven nog steeds wedstrijden uit voor de beste zelfgekweekte plant. Toch schijnt de belangstelling voor dit werk bij de jeugd te verminderen. En wat het

kweken betreft? Deze taak endosseert de jeugd aan de moeders, eventuele prijzen daarentegen niet. Soms houden de jongens konijnen, maar in de regel maakt vader de hokken schoon. Veel persoonlijk contact met plant en dier hebben de kinderen blijkbaar niet.
Dit blijkt ook uit de over het algemeen geringe kennis der flora en fauna van de omgeving. Veel leerkrachten vergeten deze, vooral de laatste. Slechts enkelen schijnen zich er speciaal op toe te leggen, den kinderen de namen te leren van de planten en dieren, waarmee ze in aanraking kunnen komen. Er zijn aquaria, maar weinige; terraria komen zeer, zeer zelden voor, een herbarium vond ik nergens.
Bij het Floralia-werk was enig contact te bespeuren met sociale arbeid. Bij „de mens" iets sterker. Sommige leerkrachten behandelen uitvoerig de tuberculose-bestrijding en in verband daarmee het Witte Kruis. E.H.B.O. komt ook nog al eens aan de orde".

„Het was niet mogelijk", schrijft de inspecteur in de inspectie Zuidhorn, „dit onderzoek op alle scholen in te stellen want daarnaast bleef er anders nog veel te doen. Op 42 scholen, in verschillende delen der inspectie gelegen, is het ingesteld. Dit aantal is groot genoeg om een indruk van het geheel te geven.
De volgende onderwerpen zag ik behandeld:
Van de physica: de thermometer (4 keer), gassen (2 keer), communicerende vaten (2 keer), electriciteit, drukking der lucht, zuurstof in verbinding met andere gassen, verbranding, het geluid, uitzetting door warmte bij vaste, vloeibare en gasvormige lichamen.
Van den mens: spijsvertering, bloedsomloop, spieren, geraamte, samenstelling van het bloed, gezondheidsleer.
Van de dieren: knaagdieren (3 keer), insecteneters (2 keer), marterachtige roofdieren, katachtige en hondachtige roofdieren, herkauwers, tweeslachtige dieren, insecten, het paard, de ezel, zeehonden, vogels, tropische vogels.
Van de planten: speenkruid, de delen van een bloem, aardappel, stengel- en wortelknollen, boterbloem, het groeien der planten en de voeding, algemene praatjes over voorjaarsboden en lenteverschijnselen.
Dit alles omvat inderdaad een groot gedeelte van het vak.
Jammer, dat ik slechts enkele lessen bijwoonde die goed waren en waar de kinderen werkelijk wat aan hadden.
Enkele lessen vond ik zelfs zeer goed; natuurlijk waren die van onderwijzers, die liefde voor dit vak gevoelden en er ook goed „in" zaten. De meeste lessen echter, dit gevoelde men onmiddellijk, werden gegeven omdat het nu eenmaal moest; en daardoor dan ook op een wijze, die meer op tijdpassering geleek dan op het geven van vruchtdragend onderwijs. Van ernstige voorbereiding voor deze lessen was geen sprake geweest. Veel onderwijzers houden nu eenmaal niet van dit vak en behandelen het dan ook zeer stiefmoederlijk. Daar komt nog bij, dat de hulpmiddelen niet al te ruim zijn; platen voor de behandeling van dieren

zijn gewoonlijk wel aanwezig, maar daarmee houdt het ook meestal op; aan instrumenten voor physica is overal een groot gebrek.
Onderwijzers met liefde voor dit vak wisten zich vaak te helpen met goede tekeningen op het bord te maken; maar lang niet allen konden dat of probeerden het zelfs.
Het leesboek deed ook nog al eens dienst; ik woonde het meermalen bij, dat het natuurkundig leesboek de hoofdzaak was; dan liep het uit meer op een leesles dan op een les in kennis der natuur. Zulke lessen betekenen voor dit vak natuurlijk verloren tijd".

III. DE UITVOERING DER LEERPLICHTWET

AANTAL GEMEENTEN, WAAR EEN VERORDENING KRACHTENS ARTIKEL 15 DER WET BESTOND, REGELENDE DEN TIJD OF DE TIJDEN, WAARBINNEN DE VERLOVEN VOOR VELDARBEID MOETEN VALLEN [1])

Provinciën	Aantal gemeenten: Totaal	Waar de regeling, bedoeld in art. 15 der Leerplichtwet bestond
Noord-Brabant	154	122 (1)
Gelderland	112	97 (1)
Zuid-Holland	180	161 (2)
Noord-Holland	125	104 (1)
Zeeland	106	106 (1)
Utrecht	71	59 (1)
Friesland	42	36 (—)
Overijssel	54	46 (1)
Groningen	57	54 (—)
Drenthe	34	31 (—)
Limburg	121	32 (—)
Totaal 1937	1056	848 (8)
Totaal 1936	*1064*	*868 (11)*

COMMISSIËN TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM (ARTIKEL 21)

In 1049 gemeenten bestonden krachtens art. 21, 1ste en 2de lid, der wet, 1413 commissiën tot wering van schoolverzuim.
In 6 gemeenten hebben burgemeester en wethouders, met toepassing van art. 21, 6de lid, der wet, de taak der commissie tot wering van schoolverzuim overgenomen.

[1]) De getallen tusschen ( ) betreffen de gemeenten, waar deze regeling slechts op een gedeelte van de gemeenten betrekking had en zijn begrepen in het voorafgaande getal.

VERORDENINGEN BETREFFENDE HET BRENGEN VAN KINDEREN NAAR SCHOOL DOOR DE POLITIE

Hieronder volgt een opgave van de gemeenten, welke een verordening hadden als bedoeld in art. 30 der wet, en het aantal malen, dat deze verordening werd toegepast.

Provinciën	Aantal gemeenten, waarin die verordening bestond	Aantal gemeenten, waarin de verordening werd toegepast						Totaal
		1 ×	2 ×	3 ×	4 ×	5 ×	meer ×	
Noord-Brabant . . .	36	1	1	—	1	—	3	6
Gelderland	29	1	—	3	—	2	1	7
Zuid-Holland	40	2	—	1	1	—	4	10 [1]
Noord-Holland . . .	24	—	1	—	—	—	2	3
Zeeland	16	1	—	1	—	—	—	2
Utrecht	10	1	—	—	—	—	2	3
Friesland	5	—	—	—	—	—	—	—
Overijssel	10	1	—	—	—	—	—	1
Groningen	11	—	—	—	4	—	—	4
Drenthe	15	—	—	—	—	—	1	2 [2]
Limburg	24	—	1	—	—	1	3	5
Totaal 1937	220	7	3	5	6	3	16	43 [3]
„ *1936*	*223*	*7*	*6*	*2*	*3*	*2*	*19*	*39*

AANTAL GEMEENTEN WAAR OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 35, 2DE EN 3DE LID, DER WET HET GETROUWE SCHOOLBEZOEK VAN GEMEENTEWEGE WERD AANGEMOEDIGD.

Provinciën	Aantal gemeenten
Noord-Brabant	3
Gelderland	4
Zuid-Holland	10
Noord-Holland	20
Zeeland	2
Utrecht	4
Friesland	2
Overijssel	1
Groningen	—
Drenthe	—
Limburg	4
Totaal 1937	50
Totaal 1936	*61*

[1] In 2 gemeenten is het aantal malen, dat de verordening toegepast werd, onbekend.
[2] Idem 1 gemeente.
[3] Idem 3 gemeenten.

SCHOOLVOEDING EN -KLEEDING

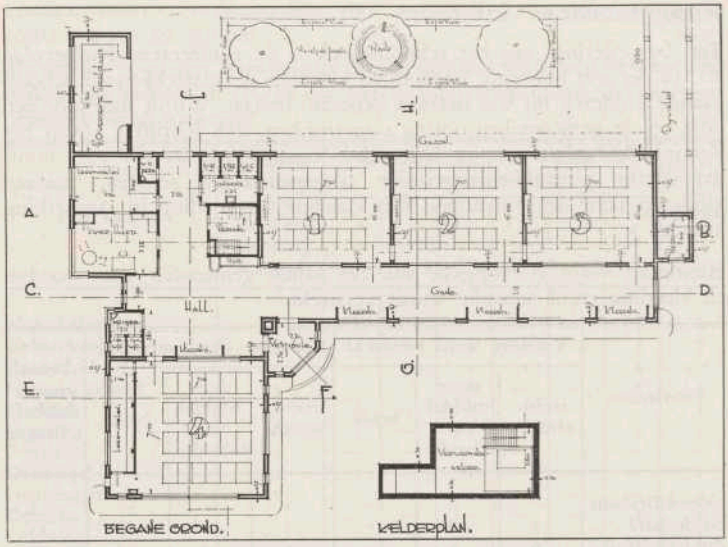
Ter bevordering van het schoolbezoek is de gemeenteraad ingevolge art. 36 der wet bevoegd, voeding en kleeding te verstrekken aan schoolgaande kinderen bij wie daaraan behoefte bestaat. Wordt daarvoor een post op de gemeentebegrooting uitgetrokken, dan schrijft § 3 van het Koninklijk besluit van 19 November 1900 (*Staatsblad* n°. 202) voor, dat daarbij uitdrukkelijk worden aangegeven alle scholen, waaraan kinderen voor het ontvangen van kleeding en voeding in aanmerking komen.

Hieronder volgt een opgave van het aantal gemeenten waar voedsel en kleeding en/of subsidie wordt verstrekt.

Provinciën	Voeding werd verstrekt			Kleeding werd verstrekt			Totaal zonder dubbeltellingen
	rechtstreeks	door middel van subsidie	beide	rechtstreeks	door middel van subsidie	beide	
Noord-Brabant	—	6	—	1	—	—	6
Gelderland . .	2	8	—	1	10	—	13
Zuid-Holland .	6	9	—	9	4	—	21
Noord-Holland	6	13	2	8	6	1	28
Zeeland . . .	7	1	—	3	—	—	9
Utrecht . . .	2	2	—	3	3	—	6
Friesland . . .	5	3	2	9	3	1	14
Overijssel . .	—	9	—	1	7	—	10
Groningen . .	8	10	2	11	6	—	22
Drenthe . . .	8	3	—	6	2	—	12
Limburg . . .	—	5	—	2	—	—	6
Totaal 1937	44	69	6	54	41	2	147

IV. VERSLAG VAN DEN BOUWKUNDIG INSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS

Het jaar 1937 onderscheidt zich ten aanzien van de scholenbouw in belangrijke mate van de daaraan voorafgaande jaren.
Stonden de jaren 1932 tot en met 1936 in het teken van een aanmerkelijke teruggang wat de stichting van nieuwe scholen aangaat, in het afgelopen verslagjaar heeft zich de toestand gekeerd, zodat thans van een belangrijke toename ten deze melding moet worden gemaakt.
Wanneer moet worden nagegaan, welke omstandigheden te dezer zake haar invloed hebben doen gelden, ligt het voor de hand in de eerste plaats daarbij verband te zoeken met de verschijnselen van de economische opleving die zich het vorige jaar hebben voorgedaan, doch naar mijn mening ligt de oorzaak elders en moet hier in hoofdzaak worden gedacht

PLATTEGROND VAN DE OPENBARE U.L.O.-SCHOOL TE HEILO

Het terrein, waarop deze school is gebouwd, maakt deel uit van het zg. gemeente-bos, dat ongeveer in het centrum van de gemeente is gelegen.
Hoewel het besluit van het gemeentebestuur om de school daar ter plaatse te stichten, aanvankelijk van verschillende zijden protest heeft uitgelokt, is naderhand toch gebleken, dat dit besluit juist is geweest en de tegenstanders dus in het ongelijk zijn gesteld.
Het gebouw is opgetrokken in dunne genuanceerde rode handvormsteen, gemetseld in streksverband met zware lintvoeg en de stootvoegen een klezoor verspringend.
De dakschilden zijn gedekt met verglaasde genuanceerde bruine pannen, verbeterd Hollands model.
De goten voor het dak zijn halfrond en vervaardigd van dik plaatijzer, dat na de bewerking zwaar gegalvaniseerd is; de ramen en deuren zijn in staal uitgevoerd.
Verder zijn de plafonds samengesteld van gipsoplaten, in vakverdeling aangebracht met aluminiumstrippen voor afdekking van de naden en zijn voor de vloer in de gang rode tegels formaat 12½ × 25 cm toegepast, welke tegels een enigszins ruw oppervlak hebben.
De ramen, deuren en goten zijn in een groene kleur en de onderkanten van het overstekend dak en de roeden der ramen in een witte kleur geschilderd.
Voorts zijn de binnenverfwerken in lichte kleuren uitgevoerd, waarbij voor elk leslokaal een andere tint is gekozen.
Er is zoveel mogelijk naar gestreefd, het gebouw niet te laten domineren en goed bij de mooie omgeving te doen aanpassen, in welk streven men naar wens geslaagd is.
(Men zie voorts de photo's van deze school op de bladz. 385, 389 en 393.)

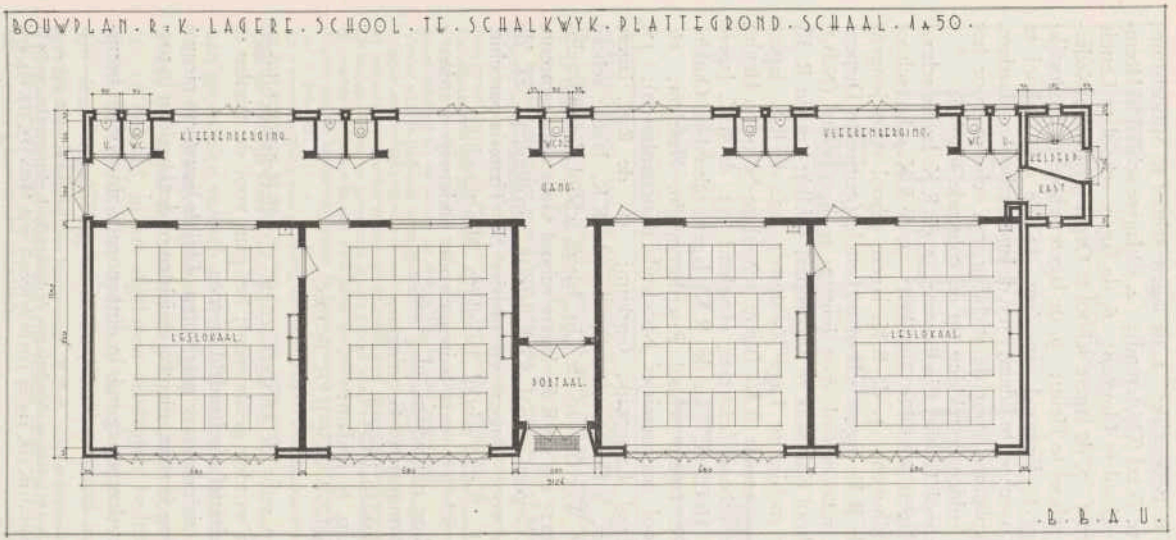
aan het inhalen van een achterstand, welke in de achter ons liggende jaren van sterk doorgevoerde bezuiniging is ontstaan.
Heeft het aantal ter beoordeling ingezonden bouwplannen zich in 1936 tot 18 bepaald, in het afgelopen verslagjaar bedroeg dit aantal 37, gesplitst in 13 voor het openbaar en 24 voor het bijzonder onderwijs. Uit deze vergelijking blijkt dus, dat het aantal ingediende plannen ongeveer verdubbeld is.
De bouwplannen voor het openbaar onderwijs hadden betrekking op de hierna genoemde scholen:

1. de lagere school te Beverwijk; 2. de lagere school te Middelstum; 3. de lagere school te Texel (Oosterend); 4. de lagere school te Heemstede; 5. de lagere school te Limmen; 6. de lagere school te Lettele (gemeente Diepenveen); 7. de lagere school te Ospel (gemeente Nederweert); 8. de u.l.o.-school te Heilo; 9. de lagere school te Stolkwijk; 10. de lagere school te Egmond aan Zee; 11. de u.l.o.-school te Gorkum; 12. de u.l.o.-school te Edam; 13. de lagere school te Haarlem.
De ingediende bouwplannen voor de stichting van scholen voor het bijzonder onderwijs hadden betrekking op de volgende scholen:
1. de R.K. lagere school Tivolie, Eindhoven; 2. de R.K. lagere school te Erp; 3. de R.K. lagere school te Ginniken; 4. de R.K. u.l.o.-school voor jongens te Eindhoven; 5. de R.K. lagere school voor jongens te Schalkwijk; 6. de R.K. lagere school te Lettele (gemeente Diepenveen); 7. de R.K. u.l.o.-school voor jongens te Roosendaal (N.B.); 8. de R.K. lagere school Kalsdonk te Roosendaal (N.B.); 9. de R. K. lagere school voor meisjes te Lage Zwaluwe; 10. de R.K. lagere school te Appeltern; 11. de R.K. lagere school te Someren-Heide; 12. de R.K. lagere school Lekstraat, Haarlem; 13. de R.K. lagere school Velzerstraat, Haarlem; 14. de R.K. lagere school te Oudenbosch; 15. de R.K. lagere school Roerdompplein, Haarlem; 16. de R.K. lagere school voor meisjes Nistelrode (Vorstenbosch); 17. de Chr. lagere school Langewijk, Gorkum; 18. de R.K. lagere school aan de Vliert, 's-Hertogenbosch; 19. de R.K. lagere school te Leuken (gemeente Weert); 20. de Chr. lagere school Zevenprovinciënstraat, Amsterdam; 21. de R.K. lagere school Gellicum (gemeente Deil); 22. de R.K. lagere school Vinkenstraat, Groningen; 23. de R.K. lagere scholen voor jongens en meisjes St. Theresia-parochie, Tilburg; 24. de R.K. lagere school Tuindorp, Maartensdijk.
Voor de bouw van scholen voor buitengewoon onderwijs werden 4 plannen ter beoordeling ontvangen, nl. voor:
Instituut voor doofstommen te Groningen;
Chr. school voor b.l.o. te Utrecht;
R.K. school voor b.lo. te Didam;
Jongens- en meisjesschool voor b.l.o. te Oss.

Omtrent de plannen voor de eerstgenoemde 3 onderwijsinrichtingen kon in gunstige zin worden geadviseerd; het plan voor de scholen te Oss kon nog niet definitief afgehandeld worden.
Onwillekeurig dringt zich de vraag naar voren of bij de bouw van nieuwe scholen er nog neiging bestaat, nieuwe inzichten of denkbeelden in toepassing te brengen.
In het algemeen moet deze vraag m.i. in ontkennende zin worden beant-

---

Noot. Voor de openbare u.l.o.-school te Heilo, de R. K. lagere school voor jongens te Schalkwijk en de R. K. lagere school aan de Vliert te 's-Hertogenbosch zie men de desbetreffende plattegronden, welke in dit verslag zijn opgenomen (bladz. 516, 518, 519 en 521) en de photo's op de bladz. 385, 389, 393, 430, 436, 438, 267, 269 en 273.

PLATTEGROND VAN DE ROOMS-KATHOLIEKE SCHOOL VOOR JONGENS TE SCHALKWIJK

Deze school is gebouwd op een terrein, dat tegenover de R. K. kerk is gelegen en zodanig georiënteerd, dat de ramen der lokalen vrijwel geheel naar het Zuiden zijn gericht.

Het gebouw is opgetrokken in kleurig hardgrauw en afgedekt met genuanceerde rode Romaanse pannen.

De ramen zijn in staal uitgevoerd, evenals de kozijnen der binnendeuren.

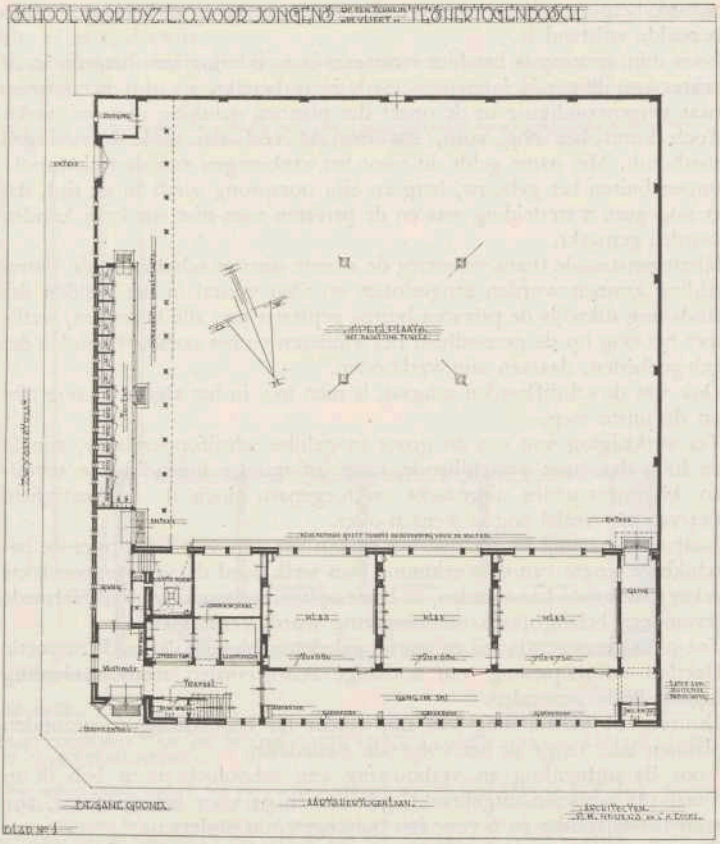
De gangvloer is belegd met z.g. grestegels in gele kleur, ter grootte van 10 × 20 cm en de ondergedeelten der wanden in de gangen en toiletten zijn met betonemaille behandeld, eveneens in gele kleur.

De plafonds zijn gestucadoord en als schuurwerk uitgevoerd.

Het gebouw is van buiten in groene en gele tinten en van binnen in lichte kleuren geschilderd, waarbij voor elk lokaal een andere kleur is gekozen. De kleur der gang is in hoofdzaak pauwblauw.

Getracht is, de architectuur van het gebouw zoveel mogelijk aan het polderlandschap met zijn boerderijen te doen aanpassen.

(Men zie voorts de photo's van deze school op de bladz. 430, 436 en 438).

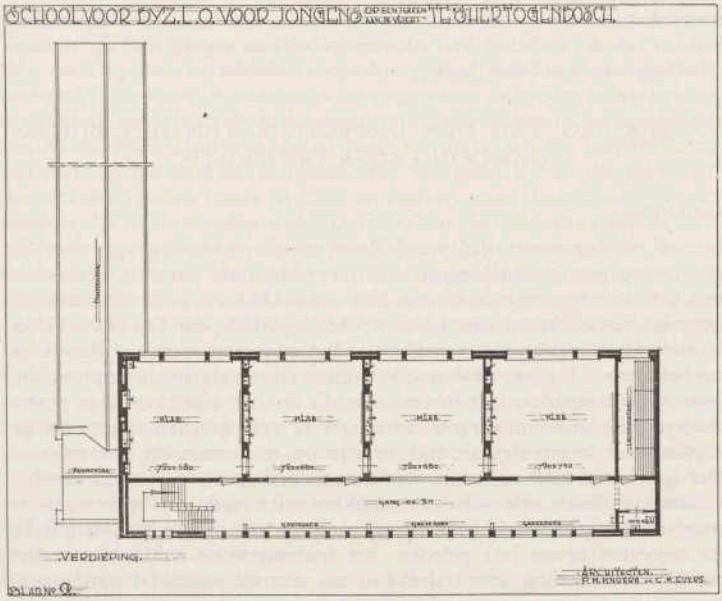

PLATTEGROND VAN DE ROOMS-KATHOLIEKE LAGERE SCHOOL AAN DE VLIERT TE 'S-HERTOGENBOSCH

Deze school maakt deel uit van een parochie-centrum, met als middelpunt de R. K. kerk, waaraan het gebouw ondergeschikt moest blijven.
Bij de keuze van bak- en natuursteen en van de pannen, enz. moest zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de materialen welke voor de kerk zijn toegepast.
Overeenkomstig de eisen van de plaatselijke commissie voor stadsschoon heeft de kap een sterke helling gekregen.
In het gebouw zijn stalen ramen aangebracht, terwijl de hoofd-buitendeuren in eikenhout zijn uitgevoerd.
De vloeren in de gangen zijn belegd met dubbel hard gebakken tegels, geel fond met rode rand, en de ondergedeelten van de wanden met betonemaille behandeld.
De kleuren van de dakgoten zijn sprekend geel, van de buitenramen grijsachtig geel en van de geverfde buitendeuren groenachtig blauw.
Het binnenwerk is in hoofdzaak in grijs-gele, terra-cotta, en geel-witte tinten gekleurd.
Het gebouw maakt een rustige en prettige indruk.
(Men zie voorts de plattegrond van deze school op bladz. 521 en de photo's op de bladz. 267, 269 en 273).

woord, hetgeen echter ook weer niet betekent, dat er te dien aanzien een bepaalde stilstand is.
Naar mijn mening is het hier meer een consolidering van hetgeen in de achter ons liggende jaren van evolutie is bereikt, waarbij het streven naar vereenvoudiging in de opzet der plannen gelukkig niet ontbreekt. Toch komt het nog voor, dat men te veel aan oude opvattingen vasthoudt. Met name geldt dit voor het aanbrengen van de toiletinrichtingen buiten het gebouw, hetgeen zijn oorsprong vindt in de tijd, dat er nog geen waterleiding was en de privaten toen niet stankvrij konden worden gemaakt.
Niettegenstaande thans verreweg de meeste nieuwe scholen op de waterleiding kunnen worden aangesloten, worden vooral in het Zuiden des lands nog dikwijls de privaten buiten geplaatst met alle bezwaren, welke met het oog op de gezondheid der kinderen en het vorstvrij houden der gelegenheden, daaraan zijn verbonden.
Ook wat de schrijfborden aangaat, is men m.i. in het algemeen nog niet op de juiste weg.
Ter verkrijging van een zo groot mogelijke schrijfoppervlakte, zijn in de loop der jaren verschillende meer of minder ingewikkelde schuif- en klapconstructies uitgedacht en toegepast, doch de doelmatigheid daarvan laat veelal nog te wensen over.
Naar mijn mening wordt met het maken van een vast bord over de beschikbare lengte van de werkmuur, van welk bord de schrijfoppervlakte zeker 6 m² groot kan worden, de beste oplossing bereikt, terwijl hiermede tevens een belangrijke kostenbesparing wordt verkregen.
Tot mijn genoegen is mij enige tijd geleden gebleken, dat in de inspectie Heerlen de toepassing van zodanige schrijfborden reeds veelvuldig ingang heeft gevonden.
Omtrent de behandeling van mij verder ter beoordeling toegezonden plannen enz. moge ik het volgende mededelen.
Voor de uitbreiding en verbouwing van schoolgebouwen heb ik in totaal 389 adviezen uitgebracht, gesplitst in 92 voor het openbaar, 291 voor het bijzonder en 6 voor het buitengewoon onderwijs.
Daar dit totale aantal het vorige jaar 228 bedroeg, valt ook ten deze een belangrijke toename te constateren.
Het aantal plannen voor de aanleg of verandering van centrale verwarmingsinstallaties, dat ik ter beoordeling heb ontvangen, bedroeg 61, waarvan 26 op openbare en 37 op bijzondere scholen betrekking hadden.
Voor de aanleg van waterleiding, sanitaire inrichting en verlichting, werd in 51 gevallen geadviseerd, t.w. in 8 voor het openbaar en in 43 voor het bijzonder onderwijs.
Wat de aanleg en verbetering van speelplaatsen aangaat, werden 113 aanvragen beoordeeld, welk aantal is te splitsen in 19 voor het openbaar en 94 voor het bijzonder onderwijs.
Het aantal behandelde aanvragen voor het maken of uitbreiden van

rijwielbergplaatsen bedroeg 36, nl. 6 voor het openbaar en 30 voor het bijzonder onderwijs.
Voor de aanschaffing van schoolmeubelen, enz. werden 91 adviezen verstrekt en wel 7 voor het openbaar en 84 voor het bijzonder onderwijs.

PLATTEGROND VAN DE ROOMS-KATHOLIEKE LAGERE SCHOOL AAN DE VLIERT TE 'S-HERTOGENBOSCH

Deze school maakt deel uit van een parochie-centrum, met als middelpunt de R. K. kerk, waaraan het gebouw ondergeschikt moest blijven.
Bij de keuze van bak- en natuursteen en van de pannen, enz. moest zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de materialen welke voor de kerk zijn toegepast.
Overeenkomstig de eisen van de plaatselijke commissie voor stadsschoon heeft de kap een sterke helling gekregen.
In het gebouw zijn stalen ramen aangebracht, terwijl de hoofd-buitendeuren in eikenhout zijn uitgevoerd.
De vloeren in de gangen zijn belegd met dubbel hard gebakken tegels, geel fond met rode rand, en de ondergedeelten van de wanden met betonemaille behandeld.
De kleuren van de dakgoten zijn sprekend geel, van de buitenramen grijsachtig geel en van de geverfde buitendeuren groenachtig blauw.
Het binnenwerk is in hoofdzaak in grijs-gele, terra-cotta, en geel-witte tinten gekleurd.
Het gebouw maakt een rustige en prettige indruk.
(Men zie voorts de plattegrond van deze school op bladz. 519 en de photo's op bladz. 267, 269 en 273).

Voorts heb ik voor de toepassing van art. 205 der Lager-onderwijswet 1920, ten aanzien waarvan ik in mijn vorig jaarverslag reeds nadere mededeling heb gedaan, nog 148 scholen bezocht en hieromtrent mijn bevindingen kenbaar gemaakt.

In verband met de opheffing van een aantal kweekscholen welke heeft plaats gehad, kreeg ik verder nog als taak om in samenwerking met andere daarvoor aangewezen deskundigen de waarde van een vijftal dezer schoolgebouwen vast te stellen en daarvan rapport uit te brengen.
Ten slotte moge ik nog mededelen, dat ik in vijf gevallen voor het bewaarschoolonderwijs adviezen heb verstrekt, van welke er 2 betrekking hadden op de stichting van nieuwe gebouwen en de rest op de aanschaffing van meubelen, enz.

V. VERSLAG VAN DEN INSPECTEUR VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

ALGEMEEN

In het verslag over 1936 werd door mijn ambtsvoorganger een beschouwing gewijd aan hetgeen zich in voorgaande jaren op het gebied van het buitengewoon onderwijs had voltrokken en werd een overzicht gegeven van de stand van zaken op het ogenblik, dat Dr. Van Voorthuijsen zijn inspectoraat overdroeg. In het eerste verslag, dat ik de eer heb over te leggen, zal ik trachten om naast een algemene beschouwing over de belangrijkste gebeurtenissen, die in het afgelopen jaar plaatsgrepen, een eenvoudig overzicht te geven over hetgeen naar mijn gevoelen in de eerstvolgende tijd zal zijn op te merken en te regelen.
Het ligt in de aard van mijn werkzaamheden in voorgaande maanden, waarin ontelbaar vele nieuwe indrukken zich aan mij opdrongen en waarin ontzaglijk veel veranderingen waren op te merken, sedert ik, nu ongeveer zeven jaar geleden, het buitengewoon onderwijs verliet, dat bij de ordening van indrukken en veranderingen tal van vragen rezen over hetgeen aan handelingen en maatregelen ten grondslag lag en verschillende vragen werden gesteld in welke richting onderwijs en opvoeding en haar organisatie zich ontwikkelden en hoe deze ontwikkeling in volgende tijden moest worden gedacht. Een juiste oriëntatie toch omvat niet alleen een rangschikking der gegevens naar hun onderlinge afhankelijkheid, maar eveneens een waardering in teleologisch opzicht.
Mijn opmerkingen over toekomstige mogelijkheden en maatregelen mag ik slechts voorzichtig aanduidend en in grote bescheidenheid vragend aanbieden. Het steeds veranderende beeld van onderwijs, opvoeding en organisatie dwingt tot aandachtig schouwen, tot een voortdurend critische houding, maar evenzeer tot bescheidenheid in beoordeling, omdat dit wisselende beeld geen uiting is van een grillige gedachte, maar zijn oorsprong vindt in gestaag nadenkend arbeiden van vele voortreffelijke mensen.
Wanneer dan ook Dr. Van Voorthuijsen in zijn laatste verslag de hoop uitspreekt, dat, wanneer ik eenmaal het inspectoraat zal overdragen, het buitengewoon onderwijs uitgebreider en beter zal zijn, dan toen

hij zijn ambtelijke loopbaan afsloot, dan durf ik de verzekering geven, dat zijn hoop in vervulling zal gaan, niet omdat mijn werk beter zal zijn dan het zijne — ik zal mij reeds gelukkig prijzen als het verschil tussen zijn arbeid en de mijne nog zal worden aanvaard — neen, het buitengewoon onderwijs zal uitgebreider, anders en beter zijn ondanks onze arbeid.

Want er is iets gaande in den lande.

Wat zich op het betrekkelijk beperkte gebied van het buitengewoon onderwijs voordoet, is naar mijn mening waard in breder kring bekend te worden. Er valt in de inrichtingen voor dit onderwijs en daarbuiten een zo duidelijk aanwezig sociaal besef en sterke wil tot hulpverlening aan den misdeelde waar te nemen, dat het goed is van dit gebeuren, dat niet naar buiten treedt in leuze en fanfare, maar daarom niet minder krachtig is, in dit verslag melding te maken. En wel vanwege de verblijdende omstandigheid, dat in deze tijden van Umwertung aller Werte, de hoogste wet, die der liefde voor den ongelukkigen medemens, onveranderd wordt aanvaard, maar ook, omdat datgene, wat met grote duidelijkheid in onze samenleving tot uiting komt, mogelijke wijzigingen kàn, wellicht moèt teweegbrengen in de bemoeiingen der Overheid.

Toen ik op 1 Maart 1937 mijn ambt als inspecteur van het buitengewoon onderwijs aanvaardde, vond ik in het archief der inspectie 6 toekomstige scholen in behandeling. Op 31 December 1937 van het afgelopen jaar was dit aantal gestegen tot 32, terwijl uit correspondentie en mondelinge mededeling is gebleken, dat in de eerste maanden van 1938 nog ten minste een tiental nieuwe inrichtingen in behandeling zullen komen. In het getal van 32 zijn niet opgenomen de scholen, die men voornemens is in streekscholen te veranderen.

Deze plannen hebben op één uitzondering na betrekking op scholen voor zwakzinnigen.

Het in behandeling nemen van een nieuwe school voor zwakzinnigen betekent in de meeste gevallen een voorbereidende bespreking met het dagelijks bestuur der betrokken gemeente, gevolgd door een vergadering van dit college, aangevuld met die van andere gemeenten als de bedoeling voorligt een streekschool tot stand te brengen en verder allen, die betrokken zijn bij en belangstellen in de oprichting der school. Deze vergadering, soms honderd en meer mensen omvattend, wordt door mij ingelicht over het vraagstuk der zwakzinnigenzorg. In de afgelopen maanden mocht ik het voorrecht hebben — en ik moge met nadruk wijzen op een voorrecht — tal van deze vergaderingen bij te wonen, te wijzen op het grote belang van een goede zwakzinnigenzorg en daarbij de aandacht te vestigen op de zware offers, die deze zorg vraagt. En dan was het mij bij voortduring een verheugenis te kunnen vaststellen, dat er algemeen een overtuiging is ontstaan, dat op het gebied der zwakzinnigenzorg verplichtingen liggen voor ieder mens en dat de offers, die deze verplichtingen vorderen, behoren te worden gebracht. Wanneer de geldmiddelen der betrokken gemeenten wat ruimer waren, of wanneer

er onder de gemeenten, die met elkaar een verbintenis wensen aan te gaan tot oprichting van een gemeenschappelijke school, niet veelal een of meer waren, die in haar uitgaven afhankelijk zijn geworden van 's Rijks kas, dan lijdt het voor mij geen twijfel of men zou in korte tijd een grote uitbreiding van nieuwe scholen mogen verwachten. Met heel eigenaardige en zo niet bedenkelijke, dan toch wel te overdenken gevolgen.
Voor ik evenwel de eigenaardige toestand, waarin naar mijn mening de ontwikkeling van het onderwijs aan zwakzinnigen is gekomen, aan een nadere bespreking onderwerp, meen ik goed te doen, eerst de bijzondere gebeurtenissen in 1937 te memoreren.

WETTELIJKE MAATREGELEN

De wijziging van de Lager-onderwijswet 1920, opgenomen in de Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323), heeft ook enige veranderingen voor het buitengewoon onderwijs meegebracht. Van de aangebrachte wijzigingen memoreer ik:
Art. 96. In het derde lid van art. 20 van de algemene maatregel van bestuur ten behoeve van het buitengewoon onderwijs zijn het eerste lid onder *b* en het vierde lid van art. 96 der Lager-onderwijswet van toepassing verklaard op het buitengewoon onderwijs.
Deze beide gedeelten van art. 96 bevatten voorschriften over de tijd, waarbinnen vacatures in het onderwijzend personeel moeten zijn vervuld. Wanneer de termijn van vier maanden voor onderwijzers en van zes maanden voor hoofden van scholen is overschreden, moet de ontheffing niet — zoals dit tot nu toe het geval was — bij de Kroon, doch bij den Minister worden aangevraagd.
Artt. 127 en 128. In deze artt. is bepaald, dat de besturen van bijzondere scholen voor buitengewoon onderwijs aanspraak hebben op de vergoeding der kosten wegens stichting of vergroting der schoolgebouwen en tevens op de vergoeding der kosten van instandhouding. Bepaald is, dat de kosten moeten worden gedragen door het Rijk, door de gemeente van vestiging of door het Rijk en de gemeente te zamen, echter onder voorwaarden en volgens de regelen bij algemene maatregel van bestuur te stellen.
Volgens de wijziging, welke tot stand is gekomen, zullen voortaan naast het Rijk en de gemeente van vestiging, ook andere gemeenten in de algemene maatregel van bestuur kunnen worden aangewezen om in de kosten van een school bij te dragen.
Wanneer deze artikelen door een bestuursmaatregel van kracht zijn geworden, zal dit voor de besturen van bijzondere scholen van niet geringe betekenis zijn. Ook de oprichting van streekscholen, die met grote moeite gepaard gaat vanwege de omstandigheid, dat tussen de betrokken gemeentebesturen een verbintenis moet worden tot stand gebracht, zal door deze maatregel kunnen worden bevorderd.
Bij Koninklijk besluit van 26 November 1937 (*Staatsblad* n°. 373) werd

onder meer een belangrijke wijziging aangebracht in de wijze van administratie der scholen. De met ingang van 1 Januari 1938 in werking getreden verandering voor het gewoon lager onderwijs betreffende de teldata werd in voornoemd besluit ook voor het buitengewoon onderwijs van kracht verklaard. Ook voor dit onderwijs zijn de drie data geworden: 16 Januari, 16 Mei en 16 September. In overeenstemming hiermede werd model C gewijzigd.

Aan art. 3 van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489), werd een nieuw lid toegevoegd, luidende: Het bestuur draagt zorg voor een overzichtelijke administratie met betrekking tot het inschrijven, het afschrijven en de verzuimen der leerlingen. Deze behoort te worden bewaard gedurende ten minste vijf jaren na het jaar, waarop zij betrekking heeft.

Het kan niet ontkend worden, dat een voortschrijdende zorg aan misdeelden zware financiële offers vordert van de gemeenschap. Het is daarom van belang, dat de administratie der leerlingen, die aanwijzingen geeft voor te besteden gelden, overzichtelijk en daardoor gemakkelijk controleerbaar wordt gevoerd. Verschillen tussen de administratie der scholen en die der overheidsorganen, die nogal eens voorkwamen, zullen dan verdwijnen.

STREEKSCHOLEN

Vóór mijn optreden als inspecteur was de organisatie van het onderwijs aan zwakzinnigen ten plattelande reeds ter hand genomen en hadden enige bestaande scholen het karakter gekregen van streekscholen, terwijl ook reeds pogingen van gemeente- en schoolbesturen om in onderlinge samenwerking te komen tot de oprichting van een school, met enig succes waren bekroond. De in het laatst van 1936 geopende bijzondere school te Didam kan als eerste school, die op deze wijze is ontstaan, worden genoemd.

Een voortreffelijke samenwerking kwam tot stand in het land van Cuijk, waar de betreffende gemeenten een regeling troffen, die naar mijn oordeel als leidraad voor overeenkomstige plannen in den lande kan dienen, maar ook als voorbeeld van hoge plichtsopvatting en sterk sociaal gevoel ten aanzien van den minderwaardigen medemens met ere mag genoemd worden. De kosten van het schoolgebouw, die van de eerste inrichting, die der materiële exploitatie en de zeer hoge kosten van het vervoer worden volgens deze regeling bijeengevoegd en overeenkomstig het aantal leerlingen, dat ieder der 14 gemeenten naar de school te Boxmeer zendt, over deze gemeenten omgeslagen.

Het is juist vanwege laatstgenoemde post, die van het vervoer, dat het accoord-Boxmeer zo belangrijk is. De regeling van de zwakzinnigenzorg wordt voornamelijk bemoeilijkt en belemmerd door de hoge kosten van het vervoer, die voor vele kleine gemeenten, ook wanneer de toestand der financiën niets te wensen overlaat, tot onoverkomelijke bezwaren

aanleiding geven, omdat deze post, die gauw enige honderden guldens bedraagt, de gemeentelijke begroting ontwricht.
Ook de grote afstanden, die vaak door de leerlingen moeten worden afgelegd, vormen, naast het kostenbezwaar, een beletsel voor de ontwikkeling van een goed geregelde zorg.

SEMI-INTERNAAT

Het valt dan ook niet te verwonderen, dat in de minder dicht bevolkte delen van ons land naar andere oplossingen wordt gezocht. Het is te voorzien, dat het semi-internaat voor sommige streken een hulpmiddel zal worden, dat aantrekkelijker is, dan hetgeen thans aan middelen wordt aangewend. Wanneer het mogelijk zou zijn — en ik meen uit voorbereidende maatregelen reeds te kunnen afleiden, dat ze tot resultaat zullen voeren — om veraf wonende kinderen bijv. van Maandagmorgen tot en met Vrijdagmiddag huisvesting te verlenen in de nabijheid der school, dan zou de familieband behouden blijven door het verblijf der kinderen in het ouderlijk huis van Vrijdagavond tot Maandagmorgen, terwijl het schoolbezoek geen enkel bezwaar zou opleveren. Wel is te verwachten, dat deze maatregel kostbaar zal zijn.

SCHOOL VOOR TOEVALLIJDERS

Door de oprichting der school voor buitengewoon onderwijs, verbonden aan het internaat voor epileptici „Providentia" te Sterksel, werd aan de bestaande inrichtingen een van bijzondere aard toegevoegd. Het Koninklijk besluit, regelende het buitengewoon onderwijs, kent geen scholen voor deze kinderen. Aangezien zij uit onderwijskundig oogpunt gerekend kunnen worden tot zwakzinnigen, kon deze school worden opgenomen onder de inrichtingen voor deze leerlingen. Of na verloop van tijd deze school met andere van gelijke aard niet zal moeten worden gerangschikt onder een bepaalde groep met een naam, die met het ziektebeeld der leerlingen overeenstemt, zal afhangen van de uitkomsten van voortschrijdend wetenschappelijk onderzoek en de ervaringen, die in opvoeding en onderwijs met deze kinderen, die ongetwijfeld andere methoden vragen dan de gewone zwakzinnigen, worden verkregen.
Het wil mij voorkomen, dat het niet alleen tot verheugenis stemmen moet, dat door deze school een nieuwe categorie, die opvoedings- en onderwijsmogelijkheden bezit, tot hoger menselijk en maatschappelijk peil zal kunnen worden opgevoerd, maar dat het ook, organisatorisch bezien, van belang is te achten, dat tot de oprichting van deze school kon worden besloten. Hierdoor toch kan worden bevorderd, dat toevallijdertjes, minder dan tot nu toe het geval is, worden opgenomen in de inrichtingen voor zwakzinnigen. Beide groepen van kinderen zullen daar de voordelen van ondervinden. Hopelijk zal dit tot navolging leiden. De inrichtingen voor zwakzinnigen verlenen huisvesting aan een groep van onvolwaardigen, die naar hun geestelijke gesteldheid

sterk uiteenlopen. Een afsplitsing van de groep van psychopathische zwakzinnigen om aan die een bepaalde, meer geëigende zorg te wijden, zou zowel deze kinderen, als diegenen, waarmee ze thans zijn samengebracht, ten goede komen.

ONDERWIJS AAN PSYCHOPATHEN

De in 1936 door burgemeester en wethouders van Amsterdam ingestelde commissie ter bestudering van de vraag, of het wenselijk en mogelijk is in Amsterdam één of meer scholen voor psychopathen op te richten, kwam in het afgelopen jaar met haar arbeid gereed. In een zeer belangrijk, sober gehouden rapport, waarin de commissie zich onthoudt van het geven van theoretisch-wetenschappelijke beschouwingen, maar haar taak uitsluitend ziet als een practische opgave, wordt geconcludeerd, dat de oprichting van een school voor psychopathen te Amsterdam zeer gewenst is. Op de scholen voor gewoon lager onderwijs in Amsterdam is een aantal leerlingen, dat zich psychopatisch gedraagt en dientengevolge ernstige moeilijkheden oplevert. Deze moeilijkheden geven aanleiding tot klachten over het gedrag in de school (brutaliteit, driftbuien, verzet, enz.) en tot klachten over het gedrag buiten de school (oneerlijkheid, zwerven, straatschenderij, enz.). Uit een voorlopig ingesteld onderzoek is gebleken, dat van de kinderen in de schoolplichtige leeftijd ten minste 80 voor onmiddellijke plaatsing op een afzonderlijke school in aanmerking komen. Nazorg bij het verlaten van de school is voor deze kinderen noodzakelijk.
Het zou zeker toe te juichen zijn als het initiatief van burgemeester en wethouders van Amsterdam en de arbeid van deze commissie zou worden bekroond met de oprichting van een school voor psychopathen.
Het lijdt voor mij geen twijfel, dat het aantal kinderen, dat ernstige geestelijke afwijkingen vertoont — zonder daarbij verstandelijk onvolwaardig te zijn — en dat onvoldoende steun in zijn moeilijkheden ondervindt, vrij groot is. Deze kinderen vroegtijdig in een geschikte schoolomgeving brengen, hun milieu beïnvloeden en voor hen een goed geregelde nazorg in het leven roepen en instandhouden lijkt mij voor de toekomst van deze kinderen, maar ook voor de samenleving, van vèrgaande betekenis. Zonder twijfel vormen deze kinderen op later leeftijd een belangrijke groep in die der criminelen, wat uit de rapporten van de kinderpolitie en van verenigingen als bijv. Pro Juventute duidelijk blijkt.

SCHOLEN VOOR DOOFSTOMMEN

Het aantal inrichtingen voor deze misdeelden bleef gelijk. Voor de gebouwen van de instellingen te Groningen en te Rotterdam werden in 1937 belangrijke plannen tot verbouwing ingediend en goedgekeurd. Het is te verwachten, dat het volgende jaar beide inrichtingen over mooie en doelmatige huisvesting zullen beschikken.
Op 31 December 1937 werden de 6 scholen bezocht door 890 leerlingen,

dat is 38 meer dan op 31 December van het voorafgaande jaar. Deze niet onbelangrijke stijging van het aantal leerlingen moet hoofdzakelijk verklaard worden uit de omstandigheid, dat van de meeste inrichtingen een groter activiteit is uitgegaan om leerlingen te plaatsen. Het is mij bekend, dat uit bepaalde delen van het land, van waaruit vroeger geen of weinig leerlingen naar deze inrichtingen werden gezonden, thans kinderen zijn opgenomen.

De taak, die de leerkrachten op de scholen voor doofstommen te vervullen hebben, is — het is reeds herhaaldelijk gezegd — een zeer moeilijke. De tweedelige opdracht, den doofstomme het gebruik van taal en spraak te leren, is een zware opgave, die in haar eindresultaat nimmer volle bevrediging geeft, noch ten aanzien van het passieve en actieve taalbezit, noch van het spreken. Gaat men evenwel na wat een moeilijkheden er te overwinnen zijn tussen het tijdstip, dat de kleine doofstomme in de voorklasse der inrichting wordt opgenomen met zeer schamel geestelijk bezit en slechts door gebaren tot zijn omgeving in betrekking is te brengen, èn het moment, dat hij is toegerust met het middel, dat de geesten der mensen bindt en voertuig zijner gedachten is geworden, dan begrijpt men, dat deze onbevredigdheid voortkomt uit niet helemaal geoorloofde vergelijking met den normalen leerling. Men streeft op deze inrichtingen naar steeds beter resultaat, maar bedenke, dat er gestreden wordt tegen een vijand, die geen ogenblik versaagt zijn tegenstander te dwarsbomen. Het valt dan ook niet te verwonderen, dat niet gezworen wordt bij één strijdmiddel, dat niet vastgehouden wordt aan één methode.

Een belangwekkende poging, ondernomen aan de Rotterdamse inrichting door den heer Koudijs, om door middel van een door hem geconstrueerd apparaat de gehoorresten, die bij een groot aantal doofstommen aanwezig zijn, te benutten als corrigerend middel op de uitspraak en als hulpmiddel tot het beter leren verstaan en gebruiken der taal, vormt wederom het bewijs, dat niet stilgezeten wordt bij het resultaat volgens ingeburgerde methoden.

De introductie van de methode Barczi uit Buda-Pest, waarbij men zonder apparaten vanuit een aanvankelijk „Tasthören", dat de uitspraak der kinderen gunstig beïnvloedt, tracht te komen tot een eigenlijk horen, dat is verstaan der taal, kan wellicht eveneens van betekenis worden voor het onderwijs hier te lande.

Het wil mij voorkomen, dat beide methoden, behalve dan het onderscheid ten opzichte van het gebruik van apparaten, geen fundamenteel verschil vertonen. Wel is er verschil in uitvoering der gedachte. De ervaring zal moeten leren in hoeverre deze werkwijzen in haar toepassing gewekte verwachtingen zullen verwezenlijken. Zou het mogelijk zijn om langs andere wegen dan tot nu toe zijn gevolgd, het spreken der kinderen te verbeteren, dan zou reeds veel gewonnen zijn. Ware men verder in staat om ook het taalbezit te verrijken en daardoor de mogelijkheid van geestelijke ontwikkeling te vergroten, dan zou er zeer belangrijke winst verkregen zijn.

Bij het nagaan van de mogelijkheden, die in deze en andere methoden schuilen, rijst bij mij echter steeds de vraag, of niet nog één methode als noodzakelijke aanvulling zal moeten worden aangewend. Ik meen, dat tot nu toe het denkleven van den doofstomme te weinig is bestudeerd langs de weg der introspectieve methode. De intelligente doofstomme, tot methodisch innerlijk schouwen bekwaamd, zal in staat zijn iets van zijn eigenaardig geestelijk tekort te openbaren en iets kunnen meedelen van de middelen waardoor zijn denken wordt geschraagd. Belangrijke taal- en denkpsychologische gegevens zouden naar mijn gevoelen op deze wijze kunnen worden verstrekt, die didactisch zouden kunnen worden benut tot verhoging van de uitkomsten van het onderwijs. Maar diepgaande studie zal nodig zijn eer langs deze weg tastbaar resultaat zal worden bereikt. Gezien de hoge eisen, waaraan de opleiding der leerkrachten voldoet, die ik enige malen bij een examen heb leren kennen, en de ernstige studiezin, die uit woord en geschrift der leerkrachten zo overduidelijk blijkt, mag verwacht worden, dat dit bezwaar niet ernstig zal worden geteld.

SCHOLEN VOOR BLINDEN

Het aantal inrichtingen voor blinden bleef hetzelfde. Het leerlingenaantal op 31 December 1936 bedroeg 317. In vergelijking met het vorige jaar valt hier een vermeerdering van 10 leerlingen op te merken.
Deze toename betreft hoofdzakelijk de school te Haren.
Wanneer men nagaat hoe groot het aantal opgenomen en niet opgenomen leerlingen van de blindeninstituten is, komt men op grond van de gegevens die mij welwillend zijn verstrekt door den directeur van het instituut te Haren, den heer Niezing, tot merkwaardige uitkomsten.

Overzicht van de blinde kinderen in de vier Noordelijke provincies, opgenomen of niet opgenomen in de blindeninstituten

Leeftijdsgroep		Groningen (400 000 inw.)		Friesland (410 000 inw.)		Drenthe (230 000 inw.)		Overijssel (535 000 inw.)		Totaal (1 575 000 inw.)	
		abs. cijfers	per 10 000 inw.	abs. cijfers	per 10 000 inw.	abs. cijfers	per 10 000 inw.	abs. cijfers	per 10 000 inw.	abs. cijfers	per 10 000 inw.
0—4 jaar		14		7		5		2		28	
5—20 jaar	*a*	18	45	28	70	23	100	30	60	99	60
	b	5	13	8	20	14	60	12	20	39	30
	c	23	58	36	90	37	160	42	80	138	90

a = opgenomen kinderen; *b* = niet opgenomen kinderen; *c* = *a* + *b*.

De heer Niezing geeft volgens vorenstaande gegevens aan, dat uit de 4 Noordelijke provincies met ongeveer 1½ millioen inwoners 99 leerlingen zijn geplaatst, terwijl 39 leerlingen niet zijn opgenomen. Het kan niet ontkend worden, dat dit laatste aantal nog vrij groot is.

Het mag zeker een grote verdienste van den heer Niezing worden genoemd, dat hij zich zo precies op de hoogte heeft gesteld van het aantal en de kwaliteiten der blinde kinderen in het Noorden van ons land. Alle kinderen zijn hem bekend en over alle kinderen is overleg gepleegd met ouders en oogartsen. Het aantal opgegeven kinderen van 0—4 jaar is vanzelfsprekend onvolledig, doch het is reeds zeer belangrijk, dat althans dit aantal van 30 is geregistreerd.
Opgemerkt moet worden, dat naast deze groepen er nog een groep van ruim 20 is, die niet opvoedbaar is in de bestaande inrichtingen, als gevolg van idiotie, verlamming, enz. Ook deze kinderen zijn allen bezocht. En het zou zeker belangwekkend zijn om over deze groep, wier verpleging niet altijd voldoende is, nadere mededelingen te horen.
Verder dient te worden gememoreerd, dat hier onder leerlingen verstaan worden al die kinderen, wier gezichtsvermogen zodanig is, dat het gewone onderwijs voor hen niet is te volgen.
Wanneer men het gemiddelde van 90 per 10 000 inwoners, dat voor de Noordelijke provincies geldt, in toepassing brengt op de bevolking van het gehele land, dan vindt men, dat ruim 700 kinderen in aanmerking komen voor het onderwijs op de instituten. Waar het aantal op 31 December 1937 nog slechts 317 bedroeg, moet hier in elk geval uit worden afgeleid, dat nog heel wat arbeid zal te verrichten zijn, eer ten aanzien van de blindenzorg tevredenheid geoorloofd is.
Te Huis ter Heide (behorende tot de inrichting te Bussum) heeft men thans klassen voor zwakzinnige blinden. Hiermee is een eerste stap gezet op de moeilijke weg van de afzonderlijke groepering en behandeling der dubbelgebrekkigheid. Het spreekt wel haast vanzelf, dat men ook in andere inrichtingen voor buitengewoon onderwijs leerlingen aantreft, die deze eigenschap vertonen: zwakzinnigheid b.v. treft men aan op bijna alle scholen voor buitengewoon onderwijs, die geen zwakzinnigenscholen zijn. Het wil mij voorkomen, dat door deze uitbreiding van bemoeiing, alsmede door de moeilijker geworden nazorg voor de ontslagen leerlingen de scholing der leerkrachten een te overwegen vraagstuk is geworden. Niet verzuimd mag worden de goede inrichting der scholen en de voortreffelijke zorg en arbeid van besturen en personelen in dit verslag te memoreren.

SCHOLEN VOOR ZWAKZINNIGEN

Het aantal scholen voor dit deel van het buitengewoon onderwijs bedroeg op 31 December 1937: 115, terwijl het op die datum van het daaraan voorafgaande jaar 109 was. Achtereenvolgens werden geopend de bijzondere Rooms-Katholieke scholen te Oldenzaal, Boxmeer, Veghel, Nijmegen (Paedologisch Instituut), de neutraal bijzondere school Duodecimo te Hilversum en de bijzondere Rooms-Katholieke school te Sterksel (epileptici).
Het aantal leerlingen liep op van 10915 op 31 December 1936 tot 11552

op de laatste dag van 1937. De toename, zowel van het aantal scholen, als van dat der leerlingen, kan als normaal worden beschouwd.
Het aantal klassen voor zwakzinnigen, verbonden aan scholen voor gewoon lager onderwijs, bleef gelijk. Ze zijn te Purmerend en te Wageningen.

HET ONDERWIJS AAN ZWAKZINNIGEN

Het inzicht, dat de doezelige geest van den zwakzinnige slechts door bijzonder stimulerende invloeden tot werkzaamheid is te prikkelen, was oorzaak, dat geleidelijk aan een ander didactisch systeem groeide. De belangstelling van het zwakzinnige kind trekken door een leermiddel, dat tot activiteit aanspoort, werd de leidende gedachte. Paedagogisch volkomen juist gezien! Wordt niet de normale menselijke geest getrokken naar de puzzle, die door haar wijze van vraagstelling de opmerkzaamheid grijpt en vasthoudt en de geest tot werkzaamheid dwingt? Het zwakzinnige kind, dat op de school voor gewoon lager onderwijs geen puzzle vond, die hem boeide en daardoor in versuffing zijn dagen sleet, wordt op die voor buitengewoon onderwijs gewekt door het kleurige, zijn geest pakkende object, dat hem niet meer loslaat en tot arbeiden aanspoort. De meeste scholen bezitten een schat van dikwijls ingenieus bedachte leermiddelen, die niet alleen in haar veelheid, maar in haar wezenlijke waarde voor de leerlingen van het grootste belang zijn. De kreet om vernieuwing van onderwijs met een beroep op moderne paedagogische stromingen, wordt bij het onderwijs aan zwakzinnigen niet gehoord. In deze „hogeschool van het onderwijs", zoals ze schertsenderwijze wel wordt genoemd, is de nieuwste gedachte gerealiseerd.
Op de poging om door middel van het hem passende leermiddel de ontwikkeling van den zwakzinnige te vergroten, volgt een reeks van oefeningen om het geleerde vast te leggen. In de wijze, waarop geoefend wordt en in de veelheid van aangeboden oefeningen verraadt zich in het algemeen weer de goede kijk op de gebrekkige vermogens der leerlingen.
Het lijkt mij echter, dat in de inoefening nog te veel vergeten wordt, wat op een bepaald ogenblik van den leerling wordt gevraagd. Wanneer een of andere rekenkundige bewerking moet worden verricht, is het voor den leerling van het hoogste belang, dat deze in de bestemde tijd zo veelvuldig mogelijk wordt toegepast. Het maken van een rij sommen vraagt rekenen en het overschrijven van de sommen kan veelal overbodig worden geacht. Gezien het lage tempo der leerlingen en de hoge eisen, die — te recht — aan het werk worden gesteld, gaat m.i. te veel tijd verloren met het overschrijven. Het remt den leerling, het kan hem zelfs irriteren, wat door het slordige werk, dat hij in zijn rekenijver levert, bewezen wordt. Met veel taalopgaven ligt de zaak niet anders. Naar mijn mening zou op een eenvoudige wijze dit bezwaar te ondervangen zijn.
Uit het inzicht, dat de geestelijke gesteldheid van leerling tot leerling

grote verschillen vertoont en dat deze kinderen slechts door het voor hen geëigende leermiddel tot activiteit en geestelijke ontplooiing zijn te brengen, volgt, dat de leerstof individueel moet worden aangeboden. Opgemerkt kan worden, dat deze methode de in het algemeen gebruikelijke is geworden voor die delen der leerstof, die zich daartoe lenen. De vraag, hoe de leerstof zal worden onderwezen, is niet los te maken van die naar de aard van de stof. Ja, strikt genomen behoort in een beschouwing als deze, de tweede vooraf te gaan. Voor vele delen der leerstof is echter reeds een gevestigde mening ontstaan, die zich niet licht zal laten wijzigen, terwijl die der methode voortdurend wisselt.
Op de scholen voor zwakzinnigen is een duidelijk streven merkbaar om ook ten aanzien van de aard van de stof een eigen weg te gaan. Men vraagt zich af, wat uit het geheel der leerstof de meest practische betekenis heeft en wat in verband met de geestelijke gesteldheid der leerlingen daarvan kan worden onderwezen. Gezien de nog betrekkelijk geringe ervaring, die hieromtrent bestaat, zijn de veranderingen, die hier regelmatig worden aangebracht, alleszins verklaarbaar.
Zo wordt b.v. op vele scholen nagegaan, wat aan de leerlingen van aardrijkskunde is te onderwijzen. Beter kan wellicht gesproken worden van hetgeen hun van omgevingskennis is te leren. Het hangt geheel af van de geestelijke kwaliteiten der kinderen, hoever de omgeving ter behandeling kan worden uitgebreid. Tot een eigenlijk aardrijkskundeonderwijs, zoals de school voor gewoon lager onderwijs dat kent, zal de debiele leerling nimmer te brengen zijn. Daarvoor ontbreekt hem te zeer de oriënteringsmogelijkheid. Dit zoeken naar stof en methode, waarin het leermiddel een eerste rol speelt, moet naar mijn mening worden toegejuicht.
Ook proefnemingen om iets van de vaderlandse geschiedenis bij te brengen kunnen als zodanig worden beschouwd. Ten aanzien van de mogelijkheden op dit terrein meen ik, dat men geen hoge verwachtingen mag koesteren: oriëntatie in de tijd is voor den debiele nog heel wat moeilijker dan die in de ruimte. Maar geschiedkundige verhalen en gebeurtenissen en verhoudingen in het heden kunnen misschien worden verteld en behandeld.
Het is mijn bedoeling om met de voorgaande korte beschouwing over aard van de leerstof en methode van onderwijs, alsmede door enige voorbeelden, te wijzen op de eigenaardige verhouding, waarin het onderwijs op deze scholen voor buitengewoon onderwijs gekomen is tot het voorgeschrevene in artikel 25 der Lager-onderwijswet 1920, meer in het bijzonder daarvan het 2de en 4de lid.
Art. 70 dier wet bepaalt, dat art. 25 dierzelfde wet van toepassing is op het buitengewoon lager onderwijs. In de artt. 8, 46 en 58 van het Koninklijk besluit van 22 October 1923 (*Staatsblad* n°. 489) worden enige zaken, het leerplan der scholen voor zwakzinnigen betreffende, nader aangeduid en geregeld.
Aan de aangehaalde regelingen ligt de gedachte ten grondslag om de

algemene inrichting van het onderwijs op scholen voor zwakzinnigen overeenkomstig die van het gewoon lager onderwijs vast te stellen. Slechts ten aanzien van de te onderwijzen vakken wordt, blijkens het bepaalde in de artt. 46 en 58, de mogelijkheid geopend, het aantal uit te breiden.

Het in bovenstaande beschouwing geschetste karakter van het zwakzinnigen-onderwijs leidde tot de verwaarlozing van de eisen, die gesteld zijn in het 2de en 4de lid van art. 25. Erkend moet worden, dat deze verwaarlozing niet voortvloeide uit mindere plichtsbetrachting, maar uit de onmogelijkheid om de veranderde zienswijze in overeenstemming te brengen met de gestelde eisen.

Ter verduidelijking van deze moeilijkheid moge ik nog wijzen op het onderwijs aan imbecillen. Algemeen wordt thans aangenomen, dat lezen, schrijven en rekenen aan hen niet kunnen worden onderwezen. Niettemin wordt vrij algemeen bij alle kinderen, die enige hoop op resultaat geven, geprobeerd hun de eerste beginselen bij te brengen. Slechts weinigen gelukt het om iets verder dan een eerste begin te komen, dat wil zeggen iets meer te bereiken dan het kennen der letters en het lezen van enige der eenvoudigste woorden en het leren naschrijven van letters en woorden. Wanneer bovendien het tellen en het opvatten van de hoeveelheden tot tien kan worden geleerd, dan kan dit eveneens als een gelukkig resultaat worden beschouwd. Het aanbrengen van deze elementaire kennis strekt zich uit over vele jaren, waarvan het aantal niet met nauwkeurigheid kan worden aangegeven.

Ik acht het van betekenis, dat ook bij imbecillen getracht wordt enige elementaire schoolkennis bij te brengen. Ik ben er van overtuigd, dat deze geen practische betekenis heeft, behalve wanneer men de voldoening der ouders over deze pogingen en het resultaat, al is het nog zo klein, ook als van practische betekenis wil zien. En mijns inziens mag men dat doen. En des te meer mag men dit doen, omdat de tijd en moeite, hieraan besteed, ook bij geen of weinig resultaat niet verloren zijn. Al leert het kind niet lezen of schrijven, dan zit er toch in de voorbereidende oefeningen een zekere mate van algemene elementaire intelligentiescholing.

Er zal nu moeten worden overwogen in hoeverre de noodzakelijke vrijheid, die dit onderwijs behoeft ter bevordering van een goede ontwikkeling dient te worden geregeld. Want geregeld dient ze te worden. Ten aanzien van het totaal aantal wekelijkse lesuren, de duur der schooltijden, de duur der pauzen en de tijdstippen van deze, het aantal uren voor bepaalde vakken en begin en einde der lesuren voor deze vakken, waarover geen meningsverschil bestaat, dat zij klassikaal en op bepaalde tijden moeten worden gegeven, moeten bindende voorschriften blijven bestaan. Voor de zogenaamde intellectuele vakken dient naar mijn gevoelen, zal de individuele behandeling voldoende tot zijn recht komen, vrijheid te worden gegeven aan die leerkrachten, die de methode van het persoonsonderwijs toepassen. Zij dienen echter door een voldoend

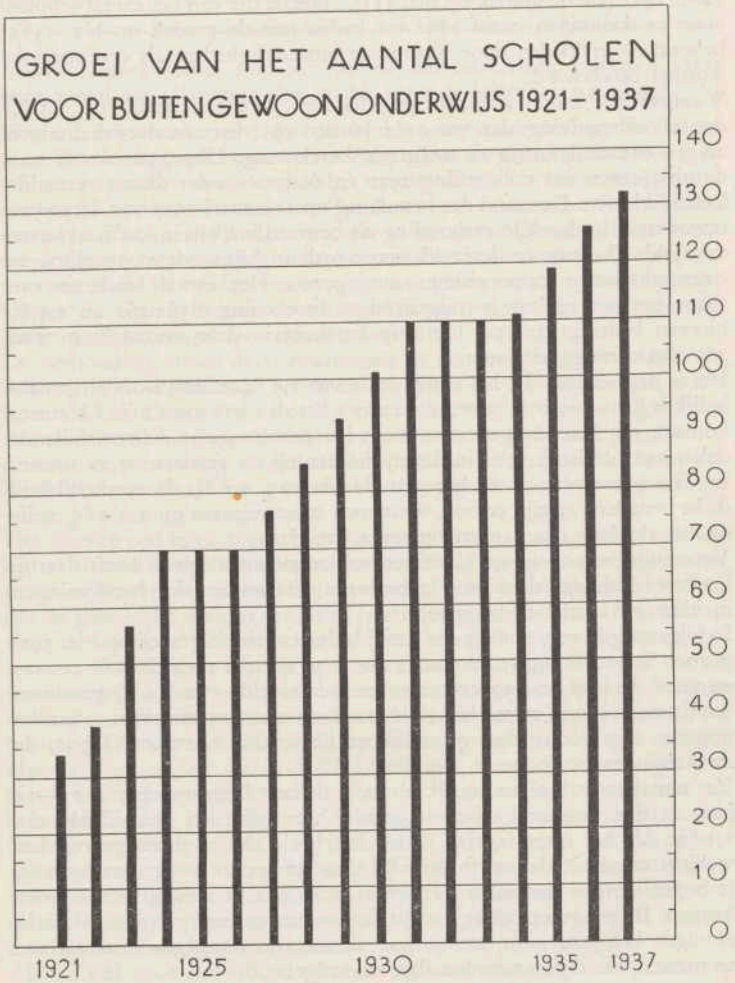
overzichtelijke administratie van de vorderingen van iederen leerling op de hoogte te blijven. Voor hen, die zich aan het klassikale systeem wensen te houden, dient het voorschrift te blijven welk vak van lesuur tot lesuur behoort te worden onderwezen. In het uitgewerkte leerplan voor iedere school behoren deze zienswijzen tot uitdrukking te komen en telkenjare ter beoordeling van den inspecteur voor het buitengewoon onderwijs te worden gebracht.
Door gebruik te maken van hetgeen in het 5de lid van art. 25 is veroorloofd, zouden ten opzichte van het 2de lid ontheffingen kunnen worden verleend.

Dat naast voortdurende teleurstellingen didactisch toch altijd weer verrassende resultaten zijn te boeken, valt op deze inrichtingen steeds weer te constateren.
Zo zijn de resultaten, verkregen met zwemonderricht aan de leerlingen der Jan Ligthart- en Dr. Voûteschool te Amsterdam merkwaardige voorbeelden van hetgeen met zwakzinnigen op dit gebied kan worden bereikt. Uit het verslag van dit onderwijs, dat loopt van 1931 tot en met 1936, stip ik aan, dat in 1935 aan 25 jongens en 13 meisjes het zwemdiploma kon worden uitgereikt. In 1936 is het aantal geringer, omdat de diplomabezitters niet vervangen worden door ongediplomeerden. Voor de eersten worden dan vervolgoefeningen samengesteld en dat leidt tenslotte tot een opleiding voor het getuigschrift „Reddend zwemmen". Het examen, afgelegd voor een onafhankelijke commissie, verleende aan 23 van de 24 jongens dit getuigschrift. De ene afgewezene, die op een der werkelijk niet eenvoudige eisen faalde, behaalde een maand later het getuigschrift. Van de prestaties dezer jongens mag gerust gezegd worden, dat ze boven verwachting zijn. Men kent den onbeholpen, onbeheersten, motorisch gestoorden zwakzinnige niet de kwaliteiten toe, die tot deze prestaties nodig zijn. Hieruit volgt weer, dat nauwkeurige observatie en nauwlettend onderzoek van gedrag en kunnen van den onvolwaardige noodzakelijk, maar ook lonend zijn. Want al blijven de gedragingen van den defecte steeds haar eigenaardig karakter behouden — de wijze van in het water gaan, van springen, van het zwemmen zelve, verraden zekere onvolkomenheden, die niet te elimineren zijn — de lichaamshouding, de gang worden toch mede gunstig beïnvloed. Dit is echter alleen mogelijk als diegenen, die zich de zorg der zwakzinnigen hebben aangetrokken, aan zichzelve hoge eisen stellen. In dit geval konden deze resultaten slechts bereikt worden door bestudering van de leerlingen, onderzoek der gestelde eisen, bepaling der te volgen methode en toegewijde zorg bij de instudering der oefeningen door de betrokken leerkrachten der scholen.

UITBREIDING VAN HET ONDERWIJS AAN ZWAKZINNIGEN

In aansluiting bij hetgeen ik in de inleiding tot dit verslag opmerkte, moet worden verwacht, dat in de eerstkomende tijd krachtig zal worden

gestreefd naar uitbreiding van het aantal scholen. Deze uitbreiding moet in tweeërlei vorm worden gezien: er zal vermeerdering komen door de oprichting van scholen in die delen van ons land, waar men met zwakzinnigenzorg nog niet of nauwelijks is begonnen; het valt daarbij te voorzien, dat de betreffende werkzaamheden zullen uitgaan van de vertegenwoordigers der drie geestesrichtingen, die mogelijk op hetzelfde ogenblik ijveren zullen voor de totstandkoming van een school, wat

voor de overheidskassen betekent een ijveren voor twee of drie scholen. In andere delen van het land zal krachtige werkzaamheid tot uitbreiding ontplooid worden door het verlangen om naast een bestaande school een of twee andere van afwijkende richting tot stand te brengen.
Het komt mij voor, dat het goed is, deze toestand onder het oog te zien. Overeenkomstig hiernevens toegevoegde graphische voorstellingen kan de groei van het aantal inrichtingen voor buitengewoon onderwijs vanaf 1921 (zie de grafiek op blz. 535), zomede die van het aantal scholen voor zwakzinnigen vanaf 1892 tot heden (zie de grafiek op blz. 538), behoudens invloeden door bijzondere omstandigheden, als een normale worden beschouwd.
Wanneer het aantal zwakzinnige kinderen gerekend wordt op 1,5 % der schoolbevolking, dan was op 1 Januari 1937 het aantal zwakzinnigen 20 434 overeenkomstig de volgende berekening. Uitgegaan wordt van de uitkomsten der volkstelling 1930 en de grootte der daarin vermelde leeftijdsklassen. De stand der bevolking op 1 Januari 1937 van 8 556 920 inwoners is in dezelfde verhouding als bestond in 1930 in leeftijdsklassen verdeeld. De grootte dezer klassen wordt in bijgaande voorstelling in overeenkomstige oppervlakten aangegeven. Het aantal kinderen van 7 tot en met 14 jaar is volgens deze berekening 1 362 262 en 1,5 % hiervan bedraagt 20 434. Eén stip betekent in deze voorstelling rond 400 zwakzinnige kinderen.
Het is mij bekend, dat het gemiddelde van 1,5 % te laag is. Niet gemakkelijk is het om aan te geven, hoe groot het dan wel moet zijn. Overeenkomstig mij bereikte gegevens loopt het percentage in de verschillende delen van het land, zelfs in delen, die aan elkaar grenzen, sterk uiteen. Er zijn gemeenten waar het gemiddelde van 1,5 % de werkelijkheid dicht benadert, er zijn er ook, waar men moet rekenen op 3 à 4 %, zelfs op het dubbele daarvan en op meer dan dat.
Voor mijn betoog is 1,5 % echter voldoende en dit getal heeft daarbij het voordeel, dat de hierop gebaseerde uitkomsten der berekeningen in ieder geval niet te hoog zijn.
In bijgevoegde voorstelling der leeftijdsklassen (zie de grafiek op blz. 542) is voor de bevolkingsgroep van 15—20 jaar, evenals voor die van 21—29 en voor die van 30—39 eveneens een gemiddelde van 1,5 % genomen om daarmee aan te geven hoe zich tussen de niet-zwakzinnigen, waarvan nog een niet gering deel geestelijk en lichamelijk onvolwaardig is, de zwakzinnigen bevinden.
Het aantal zwakzinnigen, dat ik plaats in de bevolkingsgroep van 15—39 jaar, is dus berekend overeenkomstig het statistisch gemiddelde van 1,5 %. Als het meer is, dan wordt het beeld des te droeviger. Is het wellicht minder? Het sterftecijfer bij deze groep, zo wordt geredeneerd, is hoger dan bij normalen. Gegevens daaromtrent heb ik niet kunnen krijgen. Ik waag het echter, omdat ik van een zo laag percentage zwakzinnigen ben uitgegaan, tot 40 jaar althans, het aangegeven aantal aan te nemen. De cijfers worden dan als volgt:

Leeftijdsgroep	Aantal inwoners	Geschat aantal zwakzinnigen (1 ½ %)
7—14 jaar	1 362 262	20 434
15—20 jaar	957 519	14 363
21—29 jaar	1 311 775	19 677
30—39 jaar	1 179 144	17 687

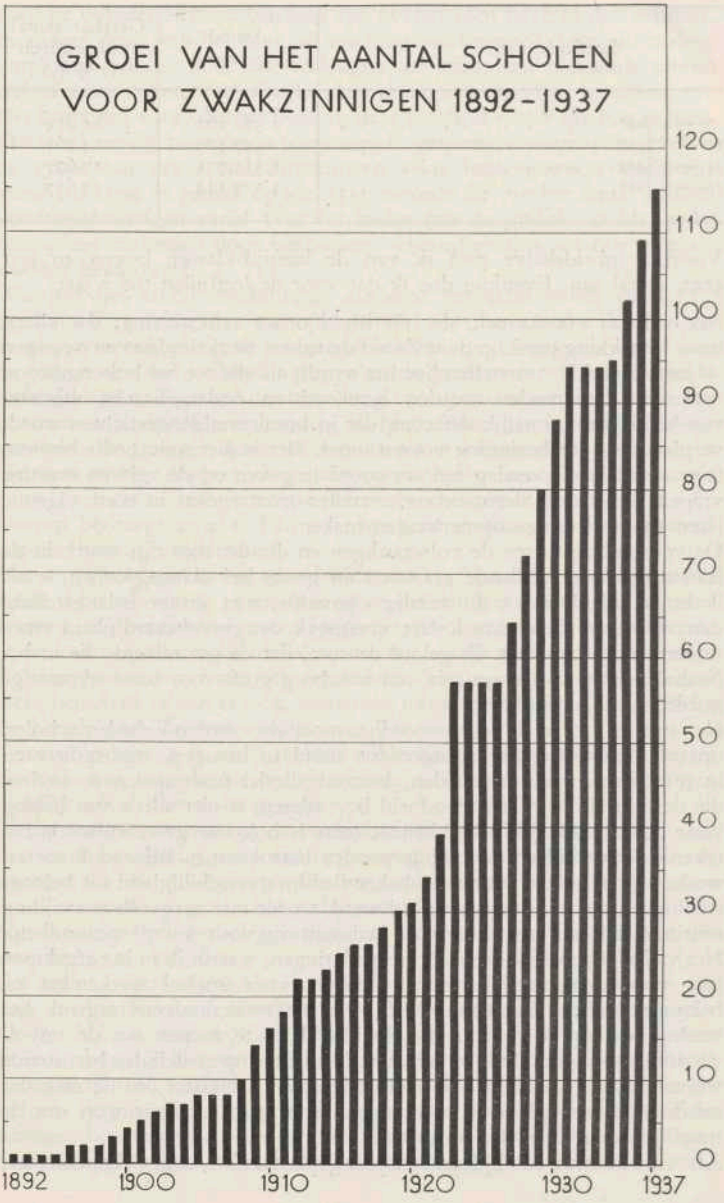
Voorzichtigheidshalve geef ik van de leeftijdsklassen boven 40 jaar geen aantal aan. Evenmin doe ik dat voor de leeftijden tot 7 jaar.

Het wil mij voorkomen, dat dit beeld onzer samenleving, dat alleen maar betrekking heeft op de verhouding tussen zwakzinnigen en overigen — men kan zich voorstellen hoe het wordt, als alle tot het buitengewoon onderwijs behorenden worden berekend en ondergebracht, afgezien van het aantal geestelijk defecten, dat in krankzinnigengestichten wordt verpleegd — tot bezinning voeren moet. Het is niet mijn bedoeling om te trachten in dit verslag een antwoord te geven op de vele en ernstige vragen die rijzen. Slechts voor te treffen maatregelen in eerstvolgende jaren moge ik enige opmerkingen maken.

De verhouding tussen de volwaardigen en die dat niet zijn wordt in de laatste tijd door leidende personen en grote bevolkingsgroepen, zoals ik in de inleiding tot dit verslag opmerkte, met groter belangstelling dan voorheen, beschouwd. Het vraagstuk der onvolwaardigheid emotioneert en provoceert. Ik geloof daarom, dat de gezindheid, die in het Nederlandse volk aanwezig is, een waarborg geeft voor een toekomstige goede zwakzinnigenzorg.

Het streven om in de tegenwoordige moeilijke omstandigheden scholen op te richten, werkinrichtingen tot stand te brengen, nazorgdiensten in te stellen en uit te breiden, kortom allerlei maatregelen te treffen, die de geestelijke volksgezondheid bevorderen, is niet alleen van belang voor de onmiddellijk betrokkenen, maar is ook van grote culturele betekenis. Overheid en bevolking worden betrokken in belangrijk sociaal werk, onwetendheid wordt tot bekendheid, onverschilligheid tot belangstelling en wat eens verwaarloosd werd, wordt met zorgvolle toewijding omringd. Dit kan niet anders dan heilzaam zijn voor de volksgezondheid. Het viel niet moeilijk om in de vergaderingen, waarin ik in het afgelopen jaar voor gemeentelijke autoriteiten en voor sociaal werkenden en belangstellenden inlichtingen gaf over het zwakzinnigenvraagstuk het medegevoel op te wekken en bereidheid op te roepen om de onvolwaardigen van geest hulp te verlenen. Maar deze op medelijden berustende welwillendheid, hoezeer ook te waarderen en bruikbaar om de zaak der misdeelden tot oplossing te brengen, geeft geen aanwijzingen om de moeilijkheden te boven te komen.

Als wij ons voor een lijdend schepsel geplaatst zien, zegt Schopenhauer,

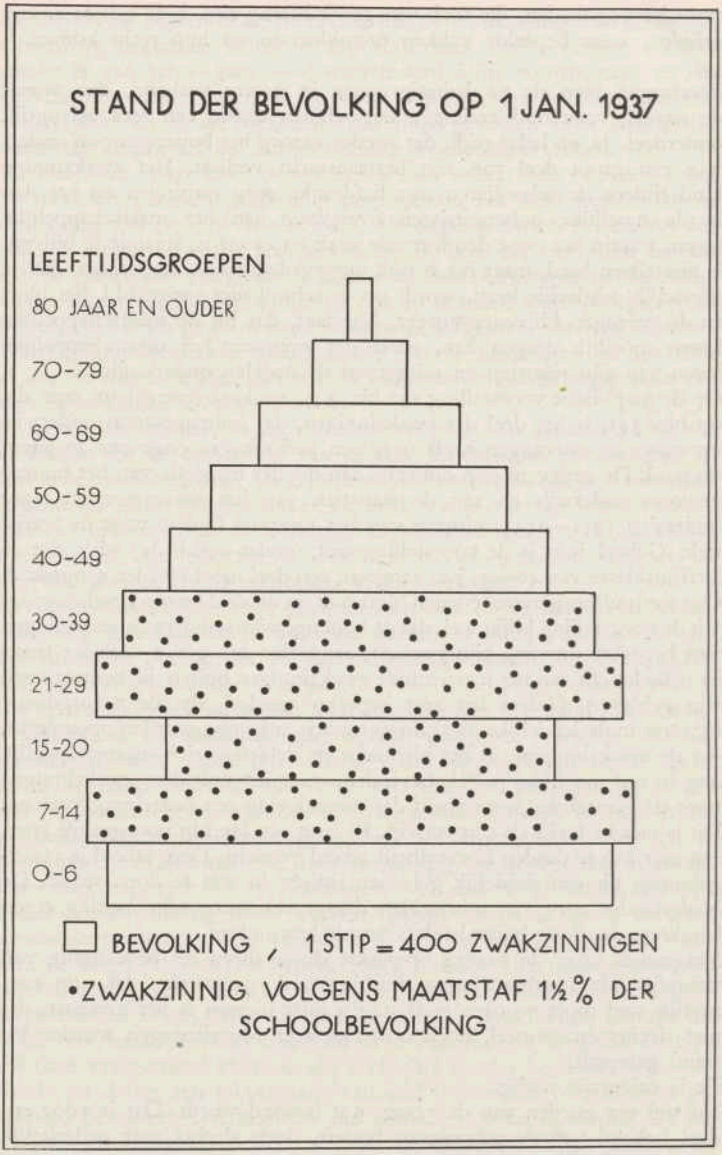

GROEI VAN HET AANTAL SCHOLEN
VOOR ZWAKZINNIGEN 1892-1937
120
110
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
1892
1900
1910
1920
1930
1937

welt medelijden op vanwege het besef: dat zijt gij. Bij het zien van al wat lijdt, zegt de wijze: dat ben ik. Dit noopt tot helpen en het leidt tot de invoering van de levensregels: doe niemand kwaad, sta allen bij zoveel ge kunt. Hierin moge een grond van waarheid zijn voor wat betreft de drang tot bijstand, doch voor de wijze, waarop hulp het meest doeltreffend moet worden geboden, wordt hieruit niets geleerd.
Er zijn veel moeilijkheden bij de hulpverlening en nu gepoogd wordt, deze als het ware stormenderhand te overwinnen, dient naar mijn gevoelen de vraag te worden gesteld, of niet tot enige bezinning moet worden gemaand.
In het bovenstaande heb ik voornamelijk op het oog de werkzaamheden in die streken van het land, waar tot nu toe geen of weinig aandacht aan het zwakzinnigenvraagstuk werd geschonken. Daar heeft men in het algemeen geen inzicht in de ontzaglijke arbeid, die in de loop van volgende jaren zal moeten worden verricht. Men wordt gegrepen door het lot van het zwakzinnige kind, zijn gemis aan levensvreugde door achteruitzetting op school en daarbuiten en meent nu, dat de oprichting van een school voor buitengewoon onderwijs de uitkomst geeft. Door de mogelijkheid van buitengewoon onderwijs zal aan dit kind gegeven worden, wat het op de gewone school wordt onthouden, terwijl het onderwijs aan het normale kind er mede door gebaat zal zijn. Er worden derhalve alleen onderwijskundige moeilijkheden gezien. Maar zo beschouwd is het zwakzinnigenvraagstuk geen ander dan dat van de bestrijding van het analphabetisme van enige tientallen jaren geleden of van de verbetering van de volksontwikkeling door het geven van meer en uitgebreider onderwijsgelegenheid.
Het is niet te verwonderen, dat deze denkbeelden tot de veronderstelling leiden, dat, wanneer slechts aan het wettelijk voorschrift van ten minste 24 leerlingen is voldaan, een school kan worden opgericht, die het zwakzinnigenprobleem tot zijn oplossing heeft gebracht. Men ziet daarbij geheel over het hoofd, dat kleine zwakzinnigenscholen in ieder opzicht verschillen van grote, in tegenstelling tot kleine scholen voor gewoon onderwijs, die, wat leerplan, methode en resultaten betreft, gelijkwaardig zijn aan grote. De kleine scholen voor zwakzinnigen ontbreekt het aan de mogelijkheid om de zo nodige differentiatie aan te brengen. De gewenste scheiding van imbecillen en debielen blijkt niet mogelijk, de huishoudklasse voor meisjes en de arbeidsklasse voor jongens kunnen niet worden gevormd en met het groepje zwakzinnigen is niet veel meer bereikt dan dat het afgesplitst is van de normale leerlingen, wat zeker niet zonder betekenis is, maar hetgeen toch, in groter verband gezien, geheel ontoereikend moet worden geacht. Men heeft de school voor zwakzinnigen allereerst te zien als sociaal instituut. Het zwakzinnige kind, i.c. het debiele, moet worden opgeleid, opgevoed tot een maatschappelijk bruikbaar mens, die door een zedelijke, zo men wil zedelijk-godsdienstige levenshouding een zodanig gedrag vertoont, dat hij sociaal te handhaven is, doch die na de schoolleeftijd nog steun zal behoeven en onder toezicht

zal dienen te blijven. Dat betekent, dat de zwakzinnigenzorg, die als schoolzorg begonnen wordt — eigenlijk dient aan te vangen vóór er sprake is van schoolgaan — onverminderd blijft voortbestaan en dat de schoolbemoeienis slechts een deel uitmaakt van de zorg, die veel verder reikt en in de toekomst naar mijn gevoelen even belangrijke offers zal vragen als nu aan schoolzorg worden gebracht.
Verklaarbaar, maar naar mijn mening niet tolereerbaar worden thans op meerdere plaatsen gelijktijdig pogingen in het werk gesteld tot de oprichting van twee of drie scholen, die organisatorisch bezien, tot één zouden moeten worden teruggebracht. Ik ben mij ten volle bewust van de principiële vraag, die ik door deze beschouwing te berde breng. Het is echter mijn overtuiging, dat een op dezelfde wijze georganiseerd buitengewoon als gewoon lager onderwijs, uitgebreid met een overeenkomstig geconstrueerde nazorgdienst, niet te financieren is. En zelfs al zou dit mogelijk zijn, dan acht ik toch een dergelijke organisatie van zeer bedenkelijke kwaliteit.
Ik meen daarom, dat het inzicht moet ontstaan, dat samenwerking om te komen tot de oprichting van grotere inrichtingen noodzakelijk is. Het is m.i. ontoelaatbaar, dat gemeenten, die op slechts een paar kilometer afstand van elkaar gelegen zijn en die beide wel in staat zijn om een school met het minimum aantal leerlingen te bevolken, maar ook nauwelijks tot meer dan dat, ieder tot de oprichting van een school en nog wel op dezelfde geestesrichting steunend, willen overgaan.
Evenzeer is het echter mijn gevoelen, dat ook bij verschillen in levensopvatting niet aan ieders wens zal kunnen worden voldaan. Ik acht het financieel onmogelijk en maatschappelijk bezien, ongewenst. Het wil mij voorkomen, dat, wanneer dit inzicht is gerijpt, samenwerking, die op verschillende wijze kan worden gevonden, tot stand kan komen.
Wanneer het bovenstaande juist is, dan geldt het evenzeer voor die gemeenten, waar reeds een school voor buitengewoon onderwijs is en waar men, beschikkende over hetzelfde recruteringsveld, streeft naar de oprichting van een of twee van andere richting. Is bijv. in een gemeente een school van ongeveer 100 leerlingen, waaronder een 20 à 30 imbecillen, dan meen ik, dat een splitsing van deze school in drieën, ieder met ongeveer 30—35 leerlingen, wel zeer te betreuren zou zijn. De imbecillenafdeling moet worden opgeheven en de grote en goed functionnerende inrichting veranderd in drie klassen, drie groepen, waarmee de mogelijkheden zeer beperkt zijn geworden. Eén nazorgdienst, één werkinrichting zou ten aanzien van de grote inrichting zeer belangrijk werk kunnen doen; drie van deze diensten en instellingen kunnen het zeker ook, maar de vraag rijst toch of uitvoering ooit mogelijk zal zijn. Bij deze vraag rijzen kleinere, die toch niet zonder betekenis zijn.
Reeds nu dreigt een tekort aan voldoend theoretisch en practisch geschoold personeel. Dat hoofden van scholen worden benoemd, die het medisch-paedagogisch onderzoek van candidaat-leerlingen slechts bij name kennen, kan moeilijk worden aanvaard. Het aantal ontheffingen

voor bevoegdheden, die toch van groot belang zijn, is te groot: er zijn scholen, waar bepaalde vakken onvoldoende tot hun recht komen.

Beschouwt men de zwakzinnigenzorg in groter verband, dan vormt de nazorg voor oud-leerlingen der scholen daarin een zeer belangrijk onderdeel. Ja, zo belangrijk, dat zonder nazorg het buitengewoon onderwijs een groot deel van zijn bestaansrecht verliest. Het zwakzinnige kind tijdens de schooljaren met liefderijke zorg omringen en het dan in de moeilijke puberteitsjaren overgeven aan het maatschappelijke leven, waarin het voor den normale vaak zo zwaar is, staande te blijven, is niet alleen hard, maar het is ook niet verdedigbaar. Het tekort, dat de geestelijk misdeelde bezit, wordt op de school niet aangevuld, het blijft en de gevolgen blijven evenzeer. Vandaar, dat hij de maatschappelijke lasten moeilijk dragen kan, maar dat evenzeer het maatschappelijke leven van zijn tekorten en misgrepen de nadelen ondervindt.
Op de graphische voorstelling van blz. 545, welke overeenstemt met die op blz. 545, is het deel der zwakzinnigen, dat buitengewoon onderwijs ontvangt en ontvangen heeft over een periode van ongeveer 20 jaren, omrand. De gegevens zijn ontleend aan die der inspectie van het buitengewoon onderwijs en aan de statistiek van het buitengewoon lager onderwijs 1931—1934, uitgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Geheel juist is de voorstelling niet, omdat ook in het vlak, dat de leeftijdsklasse van 40—49 jaar aangeeft, een deel moet worden aangeduid. Om reeds uiteengezette redenen blijft ook nu dit deel buiten beschouwing. Uit de voorstelling blijkt wel, dat de buitengewoon-onderwijsbemoeiingen van beperkte omvang zijn geweest, aangezien een groot deel der thans in volle kracht van het leven zijnde zwakzinnigen buiten die bemoeiingen zijn gebleven. Gezien het zeer beperkte aandeel, dat de nazorgdienst inneemt in de landelijke zwakzinnigenzorg, mag nog worden opgemerkt, dat de zwakzinnigen, in het bijzonder de debielen, zich maatschappelijk nog in een moeilijke positie bevinden, maar dat ook deze zwakzinnigen voor de geestelijke gezondheid der samenleving een bedreiging vormen. Dit is niet bedoeld als een verwijt. Er is in ons land in voorgaande jaren een niet aan te duiden hoeveelheid arbeid verricht. Deze arbeid is voortgekomen uit een duidelijk gebleken inzicht in wat te doen stond. De Nederlandse zorg aan misdeelden draagt een naar mijn mening eigen karakter, dat door buitenlanders wordt bewonderd.
Hetgeen ik over de nazorg opmerkte diene alleen ter bevestiging van voorafgaande beschouwingen, waarin werd opgemerkt, dat nog ontzaglijk veel moet worden gedaan. En juist hierom is het gewenst, dat niet slechts emotioneel, doch ook rationeel voorzieningen worden tot stand gebracht.
Er is oriëntatie nodig.
En wel ten aanzien van de vraag, wat beoogd wordt. Dat is voor een deel bekend wat de schoolzorg betreft, doch slechts zeer gedeeltelijk voor wat de nazorg aangaat.

STAND DER BEVOLKING OP 1 JAN. 1937
LEEFTIJDSGROEPEN
80 JAAR EN OUDER
70-79
60-69
50-59
40-49
30-39
21-29
15-20
7-14
0-6
BEVOLKING , 1 STIP = 400 ZWAKZINNIGEN
•ZWAKZINNIG VOLGENS MAATSTAF 1½% DER SCHOOLBEVOLKING

Het is mijn bedoeling niet om in dit verslag de vraagstukken over castratie en sterilisatie ter tafel te brengen, maar wel om aan te geven, dat het dringend tijd wordt, dat de vraag gesteld en tot beantwoording wordt gebracht, hoe zich de zwakzinnigenzorg dient te ontwikkelen. Er bereikten mij reeds verscheidene malen vragen van overheidspersonen, van priesters, die volkomen op de hoogte zijn van de grote gevaren, die in hun omgeving bestaan door de aanwezigheid van een grote groep zwakzinnigen, wat na de school de taak der burgerlijke en kerkelijke overheid is. Deze vraag klemt te meer nu de bestaansmogelijkheden zijn verminderd, de weerbaarheid door schoolhygiënische maatregelen is vergroot en de kans om in het voortplantingsproces een rol te spelen, is uitgebreid.
Ik meen, dat van een centraal sociaal instituut, dat veelzijdig wetenschappelijk is georiënteerd en dat geflankeerd wordt enerzijds door een bureau voor registratie en documentatie en anderzijds door een heilpaedagogische afdeling voor volgende tijden een zegenrijke werking zou kunnen uitgaan.
Het aantal werkinrichtingen voor zwakzinnigen werd in 1937 uitgebreid met drie nieuwe instellingen: te Gouda, Amersfoort en Tilburg.
Het aantal nazorg-ambtenaren onderging geen wijziging.

SCHOLEN VOOR SLECHTHORENDEN

Het aantal scholen voor deze tak van onderwijs onderging geen verandering. Het leerlingenaantal groeide in 1937 met 17 en bedroeg op 31 December van dat jaar 277. De toename moet voornamelijk worden toegeschreven aan de krachtige werkzaamheid om leerlingen, die op deze scholen thuis behoren, aldaar geplaatst te krijgen.
De school te Amsterdam had 76, die te Rotterdam 78 en die te 's-Gravenhage 123 leerlingen. Het grotere aantal in de laatste gemeente wordt veroorzaakt door het verlenen van huisvesting aan 2 groepen, die, hoewel niet, of niet ten volle voldoend aan de maatstaf, die voor toelating tot deze school is gesteld, op deze inrichting toch een voor hen passend onderwijs kunnen ontvangen, nl. een groep hoorstommen en een groep ernstig spraakgebrekkigen (gehemeltespleet-lijders).

SCHOLEN VOOR LICHAMELIJK GEBREKKIGEN

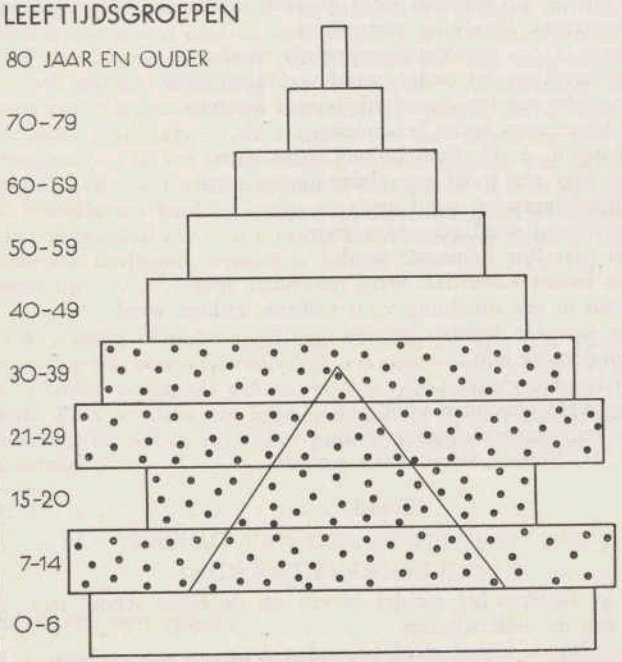
Het aantal inrichtingen voor lichamelijk gebrekkigen bleef gelijk, het aantal kinderen bedroeg op 31 December 1937: 51 tegen 50 op dezelfde datum van het voorafgaande jaar. De school te Hillegersberg had 28, die te Arnhem 23 leerlingen.
Het is bekend, dat het aantal voor deze inrichtingen in aanmerking komende leerlingen veel groter is dan dat der opgenomenen. Dit is zeer jammer, gezien de gunstige resultaten, die met vele patiënten, die zonder hulpverlening gedoemd zouden zijn tot een afhankelijk en kommervol bestaan, kunnen worden bereikt. Een orthopaedische behandeling, een

passend schoolonderwijs en een geëigende vakopleiding kunnen heel wat leed verzachten en wegnemen en daarbij de maatschappelijke bruikbaarheid verhogen.
Dat het in het bijzonder de Johanna-Stichting te Arnhem niet mogelijk blijkt haar vernieuwingsplannen te verwezenlijken, waardoor uitbreiding van haar werkzaamheid ongetwijfeld zou volgen, mag met recht worden betreurd.

SCHOOL VOOR PSYCHOPATHEN

De August Hermann Franckeschool te Rotterdam bleef dit jaar de enige inrichting voor deze soort van onderwijs. Het aantal leerlingen bedroeg op 31 December 1937 129, wat in vergelijking met 31 December 1936, toen het 134 was, een verschil geeft van 5 leerlingen.
Een uitbreiding van het schoolgebouw had plaats door het betrekken van een deel van een naburig schoolgebouw aan de Hofdijk. De plannen om aan Vredestein, school en internaat voor psychopathische meisjes, een belangrijke uitbreiding te geven, zullen in het begin van 1938 haar beslag krijgen.
De wijze van opname en de methode van behandeling der leerlingen geven deze school onder de inrichtingen voor buitengewoon onderwijs een bijzondere plaats.
Terwijl voor de andere inrichtingen door een betrekkelijk eenvoudig onderzoek kan worden uitgemaakt, of de candidaat-leerlingen voor toelating geschikt zijn, is voor deze school de methode van onderzoek der psychopathische afwijkingen een zeer samengestelde en tijdrovende. Het consultatie-bureau voor moeilijke kinderen, waaraan verbonden een psychiater, een paedagoog en een sociale werkster, vormt de voorpost van alle arbeid van deze instelling. Bij dit bureau komen de klachten binnen over kinderen, die moeilijkheden geven. Hier vindt het onderzoek plaats en van hieruit worden inlichtingen ingewonnen over het betreffende kind. Eerst daarna wordt beslist, welke maatregelen moeten worden genomen en of het kind dient te worden geplaatst op de August Hermann Franckeschool.
Uit een verslag van den directeur der inrichting verneemt men, dat in 1937 door het bureau 195 nieuwe gevallen, waaronder 148 jongens en 47 meisjes, in behandeling genomen werden. Het hiernevens toegevoegde staatje geeft een overzicht van de zegenrijke arbeid, die door dit bureau werd verricht. Want behalve, dat voor 49 kinderen de inrichting werd gevonden, waarop ze behoren, met een grote mate van zekerheid, dat niet alleen door deze beslissing voor hen een goed en menslievend werk werd verricht, maar dat ook maatschappelijke nadelen werden opgeheven en in de toekomst zullen worden voorkomen, is de werkzaamheid van deze instelling voor de niet-geplaatsten, maar in behandeling genomen gevallen paedagogisch en sociaal-hygiënisch voortreffelijk te noemen.

STAND DER BEVOLKING OP 1 JAN. 1937

☐ BEVOLKING , 1 STIP = 400 ZWAKZINNIGEN

•ZWAKZINNIG VOLGENS MAATSTAF 1½% DER SCHOOLBEVOLKING

Jongens

Van de 148 jongens bleven op de eigen school met toezicht van den eigen onderwijzer	25
naar een zwakzinnigenschool werden verwezen	8
naar een zwakzinnigeninrichting werden verwezen	18
een andere lagere school werd gevonden voor	2
naar een Montessorischool ging	1
opgenomen in een kinderhuis werden	3
naar een school voor individueel onderwijs gingen	2
rapport aan de Voogdijraad werd gegeven voor	5
naar een centrale inrichting vertrokken	2
opgenomen in een krankzinnigengesticht werden	4
geen medewerking der ouders werd verkregen voor	9
onder toezicht van het consultatie-bureau kwamen	2
een psychiater nam onder behandeling	3
op plaatsing in A. H. Francke-huis II wachten	10
verwezen naar een ander consultatie-bureau werd	1
op het opleidingsschip werd geplaatst	1
een gezinsvoogd werd gevonden voor	3
verwezen naar Pro Juventute werd	1
een gezin buiten Rotterdam werd gevonden voor	3
opgenomen in een inrichting voor vallende ziekten werd	1
verwezen naar een huisarts werden	2
nog in onderzoek zijn	4
naar een kolonie gingen	2
een schip werd gevonden voor	1
naar een ambachtsschool ging	1
op de A. H. Francke School werden geplaatst	42
Totaal	156

Meisjes

Van de 47 onderzochte meisjes bleven op de eigen school met toezicht van de onderwijzeres	8
een andere lagere school werd gevonden door	2
opgenomen in een kinderhuis werd	1
naar een kolonie vertrokken	3
ter observatie werden in een krankzinnigengesticht opgenomen	2
naar een inrichting voor vallende ziekten vertrok	1
verwezen naar Pro Juventute	2
verwezen naar de Voogdijraad werden	2
verwezen naar een zwakzinnigenschool werd	1
naar een zwakzinnigeninrichting vertrokken	4
op plaatsing in Vredestein wachten	4
nog in behandeling zijn	6

opgenomen in Vredestein werden	2
geen medewerking der ouders werd verkregen voor	1
een gezin werd gezocht voor	1
op de A. H. Francke School werden geplaatst	7
Totaal	47

In een beschrijving bij deze staat wordt opgemerkt, dat alleen kinderen worden opgenomen, die een normaal intellect hebben. De candidaat-leerlingen voor deze school, wier intellect afwijkingen vertoont, worden derhalve verwezen naar de inrichtingen voor zwakzinnigen. Bij uitbreiding der bemoeiingen met psychopathen zal deze zaak moeten leiden tot een nadere verkenning van het terrein. Want wanneer de school voor zwakzinnigen zich op het standpunt plaatst, dat de meer psychopathische zwakzinnigen de toegang tot haar inrichting moet worden geweigerd — en het is mij bekend, dat dit gebeurt, wat ik, blijkens de op pag. 526 geuite wens niet onjuist kan achten, al is de maatregel voor de betrokkenen hard en maatschappelijk niet geheel verantwoord — dan zou een deel der voor buitengewoon onderwijs zeker in aanmerking komende leerlingen, verstoken blijven van het voor hen gewenste onderwijs.

In dit verslag is veel weggelaten, wat nog tot op-, ook aanmerkingen aanleiding zou kunnen geven. Veel, wat nog te wensen is, is niet genoemd. Mijn ambtsvoorganger gaf mij bij het overdragen van zijn functie de raad: Wees tevreden met het bereikbare. Ik moge eindigen met de opmerking, dat ook in 1937 door grote toewijding en gestage arbeid veel is bereikt.

VI. VERSLAG VAN DEN INSPECTEUR VAN DE ONDERWIJZERSOPLEIDING

ALGEMENE OPMERKINGEN

In de stille periode van de kweekschooleindexamens in 1937 naderde de oude vierjarige kweekschool haar einde. Toen over den laatsten candidaat op den laatsten examendag het vleiend iudicium was uitgesproken, verscheidde zij. In den zomer van 1933 deden zich de eerste verontrustende verschijnselen voor; een jaar daarna stond het vast, dat zij niet meer te redden was. Het geweeklaag om haar heen was weinig minder dan aangrijpend; het getal van hen, die bij de dreiging van haar heengaan blijk gaven verstand van kermen te hebben, was groot. En nu is zij niet meer, en doet zich het merkwaardig verschijnsel voor, dat nauwelijks iemand het nodig heeft gevonden, een woord aan haar nagedachtenis te wijden. Vermoedelijk is er ook niemand, die naar haar terugverlangt.

Men is het er over eens geworden, dat ze, met al haar goede eigenschappen, toch wel wat uit den tijd was. Naast het middelbaar en het uitgebreid lager onderwijs, waarvan zij opkomst en groei medemaakte, was zij niet meer een in ieder opzicht frisse verschijning. De vooropleiding, welke zij veronderstelde, was te eenvoudig. Zij eiste van haar bezoekers geen diploma's; ze was al erg blij, als een energieke jongen, wiens gaven door een waardigen dorpsschoolmeester waren ontdekt, aan haar deur klopte. En het moge waar zijn, dat zij aan de vorming van zeer vele vlijtige, degelijke onderwijzers heeft medegewerkt, zij heeft het zich onnodig moeilijk gemaakt in een tijd, nu het u.l.o alleen reeds elk jaar duizenden laureaten aflevert.
Haar opvolgster, de driejarige kweekschool, heeft slechts weinig liefde weten te wekken. Onder deze omstandigheid is in kweekschoolkringen met grote belangstelling kennis genomen van de mededeling in de Troonrede van 1937, dat een wettelijke regeling van de opleiding der onderwijzers aanhangig zal worden gemaakt.
In de wettelijke bepalingen, welke op de onderwijzersopleiding betrekking hebben, kwamen in 1937 slechts geringe wijzigingen. De Wet van 22 Mei 1937 (*Staatsblad* n°. 323) geeft nadere voorschriften omtrent de toelating van kwekelingen, op den voet van de artikelen 8 en 9 der Wet van 1878, en eist voor deelneming aan het staatsonderwijzersexamen de overlegging van een bewijs van practische geoefendheid gedurende ten minste een half jaar en ten minste vier uren per week. Door het stellen van dien eis is voldaan aan een wens van de kweekschoolorganisaties, welke het ontbreken er van immer als een grief hebben gevoeld.
De practische oefening van de leerlingen der Rijkskweekscholen en der gemeentelijke en bijzondere kweekscholen met het diplomeringsrecht wordt geregeld in de Koninklijke besluiten van 23 Augustus 1933 (*Staatsbladen* nos. 455 en 456). Een minimumgetal oefenuren is daarbij echter niet vastgelegd. Uit een onderzoek is gebleken, dat 84 kweekscholen iederen kwekeling meer dan 80 uur lieten oefenen; in 71 gevallen bedroeg het getal oefenuren meer dan 100, in 17 gevallen meer dan 200, in één geval zelfs 390! Het behoeft niet betoogd te worden, welke grote schade het algemeen vormend onderwijs op de kweekscholen lijdt door een overgroot getal oefenuren.
Daarnaast staat, dat het een zonderlingen indruk maakt, wanneer de candidaten voor het kweekschooleindexamen ten aanzien van de practische oefening aan minder hoge eisen voldoen, dan zij, die het examen voor een staatscommissie afleggen. Toen bleek, dat het getal oefenuren voor de kwekelingen van vijf bijzondere kweekscholen respectievelijk 65, 60, 50, 40 en 30 bedroeg, is op vergroting van die getallen tot ten minste 80 aangedrongen. Aan het verzoek, waarvan de redelijkheid onmiddellijk werd aanvaard, is gaarne gevolg gegeven.

Onder deze algemene opmerkingen moge gewag gemaakt worden van de pogingen, welke zijn aangewend tot vermindering van het getal

werkloze onderwijzers. Bij beschikking van 9 April 1937 heeft de Minister een commissie ingesteld ter bevordering van de opleiding in technische richting van jonge bezitters van de akte van bekwaamheid als onderwijzer; bij beschikking van 8 Mei 1937 benoemde de Voorzitter van den Raad van Ministers een commissie, aan welke werd opgedragen, aan de Regering voorstellen te doen inzake de maatregelen, welke getroffen zouden kunnen worden ter bevordering van de plaatsing in betrekkingen als ambtenaar van bezitters van de onderwijzersakte. In beide commissies had de inspecteur van de onderwijzersopleiding zitting.

Het was te voorzien, dat de resultaten van den arbeid van de eerstbedoelde commissie aanvankelijk niet bijzonder groot zouden worden: voor hen, die in het ambt van onderwijzer hun toekomst hebben gezocht, is het zeker niet gemakkelijk, het roer om te wenden, een heropleiding te aanvaarden in geheel andere richting, en daarbij nog verplichtingen op zich te nemen van geldelijken aard, zonder de zekerheid, dat aan het eind van de nieuwe studie een betrekking wacht, die redelijke vooruitzichten biedt. In dit licht moet het resultaat gezien worden van den arbeid der commissie, welke wel een groot getal aanmeldingen te verwerken kreeg, maar ten slotte slechts de heropleiding van 31 jongelui kon bevorderen, een geringe fractie van het getal werkloze onderwijzers. Hoewel de commissie ontbonden is, wordt haar werk voortgezet, en vertoont het getal jonge onderwijzers, die in het volgen der lessen aan middelbaar technische, zeevaart- en textielscholen een nieuwe toekomst zoeken, een geleidelijke stijging.

De arbeid van de tweede commissie leidde tot een regeling, getroffen bij besluit van den Ministerraad van 30 Juni 1937, welke bedoelt, werkloze jonge onderwijzers in aanmerking te brengen voor betrekkingen in overheidsdienst. Bij het Centraal Capitulantenbureau meldden zich ruim 3500 personen aan, die meenden, dat zij van de gunstige regeling zouden kunnen profiteren. Zij kregen een vragenlijst ter invulling, en het bureau ontving, door bemiddeling van den inspecteur van de onderwijzersopleiding, van de directeuren der kweekscholen inlichtingen omtrent de gegadigden.

De lectuur van de antwoorden op de gestelde vragen is menigmaal ontroerend.

Er blijken honderden jonge onderwijzers te zijn — velen in het bezit van de hoofdakte ! — die op allerlei wijze in hun onderhoud trachten te voorzien.

Honderden zijn kwekeling met akte en ontvangen uit dien hoofde geen beloning, of een tegemoetkoming van een rijksdaalder, vijf of tien gulden per maand. En dan kan het gebeuren, wanneer zij jarenlang hun diensten gepresteerd hebben, dat aan de school eindelijk een vacature ontstaat, voor de vervulling waarvan zij echter niet in aanmerking worden gebracht.

Maar dikwijls ook geeft de beantwoording der vragen aanleiding tot

gerechte ergernis. Het Centraal Capitulantenbureau merkt op, dat zich onder de ingeschreven candidaten zeer geschikte krachten bevinden, die op den duur in overheidsbetrekkingen buiten het onderwijs ongetwijfeld voldoen zullen. Het wenst echter niet te verzwijgen, dat vele bezitters van de akte van bekwaamheid als onderwijzer in de verzorging van de Nederlandse taal en in de manier, waarop zij hun verlangens kenbaar maken, achterstaan bij de jongelui, die gewoonlijk in administratieve functies worden te werk gesteld.
Het bezit van de onderwijzersakte geeft blijkbaar geen waarborg voor de beheersing van de werkwoordelijke vormen, voor de juiste spelling van Nederlandse woorden — uiteraard wordt in dit verband niet aan oude of nieuwe schrijfwijze gedacht — voor een behoorlijken stijl. En zo geschiedt het, dat jonge onderwijzers, door het Capitulantenbureau aanbevolen voor de betrekking van politieagent, worden afgewezen wegens onvoldoende hantering van het Nederlands!
De vraag „wie kan inlichtingen omtrent U verstrekken?", werd in beschamend veel gevallen beantwoord met: den heer, den Edelachtbare heer, den Weleerwaarde heer, den hoofden van bovengenoemde scholen . . . .
„Op welke wijze hebt Gij, na het behalen van Uw akte als onderwijzer in Uw levensonderhoud voorzien?" Ik word/ door mijn ouders verzorgd.
En hoe verregaand slordig zijn overmatig veel lijsten ingevuld ! Welken indruk moet een onderwijzer maken, die een stuk aanbiedt met inktvlekken, schots-en-scheef geplaatste regels, walglijke lettervormen?
Waarom geschiedt de ontkennende beantwoording van een vraag zo vaak met „nee"? Is „neen" belachelijk, uit den tijd?
Wat moet men denken van de beschaving van den onderwijzer, die de vraag, „geniet gij een goede gezondheid?" beantwoordt met, „goddank, ja", of „dank u, uitstekend"; of van den akte-bezitter, die een betrekking in overheidsdienst ambieert, omdat hij zijn ouders „uitvreet"?
Hoe moet men denken over de zelfkennis van de bezitters van de onderwijzersakte, die onmiddellijk het verlangen uitspreken naar een „leidende administratieve functie", naar den diplomatieken dienst, of naar „een betrekking, waar de kans bestaat, opgeleid te worden voor en t.z.t. benoemd te worden tot schoolopziener"?
De arbeid, dien de directeuren der opleidingsinrichtingen leverden bij het verstrekken van informaties over hun oud-leerlingen, verdient in veel gevallen grote waardering. Maar menigmaal ook bleken de inlichtingen vrijwel waardeloos. Met allen eerbied voor de beknopte zaakrijkheid, waarmede sommige directeuren zich vermogen uit te drukken, mag het bespreken van zes arme werkloze medemensen op één zijde van een half velletje postpapier onbehoorlijk genoemd worden. Verklaarbaar is, dat de opleiders het prettiger gevonden zouden hebben, wanneer zij over hun oud-leerlingen inlichtingen hadden kunnen verschaffen in verband met sollicitaties bij het onderwijs. „Hij muntte in niets uit; ik meen dezen candidaat dus wel te mogen aanbevelen", is echter, ook voor

een betrekking buiten het onderwijs, een weinig overtuigende recommandatie. En omtrent de maatstaven, waarmede de geschiktheid voor onderwijzersbetrekkingen wordt beoordeeld, kon een onjuist denkbeeld ontstaan, wanneer men van een akte-bezitter leest, „dat hij wat klein van stuk is, wat voor hem een belemmering zal zijn vooruit te komen", althans, wanneer men onder vooruitkomen „bevorderd worden" verstaat.

De behandeling van de vragenlijsten, welke mijn bureau, dat over gebrek aan arbeid toch reeds niet klagen mag, meer dan vijfhonderd uur arbeid heeft gekost, is zeker niet zonder betekenis geweest. Ze verschafte een duidelijk beeld van de ellende, waarin vele jonge onderwijzers leven; ze bevestigde mijn overtuiging, dat heel wat akten van bekwaamheid als onderwijzer lichtvaardig worden uitgereikt; ze deed den eerbied groeien voor in stilte werkende directeuren, voor wie geen moeite in het belang van hun leerlingen te veel schijnt, en toonde anderzijds aan, dat mensen, die op vergaderingen en in de pers den indruk kunnen wekken van voorbeeldige altruïsten, in het brengen van een verborgen offer van tijd voor hun werkloze pupillen geen bevrediging vinden. Het is aangenaam te bedenken, dat een niet gering getal jonge onderwijzers in staat zijn gesteld tot het verdienen van eigen onderhoud; en de qualificatie van de genomen maatregelen als „prutswerk" moge geheel voor rekening blijven van hen, die haar uitspraken.

DE KWEEKSCHOLEN EN NORMAALLESSEN IN HET ALGEMEEN

Het getal kweekscholen is in 1937 ongewijzigd gebleven: er zijn dus 22 Rijkskweekscholen, 3 gemeentelijke, 2 niet-confessionele bijzondere, 22 Protestantse — onder welke de kweekschool van het Haags Genootschap tot verdediging van den Christelijken godsdienst — en 40 Rooms-Katholieke, te zamen 89 kweekscholen. De neutrale kweekschool te Den Helder, de Protestantse kweekschool te Leeuwarden (Margaretha de Heerstraat) en de Rooms-Katholieke kweekscholen te Amsterdam (Lauriergracht), Baarle-Nassau, Echt (Koningsbosch) en 's-Gravenhage (Westeinde) zijn niet in het genot van de Rijksbijdrage.

De onderwijzersopleiding aan het Christelijk lyceum te Harderwijk is eenjarig gebleven. De normaallessen lijden een weinig opgewekt bestaan. Haar getal beloopt — voorzover bekend — 14. De Protestantse normaallessen te Amsterdam, Assen, Koevorden, Franeker en Winschoten zijn tijdelijk gestaakt. De normaallessen te Baaksem voldoen geheel aan de eisen, welke bij Koninklijk besluit aan gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere kweekscholen zijn gesteld; haar bestuur heeft op dien grond een aanvrage om het diplomeringsrecht ingediend. De „Vrije Christelijke kweekschool" te Leeuwarden, welke in 1937 geen examenklas had, heeft een overeenkomstig verzoek gedaan.

De liquidatie van de in 1936 opgeheven kweekscholen werd in het verslagjaar voltooid of voortgezet.

Bij den aanvang van den cursus 1937/1938 ontvingen de overgebleven leerlingen van de voormalige Rijkskweekschool te Oostburg ruime toelagen, waardoor zij in staat werden gesteld, hun studie te Middelburg voort te zetten. De parallel-klasse van de Rijkskweekschool te Alkmaar, welke te Zaandam was gevestigd, kon verdwijnen. Aan de Rijkskweekschool te Groningen werd een parallel-derde-leerjaar gevormd ten behoeve van de overgebleven leerlingen van de voormalige gemeentelijke kweekschool, aldaar. De pogingen tot stichting van een bijzondere neutrale kweekschool voor meisjes zijn door het voorlopig bestuur opgegeven. In het verslag over 1936 is medegedeeld, dat de Protestants-Christelijke kweekschool, Margaretha de Heerstraat, te Leeuwarden haar aanspraak op de Rijksbijdrage verloor; dat het bestuur de inrichting, met ingang van 1 September 1936, ophief; en op 10 September d.a.v. een „Vrije Christelijke kweekschool" oprichtte, die echter door de Regering geacht wordt de voortzetting te zijn van de „Christelijke kweekschool", welker naam slechts gewijzigd is. Intussen is echter ook een verandering in de personeelsformatie gekomen; met ingang van 23 Maart 1937 ontvingen de docenten eervol ontslag; 7 April d.a.v. trad nieuw personeel in dienst, dat, tegen een beloning van f 50,— per wekelijks lesuur, lofwaardig werk verricht.

Met hen, die het werk, dat zij liefhebben, als gevolg van den moeilijken toestand van 's Rijks financiën, zich uit de handen genomen zagen, past deernis. Wie de verlaten lokalen van een opgeheven Rooms-Katholieke kweekschool dóórloopt, en bemerkt, hoe de Zusters meubilair en leermiddelen zó blijven onderhouden, alsof elken dag de leerlingen opnieuw verwacht mogen worden, ontkomt, bij het zien van die grote toewijding, niet aan een gevoel van beklemming. En zeker groeit zijn bewondering en eerbied voor de berusting, waarmede de teleurstelling gedragen wordt.

Het ware onjuist te beweren, dat die berusting overal even gemakkelijk waarneembaar is. Protesten tegen de gevallen beslissingen hebben niet altijd het kenmerk van kennis van zaken gedragen, noch muntten zij immer uit door waardigheid in vorm en toon. Maar het is misschien beter, op deze aangelegenheden niet meer terug te komen.

De bewering, dat de Rijkskweekscholen te Hilversum, Amersfoort en Utrecht, ondanks haar geringe bevolking, zijn gespaard, omdat zij in het centrum des lands gelegen zijn, de school te Oostburg is opgeheven, daar het er voor de peripherie blijkbaar minder op aan komt, berust uiteraard op geen enkelen redelijken grond. Inderdaad is momenteel het getal leerlingen van de drie genoemde centraal gelegen kweekscholen klein. Maar deze omstandigheid mag, gelet op het overcompleet van onderwijzers, verblijdend genoemd worden. Het is zeer te hopen, dat voorlopig de productie van de kweekscholen bij de behoefte achterblijft. Het bevolkingsgetal in 1936 van de kweekschool te Oostburg zal vermoedelijk op haar opheffing van geen invloed zijn geweest. Uit een lange reeks van jaren is gebleken, dat die

inrichting niet economisch werken kòn. Haar achterland is onvoldoende bevolkt; het uitgebreid lager onderwijs in dat gebied heeft zich nog slechts weinig ontwikkeld; selectie van leerlingen was nauwelijks mogelijk. Uit de onbekrompen wijze, waarop de Regering de belangen van de overgebleven Oostburgse leerlingen behartigt, blijkt, dat tot vorming van de gedachte van veronachtzaming van de peripherie des lands niet de minste aanleiding bestaat. In dit verband past de mededeling, dat de directeur van de Rijkskweekschool te Middelburg over den aanleg van de Oostburgse kwekelingen klaagt. Slechts één van hen heeft geen enkele klasse gedoubleerd; alle anderen moesten eens of meermalen „blijven zitten". Ook hun dialect geeft moeilijkheden; op kweek- en leerschool wordt een voortdurende strijd gevoerd tegen hun gewestelijke uitspraak. Maar hun gedrag is uitstekend, hun vlijt en goede wil zijn zeer te prijzen. Zal het niet in het belang van de Nederlandse cultuur in Zeeuws-Vlaanderen zijn, wanneer behoorlijk begaafde jongelui uit die streek, zo nodig met steun van het Rijk, aan een kweekschool, welke hogere eisen vermag te stellen, dan de Oostburgse ooit kon doen, hun opleiding tot het onderwijzersambt vinden?

In de vorige paragraaf is reeds opgemerkt, dat de driejarige kweekschool slechts weinig liefde heeft weten te wekken. Het is niet nodig, een herhaling te geven van alle bezwaren, welke men tegen haar inbrengt.
De ongelijke ontwikkeling van de leerlingen der aanvangsklasse schijnt grote moeilijkheden te geven. Een directeur deelt mede, dat in het eerste leerjaar 23 kwekelingen met een u.l.o.-diploma zijn geplaatst; 8 van hen hadden vrijstelling voor rekenkunde, 12 voor handelsrekenen, 9 voor algebra of meetkunde, 8 voor tekenen. Het duurt zeer lang, voordat van zulk een uit heterogene elementen opgebouwde groep een klasse is gevormd. Een ander directeur merkt op, dat ongeschikte leerlingen, op grond van hun u.l.o.-diploma, toegelaten moeten worden; een derde, dat de kweekschool grote moeite ondervindt van het onvoldoende of anders gerichte onderwijs, dat de school voor uitgebreid lager onderwijs geeft in rekenkunde, kennis der natuur, grammatica, nuttige handwerken en zang. Ook het lezen, dat voor de kweekschool een belangrijk vak is, schijnt door het u.l.o. verwaarloosd te worden. Van vaardig en natuurlijk lezen is weinig te bespeuren; aan de betekenis van de leestekens voor de zinsmelodie en aan het begrip spreekmaat wordt geen aandacht besteed. De leerling leest voort, tot gebrek aan adem hem noodzaakt tot een pauze; of de samenhang van den zin op dat punt een onderbreking toelaat, schijnt van geen belang. En dikwijls zijn die gewezen u.l.o.-leerlingen nog heel vervelend ook; met het hoofd vol van onbeduidende „weetjes", zonder enig inzicht echter, menen ze, dat alle wijsheid in hen geconcentreerd is; er is geruime tijd nodig, om deze geblaseerde jongelieden weer met de voeten op den grond te brengen, om hun belangstelling te wekken voor dingen, welke ze al „gehad" hebben, in een vorm evenwel, welke voor de kweekschool onbruikbaar is. En zo

gaat het eerste studiejaar van de onderwijzersopleiding voorbij met af- en aanleren; en wordt de opleiding tot een jakkertempo gedwongen.
Het is wenselijk, deze klachten over den funesten invloed van het uitgebreid lager onderwijs op de kweekschool niet helemaal au sérieux te nemen, en bij het savoureren er van vooral enkele korreltjes zout niet te vergeten.
In de eerste plaats moge dan de aandacht worden gevraagd voor de statistiek van de onderwijzersopleiding over 1936/1937. Raadpleging van dit belangrijk boekske leert, dat 17,5 % van de leerlingen, die tot de eerste klasse van de kweekschool werden toegelaten, niet in het bezit waren van een u.l.o.-diploma, niet de derde klasse van een hogere burgerschool, van een gymnasium of van een middelbare meisjesschool met goed gevolg doorlopen hadden, maar afkomstig waren uit de lagere klassen van de school voor uitgebreid lager onderwijs. Deze jongelui waren dus blijkbaar in staat tot het afleggen van een voldoend toelatingsexamen, waarbij van geen enkele vrijstelling kon genoten worden. 10,6 % van de kwekelingen uit de aanvangsklasse hadden „een andere opleiding" genoten. Wat voor opleiding kan hier bedoeld zijn? De school voor gewoon lager onderwijs wellicht?
Van de onmiddellijk tot de tweede klasse van de kweekschool toegelaten leerlingen, bezat 8,8 % het u.l.o.-diploma B; 8,2 % kwam uit de vierde klasse van de school voor uitgebreid lager onderwijs; 41,5 % had een „andere vooropleiding". Voor al deze kwekelingen was een toelatingsexamen noodzakelijk, dat blijkbaar met gunstigen uitslag bekroond is. Nu is het wel niet moeilijk, gelet op het gering getal aanmeldingen tot de kweekscholen, deze verschijnselen te verklaren, en, waar nodig, te verontschuldigen, maar dan is het anderzijds niet billijk, bij voortduring op de scholen voor u.l.o. af te geven.
Het is onjuist, dat ongeschikte leerlingen, op grond van hun u.l.o.-diploma toegelaten moeten worden. Afgezien van de omstandigheid, dat ze, wat de Rijkskweekscholen betreft, een aanvullingsexamen hebben af te leggen, dat, indien het ernstig wordt afgenomen, de bezwaren van de „vrijstellingen" ondervangt, mag men niet uit het oog verliezen, dat de Minister beslist, wie als leerling tot een Rijkskweekschool wordt toegelaten. Wanneer een bezitter van het u.l.o.-diploma, naar het oordeel van de vergadering van directeur en leraren, ongeschikt is voor de opleiding, kan zij immers in overweging geven, de toelating te weigeren? Maar in de vijf jaren, dat het toezicht op de kweekscholen aan een afzonderlijken inspecteur is opgedragen, heeft dit geval zich tweemaal voorgedaan ! En dan ging het initiatief niet van bedoelde vergadering uit. Voor de gemeentelijke en de bijzondere kweekscholen is de toestand niet anders. Hoewel deze inrichtingen merkwaardigerwijze niet tot het afnemen van een aanvullingsexamen verplicht zijn, hebben ze de volle vrijheid, er toe over te gaan; de besturen kunnen de toelating van door hen ongeschikt geachte adspiranten weigeren.
Hoe is echter de practijk? Het vermoeden ligt voor de hand, dat adspi-

ranten, die in een of ander vak, blijkens hun diploma, niet geëxamineerd zijn, daarin niet uitblinken. Een aanvullingsexamen zou dus, in den regel, tot afwijzing leiden. Daar de kweekschool echter een deel van de Rijksbijdrage verliest, als ze in vijf achtereenvolgende jaren minder dan 90 geslaagden aflevert, wordt het afnemen van het aanvullingsexamen maar nagelaten! „Alles, wat zich met een u.l.o.-diploma aanmeldt, neemt onze kweekschool aan", schrijft een directeur. „Deze manier is de enige, die ons op 't ogenblik nog leerlingen doet krijgen. Het is een quaestie van to be or not to be". Een ander gewaagt, in verband met de wenselijkheid de toelating van onvoldoend onderlegde leerlingen te weigeren, van de „bestaansmogelijkheid" der kweekscholen; een derde merkt op, dat er te weinig aanvoer is, „en we moeten toch financieren".

Het zou van weinig kijk getuigen op de moeilijkheden, waarin de kweekscholen zich bevinden, deze bezwaren licht te achten. Maar dan is toch de harde gevolgtrekking niet te vermijden, dat verstandelijk ongeschikte leerlingen worden aangenomen en door het eindexamen gesleept. Het getal van 90 geslaagden schijnt in nauwer verband te staan met het getal candidaten dan met hun geschiktheid.

Dat de kweekscholen op verlaging van het gevorderd getal geslaagden aandringen, is begrijpelijk. En aan dien drang zal wel gevolg worden gegeven. Maar zal men dan werkelijk tot selectie van de adspiranten besluiten? Het ware zeker onjuist, deze vraag in het algemeen bevestigend te beantwoorden. Want het bedrag, dat door het Rijk als subsidie gegeven wordt voor de exploitatie-kosten, is recht evenredig afhankelijk van het getal kwekelingen. Er blijft dus een prikkel bestaan tot het volstoppen van de klassen. En de ervaring heeft geleerd, ook reeds in den tijd, toen aan de opleiding van onderwijzers geen behoefte meer bestond, maar, althans voor verscheidene kweekscholen, de aangifte nog bevredigend was, dat aanvragen werden ingediend om erkenning van parallelafdelingen te verkrijgen, en dat, bij afwijzing daarvan, klassen van meer — soms zelfs van aanzienlijk meer — dan 30 kwekelingen werden gevormd. Zelfs nu zijn er nog verscheidene klassen met meer dan 30 leerlingen, één klasse telt er zelfs 36 ! Het is billijk, in dit verband te vermelden, dat hier en daar bereidwillige hoofden van scholen gereed staan, die in het feit, dat aan adspiranten voor de kweekschool de toegang geweigerd wordt, aanleiding vinden, zich de dringende behoefte aan particuliere opleiding te suggereren, een opleiding, welker resultaten matig mogen zijn, maar die althans de benoeming van een penningmeester en de aanschaffing van een kwitantieboekje volkomen motiveert. En het is ook weer enigszins begrijpelijk, dat de kweekschoolbesturen weinig lust gevoelen, een en ander te bevorderen.

DE LEERLINGEN

Het getal leerlingen van de Rijks-, gemeentelijke en bijzondere kweekscholen bleek, bij het begin van het schooljaar 1937/1938, tot 5339 te zijn gedaald. Op 16 September 1934, toen alle kweekscholen tot drie-

klassige werden gereduceerd, bedroeg het nog 8939, op denzelfden datum van de jaren 1935 en 1936 was het verminderd tot 7167 en 5939; het nieuwe schooljaar begon dus met 600 leerlingen minder dan het vorige. De voorspelling, in het vorig verslag gewaagd, dat ook in 1937 de aangifte voor de kweekscholen te gering zou zijn, om het verlies door vertrek te compenseren, is bewaarheid. Het is dringend noodzakelijk, dat de productie van de kweekscholen daalt. In 1937 behaalden 2148 kwekelingen bij het eindexamen de akte van bekwaamheid als onderwijzer of als onderwijzeres; het staatsexamen leverde nog 216 bevoegden. De „slijtage" van het corps beliep in 1936 — omtrent 1937 zijn nog geen gegevens beschikbaar — 1534 personen. Het is dus overbodig te betogen, dat de kweekscholen, zonder assistentie van de „wilde opleiding", geheel in de behoefte kunnen voorzien. Ook blijkt uit de getallen, hoe onvoorzichtig de inrichtingen handelen, die maar steeds op volle klassen blijven aansturen, zich verheugende in een tijdelijke welvaart — zij het ook met achterstelling van de wezenlijke belangen van de leerlingen, van het peil van het onderwijs en van de opleiding in het algemeen — en die er oorzaak van worden, dat de eis der noodzakelijkheid van hernieuwde opheffing van kweekscholen of onttrekking van het Rijkssubsidie met toenemende duidelijkheid opklinkt.

Het getal geslaagden in 1938 zal vermoedelijk minder zijn dan in het verslagjaar, maar tòch nog uitgaan boven de behoefte. En al is nu uit een globaal, maar voor het doel voldoend nauwkeurig, onderzoek gebleken, dat de bewering, als zouden zestien duizend of twaalf duizend akte-bezitters volstrekt werkloos rondlopen, fantastisch moet geacht worden — waarschijnlijk zal het getal 6000, dat toch nog ontstellend groot is, de waarheid dichter benaderen —, dan is het niettemin duidelijk, dat het vraagstuk van beperking der opleiding steeds dringerder om behandeling roept.

De geest onder de leerlingen is bijzonder goed. Maar klachten over hun minder goeden aanleg rijzen haast algemeen op. Het intellectueel peil gaat achteruit. Te verwonderen is dat niet, schrijft een directeur. Jongelui met een goed of zeer goed leervermogen zullen slechts bij hoge uitzondering een vak kiezen, waarin zo weinig toekomst is. De talentvolle leerlingen gaan ontbreken. De kwekelingen doen hun werk met lofwaardige plichtsgetrouwheid; maar zij missen initiatief, en zullen voor het onderwijs in het algemeen weinig tot stand kunnen brengen. Voor de toekomst van het onderwijs en voor de maatschappelijke standing van het onderwijzerscorps dreigt een gevaar.

Een ander directeur klaagt over de geringe geschiktheid van zijn leerlingen voor studie, en verbindt daaraan de opmerking, dat voor de leraren het geven van onderwijs steeds moeilijker wordt. Vlijt en toewijding van de kwekelingen verdienen, bijna zonder uitzondering, de grootste waardering. Maar hun onvoldoende studiecapaciteit maakt, dat het huiswerk voor hen een zware belasting betekent. Ze hebben het véél te druk; ze genieten te weinig nachtrust. Tijd voor studerend lezen is er niet. Van de bibliotheken wordt te weinig gebruik gemaakt.

De vierjarige kweekschool zal, wanneer het programma van het eindexamen niet wordt verzwaard, een zeer aanmerkelijke verbetering brengen. En het is onbegrijpelijk, dat er weer medicijnmannen zijn, die zich geroepen voelen aan de onderwijzersopleiding te dokteren, en unaniem tot de conclusie komen, dat de geprojecteerde vierjarige opleiding tot mislukking is gedoemd, en dat het voor de ouders buitengewoon bezwaarlijk is, wanneer de studietijd voor hun kinderen met een jaar wordt verlengd. Want, als men de kosten van een voor onderwijzer studerend kind op f 500 per jaar schat, en het getal kwekelingen, die zich voor het onderwijzersexamen aanmelden, op 2000 raamt, dan betekent de verlenging van den leertijd met één jaar voor deze ouders — in den regel mensen met smalle beurzen — een belasting van een millioen gulden. De vermenigvuldiging is juist uitgevoerd; of de kosten van de studie voor onderwijzer per jaar op f 500 geraamd mogen worden, is echter twijfelachtig. Maar, al bestond te dezer zake zekerheid, dan verdient toch de gekozen argumentatie tegen de vierjarige kweekschool wel heel weinig bewondering, daar ze in het geheel geen rekening houdt met de ernstige bezwaren tegen de driejarige opleiding en met de grote voordelen van de vierjarige, die aan de leerlingen vermindering van huiswerk en tijd voor ontspanning belooft; die voor het algemeen vormend kweekschoolonderwijs vertraging van tempo mogelijk maakt; die aan de practische oefening een ruime plaats geeft, zonder dat het theoretisch onderwijs er door benadeeld wordt; en die de jonge leerkrachten — aangenomen, dat zij onmiddellijk geplaatst konden worden ! — een jaar later in de school brengt, een omstandigheid, welke voor het volksonderwijs zeker geen nadeel is.

Dat de geldelijke toestand van de gezinnen, waaruit de kwekelingen voortkomen, dikwijls ongunstig is, blijkt uit de rapporten van verscheidene directeuren. Er is geen geld voor eenvoudige schoolreisjes. „De opwekkingen van Departementswege tot deelneming aan leerlingenexcursies worden opgehangen en besproken; niemand meldt zich aan: er is geen geld." Vermoedelijk zal de toestand niet overal zo ongunstig zijn; hoewel de inspecteur van de onderwijzersopleiding officieel in geen enkel opzicht er mee op de hoogte is gebracht, heeft hij uit de pers toch een en ander omtrent die reisjes vernomen, althans, dat ze zijn gehouden. Het betalen van het examengeld valt velen leerlingen moeilijk; uit schoolfondsen en ook wel door Maatschappelijk Hulpbetoon is meermalen steun verleend.

Gelijk reeds werd opgemerkt, blijft de geest onder de leerlingen echter, in het algemeen, goed, ook al is er weinig gelegenheid tot ontspanning. „De school geeft slechts zuiver op 't einddoel gericht werk te zien; werk, dat gelukkig door allen met toewijding wordt gedaan, maar dat in de verbeten concentratie, die het eist, ascetische trekken vertoont."

Ook de leerlingen van de afdelingen B werken in den regel met ijver. Aan velen van hen moest gehele of gedeeltelijke vrijstelling van de betaling van schoolgeld worden verleend. Enkele directeuren merken op,

dat gehele vrijstelling van de betaling van schoolgeld geen aanbeveling verdient, daar de belangstelling voor de lessen er door verslapt. Het zal niet nodig zijn, het al of niet juiste van deze bewering te onderzoeken; gezinnen met inkomsten van zeshonderd gulden of minder zijn vermoedelijk niet in staat tot het betalen van studiekosten; en het zou niet geheel onmogelijk zijn, dat jongelui, afkomstig uit een dergelijk milieu, minder grote belangstelling voor de studie schijnen te vertonen, doordat de dagelijkse zorgen en moeiten zich aan de voorzijde van hun bewustzijn plaatsen; misschien mede, doordat zij de rustige gelegenheid tot studie missen, of hun waarschijnlijk niet overdadig gevoed lichaam spoedig vermoeid is. Wat wil men toch met dergelijke dwaze opmerkingen? Ontmoet het dan weer bezwaar, dat aan zulke onvermogenden althans de gelegenheid tot verdere ontwikkeling niet ontnomen wordt? Want daarop komt het toch eigenlijk neer, als met de wensen van deze directeuren rekening gehouden werd. En hoe onverantwoord is het, uit het waarnemen van enkele gevallen tot een generaliserend oordeel te geraken! Ook mag niet vergeten worden, dat de oorzaken van gebrek aan belangstelling niet altijd aan de zijde van de cursisten te vinden zijn. Een enkele maal schijnt het voor te komen, dat de lessen iets aan levendigheid konden winnen; en het is begrijpelijk, dat de docent dan het algemeen gebrek aan interesse vooral hinderlijk acht, wanneer hij het constateert bij de arme vrijgestelden, die toch in ieder geval erkentelijk behoorden te zijn.

Het loont echter de moeite, ook eens de belangstelling te bestuderen van de cursisten, die elk jaar examen voor de hoofdakte plegen te doen; die altijd bezig zijn — op hun manier — te repeteren; die hun potlood of vulpenhouder onmiddellijk neerleggen en de gemakkelijkste houding aannemen, wanneer de docent een onderwerp aanroert, dat zij, krachtens hun examenervaring, achten te liggen buiten wat gevraagd wordt. Uiteraard mag deze waarneming evenmin tot generaliserende conclusies leiden.

Een directeur gewaagt van het voorbijgaan van jeugdige werkkracht en hoopvol idealisme van zijn leerlingen, bij wie een gevoel van onverschilligheid of haat ontstaat, dat wellicht nooit geheel zal uitslijten; en een ander vertelt van een leraar, die met een groep van zijn discipelen een stel ski's maakte, en met hen in de Paas- en de Kerstvacantie naar de Alpen trok, waar zij gelegenheid vonden de deugdelijkheid van het werk hunner handen te beproeven.

Ook op het gebied van de onderwijzersopleiding bestaan contraria.

HET ONDERWIJZEND PERSONEEL

Het getal docenten, dat op 16 September 1935 nog 1171 bedroeg, was een jaar daarna — voornamelijk als gevolg van de opheffing van kweekscholen — tot 1048 gedaald. Op denzelfden datum van 1937 was het verminderd tot 996. Deze hernieuwde daling moet verklaard worden

uit het verdwijnen van parallelklassen, welke waren gevormd, om aan de leerlingen van opgeheven scholen voltooiing van de aangevangen studie mogelijk te maken; ook vond een enkele maal concentratie van vakken plaats, waardoor van de diensten van vakleraren kon worden afgezien. Enige op wachtgeld gestelde leraren konden herplaatst worden in een betrekking bij het kweekschool-, middelbaar of gymnasiaal onderwijs; andere oud-docenten vonden een betrekking bij het u.l.o.

Over de toewijding van de leraren mogen geen klachten rijzen; het kweekschoolpersoneel vormt een select corps, met grote liefde voor de opgelegde taak en met hart voor de leerlingen.

De onderlinge verhoudingen zijn, in 't algemeen, goed. Natuurlijk zijn ook onder de kweekschooldocenten „all sorts and conditions of men"; komen hier en daar pikanterietjes voor; maar het ware moeilijk een kweekschool aan te wijzen, waar de mopperaar kans krijgt, proselieten te maken.

De studielust is lofwaardig; ook in dit verslagjaar namen de bevoegdheden van het personeel toe.

Het verdient welwillende belangstelling, dat het wetenschappelijk peil van de leraren stijgende is. Wanneer dezen nu maar niet gaan denken, dat ook hun leerlingen „wetenschappelijk" gevormd behoren te worden. Ook in de kweekscholen begint zich het verschijnsel voor te doen, dat de leraar eigenlijk geen enkel leerboek behoorlijk vindt. De bestaande boeken zijn te eenvoudig of te moeilijk; te uitvoerig of te beknopt; leggen het accent op de verkeerde plaats; zijn verouderd of te modern; deugen in ieder geval niet. Natuurlijk moet de leerling ze wel aanschaffen, maar uit die omstandigheid mag niet worden afgeleid, dat hij ze ook moet opensnijden. De leraar dicteert; zo nu en dan houdt hij even op, om een nieuwigheidje op „wetenschappelijk" gebied te spuien; de leerlingen schrijven, en tonen in hun slordig, knoeierig, niet of nauwelijks leesbaar schrift, dat ze volledig genezen zijn van het waandenkbeeld van den ouderwetsen schoolmeester, die op net werk bijzonder prijs stelde, en het belachelijke „schoonschrift" toch altijd nog prefereerde boven onbeschaamd geknoei. Hoeveel tijd werd met dit nette werk onnut besteed! Mogelijk, dat iemand de vraag zou willen stellen, of het opschrijven van dictaten dan geen tijd eist; of de tijd aan het ontcijferen er van te wijden, niet beter kon gebruikt worden; of het dictaat van den leraar, wiens wetenschappelijke horizon wordt begrensd door de akte-handelskennis l.o., inderdaad wel werk is, superieur aan dat van den auteur van het leerboek, een man van erkende bekwaamheid. Maar dan zou deze vrager toch blijk geven, den polsslag van den tijd niet te voelen; en zou hij zich onbekend tonen met het feit, dat het dicteren de moeilijkheden van het orde-houden tot een minimum beperkt, en daarbij nog den leraar den glans van het critisch vernuft verleent, althans in de ogen van den nog onbevangen leerling.

Het is moeilijk te ontkennen, dat hier en daar een leraar zijn eenvoudigheid begint te verliezen. Zo kan het gebeuren, dat mensen, die met

zekere eentonige regelmaat voor examens werden afgewezen, in het bezit geraken van een akte-paedagogiek A; op grond daarvan menen zich thuis te mogen gevoelen op elk terrein van het menselijk denken; stad en land afreizen tot het houden van lezingen; cursussen beginnen, uit welker prospectussen blijkt, dat er „college" gegeven wordt; optreden als paedagogisch adviseur; en in deze weelderige ontplooiing aan belangstelling voor het kweekschoolwerk inboeten en in critiek op de onderwijzersopleiding toenemen.

En de critiek is toch waarlijk reeds groot genoeg. 't Wordt onomwonden uitgesproken, voornamelijk door mensen, die de opleiding niet kennen, dat ze slecht is. Ze is zo door en door onwetenschappelijk. Er behoort een wetenschappelijke vooropleiding, gevolgd door een speciale vakopleiding, te komen, opdat de onderwijzer..... meer dan thans voor zijn taak geschikt wordt? Neen, opdat hij maatschappelijk op één lijn kome met belasting- en politie-inspecteurs! Het mag bevreemding wekken, dat aan zulke verwarde redeneringen nog aandacht wordt gewijd. Aangenomen, dat gymnasium, lyceum en hogere burgerschool met vijfjarigen cursus een „wetenschappelijke" vooropleiding geven, zoals voor den onderwijzer noodzakelijk wordt geacht, zou men dan denken, dat de intellectuele standing van den doorsnee-kwekeling zo is, dat hij dit onderwijs kan volgen? Het geroep om een „wetenschappelijke" vooropleiding of om een vijfjarige kweekschool, welke de volledige bevoegdheid geeft, is onoprecht, wanneer daarbij niet onmiddellijk wordt toegegeven, dat het althans het instituut der A-onderwijzeres verondersteld. Het is evenzeer onoprecht, wanneer men niet overduidelijk laat uitkomen, dat de volksschool aan die „wetenschappelijk" voorgevormde onderwijzers nooit de minste behoefte heeft gevoeld; dat niet de belangen van het onderwijs, maar die van de onderwijzers te dezer zake primair zijn.

De onderwijzersopleiding is slecht, omdat ze te veel parate kennis geeft, en te weinig inzicht. Uiteraard wordt de betekenis van enige parate kennis niet onderschat, maar ze behoort dan toch tot een minimum te worden beperkt. En met dat minimum moeten de leerlingen leren denken. Het zou wel aangenaam zijn, als omtrent de hoeveelheid parate kennis, welke de onderwijzers behoren te bezitten, eens enkele gegevens werden gepubliceerd, opdat kon worden nagegaan, of de kweekscholen er reeds in geslaagd zijn, die hoeveelheid te accumuleren. Van de zijde der kweekscholen zou vermoedelijk gemakkelijk aangetoond kunnen worden, dat er geen leraar is, die de kwekelingen niet voor denkproblemen stelt, en die nalaat de functionnering van de parate kennis te bevorderen.

Het is zeer te hopen, dat de kweekschoolleraren zich door de critiek op hun arbeid niet zullen laten ontmoedigen. Wanneer rekening wordt gehouden met de omstandigheid, dat zich voor de opleiding tot onderwijzer in den regel geen hoogbegaafde adspiranten aanmelden, dan past een woord van lof voor de kweekscholen, die met deze jongelui nog bui-

tengewoon veel weten te bereiken. En de docenten zullen beter dan buitenstaanders kunnen aantonen, dat de wens naar een „wetenschappelijke" vooropleiding van den onderwijzer en naar zijn „wetenschappelijke" beroepsvorming aan een paedagogium vooralsnog onmogelijk in vervulling kàn gaan. Misschien zullen zij aan hun betoog de opmerking willen verbinden, dat zij, afgezien van de practische onuitvoerbaarheid van dergelijke denkbeelden, naar de verwerkelijking er van zelfs niet verlangen, omdat zij menen, dat de kweekschool haar eigen plaats onder de inrichtingen voor voortgezet onderwijs met ere inneemt, en omdat zij niet de overtuiging hebben, dat door studie van de paedagogiek, de psychologie en de philosophie — excusez du peu! — een geslacht van onderwijzers zal gevormd worden, dat in vakbekwaamheid, beroepsliefde en plichtsbetrachting aan het tegenwoordige superieur is.

De Vondelherdenking is aan de kweekscholen niet voorbijgegaan; integendeel: ze hebben er een werkzaam aandeel in genomen. Voor het minst is in iedere kweekschool een overzicht gegeven van de levensontwikkeling van den prins der Nederlandse dichters, van het karakter van zijn werk, van den aard der poëzie, die hij beoefende. Maar in den regel is het daarbij niet gebleven. Onder leiding van hun leraren hebben de kwekelingen werk van Vondel bestudeerd, en zijn zij, in den intiemen kring van de school, waarin voor deze gelegenheid ook wel ouders en andere genodigden werden toegelaten, als declamator opgetreden. En dikwijls hebben de docenten het gewaagd, de kwekelingen toneelwerk van Vondel te doen opvoeren. Het tweede bedrijf van Gijsbreght van Aemstel, Joseph in Dothan, Lucifer, Adam in Ballingschap behoren tot het kweekschoolrepertoire. Eén kweekschool voerde met eigen krachten van personeel en leerlingen het Bijbels treurspel Gebroeders op, dat ook muzikaal bijzonder verzorgd was.
De voor het examen niet verplichte studie van de letterkunde heeft zich niet bepaald tot een incidentele meer of minder uitvoerige kennismaking met Vondel. De leerlingen van een kweekschool voerden Esmoreit op, van een andere Gloriant. Het onderwijs in de letterkunde is, voorzover kon worden nagegaan, regelmatig gegeven. Er zijn docenten, die een klein getal boeken degelijk bespreken; anderen behandelen een tijdvak of een stroming. En door deze wijze van doen is het onderwijs minder fragmentarisch dan vroeger, toen het er op gericht was, uit een examen van tien minuten klaarlijk te doen blijken, dat de candidaat bekendheid bezat met gedichten en prozawerken van Nederlandse schrijvers. Het onderwijs in de letterkunde heeft door het verdwijnen van het vak van het examenprogramma geen schade geleden. De mensen, die te dezer zake de somberste voorspellingen deden, hebben ongelijk gekregen; het gerucht, dat zij hun krachtdadige pogingen om de profetieën vooral te doen „uitkomen" hebben opgegeven, zal wel op waarheid berusten.

DE SCHOOLGEBOUWEN

De schoolgebouwen bevinden zich in het algemeen in goeden toestand. De Rijkskweekschool te Groningen staat, gelijk reeds in het vorig verslag werd opgemerkt, op een ongunstige plaats. Het gebouw wordt echter inwendig verfrist en maakt daardoor een prettiger indruk dan tot voor kort het geval was. De gemeentelijke kweekschool te Amsterdam bezit door haar ligging een zeker voornaam cachet; het gebouw, dat min of meer uitgewoond was, heeft een keurige metamorphose ondergaan. Overeenkomstig het bepaalde in artikel 214ter der Lager-onderwijswet 1920 wordt aan de instellingen of verenigingen, welker kweekscholen 1 September 1936 zijn opgeheven, van Rijkswege vergoeding verleend van de op die instellingen of verenigingen rustende geldelijke verplichtingen.
De gemeente Groningen is in haar pogingen tot het verkrijgen van die vergoeding niet geslaagd. Van de Ministeriële beschikking, waarbij de vergoeding was geweigerd, zijn burgemeester en wethouders bij de Kroon in beroep gegaan; zij zijn daarin echter niet-ontvankelijk verklaard. Artikel 214ter kent het recht van beroep toe aan besturen van instellingen en verenigingen, waaronder volgens de terminologie der wet alleen bijzondere organisaties verstaan moeten worden in tegenstelling met openbare lichamen. Ook voor de toekenning van een schadeloosstelling naar analogie van artikel 214ter zijn geen termen aanwezig geacht. Hetzelfde standpunt is ingenomen ten aanzien van een verzoek van het gemeentebestuur van Leiden. De vraag, of voor de gemeente, als gevolg van de opheffing van haar kweekschool, een schadepost zou overblijven, eiste ontkennende beantwoording.
Het bestuur van de opgeheven Rooms-Katholieke kweekschool te Breda heeft zijn aanvrage tot het verkrijgen van de vergoeding ingetrokken: een gedeelte van het gebouw kon door een huishoud- en industrieschool worden gebruikt, de rest vond eveneens een nuttige bestemming.
Op de aanvragen van de besturen der opgeheven Rooms-Katholieke kweekscholen te Amsterdam — Korte Prinsengracht —, Reuver en Boxtel is afwijzend beschikt, daar de geldelijke verplichtingen, naar het oordeel van den Minister, minder beliepen dan de waarde van gebouwen, terreinen, enz. Voor de opgeheven Rooms-Katholieke kweekschool te Neerbosch, en de Nutskweekscholen te Haarlem en te Nijmegen zijn vergoedingen vastgesteld.
Aan de Rijkskweekscholen is in 1937 — voor het eerst na langen tijd! — een crediet toegestaan van f 50,— voor aanvulling van de bibliotheek. Deze maatregel heeft grote voldoening gewekt.

CURSUSSEN VAN VERSCHILLENDEN AARD

De mededelingen over dit onderwerp, welke in vorige jaarverslagen zijn vervat, vragen nauwelijks aanvulling. Aan verscheidene kweekscholen zijn cursussen verbonden ter voorbereiding van de akte-examens in

Frans, Duits, Engels, wiskunde en handenarbeid. Daarnaast bestaan cursussen, waarbij niet onmiddellijk aan opleiding tot een wettelijke bevoegdheid is gedacht: cursussen in spreekonderwijs, in de methodiek van de nuttige handwerken; applicatie-cursussen voor leerkrachten, die in losser klasse-verband zullen moeten werken; muziekcursussen. Geologische en biologische cursussen, waaraan leertochten zijn verbonden, trekken hier en daar de belangstelling.
Occasioneel worden aan sommige kweekscholen korte cursussen gegeven of lezingen gehouden door de docenten of door andere deskundigen. Van spontane belangstelling van buitenstaanders voor de kweekscholen is in den regel weinig te bespeuren, althans van belangstelling, die zich niet uit in hautaine critiek, maar in een daad, welke een offer vraagt. En daarom is het goed, in dit verband mede te delen — ook al pleegt een verslag als dit geen namen te vermelden —, dat Prof. R. Casimir, die te Middelburg een lezing hield, daaraan een bezoek verbond aan de Rijkskweekschool, waar hij een gehelen morgen aan de leerlingen wijdde door voor hen een zeer interessante en pakkende voordracht te houden over Jan Ligthart en zijn werk.
Het is van betekenis, dat, door de geprojecteerde afdelingen C, het Rijk meer bemoeiing kan verkrijgen met de voortgezette studie van den onderwijzer. De opleiding voor de onderwijzersakte berust grotendeels bij de kweekscholen; de afdelingen B van die inrichtingen leveren een belangrijk contingent van de adspiranten voor het hoofdakte-examen; het verkrijgen van de aantekeningen voor nuttige handwerken en handenarbeid wordt eveneens goeddeels aan de kweekscholen voorbereid. Maar verder gaat de steunende invloed van het Rijk op de studie van den onderwijzer niet. Door privaatlessen en door particuliere cursussen meestal worden de onderwijzers voor de akte-examens in de moderne talen, de wiskunde, de handelskennis klaar gemaakt. De inrichting, waarbinnen een natuurlijke centralisatie van de onderwijzersopleiding zou kunnen plaats vinden, is de kweekschool. Zij is het ook, die buiten de aktestudie om gelegenheid moet geven tot systematische behandeling van onderwerpen op didactisch en paedagogisch terrein, waardoor het lager onderwijs voor verstarring bewaard wordt.

DE KWEEKSCHOOLEINDEXAMENS EN DE STAATSEXAMENS

Het programma voor het examen ter verkrijging van een akte van bekwaamheid als onderwijzer of onderwijzeres geeft geen algemene bevrediging. Hoe langer hoe meer rijst de overtuiging, dat het in allerlei opzichten inferieur is aan het programma, dat bij het Koninklijk besluit van 17 December 1890 behoorde.
„Het lezen en verstaan van een stuk proza of poëzie" werd reeds weer vervangen door de oude formulering: „Nauwkeurig en natuurlijk lezen met een beschaafde uitspraak. De adspiranten moeten daarbij blijk geven, dat zij het gelezene verstaan". Er waren immers leraren, die uit het niet meer met zoveel woorden noemen van de eisen van nauwkeurigheid,

natuurlijkheid en beschaafde uitspraak tot de mening van het vervallen er van waren geraakt. Het spreekt wel vanzelf, dat bij het ontwerpen van het nieuwe programma een dergelijke dwaze — of kwaadaardige? — opvatting niet mogelijk werd geacht. Evenmin heeft men kunnen vermoeden, dat met het „zuiver schrijven" zo schrikbarend de hand zou gelicht worden, als inderdaad is geschied. Toen het in het programma niet meer werd genoemd, en de ontstellendste zonden er tegen hoogstens enigszins in rekening gebracht konden worden bij de beoordeling van een onderdeel van een der vier onderdelen van het programma voor Nederlandse taal, richtte men naar hartelust de aandacht op andere onderwerpen. Gelukkig moet thans weer bij het schriftelijk examen in het Nederlands een afzonderlijk onderzoek naar het zuiver schrijven worden ingesteld, en wordt ook bij de beoordeling van de vertaling uit het Frans, Duits en Engels rekening er mee gehouden.

Intussen vormt dit onderzoek nog altijd een steen des aanstoots voor sommige leraren, die juist meenden, er zo goed in geslaagd te zijn, het zuiver schrijven weg te lachen. Vermoedelijk staat met die geestesgesteldheid de omstandigheid in verband, dat de gecommitteerden bij de eindexamens niet zelden klagen moeten over de slordigheid, waarmede door de leraren, wat het zuiver schrijven betreft, de correctie is uitgevoerd. Een docent, die de door hem gecorrigeerde schriftelijke opgaven ter herziening terugontving, meende zich te kunnen verontschuldigen met de opmerking, dat hij de vereiste schoolmeestersmentaliteit voor dit werk niet bezat.

Deze leraar stond niet alleen. Een zijner collega's schrapte fouten als de volgende niet aan: daarbij rekend men op, hij bleek den dader te zijn, door zijne Excelentie, door Zijnen Exellentie, door de Minister, eccentriek, criciscomité, crisiscomitie, plansoenen, civile gezaghebbers, duld u, enz.

Het behoeft niet betoogd te worden, dat het cijfer voor Nederlands door de slechte verzorging van het zuiver schrijven wel eens wat gedrukt wordt. Hoewel daardoor nog maar zeer spaarzame moeilijkheden kunnen ontstaan, rijzen van verschillende kanten klachten op over gecommitteerden, die niet onmiddellijk wensen toe te geven, dat het zuiver schrijven van zeer ondergeschikte betekenis moet worden geacht, en dat het in ieder geval wel zeer ongepast is, wanneer het een enigszins merkbaren invloed op het eindcijfer zou erlangen.

Een kweekschooldirecteur, die over de inrichting onder zijn leiding geen enkele opmerking maakt, spreekt wel den wens uit, dat een billijke, voor alle eindexamens geldende berekeningsmethode voor het zuiver schrijven zal worden verordineerd. Naar hij van verschillende zijden vernam, is in 1937 aan de diverse kweekscholen op zeer uiteenlopende wijze het cijfer voor zuiver schrijven uit het totaal getal fouten in vertalingen, opstel en dictee afgeleid.

Het zal wel niet eenvoudig zijn, een algemenen geldenden maatstaf te vinden, zolang de dictees zeer aanmerkelijk in zwaarte verschillen. Het

is billijk, dat een moeilijk werkstuk met meer lankmoedigheid wordt beoordeeld, dan een, dat foolproof is. Het nalaten van deze differentiatie zou een algemenen teruggang van de moeilijkheden veroorzaken.
Hoe men zich dien gewensten maatstaf vermoedelijk moet denken, kan blijken uit het voorstel van den leraar, die voor het zuiver schrijven bij een maximum van 9 fouten 9 wilde toekennen, bij maximaal 14, 19, 24, 29, 39 en 49 fouten respectievelijk 8, 7, 6, 5, 4 en 3. Bij de overdenking van dit voorstel mag niet vergeten worden, dat de genoemde getallen reeds „gereduceerde" fouten betreffen; een zonde tegen de punctuatie wordt slechts voor ¼, tegen de spelling voor ½ fout gerekend.
De gecommitteerde achtte deze vorm wat te gemakkelijk. De beide andere gecommitteerden — wier oordeel door den leraar werd geëist — deelden die mening.
Dat de invloed van het cijfer voor het zuiver schrijven niet gemakkelijk tot moeilijkheden leidt, moge blijken uit het volgende voorbeeld: wanneer een candidaat het cijfer 3 er voor zou krijgen, en een slap opstelletje maakt, dat met 6 wordt gewaardeerd, dan heeft hij voor het schriftelijk gedeelte van het Nederlands toch nog 5; is zijn mondeling examen ook nog juist voldoende, dan geldt hetzelfde voor zijn eindcijfer. Onder deze omstandigheden doen tijdrovende discussies tussen den leraar en den gecommitteerde over het al of niet noodzakelijke van de plaatsing van een komma voor een bepaald soort van relatieven bijzin het ergste vrezen voor het peil, waarop de candidaat staat. Bepaald ergerlijk worden die woordenwisselingen over een komma, wanneer gecommitteerde en leraar in hun ijver niet hebben bemerkt, dat de adspirant een lijdend onderwerp of een naamwoordelijk deel van het gezegde in den vorm van den accusativus heeft geplaatst.
Het is niet altijd even gemakkelijk aan den indruk te ontkomen, dat sommige leraren er prijs op stellen, den gecommitteerde te vermoeien en hem beu te maken van verdere discussie.
Het oude programma eiste kennis van de beginselen der spraakkunst, en wel de hoofdzaken uit de leer van den zin, de onderscheiding der woordsoorten, de betekenis en het gebruik der buigingsvormen en der spelregels, het gebruik der leestekens, enige bekendheid met de woordvorming. Het nieuwe programma volstaat met den eis van kennis van de hoofdzaken der Nederlandse spraakkunst. Waarschijnlijk zal men een gedetailleerde omschrijving niet nodig hebben geacht. Het resultaat is geweest, dat niet meer de geringste zekerheid bestaat, dat een leerling uit de hoogste klasse van een kweekschool de functie van een zinsdeel in den zin kan vinden, een betrekkelijk voornaamwoord van een vragend weet te onderscheiden, een bijzin van een hoofdzin. Daarentegen kan hij misschien, onder de leiding van zijn leraar, enkele oppervlakkigheden ten beste geven over het Gotisch; weet hij, dat men in den regel Rotterdàm zegt, maar onder bepaalde omstandigheden ook Ròtterdam voorkomt; herinnert het woord keizer hem aan het Latijn, kasteel aan het Frans, en biefstuk aan het Engels.

Inderdaad heeft de kweekschooldirecteur gelijk, die beweert, dat de onderwijzersopleiding zich sedert 1924 onder den invloed van het kweekschooleindexamen, en mede als gevolg van het veel te ruim geredigeerde programma, steeds verder van de practijk van het lager onderwijs verwijderd heeft.

Werd vroeger het schrijven beoordeeld naar een schoonschrift, groot, middelgroot en klein, het nieuwe programma eist slechts vaardigheid in het schrijven. De candidaat behoeft dus geen schoonschrift te leveren; hij schrijft enkele regels in behoorlijk duidelijk schrift op papier en op het schoolbord, en heeft dan aan den gestelden eis voldaan. Hoe zijn leerlingen later tot de vorming van de letters zullen geraken, is minder belangrijk; of zijn schrift in de gekozen lettervormen afwijkt van of overeenkomt met dat van een collega, een klas hoger of lager, is eveneens van geen beduidenis.

Het programma voor de rekenkunde is er oorzaak van geworden, dat de jonge onderwijzer niet meer in staat is, sommetjes op te lossen, als op de admissie-examens tot het middelbaar en het voorbereidend hoger onderwijs gevraagd plegen te worden. De ernstige behandeling van de theorie der rekenkunde heeft schade geleden; het nut van de bekendheid met de hoofdzaken van het handelsrekenen is voor den onderwijzer problematiek.

Het oude programma eiste bekendheid met de gebeurtenissen van de geschiedenis des vaderlands. Het nieuwe vraagt „bekendheid" met de hoofdzaken der vaderlandse, en „enige bekendheid" met die der algemene geschiedenis. De toepassing van het programma heeft tot het inzicht geleid, dat voor een enigszins degelijke behandeling van de vaderlandse geschiedenis de tijd ontbreekt, en dat de bespreking van de algemene geschiedenis van Hammoerabi tot Tsjiang Kai-sjek weinig vruchtdragend is.

Het moet erkend worden, dat het oude programma voor zang bij het tegenwoordige achterstaat. Vroeger kon men examen in den zang afleggen zonder er bij te zingen. Thans wordt het zingen van het blad van een eenvoudige melodie geëist, en het zingen van een lied ter keuze van den candidaat.

Wanneer er nu maar niet te veel debatten ontstaan over de beantwoording der vraag, wat „zingen van het blad" eigenlijk is. Blijkbaar kan men ook betogen, dat dit het „doornemen" van een melodie is met hulp van een instrument of van de stem van den examinator.

Het begrip, dat zich in den loop der jaren omtrent de gecommitteerden bij de kweekschooleindexamens heeft gevormd, begint zich enigszins te wijzigen. Hoewel in het algemeen geen ernstige klachten tegen hen ingebracht kunnen worden — zelfs niet, wanneer van kweekschoolzijde de gelegenheid tot „vertrouwelijk" klagen gaarne wordt opengesteld — worden zij langzamerhand toch nog wat anders dan de keurige gentlemen, die zich in de aangename sfeer van de examenzaal bewogen, dankbaar waren voor het vele, dat zij er leerden, en wier grote zorg

was, er tegen te waken, dat de leraren te lage waarderingscijfers gaven. Hoewel zulke Sinterklaasachtige verschijningen zich hier en daar nog wel manifesteren, gelukt het toch hoe langer hoe meer behoorlijk deskundige gecommitteerden te vinden, mensen met ruime bevoegdheden, die niet onmiddellijk onder den indruk komen, wanneer de leraar over het Sanskrit en het Oergermaans enige wetenswaardigheden ten beste tracht te geven; die met een zekere onaandoenlijkheid beluisteren, hoe allerlei philosophen op den verkeerden weg waren; die volstrekt rustig blijven, wanneer de cirkel van Feuerbach komt aanrollen; maar die in staat zijn, den bekwamen, eenvoudigen, hard-werkenden docent te herkennen; die de moeilijkheid van een vraag weten te waarderen; die inzicht van schijngeleerdheid kunnen onderscheiden. Gelukkig worden zulke gecommitteerden aan de meeste kweekscholen zeer gewaardeerd; slechts enkele directeuren hebben bezwaren tegen deze deskundige mensen, voor wie dan de hoedanigheid „overdeskundig" wordt uitgevonden.

Gecommitteerden moeten geen richting aan het examen willen geven. Wanneer aan de eisen van het programma wordt voldaan, hebben zij geen recht, een ombuiging van het examen te verlangen in een richting, aan welke zij zelf de voorkeur schenken. Een volgend jaar treden zij misschien aan andere scholen op of helemaal niet. Een kweekschool, welke zich elk jaar zou instellen op de persoonlijke opvattingen van de gecommitteerden van het vorige, zou alle continuïteit verliezen.

Gecommitteerden behoren aan de ene kweekschool geen mededeling te doen van ervaringen, welke zij in andere opdeden. Het is wenselijk, dat het examen wordt afgenomen in een geest van onderling vertrouwen. Natuurlijk is het goed, dat gecommitteerden ogen en oren openzetten; maar het is onnodig, dat zij, zonder aanleiding, op onaangename wijze beginnen hun wantrouwende voorzichtigheid te demonstreren.

Gelijk ieder jaar het geval is, spreken ook thans weer enkele directeuren den wens uit tot het openen van de mogelijkheid van onvoorwaardelijke vrijstelling van het examen in het vak wiskunde voor vrouwelijke leerlingen.

Hun wens berust blijkbaar op de overtuiging, dat meisjes over het algemeen minder „aanleg" voor de wiskunde hebben dan jongens. Het schijnt haast onmogelijk, dit dwaalbegrip afdoende te bestrijden. Het gaat er mede, als met de mening, volgens welke iemand, die goed is in wiskunde, in andere vakken waarschijnlijk matig is of zwak.

Vermoedelijk is er geen vak, dat de opvoeding tot denktucht zo kan bevorderen als de wiskunde. Vooral nu tegen de parate kennis zoveel bezwaren rijzen, de waarde er van voor het latere leven wordt ontkend, ze er van wordt beschuldigd, de eigenlijke ontwikkeling tegen te houden, wekt het verbazing, dat een vak als de wiskunde, dat slechts weinig parate kennis eist en veel inzicht veronderstelt, in onderscheiding van alle andere vakken, zich met een facultatieve plaats zou moeten vergenoegen.

Verscheidene directeuren maken in hun verslagen opmerkingen over het examen voor de hoofdakte.
Het is wel duidelijk, dat, naarmate de divergentie van de kweekschool-eindexamens toeneemt, de bezwaren tegen het meer eenvormige hoofdakte-examen zullen groeien. En op zich zelf mag het redelijk worden geacht, dat een principiële opleiding in de A-afdelingen van de kweekschool wordt voltooid door het sluitstuk van een eigen examen ter verkrijging van de volledige bevoegdheid.
De practijk is echter minder fraai dan de theorie. De B-afdelingen van de kweekscholen vormen daarmede allesbehalve een eenheid. Het zijn in de meeste gevallen conglomeraten van leerlingen, die allerlei opleidingen achter den rug hebben; die slechts in zoverre overeenkomen, dat zij allen de akte van bekwaamheid als onderwijzer of onderwijzeres bezitten.
Het bezoek aan de afdelingen B is dikwijls zeer onregelmatig. De cursisten blijven weg, als ze er lust in hebben. Ze weigeren soms mee te doen aan proefwerk. Het gehele jaar door vertonen de afdelingen B een in- en uitlopen van leerlingen, gelijk uit de mutatiestaten overduidelijk blijkt. Het is wel zeer bezwaarlijk, een eigen examen voor afdeling B in haar tegenwoordigen opzet met voldoende waarborgen voor deugdelijkheid te omgeven. De zaak wordt anders, wanneer de opleiding voor de hoofdakte organisch in de kweekschool is geïncorporeerd. Dan zal op den duur het diplomeringsrecht niet kunnen uitblijven als logisch gevolg van den in 1924 ontstanen toestand. Of daarmede voor het Nederlandse onderwijs dan inderdaad veel gewonnen wordt, is een vraag, waarop het antwoord slechts speculatief kan zijn. Er zijn inderdaad kweekscholen, welke onder de vigueur van het eigen eindexamen beter werk leveren, dan ten tijde van het staatsonderwijzersexamen mogelijk was. Maar de bewering, dat, als gevolg van de instelling van het eindexamen, de onderwijzersopleiding tot verdieping en vervolmaking is gekomen, kan redelijkerwijze niet volgehouden worden. Er zijn heel wat kweekscholen, welker peil zeer stellig aanmerkelijk lager is dan van het gesmade staatsexamen. En er behoeft niet aan getwijfeld te worden, dat de gemiddelde eigen-examen-hoofdakte minder waarborgen bieden zal dan de tegenwoordige, welke langs den weg van een staatsexamen wordt verkregen.
Met deze opmerking is niet bedoeld, het hoofdakte-examen als ideaal te roemen. Er zijn gerechtvaardigde aanmerkingen. Enkele directeuren klagen er over, dat er examinatoren zijn, die veel waarde schijnen te hechten aan de kennis van „Christelijke paedagogen uit den tijd van de opkomst van het Christendom"; of die van de candidaten inzicht veronderstellen „in de levensbeschouwing, welke de opvoeding gedurende de Middeleeuwen beheerste". Een ander directeur schrijft, dat de eisen, welke de examinator stelt, dikwijls ten nauwste schijnen samen te hangen met zijn levensbeschouwing. Tegenover deze ontevredenen staan anderen, die bespeurd hebben, dat er examinatoren zijn,

die onvoldoende bekend blijken met de religieuze overtuiging en de levenssfeer van de candidaten.
Er zijn commissie-leden, die er eigenaardige opvattingen op na houden. Eist het programma van den candidaat bekendheid met enige belangrijke verschijnselen uit het leven der Nederlandse taal, dan menen zij de keuze van die verschijnselen aan zich te mogen houden. Dit betekent dus, dat de candidaat álle belangrijke verschijnselen zou moeten kennen, of — anders gezegd — bij deze opvatting is het mogelijk, dat de adspirant aan den gestelden eis voldoet, maar de examinator toevallig enkel naar levensverschijnselen informeert, die de candidaat niet bestudeerd heeft. Het kan gebeuren, dat een candidaat enige zorg besteed heeft aan zijn speciaal-studie voor het vak aardrijkskunde; dat hij in de overtuiging heeft geleefd de uitgebreide stof behoorlijk bewerkt te hebben, en de verwachting koestert op een voldoend cijfer voor dit onderdeel. Maar bij het onderzoek in de examenzaal achtervolgt hem de ene teleurstelling na de andere; hij weet al dadelijk niet precies de plaats van het land zijner studie in het gradennet te noemen — de examinator weet dit uiteraard heel nauwkeurig voor alle mogelijke landen! — hij is abuis, wanneer hij in kilometers den afstand van Amsterdam naar Moskou moet noemen; en hij treft het zo, dat van de speciaal-studie alleen de gesteenten aan de orde komen. Om hem nog iets beter op zijn gemak te brengen schuift de examinator — die erg op inzicht gesteld is, en in zijn waardering van de parate kennis up to date is — hem een lijstje woorden onder den neus van deze soort: gabbro, eluvium, erosie, denudatie, dynamisme, elongatie, praecessie, matriarchaat, isostasie, en nodigt hem uit, daarvan een verklaring te geven; als terloops informeert hij dan nog even naar de verkeersspanningen in Frankrijk.
De examinator is een knap man, die er zijn eigen overtuigingen op na houdt; één van deze is, dat men op het examen voor aardrijkskunde voornamelijk aan de orde behoort te stellen, wat over twintig, dertig jaar vermoedelijk nog zal zijn, als nu.
Maar ook de examinatoren hebben klachten over de candidaten. Zij drukken zich onbeholpen uit; zij missen elementaire voorkennis; zij weten niet, wat studeren is. Hoe is het mogelijk, dat mensen van deze ontwikkeling ooit de akte als onderwijzer verworven hebben!
Het is misschien wenselijk, ditmaal op deze aangelegenheden niet verder in te gaan.
Moge de nabije toekomst een wettelijke herziening van de onderwijzersopleiding brengen, waarmede wijziging van de programma's samengaat. En worde daarbij in rustige bezonnenheid rekening gehouden met de belangen van het lager onderwijs, met het noodzakelijk contact tussen dit en de opleiding, en met wat voor den kwekeling en den studerenden onderwijzer in het algemeen bereikbaar is.

G. DE VERSLAGEN DER HOOFDINSPECTEURS VAN HET LAGER ONDERWIJS BETREFFENDE HET VOORBEREIDEND ONDERWIJS (BEWAARSCHOOLONDERWIJS)

EERSTE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: NOORD-BRABANT, LIMBURG EN GELDERLAND

BETEEKENIS DER BEWAARSCHOLEN

De inspectieverslagen zijn eenstemmig in de waardeering van de sociale en de paedagogische taak, die de bewaarschool vervult. Zoo schrijft de inspecteur van Helmond:
„De inspectie Helmond is een plattelandsinspectie, waarvan de bevolking hoofdzakelijk bestaat uit fabrieksarbeiders en kleine boeren. Wie met den toestand van zulke gezinnen enigszins op de hoogte is, weet, dat er aan de positieve opvoeding van de kleuters weinig of niets wordt gedaan. Die gezinnen zijn in de eerste plaats ingericht op het leven en de behoeften van de volwassenen; van de opvoeding, de geleide ontplooiing van de activiteit der kinderen, komt niet veel terecht. Deze worden gevoed en gekleed en verder aan zich zelf overgelaten. Tussen honderden als het ware automatische bevelen en verboden en oorvijgen groeien ze op. En toch lijdt opvoeding geen uitstel. Ook in het jeugdige gemoed leeft reeds een vaag en ingeschapen besef van goed en kwaad, dat moet worden aangewakkerd en waarvan de groei niet aan toevallige omstandigheden mag worden overgelaten. Daarom is voor de meeste kinderen de bewaarschool een paedagogische noodzakelijkheid. Kerk- en schoolbesturen zien dat in en hebben bewaarscholen gesticht overal, waar de omstandigheden dat enigszins toelaten."
De inspecteur van Arnhem beaamt dit oordeel volkomen: „Al deze scholen zijn een grote zegen voor de kinderen, die in de arbeidssfeer opgevoed worden. Men kan op de lagere scholen, vooral op de dorpen, heel goed het verschil zien tussen de kinderen, die wel en die welke niet op een bewaarschool geweest zijn. Laten we hopen, dat de tijd spoedig zal komen, dat ook het voorbereidend onderwijs wettelijk geregeld en gefinancierd zal worden, zodanig, dat een behoorlijke inrichting en een behoorlijke beloning mogelijk zullen zijn."

BEHOEFTE AAN BEWAARSCHOLEN. WERKLOOZE ONDERWIJZERESSEN L.O.

De inspecteur van Venlo noemt 21 plaatsen in zijn inspectie, waar een bewaarschool zou voorzien in een wezenlijke behoefte en is, terecht, van meening, dat vele van de werklooze onderwijzeressen in het voorbereidend onderwijs een taak zouden kunnen vinden, die ze met een

uiterst geringe kans van slagen zoeken in de lagere school: „Overtuigd van het nut en van de wenschelijkheid van het voorbereidend onderwijs, heb ik nagegaan, welke plaatsen nog van dat onderwijs verstoken bleven, terwijl er toch bij een ernstig streven en daadwerkelijk aanpakken de mogelijkheid tot het stichten van een bewaarschool niet uitgesloten is. De tijdsomstandigheden zijn er niet naar om groote financieele uitgaven te doen. Doch deze worden daartoe ook niet gevorderd. En het is een feit, dat de druk der crisis juist in enge omgeving ons zal blijven benauwen, wanneer we werkeloos bij de pakken neerzitten en de handen niet uitsteken om daarin zelf verbetering te brengen. Er is geen dorp of er zitten werklooze jonge onderwijzeressen op een werkkring te wachten. Zouden er nu onder deze leerkrachten geen gevonden worden, die met de noodige voorbereiding en bijstudie met goed gevolg de leiding eener bewaarschool op zich zouden kunnen nemen? Met wat opoffering en goeden wil is daarvoor wel een passende vergoeding te vinden. De werkloozen komen voorloopig aan het werk ten bate van onderwijs en jeugd en ten genoegen van vele ouders. De betrekkingloozen hebben alvast een nuttige betrekking en kunnen met minder zorgen de toekomst afwachten. Het wil mij voorkomen, dat elke nieuw te stichten bewaarschool ook in de toekomst best van bevoegde leerkrachten is te voorzien."

SUBSIDIËN

Het is teleurstellend, dat in 1937 de subsidies in een aantal gemeenten weer zijn verminderd of ingetrokken, en het is bevreemdend, dat voor een schamelen subsidiepost op de begrooting van noodlijdende gemeenten door hoogere bestuursinstanties aan het Rijksschooltoezicht de vraag wordt voorgelegd of deze uitgave tot de onvermijdelijke moet worden gerekend. „De subsidies en schoolgelden te zamen", schrijft de inspecteur van Roosendaal, „zijn geheel onvoldoende om de exploitatie der bewaaarscholen mogelijk te maken, zelfs wanneer men in acht neemt, dat ter belooning van het personeel in de meeste gevallen nagenoeg niets, of heele kleine bedragen, worden uitgekeerd. De exploitatie der bewaarscholen is voor de meeste besturen — gewoonlijk klooster- of kerkbesturen — een schadepost, welke men echter gaarne draagt om het nuttige van het werk en den invloed, die van het bewaarschoolonderwijs uitgaat." De inspecteur van Heerlen voegt hieraan toe: „Als begrepen werd, welk een sociale weldaad de bewaarschool is en wat ze betekent voor het grote gezin, vooral in de Mijnstreek, dan zou de subsidie veel groter zijn. Nu leggen de schoolbesturen er veel geld op toe. Gelukkig, dat verschillende bewaarscholen gesteund worden door de mijnen. Die zien de grote betekenis dezer scholen voor de mijnwerkersgezinnen veel beter in, dan de meeste gemeentebesturen."

Toch bloeit het bewaarschoolonderwijs. „Het bloeit ondanks de ongunstige tijdsomstandigheden", zoo besluit de inspectrice van Boxmeer, „dank zij den offerzin van de schoolbesturen en vooral van de onderwijsgevende congregaties."

SCHOLEN

De bewaarscholen zijn in de 1ste hoofdinspectie bijna zonder uitzondering inrichtingen van bijzonder onderwijs. Openbare scholen van voorbereidend onderwijs bestaan alleen in Arnhem en in Lochem. „Drie scholen te Zutphen zijn semi-openbaar, aangezien alle kosten door de gemeente betaald worden, de benoeming van de hoofden en de regeling der salarissen door de gemeente geschiedt en het bestuur door haar benoemd wordt." (Inspectie Zutphen.)
Nieuwe schoolgebouwen kwamen in 1937 tot stand te Apeldoorn, Wageningen, Ede, Oss, Vorstenbosch, Berchem, Ginneken, Raamsdonk, Eindhoven (2), Kerkrade, Hooge-Zwaluwe, Zevenbergen. Van al deze gebouwen wordt gezegd, dat ze voldoen aan de eischen van doelmatigheid, hygiëne en goeden smaak. In tal van schoolgebouwen werden noodige of nuttige verbeteringen aangebracht.
Enkele scholen zijn nog steeds onvoldoende gehuisvest. „In Scherpenzeel en in Bennekom zijn slechte gebouwen, waarin eigenlijk de kinderen niet moesten komen." (Inspectie Arnhem.) „Ongeschikt voor bewaarschool zijn de gebouwen te Erp, te Boerdonk, en te Someren." (Inspectie Helmond.) Over het geheel geeft de toestand der gebouwen echter reden tot groote tevredenheid en dit geldt vooral voor de nieuw gestichte scholen, met haar ruime, lichte en luchtige lokalen, haar mooie speelplaatsen, haar keurige gelegenheden.

SCHOOLMEUBELEN EN LEERMIDDELEN

Ondanks den geringen steun, dien de bewaarscholen ontvangen, zijn ook in 1937 weer allerlei verbeteringen gekomen in de meubelen en de leermiddelen van tal van scholen. Bepaalde klachten over leermiddelen en meubels komen in geen enkel inspectieverslag voor.

TOELATINGSLEEFTIJD

In de meeste scholen is de toelatingsleeftijd gesteld op 3 jaar. Een geval als de inspecteur van Roermond vermeldt, dat kinderen van 2 jaar worden aangenomen, staat wel op zichzelf. In Arnhem is om bezuinigingsredenen de toelating in gesubsidieerde bewaarscholen verhoogd tot 4½ jaar.

GROOTE KLASSEN

De klachten, dat er veel kleuters in één lokaal worden gezet, verminderen wel van jaar tot jaar maar hebben, jammer genoeg, toch nog altijd reden van bestaan. Het aantal leerlingen in één lokaal varieert van 10 tot 81 in de inspectie Roermond. De inspecteur van Zutphen telt 9 klassen, waarin 60 tot 86 kindertjes zitten. De inspecteur van Roosendaal geeft 38 klassen op met 60 tot 99 leerlingen en 3 met meer dan 100.

GEDIPLOMEERDE LEERKRACHTEN

Het aantal gediplomeerde leerkrachten neemt geleidelijk toe. Intusschen is een diploma niet steeds een bewijs van geschiktheid. „Meerdere ongediplomeerde leerkrachten", merkt de inspecteur van Roosendaal op, „toonen groote ervaring te bezitten."

ONDERWIJS

Behalve Apeldoorn is er geen inspectie, waar niet één of meer Montessorischolen bestaan; haar aantal is in 1937 weer met enkele toegenomen. Toch blijven ze ten opzichte van het totaal aantal bewaarscholen een zeer geringe minderheid vormen; de overgroote meerderheid werkt volgens de Fröbelmethode. De traditioneele, streng-klassikale richting, die zich, tegen Fröbels bedoelingen in, had vastgezet, vindt echter alleen nog toepassing bij onderwijzeressen die geen opleiding hebben ontvangen; de andere, beter voorbereid voor haar taak, geven ook nog wel klassikaal onderwijs, maar ruimen ook tijd in voor individueelen arbeid naar keuze. De eerste oefeningen in lezen, schrijven en rekenen vormen een integreerend deel van de Montessorimethode. Daardoor kán het voorbereidend Montessori-onderwijs het karakter krijgen van dat der aanvangsklasse van een lagere school. In dit verband deelt de inspecteur van Eindhoven mee: „Aan de directrices van een viertal Montessorischolen heb ik doen weten, dat de wet niet toestaat aan haar inrichtingen lager onderwijs te geven, zooals in het verleden jaar regelmatig geschiedde ter opleiding van kinderen voor het 2de leerjaar der scholen voor gewoon lager onderwijs. Drie van deze directrices toonden zich verheugd over deze mededeeling, omdat zij zich nu konden staande houden tegen den aandrang van de ouders, die voor hun kinderen bedoelde opleiding met klem eischten. Ik mag aannemen, dat het geven van lager onderwijs aan voorbereidende scholen thans definitief is gestaakt."
Voor den ijver en de toewijding van de bewaarschoolonderwijzeressen hebben de inspecteurs allen lof. „Met veel voldoening", schrijft de inspecteur van Arnhem, „heb ik ook dit jaar weer gezien, dat alle scholen plaatsen zijn van kindervreugde." „De bewaarschoolonderwijzeressen, religieuzen en leken", getuigt de inspecteur van Heerlen, „geven zich met veel toewijding en liefde en met een onuitputtelijk geduld aan haar mooie taak. Het is dikwijls onbegrijpelijk, dat ze de kinderen zó ver kunnen brengen."

OPLEIDINGSCURSUSSEN

Cursussen tot opleiding van bewaarschoolonderwijzeressen bestaan in de inspecties Breda, Eindhoven, Heerlen, Helmond, Maastricht, Roosendaal, Tilburg, Venlo en Zutphen. Behalve in Zutphen, leiden al deze cursussen op voor de examens, uitgaande van den Roomsch-Katholieken Schoolraad.

TWEEDE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: ZUID-HOLLAND, NOORD-HOLLAND, ZEELAND EN UTRECHT

GESTADIGE GROEI

Ondanks de zeer ongunstige omstandigheden, waaronder het voorbereidend onderwijs werken moet, kan toch worden geconstateerd, dat het aantal dezer scholen nog geregeld blijft toenemen. Zo lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Haarlem:
„De vraag naar goed kleuteronderwijs wordt ondanks deze moeilijkheden algemeen gevoeld. Het werk der onderwijzeressen en haar helpsters wordt door de ouders op hogen prijs gesteld. Het aantal scholen in mijn inspectie is dan ook steeds groeiend. Het bedraagt nu 56. In den loop van 1937 zijn er 2 bijgekomen, terwijl er op het ogenblik nog 1 in Haarlem-N in aanbouw is.
Er zijn nog besturen, die doen of er geen inspectie bestaat. Ook dit jaar is het gebeurd, dat ik op een goeden dag tot de ontdekking kwam, dat er in de Van Egmondstraat een nieuwe voorbereidende school was verrezen. Niet alleen had men mij niet over den bouw geraadpleegd, men had mij zelfs geen kennis gegeven van de opening der school; ik wist niet wie tot hoofd was aangesteld, noch wie het personeel vormden."
In gemeenten, waar een subsidie per leerling gegeven wordt, moet meermalen de leeftijdsgrens naar boven worden verlegd om het aantal leerlingen waarvoor subsidie wordt verleend, binnen bepaalde grenzen te houden, maar het blijkt, dat de ouders reeds dermate op deze scholen zijn ingesteld, dat ze de leerlingen, die nog te jong zijn, onmiddellijk toevertrouwen aan gloednieuw opkomende schooltjes, die slechts profiteren van de ongelegenheid, waarin de bestaande scholen komen te verkeren.

MOEILIJK BESTAAN

Toch zijn er een aantal scholen, die het bijzonder moeilijk hebben om in stand te blijven. Zo lezen we in het verslag van den inspecteur in de inspectie Middelburg:
„Alle scholen zijn nog in stand kunnen blijven, zij het, dat het sommige moeilijk is gevallen om zich staande te houden. Met name de beide Nutsbewaarscholen te Middelburg worden door de vermindering van het gemeentelijk subsidie in haar bestaan bedreigd. Er is thans een comité van belangstellenden opgericht, dat pogingen zal aanwenden om de financiële grondslag van deze scholen steviger te maken dan die thans is, nu de scholen alleen zijn aangewezen op de bijdragen van de afdeling Middelburg van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen en van de gemeente."
De inspecteur in de inspectie Rotterdam schrijft:
„Het jaar 1937 heeft voor dezen tak van onderwijs geen enkele ver-

betering gebracht; gelukkig ook geen verslechteringen. Op dit terrein heeft dit jaar rust geheerst en er is met rustigen ijver hard gewerkt.
De klassen zijn over het algemeen tot het maximum van 45 toe bezet, en hoezeer het kleuteronderwijs in deze inspectie door de ouders gewaardeerd wordt, blijkt wel uit het feit, dat zelden of nooit een opengekomen plaats enigen tijd onbezet blijft. Meestal staat voor elke school een rijtje candidaten ingeschreven, die slechts wachten op het sein, dat ze kunnen worden toegelaten.
En verdiend is deze waardering ten volle: wat zijn die kleuters over het algemeen prettig en gezellig bezig en wat ziet men een vooruitgang in ontwikkeling, als men de pas op school gekomen leerlingen vergelijkt met hen, die reeds een jaar „gewerkt" hebben."
Aan het verslag van de inspectie Hilversum ontlenen we:
„Het voorbereidend onderwijs ondergaat wel den druk van de financiële moeilijkheden. Toch houdt het zich nog over de gehele linie staande. De neutrale bijzondere scholen, die vroeger gemeentescholen waren, hebben waarschijnlijk de meeste zorgen. Enerzijds heeft men in dezen kring niet als bij het bijzonder onderwijs in jarenlange gewoonte-vorming zich gewend aan de idee, dat het particulier initiatief niet behoeft te steunen op de overheidskas, maar dat door eigen financiering en soms opoffering op verschillend terrein zich uitgaven heeft leren getroosten of deze met liefde heeft gedaan ten behoeve van de idee, die men voorstond en van de sociale binding rondom die idee. Anderzijds hebben deze soms het meest de concurrentie te vrezen van de kleine particuliere inrichtingen, die worden opgericht als opgelaten proefballonnetjes, en die vaak meer gesitueerden tot zich trekken. Met bazaars en tentoonstellingen van het kleuterwerk houden toch ook deze neutrale scholen zich, schoon enkele met moeite, in stand."
Vooral in Utrecht schijnen de moeilijkheden groot te zijn. We lezen dienaangaande in het verslag van den inspecteur:
„Het is inderdaad bij het voorbereidend onderwijs wel moeilijk om de eindjes aan elkander te knopen. Het hoofd ener voorbereidende school vertelde mij, dat men met de uitbetaling van salaris al drie maanden achter was. De huur der localiteit was hoog en als de penningmeester het subsidie ging innen, bracht hij wegens de hoge huur toch bijna niets mee. Zo af en toe kreeg het personeel eens f 5,— of f 10,—. Bij zulke toestanden wekt het verwondering, dat iederen dag de onderwijzeressen met een lach op het gezicht voor de kleinen verschijnen en nevens verwondering wekt het ook bewondering. Dan moet men wel heel veel liefde voor kinderen en ook veel beroepsliefde hebben om onder zulke neerdrukkende omstandigheden met vriendelijkheid en geduld te blijven werken."
De inspecteur in de inspectie Brielle rapporteert:
„Zo staat er aan het hoofd van een bijzondere school te Abbenbroek een tachtigjarige dame. Ze is sinds 15 Mei 1884 aan deze school verbonden; daarvóór werkte ze elders, zodat ze reeds ruim 62 dienstjaren heeft.

De sympathieke, oude dame doet nog steeds met opgewektheid haar werk; ze heeft weinig leerlingen, nl. 13, maar ze staat er dan ook helemaal alleen voor. Haar salaris bedraagt f 300,— per jaar. Er is echter geen pensioenregeling en ze kan zelfs dit kleine bedrag niet missen. Ze moet dus wel doorwerken, hoewel ze liever zou ophouden.
Iemand met dezen staat van dienst heeft de rust ook wel verdiend. Maar het harde leven laat dat niet toe. Dus werkt ze door, tot ze er bij neervalt."

DE GEBOUWEN

Het spreekt vanzelf, dat deze financiële zorgen ook ten gevolge hebben, dat aan het uiterlijk der gebouwen niet kan worden gedaan, wat nodig is en dat minder geschikte gebouwen maar niet dadelijk door betere kunnen worden vervangen.
Toch zijn er toestanden, die niet langer mogen blijven voortbestaan.
Zo lezen we bijv. in het verslag van den inspecteur in de inspectie Hoorn het volgende:
„Wil men eens zien, waartoe het particulier initiatief bij ons in West-Friesland leidt, dan moet men een kijkje gaan nemen in de bewaarscholen. De ongeloofelijkste toestanden kan men er aantreffen. Naast zeer goed ingerichte nieuwe schoolgebouwen, vindt men er, zoals men ze niet dromen kan, met wasgoed op lijntjes om de kachel, waarbij een oude vrouw uien en aardappelen zit te schillen naast een stapel verstelgoed en enige potten en pannen.
Kinderen in lange smalle bankjes, vier naast elkaar of op banken zonder rugleuningen met afbungelende beentjes; anderen weer krassend op een lei!
Hier en daar is het wel eens zo bar, dat de inspecteur van de volksgezondheid er bij gehaald moet worden. Dank zij zijn ingrijpen komt er nu verbetering in de huisvesting van de Rooms-Katholieke bewaarschool te Purmerend.
Ook zal er ten slotte enige verbetering komen onder pressie van Dr. J. J. Th. Doyer, in het gebouwtje van de neutrale bewaarschool te Edam. Het bestuur heeft in het voorjaar een huis gekocht, maar het bleek, dat dit nog ongeschikter localiteiten had dan de tegenwoordige school. Et ce n'est pas peu dire! Toen hebben ze maar weer het oude gebouw ingehuurd en dat zullen ze wat veranderen. Als er nu maar privaten komen, is er al veel gewonnen. Dr. J. J. Th. Doyer is ook nog te De Rijp geweest, waar hij zijn eisen kenbaar heeft gemaakt op de Rooms-Katholieke bewaarschool. De banken zullen daar van rug- of lendenleuning voorzien moeten worden en van voetsteunen.
Het lokaaltje zonder licht en lucht te Hoogkarspel is buiten gebruik gesteld. Naast de veelal keurige gebouwen van het lager onderwijs, maken de bewaarscholen een heel treurig figuur. Zij zijn een schande voor het Nederlandse volk, en tevens een waarschuwing tegen al te grote verwachtingen van het particulier initiatief."

Het verslag der inspectie Gorkum meldt omtrent de bewaarschool te Krimpen aan de Lek:

„Toen ik bij een van mijn eerste bezoeken aan het Overlekse in 1937 de bewaarschool te Krimpen aan de Lek — die er in 1936 bij ingeschoten was — in mijn dagprogramma had opgenomen, had ik er geen vermoeden van hier een zo treurig overblijfsel aan te zullen treffen van wat eens een lagere school was geweest, een bouwvallig en verwaarloosd gebouw, dat rijp was om zo spoedig mogelijk te worden afgekeurd.

Uit een gesprek met den burgemeester bleek mij, dat er reeds lang een plan was overwogen voor nieuwbouw, maar dat de gemeente noodlijdend was en er weinig kans bestond de benodigde gelden te verkrijgen. Daar uitstel mijns inziens gevaren met zich bracht, heb ik mij tot den inspecteur van de Volksgezondheid gewend met het verzoek te willen nagaan, of het gebouw nog langer als school mocht worden gebruikt. De bouwkundig inspecteur constateerde inmiddels: „Zoals het onderzoek heeft uitgewezen, verkeert bedoeld gebouw in het algemeen in zodanig vervallen toestand, dat het ook naar mijn mening ten spoedigste buiten gebruik moet worden gesteld."

Na overleg met het Departement van Binnenlandse Zaken kreeg de gemeente toestemming voor het stichten van een tijdelijk gebouw, waarvoor een bedrag van f 6000,— werd toegestaan.

Hiervoor kan een houten hulpschool met niet meer dan twee leslokalen worden gesticht. Voor het voorbereidend onderwijs te Krimpen aan de Lek is deze oplossing een ernstige stap achteruit, omdat een lokaal voor spel in het plan ontbreekt en een bewaarschool zonder speellokaal niet aan haar doel kan beantwoorden. Beweging en spel zijn de levensvoorwaarden voor den kleuter en hiervoor was in de oude, bouwvallige school althans nog ruimte.

De 80 à 90 kinderen zullen weliswaar in twee nieuwe leslokalen worden ondergebracht, maar de speelschool zal worden gedegradeerd tot een „bewaarschool" in den ongunstigen zin van het woord. Het vrij en halfvrije spel moet uitgeschakeld worden.

Ik heb nog een geringe hoop, dat het gemeentebestuur tenslotte een wijziging ten goede in dezen zal weten te verkrijgen, nl. een crediet voor den bouw van een derde leslokaal, dat overigens voor meubilering weinig onkosten vergt.

Het geldt hier een school, die reeds enkele generaties het hoofd boven water heeft weten te houden, en onder de leiding staat van een ervaren en volledig bevoegde fröbel-onderwijzeres, die mij haar nood klaagde, omdat haar werk thans gedenatureerd dreigt te worden.

Ook de post voor exploitatie-kosten, die tot nu toe f 100,— per jaar bedroeg, is tot f 50,— teruggebracht: een bedrag van circa f 0,50 per kind en per jaar. Als men daarbij het oude, grotendeels versleten materiaal ziet en een tekort constateert aan allerlei voor een kleuterschool onmisbare dingen, beseft men den inhoud van de verzuchting: „Ik wil en kan hard werken, maar ik zie graag resultaat."

Wie kennis neemt van de moeilijkheden, waarmee het bewaarschoolonderwijs te kampen heeft, ontkomt niet aan den indruk, dat deze tak van onderwijs het nog zwaarder heeft te verantwoorden dan het lager onderwijs; althans op de plattelandsscholen en vooral in een goed bezette school, die hoofdzakelijk wordt bezocht door kinderen uit arbeidersgezinnen en de wisselwerking tussen school en huis dagelijks intens ervaart."

Het verslag van den inspecteur in de inspectie Goes vermeldt:

„Blijkens de mededeling van den Minister van Onderwijs in zijn Memorie van Antwoord is een voorstel tot regeling van het voorbereidend onderwijs bij de wet van Zijne Excellentie niet te verwachten. We kunnen dit, gezien de tijdsomstandigheden, volkomen begrijpen, maar een negatieve regeling met opruiming van de bewaarholen zou menig kind gelukkig maken. Het grootste deel van het jaar opgeborgen te zitten in een gekoolteerd hok, met den onderkant van de ramen op twee meter hoogte, met honderd bemodderde klompen binnen de enige deur, met overblijfsels van kapstokken aan de afschuwelijke muren, waaraan de natte kleren drie of vier dik hangen! Wat een kwelling om dit juk in je jeugd te dragen."

In de gemeente Amsterdam bestonden indertijd in de politieverordening enkele bepalingen in verband met de hygiënische inrichting der localiteiten. De inspecteur schrijft daarover in zijn verslag:

„Er zijn nu drie jaren verlopen, sedert een arrest van den Hogen Raad enige artikelen van de Amsterdamse politieverordening, waarbij de voorbereidende scholen aan een paar bepalingen waren onderworpen betreffende de hygiënische inrichting der localiteiten, in strijd achtte met art. 195, tweede lid, der Grondwet en sinds dien tijd heeft de goedgeoutilleerde Amsterdamse Gezondheidsdienst geen macht meer om regelend en corrigerend op te treden tegen verkeerde toestanden.

Dat dit te betreuren valt, behoef ik niet te betogen. In het jaarverslag over 1936 is er aan de hand van vele voorbeelden reeds op gewezen, in welke gevallen het beroep op art. 7 van de Lager-onderwijswet, waarin staat „dat geen onderwijs gegeven mag worden in lokalen, welke door den inspecteur voor de volksgezondheid zijn afgekeurd als schadelijk voor de gezondheid of van onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen", onvoldoende hulp biedt. Gelukkig biedt art. 7 wel gelegenheid om tegen de allerslechtste toestanden op te treden.

In het afgelopen jaar is de hulp van den inspecteur voor de volksgezondheid ingeroepen voor een drietal scholen: een Rooms-Katholieke, een Protestants-Christelijke en een Israëlietische. Rijksschooltoezicht en Volksgezondheid confereerden en bezochten de scholen met het resultaat, dat de Rooms-Katholieke school bericht kreeg, dat ze naar een andere behuizing moest uitzien, daar de toestand volkomen onbevredigend was: geen licht, geen luchtverversing, geen behoorlijke W. C., geen ruimte. Deze toestand mocht na 1 September niet meer voortbestaan.

Het gevolg is geweest, dat de school in een beter gebouw is onderge-

bracht, waarin men, omdat ook daar niet alles in orde is, voorlopig twee jaar kan blijven.
De Protestants-Christelijke school, waaraan ook de opdracht was gegeven om uit te zien naar betere behuizing, slaagde daarin niet en het gevolg was, dat ze reeds vóór den vastgestelden tijd door het bestuur werd opgeheven."
Ook geven we nog door wat de inspecteur in de inspectie Gorkum vermeldt omtrent de school te Neder-Hardingsveld „die één leslokaal heeft, waarin 75 kinderen van 2½ tot 7 jaar worden beziggehouden. Wel is de ruimte door een schot van 1½ m hoogte in tweeën verdeeld en zitten de kleinsten van 2½ tot 4 jaar aan den enen, en de ouderen aan den anderen kant, maar van vrij of half gebonden spel kan ook hier geen sprake zijn.
Allen moeten gelijktijdig en klassikaal worden beziggehouden, zodat de vijf- en zesjarigen bij zingen, spreekonderwijs, handenarbeid of wat zij ook doen, voortdurend hinderlijk worden beïnvloed door het gebabbel van de kleintjes, die onder leiding staan van een helpster van 13 jaar.
Het particulier initiatief heeft hierin intussen een niet onbelangrijke verbetering gebracht, en het schoolbestuur in staat gesteld, een bij de school gelegen boomgaard te huren, waarin een zandbak, wippen en bankjes gelegenheid geven voor beweging en spel gedurende de zomermaanden.
Als nu nog het bestaande schot wordt vervangen door een geluiddempende volledige afscheiding in het leslokaal, kan er een bijna ideale toestand in deze primitieve werkgemeenschap ontstaan. Het plan hiervoor zal door het hoofd der school met het bestuur worden besproken.
Bij zoveel toewijding is het niet moeilijk aan de critiek het zwijgen op te leggen en past meer een woord van waardering voor de grote verbeteringen, die hier met kleine middelen worden bereikt."

HET ONDERWIJS

Omtrent het onderwijs in de voorbereidende scholen zegt de inspecteur in de inspectie Dordrecht in zijn verslag het volgende:
„De ideeën van Fröbel, den stichter van den eersten „kindertuin" te Blankenburg, bedoelen eigenlijk opvoeding van de mensheid.
Fröbel zag het streven van de mensheid als een streven naar vrije zelfontwikkeling en vrije zelfbepaling. De mens zoekt naar een eenheidsconceptie voor zijn denken; naar het blijvende in het veranderlijke; naar de werkelijkheid in den schijn; naar de harmonie in de tegenstrijdigheden van het leven. Fröbel's kindertuin bedoelde in zijn oorsprong dan ook niet een school te zijn, die voorbereidt voor de lagere school. Een goede Fröbelschool, in de oorspronkelijke betekenis, is een inrichting, die voor het „leven" voorbereidt.
Fröbel zelf bracht reeds zachte ballen in de wieg van den kleuter om het kind in aanraking te brengen met den meest volmaakten vorm. Hij ont-

wierp zijn „gaven" om het kind ervaringen te geven, die het geleidelijk helpen tot zelfontwikkeling. De „kindertuin" van Fröbel kreeg, daar de ouders natuurlijk geen idee hadden van de beginselen van Fröbel, in den loop der jaren den naam van „bewaarschool". Die naam verkreeg burgerrecht.

Die naam drukt een stempel van minderwaardigheid op den kindertuin: de kinderen komen naar de school voor het gemak van de moeder; om ze voor enkele uren per dag op te bergen en aangenaam bezig te houden. Daarom werd gezocht naar een anderen naam.

Thans noemt men de scholen „scholen voor voorbereidend lager onderwijs". Deze naam heeft invloed gehad op de ontwikkeling van de kleuterschool. Hij sluit in, dat de school niet opvoedt voor het „leven", maar voorbereidt voor de lagere school. Deze doelstelling wordt bevorderd door de ideeën van Dr. M. Montessori.

De Montessorischool wil, dat het kind zich op natuurlijke wijze zal ontwikkelen. Hiervoor is een zekere mate van vrijheid nodig. Het klasseverband is losgelaten. Het kind zoekt de leermiddelen zelf. Die keuze wordt beperkt door de hanteerbaarheid en breekbaarheid der voorwerpen en de belangstelling van het kind.

Het materiaal in de Montessorischool is gebaseerd op biologisch-psychologische ervaringen. Het is gesystematiseerd en veelal bij gebruik, komen de fouten vanzelf aan het licht.

De sociale opvoeding neemt een grote plaats in. Kinderen van verschillende leeftijden zijn in een natuurlijke groep bijeen. Zij werken samen. De kleineren worden geprikkeld door de vorderingen der groteren.

De Fröbelschool en de Montessorischool raken elkander in de gedachten van vrijheid, zelfontplooiing, zelfbepaling, doch zij verschillen in de doelstelling en het gebruik der leermiddelen.

De doelstelling bij Fröbel ligt wijsgerig verankerd, die van Montessori biologisch in de verfijning der zintuigen. Fröbel geeft bepaalde leermiddelen op bepaalde tijden; Montessori geeft hoogstens leiding bij het gebruik van de leermiddelen. Fröbel komt tot klassikale behandeling. Montessori zingt en speelt slechts gezamenlijk en geeft af en toe een gemeenschappelijke voorbereiding voor de les. Fröbel staat dichter bij de techniek van het gewoon lager onderwijs dan Montessori. Vandaar, dat Montessori niet gebleven is bij het jonge kind, doch volledige toepassing van haar beginselen vraagt tot aan de universiteit.

Noch de volledige toepassing van de ideeën van Fröbel, noch die van Montessori worden door de school van voorbereidend lager onderwijs door de grote meerderheid der onderwijzeressen als juist bevonden.

Het gaat niet aan, de school voor voorbereidend lager onderwijs geheel los te zien van het lager onderwijs; de Montessorischool met haar natuurwetenschappelijken inslag en haar onderwijs, gericht op de zintuiglijke waarneming, maakt niet snel vorderingen. Er ontwikkelt zich een school voor voorbereidend onderwijs, die aansluit bij Fröbel en het goede van Montessori heeft geassimileerd: de school „Arbeid naar keuze".

Wij onderscheiden thans:
a. Montessorischolen.
b. Klassikale Fröbelscholen.
c. Klassikale Fröbelscholen met individueel onderwijs.
d. Fröbelscholen met enkel individueel onderwijs.
De voorbereidende school, volgens het principe „arbeid naar keuze" stelt de school in staat, om met Fröbel's gaven en spelen, vermeerderd met de lagere leermiddelen, aan het kind de stof te geven en den prikkel om zijn krachten en gaven vrij en uit zich zelf te laten ontwikkelen.
De beginselen dezer school zijn:
a. Zelfwerkzaamheid der kinderen, voortspruitende uit de spontane werkdrift.
b. Aansluiting aan de ontvankelijkheid voor het opnemen van kennis in verschillende afgescheiden en elkaar opvolgende tijdperken.
c. Eigen keuze der leerstof, omdat dan de concentratie gewaarborgd is.
d. Het brengen van de leerlingen in een natuurlijk verband.
Deze vier beginselen vinden wij zowel in de werken van Fröbel als in die van Montessori.
Naar het mij voorkomt, zal de school, die zowel klassikaal onderwijs als „arbeid naar keuze" geeft (bijv. in den morgenschooltijd het eerste, en in den middagschooltijd het tweede), het meest tegemoet komen aan de belangen van het kind en aan de voorbereiding voor de lagere school, die klassikaal onderwijs geeft.
Dit klassikaal onderwijs heeft ontegenzeglijk voordelen:
a. De orde wordt het gemakkelijkst bewaard.
b. De kinderen vinden dit werken prettig.
c. De contrôle is gemakkelijker.
d. Het spaart tijd.
e. Er kan gezonde naijver worden bevorderd.
Bij den „arbeid naar keuze" op deze school zal de onderwijzeres er voor moeten waken, dat:
a. Alle kinderen alle leermiddelen in de juiste volgorde gebruiken.
b. Alle kinderen steeds bezig zijn.
c. De kinderen elkaar niet hinderen.
d. Dat in de les een beschaafde toon heerst.
e. Op de netheid wordt toegezien, en
f. Geen onrust in de klas komt.
Is in de Montessorischool de onderwijzeres meer observator dan leerkracht, in de Fröbelschool leidster, op de school, die klassikaal onderwijs, met daarnaast arbeid naar keuze geeft, is zij zowel leidster als iemand, die de kinderen observeert.
In hoeverre in de kleuterschool, ingericht naar de beginselen „arbeid naar keuze" een groepering der leerlingen naar den leeftijd verbetering kan brengen, wordt door de onderwijzeressen verschillend beoordeeld.
Dit is voor de kleuterschool nog een open vraag. Is de kleuterschool

gedeeltelijk klassikaal en gedeeltelijk „arbeid naar keuze", dan ligt het m. i. in de lijn om vast te houden aan groepering der leerlingen naar den leeftijd. De sociale opvoeding kan toch tot haar recht komen."
De inspecteur in de inspectie Amsterdam somt eerst enkele factoren op, die ongunstig op het voorbereidend onderwijs inwerken. We lezen daarover in zijn verslag:
„De toestand van het onderwijs in het algemeen is niet vooruitgaande. Verschillende factoren werken hiertoe mee. Ten eerste het grote aantal leerlingen per klas; men kan met 45 niet zo werken als met 36. Ten tweede de doorlopende toelating van nieuwe leerlingen. Voorheen nam men bij het openbaar onderwijs, behoudens de overplaatsingen, slechts nieuwe leerlingen aan bij het begin van den cursus. De bijzondere scholen namen meestal doorlopend leerlingen op en thans, nu om bijna ieder kind een concurrentiestrijd gevoerd wordt, nemen openbare en bijzondere scholen ieder kind aan op den dag nadat het 4½ jaar is geworden. Dat dit remmend werkt op den gang van het onderwijs, behoeft niet betoogd te worden.
Ook de bijzondere ongesubsidieerde scholen nemen de kinderen aan zodra de ouders hen maar presenteren. Een geluk is het daarbij nog, dat men slechts bij uitzondering terugkeert tot den toestand van voorheen en kinderen beneden 3 jaar aanneemt. Zoveel inzicht hebben ouders en leerkrachten intussen wel gekregen, dat ze begrijpen, dat dit verkeerd is.
Ten derde zijn er de voorbereidende klassen verbonden aan lagere scholen. Ook daar kan het onderwijs niet zo goed zijn als in een geregelde school, in de eerste plaats omdat de leeftijd der kinderen te veel uiteenloopt, doch ook omdat men in die klassen dagen heeft, waarop het gymnastieklokaal, waarin ze mogen spelen, niet tot hun beschikking staat, omdat de lagere school er gebruik van moet maken. De kleintjes zitten dan een helen morgen of middag in het lokaal opgeborgen als de weersgesteldheid niet toelaat naar buiten te gaan. Het onderwijs heeft ook hieronder te lijden.
Ik neem hierbij de gelegenheid te baat om nog eens in het bijzonder te wijzen op het verkeerde van het oprichten van voorbereidende klassen aan lagere scholen speciaal in buurten, waar zij schade doen aan de gesubsidieerde voorbereidende scholen. Het behoeft geen betoog, dat de kinderen beter naar een geregelde geheel voor hen ingerichte school kunnen gaan, dan naar een voorbereidende klas, waar zij slechts een aanhangsel zijn van de lagere school en waar zij genoegen moeten nemen met wat er voor hen aan speel-, werk- en bergruimte overblijft. Vaak moeten de kinderen daar ook stiller gehouden worden dan wel wenselijk is. De lagere school heeft recht op volmaakte rust en de voorbereidende kan niet buiten een pretje, kan niet buiten de vrijheid van een spontaan, luidruchtig gejuich.
Maar ook voor de onderwijzeressen is het ongewenst, dat er voorbereidende klassen komen. In vele gevallen betrekken de voorbereidende

klassen leerlingen uit die kinderen, die, was de klas er niet geweest, naar de voorbereidende school zouden zijn gegaan. Vandaar, dat de scholen leerkrachten hebben moeten ontslaan en lokalen leeg hebben gekregen, die anders gehandhaafd en in gebruik hadden kunnen blijven. Soms komen de ontslagenen in een voorbereidende klas terecht en dan is haar positie ideëel zowel als financieel heel wat slechter, dan als ze aan de voorbereidende school, gesubsidieerd of ongesubsidieerd, verbonden hadden kunnen blijven."

Wat den „arbeid naar keuze" betreft, zegt hij:

„Over „arbeid naar keuze" heb ik nog dezelfde klachten. Op vrijwel alle scholen past men hem toe, maar de uitvoering laat wel eens wat te wensen over: men doet het zonder begrip, men doet het omdat iedereen het doet, men doet het omdat klassikaal onderwijs met een grote klas 3—6-jarigen vaak onmogelijk is, en in al die gevallen komt er weinig van terecht.

Gelukkig staan daar tegenover vele andere scholen waar de leerkrachten werken met inzicht. De leiding, die daar gegeven wordt, brengt de kinderen verder. Men is daar niet tevreden met alles, wat de leerlingen doen; men helpt en leidt en ontwikkelt, zodat de kinderen bij al het genoegen en plezier dat ze hebben, ook wat leren."

Over de leermiddelen lezen we in het verslag van de inspectie Haarlem:

„De inkomsten dezer scholen zijn zo gering, dat het vrijwel onmogelijk is nieuwe leermiddelen aan te schaffen. Zelfs kost het grote moeite de bestaande voorraad op peil te houden en aan te vullen, wat door slijtage vermindert. Verreweg de meeste scholen teren in. De ouders doen weliswaar hun best om hulp te bieden. Werklozen zijn belangeloos bereid te repareren wat gemaakt moet worden en helpen de voorraad zoveel mogelijk op peil houden. Aan één school hebben 2 moeders gedurende het gehele jaar wekelijks bij de ouders geld opgehaald voor de aanschaffing en het onderhoud van materiaal en op die manier f 160,— bijeengebracht."

ONDERWIJZEND PERSONEEL EN OPLEIDING

De verschillende verslagen der inspecteurs wijzen met voldoening op de grote toewijding, waarmee de onderwijzeressen der voorbereidende scholen haar taak blijven verrichten onder zeer ongunstige omstandigheden. Niet alleen is de bezetting der klassen sterk vergroot, maar daarnaast is de salariëring sterk verminderd, terwijl bij de gehele exploitatie der school de uiterste zuinigheid moet worden betracht.

Wij nemen slechts over wat de inspecteur in de inspectie Haarlem dienaangaande in zijn verslag vermeldt:

„Een bijzonder woord van lof dient te worden gebracht aan de toewijding van het schoolpersoneel. Zij hebben het werkelijk moeilijk: een gering salaris en een lange arbeidsdag. In scholen, waar de kinderen overblijven, duurt die van 's morgens half 9 tot 's middags 4 uur. Door-

dat de helpsters wegens bezuiniging zijn afgeschaft, staat men vaak voor onvoorziene moeilijkheden: een kind wordt ziek en moet plotseling thuis gebracht worden. Een boodschap moet worden gedaan, die geen uitstel kan lijden. Vroeger kon men de helpster daarmee belasten.
De bezoldiging schommelt voor de hoofden om de f 90,— per maand, voor de onderwijzeressen om de f 50,—. Het komt echter ook voor, dat het hoofd maar f 300,— per jaar verdient en de onderwijzeres naar rato. Vele eerwaarde Zusters werken voor een zeer geringe beloning; er zijn er zelfs die helemaal niets verdienen.
Het zal wel liggen aan de charme en de onschuld, die van deze kleintjes uitgaat, dat de leerkrachten ondanks haar moeilijkheden nog met zoveel ambitie en arbeidsvreugde haar werk doen."
In de inspectie Middelburg bestaat nog een opleidingsinrichting te Vlissingen. De inspecteur schrijft daarover:
„Ook de cursus tot opleiding van bewaarschoolonderwijzeressen te Vlissingen heeft stand kunnen houden. De cursus voor het A-diploma is echter nu driejarig geworden, zodat er in 1937 geen leerlingen zich aan het examen hebben onderworpen. Van de tien dames, die in 1936 begonnen waren met de opleiding voor het B-diploma, hebben er 4 in 1937 examen gedaan, waarvan er twee slaagden. De andere dames hebben om verschillende redenen de studie weer opgegeven, zodat er op dit ogenblik niemand voor het B-diploma in opleiding is. De afdeling voor het A-diploma telt nog altijd tien deelneemsters."
De inspecteur in de inspectie Amsterdam zegt van de opleiding:
„Aan de drie vormscholen ter opleiding van onderwijzeressen bij het voorbereidend onderwijs is dit jaar weer voor het eerst, na 3 jaren stopzetting, een eerste klasse geopend. De klassen zijn, niettegenstaande de weinig bemoedigende vooruitzichten op een plaatsing, behoorlijk bezet.
De leerlingen, die dit jaar examen hebben gedaan voor het onderwijzeresdiploma en niet slaagden, zullen in 1938 in de gelegenheid gesteld worden nogmaals examen te doen, maar de gemeente weigerde mede te werken, dat de meisjes nogmaals het onderwijs in de 4de klasse volgden. Wel bestond die 4de klasse niet meer, maar de directrices (directeuren) en de leraren (leraressen) verklaarden zich bereid in alles mede te werken, zodat door combinering de kosten zo laag mogelijk zouden zijn gebleven. Toen er geen medewerking van de gemeente kwam, besloten de leerkrachten hun tijd en krachten belangeloos aan de leerlingen te geven door aparte lessen. De directrice der gemeentelijke vormschool gaf van dit besluit kennis aan burgemeester en wethouders, waarop zij bericht ontving, dat dit werd goedgekeurd, maar tevens, dat bedoelde leerlingen 1/3 van het schoolgeld moesten betalen, dat zij als gewoon leerling verschuldigd zouden geweest zijn.
Daardoor is een eigenaardige situatie ontstaan: Leerlingen betalen schoolgeld aan de gemeente voor lessen, die de leerkrachten haar kosteloos en geheel vrijwillig geven.
Op de Protestants-Christelijke en Rooms-Katholieke vormschool is de

toestand dezelfde, behalve wat het schoolgeld betreft: 1/3 wordt afgedragen aan de gemeente en 2/3 mag het bestuur besteden voor privaatlessen.
In 1938 zullen al deze candidaten, ongeveer 20, alleen examen doen in die vakken, waarvoor zij in 1937 zijn afgewezen."
Vanuit Rotterdam bereikten ons de volgende gegevens:
„In de inspectie Rotterdam zijn 4 inrichtingen tot opleiding van bewaarschoolonderwijzeressen:
1°. de Rooms-Katholieke opleiding St. Lucia, die opleidt voor Fröbeldiploma A en B en het Montessoridiploma (op de 3 cursussen waren 24 plus 12 plus 28 = 64 leerlingen);
2°. de Hervormde opleiding; opleiding voor Fröbeldiploma A en B en bezocht door 33 plus 8 = 41 leerlingen;
3°. de Christelijke vormschool, opleidend voor Fröbeldiploma A en B met resp. 12 en 15 = 27 leerlingen;
4°. de gemeentelijke kweekschool, die opleidt voor Fröbeldiploma A en B en het Montessoridiploma, doch dit jaar geen leerlingen telde, maar er nog steeds op hoopt weder leerlingen te mogen aannemen.
Hier bestaat nog steeds geen zekerheid of de kweekschool al dan niet zal worden heropend."

DERDE HOOFDINSPECTIE

PROVINCIËN: FRIESLAND, OVERIJSSEL, GRONINGEN EN DRENTHE

Het verslag over het voorbereidend onderwijs moet wel zeer kort zijn: Verschillende inspecteurs vermelden er niets van, omdat zij aan de voorbereidende scholen niet toegekomen zijn. Het bezoeken van alle scholen voor g.l.o. en u.l.o. eist allen tijd, die er voor schoolbezoek overblijft. De omstandigheid, dat de meeste inspecteurs zich op het gebied van het voorbereidend onderwijs niet bepaald deskundig gevoelen, zal er wel toe bijdragen, dat de drang, om deze scholen te bezoeken, ook niet groot is.
De inspecteurs, die er iets over schrijven, beperken zich meestal tot enkele statistische gegevens, die ik hier niet behoef te vermelden. Daarnevens schreef de inspectrice in de inspectie Assen:
„Het is mij niet mogelijk geweest alle kleuterscholen te bezoeken. De enkele, die ik zag, zijn wel aardig — hoewel zeer bescheiden — ingericht, maar het personeel is bijna steeds onbevoegd.
Bezochten de jeugdige leidsters den opleidingscursus te Nieuw-Dordrecht, dan hebben ze wel enig idee over haar werk. Deden ze dat niet, dan hangt veel af van haar natuurlijken aanleg, die, het kan met genoegen worden geconstateerd, dikwijls heel gelukkig is. Ik heb het wel eens meegemaakt, dat ik aan de onbevoegde kleuteronderwijzeres de voorkeur moest geven boven de bevoegde onderwijzeres uit klas 1 en 2 en dat ik er van overtuigd was, dat de juffrouw uit de kleuterklas in klas 1 en 2 ook meer zou

hebben bereikt dan de onderwijzeres in functie. Maar dit tussen haakjes. Het is natuurlijk een uitzonderingsgeval.
Steeds moet geprezen worden wat de Centrale Vereniging voor den Opbouw van Drenthe te dezer zake gedaan heeft en nog steeds doet onder leiding van den Heer Commissaris der Koningin in deze provincie en den volijverigen secretaris der vereniging".
De inspecteur in de inspectie Groningen schrijft:
„De huisvesting der scholen blijft zeer verschillend. Hier en daar werden op mijn aanraden t.a.v. meubilair wel verbeteringen aangebracht. Met den schoolarts in de groep Hoogezand bezocht ik alle kleuterscholen in de gemeenten Hoogezand en Sappemeer. De schoolarts en ondergetekende hebben naar aanleiding van dat bezoek verschillende verbeteringen t.a.v. privaten, zandbakken, speelplaatsen, ventilatie e.d. voorgesteld. Met voldoening zij geconstateerd, dat de gemeentebesturen daaraan alle aandacht hebben geschonken."

REGISTER.

Verklaring der afkortingen in de derde kolom: *alg.* = algemeen; *b.l.o.* = buitengewoon lager onderwijs; *h.o.* = hooger onderwijs; *landb.* = landbouwonderwijs; *leerpl.* = leerplicht; *l.o.* = lager onderwijs; *n.o.* = nijverheidsonderwijs; *opl.* = opleiding; *verv.* = vervolgonderwijs; *v.h.m.o.* = voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs; *voorb.* = voorbereidend onderwijs.

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Aansluiting	— tusschen lager en middelbaar onderwijs	l.o.	315
Aardrijkskunde	Het leervak —	„	245, 345
Academisch Statuut	Artikel 4.	h.o.	96, 98
	„ 15.	„	97
	Wijziging van het —	„	14
Akademie	Rijks — van Beeldende Kunsten:		
	Aantal en indeeling der leerlingen	„	146
	Algemeene toestand van het onderwijs	„	147
	Begiftigden met een jaargeld	„	149
	Dienstpersoneel	„	146
	Docenten	„	145
	Gebouw en lokalen	„	144
	Verzamelingen	„	148
	Voorstellen tot ontwikkeling en verbetering der —	„	148
	Wedstrijden	„	148
Ambachtsscholen	Opleiding aan — voor een tweede eindgetuigschrift	n.o.	44
	Toelating van leerlingen tot — met 2-jarige opleiding voor het behalen van een tweede eindgetuigschrift	„	43
Ambtenarenreglement	— Rijks hoogere burgerscholen	v.h.m.o.	35
	Wijziging en aanvulling — Rijkskweekscholen	opl.	89
	Wijziging en aanvulling — Rijksleerscholen en Rijks lagere scholen	l.o.	79
Ambulantisme	Vrijstelling van de verplichting, dat een hoofd een eigen klas heeft	„	100
Besmettelijke ziekten	Wet tot bescherming van leerlingen tegen —	alg.	10
		l.o.	381
Beurzen	Zie: Studiebeurzen.		
Bevoegdhedenbesluit	— n.o. 1925	n.o.	177, 197
Bewaarschoolonderwijs	Zie: Voorbereidend Onderwijs.		
Bezuiniging	Gevolgen van de —	l.o.	213
Binnenvaart	Algemeene toestand van het onderwijs voor de —	n.o.	172
Blinden	Scholen voor —	b.l.o.	529
Buitengewoon l.o.	Algemeene opmerkingen inzake het —	„	522
	Beschouwingen over het onderwijs aan zwakzinnigen	„	531
	Invloed van het —	l.o.	224
	Nazorg voor de oud-leerlingen der scholen voor zwakzinnigen	b.l.o.	541
	Semi-internaten bij het —	„	526
	Streekscholen bij het —	„	225, 525
	Uitbreiding van het onderwijs aan zwakzinnigen	„	534, 539
	Wettelijke maatregelen bij het —	„	524
	Wijziging Koninklijk besluit —	„	87
Buitenland	Contact met het —	alg.	12
		l.o.	81
Buitenlandsche belangstelling	Bezoek van buitenlandsche autoriteiten	n.o.	67
	—	v.h.m.o.	156
Bijbelkennis	— op de openbare school	l.o.	356

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Bijbellezen	— aan nijverheidsdagscholen	n.o.	51
Bijbelsche Geschiedenis	Het leervak —	l.o.	357
Bijzondere leerstoelen	— in de Babylonisch-Assyrische, Israëlietische en Hellenistische rechtsgeschiedenis	h.o.	15
	— in de papierfabricage	„	15
	— in de sociale geneeskunde	„	15
	— in de sociale wetgeving in Nederland	„	15
	— in het Arabisch en de instellingen van den Islam	„	15
Centrale(n) Jeugdraad	Contact van den — met jeugdorganisaties	alg.	106
	Optreden naar buiten van den —	„	105
	Overleg met het Nederlandsch Jeugdleiders Instituut	„	107
	Samenstelling van den —	„	105
	Statistische publicatie betreffende jeugdorganisaties	„	108
	Verdeeling opbrengst gelukstelegrammen	„	107
	Vergaderingen van den —	„	105
	Verslag van den —	„	105
	Verstrekken van Rijkstentmateriaal	„	107
Commissie(s)	— tot wering van schoolverzuim	leerpl.	513
	— van toezicht	l.o.	400
Concentratie	— van scholen	„	306
Contact	— tusschen Onderwijsraad en wetenschappelijk paedagogisch onderzoek	alg.	104
Contactcommissie(s)	Bemiddeling bij het plaatsen in huishoudelijke betrekkingen	n.o.	177
Controleur(s)	— van lagere avondnijverheidsscholen voor jongens	„	65, 190
Correctie	— van schriftelijk werk	l.o.	263
Crisis	Gevolgen van de —	„	251, 292
	Invloed van de —	„	429
Cursussen	Aantal —	verv.	85
	— in de vreemde talen	l.o.	249
	— voor spraakgebrekkigen	„	212
Dalton	— scholen	„	310, 425
Dienstbode	Opleiding tot —	n.o.	179, 185
Doofstommen	Scholen voor —	b.l.o.	527
Einddiploma	Rechten, verbonden aan het — der hoogere burgerscholen-A	v.h.m.o.	25
Eindexamen(s)	Afronding van cijfers bij de — der hoogere burgerscholen-A	„	33
	De — bij het voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs	„	151
	— der hoogere burgerscholen-A	„	24, 34, 98
	— der kweekscholen	opl.	536, 563
Epileptici	School voor —	b.l.o.	526
Esperanto	Het —	l.o.	355
Examen(s)	— in de theorie van onderwijs en opvoeding	v.h.m.o.	99
	— voor akte m.o. lichamelijke oefening	„	111
	— voor bekendheid met de bepalingen ter voorkoming van aanvaringen	n.o.	171
	— voor leider in lichaamsoefening en sportleider	opl.	89, 111
	— voor machinistleerling	n.o.	168
	— voor machinist voor de binnenvaart	„	172
	— voor motordrijver voor de kleine handelsvaart	„	169
	— voor motordrijver voor de zeevischvaart	„	170

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Examen(s)	— voor radiotelefonist	n.o.	167
	— voor radiotelegrafist	„	167
	— voor schipper bij de binnenvaart	„	172
	— voor stuurmansleerling	„	165
	— voor trawlbreier	„	170
	— voor verkeersvlieger	„	166
	Staats — voor onderwijzer	opl.	563
	Statistische gegevens over de hoofdakte —	„	90
	Statistische gegevens over de m.u.l.o. —	l.o.	81
	Statistische gegevens over de onderwijzers —	opl.	90
	Uitslag der stuurlieden —	n.o.	166
Examengelden	— voor de akten teekenen m.o.	v.h.m.o.	29
Examenregeling	— aan de Technische Hoogeschool	h.o.	14
Friesch	Onderwijs in het —	l.o.	70
Geboortecijfers	Invloed der — op de schoolbevolking	„	287
Geluk-telegrammen	Verdeeling opbrengst der —	alg.	107
Geneeskundig	— schooltoezicht	l.o.	212, 277, 396
Georganiseerd overleg	— voor ambtenaren bij het hooger onderwijs	h.o.	16
Geschiedenis	Het leervak vaderlandsche —	l.o.	245
Globalisatie-methode	De —	„	325, 378
Godsdienstonderwijs	— aan leerlingen van openbare gymnasia	v.h.m.o.	25
	— aan leerlingen van openbare hoogere burgerscholen, handelsscholen en gymnasia	„	26
Handenarbeid	Het leervak —	l.o.	249
Handelshoogeschool	Zie: Hoogeschool.		
Handelsonderwijs	Wettelijke regeling van het —	v.h.m.o.	25
Handelswetenschappen	Wettelijke regeling van de studie der —	h.o.	13
Heemkennis	—	l.o.	236
Hoogere burgerscholen	Eindexamen der — -A	v.h.m.o.	24
	Rechten, verbonden aan het einddiploma der — -A	„	25
	Toelating van leerlingen tot de — met vijfjarigen cursus	„	30
	Vorming van A-afdeelingen aan — -B	„	34
Hooger-onderwijswet	Artikel *tobis*	h.o.	25, 26
	Wijziging en aanvulling der —	v.h.m.o.	25
Hoogeschool (Kath. Economische-)	Curatoren	h.o.	143
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	143
	Instellingen der —	„	143
	Studenten en examens	„	143
„ (Landbouw-)	Curatoren	„	138
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	139
	Instellingen der —	„	140
	Studenten en examens	„	139
„ (Ned. Handels-)	Curatoren	„	141
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	141
	Instellingen der —	„	142
	Studenten en examens	„	142
„ (Technische-)	Curatoren	„	134
	Examenregeling aan de —	„	14
	Gebouwen	„	136
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	134
	Instellingen der —	„	137
	Studenten en examens	„	136
Huishoudelijke voorlichting	Commissie inzake de —	n.o.	180
	— bij het landbouwhuishoudonderwijs	„	185
	Statistiek inzake de —	„	180
Huishoudkundige(n)	Plaatsing van —	„	180

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Huisonderwijs	—	l.o.	85, 260
	Tegemoetkoming in de kosten van — . .	„	204
Kennis der natuur	Aanschouwelijkheid van het onderwijs in de — wenschelijk	„	491
	Aanschouwingsmateriaal bij het onderwijs in de plant- en dierkunde	„	442
	Aansluiting van het onderwijs bij het leven	„	443, 461
	Aantal lesuren	„	441
	Aantal lesuren op de u.l.o.-scholen	„	448
	Activiteit der leerlingen	„	477
	Algemeene opmerkingen inzake de: gezondheidsleer	„	447, 455
	—	„	439, 448, 494, 510
	natuurkunde	„	444, 454, 484, 489
	plantkunde	„	484
	plant- en dierkunde	„	442, 454, 490
	Bezoek aan zuivelfabriek	„	500
	De leerplannen	„	505
	Doel van het onderwijs in de —	„	455
	Examenprogramma der u.l.o.-scholen . . .	„	447
	Handleidingen, leerboeken en leerleesboeken voor het onderwijs in de plant- en dierkunde	„	443
	Het onderwijs in de — op de u.l.o.-scholen	„	481
	Kennis der omgeving	„	487
	Leerboeken voor het onderwijs in de natuurkunde	„	445
	Leerleesboeken	„	496, 500, 504
	Leermiddelen op de u.l.o.-scholen.	„	447
	Liefde voor de natuur bij het onderwijs in de —	„	469
	Methode van het onderwijs in de — . . .	„	458, 465, 492, 506
	Methode van het onderwijs in de natuurkunde	„	446
	Moeilijkheden bij de practische uitvoering van het onderwijs in de —	„	462
	Museumbezoek voor de hoogste klassen wenschelijk.	„	464
	Natuurkundige instrumenten	„	444, 485, 486, 497, 505
	Omvang van het onderwijs in de — . . .	„	451, 486, 488, 502
	Onderwijs in de natuurkunde aan de u.l.o.-scholen.	„	470
	Platen, boeken en leermiddelen voor het onderwijs in de —	„	480, 492, 497, 504
	Practisch onderwijs wenschelijk	„	483, 497
	Resultaten van het onderwijs in de — . .	„	441, 472, 500, 507
	Schoolwerktuinen	„	443, 461, 477, 487
	Vastleggen van de leerstof	„	462
	Verband tusschen — en andere vakken . .	„	481
	Voorbereiding voor de lessen in de — . .	„	467
	Waarde van het onderwijs in de —. . . .	„	449
	Zaakonderwijs	„	453
Kinderverzorging.	Cursussen voor —	n.o.	180
Klassegrootte	De gemiddelde —.	l.o.	286
	— bij het lager onderwijs	„	214, 282, 405
Klassesplitsing	Nadeelen der —	„	404
	Verzoeken tot —	v.h.m.o.	99

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Kunst(nijverheids)onderwijs	Algemeene toestand van het —.	n.o.	162
Kweekelingen met akte . .	—	l.o.	215, 289, 407, 437
	Pensioengeldige dienst van —	„	79
Kweekscholen	Aantal —	opl.	88
	Aanwijzing van —	„	102
	Algemeene toestand der schoolgebouwen .	„	562
	Algemeene toestand der — en normaallessen	„	551
	Beroepsomvorming in technische richting van jeugdige werklooze onderwijzers	„	549
	Cursussen van verschillenden aard	„	562
	De eindexamens der —	„	556, 563
	De leerlingen der —	„	555
	Het onderwijzend personeel der —	„	558
	Ongelijke ontwikkeling van de leerlingen van de eerste klassen der —	„	553
	Toelating van leerlingen tot de —	„	554
	Vondel-herdenking aan de —	„	561
Lager onderwijs	Cursussen voor spraakgebrekkigen bij het —	l.o.	212
	Geneeskundig schooltoezicht bij het — . .	„	212, 277, 396
	Schoolbioscoop bij het —	„	212
Lager-onderwijswet 1920 .	Artikel 7	„	578
	„ 10	„	203
	„ 13	„	99, 203, 204
	„ 19	„	100, 199, 305
	„ 22	„	100, 204
	„ 25	„	100, 204, 319, 532
	„ 27	„	100
	„ 28	„	100
	„ 37	„	204
	„ 38	„	100, 205
	„ 39	„	205
	„ 45	„	206
	„ 55	„	100
	„ 56	„	100, 103
	„ 73	„	100, 210
	„ 77	„	101
	„ 83	„	210
	„ 85	„	102
	„ 88	„	210
	„ 90	„	101, 210
	„ 96	„	101, 210
	„ 97	„	101, 206
	„ 99	„	101
	„ 101	„	101, 210, 221
	„ 103	„	102
	„ 129	„	210
	„ 176	„	211
	„ 195	„	211
	„ 205	„	81, 521
	Wijziging van de —	„	69
Landbouwcongres	Internationaal —	n.o.	186
Landbouwhoogeschool . .	Zie: Hoogeschool.		
Landbouwhuishoudonderwijs	Algemeene toestand van het —.	„	183
	Huishoudelijke voorlichting bij het — . .	„	185
	Internationaal landbouwcongres	„	186
	Jubileum van het —	„	185
	Meer eenheid bij het —	„	183
	Organisatie van het —	„	184
	Sociaal werk in verband met het — . . .	„	187

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Landbouwhuishoudonderwijs	Sociale en hygiënische opbouw	n.o.	186
Landbouwonderwijs	Afzonderlijke instellingen bij het —	landb.	161
	Lager —	„	159
	Middelbaar —	„	157
Landbouwverlof	Het verleenen van —	l.o.	85, 260, 371
	— en schoolverzuim	„	432
Leeraren	Opleiding van —	n.o.	59
Leerlingen	Aantal —	b.l.o.	86
	Aantal —	landb.	36
	Aantal —	l.o.	69
	Aantal —	n.o.	38
	Aantal —	opl.	88
	Aantal —	verv.	85
	Aantal —	v.h.m.o.	23
	Aantal —	voorb.	91
	Het brengen van — naar school door de politie	leerpl.	514
	— van vreemde nationaliteit	l.o.	226
Leerlingenschaal	Zie: Klassegrootte.		
Leerlingstelsel	Nieuwe programma's voor de opleiding volgens het —	n.o.	61
	Toepassing van het —	„	104, 197
Leermiddelen	Algemeene toestand der —	l.o.	274
	Kosten der —	„	400
	Vaststelling van de lijst der —	„	319
Leerplan(nen)	Afwijking van het —	„	100, 101, 204, 210
	Algemeen — voor de hoogere burgerscholen-A en -B	v.h.m.o.	30
	Beschouwingen over het —	l.o.	229, 316
	Geschil over het —	„	101
	Hervorming van het Belgische —	„	294
	Herziening van het — der ambachtsscholen	n.o.	189
	Het — bij het voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs	v.h.m.o.	151
	— bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes	n.o.	175
	— inzake kennis der natuur	l.o.	503
	— voor de hoogere burgerscholen-A en -B	v.h.m.o.	98
	— wiskunde aan de hoogere burgerscholen-B	„	31
	Uitbreiding der —	n.o.	65, 104
	Uitbreiding van het — bij het n.o. voor jongens	„	190, 193
	Vaststelling van het —	l.o.	319
Leerplicht	De —	„	369
	Statistische gegevens aangaande den —	leerpl.	84
Leerplichtwet	Artikel 15	„	513
	„ 21	„	513
	„ 30	„	514
	„ 35	„	514
	„ 36	„	515
	Uitvoering van den —	„	513
Lesrooster	Afwijking van het —	l.o.	101
	— voor de hoogere burgerscholen-A en -B	v.h.m.o.	98
	Samenstelling van het —	l.o.	232
	Wijziging van het — der hoogere burgerscholen met 4- en 5-jarigen cursus	v.h.m.o.	32
Lessen	— garantie van leeraren	„	26
Lezen	Het leervak —	l.o.	239, 330
Lichamelijke oefening	Gemeenten met vrijstelling van het geven van —	„	211
	Het leervak —	„	248, 352
	Zie ook: Rijkscollege voor de Lichamelijke Opvoeding.		

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Lichamelijke opvoeding . .	Zie: Rijkscollege voor de —.		
Lichamelijk gebrekkigen. .	Scholen voor —	b.l.o.	543
Machinistenexamens. . . .	Uitslag der —	n.o.	168
Machinistenonderwijs . . .	Algemeene toestand van het —	„	168
Melkverstrekking	— op de school	l.o.	374
Middelbaar-onderwijswet .	Artikel 22*bis*	v.h.m.o.	26
	„ 78	„	99
	Wijziging en aanvulling der —.	„	24
Middelbare Technische Scholen	Toelating van leerlingen tot — voor het behalen van een tweede eindgetuigschrift	n.o.	43
Montessori	— scholen	l.o.	233, 309
Natuurkennis	Het leervak —	„	239
Nazorg	— voor de oud-leerlingen der scholen voor zwakzinnigen	b.l.o.	541
Nederlandsche taal	Het leervak —	l.o.	243, 339
Nuttige handwerken . . .	Het leervak —	„	248
Nijverheidsakte(n)	Bewijzen van algemeene ontwikkeling voor de toelating tot de examens voor — . .	n.o.	53
Nijverheidsonderwijs . . .	Uitbreiding der leerplannen.	„	65
	Verbetering in de huisvesting der scholen — voor jongens:	„	65
	Algemeene toestand van het —	„	188
	Bijzondere voorzieningen.	„	196
	Bijzonderheden omtrent het —	„	190
	Controleurs van lagere avondnijverheidsscholen voor jongens	„	65, 190
	Het onderwijzend personeel	„	194
	Het Rijksschooltoezicht	„	195
	Leerlingen en ouders	„	194
	Nadere mededeelingen, voor de geschiedenis van het — van belang	„	197
	Schoolgebouwen bij het —	„	195
	Uitbreiding van het leerplan	„	193
	— voor meisjes:		
	Algemeene toestand van het —	„	173
	Bezuiniging bij het —.	„	175
	Cursussen buiten Rijkssubsidieverband. .	„	174
	Cursussen voor en van vakgroepen . . .	„	181
	Leeraresopleiding	„	176
	Leerplannen en methoden van onderwijs	„	175
	Schoolgelden en opbrengst van werkstukken	„	175
	Verdere bijzonderheden	„	178
Nijverheidsonderwijswet. .	Artikel 25	„	103, 104, 173
	„ 39	„	104
Nijverheidsscho(o)l(en) . .	Oprichting van nieuwe —	„	103
Onderwijs	Algemeene toestand van het —	l.o.	213, 282, 403
	Algemeene toestand van het —	v.h.m.o.	153
	Gevaar voor verstarring van het — . . .	l.o.	408, 434
	Individualiseering van het —.	„	425
	Resultaten van het —	„	329
	Vergunning tot het geven van lager — aan vreemdelingen	„	210
Onderwijsbevoegdheid . .	Ontnemen der — aan onderwijzers	„	203, 205
Onderwijsraad	Contact tusschen den — en wetenschappelijk paedagogisch onderzoek	alg.	104
	Samenstelling van den —	„	95
	Verslag van den —.	„	95

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Onderwijzeressen	Mogelijkheid van emplooi bij het voorbereidend onderwijs voor werklooze — van het lager onderwijs	voorb.	570
Onderwijzers	Aantal verplichte —	l.o.	100
	Ambten en bedieningen der —	„	206
	Benoeming van —	„	264
	Boventallige —	„	407
	Gebrek aan studiezin bij —	„	435
	Mutaties bij de —	„	264
	Ontnemen der onderwijsbevoegdheid aan —	„	203, 205
	Ontslag aan —	„	100, 205
	Ontslag aan — op 65-jarigen leeftijd	„	205
	Ontzegging van toegang tot de school aan —	„	205
	Overheidsbetrekkingen voor werklooze —.	opl.	549
	Sollicitaties en benoeming van —.	l.o.	437
	Straffen opgelegd aan —.	„	204
	Toewijding en geschiktheid der —	„	261, 376, 433
	Tijdelijke aanstelling voor langer dan een jaar	„	101
	Verlofregeling der —	„	78
Onderwijzersopleiding	Algemeene opmerkingen aangaande de —	opl.	547
	Statistiek van de —	„	554
	Wetsontwerp tot herziening der —	„	102
Openbaar lager onderwijs	Genoegzaam aantal scholen voor —	„	100
Openbare scholen	Gemeenten zonder —	„	199
	Gemeenten met gemeenschappelijke —	„	199, 305
	Opheffing van — wegens te gering aantal leerlingen	„	100
Openluchtscholen	—	„	312
Opheffing	— van openbare scholen wegens te gering aantal leerlingen	„	100
Opleiding(en)	Aanvangsdatum van de — voor de akten N VII en N VIII	n.o.	60
	De — tot bewaarschoolonderwijzeres	voorb.	573, 584
	— aan ambachtsscholen voor een tweede eindgetuigschrift	n.o.	44
	—sschepen voor matroos bij de handelsvaart	„	171
	— tot dienstbode	„	179, 185
	— tot officier-vlieger bij de Koninklijke Marine	„	42
	— van leerkrachten	„	59
	— voor kerkelijk leeraar	h.o.	22
	— voor leerares bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes	n.o.	176
	— voor missionaris	h.o.	22
	— voor predikant	„	22
	— voor priester	„	22
	— voor rabbijn	„	22
	— voor teekenakten	n.o.	163
	— voor verkeersvlieger	„	166
	— voor zendeling	h.o.	22
	Practische — van leeraren aan Rijks hoogere burgerscholen	v.h.m.o.	27
	Practische — van medische studenten	h.o.	16
	Schema van de — aan nijverheidsscholen en landbouwhuishoudscholen voor meisjes	n.o.	49
Ouderavonden	—	l.o.	260
Oudercommissiën	—	„	260, 365
Ouders	De — en de school	„	297
	Verhouding tusschen — en school	„	252
Paedagogisch onderzoek	Contact tusschen den onderwijsraad en wetenschappelijk —	alg.	104

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Paedagogische concentratie	Proefneming met —.	l.o.	320
Penningen	Bruikleenverzameling van —	alg.	11
Pensioenaanspraken . . .	— van kweekelingen met akte	l.o.	79
Persoonlijkheidsonderwijs .	—.	„	310
Psychopathen	School voor —.	b.l.o.	527, 544
Radiotelefonist	Examens voor —.	n.o.	167
Radiotelegrafie	Rapport van de commissie inzake het onderwijs in —.	„	40
Radiotelegrafist	Examens voor —.	„	167
Rechtspositie	— besluit n.o. 1935	„	45
Rekenen	Het leervak —.	l.o.	242, 335
	Onderzoek naar de resultaten van het leervak —.	„	410, 424
Rijksakademie van Beeldende Kunsten	Zie: Akademie.		
Rijksambtenarenreglement .	Wijziging en aanvulling —.	alg.	12
Rijkscollege voor de Lichamelijke Opvoeding . . .	Examen m.o. lichamelijke oefening	„	111
	Gymnastieklokalen en sportterreinen. . . .	„	113
	Leiders in lichaamsoefeningen en sportleiders	„	111
	Lichamelijke opvoeding van werkloozen . .	„	112
	Medaille van het —.	„	110
	Optreden naar buiten van het —	„	109
	Rapport over de lichamelijke opvoeding. .	„	114
	Samenstelling van het —.	„	109
	Toezicht op de lichamelijke opvoeding . .	„	113
	Verslag van het —.	„	109
	Werkzaamheden van het —.	„	109
Rijksschooltoezicht	Gewijzigde inrichting van het —.	v.h.m.o.	29
	Het — bij het n.o. voor jongens	n.o.	195
	Mutaties bij het —.	b.l.o.	87
	Mutaties bij het —.	l.o.	83, 281, 400, 439
	Mutaties bij het —.	v.h.m.o.	28
	Werkzaamheden van het —.	l.o.	401
Rijksvergoeding	Intrekking der —.	n.o.	103
	— voor boventallige onderwijzers	b.l.o.	102
	— voor boventallige onderwijzers	l.o.	100
	— voor scholen met minder leerlingen dan het wettelijk minimum.	„	73, 101, 204, 210
	— voor scholen, welke gesticht zijn zonder toepassing van artikel 72 der wet. . . .	„	210
Rijksuniversiteit	Zie: Universiteit.		
Salarisbesluit	Toepassing — n.o. 1935	n.o.	196
Schippersscholen	—.	l.o.	227
Schoolbaden	—.	„	278
Schoolbezoek	Aanmoediging van — van gemeentewege .	leerpl.	514
Schoolbioscoop.	—.	l.o.	212
Schoolcorrespondentie. . .	Internationale —.	„	427
Schoolgebouwen	Algemeene toestand der —.	„	266, 382, 438
	Algemeene toestand der —.	opl.	562
	Algemeene toestand der —.	v.h.m.o.	150
	Algemeene toestand der —.	voorb.	576, 586
	Buitengebruikstelling van —.	l.o.	210
	Interieur en wandversiering der —	„	275
	Nieuwe bijzondere scholen	„	517
	Nieuwe openbare scholen	„	517
	Onderhoud der —.	„	383
	Onderhoud en reparaties der —	„	272

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Schoolgebouwen	— bij het nijverheidsonderwijs voor jongens	n.o.	195
	Schoonhouden der —	l.o.	274, 385
	Tekort en teveel aan —	„	308
Schoolgeldregeling	— Rijks hoogere burgerscholen	v.h.m.o.	30
Schoollokalen	Versiering der —	l.o.	390
Schoolmeubelen	Algemeene toestand der —	„	274
Schoolreis(zen)	Nederlandsche commissie voor —	alg.	12
	Nederlandsche — naar België	„	11
Schooltoezicht	Geneeskundig —	l.o.	212, 277, 396
	Plaatselijk —	„	211
Schooltijden	Duur der —	„	232
Schoolverzuim	Absoluut —	„	256
	Commissiën tot wering van —	leerpl.	513
	Onvolledige opgaven aangaande het —	l.o.	259
	Opgelegde boeten wegens —	„	258
	— en landbouwverlof	„	432
	Toenemend geoorloofd —	„	256
Schoolvoeding	Zie: Voeding.		
Schoolwerktuinen	—	„	212, 280, 443, 461, 477, 487
Schoolzwemmen	—	„	278
Scholen	Aantal —	b.l.o.	86
	Aantal — en cursussen	landb.	56
	Aantal —	l.o.	69
	Aantal —	n.o.	38
	Aantal —	v.h.m.o.	23, 150
	Aantal —	voorb.	91
	Concentratie van —	l.o.	306
	Opheffing van —	„	405
	— voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs onder één hoofd	„	405
	Verbetering in de huisvesting der —	n.o.	65
	Verbouwing van voormalige lagere — tot vakscholen voor meisjes	„	61
Schrijven	Het leervak —	l.o.	241, 533
Slechthoorenden	Scholen voor —	b.l.o.	543
Speelplaatsen	Verbetering der — wenschelijk	l.o.	274
Spelling	Schrijfwijze der Nederlandsche taal	alg.	9
	De schrijfwijze der Nederlandsche taal	l.o.	304
Spraakgebrekkigen	Cursussen voor —	„	212
Stichting	Geschil over bestek, terrein, enz.	„	101
	Mogelijkheid van — eener school met minder leerlingen dan het wettelijk minimum	„	100, 210
	Schatting van een gebouw, terrein, enz. door een deskundige	„	102
	— van nieuwe bijzondere scholen	„	517
	— van nieuwe openbare scholen	„	517
	— van nieuwe nijverheidsscholen	n.o.	103
	Verhooging van minimum-aantallen leerlingen voor de — van nieuwe scholen	l.o.	72
	Weigering om een bestaand schoolgebouw te aanvaarden	„	101
Stillezen	Het —	„	332
Streekscholen	— bij het buitengewoon lager onderwijs	b.l.o.	225, 525
Studenten	Aantal —	h.o.	13
	Practische opleiding van medische —	„	16
Studiebeurzen	— ten behoeve van de opleiding aan dagscholen voor lager nijverheidsonderwijs	n.o.	48
	— voor de opleiding van jonge werklooze onderwijzers aan nijverheidsscholen	„	47
Stuurliedenexamens	Uitslag der —	„	166
Subsidies	De gemeentelijke —	voorb.	571

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Technische Hoogeschool .	Zie: Hoogeschool.		
Teekenen	Het leervak —	l.o.	248, 351
Teekenwedstrijd	— voor scholieren	n.o.	162
Telefoneeren	Onderwijs in —	l.o.	233, 357
Telling	Nieuwe data voor de — van leerlingen . .	„	71
Toelating	Bewijzen van algemeene ontwikkeling voor de — tot de examens voor nijverheidsakten	n.o.	53
	— tot de opleiding tot officier-vlieger bij de Koninklijke Marine	„	42
	— tot lagere nijverheidsscholen.	„	45
	— van leerlingen tot de ambachtsscholen met 2-jarige opleiding voor het behalen van een tweede eindgetuigschrift	„	43
	— van leerlingen tot de hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus	v.h.m.o.	50
	— van leerlingen tot de middelbare technische scholen voor het behalen van een tweede eindgetuigschrift	n.o.	43
Toelatingsleeftijd	Nadere vaststelling van den —	l.o.	74
Toezicht.	Commissie van —.	„	211, 400
	School —; Zie: Schooltoezicht.		
Tucht	De — in de school	„	254, 299
Uitgaven	Berekening van de jaarlijksche vergoeding der gemeenten voor terrein, gebouwen, enz. van bijzondere scholen.	„	210
	— der gemeenten voor het bouwen van nieuwe scholen	„	399
	— der gemeenten voor materieele exploitatie	„	71
	Jaarlijksche vergoeding der gemeenten voor terrein, gebouwen, enz. van bijzondere scholen.	„	81, 221, 270, 281
	Tegemoetkoming in de kosten van huisonderwijs.	„	204
	Tegemoetkoming in de kosten van vervoer van schoolkinderen	„	70, 99, 203
	Vaststelling der gemeentelijke vergoeding .	„	100, 102
	Verhooging van het bedrag der materieele exploitatie in bijzondere gevallen	„	101
Uitgebreid lager onderwijs	Algemeene toestand van het —.	„	250, 360, 429
Universiteit			
„ (Gemeentelijke —) .	Curatoren.	h.o.	126
	Hoogleeraren e.a. docenten.	„	127
	Prijsvraag.	„	129
	Studenten en examens	„	130
	Universitaire instellingen	„	130
„ (Roomsch-Kath. —)	Curatoren.	„	132
	Hoogleeraren e.a. docenten.	„	132
	Studenten en examens	„	133
	Universitaire instellingen	„	133
„ (Rijks—, Groningen)	Curatoren.	„	124
	Hoogleeraren e.a. docenten.	„	124
	Studenten en examens	„	125
	Universitaire instellingen	„	126
„ (Rijks—, Leiden). .	Curatoren.	„	115
	Hoogleeraren e.a. docenten.	„	115
	Studenten en examens	„	116
	Universitaire instellingen	„	117
„ (Rijks—, Utrecht) .	Curatoren.	„	119
	Hoogleeraren e.a. docenten.	„	119
	Prijsvragen	„	121

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Universiteit			
„ (Rijks—, Utrecht) .	Studenten en examens	„	122
	Universitaire instellingen	„	122
„ (Vrije —)	Curatoren	„	131
	Hoogleeraren e.a. docenten	„	131
	Studenten en examens	„	131
	Universitaire instellingen	„	132
Vacanties	— bij het nijverheidsonderwijs	n.o.	52
	Duur der —	l.o.	232
Vakgroepen	Zie: Vakstudie.		
Vaklokalen	Enquête —systeem	v.h.m.o.	154
Vakstudie	Voortgezette — bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes	n.o.	181
Verbouwing	— van voormalige lagere scholen tot vakscholen voor meisjes	„	61
Vergoeding	Gemeentelijke —; Zie: Uitgaven.		
Verkeersonderwijs	—	l.o.	81, 235, 346
Verkeersvlieger	Opleiding voor —	n.o.	166
Verlof	— regeling der onderwijzers	l.o.	78
	Regeling van het — voor veldarbeid . . .	leerpl.	513
Versiering	— der schoollokalen	l.o.	390
Verstarring	Gevaar van — van het onderwijs	„	408, 434
Vervoer	Tegemoetkoming in de kosten van — van schoolkinderen	„	70, 99, 203
	Regeling tot — van leerlingen	„	203
Vervolgcolleges	— aan de Universiteiten	h.o.	97
Vervolgonderwijs	Algemeene toestand van het —	verv.	249
	Het —	„	428
Voeding	Melkverstrekking op de lagere school . .	l.o.	438
	School— en -kleeding	„	279, 372, 515
Voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs . .	Algemeene toestand van het —	v.h.m.o.	153
Voorbereidend onderwijs .	Aantal scholen	voorb.	372
	Behoefte aan —.	„	370
	Beteekenis van het —	„	370
	De schoolgebouwen	„	376, 386
	Gediplomeerde leerkrachten	„	373
	Gestadige groei van het —	„	374
	Groote klassen	„	372
	Het onderwijzend personeel	„	383
	Moeilijkheden der bestaande scholen voor —	„	374
	Mogelijkheid van emplooi bij het — voor werklooze onderwijzeressen van het lager onderwijs	„	370
	Onderwijsmethode	„	373, 379
	Opleidingscursussen	„	373, 384
	Schoolmeubelen en leermiddelen	„	372
	Subsidies voor het —	„	371
	Toelatingsleeftijd	„	372
Vondelherdenking	— aan de kweekscholen	opl.	561
	—	l.o.	266
Vreemdelingen	Vergunning tot het geven van lager onderwijs aan —	„	210
	— werkzaam bij het voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs	v.h.m.o.	26
Vreemde talen	Het onderwijs in —	l.o.	249
Vrije Jeugdvorming . . .	Statistiek der —	alg.	108
Wachtgelders	Herplaatsing van —	l.o.	76, 381
Ward	De — methode	„	349
Werkgelegenheid	Stichting tot verruiming van — voor academisch gevormden	h.o.	19

Trefwoord.	Omschrijving.	Afdeeling.	Bladz.
Werkllooze onderwijzers. .	Beroepsomvorming in technische richting van jeugdige —.	l.o.	80
	Beroepsomvorming in technische richting van jeugdige —.	n.o.	45
	Overheidsbetrekkingen voor —.	opl.	549
	Studiebeurzen voor de opleiding van jonge — aan nijverheidsscholen	n.o.	47
Werkloozen	Lichamelijke opvoeding van —.	alg.	112
Wet van 22 Mei 1937. . .	Concentratiewet	l.o.	99
	Technische herziening der Lager-onderwijswet 1920	„	99
Woonwagenkinderen . . .	—.	„	369
	Klassen voor —	„	227
Zaakonderwijs	Het —	„	453
Zeevaartonderwijs	Algemeene toestand van het —.	n.o.	164
Zeevaartdiploma's	Wet op de — 1935	„	164, 169
Zeevischvaartdiploma's . .	Wet op de — 1935	„	169
Zeevisscherijonderwijs. . .	Algemeene toestand van het —.	„	169
Zevende leerjaar	Centrale scholen voor het — en achtste leerjaar	l.o.	312
	Commissie tot bestudeering van de inrichting van het onderwijs in het — en de hoogere leerjaren	„	75, 104
	De ontwikkeling van het onderwijs in het —	„	236
Zieke kinderen.	Onderwijs aan —	„	314
Zingen	Het leervak —	„	247, 349
Zitten blijven	Het —	„	223
Zwakzinnigen	Beschouwingen over het onderwijs aan —	b.l.o.	531
	— bij het lager onderwijs	l.o.	367
	Nazorg voor de oud-leerlingen der scholen voor —	b.l.o.	541
	Scholen voor —	„	530
	Uitbreiding van het onderwijs aan — . .	„	534, 539